Marxistické pojetí světa v pojmech

František Ledvina

Únor 2021

Marx a Engels vytvořili pouze základy nové vědy,
kterou socialisté musí ve všech směrech rozvíjet,
nechtějí-li zůstat stranou života.
V. I. Lenin

Pochopit jakoukoli vědu, znamená porozumět pojmům, kterými je formulována,
a také vztahům mezi těmito pojmy.
Bez toho je jakékoli učení zbytečné, dokonce matoucí.
V přírodních vědách se s pojmy nešvindluje, ve společenských vědách ano.
Stačí vysvětlit je trochu jinak, a z původního smyslu je nesmysl.
Tak se bojuje proti marxismu; zkreslují se pojmy, a z marxismu se dělá pavěda.
Dnešní generace už zná většinou jen pojmy pokroucené dřívějším zjednodušeným
výkladem, a hlavně falšované novější záměrnou dezinterpretací,
šířenou školami i propagandou.
Proto vznikl tento slovník; jako pomůcka k pochopení marxismu, ne jeho úplný výklad.
Někde přesahuje rámec toho, jak se dříve často zjednodušeně učil,
avšak nikde ne Marxův radikalismus, humanismus a jeho racionalitu.
Je to marxismus, neuzavřený do historie, dívající se na dnešní svět;
marxismus tak jak jsem jej pochopil, přijal a šířil.

Autor

Obsah

Absolutní a relativní....13
Abstraktní a konkrétní....14
Adaptabilita a konformismus....15
Agitace a propaganda....16
Agnosticismus....17
Akademismus....18
Akciové společnosti....19
Aktivita a běžné vědomí....20
Akumulace kapitálu....21
Altruismus a egoismus....22
Amnestie....23
Analogie, přirovnání....24
Analýza a syntéza....25
Anarchismus....26
Antikomunismus....27
Antisemitismus....28
Apolitičnost....29
Aristotelismus....30
Asimilace a akulturace....31
Asketismus....32
Ateismus....33
Autorita....34
Avanturismus....35
Behaviorismus....36
Benešovy dekrety....37
Bible....38
Bída....39
Biologické a sociální....40
Boj ve společnosti....41
Bohatství....42
Buddhismus a hinduismus....43
Bůh....44
Buržoazie....45
Byrokracie....46
Bytí a vědomí....47
Celek a část....48
Cenzura a autocenzura....49
Centralizace....50
Cíl a prostředek....51
Církev....52
Civilizace....53
Čechoslovakismus....54
Československé legie v Rusku....55
Člověk a příroda....56
Čtení myšlenek....57
Čučche....58
Daň....59
Darwinismus a dialektika....60
Dav....61
Dědičnost....62
Definice....63
Děj a proces....64
Dějiny filozofie....65

Dělba moci....66
Dělba práce....67
Dělnická třída....68
Demagogie....69
Demokracie....70
Demokratický centralismus....71
Determinismus....72
Dialektika....73
Dialektika a její pojmy....74
Dialektika konkrétního....75
Dialektický materialismus....76
Diktatura....77
Diktatura proletariátu....78
Diplomacie....79
Dlouhé, Kondratěvovy či jiné vlny....80
Dogmatismus....81
Dojem, náhled a mínění....82
Domněnka....83
Družstevní rolníci....84
Ďábel a démoni....85
Eklekticismus....86
Ekonomika a politika....87
Emancipace....88
Emancipace a represe....89
Emoce....90
Empirická data....91
Empirismus a racionalismus....92
Energie....93
Environmentalismus a ekologismus....94
Estetika a krásno....95
Etika....96
Etiketa a slušnost....97
Etnikum....98
Eugenika....99
Eurocentrismus a evropské hodnoty....101
Eurokomunismus....102
Evoluce....103
Existence....104
Existencialismus....105
Extremismus....106
Extrovert a introvert....107
Fakt a skutečnost....108
Falzifikace....109
Fanatismus....110
Fantazie a představa....111
Fašismus a neofašismus....112
Fatalismus....113
Feminismus....114
Fenomenologie....115
Fetišismus....116
Feudalismus....117
Filozofie....118
Filozofování....119
Filozofové....120
Formalismus....121

Fundamentalismus....122
Gender a pohlaví....123
Genialita....124
Globalizace....125
Historická role tříd....126
Historické události....127
Historický materialismus....128
Historie....129
Hlavní a vedlejší....130
Hmota....131
Hmota, pohyb a vztah....132
Hodnota....133
Hodnota duchovní a materiální....134
Hranice....135
Hrdost a stud....136
Humanismus....137
Hypotéza a spekulace....138
Chaos a řád....139
Charita....140
Idea....141
Idealismus....142
Ideologie....143
Iluze a lež....144
Image....145
Imperialismus....146
Incest a promiskuita....147
Indeterminismus....148
Individualismus....149
Indukce a dedukce....150
Inflace....151
Informace a dezinformace....152
Informační společnost....153
Iniciativa....154
Inspirace a frustrace....155
Integrace....156
Intelektuál....157
Inteligence....158
Inteligence pracující....159
Internet....160
Intuice....161
Investice....162
Iracionalismus a mystika....163
Islám....164
Islamismus....165
Jazyk....166
Jedinec a společnost....167
Jedinečnost a neopakovatelnost....168
Jednání člověka....169
Jednoduché a složité....170
Jednota a rozrůzněnost....171
Jednota světa....172
Jméno a pojem....173
Jméno a pojmenované....174
Josefínské reformy....175
Kapitál....176

Kapitalismus....177
Katolicismus....178
Klasikové....179
Klerikalismus a teokracie....180
Klid....181
Klientelismus a kmotři....182
Klika a klaka....183
Koalice a opozice....184
Kognitariát....185
Kolonialismus a neokolonialismus....186
Komplementarita a kolaps funkce....187
Kompromis a konsensus....188
Komunální politika....189
Komunismus....190
Konec a počátek, vznik a zánik....191
Konjunkturalismus....192
Konkurence....193
Konvence a stereotyp....194
Konvergence a divergence....195
Konzervatismus....196
Kooperace a konkurence....197
Korupce....198
Kosmopolitismus....199
Kreacionismus a inteligentní design....200
Kritické myšlení....201
Krize....202
Kritický racionalismus....203
Kritika a sebekritika....204
Křesťanství....205
Kulak a sedlák....206
Kult osobnosti....207
Kultura....208
Kumulace funkcí....209
Kvantita a kvalita....210
Kvantová fyzika a její rozdílné interpretace....211
Legionáři v Rusku....212
Leninismus....213
Leninova definice hmoty....214
Levice a pravice....216
Levičáctví....217
Liberalismus....218
Lidská práva....219
Listopad 1989....220
Logika a dialektika....221
Lumpenburžoazie....222
Maoismus....223
Maloburžoazie....224
Maloměšťáctví a snobství....225
Malthusiánství....226
Manželství a rodina....227
Marshallův plán....228
Marxismus a přístupy k němu....229
Marxistická filozofie....230
Marxologie....231
Masa a lid....232

Masová společnost....233
Materialismus....234
Materialistické pojetí dějin....235
Matriarchát....236
Mccarthismus....237
Meditace, rozjímání a sebepoznání....238
Memetika....239
Metafyzika....240
Migrace....241
Mimozemské civilizace....242
Mínění....243
Minulost a budoucnost....244
Míra kvality....245
Moc....246
Monoteismus a polyteismus....247
Morálka....248
Morální opotřebení a inovace....249
Motýlí efekt....250
Moudrost....251
Možnost a skutečnost....252
Multikulturalismus....253
Myšlení....254
Myšlení a rozum....255
Mýtus, legenda a paradigma....256
Mzda a plat....257
Náboženství, religiozita a jejich kořeny....258
Náboženství a jeho sociální funkce....259
Nacionalismus a šovinismus....260
Nacismus....261
Nadhodnota....262
Nadhodnota a jedna iluze o ní....263
Nadprodukt....264
Nahoře a dole....265
Nálada....266
Národ....267
Národnost....268
Násilí v dějinách....269
Nástroj....270
Návrat ke starému....271
Nazírání....272
Názor....273
Něcismus....274
Negace, konec a začátek....275
Nekonečno a nic....276
Nenávist a politika....277
Neomarxismus....278
Nepotismus....279
Neutralita....280
Nevolnictví....281
Nezaměstnanost....282
Nihilismus....283
Nová levice....284
Nové a staré....285
Nutnost a nahodilost....286
Občanská společnost....287

Obecné, jednotlivé a zvláštní....288
Objekt a subjekt....289
Obsah a forma....290
Occamova břitva....291
Odcizení....292
Odraz....293
Oheň....294
Omluva komunistů....295
Omyl a zdání....296
Oportunismus....297
Organizace společnosti....298
Osobní stanovisko....299
Osobnost v dějinách....300
Otrokářství....301
Pacifismus....302
Padesátá léta....303
Paměť....304
Parazitismus kapitalismu....305
Parlamentarismus....306
Párové kategorie....307
Patriarchát....308
Peníze a poklad....309
Pěrestrojka....310
Písmo....311
Plánovitost a živelnost....312
Pluralismus....313
Pluralita....314
Počitek a vjem....315
Podmíněné a nepodmíněné....316
Podmínky a okolnosti....317
Podnět a příčina....318
Podstata a jev....319
Podvědomí, předvědomí a nevědomí....320
Pohyb....321
Pojmy a kategorie....322
Pokrok a úpadek....323
Pokrok a válka....324
Pole....325
Politická ekonomie....326
Politické strany....327
Politický systém a režim....328
Politika....329
Politika a ekonomika....330
Politikaření....331
Politologie....332
Polygamie a monogamie....333
Popularita....334
Populismus....335
Postoj a póza....336
Potopa světa....337
Potřeby....338
Potřeby a zájmy....339
Pozitivismus....340
Pozitivní a negativní....341
Poznání....342

Práce....343
Práce duševní....344
Práce neproduktivní....345
Pracovní síla....346
Pragmatismus a utilitarismus....347
Prakticismus....348
Pravda....349
Pravda a její subjektivní stránky....350
Pravda dvojí....351
Právo....352
„Právo veta“ v Radě bezpečnosti OSN....353
Praxe a poznání....354
Prekariát....355
Privatizace....356
Proletariát....357
Proletářský internacionalismus....358
Pronikání rozporů....359
Prorok....360
Prostor a čas....361
Protestanství....362
Protiklady a jejich pronikání....363
Protosocialismus....364
Provincialismus a metropolismus....365
Prožitek....366
Přednostní rozvoj výroby výrobních prostředků....367
Předsudek....368
Předtucha a tušení, obava a strach....369
Přerůstání a skok....370
Přesvědčení....371
Převrat, puč a kontrarevoluce....372
Příčina a účinek....373
Přímá demokracie....374
Přirozené a nepřirozené....375
Racionalismus a empirismus....376
Racionalita a radikalismus....377
Radikalismus a pseudoradikalismus....378
Rasa a rasismus....379
Reálný socialismus....380
Redukcionismus a holismus....381
Reflex podmíněný a nepodmíněný....382
Reformismus....383
Relativismus....384
Renta a důchod....385
Reprodukce prostá a rozšířená....386
Restituce....387
Revizionismus....388
Revoluce....389
Romantismus....390
Rovnost a nerovnost....391
Rozdělování....392
Rozlišení a zobecnění....393
Rozpor a jednota....394
Rozvoj....395
Rozvoj a úpadek....396
Řád....397

Řád světa a „Nový světový řád“....398
Řeč....399
Řídící a správní aparát....400
Samopohyb či samovývoj....401
Samospráva....402
Seberealizace a frustrace....403
Sebeurčení národů....404
Sebevědomí....405
Sektářství....406
Sekularizace a sakralizace....407
Senzualismus a smyslové poznání....408
Sionismus....409
Skepticismus....410
Skupina....411
Skutečnost a existence....412
Směna a obchod....413
Smysl života....414
Socialismus....415
Sociální darwinismus....416
Sociální demokracie....417
Sociální energie....418
Sociální spravedlnost....419
Sociální vrstvy a třídy....420
Sofistika....422
Soud a úsudek....423
Souvislost....424
Spirocykličnost a cykličnost vývoje....425
Společenské vědomí....426
Společenské vědy....427
Společnost a společenstvo....428
Spotřeba....429
Spotřební společnost....430
Správa a správce....431
Spravedlnost....432
Srpen 1968....433
Stalinismus....434
Stát....435
Státní dluh....436
Státní rozpočet a přerozdělování....437
Stav a proces....438
Stranickost vědy....439
Struktura a funkce....440
Střet civilizací....441
Svědomí....442
Svět....443
Světová válka....444
Světový názor....445
Svoboda....446
Synergie a emergence....447
Šlechta....448
Talent....449
Technokratismus....450
Teismus, fideismus a deismus....451
Teokracie a hierokracie....452
Teleologie....453

Telepatie a mimosmyslové vnímání....454
Temperament....455
Teokracie a klerikalismus....456
Teologie a religionistika....457
Teorie a praxe....458
Teorie elit....459
Terminologie společenských věd....460
Terorismus....461
Totalita....462
Totožnost a odlišnost....463
Triáda: teze, antiteze a syntéza....464
Trockismus....465
Trvale udržitelný rozvoj....466
Třídní boj....467
Třída sloužící a služby....468
Třídy....469
Tři zdroje a tři součásti marxismu....470
Umění a kýč....471
Unifikace a integrace....472
Unifikace a diverzifikace....473
Únor 1948....474
Utopický komunismus a socialismus....475
Užitná hodnota....476
Válečný komunismus....477
Válka....478
Věda....479
Věda a filozofie....480
Věda, nauka a praxe....481
Vědecký komunismus....482
Vědomí....483
Vedoucí úloha, hegemonie....484
Velký třesk a rudý posuv světla....485
Veřejné mínění....486
Veřejnost....487
Víra a pochybnosti....488
Vládnutí a panování....489
Vlastenectví, patriotismus a fangličkářství....490
Vlastnické funkce....491
Vlastnictví....492
Vlastnost....493
Vnější a vnitřní....494
Vojenskoprůmyslový komplex....495
Volby....496
Volný čas....497
Voluntarismus....498
Vůle....499
Výchova....500
Vykořisťování....501
Výrobní síly....502
Výrobní vztahy....503
Výrobní způsob....504
Vývojový skok....505
Vzdělání a vzdělanci....506
Vzdělanostní společnost....507
Vztah....508

Vztah a proces....509
Xenofobie a etnocentrismus....510
Zahnívání kapitalismu....511
Zájmová činnost....512
Zájmy....513
Základna a nadstavba....514
Zaklínadla....515
Zákon a zákonitost....516
Zákon jednoty a boje protikladů....517
Zákon negace-negace....518
Zákon vztahu kvantity a kvality....519
Záminka a podnět....520
Závislost a nezávislost....521
Zisk....522
Zkušenosti a znalosti....523
Zobrazení a výraz v umění....524
Zprostředkování....525
Zpředmětnění a odpředmětnění....526
Způsob života....527
Zvěcnění a fetišismus....528
Zvyk a návyk....529
Životní styl a způsob života....530
Životní úroveň....531
Závěr....532

Absolutizuj pravdu, dostaneš hloupost.
V. I. Lenin

Absolutní a relativní

V procesu abstrakce získal člověk schopnost izolovat myšlením příčiny od účinků, podstatu od jevu, obsah od formy, možnost od skutečnosti, a poznávat je samostatně, ale i zveličovat jedno i podceňovat druhé. Dokázal si představit věci i sám sebe jako nepodmíněné ničím jiným, jako existující samy o sobě.

Absolutní, tj. chápané izolovaně od ostatního, jako věčné, nepodmíněné a neměnné, platné samo o sobě

Vše ale existuje jen ve vztazích s něčím jiným a jen za určitých podmínek, je podmíněné druhým, a tudíž proměnlivé a dočasné. Vše absolutní je tedy vždy současně abstraktním, vše konkrétní je vždy relativním. Absolutní existuje pouze prostřednictvím relativního, vše skutečné je relativní. Za absolutní, tedy všudypřítomnou a nezničitelnou považuje materialismus pouze hmotu a její pohyb v čase i prostoru Idealismus za absolutní považuje ducha. Obojí je nejvyšším stupněm abstrakce.

Relativní, tj. chápané jako podmíněné a dočasné

Vše je současně absolutní i relativní, a skutečné poznání je pochopením obojího. Poznat, znamená vidět absolutní i relativní stránku věci. Skutečnost je jednotou absolutního a relativního. Relativismus, stejně tak jako dogmatismus, jsou často jenom skrývanou neochotou či neschopností myslet. Ale stejně tak často jsou vědomou snahou zpochybnit skutečné poznání či brzdit jeho další rozvoj.

Relativismus zpochybňuje to, co se mu nelíbí, dogmatismus absolutizuje to, co se mu hodí

Poznání je rozlišováním absolutního a relativního, které jsou pouhým gnoseologickým nástrojem a samy o sobě nikde neexistují; jsou kategoriemi odrážejícími podstatu a jev, dialektiku vnitřního a vnějšího, jsou to součásti existujícího, nepochopitelné odděleně, nesmyslné samy o sobě.

Vše konkrétní má svou absolutní i relativní stránku

Pravda je poznáním obou těchto stránek, neboť i sama pravda vždy tyto dvě stránky obsahuje. Žádný vztah nelze absolutizovat, protože nikdy není jediný, stejně tak žádný poznatek, protože nikdy není úplný. A žádné poznání nelze jenom relativizovat, protože potom by bylo zbytečné. Engels to řekl podobně jako Lenin:

Marxismus v sobě obsahuje relativismus, ale neredukuje se naň

Nejčastější chybou člověka je absolutizace, tj. vytržení pozorovaného jevu ze souvislostí a pohybu, přecenění jediného poznatku a přehlížení ostatních. Chceme-li cokoli poznat, musíme to vědomím vytrhnout z pohybu a souvislostí, prozkoumat, a pak to tam zase vrátit a prozkoumat znovu spolu s nimi.

Konkrétní je jednota rozmanitého.
Karel Marx

Abstraktní a konkrétní

Vyšší organismy nemají vědomí. Poznávají nazíráním, tj. procesem, v němž vnitřní duševní pochody zpracovávající poznatky a ukládající je do paměti, nejsou odděleny od fyzické činnosti, a jsou její součástí. Nepoznávají abstraktní, pouze konkrétní. Stejně tak činí člověk tehdy, jestliže nezapojuje rozum, jen registruje, reaguje a ukládá do paměti. Dlouhým vývojem si však člověk vytvořil vyšší schopnost, rozum, jímž poznatky nejen registruje, ale i dále zpracovává. Rozlišuje jejich význam a do paměti ukládá jen to podstatné, důležité nejen pro momentální reakci, ale i pro budoucnost. Proniká od jevu k podstatě, a dále pracuje s ní. Člověk svými smysly poznává pouze konkrétní, rozumem i abstraktní. Poznání je u něho jednotou obojího.

Abstraktní je vždy výtvorem myšlení, je výlučně lidským obrazem skutečnosti oproštěným od všeho konkrétního, je odhlížením od souvislostí a podrobností, které považujeme za nedůležité, přičemž se můžeme mýlit. Abstrakcí vznikají zobecňující pojmy, které na rozdíl od jmen neoznačují celek, ale pouze jeho podstatnou část, společnou s ostatními podobnými celky. Z pojmů vzájemně propojených vztahy vytváří člověk abstraktní domněnky, ideje, hypotézy a teorie. Abstraktní, tj. existující pouze ve vědomí.

Abstraktní je spojením myšlenek, je to subjektivní realita

Skutečné je vždy konkrétní, mnohotvárnější, srostlé s mnoha souvislostmi, proměnlivější a složitější. Většinou však tak složité, že nám uniká podstata a poznáváme pouze jev, tedy ono konkrétní, časově a prostorově určité, srostlé souvislostmi s jiným konkrétním.

Konkrétní je spojením hmotné skutečnosti

Abstrakce je myšlenkovým postupem od jedinečného ke zvláštnímu a obecnému, je základem lidského rozumu. Je však stejně omylné jako smyslové poznání, dokonce ještě omylnější. Abstraktní, to je konkrétní přetvořené myšlením.

**Abstraktní a konkrétní jsou pouhými nástroji poznání,
které mohou vést k pravdě stejně jako k iluzi**

Pravdivé poznání je cestou od konkrétního k abstraktnímu a zpět. V. I. Lenin vyjádřil tento vztah slovy: *„Od živého nazírání k abstraktnímu myšlení a od něho k praxi - taková je dialektická cesta k poznání pravdy, poznání objektivní reality.“* Abstrakce poznání pomáhá, ale nemůže jej nahrazovat. Člověk žije v konkrétním světě, v konkrétních vztazích s konkrétními věcmi i lidmi. Kdo se uzavře do svých abstrakcí, uzavře se před životem. Kdo ale abstrakci neužívá, nic nepochopí. Abstraktní je prostředkem k pochopení konkrétního.

**Abstrakce je nástrojem, když se účelně používá.
Ale každý nástroj, nepoužívá-li se účelně, pouze překáží.**

Konformismus se kdysi projevoval chozením do kostela, za socialismu chozením na schůze.
Dnes se projevuje chozením k volbám a nářky nad tím, co jsme si to zvolili.
Autor

Adaptabilita a konformismus

Adaptabilita je jednou z vlastností každého života. Je to s věkem klesající schopnost živého organismu přizpůsobovat se změně vnějších podmínek, umožňující přežít. Tuto schopnost má i člověk; adaptuje se v určitých mezích na změnu přírodních podmínek. Jedinci s jejími poruchami byli přirozeným výběrem v procesu vývoje odstraňováni, proto se jedná o vlastnost nejen u člověka, ale u všech živých organismů přirozenou.

Adaptabilita je podmínkou přežití každého živého organismu

Člověk se zformoval a žije nejen v přírodě, ale i ve společnosti. Součástí jeho adaptability je nutnost přizpůsobovat se i sociálním vztahům, které si vytvořil a v nichž žije. Evolucí se biologická přizpůsobivost částečně snižuje, protože člověk choulostiví. Naopak sociální adaptabilita se zvyšuje, neboť člověk žije ve stále složitější společnosti. Člověk nemající schopnost adaptability je ze společnosti vyřazován nebo se vyřazuje sám; tím ztrácí možnost přežívat a rozmnožovat se. Nepřenáší svou genetickou odlišnost na potomstvo a lidstvo zůstává sociálně adaptabilní.

Sociální adaptabilita je podmínkou přežití člověka

Jejím projevem je např. podřízení se, kázeň, konvence, konformismus, ale i migrace, bezdomovectví a mnoho dalších jevů. Její naprostá ztráta vede k osamocení i k sebevraždě. Nejběžnějším projevem sociální přizpůsobivosti člověka je konformita.

Konformismus je projevem sociální adaptability člověka

Je to přizpůsobování se způsobu života, chování a jednání, i převažujícím idejím a normám společnosti, v níž člověk žije. Je to rozporný postoj, při němž je přijímána pouze forma, nikoli obsah. Je to přizpůsobení chování, nikoliv sebe samého. Nevychází z vědomí, ale z nutnosti; je objektivní. Člověk si zvykne, ale svoboden se necítí.

Konformismus je pasivním přizpůsobením, opakem iniciativy

Člověk se však může se svou společností ztotožnit i svým vědomím, uznat její normy, zvyky, způsob života a ideje za správné, přijmout je za své a žít v souladu s nimi. Pak není konformním, je aktivním členem společnosti, a ačkoli se chová podobně jako ten konformní, cítí se na rozdíl od něho svobodnější. Svoboda je vědomé, aktivní ztotožnění jednotlivce se společností. Kariérista se přizpůsobuje vědomě i aktivně, ale ne vědomím; jen svou praxí. Jev bývá stejný, ale kariérista to vždy přehání, je konjukturalistou. Za socialismu nebyly ztotožnění se, konformismus, konjukturalismus a kariérismus rozlišovány. Vznikala tak iluze o *„pevné jednotě strany a lidu“*, stejně jako dnes iluze o nadšení lidí nad soukromým podnikáním či možností „svobodných voleb“. Každá taková iluze je jenom dočasná, a se změnou podmínek mizí.

Dát si na dveře ceduli „Agitační středisko“ bylo sice poctivé,
ale stejně stupidní jako požádat o tanec slovy „chci si tě namlouvat“.
Autor

Agitace a propaganda

Agitace je politické přesvědčování, které jednoduchou formou pracuje s konkrétními, známými tématy a fakty, jejichž vysvětlováním chce získat lidi pro obecnější cíle. Působí zpravidla na užší, předem definovaný okruh osob, využívá především neformálního slova, krátkého textu, obrazu a příkladu.

Agitace je politická reklama

Nejúčinnější formou je agitace osobní, zvláště působí-li při ní lidé, kteří se osobně znají a jdou-li dobrým příkladem. Nejpoužívanější je agitace názorná, avšak její účinnost klesá úměrně k množství reklamy, kterou je člověk zahlcen. Na jednoduchých, obecně známých či srozumitelných příkladech vysvětluje něco obecnějšího, nebo pro něco obecnějšího získává.

Agitace směřuje od konkrétního k obecnému

Obráceně postupuje propaganda. Agitace z propagandy vychází, má-li být účinná, nesmí jí odporovat, ale podporovat. Agitace, stejně jako reklama se nemá podbízet a nesmí obtěžovat, jinak působí kontraproduktivně.

Mezi agitací a propagandou je dialektická jednota, jinak jsou obě zbytečné

Propaganda, to je politické působení spočívající v šíření ideologie určité třídy. Vychází z obecných idejí, působí na blíže nedefinovaný širší okruh osob a zpravidla při tom využívá masových sdělovacích prostředků. Konkrétní jevy vysvětluje z abstraktních principů a mívá vyšší teoretickou úroveň než agitace.

Propaganda směřuje od obecného ke konkrétnímu

Oficiální propaganda, někdy nazývaná bílou, mívá nejuhlazenější podobu. Angažují se v ní navenek seriózní politici, jejich informace pocházejí ze známých zdrojů, může skrývat pravdu, vytvářet iluze, ale nemůže příliš lhát. Je vyučována na školách a vydávána za vědu, mívá kultivovanou formu a opírá se o něčí autoritu. Když je zapotřebí sdělit nepříjemné skutečnosti nebo je zatajit či relativizovat, využívají oficiální činitelé své tiskové mluvčí. Dobré zprávy šíří představitel sám.

Šedá propaganda šíří vědomě a záměrně nesprávné informace a polopravdy. K tomu jsou využíváni novináři, publicisté a komentátoři, odvolávající se na neurčité či *„dobře informované“* zdroje. Populističtí politici se v ní občas angažují i osobně.

Černá propaganda je tou nejhorší formou. Vědomě lže o skutečnosti i o svých zdrojích, vytváří fámy a šíří strach. Nepůsobí na rozum ale na nižší emoce. Angažují se v ní diktátoři a jejich aparát, nájemný novinářský plebs, tajné služby a hlupáci.

Neměli bychom se stávat obětí své vlastní propagandy.
Jan Keller

Existují věci poznané a dosud nepoznané. Neexistují věci nepoznatelné.
V. I. Lenin

Agnosticismus

Agnosticismus je idealistická filozofická koncepce obhajující nepoznatelnost světa, nebo alespoň jeho podstaty. Připouští poznání jevů, empirické poznání prostřednictvím bezprostřední zkušenosti, což je obsahem pozitivismu, a v nejrůznějších podobách se vyskytuje i v dalších idealistických koncepcích světa. V umírněné podobě se projevuje jako skepticismus či relativismus; absolutizován přechází v nihilismus. Ve všech podobách je iracionalismem.

Agnosticismus je gnoseologický pesimismus odporující vědě

V náboženských otázkách zdůrazňuje, že existence boha se nedá prokázat ani vyvrátit, což Bedřich Engels nazval „stydlivým materialismem“. Obráceně to však stejně tak znamená stydlivé přiznání víry jinak racionálně uvažujícím materialistou. Projevuje se to např. jako tzv. „něcismus“.

Agnosticismus je rezignací rozumu ve prospěch víry

Gnoseologickým zdrojem agnosticismu bývá zkušenosti skrytý kauzální řetězec dnešních složitých jevů, sahající až do nekonečné minulosti, ale také nekonečně složitý systém zprostředkování, probíhajícího mezi všemi příčinami, stejně tak jako všudypřítomný prvek nahodilosti, doprovázející nutnost.

Agnosticismus skrývá neochotu nebo neschopnost poznat

Procesy v nedosažitelné minulosti či nekonečně složité se zdají nepoznatelné. Avšak lidské poznání probíhá i tam, kde se to dříve zdálo nemožné, odhaluje i to, co se zdálo nepoznatelným. Není důvodu se domnívat, že se to někde zastaví.

Vše poznané se kdysi jevilo jako nepoznatelné

Poznatelnost světa je sice vždy omezována výchozím poznáním i prostředky, kterými disponuje, avšak není omezena ze samé podstaty, není omezena objektivní realitou, která je poznávána. Univerzální vlastností objektivní reality je schopnost odrazu, obsažená v každé z nekonečného množství forem hmoty i jejího pohybu. Co existuje, musí být něčím odráženo; když ne smysly, tak rozumem, když ne přímo, tak zprostředkovaně, když ne ihned, tak v budoucnosti.

Odraz, jako jedna z neoddělitelných vlastností hmoty, je základem poznatelnosti světa

Člověk existuje tak, že poznává. Nikoli nazíráním, jako zvíře, ale rozumem, což jej činí člověkem. Jakákoli představou nepoznatelnosti si sám sobě vytváří bariéru poznání, a tudíž i překážku svého rozvoje. Jakýkoliv agnosticismus je brzdou jeho rozumu, stejně tak jako iluze, že už ví všechno.

Agnosticismus se mýlí: svět je poznatelný, ale nejde to samo od sebe

Akademismus je krásný, dokonalý, ale neplodný.
Autor

Akademismus

Pojem akademismus se zrodil ve výtvarném umění. Označuje oficiální vkus prosazovaný na uměleckých školách (akademiích) ve snaze dosáhnout dokonalosti výukou a dodržováním teoretických dogmat. Je to ale obecnější tendence, táhnoucí se dějinami civilizace jako červená nit v celém umění i filozofii, náboženství i politice, ve vědě i ve výuce. Je to samoúčelnost dokonalosti a učený dogmatismus, je to sofistika netvořivých.

Akademismus je formální dokonalost při obsahové prázdnotě

Jeho podstatou je odtrženost od mnohotvárnosti života, lpění na formě a zvyku, nerespektování vývoje a strnulost. Je to školometský formalismus, který je zčásti nutný při výuce, avšak nakonec vždy neužitečný v praxi. Ta musí teorii respektovat, ale i obohacovat, aplikovat a ne opakovat.

Akademismus je oddělováním teorie a praxe; je absolutizací teorie

Neustálým zdůrazňováním teorie ji znevažuje a podceňováním praxe znevažuje i ji. Váží si jen sám sebe. Je opakem prakticismu a vede k podobným důsledkům.

Akademismus nemůže přinést nic nového, jen konzervuje staré

Je to odmítání zvláštností při absolutizaci obecného, je to povýšené popírání jedinečnosti věcí. Je to myšlení jedinců vhodné ve strojové velkovýrobě, ale nevhodné v životě.

Akademismus přeceňuje znalosti a podceňuje zkušenosti

Akademismus se tváří jako chytrý, ve skutečnosti je jen přechytralý. Je vždy důstojný a neomylný, respektovaný za katedrou, ale směšný v praxi. Je životem neživotných vzdělanců.

Akademismus není vědění, ale vševědoucnost

I marxismus má své „*akademiky*“, hloubající nad zjevným, opakující staré a známé, nevšímajíce si nového a jim neznámého. Je to teoretický dogmatismus, který zachvacoval výuku marxismu natolik, že ji zprofanoval. Byl příznačný pro oficiální práce, plné přesných citací, formálně dokonalé, avšak postrádající stopy po osobnosti autora. Neosobní a chladný, neživotný a nezabývající se něčím, kde by mu bylo možné něco vytknout. Byl vlastní autorům a cizí čtenáři.

Je snadné dávat jakékoli nálepky, tedy i nálepku akademismu. Možná se jí dočká i autor této knihy. Avšak to bude jeho chyba, nikoli chyba marxismu.

Akademismus je s marxismem neslučitelný

Podnikání jednotlivců v průmyslové výrobě se stalo pro velký průmysl poutem,
které velký průmysl musí rozbít a rozbije.
Bedřich Engels

Akciové společnosti

Malé výrobní prostředky umožňují individuální vlastnictví. Jednotlivec je schopen je řídit i spravovat, pracovat na nich fyzicky i duševně a osobně je využívat. S jejich rozšiřováním, způsobeným akumulací kapitálu, však tato schopnost jedince mizí. Zprvu si musí najímat lidi na jejich řízení a správu, později už jsou tak rozsáhlé, že je není schopen zakoupit a vlastnit sám. Čím širší je jejich společenský dosah, tím širší musí být jejich vlastnictví. Ve snaze zachovat soukromé vlastnictví vznikají společnosti vlastníků zprvu zjevných, později stále častěji a složitěji skrytých, zprvu národních, později nadnárodních. Vlastníci už nevlastní přímo, ale nepřímo prostřednictvím akcií, které jsou formou uložených peněz, z nichž neplyne úrok ale o něco vyšší dividendy jako podíl na zisku.

Akciová forma podnikání učinila vlastnictví a vykořisťování anonymním

Vlastníci jsou izolováni od svého majetku; už nebydlí ve vile vedle své továrny, nedocházejí do ní denně, nemohou být svými dělníky nenáviděni či milováni. Ukryli se v procesu globalizace za branami svých paláců, za hranicemi či oceány. Od jejich majetku je dělí akcie, složitý aparát bank, holdingů, mateřských i dceřiných společností, a spojují je s ním pouze peníze. Za nic neodpovídají, odpovědnost za vše nesou jimi vytvořené subjekty a jejich orgány. Stali se zbytečným prvkem ekonomiky, jejím pouhým parazitem.

Aby byl nejvyšší správní aparát zainteresován na zisku vlastníků, bývají mu zdarma vydávány nebo levně prodávány akcie, čímž se stávají spolupodílníky. Složitý systém kmenových, prioritních, gratis, zaměstnaneckých, bezhlasových, jedno i vícehlasových akcií vytváří fikci spoluúčasti a umožňuje vládu nejsilnějších.

Akciová forma podnikání umožnila zapojit do ekonomických procesů i peníze drobných akcionářů, spojovat menší vlastníky s většími, přičemž dále platí pravidlo, že silnější vítězí; nejen navenek, ale i uvnitř.

Největším vlastníkům to umožňuje ovládat majetek větší, než sami vlastní

Akciové společnosti se staly nástrojem finanční oligarchie k ovládnutí světové ekonomiky v epoše imperialismu. Ostatní formy podnikání vedle nich přežívají, musí se jim přizpůsobovat, jsou jimi determinovány a pouze doplňují hospodářský systém. Podle potřeby vznikají a zanikají, zatímco akciové podnikání mění pouze svou vnější formu při zachování vlády buržoazie nad ekonomikou, a tím i politikou.

Vznik akciových společností je dílčí změnou výrobních vztahů, vynucenou rozvojem výrobních prostředků. Je částečným zespolečenštěním vlastnictví, reagujícím na zespolečenštění výrobních sil.

Marxismus není proti organizační formě akciových společností, nesouhlasí pouze s jejich soukromým vlastnictvím

O hodnotě člověka nerozhoduje to, co zná, ale to co koná.
J. G. Fichte

Aktivita a běžné vědomí

Aktivita, to je lidský způsob osvojování si světa. Člověk je jediným tvorem, který je aktivní i bez biologické potřeby. K tomu došlo tím, že se naučil novým způsobům získávání obživy, které mu poskytovaly více energie, než potřeboval k uhájení své existence. Masitá potrava a její tepelné zpracování zkrátilo nutnou dobu trávení, pěstování rostlin, chov zvířat i spoustu jiných faktorů postupně způsobily, že člověk měl více volného času, který musel vyplnit, i energie, kterou musel vydat. Přestal být objektem pasivně reagujícím na podněty přírody a stal se aktivním. Vstupoval do nových vztahů vyvolávajících jeho zájmy, které se také staly příčinou jeho aktivity. Chudí lidé jsou méně aktivní, protože nemají dostatečný přebytek energie a mají méně společenských vztahů. To je omezuje v rozvoji. Není to příčinou; ale důsledkem sociální nerovnosti, kterou to dále prohlubuje.

Aktivita se stala způsobem života člověka i jeho biologickou potřebou

Při aktivní činnosti člověk daleko více poznává než pouhým pasivním nazíráním. Poznává věci hlouběji a všestranněji tím, že do nich zasahuje svou praxí. Avšak při vlastní činnosti dochází pouze k povrchnímu poznání, protože ta mu sama o sobě nedává potřebný odstup a čas k přemýšlení. K trávení duševní potravy je třeba čas a klid, stejně tak jako u potravy biologické. Onen volný čas si člověk stále více rozšiřoval svou aktivní činností. Mohl přemýšlet o věcech i jinak než přímo, mohl přemýšlet oklikou, vidět věci i z jiné strany. Mohl překonat zvířecí nazírání. Přemýšlení oklikou je jediný způsob hlubšího poznání, avšak umožňuje i zůstat v půli cesty, nebo myšlením zabloudit. Tento způsob odrážení světa postupně vytvářel jeho běžné vědomí, které je odrazem jeho praxe, při které člověk vnímá jevy, nikoliv jejich podstatu, rozlišuje důležité a nedůležité pouze z hlediska momentálních potřeb, mění svět skutečnosti ve svět svých zdání a představ.

Běžné vědomí je výsledkem praxe, falešným a neúplným odrazem skutečnosti

Běžně vědomí absolutizuje zdání a představy člověka, fetišizuje je; vydává představy o skutečnosti za skutečnost samu. Přeceňuje fyzikální obraz skutečnosti, který však skutečnost nevyčerpává, absolutizuje zkušenost a konkrétní, spoléhá se na jev, který sice podstatu nějak vyjadřuje, ale současně ji i nějak zakrývá. Přijímá fakta, která jsou šifrou skutečnosti, ale nedešifruje je. To je podstatou pozitivismu.

Pozitivismus očistil myšlení od vlivu teologie; jeho chybou je přeceňování pozitivně daného, tj. redukce světa na skutečnost fyzikální

Běžným myšlením si vytváříme svět zdání, a každodenní styk se světem to naše zdání utvrzuje. Zdání nemá pravidla, vnitřní logiku, je světem iluzí, v němž je dovoleno vše. A tyto iluze jsou v nás neustále posilovány vědomě a záměrně každým, komu klam vyhovuje. Farář, politik, zaměstnavatel, televize a reklama, formují naše běžné vědomí jako falešný obraz světa.

Běžné vědomí ulpívá na povrchu, je nutným, avšak ne konečným stupněm poznání

Bohatství ve formě peněz se může proměnit v objektivní podmínky práce jen proto a jen tehdy, jestliže jsou odpoutány od práce samé.
Karel Marx

Akumulace kapitálu

Jakékoli bohatství je výsledkem lidské práce. Ta vytváří nadprodukt, který, je-li prodán, se přeměňuje v nadhodnotu, a ta nabývá formu peněz. Po dlouhá staletí byla větší část bohatství neproduktivně spotřebovávána vlastníky výrobních prostředků, jejich družinami či mocenským aparátem, a jen malá část sloužila k nákupu dalších, již existujících výrobních prostředků. Schopnost člověka vytvářet nadprodukt stagnovala, nové výrobní prostředky vznikaly jen velmi pomalu, a lidstvo se proto rozvíjelo jen poznenáhlu. Se vznikem cechovní a manufakturní organizace, která výrobu počala centralizovat, však bohatství v rukou některých jednotlivců vzrůstalo natolik, že začalo být výnosné relativně omezit neproduktivní spotřebu a prostředky získané prací jiných přeměnit v kapitál, tj. investovat do nákupu další pracovní síly i nově vznikajících strojů. Začal se rodit kapitalismus jako nový výrobní způsob, a s ním započal rychlý rozvoj.

Akumulace je přeměna části nadhodnoty v nový dodatečný kapitál

Rostla kvalifikace pracovní síly, tedy schopnost vytvářet nadprodukt, která zůstávala ve vlastnictví pracovní síly, a současně s tím i nadhodnota, která kapitalizována ve výrobních prostředcích zůstávala v majetku vlastníka výrobních prostředků. Bohatství jedněch rostlo jen velmi pomalu, bohatství druhých rychle. Vznikl tak dojem, že bohatství je oprávněným výsledkem práce kapitalisty.

Akumulace kapitálu je výsledkem vykořisťování pracovní síly

Akumulace kapitálu vede k rozšířené reprodukci. Čím více kapitálu se akumuluje, tím více nadhodnoty se vyrábí, a tím se s rostoucí produkcí nadhodnoty zvyšuje akumulace kapitálu. Vznikla spirála živelného rozvoje, doprovázená diferenciací společnosti, a nutně vrcholící krizemi z nadvýroby, kterou již nemohla vykořisťovaná většina společnosti nakoupit.

Akumulace kapitálu přinesla rozvoj společnosti i její krize

Na počátku těchto procesů byla původní neboli prvotní akumulace, která oddělila práci člověka od vlastnictví výrobních prostředků, donutila jej pracovat pro jiné, odloučila výsledky práce od práce samé. Byla to řada historických procesů začínající znevolněním rolníků, zabavováním půdy, majících podobu vyhánění pachtýřů ve středověké Anglii či Indiánů v USA, zotročení „barevných“ bělochy či arizace ve fašistickém Německu, a končící privatizací státního majetku v mnoha zemích současného světa. Byly to procesy násilné i nenásilné, posvěcené i neposvěcené právem, ale vždy byly zločinem proti lidem. A po celou dobu je provází odnímání nadproduktu těm, kteří pracují. Mohutné výrobní prostředky vznikly z práce mas. Výsledky práce mnohých se soustředily v málo rukou, jak pravil Machiavelli. A tak zvaní „humanisté“ si mohou lámat hlavu otázkou:

Je morálnější takové prostředky vlastnit, nebo je vyvlastnit?

Egoismus je jen podstata dnešní společnosti a dnešního člověka.
Lidství je už a priori, bezprostředně nezištné a obětavé.
Bedřich Engels

Altruismus a egoismus

Člověk vznikal v prvotní pospolitosti a prožil v ní většinu své existence. Byla to společnost, v níž rod byl vším a jedinec ničím. Nemohl žít bez ní, musel žít pro ni. Kdo nectil tento princip, byl vyhnán a zahynul. Dále se rozmnožovali jen ti, kteří uměli žít pro všechny i obětovat se pro ně. Takové chování ve prospěch druhých nazýváme altruismem, a najdeme jej u mnoha živočišných druhů, zejména sociálně organizovaných.

Altruismus je přirozenou vlastností člověka

Výrazně se projevuje v péči o potomky, ve vztazích ke svým nejbližším, ale je běžný i při pomoci úplně cizím lidem. Na altruismu druhých je každý jedinec závislý, dokonce i v sobecké společnosti.

Opak altruismu, je egoismus, což je eufemistický termín pro sobectví. V idealistických interpretacích je to přirozená vlastnost člověka, což není pravda. Člověk se nerodí sobcem, teprve výchovou se jím stává. To, že si dítě od malá brání své hračky, to že obhajuje své zájmy i svou identitu, to je sice přirozená vlastnost člověka, ale to není egoismus.

Egoismus je vypjatý individualismus

Ten nebyl vrozen člověku, ani jeho zvířecím předkům. Je asociálním postojem, s nímž sociálně organizovaní tvorové nemohou žít. Ten mohl vzniknout jen u člověka, a jen za podmínek, které to umožňovaly.

Teprve civilizace a soukromé vlastnictví ze sobectví udělaly přednost

Naštěstí to bylo příliš pozdě na to, aby se sobectví přirozeným výběrem geneticky rozšířilo na celé lidstvo jako jeho přirozená vlastnost. Mohlo se tak šířit pouze omezeně v majetných třídách. Prosazování vlastních zájmů na úkor druhých se stalo základem jejich úspěchů, součástí jejich morálky a prosazovaným principem.

Ani ve vládnoucích třídách však egoismus nemohl převládnout jako geneticky zakódovaný. Přirozený výběr zde byl ihned zpočátku nahrazen výběrem sociálním, a ten probíhal podle jiných pravidel. Majetek se nedědil podle genetické výbavy, určení synové. Ostatní odcházeli zpravidla do duchovní služby, kde byli vyřazeni z rozmnožování, nebo do služby vojenské, kde se přílišný egoismus nevyplácel. Příslušníci těchto tříd často přicházeli o své postavení v důsledku válek, revolucí a politických změn, takže na genetické upevnění egoismu příroda neměla čas.

Absolutní egoismus ani altruismus nejsou možné, neboť člověk realizuje své individuální zájmy vždy jen v závislosti na zájmech společenských a naopak; jde jen o převládající přístup v jednání člověka.

Jenom život, který žijeme pro ostatní, stojí za to.
Albert Einstein

Amnestie je velkomyslnost, kterou stát projevuje vůči oněm přestupníkům,
které by přišlo příliš draho trestat.
Bierce Ambrose Gwinett]

Amnestie

Amnestie je rozhodnutí o hromadném, a to úplném nebo částečném prominutí trestu, tedy o hromadném udělení milosti. Historicky vznikla jako výsadní právo panovníka, který ji uděloval obvykle při nástupu na trůn. Někdy bývá spojováno s či nesprávně zaměňováno s agraciací a abolicí, majícími z hlediska práva podobný význam.

Amnestie je hromadná milost panovníka pro lumpy, kteří mu pomáhali k moci

Vedle individuální milosti je to hromadný nástroj, umožňující panovníkovi hromadné odpuštění trestů při změně společenských podmínek, za nichž byly vyneseny. Umožňoval mu pro příchodu k moci propuštění svých trestaných spojenců bývalým panovníkem, ale také udělat ze svých z odpůrců či prostých zločinců své vazaly či alespoň příznivce. Byla v jakémkoli režimu jedním z důkazů toho, že moc výkonná je nadřazena moci soudní, neboť je podepřena mocí ekonomickou.

Amnestie je zásah vyšší moci do výkonu práva

Amnestie bývá falešně vydávána za akt humanity. Zatímco individuální milost tak chápat lze, u hromadné milosti je vyloučeno přihlížet ke zvláštnostem jednotlivých případů, a tak se mění v hromadnou nespravedlnost.

Amnestie není nástrojem humanity, ale politiky

Vyhlašuje se i tehdy, jestliže jsou věznice plné nebo není-li na jejich provoz dostatek prostředků, ve snaze získat voliče v rodinách amnestovaných či pochybnou popularitu.

V České republice tento institut zcela zdiskreditoval Václav Havel, který po svém zvolení nechal propustit 75 % uvězněných. Zatímco byl Klement Gottwald obviňován z toho, že má krvavé ruce, protože neudělil milost svým politickým odpůrcům, Václav Havel obviňován nebyl, přestože jeho amnestie přinesla smrt více lidem, než bylo neprávem odsouzených k smrti v padesátých letech.

Podobné bezpráví přinesla i amnestie Václava Klause, který na konci svého prezidentského působení amnestoval 111 tisíc trestů, mezi nimiž se skryly i případy závažné hospodářské kriminality související s podvodnou privatizací se škodami za desítky miliard korun. Současně bylo zastaveno trestní řízení v desítkách podobných kauz. Václav Klaus tak udělal tlustou čáru za privatizací a dehonestoval práci orgánů činných v trestním řízení.

Z mnoha lumpů se tak stali početní příslušníci české buržoazie; a o to šlo

Amnestie je pozůstatkem otrokářské a feudální diktatury, která, pokud má být zachována, musí být zbavena autoritativního vlivu nezodpovědných jednotlivců.

Každé přirovnání kulhá na jednu nohu.
V. I. Lenin
(A blbec vás hned začne kopat do té kulhající.)
Autor

Analogie, přirovnání

Analogie je procesem porovnávání neznámého s jinými, známými jevy, hledání shody a podobností, které by umožňovaly pochopení nového. Je to prastará metoda poznávání, která však velmi často vede k chybným závěrům. Je to metoda dílčího úsudku o neznámém. Stála na počátku lidského poznání a je důležitým počátečním nástrojem poznávání neznámého dodnes.

Analogie často absolutizuje podobnost jevů, hledá absolutní jednotu tam, kde je jen částečná

Vše existující je vždy podobné nějakému jinému. Není na světě nic, co by bylo absolutně odlišné od jiného, avšak stejně tak neexistuje nic, co by bylo totožné s jiným. Vše je jednotou totožnosti a odlišnosti, a jakákoli absolutizace jedné z těchto dvou stránek je omylem. I totožné či podobné rysy jevů mají totiž často jinou podstatu a příčinu, jiné souvislosti a důsledky. Analogií tak nemůžeme dospět k zobecnění totožnosti všech stránek či vztahů porovnávaných jevů; můžeme nacházet pouze dílčí shodu.

Analogie může sloužit jen jako předběžná metoda poznání

Člověk tuto metodu poznání či vysvětlování používá často, aniž ji doplní metodami podrobnějšími. Podobné stránky jevu svádějí ke ztotožnění jevu celého, a k vyvozování závěrů i ze stránek odlišných tak, jako by platily i v jevu porovnávaném. Potom ale zobecňujeme jednotlivé a zvláštní, a tím si vytváříme si iluzi opakování jedinečného.

Uvedeme-li v diskusi analogii, ve snaze umožnit lepší pochopení společného, riskujeme odvedení diskuse k onomu rozdílnému. Přes všechny podobnosti, jichž je svět plný, je vše existující jedinečné, a porovnatelné pouze částečně. Každá podobnost je vždy projevem či odrazem materiální jednoty světa, a každá rozdílnost je výsledkem zákonitého vývoje světa k rozmanitosti. A každá analogie svádí k vulgarizaci. Je sice zajímavou, ale nespolehlivou metodou zkoumání a vysvětlování. Nemůže být nikdy použita jako metoda jediná.

Nejčastější chybou člověka je nesprávné zobecňování

Analogie sama o sobě často vede ke srovnávání nesrovnatelného. Svádí ke srovnávání všech stránek dvou jevů i v případě shody stránky jediné. Nesprávná analogie nerozlišuje míru totožnosti a odlišnosti, jejich dialektickou jednotu, a tím vede k omylům.

Analogie je stejně jako každý jiný nástroj užitečná jen k něčemu a jen tomu, kdo ji umí používat či chápat

Myšlení záleží zrovna tak v rozkládání předmětů vědomí na jejich prvky
jako ve slučování sounáležitých prvků v jednotu. Bez analýzy není syntézy.
Bedřich Engels

Analýza a syntéza

Svět se skládá z nekonečného množství nejrůznějších částí, spojených nekonečným množstvím vztahů v nekonečné množství celků. Chceme-li jej pochopit, musíme ve svém vědomí zasáhnout do jeho přirozenosti, vytrhávat jednotlivé předměty z jejich souvislosti, absolutizovat je a zkoumat samostatně. Nesmíme však uvěřit tomu, že takto odděleně skutečně existují, to bychom si vytvářeli iluze. Jakmile prozkoumáme samostatně kteroukoli věc vytrženou abstrakcí z reality, musíme ji do této reality znovu vrátit a zkoumat ve spojitosti s ní. Teprve takový postup umožní nalézat pravdu.

Analýza a syntéza jsou neoddělitelné procesy našeho myšlení

Analýza je myšlenkovým rozkladem skutečnosti na jednotlivé části. Sama o sobě nevysvětlí celek. Její přeceňování vede k redukcionismu, který podceňuje vztahy mezi částmi, ale i vnější vztahy celku. Každá analýza je vždy jednostranná, ze složitosti problému vybírá jen to, co je účelem rozboru. Je-li příliš povrchní či hluboká, vede k omylu. Jakmile se analýza stane specializací, samostatnou profesí, stává se analytik krátkozrakým, vidí přesně detaily, ale unikají mu vzdálenější souvislosti, pro stromy nevidí les. Bankovní analytik nenachází pak společenskou užitečnost bankovní operace, mediální analytik nehledá pravdivost zpráv a politický analytik přehlíží ekonomické zájmy za politikou stojící. Evoluční biologie pak nevidí vývoj živé přírody jako jednotu kvantitativních a kvalitativních změn, a proto nazývá vývoj evolucí, a teoretičtí fyzikové jsou schopni v nitru hmoty hledat vědomí.

Absolutizace analýzy utopí pravdu v detailech

Syntéza je myšlenkovým spojováním poznaného, pokud k sobě v reálných vztazích patří. Je pochopením vnitřních i vnějších vztahů poznaného v celkové souvislosti. Syntézou nesouvisejícího či jen zdánlivě souvisejícího a vnějškově podobného vzniká falešný obraz, nikoli pravda. Charakterizoval to kdysi někdejší televizní magnát v brýlích: „*Ze střípků skutečnosti vytváříme novou realitu“.* To není realita, ale fikce; je to virtuální svět, v němž se pravda utopí stejně jako v detailech.

Skládání mozaiky může být uměním, ale nemůže být vědou

Analýza a syntéza jsou myšlenkové postupy člověkem vytvořené a člověku sloužící k poznání. Jejich oddělování je metafyzické, jejich přeceňování vede k idealismu. Jsou jedním z mnoha prostředků pravdivého odrážení světa vědomím, ale samy o sobě, bez ostatních nástrojů poznání, které si člověk za sta tisíce let svého vývoje vytvořil, vedou ke stejným iluzím jako pouhé živočišné nazírání.

Analýza i syntéza ve vědě, filozofii i v běžném vědomí jsou užitečným a nutným nástrojem, pokud nejsou samoúčelné a jednostranné, pokud se člověk nedomnívá, že jimi lze vysvětlit všechno. Potom se stává stejným hlupákem jako ten, kdo chce opravit cokoli jinak velmi užitečným kladivem.

Anarchismus je produkt zoufalství; psychologie vyšinutého inteligenta nebo tuláka, ale ne proletáře.
V. I. Lenin

Anarchismus

Jako reakce na sílící útlak dělníků a maloburžoazie v období průmyslové revoluce se v polovině 19. století počal rodit ideový a politický proud, odmítající jakoukoli moc a zdůrazňující svobodu jednotlivce. Mezi jeho hlavní principy patří sebeorganizace, vzájemná pomoc a dobrovolnost sdružování. Navazoval na předchozí svobodomyslné názory Tolstoje či Godwina, a jeho hlavními propagátory se stali Proudhon, Bakunin, Kropotkin. Vznikl anarchismus.

Anarchismus je individualistický, utopistický a subjektivistický odpor proti kapitalismu

Anarchisté byli zpočátku spolu s marxisty členy První internacionály, avšak pro značně odlišné postoje z ní byli vyloučeni. Anarchismus je neuznávání vyšších autorit než své vlastní. Je to široké spektrum utopických, intelektuálně-individualistických, ze subjektivistických a maloburžoazních kořenů vycházejících pseudorevolučních ideologií a hnutí, převážně odmítajících jakoukoli politickou organizaci a preferují živelnost. Zpravidla usilují o "absolutní svobodu" cestou odstranění všech státních orgánů a donucovacích prostředků. Často se hlásí k socialismu, požadují rovnostářstvím a decentralizovanou samosprávu. Jde o planý radikalismus, mající některé styčné body s terorismem. V praxi se vyskytuje vždy ovlivněn dalšími politickými směry a ideologiemi.

Anarchismus je pseudorevolucionářství; oprávněně rozhořčené, ale naivní

Je to maloburžoazní ideologie a hnutí odmítající organizovaný politický boj a politickou organizaci společnosti, stát a jeho donucovací prostředky. Jde mu o vytvoření společnosti absolutně svobodné, absolutně spravedlivé, v níž rovnosti a bratrství bude dosaženo jednorázovým násilným aktem, při němž bude odstraněna jakákoliv organizace společnosti i její donucovací prostředky. Jeho základním omylem je neuznání skutečnosti, že k jakékoli změně společnosti je nezbytné získat moc a udržet ji. Proto nikdy žádné změny ve společnosti nedosáhl.

Utopičnost tohoto názoru spočívá v tom, že při jednorázovém odstranění státu a jeho prostředků musí zákonitě dojít ke společenskému chaosu a bezvládí, v němž se nakonec, má-li společnost přežít, musí chopit moci a udělat pořádek ta společenská síla, která je dostatečně silná a organizovaná. Tyto znaky má např. armáda, policie, velcí vlastníci, ovládající výrobní i sdělovací prostředky.

Převládne-li ve společnosti anarchismus, pak ve svých důsledcích vede k otevřené diktatuře těch, proti kterým bojoval

Anarchismus může být slovy či jevem podobný marxismu, avšak jeho podstata je jiná. Je ultralevicovým radikalismem, který krátkodobě může získávat masy příznivců, ale není pro ně schopen nic udělat.

Marxismus neusiluje o bezvládí, chce odstranit vládu jedné třídy nad společností

Kdyby matematické axiomy narážely na zájmy lidí, lidé by je vyvraceli.
V. I. Lenin

Antikomunismus

Každá akce budí reakci; platí to nejen v přírodě, ale i ve společnosti a myšlení. Antikomunismus je přirozenou reakcí buržoazie, jejíž zájmy jsou ideály komunismu ohrožovány. A protože tato třída disponuje prostředky distribuce duchovní produkce i státní mocí, velmi snadno svou reakci rozšiřuje i na ty, jejichž zájmy komunismus neohrožuje, naopak je hájí.

Antikomunismus je pilířem obhajoby kapitalismu

Základní formou antikomunismu je vytváření iracionálních, emocionálních sociálních předsudků vůči komunismu, s cílem vyvolat v lidech strach. Bývají to velmi primitivní lži, jako např. dřívější tvrzení, že komunisté chtějí mít společné ženy, či pozdější nesmyslná vyprávění o tom, jak si komunističtí funkcionáři *„nakradli“.* Patří sem absolutizace tvrdších metod politického boje z padesátých let a vědomé zatajování toho, že tyto metody byly ve své době běžně užívány i ve vyspělém kapitalistickém světě. Jednou z nich je např. americký mccarthismus. Současnou podobou je např. vytváření fám o hrůzostrašných formách poprav v Severní Koreji, přestože se tamní režim řídí vlastní ideologií čuč-che a nikoliv marxismem. Vytvářením sociálních předsudků je možné masově ovládat lidi bez ohledu na úroveň jejich vzdělání, neboť působí na emoce, ovlivňující zprostředkovaně rozum a zabraňující přijímání pravdy. Je to vulgární antikomunismus.

Sociálních předsudků a strach je nejúčinnější zbraní antikomunismu

Skrytěji a kultivovaněji působí antikomunismus v oblasti teorie, zaměřujíc se především na vzdělanější část populace. Jednak vytváří své vlastní teorie, zdánlivě vyvracející teoretické základy marxismu, a na druhé využívá jakýchkoli starších teorií, včetně náboženských. Současně s tím využívá revizionismus uvnitř marxismu, snažící se třeba i upřímně marxismus *„modernizovat“*, dává jim skrytou i otevřenou podporu a staví je proti marxismu skutečnému. Jeho obsah je zatajován, překrucován, zpochybňován, a nanejvýš stavěn do pozice jedné z variant lidského myšlení, ve své době sice pochopitelné, ale vývojem překonané. To vše je základním obsahem oficiální společenské vědy a její výuky v kapitalismu.

Antikomunismus vždy disponoval většími prostředky, než měl marxismus

Nejotevřenější a nejkrutější formou antikomunismu jsou politické represe, ať jsou neskrývané, jako např. fašismus, nebo zahalené v demokratickém rouchu, jako např. omezování vědecké, pedagogické a publicistické činnosti levicovým intelektuálům. V tom nejlepším případě je oficiálně tolerováno pár jednotlivých kritiků kapitalismu, kteří však přesně vědí, kde jsou jejich hranice, za nimiž jsou otevřené sympatie s marxismem a komunismem.

Politické represe jsou nejbrutálnějším antikomunismem, ať jsou jakkoli kamuflované

Antikomunismus se nehlásí k tomu, že největším antikomunistou byl Hitler.

Antisemitismus, to je socialismus hloupého chlapa.
Karl Liebknecht

Antisemitismus

Jen málokterý pojem je tak zmatený a neurčitý jako je antisemitismus. Subjektivně je to dáno zmateností nositelů antisemitských názorů a zastánců antisemitské politiky. Objektivně je to podmíněno nesmírnou složitostí vývoje těch, kteří jsou objektem ideologie a politiky antisemitismu, ale i tím, že o tomto vývoji máme daleko starší, avšak roztříštěnější informace než o vývoji skupin jiných. Sama Bible, a prameny jí podobné, jsou dílem mnoha autorů z různých míst, a vznikaly v rozdílných dobách, popisují různé vývojové fáze a podávají poněkud nejistý obraz, ačkoli jsou považovány za posvátné.

Antisemitismus je obecně chápán jako protižidovské předsudky, ideologie a politika

Avšak Židé, židé, Semité, Hebrejci, izraelité a Izraelci neznamená totéž. Jsou to skupiny různě se mísící a prolínající geneticky, územím, jazykem, náboženstvím, kulturou i tradicemi, a hlavně procházející tak složitým vývojem, že jakýkoli stručný výklad této problematiky musí být nutně nepravdivý.

Antisemitismus se obrací hlavně proti potomkům těchto skupin, kteří už ve starověku museli opustit svá původní území, usazovali se v Evropě, byli vyháněni a putovali po ní. Zčásti asimilovali, zčásti si ponechali původní jazyk nebo jej přizpůsobili místním poměrům, mnozí setrvávali na svém původním náboženství, ale jiní konvertovali, zčásti se odlišovali oděvem, vzhledem a způsobem života.

Jejich společným rysem se stalo to, že překáželi usedlým majitelům nemovitostí, byli nevítanou konkurencí, a tak nemohli získávat půdu, bylo jim odpíráno právo účasti na řemeslné výrobě, a tudíž se mohli živit jen obchodem se zbožím, ale také s penězi, což náboženství křesťanům zakazovalo.

Skromnost a pracovitost, nutnost přizpůsobovat se měnícím se poměrům i vzájemná soudržnost tak mnohé z nich přivedla k bohatství srovnatelnému se středními, někdy i vyššími vrstvami tradiční populace, a to se jim stávalo kamenem úrazu. Jejich vyhánění i fyzická likvidace pod jakoukoli záminkou byly nástrojem zbavování se dluhů, zmocňování se jejich majetku a později i zbavováním se konkurence. Tím byly vytvářeny i sociální předsudky, tradované po generace.

Antisemitismus měl vždy a dodnes má ekonomické příčiny.
Náboženská, biologická, kulturní i jiná zdůvodnění byly vždy jen záminkou.

Potomci semitských skupin v Evropě vytvořili národnost a později se rozšířili i do USA. V mnoha ohledech dosahovali lepších výsledků než většinová populace. Jejich podíl na majetku i na významných objevech je daleko vyšší, než by odpovídalo jejich počtu. Boj proti nim byl a zůstává bojem konkurenčním, a vždy slouží k zakrývání jiných problémů. Využívá historicky vzniklých předsudků a vytváří nové.

Antisemitismus je kosmopolitní forma šovinismu, neslučitelná s marxismem.
Komunisté odmítají antisemitismus stejně jako sionismus.

Cena za apatii vůči politice to, že vám vládnou zlí lidé.
Platón

Apolitičnost

Apolitičnost je jev stejně tak starý, jako je politika. Je to pasivní, lhostejný vztah ke společenskému životu a politické činnosti. Může být projevem vědomého indiferentismu, tedy netečnosti, nevšímavosti, a nerozhodnost zejména v politických a morálních otázkách. Spíše však bývá projevem bezmocnosti.

Apolitičnost je produktem tupé závislosti člověka na politice
a tuto závislost prohlubuje

Člověk může být nevšímavý ke svému zdraví nebo k počasí, pak bývá považován za hlupáka. Může týt lhostejný ke svým financím, což se nazývá finanční negramotností. Může žít ve společnosti, být na ní závislý ale nevšímat si jí. Pak je ale ignorantem.

Apolitičnost je politická negramotnost

Zpravidla není skutečným, ale předstíraným nezájmem o politiku, ve skutečnosti bývá demonstrací zklamání nad panujícími politickými poměry a bezmocností je změnit. Je formou pasivní rezistence. Apolitičnost je iluzí o tom, že se mé osoby politika netýká, je nepochopením skutečnosti, že pokud odmítám být aktivním subjektem politiky, zůstávám vždy jen jejím pasivním objektem. Jsem na tom stejně, jako ten Leninův negramotný. Člověk je tvor politický, napsal Hérakleitos.

Počasí člověk uteče, politice ne

Apolitičnost člověka v současných liberálně demokratických systémech je důležitou oporou těchto systémů v období relativního klidu. Projevuje se jako konformita a relativně snadná ovladatelnost neinformovaných a nezajímajících se lidí v předvolebních kampaní ne prostřednictvím politických programů, ale pomocí mediálně zajímavých tváří. Dovoluje zvolení senátorů pouhými 10ti % hlasů, umožňuje straně mající 9 členů získat 14 poslaneckých mandátů; umožňuje vše, cokoli si přejí skuteční, neznámí vlastníci státu, a jimi ovládané sdělovací prostředky.

Apolitičnost obyvatel deklarovaná neúčastí ve volbách umožňuje vítězství sil,
proti nimž je tento skrývaný odpor namířen, nikoliv veden.
Apolitičnost je pštrosí politika.

Apolitičnost lidí, předstíraná i skutečná, existovala i v období socialismu. Lidé hlásající svou apolitičnost, tomuto systému nepomáhali, ale ani mu neškodili. Svou lhostejností a pasivitou, která mnohým, krátkozrakým mocným vyhovovala, mu však umožňovali setrvávat ve svých chybách; nenutili jej k jejich nápravě, a tím nepřímo škodili socialismu i sami sobě. Zvyšující se apolitičnost lidí musí být varováním pro každou vládnoucí politiku. Apolitičnost člověka má své hranice míry. Jednou hranice přeteče, apolitičnost zmizí, a bude pozdě.

Apolitičnost je produktem tupé závislosti na politice,
a tuto tupou závislost prohlubuje

Od počátku novověku spatřovala každá vykořisťovatelská a potlačovatelská moc
v Platonovi a Aristotelovi své filozofické svaté.
Franz Mehring

Aristotelismus

Aristoteles byl jedním z nejvýznamnějších myslitelů starověku. Většinu svých předchůdců i následovníků převyšoval svou všestranností i hloubkou svého pohledu na svět. Byl praktičtější a pojímal svět vcelku; zabýval se přírodou, člověkem, společností i myšlením.

Na Aristotelovo učení navazuje řada filozofických směrů, snažících se o racionální a systematické uspořádání pojmů a představ, o postižení skutečnosti v celé její šíři s důrazem na empirickou smyslovou zkušenost. Od materialismu se odklání svými teleologickými představami o vnitřním cíli či účelu. Duchovní a myšlenkové procesy nepovažuje pouze za odvozené ze smyslově zjistitelné hmotné skutečnosti, ale pokládá je za něco více. Zatímco většina filozofů se snaží podat jednotný obraz světa, Aristoteles a jeho následovníci především rozlišují a třídí.

Aristotelovo učení vycházející z přestav, že člověk je něčím mezi přírodou a bohem, se stalo na dlouhá staletí základem křesťanské filozofie, ačkoli bylo původně církví zakazováno. Navázal na něj Tomáš Akvinský, který se stal hlavním ideologem křesťanství. V řadě případů Aristotela přizpůsobil vládnoucím poměrům, a takto vzniklý tomismus byl až do 18. století základem, podle něhož se vyučovalo na evropských školách.

Aristoteles byl překroucen i zbožštěn, a jeho idealistický přístup zneužit k duchovní nadvládě církve nad světem. Ve jménu moudrého a vzdělaného Aristotela bylo na staletí zakonzervováno evropské myšlení, které se této zátěže jen stěží zbavovalo, a která u části křesťansky orientovaných myslitelů přetrvává v podobě novotomismu dodnes. Kdo chtěl ve světě mocných uspět, musel se odvolávat na Aristotela, který se stal zaklínadlem, a proti své vůli i brzdou pokroku.

Ruský myslitel Alexandr Ivanovič Gercen to charakterizoval slovy:

„Celé svazky nesmyslných komentářů byly napsány o Aristotelovi;
talenty, energie, celé životy se utrácely na nejneužitečnější logomachii;
avšak mezi tím se obzor rozšiřoval.“

Marxismus v mnohém na Aristotela navazuje. Především na jeho všestrannost, hloubku pohledu, spjatost ze společenskými podmínkami v době svého vzniku, i snahou o logické uspořádání pojmů. Musí se však vyvarovat toho, aby jeho učení nenavázalo na osud toho Aristotelova. I Marx byl ve své době absolutizován a zbožšťován, i jeho učení bylo vykládáno tak, že obsahuje všechnu moudrost světa. I Marx byl zneužíván k ospravedlňování vládnoucí praxe, která s ním často byla v rozporu, i Marx byl stavěn proti rozvíjejícím se poznatkům věd. Nezasloužil si to, stejně tak jako Aristoteles.

Žádné učení nelze ani zneužívat, ani zakonzervovat, jinak přestává být pravdivým

Kdo se neutápí v nacionalistických předsudcích,
musí vidět v tomto kapitalistickém procesu asimilace národů obrovský historický pokrok.
V. I. Lenin

Asimilace a akulturace

Vývojem lidstva se táhnou jako různobarevné nitě dvě protikladné tendence: biologické, kulturní a sociální rozrůzňování lidské populace, s nímž jsou při zaplnění obyvatelného prostoru a nezbytných vzájemných kontaktech dialekticky spjaty zpětné procesy vzájemného ekonomického a dalšího sjednocování.

Asimilace je historickým procesem splývání odlišně se vyvíjejícího lidstva

Započala už na úrovni rodů a kmenů, a je nezadržitelná. Lidstvo je tvořeno jediným migrujícím živočišným druhem, což je prvořadé, a zvláštnostmi jednotlivých skupin, etnik, což je druhotné. Neexistují biologické překážky vzájemného míšení, a všechny ostatní překážky kulturní, politické, náboženské a ekonomické si člověk vytváří, mění a odstraňuje sám.

Všechny existující národy jsou výsledkem, nikoli prvopočátkem asimilace

Asimilace je důsledkem společného života odlišných skupin na jednom území, jehož hranice se neustále rozšiřují v důsledku rozšiřování výrobních vztahů. Je to genetické míšení, vzájemné ovlivňování i přejímání způsobu obživy, jazyka, kultury, náboženství a ostatních stránek jejich existence. Výrazně převládající etnická skupina má při tom zpravidla dominantní postavení. Tyto procesy jsou přirozeným odrazem jejich pospolitosti všude tam, kde nejsou mezi etniky z důvodů ekonomických zájmů vládnoucích tříd, transformovaných do politických či náboženských rozporů vytvářeny umělé bariéry.

Všechny překážky asimilace jsou tvořeny ekonomickými zájmy vládnoucích tříd

Umělé urychlování či brzdění procesů asimilace je proti lidskosti, vždy naráží na odpor a je zdrojem společenských konfliktů. V souladu s historickou tendencí rozšiřování výrobních vztahů a úplným zalidněním obyvatelného prostoru dlouhodobě nutně vítězí asimilační směr.

Západoevropská etnografie používá pojem akulturace, označující pronikání prvků euroatlantické civilizace do rozvojových zemí, což potomci kolonizátorů rádi vidí. Neradi ovšem vidí zpětné pronikání genů i kulturních prvků do jejich vlastních zemí, což se snaží eliminovat politikou multikulturalismu, krátkozrakou, nehistorickou snahou izolovat se od přistěhovalců a zachovat jejich biologickou, kulturní a ekonomickou identitu. To je iluze, která může být pouze zdrojem narůstajících konfliktů. Současný globalizovaný svět postupně směřuje k úplné asimilaci lidstva, jejímž výsledkem bude jen jeho další rozrůznění při odstraňování všech příkrých rozdílů. To je ale ještě pro stovky generací nedohledné.

Marxismus procesy asimilace respektuje,
ale odmítá jejich umělé urychlování či brzdění

Odříkání je zářivým bolákem na malomocném těle křesťanství.
Oscar Wilde

Asketismus

Odříkání nebylo počátečním stadiem vývoje lidstva. V prvotní pospolitosti žil člověk nuzně, když neměl dostatek potravy, a když ji měl, užíval si jí do sytosti. Teprve při rozpadu této pospolitosti na třídy se pro velkou část populace stávala střídmost trvalou, vynucenou součástí života, zatímco menší část společnosti žila relativně v hojnosti. Vytvářený nadprodukt se rozděloval nerovnoměrně, a bylo toho třeba dosahovat nejen silou, ale také vyvstala potřeba zdůvodňovat to. Aby na třídu panující zbývalo více, byly pro utlačované vymýšleny nejrůznější ideje zdůrazňující skromnost a odříkání. Tím bylo vykořisťování efektivnější.

Tohoto úkolu se ujala všechna světová náboženství, která počala vedle pokory prosazovat do vědomí mas i asketismus, jako trvalou součást jejich života, přerušovanou jen občasnými svátky. Ty zpravidla souvisely s vegetačním obdobím a byly krátké. Masopust, karneval, fašank, šibřinky a mnoho jiných známých pojmů souvisí s asketismem a jeho krátkým přerušením, které se slavilo často i společně mezi sobě nerovnými.

Asketismus je produktem dvojí morálky třídně rozdělené společnosti

Zřeknutí se životních radostí a slastí, nepřirozené potlačování lidských přání i potřeb bylo hlásáno jako nejvyšší hrdinství, jako základní zákon života nejen křesťanstvím. Smiřovalo potlačené masy s jejich těžkým životním údělem a usnadňovalo vládnutí.

V konzumní společnosti se už tyto ideje na řadě území staly anachronismem, překážely výrobnímu způsobu, a ve vyspělých společnostech už nemohou působit tak, jak dosud působí v izolovaném prostředí rozvojových zemích. Proto od nich část církví ustupuje a zachovává pouze pozůstatky tradic, s asketismem souvisejících.

Zříkání se hojnosti a radovánek nikdy nebylo součástí životního způsobu vládnoucích tříd, a tradice s asketismem související se dodržovaly jen částečně. Zejména svátky přerušující tento přikázaný způsob života byly okázale oslavovány. Ale skutečný asketismus, duchovní i tělesný, byl jen pro chudé. Platilo to i v církvích, jejichž duchovenstvo bylo také třídně diferencováno. Venkovský kněz, žijící lidem na očích, musel být také, alespoň částečně asketou, aby nešel špatným příkladem. Nejvyšší církevní představitelé, preláti, často žili životem ještě rozmařilejším než světští vládci.

Asketismus je nepřirozeným způsobem života, neumožňujícím všestranný rozvoj člověka. Marxismus předpokládá budoucí společnost jako plně uspokojující všechny potřeby člověka a politika marxistů k tomu musí směřovat.

Asketismus není programem komunistů

Náboženství vštěpuje asketismus chudým,
aby zbylo víc na bohaté
Autor

Žádáme, aby náboženství bylo soukromou věcí ve vztahu ke státu,
ale naprosto nemůžeme považovat náboženství za soukromou věc v poměru k naší vlastní straně.
V. I. Lenin

Ateismus

Ateismus, tedy život bez víry v nadpřirozeno, byl prvotním stavem člověka. Víra v nadpřirozené bytosti vznikala až tam, kde člověk dosáhl schopnosti abstraktně myslet, jako výsledek zobecňování zdání a iluzí, které jsou prvním stupněm poznání. Abstrakce, tedy schopnost oddělovat skutečnost od reality byla na jedné straně kořenem rozumového poznání, ale na druhé straně stejnou měrou kořenem víry v neexistující. Nevzniklo jediné společenství lidí na tomto stupni vývoje, po kterém by nezůstaly stopy náboženství.

To ale neznamená, že vždy všichni věřili. Byli však pod vlivem veřejného mínění své společnosti, museli se přizpůsobit, protože na ní byli závislí; náboženství bylo nevyhnutelnou konvencí a čím dál tím více se stávalo silným společenským tlakem, jímž mocní ovládali utlačované.

Ateismus začal být utajovanou, stal se soukromou záležitostí člověka

Avšak již v antickém starověku, zejména u starořeckých materialistů, začal vznikat otevřený odpor proti náboženskému výkladu světa, a provázel materialismus po celou dobu své existence. Odmítnutí idejí nezávislých na hmotném světě je jeho základem.

Ateismus je neoddělitelnou součástí materialismu

Odmítání náboženství však samo o sobě není ještě zcela vědeckým světovým názorem, ani ateismem. Může být totiž doplněno neorganizovanou vírou v něco jiného, vyššího než příroda a člověk, nedefinovaného v personifikované podobě boha, vírou v cosi neurčitého, označovanou někdy jako něcismus.

Ateismem není ani panteismus, ztotožňující boha s celkem vesmíru, se vším bytím vůbec. Není jím ani antropomorfismus, přisuzující některé lidské vlastnosti výtvorům přírody, oduševňující neživé věci. Daleko od toho nemá ani zdánlivě materialistický přístup, přisuzující vědomí některým vyšším živočichům, např. delfínům či psům.

Ateismus je vědomé odmítání jakéhokoli nadpřirozeného principu nebo substanciálního protikladu materiálního světa, a popírání vědomí jako vlastnosti kohokoli jiného než člověka

Stejně jako náboženství, má i jeho odmítání mnoho forem, odlišujících se šíří, intenzitou a hloubkou tohoto názoru člověka na svět a jeho místo v něm.

Ateismus je postoj ke světu, který je nedokazatelný stejně jako náboženství

Marxismus nechce brát lidem žádnou víru, chce jim pouze brát možnost zneužívat vírou jiné. Sám však věří jen v materiální pravdu. Věří-li komunista v boha, není marxistou; podvádí svého boha i svou stranu, ale hlavně sám sebe.

Čím menší má prezident autoritu, tím více potřebuje moci.
Francois Mitterrand

Autorita

Pojem autorita bývá používán pro označení schopnosti podřídit si druhého. Tak jako mnoho jiných slov v oblasti společenských věd však bývá užíván nejednoznačně a je často zaměňován s pojmy jinými, např. moc či vláda. Skutečná autorita je však pouze tam, kde jde o podřízení se dobrovolné, nevynucené, neopírající se o moc.

Autorita je vůle subjektu opřená o důvěru

Tam, kde není vůle, tedy schopnost jednoho subjektu ovlivnit druhý, nemůže být autorita. A obráceně, kde chybí důvěra, není autorita. Jde tedy o společenský vztah dvou subjektů sjednocující jejich myšlení a úsilí a nevyvolávající odpor.

Nemůže však jít pouze o vztah nadřízenosti a podřízenosti. Autorita musí respektovat ovládaný subjekt, jeho potřeby a zájmy, korigovat své chyby a vysvětlovat. Může se prosazovat pouze prostřednictvím přesvědčení toho, kdo ji respektuje; a přesvědčit nelze nikoho jednou pro vždy. Autorita se udržuje tím, že reaguje na měnící se podmínky. Musí být obnovována, jinak se vytratí. Autorita se může projevit pouze v činnosti lidí, nemůže spočívat v jejich pasivitě. Její podstatou je převzetí vedoucí úlohy jednoho subjektu na cestě za společnými cíli.

Autorita neomezuje svobodu druhých, ale využívá ji

Taková schopnost bývá často označována za přirozenou autoritu, což je nesmysl, protože s ní se nikdo nerodí; tu si musí každý vytvořit sám. Matoucí je i obrat „neformální autorita“. Protikladem takového pojmu pak je tzv. „autorita formální“, což je také zatemňující, neboť to může znamenat pouze vůli opřenou o sílu, což je moc, a ne autorita. Pokud je formální autoritou myšlena pouze nerealizovatelná, papírová moc, pak nejde o autoritu ale bezmocnost. Ani pojem morální autorita, zdánlivě vystihující podstatu, není správný, protože jeho opak „nemorální autorita“ je ve skutečnosti také autoritou.

Autorita je vždy neformální,
a jakýkoliv přívlastek k tomuto pojmu vždy znamená něco jiného

Někdy se autorita připisuje určitému dílu či soustavě názorů. Ty jsou však výsledkem činnosti subjektu. Mohou zprostředkovávat autoritu svému interpretovi, ale nemohou mu ji dát. Stejně tak respektované tradice jsou výsledkem vůle dřívějších subjektů, mohou posilovat autoritu svých obhájců nebo šiřitelů, ale samy o sobě k jejich autoritě dlouho nepostačí. Subjekt mající autoritu se neopírá, o právo, tradici, sílu či moc; ty však mohou být na jeho straně. Potom jeho autoritu nevytvářejí, ale posilují. A druhé straně slepá, hrubá a necitlivá moc autoritu získat nemůže, ani když je nesmyslně označována za „autoritářskou“.

Moc je vždy nejúspěšnější, když se současně opírá o důvěru, tzn., že má i autoritu

Vulgární revolucionismus nechápe, že i slovo je čin.
V. I. Lenin

Avanturismus

Avanturismus je sklon člověka k dobrodružnému až nezodpovědnému jednání, riskování, podceňování reálných podmínek, spoléhání na náhodný úspěch. Je to podléhání okolnostem a podceňování nutnosti. U jednotlivců ve vedoucím postavení je často důsledkem podcenění zájmů těch, kterými byli do tohoto postavení vyzdviženi, a přeceňování vlastních subjektivních záměrů. Je vždy výsledkem přecenění sebe samého a svých přání.

Avanturismus je energická naivita či naivní arogance

Avanturismus je špatným vyhodnocením možnosti, jako chybějící podmínky ke změně; je překročením této chybějící podmínky. Je výsledkem nerespektování skutečnosti, kterou je možné měnit jen tehdy, jestliže ji respektujeme. Je to přehlížení rizik a lehkomyslnost spojená s vysokou aktivitou, při níž se emoce a víra spojují v neodůvodněný optimismus. Je to ztráta pudu sebezáchovy, často vedoucí ke zničení jiných. V osobním životě je avanturismus překážkou, ve spojení s mocí je neštěstím. Sklony k takovému jednání znemožňují úspěšné vedení a řízení lidí.

Avanturismus je romantický individualismus a voluntarismus

Avanturismus je stejně emocionální a iracionální jako romantismus, ale jinak je jeho opakem. Nejsou pro něj důležité cíle, ale používání prostředků. Konání samo je pro něj důležitější než účel. Na rozdíl od romantismu je aktivní; bezúčelně nesní, ale bezúčelně jedná. Radost z boje je pro něj konkrétní, cíl abstraktní. Je to samoúčelné, dobrodružné a nezodpovědné jednání. Je to vůle zpitá pocitem všemohoucnosti.

V politice je avanturismus vždy bezohledností. Je možné měnit skutečnost rázně, energicky, ale vždy pouze se znalostí možných vedlejších, nechtěných důsledků, a hlavně se znalostí dalšího postupu pro případ neúspěchu či porážky.

Revoluce, je-li hnána avanturismem, je vždy utopena v krvi

Socialistické revoluce většinou nebyly avantýrou, vycházely z reálných podmínek a byly uskutečněny často pragmaticky. Avšak v avantýru se občas zvrhl další vývoj, při němž docházelo k nesmyslnému urychlování a přeskakování vývojových etap. Dílčí úspěchy byly absolutizovány, bouřlivě bylo rušeno vše staré a nebylo to nahrazováno novým, byly přehlíženy překážky a podceňovány problémy. Radikalismus změn byl nahrazován radikalizací metod, radikální činy byly nahrazovány radikálními slovy, byl podceňován konzervatismus společenského vědomí, a v zápalu revolučního boje se vršily chyby. Někteří funkcionáři získávali pocit, že mohou vše, nepřipouštěli sebemenší kritiku, a cesta vpřed se tak měnila ve stagnaci.

Hrdost nad dosaženými úspěchy se změnila v pýchu, a jak praví biblické přísloví:

Pýcha předchází pád

Člověk zvířetem byl, když neměl rozum, a zůstává jím, pokud jej nepoužívá.
Autor

Behaviorismus

Zkoumání společnosti vždy bylo plné iluzí vycházejících z předem vymyšlených konceptů do společnosti vkládaných. Jedním z mnoha pokusů „zvědečtit“ společenské vědy, vznést do nich materialistický přístup a vycházet z objektivně pozorovaných a měřitelných dat je i myšlenkový směr zvaný behaviorismus. Je projevem pozitivismu ve společenských vědách. Na jedné straně materialisticky odmítá předchozí pojetí lidské duše, avšak na druhé straně iracionálně odmítá existenci vědomí, neboť je nedokazatelné a neměřitelné; jsou s ním pouze subjektivní, nikoli objektivní zkušenosti. Idealistický přístup tak nahrazuje přístupem biologizujícím. Sám se považuje za přírodní experimentální vědu, avšak jeho přístupy pronikají do věd společenských, jako např. do sociologie, sociální psychologie, antropologie, pedagogiky či práva, kde se stávají nevědeckými. Jde o směr velmi diferencovaný, nevytvářející jednotný filozofický pohled na svět, avšak vycházející z podobných principů a omylů. Plete si společnost a společenstvo.

Behaviorismus nahrazuje vědomí člověka chováním, čímž jej redukuje na zvíře

Zkoumání chování živých organismů přineslo řadu objevů. Avšak chování je pouze projevem přírodní existence člověka, zatímco společenským projevem člověka je jeho jednání, tj. počínání ovlivněné vědomím. A prosté přenášení poznatků z chování bytostí nemyslících na chování bytostí myslících je ve svých důsledcích stejné jako náboženské představy, proti nimž se staví.

Behaviorismus je mechanickým materialismem společenských věd

Redukuje člověka na kombinaci genetických vlivů a prostředí a podceňuje aktivní úlohu jeho vědomí. Buď vědomí přímo popírá, anebo nepřipouští možnost jeho vědeckého zkoumání, čím nakonec vždy dospívá k agnosticismu. Při svých pozorováních a závěrech z nich vyplývajících chápe společnost tak jako skupiny jiných živých organismů, chovající se na předem vypočitatelném principu akce a reakce.

Společenské procesy chápe behaviorismus jako akci a reakci jednotlivců

Behaviorismus chápe chování člověka pouze sadu podmíněných reakcí na vnější podněty, přičemž jejich podmíněnost byla vytvořena předchozími úspěchy a neúspěchy. Je v podstatě biologickým determinismem, odmítajícím subjektivní úlohu člověka při formování sebe samého. Zjednodušující postupy behaviorismu se snaží zmírnit jeho novější podoby.

Neobehaviorismus vědomí a mentální stavy považuje za odvozené; připouští vnitřní pochody organismu, které vztahy akce a reakce zprostředkovávají

Behaviorismus je ve všech svých podobách pozitivismem, který redukuje člověka na individuální biologickou bytost, podceňuje jeho společenskou podstatu a snaží se jej pochopit pouze empiricky, i když vědeckými prostředky.

Může se stát, že mé dekrety vydané právě z rozhodnutí vítězných mocností druhé světové války, budou odstupem času revanšisty prohlašovány za neplatné. Může se stát, že se najdou "čeští vlastenci", kteří se budou sudetským Němcům za jejich odsun omlouvat, a že budou nakloněni otázce jejich návratu. Nenechte se oklamat a jejich návratu nedopusťte. Hitlerové odchází, avšak snaha o znovu ovládnutí Evropy Německem stále zůstává.

Edward Beneš

Benešovy dekrety

Pod tímto názvem se už dnes chápou jen ty zákonné normy, podle nichž bylo provedeno vysídlení Německého obyvatelstva. Oficiální propagandou je záměrně zatajováno, že nejde o osobní akty, ale o zákony, schválené demokraticky voleným parlamentem, a hlavně to, že jejich obsah směřoval především k socializaci země.

Benešovy dekrety vytvořily právní rámec pro cestu k socialismu

Obsahovaly znárodnění většiny průmyslových podniků, pojišťoven, bank, zavedení centrálního plánování a všeobecné pracovní povinnosti, o znárodnění filmové produkce a distribuce, o zřízení národních výborů a závodních i podnikových rad a mnoho dalších. Ač dosud platí, byla po listopadu 1989 v rozporu s nimi většina jejich opatření jinými cestami zlikvidována. Pouze Akademie múzických umění, Česká filharmonie a středoevropský čas přežily polistopadové běsnění.

Slavnostně vepsali do Ústavy, že se Edward Beneš zasloužil o Československý stát, tento stát rozbili, a vše, čím se Beneš opravdu zasloužil, ve vší tichosti odstranili. Zůstala jen vzpomínka na odsunutí Němců, jako by to byl hlavní a při tom sporný výsledek Benešovy činnosti.

Odsun německého obyvatelstva nepožadovali komunisté, ani Stalin. Pouze na něj po dlouhém přesvědčování přistoupili. Neschválil jej Beneš, ale vítězné mocnosti svou Postupimskou dohodou, a žádná z nich ji nehodlá měnit. Takový odsun nebyl žádnou výjimkou. Již dávno před tím byli masově stěhováni z rozhodnutí vyspělých demokratických mocností Řekové z Turecka, Turci z Bulharska a Řecka či Albánci z Kosova do Albánie, Arméni z Turecka do Sýrie, Němci z Carského Ruska, Francie a Polska i mnoho dalších. Mnichovská dohoda demokratických mocností s Hitlerem znamenala také odsun milionů Čechů a ve válce vysídlování obrovských mas lidí pokračovalo. Po 2. světové válce byli Němci vystěhováni nejen z Československa, ale i Holandska, Maďarska a Jugoslávie, Italové z Jugoslávie, Makedonci z Řecka do Albánie a mnoho dalších. Ve vší tichosti „očišťovaly“ své území od národnostních menšin i vyspělé kapitalistické státy. Vždy to bylo zdůvodňováno snahou udržet národnostní smír, vždy za tím byly ekonomické zájmy buržoazie a vždy to znamenalo utrpění ohromných mas lidí. Taková je historie lidstva.

Na odsun Němců nemůžeme být hrdí, ale nemůžeme se za něj ani stydět

Odsun německého obyvatelstva nebyl v zájmu české buržoazie, ta byla příliš slabá na to, aby něco takového prosadila. Byl v zájmu českého lidu a byl důsledkem německé expanze. Našli se „*vlastenci“,* o nichž prozíravě mluvil Beneš, a dokonce získali moc. A německá snaha o ovládnutí Evropy také stále trvá, i když má jinou podobu než v minulosti.

Biblí bylo posvěceno knížectví z boží milosti, trpná poslušnost, ba i nevolnictví.
Bedřich Engels

Bible

Většina náboženství hledá své kořeny ve starých textech, které považuje za posvátné. Bible je výjimečná tím, že se k ní hlásí jako ke svým zdrojům různou měrou náboženství více: judaismus, katolicismus, pravoslaví, protestanství a zčásti i islám. Vznikla jako soubor 39 knih, sepsaných různými jazyky a autory v různých dobách a nejprve z ní čerpal judaismus. Její starší část nazývaná Starý zákon, počala vznikat asi 1500 let př. n. l., v prvních fázích v ústním podání, a teprve později byly jednotlivé části zapisovány, překládány a různě redigovány, takže mezi jednotlivými církvemi nepanuje shoda na obsahu, počtu knih ani na názvu. Je to soubor nesourodých vyprávění, úvah, historických popisů, mýtů, legend, písní, modliteb a vidění vznikající v průběhu celého tisíciletí. Nový zákon vznikal v písemné podobě na počátku našeho letopočtu v průběhu celého století jako soubor pojednání, dopisů a kázání. Obsahuje příkazy, napomenutí a varování různým kmenům, často vydávaná formou proroctví. Hlásí se k němu pouze křesťanství.

Náboženství považuje autory bible za inspirované bohem

Bible je především literární památkou, v níž se velmi zkresleně odrážejí události, ideje, morálka, způsob života lidí a názory minulých dob. Zachycuje rozpad prvotní pospolitosti, vznik tříd, patriarchátu, otrokářství i aristokracie. Je často jedinou písemnou památkou na některé události, a často nemůže být konfrontována ani s archeologickými nálezy. Její jednotlivé části mají rozdílnou literární, jazykovou i historickou úroveň a vždy jsou subjektivně zkresleným pohledem na skutečnost.

Bible byla více než tisíc let jediným povoleným klíčem k výkladu světa v Evropě

Sloužila k šíření křesťanství slovem, mečem i ohněm. Po staletí byla využívána k politickému ovládání utlačených a upevňování vlády mocných. Na jedné straně pomáhala k upevňování morálky, na druhé demoralizovala. Z jejích rozporuplných textů lze ospravedlňovat útlak i odpor proti němu. Sloužila ke zdůvodňování křižáckých válek proti nevěřícím, což byly vždy mocenské výboje, k likvidaci politických odpůrců, označovaných za odpadlíky. Jejím jménem byla posvěcena smrt milionů lidí, vykořisťování desítek generací otroků a nevolníků. Nebyla zdrojem pokroku.

Ať je svědomí těch, kteří ji uctívají jako svatou, jakkoli čisté, ve jménu Bible bylo spácháno nekonečné množství zločinů. Bible udržovala masy lidí ve slepé poslušnosti, odevzdanosti a asketismu, a na druhé jejím jménem bohatly stovky vyvolených i církev sama. Je zbytečné hledat dnes v bibli klíč k pochopení světa. Zakonzervovala totiž myšlení lidí i rozvoj poznání na dlouhá staletí. Je psána tak nejednoznačně a je tak rozporuplná, že její výklad může sloužit k čemukoli.

Vytrháváním a absolutizací různých myšlenek lze podle bible vytvořit organizaci dobročinnou i zločinnou

Bible je napsaná jazykem pochopitelným pro věřící a není určená pro vědce.
Giordano Bruno

Nadbytek se stává zdrojem nouze a nedostatku.
Charles Fourier

Bída

Po většinu času žilo lidstvo v nedostatku hmotných statků, k životu potřebných. Rozvíjelo se jen tím, že tento nedostatek překonávalo. Živočišné druhy, které jej překonat nedokázaly, vyhynuly. Člověk nevyhynul proto, že překonával nedostatek tak, že neustále měnil své zdroje i způsob jejich využití, a tím měnil i sám sebe. Bídu nepociťoval, pociťoval pouze nedostatek a ten se snažil odstranit, aby mohl reprodukovat sám sebe i svůj rod.

Snažil se a rozvíjel tak dlouho, až dokázal z přírody vytěžit více, než potřeboval ke své pouhé reprodukci, až dosáhl schopnosti vytvářet nadprodukt, čím se definitivně vydělil z říše zvířat. Tento nadprodukt se stal předmětem směny, a byl-li už vytvářen dlouhodobě a v dostatečné výši, si počala přisvojovat spolu s výrobními prostředky, díky kterým vznikal, jen silnější část společnosti. Vznikly třídy, z nichž jedna se pouze reprodukovala a druhá se mohla rozvíjet. Spolu s tím vznikala bída.

Bída není pouhým nedostatkem možností uspokojovat své potřeby.
Je to stav, kdy jedni tento nedostatek nemají a druzí jej nemohou překonat.

Bída vzniká až z nadbytku. Není pouhou absencí hmotných statků, je důsledkem jejich nerovnoměrného rozdělení. Je nedostatkem pouze některých. Není to pouhý materiální vztah, je to sociální nerovnost lidí. Bída či chudoba je stav neumožňující člověku rozvoj, zatímco jiní se za nepřekonatelnou propastí rozvíjejí.

Bída se jeví jako vztah člověka k hmotným statkům,
její podstatou je ale vztah mezi nerovnými lidmi

Existují desítky falešných teorií, vysvětlující příčiny chudoby. Jsou hledány v geografických podmínkách, historickém vývoji, v chybné politice států, v individuálních vlastnostech a schopnostech jedinců či celých národů. To vše sice ovlivňuje některé rozdílnosti v možnostech lidí, avšak není to příčinou.

Příčinou bídy je soukromé vlastnictví výrobních prostředků

Existuje mnoho pokusů kvantitativně definovat hranice bídy nebo chudoby. Každý z nich ale může postihovat jen dílčí jevové stránky tohoto sociálního jevu, přičemž neodhaluje jeho podstatu. Ta zůstává ukryta hluboko ve vztazích lidí k výrobním prostředkům, což objasňuje pouze marxismus.

Existuje mnoho pokusů odstranit nejstrašnější důsledky bídy. Od tzv. pomoci rozvojovým zemím, které jsou současně s touto pomocí vysávány, až po sociální dávky či sociální stát, což na jedné straně částečně pomáhá, ale na druhé straně degeneruje člověka z aktivního tvůrce hodnot na jejich pasivního, leč poslušného konzumenta. A obojí udržuje stav, v němž bída vzniká a rozšiřuje se v celosvětový problém. Bída je relativní; je to vztah možností jedinců a společnosti.

Bída je vztah možností těch nejchudších a nejbohatších

Živí tvorové se přizpůsobují svému prostředí, a tím diverzifikují biologicky.
Člověk se mění a rozrůzňuje především sociálně.
Autor

Biologické a sociální

Člověk se biologicky vyvíjel složitými cestami tak jako ostatní živí tvorové. Přizpůsoboval se svým životním podmínkám, rozrůzňoval se, jeho vývojové větve v nových podmínkách vznikaly i zanikaly, avšak na rozdíl od většiny živočichů se vyvinul v jediný druh. Všechny tělesné zvláštnosti vzniklé odlišným vývojem jednotlivých skupin nepřesáhly rámec svého druhu, a ač to rasisté popírají, jsou si rovnocenné. Oproti jiným tvorům totiž není člověk jen jednotkou biologickou, je jednotkou biosociální. Je výtvorem přírody, a současně i svým vlastním; je produktem přírodních a společenských podmínek, přičemž obojí neustále mění.

Člověk je jednotou biologických a sociálních faktorů

Živočišné druhy, aby mohly přežít v měnících se podmínkách, jsou nuceny měnit své tělo. Člověk se však přírodě počal přizpůsobovat v převážné míře změnou svých výtvorů, a v čím dál tím větší míře i změnou přírodních podmínek, v nichž žije. Proto na jeho tělo nebyly selekční tlaky tak silné jako na jiné živočichy, kteří se často musely měnit ve zcela nové druhy.

Tím, jak člověk měnil své výtvory a své životní podmínky i způsob života, byl nucen měnit i své sociální vztahy. A spolu s tím vším měnil i své vědomí; své chování měnil v jednání. Prodloužil dobu svého života, a tedy i svůj reprodukční cyklus, což zpomalovalo generační změny vznikající vývojem. Svůj původní přírodní výběr popisovaný Darwinem stále více nahrazoval výběrem sociálním. Avšak ani ten nebyl věčný a nepřekročitelný. Sociální bariéry lidstvo rozdělující byly vždy po několika generacích bořeny a vytvářeny jiné, stejně překračované. Přírodní vlivy ani sociální vztahy nedokázaly lidstvo rozdělit natrvalo.

To vše způsobilo, že přes značnou migraci do velmi odlišných životních podmínek zůstávaly jeho drobné vývojové změny stále v rámci jednoho druhu. To znamená, že stále umožňovaly vzájemné pohlavní spojení a zrození plodných potomků. Navíc své genetické odchylky člověk další migrací i změnami sociálních vztahů do značné míry neutralizoval a vytvářel si značnou genetickou rozmanitost. Tím, že si později začal omezovat a zakazovat příbuzenské rozmnožování, pak zcela znemožnil svůj vývoj v nějaký nový druh. Jen katastrofa globálních rozměrů by to mohla změnit.

Dnešní člověk je biologickým potomkem mnoha typů svých prapředků, s nimiž koexistoval i bojoval, vybíjel se i plodil. Je jedinou vývojovou linií svého druhu. Tam, kde ostatní živí tvorové museli měnit svůj organismus, měnil člověk své dovednosti. Zatímco u většiny živých tvorů byla příčinou jejich migrace neshoda člověka s přírodou, u člověka se stával příčinou stále víc rozpor mezi lidmi. V důsledku přelidnění se stával sexuální kontakt mezi migrujícími skupinami nevyhnutelným, a proto si lidstvo vytvořilo svůj rozmanitý, ale shodný genetický základ.

Lidstvo je jednotným biologickým druhem, neustále rozdělovaným sociálně

Protikladné se shoduje, vše vzniká sporem, z neshody věcí je nejkrásnější harmonie. Zápas je všech otec, všech král, a jedny předvádí jako bohy, druhé jako lidi, jedny činí otroky a druhé svobodnými.
Hérakleitos z Efezu

Boj ve společnosti

Boj je jednou ze stránek biologického soužití, tou druhou je vždy určitý soulad. Absolutizovat jednu stránku občas dokáže ke své škodě pouze člověk. Jako biologický druh neumí žít jinak než v koexistenci s dalšími jedinci, tedy ve společnosti. Přes všechny své výjimečnosti zůstal součástí přírody, a nehledě na stupeň svého vývoje, bojuje dál. Své rozpory s přírodou řeší prací, rozpory se společností řeší bojem. Jeho boj se postupně stává stále složitějším, mění své formy, ale nemění svou podstatu. Je stále materiálně podmíněn. Jakmile člověk dosáhl vědomí, začal svůj boj zdůvodňovat. Vytvořil ideje a bohy, prapory i hesla a dodnes tvrdí sám sobě i jiným, že bojuje za ně. Příčiny boje a jeho zdůvodnění se s rozvojem vědomí počaly diametrálně odlišovat. Vědomí, které převážilo nad přirozenými pudy, obohatilo lidské způsoby boje. Vydělilo člověka z přírody i tím, že počal záměrně zabíjet příslušníky svého druhu. Vynalezl souboje nájemnou vraždu, zločin i trest, vytvořil válku. Bojovaly rodiny, rody i kmeny, církve i třídy, státy a národy. Každá činnost člověka je vlastně bojem, v němž zápasí s přírodou, ostatními individui i sám se sebou.

Boj je projevem rozporu ve společnosti, zahrnuje kolizi i součinnost

Základem každého boje člověka jsou materiální podmínky a hmotné zájmy. V okamžiku, kdy člověk dosáhl schopnost vytvářet nadprodukt, stal se i tento nový, mimořádně důležitý statek předmětem boje. Nebojuje se už jen o teritoria a hmotný majetek, začalo se bojovat i o člověka, který je zdrojem bohatství, o výsledky jeho práce, o jejich rozdělení a využití, dokonce i o majetek, který teprve bude vytvořen.

V období civilizace se hlavním předmětem boje stává nadprodukt.

Soukromé vlastnictví, na jehož základě civilizace vznikla, se stalo hlavním předmětem lidských bojů. Jejich prostřednictvím bylo a dosud je vlastnictví přerozdělováno a kumulováno tak intenzivně, že to někdy budí dojem, jako když boje a násilí velké bohatství vlastně vytvořily. Nikoliv, soukromé vlastnictví muselo vzniknout dříve než boje o ně. Jakékoliv bohatství je výsledkem lidské práce, nikoliv bojů, které jsou vedeny o výsledky této práce.

Žádné násilí nikdy nic nevytvořilo, ale vše nové jím bylo probojováno

Čím bohatší, rozmanitější a komplikovanější jsou hmotné i sociální životní podmínky člověka, tím složitější a skrytější jsou příčiny i formy jeho boje. Čím více se odchyluje k lepšímu i horšímu předmět jeho zápasu od běžného, v daných podmínkách dosažitelného standardu, tím je zpravidla jeho boj tvrdší a nemilosrdnější. Boj ve společnosti má mnoho forem: válka i konkurence, terorismus i boj tříd, kriminalita i politika, vykořisťování i stávka, úrok i úvěr – to vše je boj. Kdo nebojuje, je obětí. Jde o to vybojovat takovou společnost, kde to bude jinak.

Ti, kteří odsuzují společenský boj, jej také vedou. Odsuzují pouze odpor proti němu.

Práce je jediným pramenem bohatství.
Tomáš Akvinský

Bohatství

Za bohatství bývá považováno vše, co člověk vlastní. Z toho pak vyplývá, že všichni něco vlastníme, a proto jsme všichni bohatí, a také že toho vlastníme čím dál tím více, a proto všichni bohatneme. Tato hrubá falzifikace je v propagandě běžná.

Spotřební předměty jsou jevem, výrobní prostředky podstatou bohatství

Skutečným bohatstvím nikdy v historii nebyly spotřební předměty, které jsou jeho jevovou formou. Ani luxus či okázalý způsob života samy o sobě nevypovídají nic o bohatství člověka. Pokud nebyly podloženy trvalými zdroji příjmů, z bohatství vyplývajícími, byly ve všech vrstvách a ve všech dobách pohrdlivě označovány za „lesklou či navoněnou“ bídu, pozlátko apod.

**Podstatu bohatství tvoří vlastnictví výrobních prostředků,
které jsou hlavním zdrojem příjmů, nezávislým na práci vlastníka**

Teprve bohatství může být diverzifikováno, jeho část uložena formou pokladu do drahých kovů, uměleckých děl či nemovitostí, jejichž cena časem neklesá, ale naopak roste. Bohatstvím jsou proto, že mohou být kdykoli směněny za výrobní prostředek. Bohatstvím nejsou úspory, ale pouze vklady, z nichž úrok je vyšší než inflace, a z nějž je možné bez práce žít.

**Bohatstvím je to, co ve spojení s cizí prací přináší zisk,
co přímo či nepřímo umožňuje vykořisťování lidské práce**

Práce člověka je jediným zdrojem bohatství. Vše, co přestává být spojeno s lidskou prací, je pouze spotřebováváno a jeho cena klesá, přestává být bohatstvím, a skuteční boháči se toho zbavují. Bohatství, to je zhmotnělá lidská práce, umožňující spojení s prací živou, a tím zprostředkovávající její vykořisťování.

Za týchž vztahů, za nichž vzniká bohatství, se vytváří i bída

Bohatství nevzniká krádeží, ale prací; avšak velké bohatství může vznikat pouze tak, že si jednotlivci, přímo či zprostředkovaně, přivlastňují výsledky práce jiných, hromadí je a používají k dosahování dalších zisků. Je lhostejné, zda se tak děje formou ozbrojené loupeže či loupeže, při níž násilí představuje zákon, zajištěný ozbrojenou mocí. Na podstatě bohatství nemění nic neustále se měnící forma jeho rozdělování a přerozdělování, či rostoucí složitost i rozmanitost způsobů jeho akumulace, zakrývající skutečný vztah mezi jeho tvůrcem a konečným uživatelem.

**Bohatství je vytvářeno masou bezprostředních výrobců,
které jsou základem lidových mas,
a využíváno podstatně užší skupinou, tyto procesy ovládající.
Komunismus je odporem proti tomuto systému a snahou o jeho změnu.**

Není problém nasytit ty chudé, ale ty bohaté.
Matka Tereza

Marxismus se stará o spravedlivé využívání výrobních prostředků a osud pracujících;
myslím, že jsem poloviční marxista a poloviční buddhista.
Jeho svatost **Tändzin Gjamccho, Dalajláma XIV.**

Buddhismus a hinduismus

V době rozpadu prvotně pospolných, rodových vztahů, vytváření třídních rozdílů a prvních otrokářských států v Indii vznikalo mnoho náboženství, protestujících proti zesilujícímu sociálnímu útlaku či tento útlak vysvětlujících. Původní védské náboženství se měnilo v bráhmanismus, nábožensky zdůvodňující sociální nerovnost, propagující asketismus a obracející pozornost člověka k budoucím životům i dovnitř sebe samého. Později s přeměnou otrokářského řádu ve feudální se toto náboženství stalo základem hinduismu.

Mezi tím, asi 500 let př. n. l., vznikl v Indii buddhismus. V době svého vzniku byl reakcí na vystupňování protikladů mezi sociálními skupinami. Postavil se dokonce do opozice proti oficiálnímu bráhmanistickému kastovnímu systému tím, že prohlásil všeobecnou rovnost. Nakonec však, stejně jako všechna ostatní náboženství, která chtěla přežít v rozdělené společnosti, a tudíž musela sloužit vládnoucí třídě, přijímal vždy momentálně vládnoucí představy o nezbytnosti nerovnosti. V Indii, kde vznikl, postupně ustoupil původnímu hinduismu, a v odlišných podobách se rozšířil jinde.

Všechna indická náboženství se vzájemně ovlivňovala i prolínala, a šířila se nejen v jižní Asii a Africe, ale pronikala na všechny kontinenty spolu s migrací lidí. K hinduismu se dne hlásí asi miliarda lidí, k buddhismu asi půl miliardy, ale jsou to odhady jen velmi nepřesné, protože přesně nelze definovat ani tato náboženství. Všechna mají mnoho verzí, a jsou známá pod nejrůznějšími názvy, a každé z nich ovlivňují různě jednotlivé školy, znamenající vždy určitou odlišnost: Máhájná v Číně, Nepálu, Mongolsku, Korei a Japonsku, Lámaismus v Tibetu, v Thajsku, Laosu, Kambodži, na Srí Lance a v Barmě je to thérávāda, jinde džinismus, sikhismus, tantra, a mnoho dalších. Tak, jak mezi sebou bojovala a šířila se politická a ekonomická moc, tak se stěhovala, proměňovala a bojovala mezi sebou tato indická náboženství.

**Indická náboženství, stejně jako všechna ostatní,
vznikla a existovala jako nástroj ovládání lidí,
sloužila politické moci a proměňovala se spolu s ní**

Je pošetilé hledat v nich poučení pro život v dnešním světě, i když to mnoho lidí ve vyspělých zemích dělá, nebo alespoň předstírá. Je to pro ně romantickým útěkem od společnosti, která není jejich, jíž nerozumí, a nemohou nalézt uspokojení ve zkompromitovaných tradičních evropských církvích. Je to pro ně drogou. Žádné z těchto náboženství nelze pochopit zkoumáním věroučných rozdílů mezi nimi, okolností jejich vzniku či osobností, stojících u jejich zrodu. Každé z nich vzniklo jako reakce na rozdílné společenské podmínky, a každé obsahuje mnoho zvláštností i nahodilostí. Spojená jsou svou gnoseologickou podstatou, tj. idealismem, a svou sociální funkcí. Každé, ať vzniklo z jakýchkoli důvodů, muselo sloužit vládnoucím třídám, jinak bylo potíráno a zaniklo. Pokud se rozšířilo, pak jen proto, že bylo vládnoucími silami podporováno a zneužíváno k ovládání lidí. To platilo a dodnes platí bez ohledu na existující společenský řád.

Tento bůh je produktem dlouholetého procesu abstrakce,
koncentrovanou kvintesencí mnoha dřívějších kmenových a národních bohů.
Bedřich Engels

Bůh

Primitivní ateismus se spokojuje s jednoduchým vysvětlením, že bůh neexistuje. To je omyl. Božstva existují jako idea ve vědomí většiny obyvatel této planety, zakořeněna pevněji než věda, která je stejně nehmotná, a většinou i těžko pochopitelná. Stejně tak jako věda ovlivňují božstva život člověka do té míry, do jaké podle nich žije a pracuje, do té míry, do jaké je svou praktickou činností materializuje. To že jsou bohové i věda stejně nehmotní, neznamená, že neexistují.

Bohové jsou subjektivní realitou, stejně tak jako věda

Člověk vyrůstá ve společnosti, která je silnější, moudřejší a trvalejší než on sám. Je jeho kořenem i zárukou pokračování rodu. Člověk tento pocit kontinuity potřebuje, jako oporu někoho silnějšího. Potřebuje i pocit, že žije pro něco více, než je on sám. A pokud mu toto vše neposkytuje společnost, hledá to jinde, třeba v iluzi.

Člověk si vytváří iluze všude tam, kde je mu společnost nedostatečnou oporou

Takovou iluzi může poskytovat alkohol, drogy, stejně tak jako bůh. Ne nadarmo považoval Marx náboženství za „*opium lidstva*“. Problém je v tom, že jakmile si takové iluze začne vytvářet, zvykne si na to, a nemůže bez nich žít. Začne ho to ovládat.

Bohové jsou iluze člověkem vytvořené a mysl člověka ovládající

Bůh je zpravidla chápán jako neosobní původ všeho jsoucna, ochránce, spasitel a spolehlivý rádce. Nahrazuje člověku společnost, která ve svých funkcích selhává. Člověk jej ve svých představách vybaví vším, co sám nemá, učiní jej lepším, než je on sám. Je jeho otcem i vzorem, a místo dětí i smyslem života. Vysvětluje mu nevysvětlitelné a svým způsobem činí jeho život snadnějším. Boha může člověk považovat na rozdíl od sebe za věčného

Žádné božstvo však věčné nebylo. Člověk si je vytvářel a měnil podle svého skutečného života. Nejprve, v období animismu, to byla božstva skrytá v přírodních silách, pak personifikovaná v předcích v dobách totemismu. Ještě později vzniklo mnohobožství, polyteismus, tak jak to míchal všechno dohromady i s bohy, které přejímal v důsledku soužití či asimilace s jinými etniky a kulturami. Až daleko později přijímal monoteismus, jediného boha, podobného jedinému pozemskému vládci.

Bozi nemění člověka, člověk mění bohy

Jakmile člověk své bohy vytvořil a uvěřil jim, stali materiální silou, protože podle nich žily a měnily svět masy lidí. Přišel na to už i papež.

Dnes jsem pochopil, že to není Bůh, co stvořil člověka na svůj obraz,
ale člověk stvořil Boha na svůj obraz!
Papež František

Buržoazie zničila moc šlechty tím, že zrušila její výsady. Dosadila svobodnou konkurenci, tj. takové společenské pořádky, za nichž, má každý právo podnikat, a může mu v tom podnikání bránit leda nedostatek potřebného kapitálu. Zavedení svobodné konkurence se tedy rovná veřejnému prohlášení, že od nynějška jsou si členové společnosti nerovni už jen potud, pokud jsou nerovné jejich kapitály, že kapitál se stal rozhodující mocí, a tím kapitalisté, buržoové, první třídou ve společnosti.
Karel Marx

Buržoazie

Slovo buržoazie znamenalo „měšťanstvo“; avšak to nebyli všichni ti, kteří bydleli ve městech. Měšťany byli jen svobodní a majetní, ti byli občany a sousedy, zatímco ti nemajetní byli jejich zaměstnanci či poddanými měst, pouhými obyvateli. V boji proti feudalismu se spojili všichni, i se stejně rozvrstvenými venkovany, tj. sedláky a chalupníky, aby nakonec vybojovali formální svobodu všem, a tu skutečnou svobodu jen těm nejbohatším. Ti vytvořili novou vládnoucí třídu, buržoazii, ti méně majetní maloburžoazii a ostatní zůstali tím, čím byli – námezdní pracovní silou.

Buržoazie zavedla rovnost lidí před zákonem a jejich ekonomickou nerovnost postavila nad zákon

Zpočátku byla buržoazie viditelnou a zřetelně odlišnou třídou. Jezdila v kočárech jako předchozí panstvo, skupovala šlechtická sídla a stavěla nová, chodila jinak oblečena než ostatní. Svůj přepych neskrývala a zcela se slila se šlechtou, která ze svého historického majetku vytvořila kapitál a začala podnikat také. Tvořili ji továrníci, velkoobchodníci, bankéři a velkostatkáři, kteří se přímo i nepřímo zmocnili politiky a vytvořili zcela nový výrobní způsob. Ve svých počátcích byla buržoazie pokrokovou třídou. Stála na materialistických pozicích, vytlačovala z politiky náboženství, hájila národní zájmy. Odstraňovala feudální výsady, avšak čím dál tím více si budovala své. Odstraňovala závislost na půdě, ale zaváděla ještě silnější závislost lidí na mzdě. Dávala lidem práci, avšak současně je zbavovala jejich původních drobných zdrojů obživy, drobného zemědělství a řemeslné malovýroby. Přitahovala masy obyvatelstva do měst, avšak ponechávala je tam svému osudu a se zaváděním strojů je přestávala potřebovat.

Buržoazie vytváří pracovní příležitosti i nezaměstnanost

Buržoazie zdokonalila výrobu, zvýšila produktivitu i spotřebu, zrychlila rozvoj ve všech oblastech života, avšak na druhé straně do života společnosti vnesla zcela nové jevy: prudkou sociální diferenciaci, nezaměstnanost a stávky, krize z nadvýroby, a nakonec i světové války. Na všem bohatla. Nesmí se o ní moc mluvit.

Buržoazie neodstranila, ale zdokonalila vykořisťování lidí

Dnes už buržoazie není viditelnou třídou. Je skryta za balíky akcií, za hranicemi, a její tváře lidé znají jen výjimečně. Jejím jménem jednají právníci i politici, bankovní úředníci i generálové. Ovládá globalizovaný svět napříč národy, státy i náboženstvími; její zájmy obhajují politické strany i sdělovací prostředky bez ohledu na název. Tvrdě bojuje mezi sebou i s každým, kdo jí klade odpor.

Buržoazie přestala být pokrokovou silou a stala se největším nebezpečím světa

Největším vnitřním nepřítelem je u nás byrokrat, tj. komunista,
jenž sedí na odpovědném místě v sovětském aparátu
a používá všeobecné úcty jako člověk svědomitý.
Má obě ruce levé, ale nekrade.
V. I. Lenin

Byrokracie

Byrokracie byla po staletí chápána jako negativní hodnocení „vlády úřadu“. Až německý sociolog Weber, hlásající hodnotovou neutralitu společenské vědy, se snažil dát tomuto termínu neutrální, idealisticky chápající obsah, ve smyslu „úřednictvo“. To však není totéž, a tak se pojem byrokracie dále používá především v hanlivém slova smyslu.

Byrokracie je vláda úřadu

Systém úřednického vládnutí je průvodním jevem každé třídně rozdělené společnosti, při němž úředník, vykonavatel moci, má tendenci povyšovat se na její zdroj. Charakteristickým rysem je absolutizace formy na úkor obsahu, i prostředků na úkor cíle. Ctí předpisy, neboť je zná jen on, a vykládá je po svém. Neptá se po jejich smyslu, dodržuje jejich literu. Řídí se starým latinským heslem „Fiat justicia, pereat mundus“, což znamená, že právo musí zvítězit, i kdyby svět měl zhynout. Právo ale nevítězí; vítězí byrokrat, který jej ovládá, a svět hyne. Byrokrat, pro něhož se vládnutí stává samo o sobě účelem, je schopen nadělat více škody než jakýkoli protivník.

Byrokracie je spojením pasivity a samoúčelnosti

Vyznačuje se nedostatkem iniciativy a pružnosti, neosobností, nezájmem o lidské potřeby nebo veřejné mínění, a tendencí přesouvat nepříjemné rozhodování na nadřízené.

Byrokracie je vždy spojena s formalismem

Pro Marxe byla byrokracie tupé a domýšlivé, despotické a cizopasné těleso. Přes všechnu snahu o svou samovládu zůstává nástrojem vládnoucí třídy. Je sice orgánem společnosti, ale staví se nad ni. *„Vytváří umělou kastu, pro kterou se udržení režimu stává otázkou vezdejšího chleba.“*

Životním zdrojem byrokracie je daň

Marxovo a Leninovo pojetí úřednictva je jiné. Úředníci by měli být volitelní a odvolatelní. Měli by se zodpovídat samosprávě. Státní správa by měla být zjednodušena tak, aby ji mohl vykonávat i průměrně vzdělaný člověk za průměrnou dělnickou mzdu, a zredukována na nezbytné minimum.

Takový přístup se však i v socialismu prosazoval ztuha, až na ty průměrné platy. Přednostování, Leninem kritizovaný způsob nadřazenosti při výkonu funkcí v carském Rusku, se přenesl po říjnové socialistické revoluci i do práce části nových vedoucích pracovníků a Lenin jej znovu kritizoval. Bohužel J. V. Stalin v této kritice nepokračoval a sám na tento vžitý způsob vedení přistoupil.

Byrokracie v socialismu jen částečně změnila svou podobu, zachvátila stranu, a stala se jednou z příčin porážky socialismu

Vědomí je aktivním odrazem bytí.
Karem Marx

Bytí a vědomí

Bytí a vědomí jsou nejstarší a neobecnější filozofické kategorie vůbec. Jsou to nejvyšší stupně abstrakce vznikající při zkoumání člověka. Jejich význam se v různých dobách a v odlišných filozofiích měnil; rozdíly můžeme nalézt u jednotlivých autorů stejných filozofických směrů. Idealisté, považující vědomí za nezávislé na hmotné skutečnosti, či dokonce za tvůrce této skutečnosti, tyto kategorie do jisté míry zdiskreditovali. Pod vlivem toho někteří materialisté, včetně části autorů marxistických, měli tendenci od pojmu bytí upouštět. Bez ohledu na to vše ale tyto pojmy odrážejí existující svět, falešně či věrně. Na jednom se však materialisté shodují:

Bytí je ve vztahu k vědomí prvotní

Bytí je nejobecnější kategorie odrážející materiální existenci čehokoli, vědomí je nejobecnější kategorií odrážející existenci člověka. Bez konkrétního určení předmětu bytí je tato kategorie bezpředmětná. Konkrétní formy existence v materiálním světě nemůže zkoumat filozofie, ale pouze přírodní vědy. A protože vědomí je výlučnou schopností člověka, lze jej zkoumat pouze jako vědomí člověka.

Bytí a vědomí jako filozofické kategorie mají smysl pouze při zkoumání člověka a jeho společnosti

Protože člověk jako individuum vzniká a žije pouze ve společnosti, je současně tvorem individuálním i společenským, existují spolu v dialektické jednotě i jeho individuální a společenské bytí, stejně tak jako individuální a společenské vědomí.

Individuální a společenské vědomí jsou odrazem individuálního a společenského bytí člověka

Bytí člověka, to je souhrn jeho potřeb a zájmů i procesů jejich uspokojování. Své potřeby a zájmy uspokojuje člověk prostřednictvím vědomého jednání. Do té míry, do jaké tak činí úspěšně a vědomě, do té míry je člověkem.

Vědomí je aktivním a vždy jen přibližným odrazem bytí. Obojí se mění v závislosti na sobě, nikdy ne automaticky a nikdy okamžitě. Jedno může předbíhat druhé, avšak nikdy se od sebe nemohou odtrhnout.

Bytí člověka je proces jeho přeměny objektu v subjekt, zprostředkovaný vědomím

Vědomí nemůže být nikdy nic jiného než vědomé bytí,
a bytí lidí je jejich skutečný životní proces.
Karel Marx a Bedřich Engels

Celek je víc než souhrn jeho částí.
Aristoteles

Celek a část

Existující hmotný svět je největším celkem, dělícím se nekonečně na menší celky a jejich části.

Hmota je z hlediska makrosvěta i mikrosvěta nekonečně strukturována

Celek i část jsou vždy relativní; to co je v jednom vztahu celkem, je ve vyšším vztahu částí a naopak. Není nic, co by nebylo celkem i částí; vše je součástí něčeho, ale vždy také součástí něčeho jiného. Je to projevem univerzální souvislosti hmotného světa, způsobem jeho existence. I člověk je jeho součástí, a také on může vzniknout a žít jen jako součást určitých celků. Stejně tak vědomí, odrážející jeho život vzniká tím, že jednotlivé poznatky zařazujeme do určitých celků, uchováváme je v nich a měníme ve vzájemné souvislosti. „*Celek je rozrůzněná úplnost*“, napsal Lenin.

Celek a část jsou způsobem dynamické existence světa, ale vždy jsou jen dílčím pohledem člověka na tento svět

Celky i části se vytvářejí a mění jako důsledek pohybu, rozporů tímto pohybem vyvolaných a odrazů z nich vznikajících. Žádný celek či část nejsou věčné; vstupujíc neustále do nových vztahů se mění a vyvíjejí, rozpadají a vznikají nové.

Celek je souhrnem částí i svých vnějších a vnitřních vztahů

Celek není pouhým souhrnem částí. Vytváří se totiž v důsledku vztahů mezi nimi. A naopak části vznikají a mění se v celcích pod vlivem vnitřních rozporů celku. Chceme-li pochopit celek, musíme poznat jeho vnější vztahy, části i vztahy mezi nimi. A hlavně procesy synergie a emergence, v nichž se tyto rozpory řeší.

Redukcionismus redukuje celek na pouhé části, a pak jej chybně vykládá jen z nich

Ani obrácený postup není správný. Posuzovat jev pouze jako celek nám neumožňuje pochopit nic, a pak jsme nuceni do celku vkládat určité ideje či nepoznatelné principy, aby byl srozumitelný. To je idealistický přístup.

Holismus absolutizuje celek a činí jej mystickým

Ve skutečném světě jsou však celky a části vždy jen relativní a vzájemně se ovlivňující. Vznikají, jsou udržovány i měněny svými rozpory, a zanikají jako jejich důsledek. Části se pak rozpadají i vstupují o nových celků, z částí se stávají celky a naopak. Nic není pochopitelné mimo tyto vztahy. Hmotný svět, společnost i vědomí existují jen v celcích a částech; nevidíme-li jej tak, je pro nás jen beztvarou, nevysvětlitelnou směsicí, srozumitelnou jen za pomoci vlastních iluzí, bohů či jiných vymyšlených věčných pravd.

Celek a část jsou vnitřně rozpornou jednotou, neoddělitelnou od rozporů vnějších

Cenzuru vytvořila civilizace, autocenzuru peníze. I tvůrce chce žít.
Autor

Cenzura a autocenzura

Cenzura je plodem civilizace. Jméno jí kdysi dal římský úředník *„cenzor“*, který měl na starosti sčítání obyvatel a jeho morálku. Ať měla jakékoli jméno či podobu, vždy existovala, a vždy byla nástrojem vládnoucích sil. Kdo tvrdí, že někde není, buď společnosti nerozumí, nebo lže. Cenzura je vědomé a záměrné potlačování duchovní tvorby ohrožující zájmy vládnoucích tříd. Není podstatné, zda je skrývaná či deklarovaná, brutální či laskavá, ale jak je účinná. Tam, kde přestává fungovat, společnost se začíná rozpadat. Neboť společnost je jednotou bytí i vědomí.

Cenzura je politickou regulací společenského vědomí

Zpočátku vykonával cenzuru vládce, s rozvojem společnosti i orgány státu, a poté, co se duchovní tvorba stala předmětem obchodu, také obchodník sám. Vedle toho na cenzuře vždy participují náboženské organizace, státu sloužící. Čím více subjektů se na cenzuře podílí, tím více skupinových a individuálních zájmů se do ní promítá. Čím slabší je v ní vliv centrální moci, tím více se vlivem skupinových zájmů společnost polarizuje. Duchovní tvorba je materiálně podmíněna, a proto cenzura může být úspěšná jen tehdy, pokud je podporována tvorba vlastní.

Cenzura je imunitou společenského systému

Vedle cenzury a jako reakce na ni vznikala autocenzura. Je to snaha tvůrce nedostat se do konfliktu s cenzurou; je to jeho samoregulace. Rodí se jako nutný důsledek existenční závislosti tvůrce na dané společnosti. Je vlastně svědomím tvůrčího jedince, tj. obavou z reakce společnosti na svou tvorbu; je to konfrontace morálky tvůrce a společnosti. Je to i zápas zájmů individuálních a společenských.

Autocenzura je přímo úměrná cenzuře

V třídně rozdělené společnosti existuje dvojí morálka, a pak je autocenzura tendencí přizpůsobit se morálce té části společnosti, k níž tvůrce patří, či která je konzumentem jeho tvorby. Patří li k některé, pak jí slouží. Nepatří-li k ní, pak jí jen posluhuje. Spojí-li své síly s historicky upadající částí společnosti, je odsouzen k zapomnění. Slouží-li, pak jej může čekat dočasná marginalizace i budoucí uznání. Posluhuje-li, užívá si momentální slávy, která však mizí se slávou těch mocných. Jen génius dokáže sloužit i posluhovat, a přesto být uznáván i v budoucnu.

Autocenzura je společenskou odpovědností tvorby. Ani vědecká a technická tvůrčí činnost se jí nemohou zcela vyhnout. Neboť kdo netvoří pro společnost, je zbytečný. Ale je-li dobře placen, většinou si to neuvědomuje. A ten, kdo tvoří jen pro budoucnost, většinou dobře placen není.

Cenzura a autocenzura existují ve vzájemné závislosti, v dialektické jednotě ostatních společenských vztahů své doby, z nichž rozhodujícími jsou vztahy výrobní.

Cenzor je dnes editorem, autocenzura pudem sebezáchovy tvůrce

Velký centralizovaný stát je obrovský historický krok od středověké roztříštěnosti k budoucí socialistické jednotě světa.
V. I. Lenin

Centralizace

Lidstvo se vyvíjelo od malých, samostatně hospodařících rodů přes rodové svazy, kmeny, kmenové svazy až po velké, centralizované státy. Tato centralistická tendence má stejně jako integrace svůj ekonomický původ:

Rozšiřování výrobních sil vede k rozšiřování výrobních vztahů

Rozšiřující se výrobní vztahy si pak jako základní vztahy ve společnosti nutně vynucují rozšiřování vztahů politických, a poté i kulturních a ideových. Vždy to naráží na překážky i opačné zájmy, avšak ekonomická nutnost nakonec přece jen zvítězí. K ekonomické nutnosti patří i potřeba organizačně zvládnout tyto procesy, mají-li přinášet užitek, a to není možné bez současně probíhající centralizace.

Centralizace je jednou ze základních tendencí vývoje lidstva

Každý centralismus má vždy tendenci sklouznout k byrokracii, administrativnímu řízení procesů nejen tam, kde je to nutné, ale i tam kde to nutné není. Byrokracie chce řídit všechno. To bývá hlavní překážkou všech centralizačních snah. Jedinou obranou proti tomu, je demokratický centralismus, doprovázený co možná nejširší samosprávou.

Centralizace musí být ekonomicky opodstatněná, nesmí být samoúčelná

Centralizace začíná centralizací výrobních sil i kapitálu, tj. jejich spojováním, a je vždy doprovázena jejich akumulací. To není možné bez centralizace politické moci, která z ekonomiky vyplývá. To vše si pak vynucuje v jisté míře i centralizaci ostatních základních vztahů, avšak nikdy nemůže vést k centralizaci všeho. Má-li být centralizace úspěšná, musí být doprovázena decentralizací všeho, co není nutné řídit centrálně. Oba tyto procesy vytvářejí dialektickou jednotu, bez níž je každá snaha o centralizaci nakonec zmařena tím, co centralizováno být nemůže. Naopak přehnaná snaha o decentralizaci končí vždy zmarem a ekonomickým úpadkem.

Centralizace a decentralizace jsou dvě stránky téhož procesu

Objektem centralizace jsou nutně základní vnitřní i vnější ekonomické a politické vztahy, obrana, infrastruktura, ale i zásady vzdělávání, zdravotní a sociální péče. Avšak vlastní řízení a správa musejí být ponechány na té úrovni, na které to slouží, ze které je to možné řádně obhospodařovat a kontrolovat. Čím výše nad tuto úroveň, tím hůře, stejně tak jako čím níže pod ní.

Centralizace je procesem nevyhnutelným, avšak zneužívaným mocí

Socialismus byl centralizovaným systémem, v němž chyběly mnohé prvky decentralizace, demokracie a samosprávy, a to musí být poučením pro příště.

Použijeme-li k dobrému cíli špatných prostředků, přestává být cíl dobrý.
Karel Marx

Cíl a prostředek

Na rozdíl od ostatních živých tvorů nerealizuje člověk jen své potřeby, ale i zájmy; a neuskutečňuje je bezděčně, živelně, ale vědomě tak, že si nejprve vytvoří přání, a poté cíl. Avšak cíl si může vytvořit teprve tehdy, pozná-li způsoby jeho dosažení. To je způsob lidského života.

Cíl je jednotou přání, aktivity a prostředků, jednotou subjektu a objektu

Cíl je kritickým poznáním současnosti, možností v ní obsažených, existujících nutností, a současně optimistickým hodnocením budoucnosti. Je subjektivním odrazem objektivních potřeb a zájmů. Cíl je motivem k aktivitě člověka, je nástrojem jeho přeměny z objektu v subjekt. Dosažení každého cíle umožňuje vytvářet cíle nové.

Člověk bez cílů je bytostí bez budoucnosti

Své cíle nemůže člověk tvořit libovolně, vždy jen s ohledem na prostředky, které má k disposici, anebo současně s nimi. Cíl bez prostředků je pouhým snem, neuskutečnitelnou utopií.

Prostředek je nástroj, vložený mezi člověka a měněný objekt. Stává se součástí podmínek. Může mít materiální i ideální povahu, může být vytvořen nově, anebo se jím může stát objekt či metoda již existující. Musí však odpovídat cíli.

Prostředek je jednotou cíle a objektu

Mezi cílem a prostředkem existuje dialektický vztah, vzájemně se podmiňují a ovlivňují, stávají se tím, čím jsou pouze ve vzájemném spojení a spolu se mění. Jejich spojení je zprostředkováno aktivitou člověka, jinak neexistují.

Nepochopení vzájemného vztahu těchto dvou pojmů vede k mnoha omylům a chybám. Oportunismus opomíjí cíle, prakticismus vede k samoúčelnému využívání prostředků, dogmatismus odmítá měnit prostředky v návaznosti na změnu podmínek, voluntarismus prostředky přeceňuje, fanatismus je bezhlavě zneužívá, romantismus je nemá, pragmatismus je všechny považuje za užitečné, a pro maloměšťáka se stávají cílem.

Každý prostředek může být využit dobře i špatně, použit i zneužit. Cíle se mění spolu s prostředky a prostředky je nutno měnit spolu s cíli. Žádný prostředek ani cíl nejsou věčné, neexistují mimo čas a prostor. Mění se spolu s člověkem a jeho společností. Každý cíl i prostředek, který obrací člověka proti společnosti, jej zbavuje lidskosti, je zavrženíhodný a neospravedlnitelný. Každá absolutizace cíle či prostředku je nepochopením světa a místa člověka v něm, a nakonec se vždy proti svému „vynálezci“ obrátí. My, komunisté, s tím máme své zkušenosti.

Účel nesvětí prostředky, ale prostředky znesvěcují cíle.
Nadměrné cíle se prosazují cestou malých zločinů.

Trůn podporuje oltář a oltář podporuje trůn.
T. G. Masaryk

Církev

Aby mohlo náboženství plnit svou sociální funkci, vytvořilo si své instituce. Jsou v různé míře obdobou světské moci, neboť se formovaly v dialektické jednotě s ní. Přestože pojem „církev“ používají pouze křesťané, rozdrobení v mnoha církvích, obdobné organizace s jiným jménem vytvářejí i jiná náboženství, jako např. islám.

Sociální funkcí církví je ovládání lidí v zájmu určité třídy

Církev je náboženská organizace sjednocující lidi na základě společné víry. Má svou vnitřní organizační strukturu, disciplínu, hierarchii podřízenosti jednotlivých článků i funkcí, a také dělení svých členů na prosté věřící, laiky a na duchovenstvo, klérus, což jsou více či méně profesionalizovaní organizátoři a vykladači víry. Ti vždy nakonec tuto organizaci ovládají a prosazují i zájmy své vlastní. Církevní organizace byla vzorem pro daleko později organizované politické strany, jak to kdysi charakterizoval hluboce věřící T. G. Masaryk:

„Církve mi moc připomínají politické partaje“

Církve vždy byly politickou organizací. Obhajovaly, zdůvodňovaly a prosazovaly zájmy určité třídy. Pokud to byla třída vládnoucí, pak byla církev podporována, ale církve hájící zájmy tříd utlačovaných byly vždy státem omezovány a zakazovány. Chtěla-li kterákoli církev přežít, musela se přizpůsobit vládnoucím vztahům. Církev vždy na jedné straně sloužila vládnoucí moci jako duchovní policie, avšak na druhé straně s ní bojovala o svou vlastní moc. Měla i své vlastní ekonomické zájmy, které byly silnější než její vnitřní ideje. Svou moc vždy prosazovala tak, jako by byla zdůvodněna bohem. Jan Hus proti tomu bojoval slovy:

„Nemá býti věřeno v církev, poněvadž není církev Bohem“

Některá náboženství jsou však organizována odlišně, nevytvářejí příliš pevnou strukturu a hierarchii, a jsou pouze organismem majícím stejnou funkci jako církve. Patří mezi ně např. konfuciánství svým systémem výchovy.

Od církví se odlišují menší skupiny, jako např. sekty a denominace, které se rozešly z nejrůznějších důvodů s původní velkou církví, zpravidla pro její autoritářství a centralismus, při čemž si často vytvářejí vnitřní systém ještě rigorózněji. Bývají uzavřenější a považují se za lepší. Vznikají vždy z praktických důvodů, reprezentují odlišné zájmy, a svými ideovými odlišnostmi je tyto rozdílné zájmy zakrývají.

Ve všech typech těchto organizačních struktur je věřící člověk manipulován, nevědomky se stává něčím nástrojem, a jeho „osvobozující“ víra v nadpřirozené síly se mění v pevné sociální pouto.

Nejstrašnější jest, když stát nebo církev zakládá svou moc na nevědomosti člověka.
Jan Amos Komenský

Základem civilizace je vykořisťování jedné třídy druhou.
Bedřich Engels

Civilizace

Tento pojem se často používá jako synonymum pojmu kultura. Pak ale nic nevypovídá, je zbytečný. Takové pojetí většinou záměrně zamlčuje skutečný, racionální obsah. Civilizace je po divošství a barbarství třetím vývojovým stupněm lidské společnosti.

Civilizace je společnost rozdělená na třídy

Je to takový stupeň vývoje lidstva, v němž již výroba nadproduktu nebyla náhodným či přechodným jevem, ale samozřejmostí. To vedlo k rozpadu prvotní pospolitosti, k čemuž docházelo na některých územích asi 7 tisíc let př. n. l. Trvalá výroba nadproduktu umožnila oddělení práce a vlastnictví výrobních prostředků.

Počátkem civilizace je vznik soukromého vlastnictví

Zajatci přestali být zabíjeni, a spolu se slabšími příslušníky vlastního společenství počali být nuceni k práci pro vznikající třídu vlastníků. Uvnitř společnosti nastal boj o vytvářený nadprodukt, který bylo možno odnímat jeho bezprostředním výrobcům, aniž by zahynuli, soustředit jej v rukou nejsilnějších jedinců, akumulovat jej, ve velkém směňovat a využívat k dalšímu rozvoji. Novým základem společnosti se stalo vykořisťování.

Civilizace, to je společnost bojující o vytvořený nadprodukt

Nová dělba práce umožnila rozdělení vytvářeného nadproduktu tak, že se část vlastníků, ale i otroků, mohla věnovat pouze řízení a duševní práci. Vzniká písmo, monogamie jako soukromé vlastnictví ženy a dětí, centralizuje se moc, což proniká i do náboženských představ; stejně jako pozemská moc se postupně centralizují i božstva a v důsledku toho se objevuje monoteismus.

Civilizace je období dějin lidstva, kterým se zabývá historie

Z potřeby udržet poslušnost ovládané vzniká stát, vybavený zvláštní ozbrojenou mocí. Předchozí platné morální principy jsou přeměňovány podle nové skutečnosti a nabývají podobu psaného práva, nad jehož dodržováním dohlíží nová zvláštní vrstva úředníků, hájící zájmy vládnoucí třídy. Vzniká sociální skupina inteligence, rekrutující se ze všech vrstev a sloužící třídě vládnoucí. Formuje se stát, ovládající určité území. Jeho úkolem je udržet poměry rozdělující společnost na třídy ovládané a vládnoucí, a umožňující násilím nově rozdělovat vyráběný nadprodukt.

Tento nově vytvářený aparát ozbrojených i neozbrojených strážců nových pořádků je třeba uživit, a tak vznikají daně, které dále přerozdělují již rozdělený společenský nadprodukt. Musejí je platit i ti, kteří, kteří nejsou zařazeni v otrokářských či feudálních vztazích a živí se samostatně. Z daní jsou financovány i nové výboje ozbrojené moci, rozšiřující dosavadní státy.

Civilizace přinesla lidstvu nové hrůzy, ale i nový, daleko rychlejší rozvoj

Jako chlapec jsem neznal nacionalismus, leda čejkovský.
Tomáš Garrigue Masaryk

Čechoslovakismus

Čechoslovakismus je pojem dvojího významu. Označuje politiku směřující k vytvoření a udržení samostatného československého státu, ale také s tím spjatou, avšak chybnou teoretickou konstrukci existence jednoho československého národa.

Za tvůrce politiky čechoslovakismu a zakladatele Československa bývá považován T. G. Masaryk, což je v rozporu s historickou pravdou. Masaryk byl stoupencem Palackého koncepce autonomie uvnitř Rakousko-Uherska. V květnu 1918 sice podepsal s americkými Slováky Pittsburskou dohodo o vytvoření společného státu, avšak později zpochybňoval její právní platnost. Ještě v srpnu 1818 podporoval poválečné uspořádání v Evropě podle čtrnácti zásad amerického prezidenta Wilsona, z nichž ta desátá hovořila o autonomii pro národy Rakousko-Uherska. Československo vzniklo revoluční cestou bez jeho účasti, neboť byl v té době v USA, a v listopadu téhož roku byl ještě za své nepřítomnosti zvolen jeho prvním prezidentem. Nelze odmítat jeho podíl jeho podíl na vzniku Československa, ale nelze jej ani absolutizovat.

Vznik Československa byl výslednicí působení mnoha protichůdných revolučních sil, mezi nimiž Masaryk pragmaticky plul, prosazoval své měnící se názory, a které jej nakonec přijaly jako jediného vhodného za hlavu nového státu

Otcem teoretické koncepce jednoho československého národa však TGM je. Objektivně vycházela z podobného, a často společného odporu českého i slovenského národa proti rakouskouherskému útlaku. Usnadňovala prosazení se proti německým, rakouským i uherským zájmům, měla vytvářet protiváhu proti těmto již zformovaným se národům, a u velmocí Dohody pomáhala posilovat ochotu zájmy malých středoevropských národů se vůbec zabývat. Byla československým nacionalismem.

Subjektivně byla tato teorie podmíněna Masarykovou národní nezařazeností. Pocházel z rodiny, v níž matka byla z Německo-českých rodičů, negramotný otec byl Slovensko-maďarského původu, doma se hovořilo směsicí těchto jazyků, z nichž však čeština měla podobu Slováckého nářečí. Chodil do německých škol, velkou část života prožil ve Vídni, a ve svých třiceti letech, když mu dohazovali místo profesora v Praze, napsal, *„že se musí konečně pořádně naučit česky“.* Nemohl tušit, co je to národ. Vadou teorie čechoslovakismu bylo to, že se jednotný národ nikdy nezformoval na základě jednoty území, hospodářského života a z nich vyplývajících společné řeči, tradic a kulturních zvláštností. Podobnost jazyků, ani sedmdesátiletá existence společného státu před tisíci lety k vytvoření národa nestačí.

Československý národ byl teoretickou fikcí

Komunisté teorii jednoho národa nikdy nepřijali. Stala se oficiální doktrínou první republiky a byla opuštěna až v Košickém vládním programu. Skrytě však přetrvávala. Založila koncepci podceňování slovenské svébytnosti a faktické nadřazenosti českého národa, která byla jednou z příčin rozpadu Československa.

Jedinou směrnicí při všem tom byla snaha zachovati pokud možno absolutní neutralitu vůči Rusku a do vnitřních sporů jejich se nevměšovati.
Antonín Švehla

Československé legie v Rusku

Před 1. světovou válkou žilo v Rusku asi 150 tisíc Čechů a Slováků a k nim přibylo asi 100 tisíc válečných zajatců. Aby se zbavili života v internaci a zajateckých táborech, počali někteří z nich vytvářet české vojsko, jako součást ruské armády. Ve Francii organizoval E. Beneš Českou národní radu, o kterou však mocnosti neměly zájem. Aby posílil její prestiž, chtěl Beneš podobné vojsko i ve Francii, avšak ta měla svou cizineckou legii a o takové vojsko nestála. Masaryk proto odejel do Ruska, kde prováděl nábor do českého vojska s cílem převézt jej na západní frontu. Mezitím však padl car, a tak vyjednával s prozatímní vládou a po říjnové revoluci i se zástupci bolševiků. Vojsko se rozrůstalo, a když dosáhl předběžné dohody, z Ruska odjel. Lenin však válku ukončil Brest-litevským mírem, a toto vojsko se v Rusku stalo cizorodým prvkem.

Čeští zástupci uzavřeli poté tzv. Penzeckou dohodu o odzbrojení vojska, odchodu ruských velitelů z něho, o jeho přesunu do Vladivostoku a poté do Francie. Češi se zavázali k neutralitě v občanské válce v Rusku, a bolševici slíbili tento transport zajistit a zásobovat. Masaryk však podřídil toto vojsko francouzskému velení a Francie se rozhodla spolu s USA, Británií a dalšími státy proti bolševické vládě vojensky intervenovat. Protože v té době české vojsko se svými 55 tisíci muži bylo největší vojenskou silou, stalo se jádrem intervenčních vojsk.

Ze spojeneckého českého vojska se stal nepřítel

Ruské velitele nahradili noví čeští důstojníci, kteří pro svou novou kariéru potřebovali bojové zásluhy. Odmítali odevzdat zbraně, vstupovali do konfliktů se vznikající Rudou armádou, a ta je odmítala zásobovat. České vojsko dobylo většinu velkých měst na Sibiři, bylo financováno Francouzi a vyzbrojováno Angličany, podporovalo soukromé bělogvardějské armády a chovalo se stejně tak, jako ony. Z původních dobrovolníků se stali žoldnéři.

České vojsko se změnilo v okupační armádu

Řadoví vojáci nechtěli bojovat, přáli si návrat domů. Svolali svůj 1. sjezd, na kterém tento požadavek jasně formulovali. Když jej velení neplnilo, svolali druhý, který už ale byl zakázán, a 53 delegáti, kteří se jej přesto zúčastnili, byli uvězněni ve Vladivostoku. To už ale v Evropě válka skončila, a Češi byli nuceni dále bojovat proti bolševikům do úplného krachu intervence. Domů se vrátili až v roce 1920.

Za 1. republiky byla šířena falešná iluze o tom, že bojovali za samostatné Československo. Byla to lež. Bojovali za zájmy velmocí. Tyto velmoci nám potom vyměřily jako poraženému válečné reparace, které splatila až Husákova vláda. Dnes se šíří iluze o statečných bojovnících proti bolševismu. To ale Masarykova 1. republika pokrytecky zapírala. Tak jako Švehla r. 1920 v Národním shromáždění.

Československé legie byly vojskem zneužitých a zrazených Čechů a Slováků

Ani celá společnost, národ, nebo dokonce všechny současně existující společnosti dohromady, nejsou vlastníky zeměkoule. Jsou jen v jejím držení, s právem užívat výnosů bez jejího poškození, a jak "boni patres familias", musí jí předat následujícím generacím ve vylepšeném stavu.
Karel Marx

Člověk a příroda

Příroda, to je souhrn veškeré hmoty a energie, který mění své formy samovolně, bez vnějšího zásahu, v neustálém střetu svých vlastních pohybů, a který se, alespoň na naší planetě, rozvinul do nekonečné rozmanitosti, z níž vznikl i život. V takové přírodě už ale člověk stovky let nežije. Člověk žije v druhé, vlastní prací přetvořené přírodě.

Stejně jako každý živý organismus, spotřebovává své životní prostředí. Jako jediný druh se však rozmnožil natolik, že nespotřebovává přírodu pouze lokálně, ale globálně. Spotřebuje-li své zdroje, nemá se kam přestěhovat – přemnožil se. A protože si vytvořil vědomí, vyhynout se mu tak, jako vyhynuly miliony jiných druhů, které tuto možnost také neměly, prostě nechce. Jediné, co mu zbývá, je, nalézat neustále nové a nové způsoby přetváření i spotřebovávání přírody.

Živé organismy spotřebovávají přírodu jednostranně, člověk univerzálně

Živé organismy přežívají i tak, že žijí v symbióze druhů a obnovují si vzájemně své životní prostředí, jako např. rostliny živočichům a naopak. Na vysokém stupni svého vývoje se však člověk z takové symbiózy počal vymykat. Ničí své životní prostředí sobě i ostatním druhům, a z velké části jej neobnovuje.

Jediný způsob existence lidstva byl a zůstává ve vzájemné symbióze s ostatními živými organismy

Živé organismy odebírají z přírody jen tolik, kolik potřebují k uhájení své existence. Člověk se však naučil vyrábět, a tudíž i spotřebovávat více než potřebuje ke své reprodukci. Všichni sice zanechávají po sobě odpad, ale člověk jako jediný tvor vytváří odpad přírodou nerecyklovatelný. Všechny organismy spotřebovávají přírodu jen s ohledem na sebe samé, protože žádné jiné ohledy mít nemohou. Člověk ano.

Zvířata nejsou bezohledná, člověk ano

S rozvojem průmyslové výroby a zánikem naturálního hospodářství se počalo zdát, že se člověk vydělil z přírody už natolik, že ji zcela ovládá. Ale člověk se může vydělovat do nekonečna, jen oddělit se z ní nemůže. Jeho zdánlivě rostoucí nezávislost na přírodě je jen zdáním. Roste jen míra zprostředkování této závislosti společností, skutečná závislost na přírodě u jedinců zůstává stejná, zatímco závislost celé společnosti na přírodě roste úměrně s čerpáním přírodních zdrojů a devastací přírody. Člověk zůstává částí přírody. Lidstvo má jedinou možnost přežít tím, že si tuto závislost uvědomí, a přistoupí na trvale udržitelný rozvoj.

Jen si však příliš nelichoťme vítězstvími člověka nad přírodou. Za každé takové vítězství se na nás mstí. Každé má sice především důsledky, s nimiž jsme počítali, ale v druhé a třetí řadě má docela jiné, nepředvídané důsledky, které často první důsledky zase ruší.
Bedřich Engels

… představa parapsychologů, že se myšlenky mohou přenášet neztenčenou silou na nekonečnou vzdálenost, odporuje fyzikálním zákonům.
Jiří Heřt

Čtení myšlenek

V historii lidstva vzniklo mnoho teorií a nauk, zabývajících se mimosmyslovým vnímáním a údajnou schopností některých lidí číst myšleny jiných. Některé z nich jsou čistě idealistické, avšak jiné se tváří materialisticky, ohánějí se vědou a zdůrazňují fakt, že myšlenky jsou tvořeny hmotnými procesy, a že je to pohyb mající svou energii. Z toho pak vyvozují, že tyto procesy je možné detekovat a myšlenky přenášet a číst jinak než smysly.

Skutečná věda tyto bioelektrické procesy probíhající v celém těle zkoumá, a v praxi dokonce využívá. Elektrokardiografie, elektroencefalografie, elektro-okulografie, elektromyografie i další vědecké obory, jako by dávaly úvahám o telepatii za pravdu. I tzv. „detektor lži“, polygraf je prakticky využíván. Přístroje dokáží zachytit vnitřní komunikaci těla, však o čtení myšlenek nemůže být řeč. Zaznamenávají signály, které umíme lokalizovat, nikoli dekódovat.

Lze to přirovnat k počítači, majícímu hardware a software. Své materiální předpoklady získává člověk geneticky, je přibližně shodné u všech lidí a komunikace jednotlivých orgánů je na bázi podmíněných reflexů. Vyplývá z účelného spojení součástí těla, v němž akce a reakce probíhají automaticky. Aby mohl počítač přijímat signály jiných počítačů, bylo třeba unifikovat nejen hardware, ale i software. Tisíce lidí pracovaly desítky let na tom, aby počítače mohly shodně využívat dvojkovou soustavu s jednotnou délkou bytu, tj. slabiky s kompatibilním kódováním znaků, formátem dat i povelů, jednotné soustavy barev aj. Koordinovaně vznikaly slučitelné operační systémy i aplikace, a to vše v dialektické jednotě s permanentním vývojem hardware. Bez toho si počítače nemohou rozumět, tj. *„číst myšlenky jiných“.*

Mozek, onen „hardware“ získáváme geneticky. Avšak svou duševní výbavu člověk nedědí, získává je na základě vrozených předpokladů postupně od společnosti, neustále je rozvíjí na bázi podmíněných reflexů, vznikajících napodobováním, učením a výchovou jako účelné spojení informací. Každý sám a každý jinak. Jeho systém kódování i ukládání do paměti není totožný s ostatními, kompatibilita s jinými lidmi je až na konci všech procesů zprostředkována pouze řečí.

**Zatímco soustava signálů počítačů je unifikována,
signály zprostředkující vědomí člověka jsou individuální**

Věda nikdy nenalezla ani stopy po signálech, které by myšlení člověka vysílalo mimo tělo, a které by tak umožňovaly mimo smyslovou komunikaci. Nenalezla ani vysílač a přijímač takových signálů. I kdyby je našla, neumožnilo by to čtení myšlenek člověka, jehož myšlení je ohraničeno systémem, v němž vzniklo, a navenek je srozumitelné pouze prostřednictvím jeho řeči a aktivity. Čtení myšlenek, jakkoli je materialisticky zdůvodňováno, je vždy idealismem. Nemůžeme číst myšlenky jiných; často jen stěží čteme ty svoje. Ale můžeme a musíme chápat řeč, potřeby a zájmy lidí, jejich pocity, přání i cíle, chceme-li si s nimi porozumět.

Severní Korea není příkladem, který by komunisté v Evropě mohli následovat.
Miroslav Grebeníček

Čučche

Je snadné soudit jiné země cizíma očima, bez znalosti jejich problémů, tradic a mnoha dalších zvláštností, které zdálky ani zblízka pochopit nemůžeme, protože nám jsou a zůstanou cizí. A tak se ve svých soudech můžeme mýlit natolik, že se staneme směšnými. Posoudit však lze teorii, která má-li být teorií, musí zobecňovat natolik, že je platná všude.

Čučche je, alespoň podle oficiálních představitelů, základní teorií politiky KLDR. Původně se hlásila k marxismu, později ohlašovala, že jej rozvíjí a překonává, nyní už marxismus označuje za „*předchozí filozofii*“. Jejím hlavním principem je „*Člověk vše vede a rozhoduje“.* To není nic nového, už Marx napsal, že *„lidé jsou autory i herci svého dramatu“*. Stalin to zúžil na své *„Kádry rozhodují vše“,* i když tato myšlenka pocházela spíše od Napoleona, který pojem „kádry“ použil jako první. Nejobecnější rovině z takového předpokladu vcházejí i ústavy všech tzv. demokratických zemí, podle nichž „*lid je zdrojem veškeré moci*“.

Toto všeobecné prohlášení má jedinou vadu: Je-li absolutizováno a opomíjí materiální i sociální determinovanost, objektivní podmínky a možnosti, pak vede k subjektivismu a voluntarismu. Člověk může rozhodovat jen v mezích možného, a to je slabinou čučche.

Absolutizací subjektivního faktoru spojenou s tuhým centralismem byl vytvořen kult osobnosti, který, je-li uplatňován dlouhodobě, vede vždy k úpadku. Opuštění Marxova principu kolektivního vedení, v němž není žádný předseda, ale pouze tajemník jako výkonný orgán kolektivnímu vedení podřízený, bylo vždy rozchodem s marxismem. Natož tehdy, když byl momentální vůdce učiněn bohem.

Základními myšlenkami čučche jsou nezávislá politika, ekonomická soběstačnost a sebeobrana ve vojenské politice. Ani to není nic nového. Kdyby se stejnými zásadami neřídila vláda USA, byla by svržena. Chybou je, když se kterákoli, sebesprávnější zásada v praxi přežene do krajnosti, absolutizuje se, když se ze strategie stane dogma uplatňované bez taktiky. Všechny konkrétnější úvahy v čučche jsou buď převzaty z marxismu, aniž se k němu hlásí, anebo jsou zcela nesrozumitelné. Není to teorie, je to propagandistické zdůvodňování momentální praxe.

Nověji byla čučche obohacena oí zásadu, stanovující jako prioritu armádu. K tomu je dobré připomenout Einsehowerovo varování před vojenskoprůmyslovým komplexem či Stalinova slova: *„aby strana a lid měli na pozoru své ozbrojené síly, nikoli aby ozbrojené síly měly na pozoru komunistickou stranu a lid!“*

Není účelem tohoto výkladu soudit praxi KLDR. Ale marxismus se s ní neztotožňuje, a nemůže se z ní ani poučit.

Čučche není teorií rozvíjející nebo dokonce překonávající marxismus.
Je to praxe, která již marxismus opustila, už i v terminologii.

Daň jako pumpa žene malé praménky nadhodnoty do velkých nádrží.
Autor

Daň

Se státem vznikla i daň. Je vztahem jedince či jeho ekonomických sdružení a státu. Vládnoucí třída v ní odevzdává část nadhodnoty a hradí tím náklady svého státu. Formou státních zakázek pak část přečerpává zpět do svých zisků. Spolu s ostatními daní platí reprodukci společenských vztahů.

Daní si člověk platí buď svou nadvládu, nebo své potlačování

V daních odevzdává zaměstnanec část mzdy, určenou k reprodukci jeho pracovní síly a jeho rodu. Stát za tuto daň přejímá některé funkce společenské, např. ve školství, kultuře apod. Zda k tomu stát něco přidává, nebo z toho naopak utrácí na jiné výdaje, a tím vykořisťuje, je proměnlivé. Kdykoli však tyto služby zajišťují soukromé organizace, stát jim musí dotovat zisk, a tím mu zprostředkovává vykořisťování.

Daň zprostředkovává život společnosti i vykořisťování

V odvodech na sociální a zdravotní zabezpečení odevzdává zaměstnanec obdobnou část mzdy, určenou k reprodukci jeho života při ztrátě pracovní způsobilosti. Stát či jiný správce těchto prostředků s nimi hospodaří jako s kapitálem. Do jaké míry vrací zisk do systému, a do jaké míry vůbec vložené prostředky vrací, je proměnlivé. Pokud s tímto fondem hospodaří stát, může, ale nemusí přispívat; pokud s ním hospodaří soukromý vlastník, musí z něho odčerpávat svůj zisk, a pak vykořisťuje. Vykořisťovat však může i stát. Pokud výše uvedené služby zajišťuje soukromý vlastník zdravotních či sociálních zařízení, pak mu stát musí platit jeho zisk, a tím mu umožňuje vykořisťování. Podnikatel ze svých daní připlácí částí vytvořené nadhodnoty na výdaje státu, které mu vytvářejí širší společenské podmínky, např. infrastrukturu, pro získávání nadhodnoty nové. Všichni společně pak daní vytvářejí zdroj dalšího rozvoje.

U žádné daně nelze přesně dohledat její skutečné užití, neboť se všechny slévají ve státním rozpočtu a hospodaří s nimi vládnoucí garnitura. Není snadné konkrétně určit přesný zdroj té či oné daně, neboť je vždy ukryt ve složité spleti ekonomických vztahů. Také v konečné ceně každého produktu se vrství řada daní, placených postupně za sebou nejrůznějšími plátci. A všechny zaplatí spotřebitel.

Každá daň je jiná, ale vždy je jen, často i vícekrát za sebou, formou přerozdělování výsledků produktivní lidské práce v materiální výrobě

Marcus Tullius Cicero se ve starověku domníval, že *„daň jsou šlachy státu“.* To jen proto, že tehdy lidé neznali funkci krve. Je to krev, která roznáší nadprodukt vytvořený ve výrobě, přeměněný při rozdělování v nadhodnotu a při přerozdělování v daň jako živinu po společnosti. Rozdíl je v tom, že krev rozděluje tělu živiny spravedlivě, podle potřeby.

Každá daň se tváří jako spravedlivá, ale v kapitalismu nespravedlnosti napomáhá

Darwin připisoval svému objevu příliš velký dosah, viděl v něm jedinou páku změn druhů ….
…to je chyba, kterou sdílí s většinou lidí, kteří dělají skutečný pokrok.
Bedřich Engels

Darwinismus a dialektika

Teorie přírodního výběru znamenala průlom do staleté představy o neměnnosti druhů stvořených bohem, a do ztrnulosti světa vůbec díky Darwinovu objevu přírodního výběru. Autor se mýlil v absolutizaci postupných kvantitativních změn a popírání kvalitativního skoku. Přehlédl, že jej sám objevil a nazval vznikem nového druhu. I neodarwinismus se mýlí: nehledá, jak tento skok probíhal.

Darwin předpokládal, že jeho teorie je neplatná, pokud nebude objeven fosilní záznam, kompletně dokládající mezistupně vývoje. Nemůže být objeven, protože vznikal jen náhodně, u nepatrného množství druhů, zatímco drtivá většina umírající organické hmoty je přírodou recyklována. Hlavní překážkou úplného fosilního záznamu je skutečnost, že se zachoval především ve velkých nalezištích, která člověk nestačil zničit svou přetvářející činností. Velká naleziště mohla vzniknout jen tam, kde byly pro příslušný druh optimální podmínky, dovolující nárůst populace. V takových podmínkách ale nejsou dostatečně silné selektivní tlaky, přírodní výběr nemůže efektivně působit změny, náhodné pozitivní odchylky se nemohou uplatnit, a rozplývají se v mase populace. Druh se nemění, ale stabilizuje.

Vznik nového druhu je vynucen novými životními podmínkami

K intenzivnímu vývoji může docházet jen v extrémně nepříznivých životních podmínkách, kde jsou selekční tlaky silné, náhodně vzniklé odchylky se mohou projevit jako pozitivní, a díky vynucenému příbuzenskému rozmnožování v malých skupinách se mohou rozšířit a stabilizovat v celé populaci. Izolaci od masy populace, selekci nevhodných i křížení vhodných jedinců, což provádí šlechtitel, mohla obstarávat příroda jen v mezních životních podmínkách, v malých skupinách, ze kterých se mohla zachovat jen malá, snadno přehlédnutelná a zničitelná naleziště, jejichž vznik však vždy znamenal katastrofu a ukončení vývoje dané skupiny.

To, co nemohl vědět Darwin, tak bývá používáno kreacionisty k jeho vyvracení. Ani mnozí biologové nechápou často dialektiku přírodního výběru a ostatních faktorů vývoje. Darwinovy a Mendelovy zákony působily ne vedle sebe, ale proti sobě, vzájemně modifikovaly své působení, a teprve spolu s migrací i změnami klimatu, životního prostředí a nahodilostí umožnily zákonitý, mnohotvárný vývoj života. Ke kvalitativním změnám v živé přírodě docházelo pouze vršením drobných kvantitativních změn živých tvorů, žijících dlouhodobě v extrémních podmínkách, a proto v malých skupinách, izolovaných od ostatní populace, a tudíž rozmnožujících se výhradně příbuzenským způsobem, umožňujícím dědičně přenášet a stabilizovat v populaci náhodně vzniklé odchylky, projevující se v daných podmínkách jako pozitivní. Příbuzenské křížení na druhé straně posilovalo i negativní odchylky v populací, zintenzivnilo selekci nevhodných, urychlilo vývoj a vyvolalo skok. Mírou každého druhu je schopnost plodit plodné potomky. Teprve při úplné adaptaci přežívala většina, vznikl nový druh, a někdy i jeho pozdější velká naleziště.

I vývoj živé přírody je jednotou plynulých drobných změn a velkých skoků

Přál bych mu, (socialismu) aby byl raději věcí lidovou než davovou.
Karel Čapek

Dav

Dav je velkou, dočasnou, nestejnorodou, anonymní sociální skupinou lidí, spojujících se při konkrétní příležitosti ve stejném prostoru. Nemusí je spojovat nic víc než náhoda, a dokud se chovají jako jednotlivci, nejsou davem. Tím se stávají v okamžiku, kdy jsou v nich zvenčí vyvolány emoce přesahující účel jejich shromáždění. Pak se emocionalita jednotlivců zvětšuje úměrně s velikostí davu, jednotlivci podléhají kolektivní psychóze, ztrácejí sebekontrolu, jejich individuální racionální uvažování a jednání ztrácí prostor. Anonymita v davu potlačuje individuální motivaci i pocit zodpovědnosti, a jednotlivci se začínají chovat tak, jak se normálně nechovají. Živelně reagují na podněty, ne na příčiny, jen instinktem, nikoli rozumem.

Dav, tím že v něm převládají emoce nad rozumem, se stává přírodním živlem

Velké shromáždění lidí samo o sobě ještě není davem, tvoří-li jej lidé, kteří měli společný cíl už dávno, kteří jsou organizovaní, a tudíž disciplinovaní. Netvoří jej ti, kteří už před tím měli svého vůdce, jednajícího racionálně. Dav z něho ale mohou utvořit ti, kteří se přidali. Dav se pak stává nevypočitatelným a nekontrolovatelným.

Dav je krátkodobě působící materiální silou

V takové situaci zvýšené emocionality se lidé stávají lehkověrnými, snadno podléhají sugesci a chovají se iracionálně. Dav vzniklý hrozícím nebo vsugerovaným nebezpečím podléhá panice a stává se neovladatelným. Dav však může vzniknout záměrnou manipulací působící na city a potlačující rozum. Pak se naopak stává velmi snadno ovladatelným.

Dav je tvořen euforií anebo panikou

Je velmi obtížné získat dav „pro něco“. V tom mají jednotlivci vždy velmi rozdílné představy, vyplývající z rozdílných potřeb a zájmů. Daleko snadnější je spojit dav „proti něčemu nebo někomu“.

Dav neumí tvořit, jen bořit

Vybojuje-li vítězství nebo utrpí-li pořádku, dav se rozpadá. Ale lidové masy, jejichž základem jsou bezprostřední výrobci, odkázaní na svou každodenní práci, existují dále. Zůstávají spojeny svými dlouhodobými potřebami a zájmy, které žádný dav nemůže uspokojit, které lze uspokojovat pouze prací.

Všichni demokraté opovrhují davem,
ale v rozhodujících chvílích, kdy šlo o vítězství, jim byl vždy dobrý

Sociální revoluce není jednorázovým aktem; nemůže pouze bořit. Musí vytvářet nové společenské vztahy, rozvíjet výrobní síly, organizovat a řídit. To dav neumí. Může se na chvíli k revoluci přidat, může jí momentálně pomoci i uškodit, ale nemůže v ní zvítězit.

Marxismus nespoléhá na dav, ale na lid

Kdo se chlubí svým původem, vychloubá se vlastně cizím peřím.
Lucius Annaeus Seneca

Dědičnost

Celá staletí vedou vzdělaní lidé spory o tom, do jaké míry mají na člověka vliv jeho dědičně získané předpoklady, a na druhé straně prostředí, v němž žije. S každým novým objevem v biologii těchto sporů spíše přibývá, než by jich ubývalo. Čím specializovanější věda, tím snadněji podléhají odborníci klamu nově získaných faktů, absolutizují své poznatky a uniká jim to základní:

Člověk není biologickou, ale biosociální jednotkou

Zatímco každý zdravý živý organismus, uspokojí-li po svém zrození všechny své biologické potřeby, vyroste v jedince příslušného druhu, u člověka tomu tak není. Člověk musí být vychován člověkem, aby člověkem byl. To je tajemství jeho rozvoje:

**Dědičnost biologickou překonal člověk dědičností sociální tím,
že předává příštím generacím i své hmotné a duchovní výtvory**

Vše, co jej zásadně odlišuje od všech ostatních živých tvorů, nezískal genetickým, ale sociálním přenosem. Geneticky získal pouze předpoklady, které usnadní nebo ztíží jeho život ve společnosti, ale to, zda tyto předpoklady rozvine, a které předpoklady rozvine; to už není záležitost přírody, ale společnosti. Variabilita lidských schopností je totiž řádově vyšší, než je variabilita schopností kteréhokoli jiného živočicha. Poměr mezi geneticky získaným a přejatým od ostatních příslušníků svého rodu je u člověka nekonečně větší, než je v ostatní přírodě možné.

Člověk už tisíce let nežije ve svém přirozeném prostředí, vydělil se z původní přírody a žije jemu nepřirozeným způsobem. Bez společnosti je života neschopný. Posuzovat jej odděleně od této společnosti je hloupostí, i když se jí často dopouštějí i profesoři.

**Studovat dědičnost je sice užitečné,
ale vyvozovat z ní jakékoli závěry ve společenskovědní oblasti je nesmyslné**

Studie vlivu dědičnosti a prostředí u zvířat jsou při posuzování téhož problému u člověka téměř bezcenné. Nemohou totiž vzít v úvahu délku a intenzitu působení prostředí, zejména společenského. Jakékoli pokusy na zvířatech jsou možné, jakékoli pokusy na lidech jsou zločinem. Absolutizace dílčích poznatků, byť sebezajímavějších, vedou k nepravdě. Člověk dokáže své předpoklady zahodit i přeprat.

Člověk je náhodným souhrnem mnoha dědičných předpokladů, ale neví co, a od koho dědil. Řetězec našich předků je nekonečný, stejně tak jako rozmanitost, proměnlivost, variabilita a rozpornost zděděného materiálu. Jakákoli znalost vlastních dispozic je neúplná, a jen omezuje jedince v jeho rozvoji, nebo mu vytváří plané iluze.

**Člověk musí rozvíjet všechny předpoklady, které má, a společnost mu to má umožnit.
Jedinec se nerozvíjí díky dědičnosti, ale díky své aktivitě.**

Definice je vysvětlení, na němž se shodla odborná veřejnost,
protože jej v dané době považuje za nejpřesnější a nejobecnější.
Autor

Definice

Aby si lidé rozuměli, jsou nuceni používat pojmy shodně, tj. pokud možno s přesně vymezeným významem. Pokud tomu tak není, vede to v běžném životě i ve vědě ke zbytečným nedorozuměním. Potíž je v tom, že v běžném životě a vědě, ale i v různých vědách používáme pojmy odlišně. Je to proto, že lidský jazyk je svým rozsahem omezen, zatímco skutečnost a její poznání jsou neomezené, a rozvíjí se rychleji než jazyk, který je konzervativní.

Definice je rovnice podřizující pojem obecnější kategorii a současně jej vymezující hranicemi platnosti

Definice vlastně stanoví podmnožinu určití množiny. Musí vyjadřovat podstatné rysy definovaného pojmu, jinak nic neobjasňuje. Nemůže obsahovat neurčité a nepřesné výrazy, metafory či pojmy neznámé, protože pak by mohla zahrnovat cokoli. Nemůže definovat neznámé neznámým, stejně tak nesmí užívat pojmy se stejným obsahem na straně levé i pravé; v obou případech by nic nevysvětlila.

Čím složitější je definovaná skutečnost, tím nepřesnější je její definice

Analytická definice objasňuje obsah již užívaného pojmu. Syntetická definice zavádí nový pojem zobecněním obsahu pojmů již existujících, avšak vzhledem k nekonečné rozmanitosti a proměnlivosti skutečnosti nemůže být nikdy přesná, jde vždy spíše o dohodu, co všechno budeme pod určitým pojmem uvažovat.

Chybná je definice úzká, která nezahrnuje všechny případy, a také definice široká, zahrnující i to, co do ní nepatří. Má-li obě vady, bývá označována za definici posunutou či křížovou. Logickým klamem je definice kruhem, kdy vysvětlujeme pojem tím, co má být vysvětleno.

Žádná definice není úplná, přesná a věčná

Nic na světě nelze definovat ze slova, kterým je to označeno, tj. zpravidla překládáním slovních základů z jednoho jazyka do druhého, neboť to dialektika pojmu a pojmenovaného vylučuje. Přesto je to běžným nešvarem vzdělanců, kteří tak více demonstrují své jazykové znalosti, než by něco vysvětlili.

Svět nelze vtěsnat do definic, které jeho poznání neumožňují, jen usnadňují. Mechanické či idealistické pojetí světa definování přeceňují a považují definice za absolutní a věčné. Relativismus naopak definice spíše odmítá jako nepřesné a dočasné. Obojí přístup nerespektuje dialektický vztah skutečnosti jako rozporné jednoty shodného a odlišného, rozmanitosti světa a jeho relativní stálosti i absolutní proměnlivosti.

Definice je pravda, která má absolutní a relativní stránku

Nestačí vnímat jednotlivé pohyby, pochopit je nutné jejich složitě zprostředkované souvislosti, a z nich vyplývající tendence.
Autor

Děj a proces

Na světě neexistuje nic než hmota a její interakce, tedy pohyb vyvolávající rozpory, které v odrazech mění své formy i formy hmoty. To vše vyvolává složité řetězce vzájemných souvislostí, příčin i účinků, a vytváří nové celky i části, nové možnosti, z nich některé se mění v nové skutečnosti, současně nutně i nahodile. Vytvářejí se nové vnější i vnitřní vztahy, kvantitativní stránky i kvality, mění se struktura entit i jejich funkce, staré přerůstá v nové. Dílčí části těchto dějů nazýváme pohybem, jejich větší, časově ohraničené úseky zpravidla procesem, a celkové změny vývojem. Ale vše to zůstává pohybem, tedy změnou.

Proces je jednotou entity a jejího pohybu

Objektivní idealismus chápe tyto děje a procesy jako výsledek idejí stojících nad nimi či mimo ně, subjektivní idealismus jako výsledek naši představ o nich, mechanický materialismus jako prostý, nutný řetězec příčin a účinků a nazírající hlupák tyto procesy většinou nevidí, protože mu je zakrývají nedůležité okolnosti ovlivňující jev.

Dialektický materialismus chápe děje a procesy ve vzájemném zprostředkování, přičemž hledá podstatné souvislosti jejich jednotlivých stránek a článků

Stejným způsobem postupuje i věda, která dialekticko - materialistický přístup implicitně převzala od Marxe, aniž se k němu hlásí. Pouze ve společenských vědách sloužících moci se takový přístup odmítá verbálně i prakticky, přičemž je nahrazován idejemi o moudrosti a pracovitosti vlastníků, a z nich vyplývající dokonalosti a nesmrtelnosti kapitalismu. Vědecké poznání společnosti je pak nahrazováno jednoduchostí běžného vědomí.

Totéž konkrétní, co nazírání vidí jako věc či fakt, chápe věda jako proces

Jednoduché pohyby nejsou libovolné, vyplývají ze zákonů daného prostředí, jsou měřitelné a předvídatelné. Avšak čím komplikovanější řetězce vytvářejí, čím složitěji jsou zprostředkovány a v čím různorodějším prostředí probíhají, tím více nahodilostí v nich působí, přestávají být měřitelné, neboť jejich kvantitativní stránky se vzájemně proplétají, a tím hůře se stávají předvídatelné. Ze vzájemného spolupůsobení nejrůznějších zákonů se stávají zákonitosti, tedy tendence, u nichž je zjistitelný výsledek, ale předvídatelný není v přesné podobě a přesném čase. Nejméně vypočitatelné jsou systémy a děje, jejichž účastníkem je člověk.

Každý děj probíhá v určitých podmínkách, které jsou nutné, a okolnostech, které jsou nahodilé. Okolností je vždy více než podmínek a jsou často zřetelnější i zajímavější, svádějí k vytváření iluzí a ztěžují poznání pravdy.

Čím složitější procesy, tím méně pochopitelné a předvídatelné jsou

Filozofie tu není od toho, abychom věděli, co se lidé domnívali, ale abychom znali pravdu věcí.
Tomáš Akvinský

Dějiny filozofie

Každá věda má své dějiny. Jsou plné velkých jmen i objevů, ale také velkých omylů. I slavní se mýlili. Izák Newton chtěl vypočítat ďábla, Edison odmítal střídavý proud, Watt vysokotlaký kotel a Kolumbus se domníval, že objevil Indii. Dějiny vědy to však velkoryse přehlížejí, nepřejímají do učebnic dávné omyly a nehodnotí své velikány podle nich.

**Kdyby medicína učila názory svých klasiků místo současných poznatků,
byly by kriminály plné doktorů**

To ovšem ve filozofii nehrozí. Staré názory, zvláště jsou-li ozdobeny jmény svých slavných nositelů, nepředstavují riziko. Jsou jistotou, o níž je možné opřít svou existenci, svou učenost, a za níž je možné skrýt svou bezradnost v nejistém světě.

Dějiny filozofie jsou souhrnem nejrůznějších názorů. Těch, které ve své době představovaly pokrok, avšak byly postupem času překonány a k nepoznání rozvinuty, i těch, které byly od počátku iluzí, přestože tu a tam obsahovaly zrnka pravdy. Ale i těch, které byly jen tápáním, nezbytným při hledání pravdy, stejně tak jako těch, které byly jen samoúčelným tlacháním poplatným své době, či sloužícím pouze ke zviditelnění svého autora. Obsahují minulou vědu, stejně tak jako někdejší nezábavnou literaturu a pouhé, teorií ani praxí nepotvrzené názory.

Studovat dějiny filozofie má smysl jen tehdy, máme-li svůj vlastní filozofický názor. Stejně tak jako studovat dějiny některé vědy má smysl jen tehdy, máme-li dostatek soudobých vědeckých poznatků z příslušného oboru a důvěru v ně. Bez toho je totiž takové studium jen zdrojem dezorientace.

Dějiny mohou být inspirací jen pro toho, kdo chápe současnost

Dějiny však byly vždy využívány k tomu, aby chápání současnosti ztížily. Čím více detailů obsahovaly, tím více se v nich ztrácel celek. Čím barvitěji popisovaly jevy, tím lépe se v nich ukrývala podstata. Čím rozmanitější obsahovaly názory a úhly pohledu, tím lépe zatajovaly pravdu.

Dějiny filozofie nelze zaměňovat za filozofii samu

Dějiny, to je minulá politika; dějiny vědy jsou z největší části dějinami někdejších omylů. A dějiny filozofie jsou smetištěm, na němž skončily názory správné i chybné, kdysi použité i nepoužitelné, pravda i lež; a to vše je obaleno tlejícím nánosem věků, od něhož je ne radno se umazat. Nevíme-li co a proč hledáme, budeme jenom ušmudlaní.

**Na každém smetišti lze nalézt věci cenné, ztracené, odhozené i zapomenuté,
dokládající krásu a velikost minulosti i malost svých tvůrců či majitelů.
Stačí jen trpělivost a důkladná znalost toho, co hledáme.**

Dělba moci není vlastně nic jiného než obyčejná průmyslová dělba práce, aplikovaná pro zjednodušení a kontrolu na státní mechanismus. Podobně jako všechny ostatní posvátné, věčné a nedotknutelné principy uplatňuje se i tento jen potud, pokud právě vyhovuje existujícím poměrům.
Karel Marx, Bedřich Engels

Dělba moci

Živí tvorové, pokud to jejich způsob obživy a rozmnožování vyžaduje, se sociálně organizují. Nejinak tomu bylo i u našich prapředků, kteří z této biologicky podmíněné organizace vytvořili člověka a jeho prvotně pospolnou společnost. Vládu v ní přebírali, podobně jako u mnoha vyšších živočichů, ti nejzdatnější. Zpočátku se opírali jen o svou přirozenou autoritu. Stanovovali pravidla soužití, která se formou tradice měnila v nepsaný zákon, soudili jejich porušování a svou vůli sami vykonávali. S rozvojem vědomí a náboženství se postupně stávali i duchovními vůdci. Rozvíjející se dělba práce si však vynucovala i dělbu moci, a rostoucí počet přežívajících příslušníků rodu, jejich rozpad v rodiny i spojování v kmeny vyžadovaly hierarchizaci moci, v níž nejvyšší vůdce sjednocoval moc, vykonávanou jinými. Až nakonec rozpad prvotní pospolitosti v protikladné třídy dal vzniknout civilizaci a státu. Přestali vládnout jednotlivci, a jejich prostřednictvím vládla třída ovládající ekonomiku.

Jednota moci zákonodárné, výkonné a soudní, spojená v jednotu moci politické a duchovní vždy byla podmínkou fungování společnosti; bez ohledu na to, jakými formami a osobami byla zajišťována. Skutečným základem této moci však byla moc ekonomická.

S rostoucí početností, složitostí společnosti i jejích vztahů a vnitřních rozporů se postupně objevovaly stále více boje o jednotlivé součásti moci uvnitř vládnoucích tříd i mezi třídami, měnícími svůj ekonomický vliv. Jako odraz protikladných zájmů vznikaly ideje dělby moci, které v období formování buržoazie přerostly v teorie oddělení moci zákonodárné, výkonné a soudní.

Ideje dělby moci jsou výsledkem bojů uvnitř společnosti

Po nástupu buržoazie k moci byly tyto ideje vtěleny do ústavních principů, formálně byly ony tři druhy moci odděleny, avšak zůstávaly i nadále v rukou třídy vládnoucí ekonomické a duchovní produkci. Část rozrůstající se pracující inteligence tyto formy moci vykonávala, avšak tuto moc neovládala.

Stejně jako šafář, rychtář, a dokonce i farář byli ve středověku dosazováni feudálním pánem a byli fakticky jeho poddanými s lepším postavením, tak jsou dnes poddáni ekonomicky vládnoucí třídě všichni příslušníci ostatních tříd a sociálních skupin, kterým je umožněno na vládě se formálně podílet, vykonávat vůli skutečných vládců, avšak nemohou a nesmí omezovat zájmy vládnoucí třídy jako celku; jsou jen jejími privilegovanými služebníky.

Dělba moci omezuje vůli jednotlivců, umožňuje jejich kontrolu, avšak neomezuje, naopak usnadňuje moc vládnoucí třídy

Dělba moci je jen právním výrazem dělby majetku
Autor

Rozmanitost lidských nadání je spíše účinkem než příčinou dělby práce.
Teprve směna činí tuto rozmanitost užitečnou.
Karel Marx

Dělba práce

U všech živočichů, žijících trvale či dočasně ve skupinách, se projevuje přirozená dělba instinktivního chování, vyplývající z biologických odlišností, především z pohlaví a věku. To si sebou přinesl i člověk ze svého původního zvířecího stavu. V dobách, kdy přestal přírodu využívat instinktivně, a začal ji využívat vědomě, tj. když začal pracovat, změnilo se to v přirozenou dělbu práce, která je charakteristická pro počátky jeho prvotní pospolitosti.

Dělba práce vznikla přeměnou instinktivního chování člověka v práci

Tak, jak měnil způsob obživy, měnil člověk i svou dělbu práce. Jednu z prvních změn přineslo použití ohně, o který bylo nutno stejně jako o potomky pečovat. Od původního sběru a lovu se pak oddělovalo pastevectví a zemědělství, později řemeslná výroba a obchod. Vyvinula se specializace, která počala rozvíjet přirozené lidské vlohy ve schopnosti a dovednosti, diferencovat tím společnost nejprve podle druhu práce, a po vzniku nadproduktu, který umožnila, i podle bohatství. Sociální diferenciace, vytvořená prací, se změnila v diferenciaci třídní.

Třídy jsou produktem dělby práce, kterou dále prohlubují

Rozdělení společnosti na třídy umožnilo oddělení fyzické a duševní práce, charakteristické pro civilizovanou společnost. Dělba práce pak pokračuje i nadále, štěpí jednotlivé činnosti na operace, a operace na úkony. I duševní činnost se specializuje, a to vše nabývá stále větší hloubky i rozsahu.

Každá nová dělba práce byla vyvolána rozvojem výrobních sil a tento rozvoj urychlila

Dělba práce a specializace z ní vyplývající vždy vyvolávají nutnost kooperace, a ta není možná jinak než jako plánovitá. Probíhá nejen uvnitř ekonomických subjektů, ale i mezi nimi, mezi odvětvími, jednotlivými územími i mezi státy. Vyvolává jejich diferenciaci, prohlubuje vzájemnou závislost a vymezuje prostor pro aktivitu jednotlivých subjektů. Člověk se v tomto procesu stává stále jednostrannějším, ztrácí svou univerzalitu, což musí kompenzovat jinými činnostmi, aby nezakrněl.

Každá dělba práce posiluje závislost jedince na společnosti a společenský charakter práce

Je to zákonitý historický proces, vytvářející protiklady. Probíhá současně s koncentrací a centralizací výroby, a společně vyvolávají nezbytně nutnost koncentrace moci a centralizaci politiky. To vše nabývá globální charakter, a je to v příkrém rozporu se soukromým vlastnictvím, které ztrácí svůj charakter a postupně se se musí přizpůsobovat; zespolečenšťuje se stejnou měrou, jako výroba.

Dělba práce na jedné straně zdánlivě roztříštila společnost, na druhé straně ji objektivně stále více spojuje

Proletáři nemají co ztratit, leda své okovy.
Komunistický manifest

Dělnická třída

Lidé se živí různým způsobem. Někteří pracují fyzický a jiní duševně, někteří produktivně a jiní neproduktivně, někteří jako zaměstnanci a jiní jako živnostníci, někteří v průmyslové či zemědělské výrobě, jiní v dopravě, obchodu či službách. A všichni vytvářejí nejrůznější skupiny formální i neformální, evidenční, tj. nespojené vnitřními vztahy, či skutečné, tedy vnitřními vztahy spojené. Velké skupiny, spojené základními ekonomickými zájmy i vnitřními vztahy současně, nazýváme třídami. Nevymyslel to marxismus, pochopili to mnozí už před ním. Marxismus pochopil pouze to, že třídou se takové skupiny stávají pouze tehdy, jestliže si své společné zájmy uvědomí a společně jej prosazují. Pokud ne, přestávají se jako třídy chovat, rozpadají se na skupiny, mezi nimiž panují vztahy konkurence.

Dělnická třída je průnikem množin námezdních pracovníků a bezprostředních výrobců

Patří do ni všichni ti, kteří nevlastní výrobní prostředky a živí se tak, že v námezdním pracovním poměru bezprostředně vytvářejí užitné hodnoty v materiální výrobě. Jsou placeni mzdou, jejíž původ je v kapitálu, a vytvářejí nadhodnotu, měnící se v procesu rozdělování v zisk, daně, úrok a další složky. Není důležitý způsob jejich práce, podíl fyzické či duševní, produktivní a neproduktivní činnosti, výše či forma odměny, potřebný stupeň vzdělání, pracovní podmínky nebo formální zařazení. Dělník dříve obsluhoval kladivo, dnes i automatickou linku; dříve měl montérky, dnes může nosit i bílý plášť. Býval zaučen, poté vyučen, občas musí mít maturitu, někdy i vysokou školu. Tato třída je diferencovaná a její hranice se rozostřují. Je jiná než před sto lety.

Dělníkem bývá i ten, kdo o tom nerad slyší

Dělník nevlastní výrobní prostředky, ale pracuje na nich. Dříve nemíval nic než své okovy. Postupem času si bojem za svá práva vybojoval lepší podmínky. Dnes mívá zařízený byt nebo dům, automobil, ale také hypotéky, půjčky a desítky dalších pravidelných plateb, při jejichž neplacení může přijít o všechno. Má už co ztratit, ale výrobní prostředky stále ne, protože je stále nemá. Okovy má, i když někdy pozlacené.

Dělnická třída už prý neexistuje, protože početně ubývá. Ubývá proto, že do ní nejsou započítáváni ti s lepším postavením, ti nezaměstnaní, ti formální „podnikatelé“ pracující bez jakýchkoli práv na živnostenský list. Ubývá ve vyspělých zemích, zatímco v rozvojových zemích početně roste, protože tam si ještě nedokázala vybojovat lepší životní podmínky, a proto je její práce lacinější. Rozptýlila se v širším proletariátu, ale dál existuje a vyrábí všechny užitné hodnoty, které každodenně potřebujeme, a bez kterých bychom velmi rychle počali živořit. Protože dnešní svět živnostníci neuživí.

Dělnická třída existuje, ale jen potud, pokud se jako třída chová.
K tomu ji může donutit jen kapitalismus, který jí v tom zatím brání.

Demagogie neboli schopnost manipulovat lidmi vznikla v podstatě v demokracii, ne v jiných režimech.
Ryszard Legutko

Demagogie

Demagog byl původně ve starověkém Řecku elitou opovrhovaný lidový vůdce. Jenže elitou je opovrhován každý lidový vůdce dodnes. A tak je pojem *„demagog“* častěji nadávkou než racionálním označením. Používají ji i demagogové. Čím vyšší vzdělání člověk má, tím snáze označí za demagogii, cokoli se mu nelíbí. A protože tzv. společenské elity mívají vyšší vzdělání, používají tento pojem častěji než lidové masy.

Demagog jde jménem lidu a s pomocí lidu proti lidu

Demagogie je vychytralost inteligenta, stejně jako hlupáka. Není podmíněna rozumem, ale emocemi a zájmy. Je to zneužívání zdánlivě rozumných a logických, vědomě však falešných argumentů k ovlivňování jedinců, skupin nebo mas.

Demagog slibuje nesplnitelné a straší neexistujícím

Demagogie je působivé a klamné řečnické vystupování, využívané k získání vlivu, politické podpory a moci. Místo věcného zdůvodňování působí hlavně na předsudky a emoce posluchačů, k čemuž slouží polopravdy, překroucené argumenty, logické klamy, falešné sliby, vyvolávání strachu a podobně.

Demagogie je sofistika + populismus

Bez demagogie nelze v klidných dobách vyhrát volby. A silnou demagogií lze vytvořit doby neklidné. Avšak bez existujících rozporů ve společnosti nelze žádnou revoluci vyvolat, stejně tak jako se žádný revolucionář určité demagogii neubrání.

Hlásá to, čemu sám nevěří a hlásá to těm, kteří si pravdivost jeho slov neumí ověřit

Kdo usiluje o rovnost lidí na zemi, bývá nazývá demagogem. Kdo ji slibuje po smrti, ten tak nazýván není, protože rovnost v posmrtném životě neohrožuje zájmy vládnoucích tříd. Demagogie zvětšuje vedlejší rozpory, aby zakryla ty hlavní. Použití pojmu *„demagogie“* je zkratkou, která zdánlivě člověka zbavuje povinnosti dokazovat pravdu. Je to pouhé plivnutí. Marxisté neplivou. Vědí, že pravda se musí odkazovat a bojují za ni. Co vzejde z pravdy, bývá relativně stálé, zatímco demagogie mívá bouřlivý, ale krátký život. Přesto jsou dějiny plné demagogů, stejně tak jako každá současná společnost.

Demagogie není vědecký pojem. Je to vytáčka z diskuse i útěk před bojem.

Řeknete-li o někom veřejně, že je lhář, je to trestné a vypadáte jako buran. Řeknete-li, že je to demagog, trestné to není, a navíc vypadáte jako vzdělanec. Stejně tak jako každá nálepka má označení *„demagog“* dvě neoddělitelné strany: Sdělení a lepidlo.

Demagogie produktem politické tradice podobně starým, jako západní společnost sama.
Reinhard Luthin

Demokracie je cestou k socialismu.
Karel Marx

Demokracie

Demokracie vznikla jako forma vlády v řeckých městských otrokářských státech ještě před naším letopočtem. Byla to *„vláda lidu“*, do kterého se ale nepočítali otroci, přistěhovalci, cizinci, vojáci a ženy. Byla to vláda necelých 10 % obyvatelstva, vláda otrokářů. Žádná demokracie se ale nevztahovala na obyvatelstvo porobených území.

Demokracie nikdy nebyla vládou lidu

Přes různost forem v jednotlivých státech i historických dobách byla vždy politická práva všech, tedy i svobodných občanů diferencována podle majetku. Zchudlý svá práva ztrácel, bohatý je získával. Rovni si byli jen ti přibližně stejně bohatí. Politická práva byla vždy ekonomicky determinována. Přesto jsou dodnes na školách šířeny iluze a lži o podstatě demokracie.

Demokracie byla vždy diktaturou majetné menšiny nad nemajetnou menšinou

Žádná demokracie nebyla nikdy vládou většiny; byla vždy formou vlády majetných nad nemajetnými. Abraham Lincoln, jehož narozeniny oslavují Američané jako národní svátek, kdysi řekl: *„Dnes se stejně jako kdy předtím zasazuji proti tomu, aby mezi bílou a černou rasou byla nastolena jakákoliv forma sociální a politické rovnosti.“* Dodnes je podstatou demokracie v tomto nejdemokratičtějším státě světa právo mít zbraň a zvolit si prezidentem *„svého“* milionáře. Demokracie je jako vodník: nikdo tomu nevěří, ale ty pohádky jsou hezké

Demokracie bývá dávána do protikladu s diktaturou jako její opak. To pochopil i Masaryk, když řekl, že *„bez jistého stupně diktatury není ani demokracie“.* Lenin to charakterizoval slovy: *„Buržoazní demokracie je nejlepší možnou slupkou diktatury“.*

Demokracie je formou diktatury. Pokud neovládá existenční zdroje, je pouhou iluzí

Marxistický přístup k demokracii charakterizoval Marx takto: *„Buržoazie nevymyslela demokracii proto, aby ztratila svou moc. Právě naopak. Vymyslela ji proto, aby si svou moc udržela a upevnila.“* Marxismus neodmítá demokracii, odmítá iluze o ní. Usiluje o demokratický centralismus, v němž centrální řízení bude voleno a kontrolováno zdola. Vidí v demokracii vládu pro lid, nad lidem a proti němu. Pokusy o takovou demokracii v socialistických zemích byly ve stádiu vývoje. Byly brzděny tlaky z buržoazního světa, ale i vnitřními příčinami. Tuhý centralismus prosazovaný sovětským vedením, snaha vládnout pohodlně a bez odporu, individualismus, voluntarismus i nerespektování marxistických zásad rozvoj socialistické demokracie zpomalovaly a komplikovaly. Přes všechny chyby však tento proces pokračoval.

Socialistická demokracie byla první vládou většiny nad menšinou

Demokracie je nejhorší způsob vlády, s výjimkou všech ostatních, které jsme vyzkoušeli
Winston Churchill

Hájíme-li centralismus, hájíme výhradně demokratický centralismus.
V. I. Lenin

Demokratický centralismus

Už od starověku existují v organizaci lidské společnosti dvě protikladné tendence. Na jedné straně snaha řídit vše z centra, a oproti tomu působí tendence decentralizační. Obě mají své výhody a nevýhody, v absolutní podobě žádná z nich nemůže zajistit úspěšný rozvoj společnosti sama o sobě. Čím je společnost složitější, tím víc to platí.

Decentralizace se projevuje jako tendence k demokracii, což vždy znamenalo pouze určitou míru samosprávnosti některých skupin „těch dole“, nikdy ne vládu lidu. Demokracie chápaná jako vláda zdola je nesmyslem, protože už pojem "zdola" předpokládá, že je také nějaké "nahoře". Je to vždy taková forma vlády, která oficiálně vyhlašuje podřízenost menšiny většině a formálně uznává rovnoprávnost a svobody občanů. Demokracie, tedy určitý podíl širších vrstev lidí na moci, má své obrovské klady. Především nepotlačuje, ale využívá iniciativu lidí, vyvolává ji a povzbuzuje. Avšak absolutizace této stránky vede ke zmatku, anarchii a faktickému bezvládí. Každá demokracie má tuto tendenci, která není-li ničím regulována, směřuje k tříštění sil, neschopnosti reagovat, k neorganizovanosti, k přenechávání moci agresivním, majetným čímž připravuje podmínky k zániku systému.

Demokracie obsahuje tendenci k anarchii

Centralismus, je soustředění moci nahoře, v centru. Jeho předností je organizovanost a vysoká akceschopnost, možnost soustředit energii a prostředky na rozhodující problémy. Nemá však zpětnou vazbu, sebekontrolu, má sklony potlačovat iniciativu, která nevychází z centra, kontrolovat a řídit vše, na což však nemůže mít síly, takže se pak neřeší to, co centrum nepovažuje za rozhodující, ale nejnižší články ano. Tuhý centralismus ztrácí schopnost korekce svých chyb. To vede k rozporům, strnulosti, k závislosti na centru, k dlouhodobému setrvávání v omylech, umožňuje to zvůli, a ve svých důsledcích vždy přispívá k zániku systému.

Centralismus obsahuje tendenci k byrokracii

Demokratický centralismus je systém, v němž jsou obě stránky v dynamické rovnováze, vzájemně se kontrolují a regulují, kdy podle reálné situace může jedna stránka dočasně převažovat a druhá potlačena, ale nikdy nesmí jedna zvítězit natrvalo. Je to systém, v němž iniciativa není potlačována, ale povzbuzována, v němž centrum není přetíženo řízením všeho, kdy všechny články řízení mají své kompetence a kontrolu, v němž omyly kohokoliv mohou být korigovány. Demokratický centralismus je princip používaný pod různými jmény odedávna. Za socialismu však byl více deklarován než uplatňován.

Demokratický centralismus je spojením předností demokracie a centralismu, vzájemnou korekcí nedostatků obojího

V osmdesátých letech byl silný centralismus, ale slabé centrum.
Miloslav Ransdorf

Lidé dělají své dějiny sami, ale nedělají je tak, jak jim napadne, nýbrž za okolností, které tu bezprostředně nacházejí, které jsou jim dány a které zdědili z minulosti.
Karel Marx

Determinismus

Po dlouhá staletí byla zkoumána otázka, do jaké míry je člověk svoboden ve všem co činí, a jakou měrou je přitom závislý na vůli boží, osudu či jiné předurčenosti. Vznikaly desítky učení vždy poplatných své době, často protikladných, v nichž se objevovaly vedle iluzí a spekulací i zrnka pravdy. Determinismus je filozofické učení o předurčenosti přírodních či společenských jevů, které prošlo mnoha vývojovými stadii a vytvořilo několik základních koncepcí, od pojetí přírody a člověka jako hříčky čehosi mimo ně až po absolutizaci lidské svévole, kdy člověk může vše, co chce. Opakem determinismu je indeterminismus.

Determinismus je učení o příčinnosti věcí a jevů

Mechanický determinismus je uznáním existence strohé, holé nutnosti, popírání nahodilosti, ale i lidské svobody a aktivity. Takový přístup bývá zpravidla spjat s materialismem a je ovlivněn poznáním některých přírodních zákonů, neboť mechanické vztahy v přírodě jsou nejjednodušší a byly poznávány nejdříve. Opírá se především o newtonovskou mechaniku, jejíž poznatky absolutizuje a přenáší i do života člověka. Vychází z toho, že vše je nutně předurčeno předchozím stavem. Uznává přísně kauzální souvislosti, neuznává zpětné působení účinku na příčinu, redukuje všechny druhy pohybu na mechanický pohyb a vysvětluje nahodilost jako nepoznanou nutnost. Je to technokratický přístup, vyúsťující ve fatalismus, osudovost, příznačný pro různá náboženství. Biologický determinismus je teoretickým základem rasismu či teorií elit, geografický determinismus základem revanšismu. Jakýkoliv automatický mechanicismus je vždy jednostranným, nedialektickým přístupem, je zjednodušeným chápáním světa.

Dialektický determinismus má s mechanickým determinismem společné pouze společné základní důsledně materialistické stanovisko

Dialektický determinismus nezjednodušuje; uznává nutnost i nahodilost jako dvě stránky téhož procesu, existenci více možností budoucího vývoje a také zpětné působení účinku na příčinu. Nehledá jednoduchý řetězec příčin navenek ani jednoduchou podstatu uvnitř jevu. Neabsolutizuje poznané a odmítá nepoznatelné. Chápe svět v jeho univerzální souvislosti a požaduje univerzální souvislost věd. Odmítá matematický fatalismus, chtějící všechno budoucí vypočítat, stejně jako nesouhlasí s absolutní nevypočitatelností všeho. Nezaměňuje pravděpodobnost s indeterminismem a nevymýšlí si příčiny existující mimo prostor a čas.

Marxismus je materialistickým a dialektickým, tj. historickým determinismem, uznávajícím svobodnou vůli člověka v rámci objektivních podmínek. Toto pojetí bylo často zkreslováno v představách o nutnosti automatického zániku kapitalismu.

Dialektický determinismus orientuje vědu na to, aby odkrývala mnohotvárnost objektivních souvislostí a aby poznání přiváděla od odhalování koexistence ke kauzalitě, od jedné formy souvislosti a vzájemné závislosti k druhé, hlubší, obecnější
V. I. Lenin

Dialektika není ničím více než vědou o všeobecných zákonech
pohybu a vývoje přírody, lidské společnosti a myšlení.
Bedřich Engels

Dialektika

Hmotný svět, v němž žijeme má svá pravidla, která si neuvědomujeme, třebaže se s nimi neustále stýkáme. Je nesmírně složitý, avšak má svá jednoduchá pravidla: Vše se pohybuje, vstupuje mezi sebou do neustále nových souvislostí a rozporů, a tím se to mění, zaniká a vzniká nové. Není nic, co by se těmto jednoduchým pravidlům vymykalo, i když se to člověku někdy zdá. Především on sám by se rád z jakýchkoliv pravidel vymknul a stál nad nimi.

Příroda, společnosti a myšlení se vyvíjejí podle týchž zákonů

Tento vztah vzájemné spojitosti a rozpornosti všeho je nazýván dialektikou, a zákony vývoje existujícího bývají označovány jako dialektické zákony. Objevil je německý filozof Hegel, který se však domníval, že to jsou pouze zákony vývoje idejí. Teprve jeho následovník Marx pochopil, že to jsou především zákony vývoje hmotného světa, a teprve poté se odrážejí i ve vývoji vědomí o něm.

Tyto vývojové zákony však nejsou jedinými univerzálními pravidly. Již dávno od starověku byly postupně poznávány jiné, dílčí zákony, odhalující např. vztahy mezi obsahem a formou, jevem a podstatou, příčinou i účinkem apod. Z nich vznikl systém párových kategorií, odrážející protikladnost a jednotu světa.

Dialektické zákony a kategorie vytvářejí jednotný systém, pochopitelný pouze materialistickému pojetí světa, v němž hmotná skutečnost je považována za prvotní a nezávislá na způsobech, jakým ji odráží vědomí.

Mechanické, metafyzické filozofie většinou oddělují tyto zákony a kategorie, chápou je izolovaně, některé absolutizují, jiné neuznávají. Metafyzika vysvětluje jednu kategorii po druhé a bez druhé. Dialektika je chápe jednu vedle druhé a spolu s druhými tak jako skutečné vztahy, které popisují. I dialektika bývala někdy vykládána mechanicky, zjednodušeně, tak jako by pohyb nesouvisel s rozporem, vlastnost s kvantitou, podstata s nutností apod. Ve skutečnosti však všechny pojmy souvisejí s ostatními a jsou vysvětlitelné pouze s nimi, tak jako lidská řeč může užívat jen slova vysvětlitelná ostatními slovy, čímž se řeč člověka odlišuje od skřeků zvěře.

Dialektika je věda o vztazích, které neustále mění svět i naše vědomí o něm

Dialektika patří k nejobecnějším vědám. Zatímco matematika zkoumá nejobecnější kvantitativní vztahy, logika hledá nejobecnější vztahy mezi soudy a úsudky, dialektika je vědou o nejobecnějších kvalitativních vztazích celého světa.

Zákony dialektiky platí pro všechny výtvory přírody i člověka,
pro živé organismy i jejich skupiny,
pro myšlení člověka, jeho výtvory i exkrementy

Lidé mysleli dialekticky dávno před tím, než věděli, co je to dialektika.
Bedřich Engels

Každý pojem sám o sobě je nesmyslný. Teprve ve vztazích s ostatními dává smysl.
Autor

Dialektika a její pojmy

Na světě existuje pouze hmota a její interakce. Nelze je ale od sebe oddělit jinak než myšlením. Ve skutečnosti je vždy každá konkrétní hmota interakcí a interakce hmotou. Hmota má nekonečné množství forem, které nazýváme různými jmény podle toho, v jakých vztazích, z jakého úhlu, jak podrobně a za jakým účelem ji zkoumáme. Např. látka, těleso, prvek, směs, sloučenina, surovina, materiál, výrobek, nástroj, odpad, zboží aj., to vše může být totéž v jiných vztazích, ale stále je to hmota.

Co není hmotou, je vztahem, ale i hmota existuje jen jako vztah

Dialektika zkoumá z nejobecnějších hledisek onu druhou stránku světa, tj. interakce. Na první pohled, při krátkodobém pozorování, se každá interakce jeví jako stabilní vztah, což je nejběžněji užívaný pojem. Při delším pozorování ale stejný jev vidíme jako pohyb, děj, proces, změnu, a při dlouhodobém pozorování už vnímáme vývoj, vznikání a zanikání, nové a staré, i když jde stále o proměňující se totéž. Zabýváme-li se hlouběji stejným jevem a hledáme-li jeho podstatu, nacházíme ji v rozporu a jeho součástech, protikladech. Vnímáme přerůstání vnějších rozporů do vnitřních, a naopak, sledujeme vznik kvantitativních změn a jejich přerůstání v novou kvalitu apod.

Sledujeme-li jednotlivé fáze tohoto vývoje, vidíme kvalitativní skoky, přetržitost i nepřetržitost, při pohledu zpět vidíme příčinu a účinek, vznik a zánik, negace a jejich neúplnost. Při zkoumání budoucnosti nacházíme skutečnost a možnost aj. Poznáváme odraz jedněch pohybů v pohybech následujících.

Žádné konkrétní vztahy, interakce, pohyby či děje neexistují izolovaně od ostatních, jsou s nimi vždy spojeny nejen v čase, ale i prostoru. Působí společně i proti sobě, proplétají se i vytvářejí nové. Nacházíme proto nekonečné souvislosti, nutné i nahodilé, vzájemnou podmíněnost i závislost, zdánlivou nezávislost. Vztahy obecné, relativně stálé, opakující se, podstatné a nutné nazýváme zákony, a jejich společné působení zákonitostmi. Zjišťujeme podobnost, která se nám zdá totožností, vidíme obecné a zvláštní, a prostřednictvím jednotlivého poznáváme svět. Všechno to jsou hmota a její vztahy.

Vztahů je nekonečné množství do rozsahu, forem, i vzájemného spojení, stejně tak jako způsobů jejich chápání a pojmenování

Výuka dialektiky, stejně tak jako každá jiná elementární výuka, je nucena rozčleňovat problematiku, vysvětlovat ji po částech, a jednotlivé pojmy vysvětlovat samostatně, zdánlivě oddělené od hmoty, od níž jsou ale vztahy neoddělitelné. Dialektika je nejobecnější vědou o vztazích. Je zdánlivě o ničem, avšak jedině její správně chápané pojmy umožňují poznávat ve spojení s ostatními vědami svět.

Pojmy jsou abstrakce vytvořené vědomím, umožňující poznání. Jestliže je však naše vědomí absolutizuje, poznání znemožňují.

Žít je to nejlepší, co zde dole můžeme dělat.
Karel Kosík

Dialektika konkrétního

Československý komunistický filozof Karel Kosík na počátku šedesátých let minulého století napsal knihu „Dialektika konkrétního“. Ve snaze distancovat se nenápadně od tehdejšího marxismu-leninismu odmítl abstraktní, ale hlavně tehdejší zjednodušené pojetí dialektiky. Jeho kniha byla přeložena do řady jazyků a vzbudila velký zájem u levicových intelektuálů zvláště tam, kde nacházel své kořeny tehdy vznikající eurokomunismus. Tedy teorie salonního, platonického komunismu, parazitující na jedné straně na Marxových komunistických ideálech o přetvoření světa k lepšímu, ale na druhé straně stejně aktivně se přiživující na organizovaném boji proti těmto ideálům. S porážkou reálného socialismu v Evropě už nebylo na čem parazitovat, a tak eurokomunismus vyšuměl do historie, stejně tak jako upadla v zapomnění Kosíkova „Dialektika konkrétního.“ Sám autor zřejmě nepovažoval toto dílo za příliš významné, protože nepokračoval v rozvíjení svých myšlenek. V období normalizace upadl do pasivity a nechal se živit ze zahraničních fondů určených pro podporu disidentů, ač se nijak neangažoval. Po listopadu 1989 se jako zcela nepotřebný ocitl v politické izolaci a tiše zemřel. Na jeho práci si vzpomněl až po půl století český prezident Miloš Zeman jako na knihu svého mládí a zesnulému autorovi udělil státní vyznamenání. Což je na tomto díle to nejpozoruhodnější.

Dialektika je abstraktní vědou o nejobecnějších zákonitostech vývoje světa

Dialektika zůstala bez ohledu na Kosíka vědou abstraktní, stejně jako jimi jsou další nejobecnější vědy např. matematika a logika. Jejich *„abstraktnost“* nespočívá v jejich nepoužitelnosti, ale naopak v univerzálnosti jejich využití. Jakákoliv speciální věda je vždy souběžně logikou, matematikou i dialektikou zkoumané, tedy konkrétní součásti světa, tzn. že hledá a využívá její vnější i vnitřní rozpory, odhaluje podstatu, kvalitativní i kvantitativní vztahy a ověřuje souvztažnost našich poznatků o nich.

Dodnes posmívaná *„abstraktnost“* dialektiky nemá kořeny ve využívání poznatků Marxe, Engelse a mnoha jejich předchůdců, ale naopak v jejich přehlížení. Mj. například toho Engelsova, že *„naše učení není dogma, ale návod k myšlení a jednání“*, nebo Leninova *„Marx a Engels položili pouze základy nové vědy, které musí socialisté ve všech směrech rozvíjet, nechtějí-li zůstat stranou života“*. A tak se stalo, že dialektika byla spíše redukována, než rozvíjena, že nové poznatky vznikaly mimo dialektiku a často byly stavěny proti ní, navzdory jejich dialektičnosti. Karel Kosík měl schopnosti k tomu, aby dialektiku rozvíjel, ale nevyužil je. Byl v mnohém podobný Hegelovi. Rozsahem vzdělání, schopností imaginace i volným používáním záhadných pojmů byl také více spisovatelem než filozofem. Oba udělali akademickou kariéru a uvízli ve slepé uličce mnoho učené nesrozumitelnosti. Sloužili systému, v němž žili, ačkoliv se s ním zcela neztotožňovali a vzdalovali se mu. Hegel přecházel od deklarovaného idealismu ke skrývanému materialismu, což charakterizoval slovy: *„Musel jsem ustoupit vědění, aby zbylo místo pro věření“.* Kosík naopak ustupoval od materialismu k idealismu a existencialismu. Svůj postoj k světu charakterizoval slovy uvedenými nahoře. Ale z obou si lze vzít poučení.

Pravda zachumlaná v politické korektnosti přestává být pravdou

U Hegela stojí dialektika na hlavě.
Musí se převrátit, aby se v mystické slupce objevilo racionální jádro.
Karel Marx

Dialektický materialismus

Dialektický způsob myšlení, který ve svém díle rozvinul německý filozof Hegel, byl dialektikou idejí, které se tak či onak odrážely v materiálním světě. Teprve Karel Marx pochopil slabinu této geniální teorie spočívající v tom, že je to obráceně. Dialekticky funguje svět, a teprve potom vznikají z myšlenkových odrazů těchto procesů ideje. Materialisticky pochopil svět jako hmotný, dialekticky jako svět vztahů.

Dialektický materialismus je organickým spojením dvou, dosud samostatných a často protikladných filozofických směrů – materialismu a dialektiky

Žádný materialismus ani žádná dialektika nemohou samy o sobě podat pravdivý obraz světa, ten mohou vytvářet jen ve vzájemném spojení, v němž materialismus je stanoviskem, ze kterého svět pozorujeme, a dialektika je metodou zkoumání. Dialektický materialismus vychází z několika základních principů:

1 Svět je hmotný systém, a jako každý jiný hmotný systém má své zákonitosti.
2 Existuje pouze v pohybu všech svých součástí, v procesu neustálé změny.
3 Neustálý pohyb, rozpory a změny vyvolávají univerzální souvislost všeho.
4 Lidské vědomí odráží tyto procesy a působí na ně prostřednictvím činnosti lidí.

Dialektický materialismus není ideologií, je to racionální pohled na svět, odmítající jakékoli nadpřirozeno, vysvětlující svět ze světa samého. Nevsazuje do skutečnosti žádné ideje, nevysvětluje skutečnost z nich, jak to činí objektivní idealismus. Vychází z podmíněnosti všeho materiálními podmínkami a hledá zákony a zákonitosti, které si tyto materiální podmínky samy vytvářejí. Vidí svět v souvislostech a v pohybu, vytvářejícím rozpory, které jsou zdrojem jeho dalších změn. Nechápe jevy izolovaně a strnule, jako to činí mechanický materialismus. Nehledá vysvětlení světa ve vědomí jako idealismus, ale zkoumá, jak je svět vědomím odrážen a poté lidmi měněn.

Dialektický materialismus je teoretickým základem marxismu

Dialektický materialismus, ač to tak není nazýváno, je východiskem přírodních a technických věd, které jej už dávno akceptovaly, i když se k němu explicitně nehlásí. Každý vědec je ve svém oboru dialektickým materialistou, i když by jej takové označení možná pohoršovalo. Náboženské, idealistické či metafyzické fantazírování jsou mu tolerovány pouze mimo obor; v oboru by jej to činilo směšným a degradovalo ho. Naplnila se tak Engelsova předpověď, že jakmile věda přijme materialismus a dialektiku za své, nebude třeba žádné zvláštní filozofie.

Dialektický materialismus leží na pomezí filozofie a vědy. Vznikl jako filozofie z vědy a stal se její filozofií, její nejobecnější teorií. Zobecňuje její poznání a orientuje ji k poznání novému. Je korigován vědou a vědu koriguje, sjednocuje ji. Sám o sobě nevysvětluje nic, stejně tak jako to neumí žádná specializovaná věda.

Pochopení spojitosti dialektiky a materialismu je největším objevem Karla Marxe. Dialektický materialismus je extraktem vědy.

Diktátoři jezdí na tygrech, z nichž se neodvažují slézt. A tygři se stávají hladovými.
Winston Churchill

Diktatura

O tom, jak byla organizována lidská společnost v době svého přechodu ze stavu zvířecího, nevíme vůbec nic. Avšak nemůžeme pochybovat o tom, že to bylo zpočátku podobné jako u jiných vyšších živočichů, žijících ve skupinách. Vůdce s přirozenou autoritou byl napodobován při obraně, útěku či útoku. Tím hájil zájmy celé skupiny. Používání ohně nutně změnilo způsob života i chování lidí. O oheň a přípravu obživy na něm pečovaly ženy, strážkyně domova, přebírající při tom vedoucí úlohu. Ale v časech lovů a bojů opět připadala přirozenému vůdci, nejsilnějšímu muži. Tak se vytvořily podmínky pro vznik matriarchátu, který se utvářel všude jinak, ovlivněn hmotnými podmínkami života a stupněm vyspělosti. Avšak silný jedinec se jako vůdce ujímal vlády vždy v dobách ohrožení, i v matriarchátu.

Vláda silného jedince byla při ohrožení v zájmu celé skupiny

Když se prvotní pospolitost počala rozpadat a vznikaly třídy, začínala hrát větší roli ne fyzická, ale ekonomická síla. Rozhodujícím přestal být zájem celé skupiny, a hlavním se stal zájem její hospodářsky nejsilnější části - vládnoucí třídy. Počáteční rozdíly mezi jejími jednotlivými členy nebyly zprvu ohromné, a už od počátku mezi nimi panovaly konkurenční vztahy. Museli spolu bojovat, jednat, ale na tom základním, na zachování svého výsadního postavení, se byli nuceni shodnout: Těm ovládaným diktovali společně. Ale v časech vnějšího ohrožení či domácích nepokojů, se stejně jako kdysi sdružovali okolo silného jedince, a pokud hájil společný třídní zájem, podřizovali se i oni jeho vůli. Vznikaly diktatury.

Diktatura jednotlivce je jednou z forem diktatury třídy

Pojem diktatura vznikl ve starověkém Římě, ale obdobné formy vládnutí existovaly se všude ve světě po celou dobu civilizace. Tyranie, fašismus, nacismus, despocie, vojenská chunta, jakobínský teror, kulturní revoluce, bělogvardějci, diktatura proletariátu aj., to jsou jen různé jevy se stejnou podstatou. Použily je vždy v ohrožení třídy, které chtěly svou vládu udržet, získat, upevnit či obnovit.

Na diktatuře není důležité, kdo a jak diktuje, ale v čí zájmu se vládne

Jestliže diktatura dosáhne svého cíle, porazí odpor a zvítězí nejen politicky, ale především ekonomicky, může být vládnoucí třídou nahrazena mírnějšími formami vládnutí, protože diktatura je drahá a přerůstá jí přes hlavu. Může ji morálně i právně odsoudit, ale diktovat musí i nadále, pokud chce zůstat vládnoucí třídou. Pak může mravopočestně, demokraticky vládnout; ale jen do té doby, než bude zase její panství ohroženo.

Diktatura nepochází z nemravných jedinců,
ale z nemravného vykořisťování a z boje proti němu

Bez jistého stupně diktatury není ani demokracie
T. G. Masaryk

Revoluce a diktatura, to nejsou žádné ideály ani programy, jenom instrumenty.
Karel Čapek

Diktatura proletariátu

Každé vládnutí, řízení a velení je diktátem. Bez něho vzniká chaos a neschopnost prosadit cokoli. Říká se tomu zásada jediného odpovědného vedoucího, nedílní velitelská pravomoc, neomylnost papeže či rozhodující síla většiny. Za diktaturu se to běžně považuje jen tehdy, jsou-li metody tvrdé a potlačování odporu demonstrativní. Přihlíží se jen k formě, která může být přijatelná či nikoli. Avšak podstatou zůstává diktát. Pochopil to i T. G Masaryk, když napsal: *„Bez jistého stupně diktatury není ani demokracie“.* Je to jen jiná formulace Leninovy myšlenky: *„Buržoazní demokracie je nejlepší možnou slupkou diktatury buržoazie“.*

Žádná revoluční změna třídní společnosti neodstranila diktaturu tříd ovládajících ekonomiku; jen změnila vládnoucí třídu, a tím i formy uplatňování diktátu. Nebylo důležité, jakými formami ona třída vládla, zda otevřeným či skrytým násilím, přímo nebo prostřednictvím nájemných politiků, s úsměvem či zlou tváří, a do jaké míry formálně připouštěla podíl na moci těm ostatním. Diktatura nad výrobními prostředky byla vždy diktaturou nad těmi, kdož na nich pracovali. A ekonomika vždy diktovala politice své cíle i meze.

Liberální demokracie je formou diktatury kapitálu

Diktatura proletariátu je přechodné období mezi kapitalismem a komunismem. Je na rozdíl od ostatních diktatur veřejně deklarovaná. Není zaměřena proti většině, ale proti bývalé vládnoucí menšině. Není to diktatura nad lidem, ale v zájmu lidu. To není libovůle vítězů revoluce. Lenin to charakterizoval takto: *„Diktatura proletariátu není jen násilí na vykořisťovatelích, a vůbec ne především násilí.“*

Diktatura proletariátu je první diktaturou většiny nad menšinou

Diktatura proletariátu je přechodným politickým nástrojem. *„Tam, kde začíná jeho organizující činnost, tam socialismus odhazuje politickou slupku“*, napsal Karel Marx. Už v Komunistickém manifestu je zapsáno: *„Jakmile zmizí v průběhu vývoje třídní rozdíly a všechna výroba bude soustředěna v rukou sdružených jedinců, ztratí veřejná moc svůj politický ráz“.*

Diktatura proletariátu je pouze nástrojem k odstranění diktatury tříd, a té lze dosáhnout pouze zrušením tříd

Chybou socialismu nebyla diktatura proletariátu, tedy pracujících, ale to že se zvrhla v trvalou a všezahrnující diktaturu strany, a ve své praktické podobě v diktaturu stranických tajemníků.

Diktatura proletariátu nesmí být zaměňována s diktaturou nad proletariátem

Sociální moc je znásobená výrobní síla
Karel Marx, Bedřich Engels

Diplomacie je umění říct lidem, aby šli k čertu,
takovým způsobem, že se tě ještě zeptají na cestu.
Winston Churchill

Diplomacie

Diplomacie je soubor subjektů a činností zprostředkujících mezinárodní vztahy. Jako synonymum bývá tento pojem používán jako umění jednat i v jiných vztazích. Tento přenesený význam přesně charakterizoval Winston Churchill, avšak pravý význam tohoto slova vystihli pruský generál Karl von Clausewitz.

Diplomacie je pokračováním války jinými prostředky

Je to nástroj politického boje v mezinárodních vztazích. Bývá popisována jako slovní souboj ušlechtilých gentlemanů, což Lenin označoval jako „medové lži“. Bývají zveličovány osobní vlastnosti a schopnosti při hodnocení úspěchů v mezinárodních vztazích a přehlíženy zájmy těch, jejichž jménem jednají. Nerozhoduje kouzlo osobnosti diplomata, ale velikost síly, kterou zastupuje

Diplomat je jen nástrojem určité politiky. Může být nástrojem dobrým či špatným, může věci usnadňovat či komplikovat, urychlovat či brzdit, avšak nemůže být příčinou nutného dějinného pohybu; je jen jeho nahodilou součástí. Zdrojem dějinného pohybu není diplomatická, ale ekonomická činnost lidí Diplomacie je pouhým prostředkem politiky. Nestanovuje její cíle, jen hájí stejné zájmy. A protože ve státech vládnou třídy, jsou to vždy nutně třídní zájmy. Neexistuje nadstranická či netřídní diplomacie; každý pokus o ní má vždy za následek výměnu diplomata.

Diplomacie je nástrojem strategie a tvůrcem taktiky

Orgánem diplomacie jsou diplomatická zastoupení států v jiných zemích. Vytvářejí personální a materiální podmínky pro vzájemný vztah států, poskytují a získávají informace. Jsou vždy nejen orgánem diplomacie, ale i propagandy a špionáže. Mezi jednotlivými funkcemi těchto orgánů neexistuje ostrá hranice; platí, že se získáváním utajovaných informací nemají zabývat oficiální představitelé.

Získávání informací je nedílnou součástí práce diplomatických zastoupení

Diplomacie je specializovaná, neveřejná činnost. Obě strany ze vzájemných jednání podávají jen takové veřejné informace, na kterých se shodnou. Únik ostatních informací z diplomatických jednání bývá druhou stranou považován za nevlídný akt, a bývá na něj reagováno jiným nevlídným aktem.

Diplomat na veřejnosti mlčí a usmívá se

Někdy bývají za diplomacii považována setkání oficiálních představitelů států, která však většinou bývají pouze symbolická, a slavnostně stvrzují jen to, co již bylo předem diplomacií dohodnuto. Ale to není diplomacie, to už je jen propaganda.

Jen bezradný státník a diktátor se sám stává maršálem či diplomatem, a pak si většinou počíná jako frajtr

Vše, co rozmělňuje, rozkládá či relativizuje marxismus, je v kapitalismu tolerováno, či dokonce podporováno. Proto je pro mnohé teoretiky snadnější opustit pojem „krize“ a věnovat se „vlnám“.
Autor

Dlouhé, Kondratěvovy či jiné vlny

Střídání let tučných a hubených bylo pozorováno již ve starověkém Egyptu, a poté ještě mnohokrát jako důsledek přírodních cyklů, vyvolávajících úrodu a neúrodu v zemědělství, které bylo základním výrobním odvětvím. Tyto cykly byly částečně narušovány dalšími přírodními vlivy, ale především politickými změnami a válkami. S nástupem průmyslové výroby jako rozhodujícího faktoru vývoje se objevily cykly nové, jejichž příčiny odhalil Karel Marx.

Kapitalistické hospodářství se nevyvíjí rovnoměrně; ani v čase ani v prostoru. Je to dáno jeho živelností, která je v nesmiřitelném rozporu s narůstající nutností plánovat stále složitější výrobu, v níž je jakákoli živelnost ve vlastním výrobním procesu vyloučena. Jen malý živnostník vyrábějící sám může a musí být živelný; jinak se neuživí, a ona živelnost jej nakonec častěji přivede ke zkáze než k rozmachu. Živelné působení velkých vlastníků zasahujících svou výrobou celou společnost vyvolává cyklicky se opakující krize.

Cykličnost kapitalistického hospodářství je důsledkem výrobních vztahů

Marx se nezabýval ani tak délkou těchto cyklů, hledal a našel jejich příčiny. Podrobněji se zabýval mechanismy krizí v kapitalismu volné soutěže. Avšak po jeho smrti se kapitalismus změnil v monopolní, státně monopolní i globální. Délka i průběh cyklů se měnily, avšak jejich podstata zůstává stejná.

Příčina je i nadále v soukromém vlastnictví výrobních prostředků, majících celospolečenský dosah

K zakrytí své podstaty vyvíjí kapitalismus nemalé úsilí. Řada Marxových poznatků vysvětlujících kapitalismus je neustále komolena, relativizována, odmítána, a hledání podstaty je nahrazováno fenomenologií jevů. Postupně byl opuštěn pojem „krize“ a nahrazen eufemismem recese, a příčina hospodářských výkyvů je hledána v nových vynálezech, v obměně výrobních prostředků, v oběhu apod. Délku cyklů pak různí teoretici vypočítávají velmi rozdílně a nazývají ji dlouhými vlnami, které pak pojmenovávají různě podle jednotlivých autorů. Je snaha užívat i jednotné pojmenování podle sovětského nemarxistického zastánce této teorie Kondratěva, který byl kdysi uvězněn, popraven, a nakonec rehabilitován. Tyto různorodé teorie dlouhých vln hledají příčinu cykličnosti ekonomického vývoje ne ve výrobních vztazích, ale ve výrobních prostředcích.

Dlouhé vlny snímají vinu z lidí a přenášejí ji na věci

Vývoj nových výrobních prostředků hospodářský cyklus modifikuje, stejně tak jako války či státní zásahy do ekonomiky, avšak nevyvolává jej. Zkoumání tzv. dlouhých vln sice může přinášet dílčí poznatky, stejně jako každé jiné bloudění, avšak podstatu neobjasňuje. Teorie dlouhých vln jsou ekonomickým empirismem či pozitivismem, který více zatemňuje než objasňuje.

Naše učení není dogma, ale návod k myšlení a jednání.
Bedřich Engels

Dogmatismus

Člověk mívá tendenci poznané pravdy absolutizovat, považovat je za věčné a neměnné. Byl k tomu i vychováván po celou dobu svého vznikání, kdy báje, náboženství či vůle panovníků byly posvátné a nedotknutelné. I dnešní výchova a vzdělání k tomu přispívají. Poznatky vědy či „pravdy“ hlásané sdělovacími prostředky jsou absolutizovány jako nadčasové, a odpor proti nim se ve školách i v novinách nepřipouští.

Dogmatismus je nekritické a netvůrčí přejímání názorů autorit

V každém náboženství je dogmatismus základním myšlenkovým, přístupem; je to jeho podstatný rys prosazovaný církvemi. Bez dogmatismu by zde nebyla jednota a poslušnost, církve by byly nevěrohodné a akce neschopné. Dogmatismus bývá využíván jako nástroj udržení disciplíny

Ve filozofii je dogmatismus projevem nedialektického, tj. metafyzického, mechanického myšlení, nezamýšlejícího se nad souvislostmi a podmínkami, v nichž poznatek vznikl a platí, a automaticky jej přenášejícího do podmínek nových, které však jeho platnost modifikují či vylučují. Absolutizuje vnitřní kontinuitu poznání natolik, že ztrácí vnější kontinuitu s realitou.

Dogmatismus je strnulý, nehistorický přístup

V praxi je dogmatismus pohodlným, netvůrčím přístupem k novým problémům, které jsou odmítány s poukazem na staré, vžité pravdy a předpisy. Nechápe to nové, vzniklé vývojem, bojí se toho, a proto neřeší. Zjednodušuje původní učení či záměr natolik, že se s ním dostává do rozporu.

Dogmatismus je myšlení hloupého úředníka

Dogmatismus se vyskytuje všude při spojení teorie a praxe, tedy i v revolučnímu hnutí. Je to lpění na myšlenkách, které vznikly za jiných podmínek, nebo které předpokládají jiné podmínky, než jsou ty právě existující, je to nerespektování vývoje a proměnlivosti všeho. Projevuje se vytrháváním myšlenek z jejich původních souvislostí, přeceňováním jejich formy a nerespektování jejich obsahu. Je to mechanický, bezmyšlenkovitý a netvůrčí přístup k politice, který politiku odtrhuje od skutečných potřeb a zájmů, a tím ji činí samoúčelnou.

Dogmatismus se projevil i jako přístup k marxistické filozofii a její výuce, což mělo negativní vliv na její schopnost reagovat na měnící se vlivy, nové poznatky ostatních věd, a tak rozvíjet se; vedl k její stagnaci a ztrátě přitažlivosti. Dogmatismus sám sebe považuje za jediný pravověrný, odděluje se od mas lidí a jejich zájmů, stává se nesnášenlivým s těmi, kdož mají stejný cíl, ale hledají nová vysvětlení, spojence, možnosti a prostředky. To vše nakonec každé hnutí rozděluje a oslabuje.

Dogmatismus v politice vede k sektářství a je teoretickým kořenem fanatismu

Ze dvou mínění vítězí vždy to hlučnější.
Josef Čapek

Dojem, náhled a mínění

Lidské poznání je procesem, majícím různé fáze a stupně, které bývají v běžné řeči, ale i v odborných pracích nazývány mnoha neurčitými pojmy, často ztotožňovanými a zaměňovanými, v propagandě i záměrně. Mínění, dojem, domněnka, náhled a další podobné pojmy označují zpravidla jeden z nejnižších a nejméně přesných stupňů poznání, které si vytváříme bez hlubších znalostí a s minimálními zkušenostmi o jevech, které pro svůj život nepokládáme za závažné.

Domněnka je prvním pokusem o vysvětlení skutečnosti

Nezapojujeme při tom příliš rozum, nanejvýš saháme do paměti pro jevy podobné, a spoléháme se více na emoce a svůj světový názor. Je to jeden z prvních stupňů poznání jevu, za nímž nehledáme podstatu. Je to zdání, které může být klamné, a nepokračujeme-li ve zkoumání, může nám zůstat trvale ve formě iluze, přesvědčení či předsudku, přičemž dalšímu poznání vlastně zabraňuje.

Jestliže pokračujeme v procesu poznání, pak často zjišťujeme omyl, který buď přiznáme jako chybu, anebo nepřiznáme, a pak se stává lží. Dospějeme-li praxí k potvrzení tohoto prvotního letmého, poznání, pak je to vydáváno za intuici.

Mínění je letmý odraz skutečnosti vědomím, výsledek nazírání, soustava domněnek, úsudek o nepoznaném; je to předstupeň názoru

Mínění je nedokázané a v daném okamžiku nedokazované poznání. Už v antice bylo pokládáno za subjektivní vědění, za neurčitý obraz skutečnosti, který je nutno rozvíjet a opravovat.

Bez mínění nelze dospět k vědění, avšak není schopno jej nahradit

Přes svou nespolehlivost sehrává mínění v životě člověka důležitou roli jako prvotní orientace v situaci. Bez mínění se člověk neodhodlá k ochutnání pokrmu, nezamiluje se a neožení, nezachrání život toho druhého, avšak žádné mínění jej v práci neuživí, pokud zrovna není novinářem.

Mínění je předstupněm názoru. Vzniká rychle a snadno, a stejně snadno člověka opouští. Nenahrazuje vzdělání; žádnou slušnou školu nelze absolvovat spoléhaje se na mínění. Avšak v řadě důležitých věcí má člověk možnost spolehnout se pouze na mínění. Např. demokratické volby probíhají u většiny voličů pouze na jeho základě. Předloží vám kandidující strany či jednotlivce, jedni Vám je vychválí a nemají pravdu, druzí je pohaní a také lžou, a volič se rozhoduje jen podle svého mínění, tedy úsudku o nepoznaném, spoléhaje se často jen na své emoce.

Mínění lidí je neustále ovlivňováno propagandou, reklamou a profesionálními agenturami, přičemž pravda bývá zcela vedlejší. Vzniká tak zvláštní, uměle vytvořený druh mínění, kterému se říká veřejné mínění. To je obzvláště vzdáleno skutečnosti, i když se paradoxně skutečností stává hned, jak je vytvořeno.

Na počátku každého poznání se nachází domněnka.
Běda však tomu, komu to stačí, protože domněnka je i na počátku každého omylu.
Autor

Domněnka

Každé tvrzení, úsudek, soud či názor, které dosud nebyly potvrzeny ani vyvráceny, nazýváme domněnkou. Je to vlastně prvotní zpracování určitého poznatku získaného nazíráním, první pokus o jeho zařazení do souvislosti s ostatními poznatky uloženými v paměti. Může být správné, avšak nemusí.

**Bez vzniku domněnky nemůže naše poznání vzniknout,
avšak není poznáním, pokud u ní skončí**

Domněnka není jen nástrojem běžného poznání, pracuje s ní i věda, která ji označuje jako hypotézu, právo jí říká presumpce či právní fikce, bibliografie konjektura pod. Je to předběžný poznatek, předpoklad, se kterým lze správně pracovat jen když si jeho nejistotu uvědomujeme. Je východiskem, ne cílem poznání.

Skutečné poznání začíná ověřováním či vyvracením domněnky. Ověřením se domněnka mění v pravdu, vyvrácením v omyl. Avšak některé domněnky jsou natolik obecné, abstraktní, či vzdálené naší současné praxi, že je nejsme schopni definitivně ani dokázat, ani vyvrátit. Některé dílčí poznatky je potvrzují, další je vyvracejí. Jiné domněnky jsou ve vědomí lidí tak zakořeněné, že se ani o jejich verifikaci nepokoušejí. A tak je domněnkou bůh stejně jako Darwinova evoluční teorie, teorie velkého třesku stejně jako stvoření světa. Dokonce i materialismus, předpokládající hmotu jako prvotní a vědomí jako druhotné, zůstává nedokazatelnou domněnkou stejně tak jako posmrtný život.

To ovšem není totožné s relativismem, zpochybňujícím jakékoliv poznání, nebo s agnosticismem, poznatelnost světa zcela odmítajícím. Marxistická, tj. materialistická a současně dialektická teorie poznání tuto rozpornost řeší uznáním pravdy jako jednoty absolutní a relativní stránky, z nichž ta relativní je vždy tak či onak domněnkou.

**Poznání je proces potvrzování a vyvracení domněnek,
přičemž obojí vždy vyvolává domněnky nové**

Domněnky jsou produktem a nezbytnou součástí našeho vědomí. Zatímco iluze vznikají společným působením smyslového poznání a emocí, tedy nazíráním, domněnky vznikají rozumem, třebaže za účasti emocí. Iluze jsou proto společným rysem psychiky nejen člověka, ale i ostatních vyšších živočichů. Avšak domněnky jsou výlučným produktem člověka, na rozdíl do ostatních živých tvorů disponujícího vědomím.

Není chybou člověka, když se něco domnívá. Špatné je nevědět, že je to jen domněnka. Chybou je vytvářet nové domněnky na základě těch starých, hledat pravdu jejich spojováním, vytvářet domněnky z domněnek a na tom budovat svůj názor na svět.

Nelze žít jen s domněnkami, ale ani bez nich

Systém drobného hospodářství za zbožní výroby není s to zbavit lidstvo hromadné bídy a útisku.
V. I. Lenin

Družstevní rolníci

Malovýroba, jakkoli byla nezbytným stupněm vývoje, lidstvo neuživí. A tak už dávno začaly vznikat velkostatky, plantáže, ranče, farmy a jiné formy velkovýroby, přičemž metody jejich vzniku i obhospodařování byly většinou velmi nevybíravé. Prostě se zabrala půda bez ohledu na to, kdo na ní žil a pracoval. Jestli tomu předcházelo vyvraždění indiánů v Americe, vyhánění domorodců v Asii či Africe, ohrazování pozemků v Anglii či konfiskace po Bílé Hoře v Čechách, není zas až tak důležité. Jestli to bylo odůvodňováno nábožensky, politicky či rasově, není podstatné. Podstatná stránka byla vždy ekonomická. Prostě to byla prvotní akumulace kapitálu v zemědělství.

V socialistických zemích to proběhlo formou kolektivizace, která sice nebyla vždy v souladu s leninskými zásadami, avšak s předchozími metodami vojenského, politického, náboženského či rasového násilí či ekonomické likvidace širokých mas byla poměrně kultivovaná. Vznikla při ní třída družstevních rolníků, kteří právně zůstávali majiteli půdy, pracovali na ní společně a mohli tak přejít postupně od malovýroby k zemědělské velkovýrobě, která je schopna lidstvo uživit. Ekonomicky podstatný výsledek tohoto procesu, tj. scelení půdy, koncentrace a specializace výroby, její zprůmyslnění a odstranění zbytků naturálního hospodářství, nebyl změněn ani zánikem jednotných zemědělských družstev.

Nová třída družstevních rolníků byla základem socialistického zemědělství

Avšak tato třída neexistovala dlouho. Záhy po jejím vzniku začínali v nově vzniklých družstev pracovat i dosavadní bezzemci, či potomci družstevních rolníků, kteří již neměli k půdě žádný vztah, nebyli jejími vlastníky a pokud ano, nevěděli ani kolik půdy mají a kde leží. Byli sice dále nazýváni družstevními rolníky, avšak ekonomický vztah vlastnictví zde chyběl; byli pouhými zaměstnanci. Často dojížděli z města a spojovali jen to, že každý měl formálně jeden hlas na členské schůzi a neplatili daň ze mzdy. To ale třídu nevytváří.

Třída družstevních rolníků se postupně stala pečlivě udržovanou fikcí ve společnosti, v níž třídy začínaly pomalu ale jistě mizet

Vznik družstevního zemědělství je přechodnou formou, která mohla zůstat i trvalou, pokud by byly správné zásady samosprávnosti při centrálně řízeném hospodářství dodržovány, a pokud by byly aplikovány i v ostatních sférách národního hospodářství, což je podstatou marxistického pojetí nové společnosti.

Polistopadová likvidace i formálních zbytků tuto třídu zlikvidovala zcela, a nahradila ji zemědělskou buržoazií a zemědělskými dělníky. Rolnictvo jako třída se znovu neobnovilo, neboť těch pár stovek soukromých malovýrobců s roztříštěnými zájmy na vznik třídy nestačí. Buď se stanou buržoazií, anebo jim neustále hrozí proletarizace. A ti, kteří masově restituovali pár svých pozemků, pod cenou je pronajímají a prodávají zemědělské buržoazii, dále je dělí mezi své potomky, si většinou ani neuvědomují, že jsou spíš obětí než vítězem polistopadových změn.

Čert je nejlacinější policajt.
Autor

Ďábel a démoni

Současně s božstvy dobrými a ochraňujícími počaly vznikat v představách lidí již v dávném pravěku i jejich protipóly, božstva zlá a člověku nepřátelská. Odráželo to protikladnost světa, v němž lidé žili, radovali se i trpěli, těšili se na přízeň přírody a obávali se její nepřízně. Žádná pospolitost se takovému vývoji nevyhnula.

Protikladnost světa se nutně odráží i ve vědomí lidí

S rozpadem rodové pospolitosti, se vznikem kmenů a kmenových svazů, v důsledku migrace, vzájemného obchodu i vzájemných bojů se božstva dobrá i zlá transformovala, stěhovala i sjednocovala, byla přejímána od jiných i vnucována jiným. Spolu se vznikem a centralizací třídní moci se centralizovalo také náboženství i se svými bohy, dobrými i zlými.

Tak, jak se náboženství stávalo nástrojem ovládání lidí, měnila se i sociální úloha jednotlivých božstev. Ta dobrá byla využívána k ospravedlnění moci, a ta zlá k zastrašování lidí. Obojí sloužila I upevňování poslušnosti utlačených. Marx to charakterizoval slovy: *„náboženství je produktem tupé závislosti člověka na přírodních a společenských silách, a tuto závislost prohlubuje“.*

Dobří bohové vzbuzovali naději a víru, ti zlí strach

Každé soudobé náboženství, formované někdejšími proroky, obsahuje v nejrůznějších podobách i pod nejrůznějšími jmény převzatá a pozměněná negativní božstva, využívaná vládnoucími silami.

Zlá božstva se stala součástí represivního aparátu státu

Ďábel, Satan, Lucifer, Šajtán, Asmodeus, Belzebub, Moloch, Sedit, Taus, Čert, Démon, Ariel, Mefistofeles a mnoho dalších jmen, převzatých z původních lidových mýtů do náboženství civilizovaných společností plnilo stejnou úlohu. Zlí duchové udržovali lidi v poslušnosti a bázni.

Interdikt čili klatba, anatéma, cheren, takfír, exkomunikace a desítky dalších forem trestů v nejrůznějších náboženstvích znamenaly vyloučení ze společnosti, ale také odepření boží ochrany a odevzdání člověka do rukou zlých sil. To vše bylo trestem za protivení se společenským řádům. Peklo, svět zlých nadpřirozených bytostí, objevující se ve většině náboženství v různých podobách pod nejrůznějšími jmény, je pak trestem nejvyšším.

Strach z bytostí nadpřirozených je dodnes nástrojem účinnějším než strach ze světské moci. Na rozdíl od ní je všudypřítomný a levný. Zločince nikdy neodradil od zločinu, ale poctivě pracující většinu dodnes udržuje v poslušnosti bez ohledu na vzdělání a víru. Neboť i v tomto tisíciletí většina obyvatel této planety věří na duchy dobré i zlé.

Strach je nástrojem mocných

A v oblasti historických věd, včetně filozofie, už s klasickou filozofií úplně vymizel starý nesmlouvavý teoretický duch; jeho místo zaujal bezmyšlenkovitý eklekticismus, zbabělé ohledy na kariéru a příjmy, až po nejpodlejší šplhounství.
Bedřich Engels

Eklekticismus

Eklektikou bývá nazýváno každé přebírání cizích myšlenek a vzorů, jejich mísení a spojování v nový obraz či umělecké dílo. To je ale nesmysl, protože takto vznikalo veškeré lidské poznání, každá filozofie i věda, každé umění. Jen hlupák si může myslet, že jedinec vytvoří něco většího sám, bez návaznosti na to předchozí. Vše nové vzniká ze starého nalezením či vytvořením nových souvislostí, ale ne jejich vymýšlením. I věda vzniká „*vykrádáním*“ pravdy z cizích omylů.

Eklekticismus je slučování neslučitelného

Je to bezduché, mechanické spojování různorodých i protichůdných hledisek, názorů, předpokladů, informací, ideových a politických hodnocení atd., pravd i lží, které nemohou být sjednoceny v organický celek, přinášející nové.

Eklekticismus nevytváří pravdu, ale iluzi

Eklekticismus slučuje vědu i náboženství, informaci i dezinformaci, poznatek i omyl, ale zpravidla bývá *„odzdrojován“,* tj. zaštítěn vyšší autoritou, byť má v propagandě podobu „*dobře informovaného zdroje*“, činitele, „*který si nepřál být jmenován“,* anebo novin, které tu nikdo nečte. V televizních zpravodajstvích mívá podobu očitého svědka, který „*slyšel ránu*“, obrazu, který je odjinud či redaktora, stojícího v přímém přenosu před zavřenými dveřmi, zatímco informace zevnitř jsou tajně telefonovány přímo do redakcí. Anebo v diskusích ctihodných politiků, z nichž každý lže jinak, a přitom si rozumí. Eklekticismus se projevuje v politice, zejména u centristických stran a politiků, hlásajících jedním dechem nacionalismus i kosmopolitismus, obhajujících svobodu jedněch a bombardování druhých, tvářících se levicově, a chovajících se pravicově.

V politice vede eklekticismus k bezzásadovosti, neschopnosti a povrchnosti

Typickým příkladem eklekticismu jsou současné společenské vědy a jejich výuka. Ale to není nic nového, jak je patrné z Engelsova úryvku z roku 1886, který je v úvodu této kapitoly. Celé učebnice jsou dnes často jen sbírkou protikladných teorií, a není z nich patrné, kde vězí pravda.

Dialektika spojuje rozporné poznatky v poznatek nový, eklektika v nový omyl

Eklekticismus postihl i některé marxisty, pokud nebyli právě v opozici. Nesloužili, ale posluhovali, spojovali občas pravdivou teorii s pokřivenou praxí; ale to už skončilo.

Eklekticismus je výměnou ducha za peníze

Už se všem přejedly řídké eklektické odvary,
které se v Německu předkládají na univerzitách pod názvem filozofie
Bedřich Engels

Politika je koncentrovaným výrazem ekonomiky.
V. I. Lenin

Ekonomika a politika

Jakmile se na prahu civilizace začaly dostávat výrobní prostředky do rukou jednotlivců, vznikla potřeba podřídit vše ostatním tomuto základnímu hospodářskému faktu. Ukázalo se, že ovládání výrobních sil si vyžaduje ovládání celé společnosti. Jinak to nemohlo fungovat. I před tím v rodu či rodině tomu tak bylo. Území ovládané ekonomicky musí být spravováno v souladu se zájmy ekonomiky.

Hospodářská a politická moc musí být v jednotě

A tak vznikla politika, jako nástroj prosazování vůle těch, kteří vládli ekonomice. Zajišťovala platnost existujících vlastnických vztahů, poslušnost otroků či poddaných, jednotná pravidla umožňující udržet a rozvíjet existující výrobní způsob. Politika vytvořila stát, hranice i zvláštní ozbrojenou sílu k potlačování odporu.

Politika je nástrojem prosazování celkové vůle třídy vládnoucí ekonomice

První funkcí politiky je udržet dosavadní poměry, především vlastnické. V tom je ekonomika prvotní; vnikla dříve než politika, typ ekonomiky určuje i typ politiky, politika se musí podřizovat ekonomice, respektovat její potřeby i možnosti a nepřekračovat je. Ekonomika je prvotní; politika chrání ekonomiku.

To je konzervativní funkcí politiky

Avšak ekonomika nemůže existovat stále stejně. Protože spotřebovává zdroje a neobnovuje je, musí své zdroje měnit, rozšiřovat a hledat nové formy jejich využívání, její dlouhodobá stagnace vede k degeneraci; musí se rozvíjet. Změna ekonomických vztahů je však podmíněna změnou vztahů politických. K tomu je třeba měnit politiku, která musí ekonomice sloužit, vytvářet jí s předstihem podmínky k rozvoji a tento rozvoj stimulovat. V tom má politika podle Leninových slov prvenství.

Politika musí vůči ekonomice plnit i rozvojovou funkci

Mezi ekonomikou a politikou je dialektický vztah. Vzájemně se podmiňují a ovlivňují, spolu se rozšiřují, rozvíjejí, stagnují i chřadnou. Bez ohledu na typ ekonomiky, vlastnických forem, historického stupně jejich vývoje, bez ohledu na postupující dělbu práce, při níž ekonomické a politické funkce vykonávají jiné osoby či orgány, musí být jednota politické a ekonomické moci zachována.

Ekonomika, která nemá oporu v politice, degeneruje; politika, která nerozvíjí ekonomiku, je ekonomikou svržena

V civilizované, to je třídně rozdělené společnosti, je to zákonem. Avšak i tehdy, přejde-li vlastnictví výrobních prostředků do rukou celé společnosti a zmizí potlačovatelská funkce politiky, zůstane jednota ekonomické a společenské moci zachována. Slovy Saint-Simona: „*Politika se rozplyne v ekonomice“.*

Zrušení soukromého vlastnictví je plnou emancipací.
Karel Marx

Emancipace

Emancipace znamenala ve starověku propuštění z područí. Protože však propouštění porobených bylo spíše výjimečné, postupně začala být emancipace chápána jako vymanění se z jařma vlastním bojem, což většinou bývalo jediné reálné.

Emancipace je bojem za vymanění se z nedůstojného, nerovnoprávného společenského postavení

Emancipace otroků, nevolníků, měšťanstva, žen, náboženských či etnických skupin, národností a národů, to jsou procesy prolínající celou historií lidstva, tj. vývojem civilizace, která byla založena na porobě části společnosti. Tento vývoj je bojem, z něhož teprve vznikají určité ideje boj vysvětlující a usnadňující.

Emancipace je osvobození ze stavu závislosti, která dosud byla falešně vydávána za přirozenou

Pojem emancipace bývá v poslední době zužován pouze na boj za práva žen, a ten zase na pouhý feminismus. Skutečná emancipace člověka je však procesem zahrnujícím celou společnost, v němž nejde prioritně o práva politická, ale sociální. I závislost ekonomická je současnou společností vydávána za přirozenou, vyplývající z nestejných schopností lidí. Tato společnost, pokrytecky se hlásící k T. G. Masarykovi, se nehlásí k jeho názoru, že *„větší schopnosti, a tak zvané štěstí neopravňují nikoho vykořisťovat ty méně nadané a šťastné“*.

Emancipace je vždy především bojem proti vykořisťování člověka člověkem

Každé područí znamená především ekonomickou nadřazenost jedněch nad druhými, a bylo odstraněno teprve tehdy, jestliže byly odstraněny ekonomické základy této nadvlády. Vše ostatní bylo vždy pouze jevovou stránkou ekonomické nadřazenosti, vyplývalo z ní a usnadňovalo ji. Odstraňování pouhých projevů neznamená ještě emancipaci, neboť podstatu neodstraňuje, jen ji jinak skrývá.

Žádná utlačovaná skupina či třída nikdy nedosáhla své emancipace sama

K tomu, aby emancipační snahy kohokoli byly úspěšné, musela daná třída či skupina získat spojence. Získat je nemohla, dokud sama nebojovala; zvítězit nemohla, dokud je nezískala. Emancipace je celospolečenský proces, v němž osvobozování jedněch nesmí být porobou druhých. Sufražetky, absolutizující osvobození žen, šovinisté přeceňující osvobození svého národa, ultralevicové síly absolutizující emancipaci utlačovaných sociálních skupin a tříd jsou společensky nebezpečné, pokud získají významný společenský vliv či pokud používají prostředky společensky nepřijatelné. Soudobý islamismus, usilující o emancipaci části rozvojového světa, není výjimkou.

Marxismus je emancipační teorie a hnutí dělnické třídy

Každá společnost je dialektickou jednotou emancipačních a represivních procesů.
Autor

Emancipace a represe

Emancipace dnes znamená vymanění se z područí vlastní silou. Člověk vznikl v procesech emancipace tím, že se vlastní prací postupně osvobozoval od tlaku živelných přírodních sil, a tím se odlišil od ostatních živých tvorů. Nikdy se mu to nepodařilo úplně. Každý úspěšný krok v tomto boji se závislostí na přírodě jej činil čím dál tím více závislým na své společnosti, v níž jedině mohl tento boj vést.

Svou závislost na přírodě snižuje člověk rostoucí závislostí na společnosti

Skutečného pokroku dosáhl člověk až tehdy, kdy svou společnost rozdělil na třídy a vytvořil tak civilizaci. Vymanil se z vlivu přírodních sil natolik, že uvízl stejně beznadějně v područí sil společenských, které byly také nezávislé na jeho vědomí a zdánlivě stejně nepřekonatelné. Útlak přírody se změnil v represi společenskou. Člověk se stával otrokem či poddaným, šlechtic leníkem svého panovníka a ten vazalem silnějšího mocnáře. I proti tomuto útlaku se člověk snažil vzepřít - bojoval za svou svobodu. Avšak vždy se mu podařilo jen podobu své nesvobody změnit.

Bojem proti staré nesvobodě vytváří člověk nesvobodu novou

Každá emancipace byla prosazena bojem a udržena represí. Jsou to dvě stránky společnosti vytvářející její dialektickou jednotu. Nemohou existovat samy o sobě; jedna druhou podmiňují, tj. vyvolávají se i ruší, zesilují i zeslabují, a jejich identita i formy se mění v závislosti na sobě.

Existují spousty romantických představ o vytvoření nové společnosti plně emancipovaných lidí, nezávislých na nikom a na ničem, svobodných ve všem. Všechny přehlížejí skutečnost, že člověk vznikl ve společnosti, v závislosti na ní, a tato závislost se vývojem prohlubuje. S každým větším objevem, vynálezem i pokrokem ve výrobě se zákonitě zvyšuje počet omezení, nutných k zachování této společnosti. Roste i s počtem lidí, hustotou osídlení, složitostí zásobování a zvyšující se délkou života. A všechna omezení jsou provázena represí. Koho by kdysi napadlo, že budeme muset chodit a jezdit vpravo, abychom se neporaněli, že budeme muset chodit po vyznačených cestách a přechodech, dodržovat noční klid, začít pracovat v předem určený čas, ukládat odpad na vyznačená místa, a dokonce jej třídit. Přežít, znamená dnes osvojit si tisíce zákazů, příkazů a omezení. Za jejich nedodržení hrozí vždy represe, v lepším případě neformální, morální, v podobě opovržení, ve vážnějších případech postih trestně právní. Represe se rozšiřuje i tam, kde byla ještě docela nedávno nemyslitelná. Třeba za nedovolenou práci či podnikání, nevhodné sexuální či jiné chování. Je regulován společností ve stále širším rozsahu. Za vše potřebné k životu musí platit a každé neplacení přináší represe materiální. Člověk se neustále emancipuje, a přitom se stále více stává otrokem svých věcí i svých vztahů. Čím více hovoří o svobodě, tím se stává nesvobodnějším. To je dialektika člověka a společnosti.

Emancipace není kýženým stavem, je nekonečným procesem, který nás činí člověkem

Rozum potřebuje emoce, je jimi oživován a inspirován. Je díky nim silnější, ale i zranitelnější.
Miloslav Ransdorf

Emoce

Smyslové poznání vyšších živočichů je provázeno fyziologickými změnami v jejich organismu, které vzbuzují příjemné či nepříjemné pocity. Ty pak ovlivňují další chování živého tvora, což patří k mechanismům jeho přežití. Intenzita a stálost těchto emocí jsou ovlivněny geneticky, v průběhu života se však mění. Rozdílná je i rychlost vzniku emoci u různých jedinců, ale i druhů emocí. Zloba a strach vznikají rychle, láska a smutek pomaleji. U cholerik a melancholiků jsou emoce silnější, u sangviniků a flegmatiků stálejší.

Emoce jsou evolučně starší než vědomí

Emoce vznikly jako automatická reakce organismu na vnější podněty. Nejsou nepodmíněným reflexem, ale doprovázejí jej; jsou pomalejší i stálejší reakcí než on. Doprovázejí i reflexy podmíněné, vyvolávají varovné i vábivé skřeky, řeč i přemýšlení. Jejich průběh je ovlivněn zvláštnostmi jedinců; jsou individuální a s vývojem jedince se mírně mění. Spolu s poznatky tvoří prožitek a jako zkušenost se ukládají do paměti. Smysly, rozum a emoce odrážejí svět současně.

Emoce jsou jedním z odrazů informací v živém organismu

Když počalo u člověka vznikat vědomí, podílely se emoce na jeho formování, a dodnes se to nezměnilo. I rozumové poznání je provázeno emocemi, radostí z poznatků nebo odporem k nim. Emoce poznání zprostředkovávají, usnadňují i ztěžují tím, že vytváření pozitivní či negativní náladu.

Rozum dal člověku schopnost emoce potlačovat, ale na druhé straně i vyvolávat

U člověka emoce vyvolává nejen přímý podnět, ale i jeho připomenutí pamětí, dodatečné spojení více podnětů při přemýšlení, což může vyvolat nevysvětlitelné změny nálady. Emoce jsou filtrem i katalyzátorem myšlení a jednání.

Emoce ovlivňují chování i jednání lidí; sjednocují je i spojují

Inteligence člověka není dána pouze jeho myšlením. Má i svou emocionální a sociální složku, přičemž obě tyto stránky mohou být v rozporu a nejsou plně prozkoumány. Rozum, to je účelná rovnováha myšlení a emocí. Myšlení a emoce jsou dvě neoddělitelné součásti člověka. Mohou působit vedle sebe i proti sobě, vzájemně se podporovat i potlačovat.

Myšlení a emoce vytvářejí vnitřně rozpornou jednotu, vzájemně se zprostředkovávají

Je hrubým omylem domnívat se, že dokonalost člověka spočívá v absenci emocí. Bez nich člověk nemůže obětovat svůj život a zachránit druhého, riskovat, aby něčeho dosáhl, pracovat a žít pro druhé. Pouhý rozum by mu to zapověděl.

Člověk bez emocí je stejně nelidský, jako člověk bez rozumu

Empirická data parazitují na teorii,
jejich interpretace je na ní přímo závislá.
Paul Karl Feyerabend

Empirická data

Zaklínadlem moderní doby jsou „empirická data“. Tedy údaje získané pozorováním, měřením, zkušeností či experimenty. Jsou ověřitelné, přesné a nezpochybnitelné. Pracuje s nimi celá škála věd, mezi něž ale nepatří matematika, logika a většina věd společenských. Neboť to jsou vědy racionální, nikoliv empirické.

**Empiricky čili zkusmo se stanovují veličiny,
které nedovedeme stanovit a odůvodnit teoreticky, např. dávkování léků**

Poznání je jednotou empirického a racionálního, nelze absolutizovat jedno či druhé. Empirická data vždy podléhají výběru a hodnocení, a to musí být racionální. Data sama o sobě neodlišují podstatné a nepodstatné, hlavní a vedlejší, nutné a nahodilé, to musí udělat rozum. Data neukazují příčinu, tu musí hledat rozum. Čím více je empirických dat k disposici, tím více záleží na jejich výběru. Ze stejné skupiny dat lze vybrat buď ta, která něco potvrzují, či která to vyvracejí nebo zpochybňují.

Při studiu společnosti poskytuje objektivní empirická data hlavně statistika. Avšak míra jejich objektivity je vždy sporná. Plně zde platí Churchillovo „Věřím jen těm statistikám, které jsem zfalšoval sám.“ Tato data jsou vždy závislá na metodice sběru, a ta je vždy subjektivní. Průzkumy veřejného mínění jsou druhým nejdůležitějším zdrojem empirických dat, ale tato data jsou pouze subjektivní; zjišťují v lepším případě jen to, co si lidé myslí, a v horším případě jen to co chtějí říci. A to je ovlivněno potřebami a zájmy lidí, často dokonce jen jejich momentální náladou či sympatiemi či nedůvěrou k tazateli.

**Empirická data jsou nezbytným prvotním, ale jen orientačním ukazatelem.
Orientovat mohou pouze rozum.**

Je důležité, za jakých okolností a za jakým účelem tato data vznikají. Ještě důležitější je, jak jsou interpretována. To je vždy nutně poznamenáno účelem interpretace i zájmy interpreta. I tzv. „tvrdá data“ mívají pružnou interpretaci.

**Empirická data nelze podceňovat. Jen je zapotřebí vědět jak a proč vznikla,
a hlavně k čemu a komu jejich daná interpretace slouží**

Empirická data mohou odhalit určitou zákonitost, avšak sama o sobě neodhalí zákon. To proto, že všechny přírodní a zejména společenské zákony nikdy nepůsobí samostatně, automaticky, ale jen společně s ostatními zákony daného prostředí. A ty všechny působí vždy společně, někdy souběžně a navzájem se posilují, jindy protikladně a vzájemně se modifikují nebo dokonce dočasně ruší. To není postižitelné pouhým čtením dat či zkušeností. S tím je schopen vypořádat se pouze rozum myslícího a věci znalého člověka.

**Empirická data musí zprostředkovávat racionální poznání,
ale nemohou jej nahrazovat**

Empirismus a racionalismus jsou v teorii poznání dvě krajnosti,
zahleděné samy do sebe a v něčem odhlížející od reality.
Autor

Empirismus a racionalismus

Poznání je jednotou smyslů a rozumu, znalostí i zkušeností. Trvalo však dlouho, než to lidstvo pochopilo, a někteří to nechápou dodnes. Jedno bývá přeceňováno, druhé podceňováno, a jejich vzájemné spolupůsobení i podmíněnost mohl vysvětlit až dialektický materialismus.

Poznání je dialektickou, tedy vnitřně rozpornou jednotou všech svých složek

Empirismus měl v historii mnoho podob a názvů: skepticismus, utilitarismus, empiriokriticismus, empiriomonismus, empiriosymbolismus i pragmatismus a mnoho dalších zapomenutelných myšlenkových směrů, spojených se jmény myslitelů, kteří se často v jiné oblasti stali nezapomenutelnými. Různou měrou je spojovala nedůvěra k rozumu, přeceňování smyslového poznání a zkušenosti, praxe a momentálního užitku z ní plynoucího. Krajní podobou empirismu je senzualismus, který redukuje zkušenost na pouhou smyslovost, tj. na počitky a vjemy. Na empirismus navázal pozitivismus a novopozitivismus, a všechny toto formy odrážely dobu svého vzniku i osobnost svých představitelů. Často byli v tvrdé opozici vůči náboženským představám o poznání.

Empirismus ulpívá na jevu a nahodilostech

Oproti tomu racionalismus preferoval rozum a jeho nezávislost na zkušenostech. Zpočátku to bylo i formou tzv. vrozených idejí, s nimiž se člověk rodí, později byl protikladem iracionalismu a mystického výkladu světa i obhajobou vědy. V 19. století byl racionalismus specifickým výrazem optimismu, že člověk prostřednictvím rozumu a vědeckého poznání ovládne přírodu, racionálně uspořádá společnost a mravně se zdokonalí. Přinášel na jedné straně víru v pokrok, na druhé straně ale pěstoval iluze o vnitřní, apriorní, na objektivní realitě, materiální podmíněnosti a praxi autonomní síle rozumu, čímž se de facto blížil iracionálním představám zjevených či rozjímáním vzniklých pravd.

Racionalismu popírá, že rozum pochází ze zkušenosti a nadřazuje jej nad praxi

Racionalismus i empirismus byly logicky nevyhnutelnými, historickými formami poznání, ale často jen štítem nejrůznějších omylů. Rozumem i zkušeností lze totiž zakrývat cokoli.

Oba tyto směry v dějinách filozofie spolu bojovaly, a jejich boj občas přinášel i dílčí poznatky. Byly i vnitřně rozporné a nedůsledné, takže jejich dělení je často jen formální. Vycházely z materialistických i idealistických kořenů, a společně umožnily vznik dialekticko-materialistické teorie poznání i soudobé vědy. Nelze je zatracovat, ani oživovat.

Empirismus i racionalismus jsou neodmyslitelnou součástí dějin filozofie, tedy minulosti

Ve využití elektřiny se nám otevírá cesta k tomu, aby se všechny formy energie – teplo, mechanický pohyb, elektřina, magnetismus, světlo – přeměňovaly jedna v druhou a zase naopak, a aby se jich průmyslově využívalo … tím také výrobní síly dosáhnou takového rozmachu, při němž se budou stále rychleji vymykat z rukou buržoazie.
Bedřich Engels 1883

Energie

Energie je fyzikální veličina, vyjadřovaná jednoduchým číslem, označujícím její schopnost konat práci. Měří kvalitativně odlišné pohyby, je jejich ekvivalentem.

Energie je mírou pohybu

Energie neexistuje sama o sobě, je kvantitativní stránkou pohybu, a pohyb je vlastností hmoty. Je od nich neoddělitelná, a stejně jako hmota či pohyb je nezničitelná i nestvořitelná. Pouze se spolu se změnami jejich forem neustále proměňuje.

Každé formě hmoty odpovídá jiná forma pohybu a každá má svou formu míry

Člověk dosud nezná všechny formy hmoty a jejího pohybu, pravděpodobně dosud nezná ani jejich většinu. Fyzikové odhadují, že se až 70 % vesmírné hmoty zatím vymyká našemu poznání, a spolu s ní i formy jejího pohybu a jeho tzv. *temné energie.*

Všechny přírodní procesy měnící formy hmoty jsou také proměnami její energie. Protože hmotný svět je nekonečný, není uzavřeným systémem a nehrozí mu tzv. *tepelná smrt* vesmíru, s níž straší někteří fyzikové. Také veškerý život je koloběhem proměn jednotlivých forem energie. Žádný živý organismus není uzavřeným systémem; přijímá energii z vnější přírody a v jiné podobě ji zase vrací zpět. Lidé se odlišují od ostatní přírody pouze tím, že pracují. I jejich práce je procesem přeměny jedněch forem energie v druhé, přičemž žádná nevzniká ani nezaniká. Jen se z využitelných forem stávají dosud nevyužitelné. A tak je člověk nucen neustále hledat zdroje nové.

Energií se zabývá hlavně fyzika. Avšak je-li to míra pohybu, pak každý druh pohybu má svou míru, svou energii, i když se nedá měřit stejnými prostředky jako ty ostatní a přepočítávat na stejné jednotky. Biologický, duševní či společenský pohyb nepochybně existují, ale jejich energií, mírou, se téměř nikdo nezabývá. Přesto existuje životní či duševní energie. A také musí existovat sociální energie ukrytá v masách, o níž nikdo neví, a která pak všechny překvapí svou silou při propuknutí sociálních konfliktů. Tyto neprobádané formy energie nemohou být příliš tajemné; i ony pocházejí z tepla slunce, přeměnily se v procesech fotosyntézy a asimilace v energii chemickou, složitě se transformují v další nejrůznější biologické, tělesné, mechanické i duševní pohyby. Jsou v relativním klidu, ale když je zapotřebí, mění se i v pohyb sociální.

Sociální energie je ukryta v jedincích,
je obnovována i regulována jejich sociálními vztahy a reguluje je či snáší;
ale pokud stavidla trpělivosti či lhostejnosti přetečou nebo se protrhnou,
spojuje se při obraně zájmů, a masový sociální pohyb mění svět revolucí

Environmentalismus je nový komunismus.
Václav Klaus

Environmentalismus a ekologismus

Václav Klaus se mýlí, prosazování rovnováhy člověka a přírody, šetrného využívání zdrojů a ochrany životního prostředí, to není nový, ale starý, Marxův komunismus, charakterizovaný jeho slovy: *„Převzali jsme tuto planetu od svých předků a naším úkolem je předat ji nejméně v tak dobrém stavu, v jakém jsme ji převzali.“* To napsal dávno před tím, než vznikla environmentalistická a ekologická hnutí či strany zelených, dávno před tím, než devastace přírody bouřlivě se rozvíjejícím kapitalismem dosáhla svého vrcholu.

To jen praxe socialismu, vedená cílem *„Dohnat a předehnat!“* vedla k dočasnému opouštění Marxova racionálního přístupu nejen k přírodě, ale často i k jednotlivci; k volbě prostředků, mířících k cílům až příliš přímočaře a bezohledně, přičemž takové prostředky znemožňovaly dosažení cílů. Ve snaze *„dohnat“* byly opakovány chyby kapitalismu a deformován socialismus.

Ve stejné pozici se ocitají i rozvojové země, snažící se o rychlý rozvoj, tím spíše, že jejich průmysl je často ovládán vyspělými kapitalistickými mocnostmi, které svou bezohlednost vůči přírodě přenášejí mimo své území. Tak Jako Franc Josef, který ten *„smradlavý průmysl“* viděl nejraději daleko od Vídně, nejlépe na severu Čech.

Šetrný vztah k přírodě nemá nic společného s ekologickým fanatismem blouznivců, který o přírodě nic nevědí, a kteří se stejným nadšením budou příště bojovat proti něčemu úplně jinému. Nemůže být cílem bojovat proti rozvoji; cílem je bránit takovému rozvoji, který lidstvo dlouhodobě ohrožuje, který je k prospěchu jedněch, a ke škodě všem.

Šetrný vztah k přírodě je programem komunistů,
Je to program hospodáře, který přírodu využívá i chrání

Jen si však příliš nelichoťme vítězstvími člověka nad přírodou.
Za každé takové vítězství se na nás mstí.
Každé má sice především důsledky, s nimiž jsme počítali,
ale v druhé a třetí řadě má docela jiné, nepředvídané důsledky,
které často první důsledky zase ruší.
Bedřich Engels

Ani celá společnost, národ, nebo dokonce všechny současně existující společnosti dohromady, nejsou vlastníky zeměkoule. Jsou jen v jejím držení, s právem užívat výnosů bez jejího poškození, a jak "boni patres familias", musí jí předat následujícím generacím ve vylepšeném stavu.
Karel Marx

Zvíře tvoří jen podle míry a potřeby druhu, k němuž náleží,
kdežto člověk dovede tvořit podle míry každého druhu,
a všude dovede přikládat na předmět inherentní míru; proto člověk tvoří také podle zákonů krásy.
Karel Marx

Estetika a krásno

Už dva a půl tisíce let před naším letopočtem se staří Sumeřané zabývali tím, co a proč je krásné. Dospěli k závěru, že krása se vztahuje k užitečnosti. V Antice podobné názory měl i Sokrates, avšak s rozvojem idealismu byly názory na krásu individualizovány, subjektivizovány a idealizovány. Měnily se s rozvojem kultury, různily se podle území a způsobu života, avšak za všemi idejemi krásy lze vystopovat ono původní, materialistické pojetí.

Za krásné považuje člověk především to, co je mu užitečné

V pravěku, kdy bylo hlavní funkcí ženy rodit potomky, byla ideálem krásy žena kyprých tvarů, jak dokládají všechny zachované sošky z té doby. V bohaté patriarchální společnosti byla žena hlavně ozdobou muže, a ideál krásy se výrazně změnil. Mění se dodnes, a bude se měnit i dále. Nic není věčné, krása obzvlášť.

To, co je člověku užitečné, vzbuzuje v něm libé pocity, kladné emoce, líbí se mu to. Jak se mění využitelnost věcí, mění se i pojem krásy. Ve vysokých horách člověk neuměl žít, považoval je za ošklivé. Jakmile se je naučil využívat k rekreaci, má je za krásné.

Měřítka krásy jsou historicky i sociálně podmíněna

Jsou však podmíněna i subjektivně. Na suché zahrádce nám prší krásně, na dovolené ošklivě. Libé a nelibé pocity při styku s realitou jsou individuálně proměnlivé podle způsobu života, vzdělání, podle konvencí skupiny, v níž žijeme, mění se věkem, náladou a situací, v níž se momentálně nacházíme.

Hodnocení krásy je souborem sociálních i individuálních představ ideálního stavu

Každá doba si vytváří kritéria vlastní. Ta, která převládají ve společenském vědomí, podle kterých hodnotí krásu většina, která jsou znávána společností jako platná, se tak dočasně stávají objektivními. Krása, uznávaná v dané době danou společností, má, tak jako vše existující, své zákony. Těmi se zabývá estetika. Je to velmi stará věda o podstatě a formách tvorby podle zákonů krásy, teorie krásna. Vznikala jako součást filozofie a později, v 18. století se osamostatnila a získala své jméno. Zabývá se vnímáním pocitů a dojmů z lidských i přírodních výtvorů, bez ohledu na to, jak se původní užitečnosti často hodně vzdalují.

Estetismus je absolutizací estetiky, idealistický přístup k umění, odmítání jeho společenského charakteru. Pojetí umění pro umění, zdůrazňování samoúčelnosti tvorby, která nemá ničemu sloužit a podřizuje se pouze kráse a jejím zákonům. Bývá to zpravidla postoj samolibého či zneuznaného tvůrce.

**Člověk vytváří krásu a ta jej povznáší. Každý člověk, jeho vzhled, činnost,
i každý jeho výtvor budí u ostatních lidí emoce. Jen hlupák nebere ohled na to, jaké.**

Lidé čerpají vědomě nebo nevědomě své mravní názory v poslední instanci z praktických vztahů, na nichž je založeno jejich třídní postavení – z ekonomických vztahů, v nichž vyrábějí a směňují.
Bedřich Engels

Etika

Slovo etika pochází z řečtiny, ze slovního základnu znamenajícího rodiště či vlast, ale také způsob života a mrav, a od toho odvozeného slova značícího rod či kmen. To prokazuje úzkou spojitost všech těchto pojmů s chováním lidí. Původně znamenal toto slovo morálku. V díle Aristotela se etika začala vyvíjet v rámci filozofie jako nauka zabývající se teorií morálky. Dnes už se ale oddělila, a je samostatnou vědou. Někdy bývá nesmyslně nazývána praktickou filozofií, jindy česky mravoukou.
Etika a morálka nejsou totožné. Morálka je stavem společnosti, etika tento stav zkoumá, popisuje a snaží se ovlivňovat jeho vývoj.

Etika je věda o morálce, je to její teorie; je to idealizovaná morálka

Tak jak je v rozdělené společnosti rozdělena morálka, tak bývá rozdělena i etika. Panující třída má dvojí etiku, jednu pro sebe, krásnou a ušlechtilou, druhou pro utlačované, jimž vštěpuje pokoru, skromnost a pracovitost. Avšak skutečná morálka bývá v rozporu s etikou. Každá skupina považuje za slušné to, co odpovídá její morálce.

Etika vznikla a vyvíjela se jako třídně pojímaná slušnost

Každá existující společnost si vyvinula svou morálku, a pokud ji teoreticky zpracovala, pak i svou etiku. Velmi často se vytvářené etické normy protikladně měnily tak, jak se měnily skutečné společenské vztahy. To, co jedna společnost považovala za etické, jiná společnost odmítala. Tyto rozdíly se projevovaly v čase i prostoru.

Etika a jí uznávaný systém norem a hodnot jsou relativní

Marxistické pojetí etiky však není naprostou relativizací morálních hodnot, vytvořených předcházejícími společnostmi. Všechny morální hodnoty, přijaté v minulosti, pokud jsou schopny života ve společnosti nové, považuje za pokrokové, pozitivní a přebírá je, usiluje o jejich přeměnu na vyšší úroveň, stejně tak, jako je tomu u hodnot uměleckých.

Jednotná etika neexistuje, ale postupně se tvoří

Tak jako všechny ostatní společenské vědy, byla vždy etika ovlivněna ideologií panujících tříd, které své ideje prosazovaly jako všeobecně platné do celé společnosti. Panující třída má vždy dvojí etiku, jednu pro sebe, krásnou a ušlechtilou, druhou pro utlačované, jimž vštěpuje pokoru, skromnost a pracovitost.

Etika se může jako skutečná, všeobecně platná věda se může zformovat jen tehdy, až zmizí třídní rozpolcenost společnosti. Ale i potom si budou určité skupiny vytvářet svou vlastní morálku, a etika se tím bude muset zabývat.

Etiketa je formalizovaná zdvořilost.
Autor

Etiketa a slušnost

Lidé se odpradávna ve svých skupinách k sobě museli chovat slušně. Tak, jak to odpovídalo morálce, tj. panující společenské praxi. Jinak je skupina ze svého středu vyřazovala, což konec konců vedlo k jejich zániku. Slušnost existovala i později, ve středověku se např. v jizbě selského statku nezačalo jíst, dokud neusedl hospodář.

Slušnost je chování respektující morálku

Slušnost ještě není zdvořilostí. Ta vznikla až v třídně rozdělených společnostech v lůně vládnoucích tříd, které samy byly diferencované. Zdvořilost, jak samo české slovo napovídá, bylo přizpůsobení se třídně pojaté slušnosti u panovnických dvorů, kde se hierarchie projevovala nejen poslušností, ale i povinně prokazovanou úctou těm vyšším.

Zdvořilost vznikla jako třídně pojatá slušnost

Etiketa, to byla původně cedulka se jménem u hodovního stolu na francouzském panovnickém dvoře, která každému vykazovala místo podle jeho postavení v sociálně-ekonomicky rozvrstvené společnosti. Chovat se podle etikety, znamenalo chovat se podle umístění cedulky. Teprve později se to vyvíjelo jako složitý soubor pravidel, regulujících chování k vládnoucí třídě i uvnitř této rozvrstvené třídy.

Etiketa je soubor pravidel regulujících chování lidí podle jejich třídního postavení

Ještě později, s rozvíjející se měšťanskou společností, nabývala etiketa poněkud obecnějšího charakteru, upravovala i to, co bylo ve většině jiných tříd a vrstev běžně považováno za slušné, např. úctu ke starším. Avšak ani potom neztrácela svůj třídní charakter.

Etiketa přikazuje muži projevovat úctu k ženě, ne ke služebné

Etiketa, slušnost i morálka jsou bez ohledu na své názvy historicky podmíněnými jevy. Nelze je absolutizovat na všeobecně platné zákony. Jsou odlišné časem i místem, různí se v jednotlivých skupinách podle stupně vývoje jejich materiálních a sociálních podmínek.

Ať jsou pravidla skupiny jakákoliv, měl by je přijímat každý, kdo v ní chce žít. A přijímáme-li hosta, měli bychom ve styku s ním v určité míře ctít i pravidla skupiny, v níž žije on. Žádná pravidla lidského chování nejsou věčná. Každá jsou proměnlivá stejně tak, jako člověk sám. Žádná proto nelze absolutizovat a povyšovat nad jiná. Chování člověka a jeho jednání, jsou vždy dvě odlišné věci.

Mnozí významní mužové dali své manželky uvěznit, zazdít či zavraždit, aniž by při tom porušili pravidla etikety

Vývoj lidstva je relativně nekonečný proces jeho rozrůzňování v etnika
a opětného sjednocování v nové formy soužití.
Autor

Etnikum

Etnikum jsou nejstarší dochované formy soužití lidí, vzniklé z původních rodů, a přežívající ještě velmi dlouhou dobu poté. Jsou to skupiny lidí, v nichž je hlavním spojovacím prvkem biologická příbuznost, tedy společní předkové, a to i tehdy když už se z nich zachovaly už jen vývojem deformované legendy, tradice a některé společné genetické znaky.

Etnikum je neurčitý pojem označující vzdálenou biologickou příbuznost lidí

Původní rody, tedy společně plodící skupiny, vznikaly z odlišných vývojových linií prapředků člověka, migrovaly, mísily se a izolovaly, rozvíjely se a zanikaly tak dlouho, až vznikl nový jednotný, vnitřně diferencovaný živočišný druh - člověk. Stalo se tak na takovém stupni vývoje, kdy už se poznání začalo díky řeči šířit stejně rychle, a dokonce rychleji než genetická informace.

Bylo to v době, kdy člověk ještě nebyl přemnožen, a k přežití potřeboval i měl rozsáhlá území. To způsobovalo, že jednotlivé rody žily v relativní izolaci a vyvíjely se odlišně. S přibývající schopností přežívat se rozrůstaly, štěpily se a znovu spojovaly v kmeny, a později i v kmenové svazy, přičemž se jejich biologická příbuznost poněkud vzdalovala. Byla občasně narušována cizími genetickými vlivy, ale ty bývaly většinou rozředěny či potlačeny asimilací.

Se vznikem civilizace byla už ve starověku kmenová jednota narušována mohutnými výboji nejsilnějších skupin, budováním velkých armád a jejich dálkovými přesuny. Vznikaly státy a později koloniální území bez ohledu na původní osídlení. Formovaly se a rozpadaly velké říše, přehrazovaly se feudálními bariérami. Původní etnika v nich byla marginalizována, rozpadala se, asimilovala i zanikala, a z jejich pozůstatků se formovala národnost, tedy skupiny lidí, zachovávající si ze svého etnika prvky jazyka, kultury, náboženství a tradic, ale žijící už jinde či jiným životem.

Kapitalismus pak počal budovat státy na základě tehdy existujících a dále měněných hranic, odstraňovat feudální hranice a vytvářel nové, uvnitř nichž vytvářel jednotný trh i školství, státní správu i informační toky, což posilovalo potřebu i možnost jednotného jazyka. Začal se formovat moderní národ, v němž už někdejší biologická příbuznost nehrála zásadní roli, takže vznikaly národy i z lidí odlišné barvy pleti.

Původní etnické skupiny ve vyspělém světě postupně mizely, a s pozdější migrací pracovní síly zde vznikají etnické skupiny nové. Jejich výrazným rysem už není ani tak biologická odlišnost, jako rozdíly třídní, ale i kulturní a náboženské, z etnického původu vyplývající. Ty pak často přerůstají v politické rozpory, společnost ohrožující.

Sociální rozdíly lidí jsou větší a důležitější než jejich rozdíly biologické

Každý, kdo kdy chtěl vyšlechtit nové a lepší lidstvo, se mylně domníval,
že tím ideálním prototypem je on sám.
Autor

Eugenika

Člověk se vyvinul jako druh v procesu živelně působícího zákona přírodního výběru v bytost myslící. Poté v procesu vědomého přetváření přírody změnil svou společnost na civilizovanou, tedy třídně rozvrstvenou, a svůj přírodní výběr partnera modifikoval výběrem sociálním, což však nemělo valný vliv na jeho biologický vývoj.

Lidské individuum je náhodně vzniklou kombinací genů, jejichž nositeli byly stovky generací jeho předků

S rozvojem biologie jako vědy, s pokroky ve šlechtění rostlin i živočichů, jejichž uměle vzniklé formy vytlačily původní druhy z té části přírody, která je člověku zdrojem potravy i surovin, se počaly objevovat názory, že je třeba šlechtit i člověka. Živnou půdou k tomu bylo prostředí národnostního a rasového útlaku, v němž se odlišní obyvatelé planety jevili jako méněcenní, nebo s nimi bylo alespoň tak zacházeno, ale také výrazné sociální rozvrstvení, v němž se masy výrobců stávaly druhořadými. Vznikaly ideje eugeniky, sociálního darwinismu, sociálního či rasového inženýrství a jiné, hlásající nutnost umělé regulace rozmnožování člověka s ohledem na jeho budoucí kvalitu. Těchto teorií se pak ujali v USA a v Anglii i významní učenci a politici, mezi nimi i Winston Churchill, a s nimi i rasismus ospravedlňující kolonialismus, a později i fašismus a antisemitismus. Vznikalo maltuziánství jako teorie, rasová antropologie, a v praxi rasové selekce a nucené sterilizace, nejprve nikoli ve fašistickém Německu, ale v „nejdemokratičtější zemi světa“, ve Spojených státech. V pozadí všeho byl vždy útlak těch slabších mocnými.

Všechny praktické pokusy o šlechtění lidí byly vždy nakonec odsouzeny jako zrůdné

Každé šlechtění živého organismu vyžaduje totiž dlouhodobý plán, neboť je ho nutné provádět s velkým množstvím generací. Člověk má však příliš dlouhý rozmnožovací cyklus na to, aby šlechtil sám sebe. Vyžaduje to takovou činnost institucionalizovat, což v třídně rozdělené společnosti nutně musí vést ke zneužívání ve prospěch vládnoucích zájmů.

Každé šlechtění člověka je zaštiťováno všelidskými zájmy a zneužíváno zájmy skupinovými

Jakékoliv šlechtění vyžaduje příbuzenské rozmnožování v izolaci a současně vyřazování jedinců, nevykazujících požadované znaky. Obojí v praxi degraduje šlechtěného jedince na věc, s níž lze zacházet libovolně. Není-li šlechtění doprovázeno záměrným vyřazováním nevhodných jedinců, vede vždy k degeneraci, což dokazují procesy degenerace v mnoha šlechtických rodech.

Pokusy o šlechtění lidí jsou nakonec vždy zločinem

Člověk se přírodními procesy vyvinul jak tvor univerzální, schopný přežít ve všech prostředích a prosazovat se vůči okolní přírodě nejrůznějšími způsoby. Ale jakékoliv šlechtění je vedeno vždy jednostrannými zájmy, určitým směrem,

a z vysoce životaschopných a odolných jedinců „planě“ žijících v přírodě vytváří jedince s omezenou odolností, vyvinuté jednostranně v souladu se zájmy šlechtitele. A kdo bude šlechtitelem člověka?

Nikdo nemá právo rozhodovat o kvalitě příštích generací

Jakékoliv pokusy o šlechtění vždy ochuzují přírodu o část mnohotvárného genetického potenciálu, který se vyvíjel miliony let, a který nemá nikdo právo přírodě odejmout. Je to nakonec vždy proti životu. Proto jsou šlechtitelé často nuceni těžce hledat původní genetický materiál, nedeformovaný lidskými zásahy.

Pokusy o šlechtění člověka jsou vždy proti přírodě, a tudíž proti člověku

Tisíce náhod, které se spolupodílely na vývoji člověka jako druhu, i na vzniku každého lidského jedince, jsou a zůstanou součástí světa. Nelze je odstranit. Nesmyslnost zjednodušených představ o vynikajících budoucí jedincích nejlépe vystihl americký spisovatel Mark Twain, který byl na večírku osloven jednou známou herečkou slovy: „Mistře, my bychom spolu měli mít potomka, který by byl chytrý po Vás a krásný po mně.“ A Mistr odpověděl: „*Vyloučeno, madam, představte si tu hrůzu, že by to dopadlo obráceně!*“

Člověk byl přírodou živelně vyšlechtěn k odolnosti a univerzálnosti. Jakékoli pokusy o změnu tohoto stavu jsou proti přírodě i proti lidstvu.

I nesmyslné teorie však často vycházejí z reálného a racionálního základu, jsou jen falešným odrazem reality ve vědomí lidí. Už Charles Darwin varoval, že pokud nebudou pokroky v medicíně, narušující přírodní výběr, vyváženy promyšlenou kontrolou populace, povede to k degeneraci národa. Stačilo pár generací, a už se to potvrzuje. U tzv. vyspělé euroatlantické civilizace, tedy u té „skvělé bílé rasy“ klesá plodnost mužů i žen, roste počet dědičných chorob, alergií i psychických onemocnění, vznikají stále nové a nové civilizační nemoci, a roste podíl tzv. sociálně nepřizpůsobivých. Porodnost klesá, počty obyvatel i natalitu, a stále častěji i intelektuální potenciál země zachraňují přírodním výběrem zocelení přistěhovalci. Nevadí, přistěhovalců je dost, lidstvo to přežije

Paradoxem je, že se v této situaci tzv. demokratičtí politici stále častěji zabývají přistěhovalectvím jako problémem, který je důsledkem jejich krátkozraké politiky v minulosti, a vedle toho bojem za práva sexuálně odlišných menšin, který je krátkozrakou politikou současnou.

Společnost postavená na individuálních zájmech není schopna zajistit budoucnost lidstva

Současně s tím, a jako jeden z důsledků toho, se pomalu začalo stěhovat „centrum světa“. Nejprve z Evropy do Ameriky, a poté nenápadně přes Japonsko do Číny či Indie, a jednou možná i do Afriky.

Co na tom, už tam bylo!

Přemíra zušlechťování člověka může vyvrcholit tlupou mrzáků
Autor

Tzv. „evropské hodnoty“ jsou propagandistickým blábolem eurohujerismu.
Autor

Eurocentrismus a evropské hodnoty

Už od kolébky má člověk tendenci považovat svůj svět za střed celého světa. V pubertě jej zpravidla tato představa opouští, pokud puberta nezastydne. V širším měřítku však taková iluze vyhovuje mocným či o moc bojujícím; vštěpují ji do společenského vědomí ve snaze posílit svou vlastní váhu. Prosazují názor, že kultura vlastního etnika je nadřazena kultuře jiných skupin. Tak vzniklo mnoho etnocentrismů, z nichž žádný lidstvu nepřinesl nic dobrého.

Své gnoseologické kořeny má eurocentrismus v křesťanství, s nímž je dodnes spojen. Tak, jak se šířilo křesťanství, rozšiřovaly se mocenské zájmy a naopak. Bible, která je považována za jeden ze symbolů Evropy, má svůj původ na Blízkém východu, stejně tak jako písmo a mnohé další z toho, na co je Evropa hrda. I ti *„ušlechtilí*“ bílí Evropané sem vlastně přišli odkudsi z Afriky. Jejich evropanství vzniklo z Afrického otrokářství, z židovské tradice pocházející z Asie, Arabské vzdělanosti i střelného prachu objeveného Číňany. Hrdě se hlásí ke kořenům v Antice a nevidí jejich počátky ve starověkém Orientu. Čerpali poznatky z celého světa; mluví indoevropskými jazyky, počítají pomocí arabských číslic, a to vše zdokonalují ve prospěch evropských mocných. Přinesli lidstvu křižácké výpravy i kolonialismus, rasismus i světové války, fašismus i terorismus, zbraně hromadného ničení i trestné invaze, kobercové i humanitární bombardování, koncentrační tábory i holokaust, nového boha i nové hodnoty.

Evropské hodnoty se šířily mečem i ohněm a nepřestalo to

Eurocentrismus považuje svou kulturu, zvyky i tradice, metody vládnutí i vykořisťování za univerzální hodnoty a považuje své standardy i představy za univerzální a vnucuje je i mimoevropským kulturám a náboženstvím. Typický Evropan je dnes oblečen v asijském textilu, komunikuje asijským mobilem, čerpá znalosti z asijského počítače a je hrdý na své evropské hodnoty.

Eurocentrismus je přežívajícím produktem evropské koloniální politiky

Namyšlené evropanství převzaté Američany považovalo postupně všechny ostatní za pohany, barbary, domorodce a nyní za rozvojový svět, kterému pomáhá tak, že jej intenzivněji vykořisťuje. Považuje Rusko za Asii a nechápe, že se střed světa přesunuje na východ. Presentuje svět jako protiklad kulturního Západu a zaostalého Východu, za svět považuje pouze euroatlantický prostor, zatímco ostatní území jsou jen jeho periferií, zadním dvorkem, na kterém má nejen právo, ale i povinnost udržovat tzv. vyspělá část světa svůj vlastní pořádek. Své relativní hodnoty jako je demokracie, svoboda a lidská práva prohlašuje za univerzální, vnucuje je bez ohledu na historické tradice a zvláštnosti ostatnímu světu, a pod jejich pláštíkem mu podsouvá především svůj vlastní a sobě podřízený ekonomický systém, zajišťující pokračování a rozšiřování svého neokoloniálního panství.

Eurocentrismus je ideologií globální dominance kapitalismu

Teoretickým zdrojem eurokomunismu je fabiánský socialismus,
psychologickým zdrojem je obava ze ztráty společenské prestiže,
a sociálním kořenem jsou chyby socialismu.
Autor

Eurokomunismus

Na přelomu 60. a 70. let se v řadě západoevropských komunistických stran rozpoutala diskuse vyvolaná snahou některých komunistů, zejména intelektuálů, zbavit se spojení s na Západě zkompromitovanou východoevropskou levicí. Bylo to důsledkem likvidace Stalinova kultu v SSSR a potlačení maďarského povstání roku 1956, a zejména díky sovětské intervenci v Československu roku 1968. Počaly vítězit předchozí myšlenky odmítající nedemokratickou praxi komunistů v Sovětské svazu a ostatních socialistických zemích. To vedlo k roztržkám uvnitř komunistických stran i mezi nimi, a byly počátkem hluboké krize mezinárodního komunistického hnutí.

Eurokomunismus je reakcí na chyby socialismu

Eurokomunismus se distancoval od Stalina i Lenina. Slovy sice zůstával na pozicích marxismu, avšak vzdával se idejí revoluce. Přijímal jako výchozí cestu k socialismu postupný pokojný přechod za pomoci parlamentních změn, který je sice možný, avšak ve většině zemí nereálný.

Eurokomunismus je revizí marxismu

Ve své ideologii zavrhl pro přechodné období existenci diktatury proletariátu a absolutizoval politický pluralismus. Odmítl historickou zkušenost, že každý nový společenský řád musí být po získání politické moci zajištěn silou do té doby, než si upevní svou vlastní ekonomickou sílu. Tím učinil socialismus života neschopným, i kdyby se jej podařilo parlamentní cestou prosadit.

Eurokomunismus se vrátil na pozice utopického komunismu

Teoreticky vychází z tzv. fabiánského socialismu, vzniklého v britském intelektuálním prostředí těsně po Marxově smrti. Stál na počátku vzniku revizionismu a promítl se v reformistickém hnutí, které se ale dále, alespoň formálně zůstávalo dělnickým.

Eurokomunismus je salónní komunismus prosperující inteligence

Dokud bylo mezinárodní komunistické hnutí silné, byl eurokomunismus na Západě formálně tolerován a zčásti i podporován jako nástroj toto hnutí rozkládající. Jakmile však došlo k rozpadu světové socialistické soustavy, toto své postavení ztratil. Oproti jiným součástem komunistického hnutí má obrovskou výhodu v tom, že nikdy nezískal moc, nebyl nucen realizovat své utopistické ideje, a tudíž se nedopustil žádných chyb. Zdiskreditoval se pouze tím, že přivedl většinu západoevropských komunistických stran k bezvýznamnosti.

Eurokomunismus je pouze jedním z mnoha omylů na cestě k beztřídní společnosti

Příroda nečiní skoků.
Carl Linné

Evoluce

Lidé používají mnoho pojmů, které už dávno nevyjadřují to, co jimi bylo původně míněno, a co bývá obsaženo v jejich slovním základu. Je to tím, že se neustále mění svět i stupeň jeho poznání, zatímco starý pojem přetrvává. Jedním z takových pojmů je evoluce, původně pouze biologická, později přeneseně i kulturní či jiná. Vychází z původního latinského slova znamenajícího rozvinutí svitku, které se předpokládalo jako plynulé.

Evoluce je domněnka plynulého vývoje přírody či společnosti

Pojem se zrodil ze starých názorů biologů, pozorujících přírodu a život jako pozvolný a plynulý vývoj, a neznajících či později odmítajících dialektiku. A proto byl použit pro rodící se vývojové teorie, a dodnes je používán, pojem evoluce. I Charles Darwin odmítal uznat existenci skoků v živé přírodě, aniž si povšiml, že je sám v přírodě našel a vysvětlil, stejně tak jako působení i projevy všech tří zákonů dialektiky. V závěrečné kapitole své knihy, vysvětlující původ druhů přírodním výběrem, píše doslova: *„Období, po které se druhy mění, jsou měřena v letech velmi dlouhá, ale v porovnání s obdobími, kdy zůstávají druhy neměnné, jsou velice krátká“*.

Vznik nového druhu je oním neuznávaným kvalitativním skokem

Vznik každého atomu, molekuly či buňky je stejně tak kvalitativním skokem jako vznik nové planety či hvězdy, nového jedince či druhu. A stejně tak i jejich zánik. To jen mechanické, zjednodušené či idealistické pojetí dialektiky má představu, že kvalitativní skok musí vždy směřovat někam nahoru, k vyššímu a dokonalejšímu. Změna kvality provází každý vznik a zánik. A sám každý kvalitativní skok je procesem, který v sobě může obsahovat i kvalitativní skoky dílčí.

Evoluce, to je jen pohled z historického odstupu;
z tak velké dálky, že nám při něm unikají podrobnosti vývoje, zvraty a stagnace,
a kvantitativní i kvalitativní změny nám splývají v jednu plynulou linii.

Také při pohledu zblízka, zahleděni do detailů, např. při podrobném studiu archeologických vykopávek, detailů uměleckých děl, nebo každodenních skutků našich dorůstajících ratolestí, nevnímáme jednotlivé skoky, oddělující vývojové etapy, které jsou při větším odstupu zcela patrné jenom tím, že přinášejí novou kvalitu.

Vývoj přírody a společnosti je vždy jednotou plynulých i prudkých změn;
pouze v myšlení nám to jde buď hodně rychle, nebo hodně pomalu.

Žádný pojem nemůžeme brát doslova, vždy musíme znát podstatu procesu, který postihuje. Znalost jazyka, ze kterého pochází, je jen vítaným doplněním našeho poznání, nikoli jeho podmínkou. Jestliže tuto jazykovou znalost absolutizujeme, a vykládáme svět z pojmu, kterým je odrážen, pak je to vždy překážkou pochopení pravdy.

To, co je nadáno vlastní činností, může mít také vlastní existenci.
Tomáš Akvinský

Existence

Pojmem existence označujeme výskyt, vnější projev, jsoucno či bytí, avšak v různých jazycích i u různých filozofů mohou mít tato slova poněkud odchylný význam. Pojmenovávají skutečnost materiální nebo ideální, objektivní i subjektivní, existencí reálnou i možnou. Bez konkrétního označení způsobu existence je ale tento pojem krajně neurčitý, a jeho absolutizace vede k objektivně idealistickému chápání jakési *„existence vůbec“,* nebo k subjektivně idealistickému stírání rozdílů mezi objektem a subjektem, k existencialismu a iracionalismu. Dialektický a historický materialismus proto vždy rozlišují, jakou existenci či skutečnost zkoumají.

Pokud cokoli existuje, má to určitou kvalitu i kvantitativní stránky, je to v pohybu a vnějších vztazích, má to konkrétní vlastnosti, vyvíjí se to a mění, tak či onak se to projevuje a má svou podstatu. Vše existuje z určitých příčin, a má své následky, je vnitřně rozporné, vstupuje do vnějších rozporů, svou existencí vytváří nové možnosti. Existující se nějak projevuje, a má svou podstatu. Existence je vztahem i pohybem, a to umožňuje poznatelnost existujícího.

Vše existující je výsledkem předchozího vývoje, kvalitativního skoku, je dialektickou negací starého a vznikem nového.

Vývojový skok vytváří novou kvalitu, která tím začíná existovat

Existence, tj. rozvoj směřující k vyšší kvalitě. V okamžiku svého vzniku však žádná nová kvalita své hranice míry nevyužívá, překračuje pouze dolní hranici své existence a k té horní má ještě velmi daleko. V rámci nové hranice míry vznikají nové možnosti, využívané tehdy, jestliže se doplňují chybějící podmínky. Teprve tím dochází k rozvoji existujícího.

Existence je překročení jedné hranice míry a vývoj směrem k hranici nové

Nesměřuje-li entita k hranici horní, stagnuje, což vede k postupné degeneraci a zvratu vývoje směrem k nižšímu. Stagnace vede k degeneraci, k zániku existence. Jen nejjednodušší výtvory přírody i člověka mohou přežívat dlouho bez kvalitativních změn, ale nikdy ne věčně. Existence je jednotou vzniku a zániku, rozvoje i úpadku, Vše existující je dočasné a konečné. Za nekonečný považuje materialismus pouze souhrn všeho existujícího, tj. hmotný svět, což někdy bývá mylně ztotožňováno s pojmem vesmír, kterým označujeme pouze poznávanou část megasvěta.

Hranice míry tvoří dialektický vznik a dialektický zánik existence

Existence čehokoli je výměnou informací s vnějším světem, tj. neustálé vstupování do rozporů s ním a přerůstáním těchto rozporů do rozporů vnitřních. Je to pohyb a změna, vytvářející univerzální souvislost materiálního světa i jeho myšlenkových odrazů. Existence je možná pouze v prostoru a času.

Existence věci je souhrnem jejích měnících se vztahů

Existencialismus není ateismem ve smyslu, že by se vyčerpal dokazováním, že bůh neexistuje. Prohlašuje spíše: i kdyby bůh existoval, nic by se tím nezměnilo.
Jean-Paul Sartre

Existencialismus

Po prohrané první světové válce a tvrdých podmínkách Versailleské mírové smlouvy, prosazených zejména revanšistickou politikou Francie a Velké Británie, bylo Německo zdecimováno nejen vojensky, ale i ekonomicky, sociálně, politicky a morálně. Pocit zmaru a beznaděje kdysi hrdého národa se projevil vznikem nového filozofického a uměleckého směru, navazujícího na předchozí filozofie existence.

Existencialismus je individualistická filozofie pesimismu a nihilismu

Později se tento značně nesourodý a často rozporů plný směr rozšířil po vyspělé Západní Evropě a stal se módní záležitostí. V Německu samém však byl poměrně rychle vytlačen nastupujícím fašismem a myšlenkami nacionálního socialismu, které dávaly masám novou, byť falešnou a dočasnou naději.

Existencialismus chápal člověka jako jedince izolovaného od společnosti i jejího vývoje, bez sociálních vazeb, soustředěného na svoje vnitřní já a naprostou osamělost, plného úzkosti. V takovém stavu se pak člověk pokouší překonat své zoufalství, sebepoznáním a sebe uskutečněním. Hledá svobodu a smysl života v sobě samém. Jedinou oporu vidí ve svém nitru, protože mu ji společnost neposkytuje.

Existencialismus vidí jedinou jistotu člověka ve vlastní smrti

Je to subjektivně idealistický, iracionalistický myšlenkový směr sílící vždy v obdobích společenských krizí. Je odrazem odcizení člověka a jeho únikem do absurdna. Ve filozofii i umění je spojen s mnoha slavnými jmény, v praxi s masami bezejmenných, neschopných se organizovaně postavit stávajícím společenským poměrům.

Existencialismus je iluzí introvertního intelektuála zbaveného iluzí

Je to víra věřícího, kterého zklamal bůh, síla slabého a zbraň bezbranného, naděje beznadějného i aktivita pasivního; je to sebeklam oklamaného.

Je na jedné straně protestem proti konformismu, na druhé straně však svým zaměřením do sebe samého vede k pasivitě a vytváří konformismus nový. Ve zvulgarizované podobě přežívá existencialismus ve vědomí širokých vrstev lidí, utápějících svůj život v drogové závislosti a alkoholu. Ale stejně tak lze nalézt jeho stopy u lidí, hledajících smysl života v nakupování.

Počátky tohoto myšlenkového směru se objevují už v době, kdy marxismus poprvé charakterizoval celosvětové tendence, i když je ještě nenazýval globalizací, v době, kdy charakterizoval odcizení člověka. Měnil jména a bude je měnit i nadále.

Existencialismus je důsledkem sociální atomizace globalizující se společnosti

Krajnosti jsou v nelibosti, extrémy jsou nežádoucí.
Walther von der Vogelweide

Extremismus

Dříve, v dobách, kdy ještě sdělovací prostředky neměly dnešní moc, bývalo zvykem věci nazývat pravým jménem. Slovo extremismus bylo neznámé. Začalo se používat poměrně nedávno jako zbraň proti všem, jejichž ideje či politika byly v přímém protikladu se zájmy vládnoucí moci, byly příliš radikální na to, aby byly trpěny. Začalo se používat jako nadávka, nemající konkrétní obsah a vyjadřující spíše hodnocení a postoj oficiálních míst ke konkrétním subjektům politiky.

Extremismus je nedefinovaný a zneužívaný pojem

Přesto má tento pojem racionální obsah, který nemůže být přehlédnut při vědeckém zkoumání společenské skutečnosti, což ovšem není případ většiny politiků a sdělovacích prostředků. Extremismus bývá ztotožňován s jakýmkoli radikalismem.

**Extremismus nespočívá v radikálních cílech,
ale v bezhlavém používání prostředků nadbytečných k jejich dosažení**

Posuzování vhodnosti a účelnosti prostředkům je však vždy subjektivní, a proto většinou bývá pravdivé až dodatečně, je-li tato vhodnost dostatečně potvrzena společenskou praxí. Přesto však tu určitá kritéria jsou.

**Extremismus používá prostředky nepřijatelné pro ty,
pro něž by mohly být přijatelné cíle**

Tím se jakýkoliv extremismus zbavuje potenciálních spojenců, bez nichž se ale cílů dosahuje jen těžko. Naopak staví je proti sobě, setkává se s ještě větším odporem, a to jej vede k užívání prostředků ještě silnějších, čímž se dostává do ještě větších rozporů s většinou společnosti. Tu je však třeba získávat, ne dělat z ní nepřítele.

Přijatelnost cílů je však stejně historicky podmíněna, jako přijatelnost prostředků. Mění se spolu s úspěchy a neúspěchy, se silou odporu, s měnícími se zájmy širokých vrstev společnosti, ale i s poznáním jednotlivých příslušníků politického či náboženského subjektu. Mění se v odpor stejně snadno jako ve fanatismus.

**Hnutí, které si zvykne na užívání extrémních prostředků,
se nakonec stává nebezpečným pro celou společnost,
a tím i pro své přívržence**

Marxismus je radikální, nikoli extremistický. Skutečné komunistické hnutí se nemůže stát extremismem; nesmí užívat prostředků nadbytečně silných, protože je to kontraproduktivní. Zkušenosti s tím již má.

**Avšak musí počítat s tím, že bude extremismem nazýváno,
kdykoli bude skutečně radikálním, a v důsledku toho bude sílit**

Pojmy extrovert a introvert jsou pokusem některých psychologů jednoduše vysvětlit složité vnější vztahy člověka zevnitř, nikoli materialisticky, ale idealisticky.
Autor

Extrovert a introvert

Člověk, jakmile začal poznávat, počal třídit vše kolem sebe jinak, než to činí ostatní vyšší živočichové, tj. pouze na užitečné a neužitečné, bezpečné a nebezpečné. Čím složitějším se stával jeho svět, tím složitější byl i systém jeho klasifikace. Ze všeho nejméně však vždy dokázal přesně zařazovat ostatní příslušníky svého druhu. Je to tím, že jsou tím nejsložitějším výtvorem přírody, s jakým se setkává. A také proto, že člověk je nejen výtvorem přírody, ale i produktem společnosti. Je jednotkou biosociální, je souhrnem společenských vztahů.

Jedním z pokusů o klasifikaci člověka podle jeho společenských vztahů je jejich rozdělování na extroverty (častěji extroverty) a introverty, tj. na lidi vůči společnosti otevřené a uzavírající se. A protože to to nikdy nepostačilo, přidal se třetí typ, tzv. ambiverzní, tj. smíšený. Jelikož se však již před tím vžilo hypokratovské dělení lidí podle temperamentu, jednoduše se obě dělení začala spojovat: sangvinik a cholerik jsou extroverti, melancholik a flegmatik jsou introverti. A aby to bylo „vědecky“ podloženo, statisticky se zjistilo, že těch extrovertů je 75 % a introvertů 25 %. Kde jsou ony ambiverzní typy, ale statistiky neuvádějí.

Protože různí učenci začali připisovat jednotlivým typům nejrůznější a často odlišné vlastnosti, vznikalo okolo toho mnoho zmatků, omylů i pověr, takže každý konkrétní člověk je vlastně výjimkou. Většina takových teorií jen popisuje zvláštnosti jednotlivců, avšak nezabývá se příčinami těchto odlišností a jejich proměnlivostí, čímž se vlastně vyřazuje z vědy. Věda o člověku často zapomíná, že individuum formuje jeho společnost.

Míra otevřenosti člověka vůči společnosti se mění s tou společností i s jeho postavením v ní

Člověk nežije ve společnosti abstraktně, ale v konkrétních skupinách, a v každé z nich má jiné vztahy, v nichž se rozdílně projevují jeho mnohostranné povahové rysy a odlišně uplatňují, rozvíjejí či jsou potlačovány jeho schopnosti. V různých skupinách se tak člověk projevuje odlišně.

Otevřenost člověka vůči skupině roste s možnostmi jeho seberealizace v ní

Otevřenost člověka vůči společnosti je závislá i na jeho měnících se zájmech, fyzické a duševní kondici i náladě. Je to dialektický komplex vztahů, rozumu i emocí, instinktů vrozených i získaných, který je konec konců podmíněn sociálně, tedy materiálně. Je závislý na výchově, vlivech prostředí, existenčních jistotách, chování i jednání těch, kteří jeho společnost tvoří. Mění se s věkem i zdravotním stavem, sociální zkušeností i úspěšností. Každá pokus zatřídit člověka je vždy jednostranným zjednodušením jeho složitosti.

Každá typologie člověka je vždy jenom orientační; žádná není komplexní či věčná

Fakt je šifra skutečnosti.
Karel Kosík

Fakt a skutečnost

Skutečnost je složitá, člověk není schopen pojmout ji vcelku a najednou. Přijímá ji po částech, tak jak je poznává. Jednotlivé fakty však nejsou samy o sobě pravdivým obrazem skutečnosti. Jsou vytrženy z celkových vztahů, izolovány, což je zkresluje, zbavuje jejich významu a činí je iracionálními.

Skutečnost je proměnlivým souhrnem proměnlivých faktů a vztahů mezi nimi

Člověk nemůže poznávat jinak, než že jednotlivé fakty vytrhuje ze skutečnosti a zkoumá je izolovaně. Takové fakty jsou ale povrchní, jednostranné a nehybné, zatímco skutečnost je hluboká, všestranná a vyvíjející se. Aby zkoumané fakty dávaly smysl, je třeba je v abstrakci uvést do podstatných souvislostí, oproštěných od vztahů nahodilých a nedůležitých, odhalit hlavní a vedlejší, odlišit důležité od nedůležitého, podstatu od jevu. Při to však záleží na účelu zkoumání, na úhlu pohledu a cíli, k němuž směřujeme. Z konkrétní skutečnosti tak v procesu poznání vytváříme abstraktní obraz, který ale na jedné straně odpovídá pravdě a na druhé straně i našim záměrům. Je to pravda mající absolutní i relativní stránku, které nikdy neexistují samy o sobě. Převažuje-li absolutní stránka pravdy, jde o vědu. Převažuje-li však relativní stránka pravdy, daná ne našimi možnostmi poznání ale našimi zájmy, pak jde o ideologii. Každý fakt lze interpretovat i obráceně.

Nevědecký přístup k faktům je vytrhává ze souvislosti, registruje je, popisuje a zkoumá, ale nerozumí jim. Absolutizuje ta fakta, která odpovídají jeho záměrům a potlačuje ta, která mu nevyhovují. Do předem projektovaného obrazu dosazuje zlomky skutečnosti a skládá nepravdivý obraz, mozaiku odpovídající představám svého tvůrce. Ze střípků skutečnosti lepí lží falešný obraz. Každý fakt je sám o sobě dokazatelný, ale celkový obraz je nepravdivý. Fakty jsou nezávislé na pozorovateli, ale jejich výběr a hodnocení ano. Fakt je vždy rozporný z celkem, z něhož je vytržen.

Z prokazatelných faktů lze zkonstruovat pravdu, iluzi i lež

Dialektický přístup respektuje rozpornost faktů, odrážejících rozpornost skutečnosti, stejně tak jako jejich proměnlivost a jednostrannost, odlišuje jejich vypovídající schopnost v různých souvislostech a rozdílném čase. Není mechanickým řazením faktů, ani jejich libovolným spojováním. Považuje fakt za atom poznání, ale neredukuje poznání na fakty. Jen některé lidské výtvory lze mechanicky rozebrat na nejmenší dělitelné části a potom znovu složit dohromady, aniž by došlo ke změně skutečnosti. Příroda, člověk ani společnost však takovou vlastnost nemají. Hmota je sice nekonečně dělitelná, tak jako je skutečnost nekonečně dělitelná na fakty, ale z původních částí už nelze složit stejný celek, protože svět se mění a původní souvislosti se nevracejí.

Mechanicismus redukuje skutečnost na fakty

Fakt je jediným zprostředkovatelem poznání, avšak současně mu zabraňuje. Zakrývá měnící se vztahy, s nimiž spoluvytváří skutečnost.

Jakýkoli počet důkazů svědčících ve prospěch tvrzení jej nemůže jednoznačně dokázat,
zatímco k jejímu vyvrácení stačí důkaz jediný.
Karl Popper

Falzifikace

Každé poznání začíná iluzí, které se později jen těžce zbavuje. Substrátem těchto iluzí se stala na tisíce let božstva, proměňující se spolu s člověkem. S rozvojem lidstva však neustále vznikaly iluze nové, i takové, které se s nadpřirozenými jevy neslučovaly. Každý pronikavě nový poznatek vzbuzoval iluzi, že platí absolutně, každá mezera v poznání byla nahrazována iluzí novou. Ani věda není vůči těmto procesům imunní; i v ní zapouštěly a dodnes zapouštějí své kořeny rozmanité představy a absolutizace v podobě nejrůznějších teorií a hypotéz, které věda ověřuje a poté vylučuje či potvrzuje v úzké součinnosti se společenskou praxí.

Tyto procesy se pokusil rakouský filozof Karl Popper, zakladatel kritického racionalismu, nahradit pojmem „falzifikace“, který však sám nejednoznačně užíval ve smyslu teoretické možnosti ověření či vyvrácení, testovatelnosti či vyvratitelnosti, ale i samotného procesu testování i vyvracení, ačkoli sám prokazování pravdivosti vědou odmítal. Úkolem vědy podle něho není vytvářet teorie a potvrzovat je, ale vyvracet. Později se snažil své zásadní problematické soudy modifikovat a relativizovat. Filozofové jej většinou odmítali, přírodovědci často s nadšením přijímali, avšak s mnoha jeho názory nesouhlasili. Jeho názory byly překrucovány i absolutizovány, a jeho nešťastný termín falzifikace nešťastně překládán.

Falzifikace je zmateným pojmem zmateného filozofa

Popper, původně neobratně brojil proti nedokazatelným iluzím ve vědě. Kdyby se po válce nepustil do teoretizování v politice, nevěnoval se teoretickému srovnávání fašismu a komunismu v knize „Otevřená společnost“ a neoslavoval buržoazní demokracii jako protipól totalitních režimů, zůstal by nepovšimnut. Jako filozofický teoretik studené války byl však oslavován, jeho dávno zapomenuté názory byly vytaženy na světlo, vzbudily mnohé rozpaky a rozpory, a vynucovaly si korekce. Původní zmatenost byla dovršena.

To nic nemění na původní správné myšlence: Teorie a hypotézy, které jsou formulovány tak, že je nelze vyvrátit jen pro jejich nezávislost na objektivní realitě, opravdu nemají cenu. Avšak často musejí vznikat jen jako tušení objektivní reality, která může být prokázána až daleko později, až k tomu věda bude mít podmínky.

**Vědecké poznání je jednotou vytváření hypotéz a teorií,
jejich dokazování, vyvracení i nahrazování novými,
což je vždy doprovázeno dočasnými iluzemi jako subjektivní stránkou pravdy**

Pojem „falzifikace“ vstoupil do dějin filozofie, aniž filozofii samu výrazně ovlivnil. I slepé uličky jsou však součástí procesu poznání, pokud se v nich neuvízne.

To, že se věda musí opírat o prokazatelná fakta a nikoli o neprokazatelné iluze,
věděla věda už dávno před tím, než se Popper narodil.
Autor

Nejhorší je srážka s aktivním blbcem. … Fanatismus je strach přijímat svět v jeho složitosti.
Jan Werich

Fanatismus

Fanatismem byla kdysi označována pozitivně míněná horlivost. Projevuje se v náboženství, politice, kultuře, při obhajobě národa, stejně jako v práci, ve vědě či sportu. Postupně se pozitivní obsah vytratil, ale horlivost v něm zůstala.

Fanatismus je aktivní dogmatismus

Pro fanatika je charakteristická vysoká aktivita a nízké znalosti, velké zaujetí a nedostatek argumentů, vyhrocené zájmy a nemožnost jejich realizace, velké cíle a neznalosti prostředků vedoucích k jejich dosažení, pevnost vlastního názoru a netolerance jiným, silné emoce a nepoužívání rozumu. To první samo o sobě ke vzniku fanatismu nikdy nepostačuje.

Fanatik nepotřebuje pravdu, ale hesla

Fanatismus je sociálním jevem; roste přímo úměrně se společenskými rozpory a nepřímo úměrně s pochopením jejich skutečných příčin. Je to nedostatečné myšlení a přemrštěné jednání. Fanatik reaguje na odpor zuřivostí, protože nemá argumenty, nahrazuje rozum emocemi, nenávistí a zvýšeným úsilím.

Fanatik nahrazuje rozum emocemi a vírou

Ačkoliv bývá fanatismus považován za záležitost pouze psychicky podmíněnou, vyplývající z individuálních odlišností či dokonce poruch jedince, má tento jev především své sociální kořeny. Spočívají v existujících společenských rozporech, jejichž základem jsou vždy rozpory ekonomické. Za každým fanatismem jsou vždy, kdesi vzadu, skryty něčí materiální zájmy.

Člověk se fanatikem nerodí, to z něj musí udělat společnost

Fanatismus je vždy zneužitelný těmi, kteří jej vyvolávají, ovládají a zpravidla zůstávají skryti. Bez ohledu na své cíle se jakýkoliv fanatismus vždy stává společensky nebezpečným. Čím širší okruh lidí zasahuje, tím hůře. Při neúspěšné snaze o sebeprosazení zpravidla sahá k extrémním prostředkům, srůstá s extremismem, a nakonec bývá poražen ohroženou většinou, někdy i velmi krutě.

Fanatik bývá poslední obětí fanatismu

Být horlivým zastáncem čehokoli ještě neznamená být fanatikem. Být komunistou je s fanatismem neslučitelné. Komunistické hnutí nevyžaduje jen věrnost a aktivitu, ale také uvědomělost, tedy hluboké znalosti a jejich tvůrčí používání. Většinu chyb socialismu nezpůsobili skuteční komunisté, ale fanatici ukrytí v jejich středu či dokonce ve vedení.

Fanatismus je cesta nevedoucí k cíli.
Největším nepřítelem je fanatik ve vlastních řadách.

Obrazotvornost je důležitější než poznání.
Albert Einstein

Fantazie a představa

Představa je ideální smyslový odraz reality uložený v paměti vyšších živočichů. Je to idealizovaný vjem, oproštěný od některých detailů a zkreslený emocemi.

Představivost či obrazotvornost, to je schopnost člověka rekonstruovat v myšlenkách představy na základě smyslového poznání a zkušenosti, čímž vzniká průnik smyslového, emocionálního a racionálního poznání. Tato schopnost vyvolat z paměti to, co už je tam uloženo a reprodukovat to, je předpokladem pro vznik vyšší schopnosti - fantazie. Ta už je výlučně lidskou schopností, která je podmíněna vědomím. Umí zapojit nejen smyslovou zkušenost, ale i znalost.

Fantazie je představivost nezatěžovaná zkušenostmi

Je to schopnost záměrně spojovat ve svém vědomí reálné poznatky nereálným způsobem, a vytvářet tak obrazy něčeho, co ve skutečném světě neexistuje. Spojí-li se reálné poznatky možným, i když ještě neexistujícím způsobem, stává se fantazie i nástrojem velkých objevů.

Fantazie tvoří první stupeň tvůrčího poznání

Vše, co člověk tvoří, tvoří nejprve ve svém vědomí jako ideu. Teprve poté ji svou prací zpředmětňuje. V tom je jeho rozdíl od nižšího živočicha, který sice má představu, ale nemá fantazii, a jehož praktická činnost není zprostředkována vědomím a řečí.

Fantazie na rozdíl od abstrakce pracuje nejen s podstatnými, ale i s jevovými stránkami, je tedy širší a bohatší. Je-li více ovládána jen emocemi, vede k iluzím, avšak je-li převážně ovládána rozumem, stává se důležitým prvkem poznání. Avšak rozum bez emocí nové neobjevuje. Fantazie zprostředkovává nové poznání, stejně tak jako nové omyly.

Fantazie je porodní bábou náboženství, ale i umění a vědy

Rozvíjení fantazie u dítěte je stejně důležité, jako rozvíjení jeho řeči, znalostí a sociálních vztahů. Umožňuje vznik člověka plnohodnotného, jeho přeměnu z živočicha – konzumenta na živočicha – tvůrce.

Fantazie a rozum musí být v dialektické jednotě

Bez fantazie nepochopíš ani holá fakta
André Brie

Na konci pracovního procesu vychází výsledek,
který tu byl na jeho počátku už v dělníkově hlavě, tj. Ideálně
Karel Marx

Fašismus je otevřená teroristická diktatura nejreakčnějších, nejšovinističtějších, nejimperialističtějších živlů finančního kapitálu.
Jiří Dimitrov

Fašismus a neofašismus

Parlamentní systém je velmi účinný nástroj k udržení ekonomické moci buržoazie, avšak někdy selže. Stane se tak vždy, když zesílí revoluční nálady nespokojených mas a hrozí nebezpečí, že bude demokratickou cestou nastolena systémová změna, ekonomická privilegia buržoazie ohrožující. Pro tento případ si finanční špičky skrytě ve společnosti budují, udržují a tolerují zárodky krajně pravicových hnutí, které v případě potřeby podpoří, prosadí jejich popularitu a použijí k potlačení systémového odporu. Rozeštvou společnost, nahradí demokracii fašismem, přičemž jejich ekonomické výsady mocných budou zachovány.

Fašismus je záloha finančního kapitálu pro případ selhání parlamentního sytému

Je to souhrnné označení pro krajně pravicová hnutí ochotná nastolit otevřenou diktaturu a potlačit levicové síly v případě, že by ovládly politický systém a ohrožovaly zájmy vládnoucí buržoazie. V takovém případě dostává fašismus její plnou podporu a chopí se moci.

Fašismus je nástroj buržoazie na špinavou práci

Nacionalismem, demagogií, hledáním umělého nepřítele, divokým radikalismem a populismem získává stále více posluchačů a přívrženců. Soustřeďuje se nespokojenou maloburžoazii i radikální masy. Jeho ideologie těží ze skutečných ekonomických, sociálních a politických problémů, k nimž hledá náhradní viníky a útočí proti nim. Sjednocuje národ v boji proti domnělému nepříteli, neodstraňuje, ale zesiluje vykořisťování.

Fašismus je nejhorší formou populismu

Jeho názvy, formy a metody jsou v jednotlivých případech rozdílné, ale jejich podstata je vždy stejná. Bývá podporován zahraničním kapitálem, vytváří si předem podporu v ozbrojených složkách státu i mezi krajně individualistickou částí inteligence. Hledá kořeny v národních tradicích, o které by se mohl opřít, stejně tak jako mezinárodní spojení, které vždy nachází. Jakmile ovládne silou státní aparát, bez milosti potlačí revoluční, a poté i všechny demokratické síly. Likviduje jakýkoli odpor nejprve uvnitř společnosti, a nakonec i uvnitř vlastního hnutí. Nastoluje otevřenou diktaturu opřenou o fanatiky.

Základním rysem fašismu je otevřený antikomunismus

Fašismus může zabránit sociální revoluci, avšak zemi při tom rozvrátí. Stává se překážkou ekonomického rozvoje a musí zmizet. Znemožní se, avšak po čase v nové formě, s jinými tvářemi a pod jiným názvem znovu ožívá, připraven plnit svou úlohu.

Poté co fašismus splní svůj úkol, bývá stejnými vládnoucími silami odstraněn, odsouzen, a nahrazen běžnou formou liberální demokracie. Je to politická síla na jedno použití.

Čemu lidé ze zvyku říkají osud, jsou většinou jejich vlastní hloupé kousky.
Artur Schopenhauer

Fatalismus

Člověk se často ocitá v situaci, kdy je bezmocný, neví si rady, nemůže nic dělat proti tomu, co mu hrozí, nebo se mu to alespoň jako nemnožné zdá. Pokud se v takové situaci ocitá příliš často, vzniká v jeho světovém názoru přesvědčení, že jeho vůle a činnost nemají smysl; rodí se jeho fatalismus, za nějž skrývá své chyby.

Kořenem fatalismu je bezradnost

Je to víra ve vyšší moc, která předem určuje, co se má stát a jak se to stane, a tudíž předem určuje místo a úlohu každého jedince ve světě i společnosti, což nelze žádnou činností změnit.

Fatalismus je víra v osud

Tento prvek světového názoru nabyl v historii mnoha filozofických či náboženských podob, byl mnohokrát umělecky zpracováván, a ještě častěji byl vědomě a záměrně šířen jako nástroj k dosažení poslušnosti a odevzdanosti.

Fatalismus zbavuje člověka vůle a uvádí jej do pasivity a podrobuje větší síle

Teoreticky je fatalismus mechanickým, metafyzickým determinismem, je v různých variantách obsažen ve všech náboženstvích, a jeho prvky jsou prakticky v každém idealismu. Vždy jednostranně redukuje kauzalitu, absolutizuje nutnost a potlačuje nahodilost, a nade vše staví předurčenost. Víra v nezměnitelnost budoucnosti člověkem vychází z idealistické představy, že to „vše někdo či něco řídí“.

Fatalismus je absolutizací nutnosti

Avšak ani materialismus není vůči němu imunní. Každý mechanický, nedialektický materialismus má v sobě stopy fatalismu. Uznává především neměnné působení zákonitosti a nutnosti, nechápe zpětné působení účinku na příčinu a potlačuje úlohu subjektu ve vývoji společnosti.

Dialektický materialismu se snaží pochopit celou složitost světa a vývoje, v němž nutnost je vždy provázena nahodilostí, přičemž existuje vždy řada možností, které se mohou změnit ve skutečnost. Neredukuje kauzální řetězce na jednostranný či jednosměrný proces, neabsolutizuje vnější rozpornost, ale vidí ji v dialektické jednotě s rozporností vnitřní. Nevidí člověka jako pasivní element vývoje, ale jako jeho aktivní součást. Slovy Karla Marxe*: „Lidé jsou autory i herci svého dramatu“.*

Dialektický materialismus uznává nutnost, avšak neizoluje ji od nahodilosti, vysvětluje aktivní roli subjektu v dějinách, ale neizoluje ji od nutnosti.

Ale i v různých interpretacích dialektického či historického materialismu se občas objevovaly, zejména v propagandě, ale i v praxi, prvky fatalismu. Víra v automatické, působení zákonů společenského vývoje, vedoucích k nutnému zániku kapitalismu, se ve svých příčinách i důsledcích od fatalismu neodlišovala.

Míra svobody každé společnosti se pozná podle míry svobody krásného pohlaví
(ty ošklivé nevyjímaje).
Karel Marx

Feminismus

Jedním z projevů emancipace je i odpor proti patriarchálnímu uspořádání společnosti, vzniklému již v prvním třídním systému, a zakonzervovanému ve společnosti všemi významnými náboženstvími. Byl posvěcován přirozený stav, v němž žena po věky buď byla v jiném stavu anebo kojila. Nadvláda muže nad ženou, která byla kdysi prvním potlačeným, přetrvávala po staletí v právních předpisech, morálce, tradicích i předsudcích, a její pozůstatky nacházíme dodnes i v nejvyspělejších společnostech.

Feminismus je emancipačním hnutím žen

Je to komplex filozofických názorů, sociálních teorií, politických hnutí a ideologií, jejichž cílem je potírání jevů, které provázejí staletí trvající útlak žen, boj proti podřadnému postavení ženy ve společnosti a za její osvobození.

Feminismus vznikl jako oprávněný odpor žen proti patriarchální společnosti

Každý boj za změnu společenských vztahů, má-li být úspěšný, musí obsahovat tři vzájemně spjaté složky: ekonomickou, politickou a ideovou. Žádná z nich sama o sobě nevede k cíli, každá je nezbytná. Ale protože podstata každé nadvlády je ekonomická, může být skutečné rovnoprávnosti mužů a žen dosaženo pouze cestou rovnosti ekonomické.

Teprve odstranění ekonomické závislosti ženy na muži vede k jejímu osvobození

Tak jako každý boj, nacházela i emancipační snaha žen částečnou podporu ve zbytku společnosti, a narážela i na odpor ve vlastních řadách. Výsledků dosahovala vždy jen za podpory ostatních emancipačních hnutí a vždy jen obtížně. I v zemích, které jsou vydávány za vzor demokracie, bylo např. volební právo přiznáno ženám až po Sovětském Rusku; v Anglii o rok později, v USA o tři, ve Francii až v r. 1945 a ve Švýcarsku v r. 1971, v některých kantonech až v r. 1990, v Portugalsku až v r. 1976 a Lichtenštejnsku ještě později. I z toho je vidět, jak obtížný proces to je i u věcí, které lze zařídit zákonem ze dne na den, natož tam, kde nerovnost přetrvává v ekonomice a tradicích.

Stejně jako každé hnutí, má i feminismus své fanatičky. Jeho nejradikálnější směry sahají až k popírání jakýchkoliv rozdílů v dispozicích pohlaví nebo propagují vyloženě nepřátelský přístup k mužům. Neuznávají rozdíly pohlaví a ocitají se mimo realitu. Feministický šovinismus je stejnou krajností jako patriarchální šovinismus mužů, a skutečnému boji za rovnoprávnost žen pouze škodí a zesměšňuje jej. Vše, co vymaňuje ženu z její pouhé reprodukční funkce, je pokrokové; vše co ji v této funkci omezuje nebo ji v ní chce zakonzervovat, je protispolečenské a reakční.

Feminismus je oprávněným bojem za rovnost mužů a žen.
Jakmile se stává bojem za jejich stejnost, stává se hloupostí.

… člověk se stává nezúčastněným divákem světa, stává se filosofem…
Edmund Huserl

Fenomenologie

Fenomenologie, jako nauka o jevech, vznikla v polovině 18. století jako materialistická filozofická metoda Švýcara Lamberta, zabývající se jevem a odstraňováním zdání i omylů vznikajících při jeho pozorování, a umožňující tak pronikat od jevu k podstatě, k pravdě, což je smyslem vědy.

Záhy se však fenomenologie zmocnil idealismus, postupující obráceně. Od zkoumání jevu přechází ke zkoumání naší zkušenosti s ním, tedy nikoli směrem k realitě, ale směrem jejímu pozorovateli. A výsledkem pak je logicky nikoli zkoumání objektivní skutečnosti, ale subjektu, jeho prožitků, tedy poznatků spojených s prožitky a emocemi. Čím více filozofů, počínaje Kantem, Hegelem a Huserlem tak činilo, tím více se z původní vědecké metody stávala psychologizující duchařina.

**Fenomenologie se stala subjektivně idealistickým názorem,
odmítajícím prvotnost objektivní reality a hledajícím vysvětlení světa v subjektu**

Je to směsice nejrůznějších, často protichůdných směrů a vyvracejících se názorů, jimž je společná snaha omezit vědu, zejména společenskou, na popisování a vyhnout se analýze.

Ve fenomenologii jsou obsaženy v různých formách i v rozdílné míře subjektivismus, iracionalita, psychologismus a intuitismus; je to literatura, ne věda; jen její zdání.

Čím více individualizuje, relativizuje, individualizuje a fragmentuje poznávání společenských jevů, tím větší podpory se jí dostává v tzv. euroatlantické civilizaci, a tím více ovlivňuje její společenské vědy. Na ni pak navazují existencialismus, novopozitivismus a novotomismus a jiné filozofie

Fenomenologie se stala novou formou smiřování vědy a víry

Fenomenologie psychologizuje objektivní svět. Spokojuje se s jeho popisem a brání jeho analýze a vysvětlování. Čím více nových směrů vytváří, a čím více proti sobě bojují, tím větší zmatek působí ve společenských vědách a tím lépe plní svou funkci.

Fenomenologie brání poznání, dělá z člověka „nezúčastněného diváka“

A pokud sem tam někdy některý z jejích zastánců dosáhne pravdivého, dílčího poznání, pak je to ne proto, že je fenomenologem, ale přestože jím je. Což ostatně platí o každém idealismu. Nakonec to pak neumožňuje pochopit to, co člověk poznal.

Fenomenologie trpí představami o „čisté podstatě a čistém vědomí“

Jenže „čisté“ podstaty neexistují; jsou vždy skryty v jevech a „umazány“ od všeho nahodilého, vnějšího, vedlejšího, nepodstatného a jednotlivého, stejně tak jako poznávající subjekt je vždy „zašpiněn“ svými možnostmi a zájmy; tak jako fenomenologie.

Zbožní, zejména kapitalistická, výroba dělá z fetišismu náboženství každodenního života.
Karel Marx

Fetišismus

S úsvitem prvotní pospolitosti lidí, s rozvojem jejich společenské práce, organizovanosti a vědomí, se počaly rozvíjet i náboženské iluze, jejichž součástí se stala představa o tom, že některé věci mají nadpřirozené vlastnosti. Takové předměty patřily k prvním božstvům v animismu a totemismu, byly chráněny a uctívány. Tyto prvky si mnohá náboženství ponechala dodnes v podobě mumifikace a uctívání ostatků a obrazů předků i svatých, či svěcení předmětů. Přetrvává v podobě amuletů a talismanů dodnes.

**Fetišismus je společenský vztah člověka k věcem,
jimž připisuje sociální, a tudíž nadpřirozené vlastnosti**

Fetišismus, jakkoli se jeví jako vztah člověka k předmětům, je vždy společenským vztahem mezi lidmi, při němž věci jen tento vztah zprostředkovávají. Věci mohou zprostředkovávat vztah lidí, ale nemohou jej nahradit. Fetiš není nástrojem ani zbraní, je jen křehkou berličkou kulhající duše. Je produktem tupé závislosti člověka na věcech, a tuto závislosti prohlubuje. Věci, které člověk účelně nevyužívá, jej nerozvíjejí, ale brzdí. Fetišismus připisuje objektu vlastnosti subjektu.

**Fetišismus není člověku vrozený, protože je to falešná víra,
a s žádnou vírou, s výjimkou víry ve svou společnost, se člověk nerodí**

Po náboženské formě nabýval fetišismus mnoha dalších forem. Se vznikem peněz vznikl peněžní fetišismus, uctívající peníze jako vrchol lidského snažení a přetrvává dodnes. Vidí v penězích čarovnou hůlku, otevírající každé dveře a každé srdce, a vše podřizuje jim.

Rozvíjel se i fetišismus deformační, mrzačící lidské tělo za účelem získání nadpřirozených vlastností či většího respektu ve společnosti. Dnes má podobu tetování, piercingu, holých či barevných hlav. Dodává sebedůvěru těm, kteří ji nemají, a zvyšuje vážnost svého nositele jen mezi sobě rovnými.

Vznikal fetišismus sexuální, v němž věci nahrazují přirozený lidský vztah těm, kteří jej nedokážou nebo nechtějí jinak navázat. A jako každý jiný fetišismus je více zdrojem obživy pro ty, kteří na něm vydělávají než pro ty, kteří jsou jeho objektem.

S rozvojem kapitalistické zbožní výroby vznikal fetišismus zbožní, kdy se výrobky staly základním vztahem mezi výrobci, jejichž vztahy se zvěcnily. Charakterizoval jej Karel Marx a jinými slovy i György Lukacs slovy: *„Kapitalismus, to je zbožštění věcí“.* Jeho soudobou podobou je fetišismus konzumní, v němž spotřeba dává člověku pocit jistoty v nejisté společnosti, pocit váženosti u těch, kteří si jej neváží, a pocit rovnosti v nerovné společnosti. Značka oblečení či auta je pak více než jejich užitná hodnota, více než člověk sám; dokonce už i u dětí. Theodor W. Adorno k tomu říká: *„animismus oduševnil věci, industrialismus zvěcňuje duše“.*

Každý fetišismus je deformací společenských vztahů, je odcizením člověka

Všude tam, kde byl nějaký osobní poměr zatlačen poměrem peněžním,
nějaká naturální dávka dávkou peněžní, tam nastupoval měšťanský poměr na místo feudálního.
Daleko dříve, než byly rytířské hrady prolomeny novými děly, byly podminovány penězi.
Bedřich Engels

Feudalismus

Feudalismus jako společenskoekonomická formace vznikal z rozpadu otrokářství, na méně rozvinutých územích přímo z rozpadající se prvotní pospolitosti. Spočíval v tom, že panovník, prohlašující se za výhradního vlastníka půdy, propůjčoval tuto půdu, ale i úřady, svým věrným formou léna, tj. za příslib politické věrnosti, finanční a vojenské pomoci. Zpočátku jen dokonce života, později si takto vytvořená šlechta vymohla dědičnost majetku. Tito vazalové pak získanou půdu dále propůjčovali propuštěným otrokům formou kolonátu, nebo svým porobeným poddaným formou dědičného pronájmu. Ti pak z výtěžku své práce odevzdávali podstatnou část nadproduktu svému pánovi, nejprve formou naturálních, později i peněžních dávek, a také formou nadpráce - roboty. Mechanismus byl v různých dobách a na různých územích odlišný, vyvíjel se, avšak podstata tohoto vykořisťování zůstávala stejná.

**Feudalismus byl systémem osobní a ekonomické závislosti,
prostupující celou společnost**

Základem feudalismu je monopolní vlastnictví půdy nově vzniklou třídou feudálů, šlechtou. Půda byla základním výrobním prostředkem a bezprostřední výrobci na ni mohli pracovat pouze výměnou za odvádění feudální renty.

**Feudální renta byla základním ekonomickým vztahem bez ohledu na svou podobu.
Vytvořila novou, dědičně vládnoucí třídu, šlechtu a její poddané.**

Proti předchozím ekonomickým systémům přinesl feudalismus obrovskou výhodu v tom, že uvolnil aktivitu jednotlivých bezprostředních výrobců, kteří měli individuální zájem na výsledcích své práce, neboť část vytvořeného nadproduktu si mohli ponechat, směňovat a použít pro svůj vlastní rozvoj. Velikost této části byla proměnlivá, byla předmětem mnoha bojů, avšak vývoj společnosti se urychlil.

Už v lůně vrcholného feudalismu se však rodily nové výrobní prostředky a s nimi i zárodky nového výrobního způsobu, kapitalismu. Feudalismus, charakteristický svou lokální omezeností podle jednotlivých panství, jejich cla a mýta, ale i nevolnictví, bránící bezzemkům přechod do měst, to vše rozvoji nového výrobního způsobu překáželo. Vedle toho se s rostoucím odporem potlačovaných tříd stále více prodražovalo jejich udržování v poslušnosti, a obojí nakonec vedlo k revolucím, v nichž rodící se buržoazie spolu s vykořisťovanými tento systém svrhla.

Feudalismus vznikl z ekonomických důvodů, a ze stejných důvodů zanikl

Po listopadu 1989 se někteří horliví přepisovači dějin snaží zpochybnit či relativizovat marxistické pojetí feudalismu. Neuvědomují si, že tento pojem používalo anglické právo již před narozením Marxe, který feudalismus pouze ekonomicky a historicky objasnil.

Teprve když měli vše potřebné, začali lidé filozofovat.
Aristoteles

Filozofie

Filozofie je velmi zprofanované slovo. Na vysoký školách můžete vystudovat stovky studijních oborů, ve kterých získáte po završení studia rigorózním řízením titul PhDr., tedy tzv. malý doktorát z filozofie, uváděný před jménem. Sama filozofie je ale jen jedním z těch mnoha oborů. Ukončíte-li doktorandské studium disertací v jakémkoli oboru, pak s výjimkou teologie získáte velký doktorát, za své jméno si připíšete titul Ph.D., a stanete se také doktorem filozofie, třebaže jste odborníkem na statková hnojiva nebo svářecí technologie.

Kdejaká firma se ohání svou „vlastní filozofií“ marketingovou, prodejní, reklamní či pojišťovací. Mnohá esoterická či okultní pavěda označuje sama sebe za filozofii, stejně tak jako různé náboženské teorie, umělecké směry či podivné způsoby života. I spousta literátů je považována za filozofy. Mnoho skutečných filozofů vyjadřovalo své názory obrazně, v metaforách, v nichž se před vládnoucí mocí opřenou o náboženství opatrně ukrývala pravda. Pod pojmem filozofie se často skrývá pouhé libomudrctví, a tak racionálně uvažující lidé nad ní občas ohrnují nos. Je pro ně příliš abstraktní. Ano, *„živlem filozofie je všeobecno“*, napsal Hegel.

Filozofie, matematika a logika organizují lidské myšlení, nahrazují chaos řádem

Místo filozofie se dnes vyučují dějiny filozofie, které jsou podobně jako dějiny ostatních věd především snůškou dávno překonaných omylů, v nichž jsou rozptýlena zrnka pravdy stejně tak řídce, jako zlato v naplaveném balastu. Rýžování zlata i pravdy je nesmírně obtížné, a tak učitelé filozofie zpravidla nerýžují. Předkládají tento balast svým žákům, moudré velikány minulosti raději neopravují, a své vlastní názory na ně buď vyjadřují jen váhavě, nebo je dokonce vůbec nemají.

Největší křesťanský myslitel Tomáš Akvinský již ve 13. století pochopil, že *„studium filozofie tu není od toho, abychom věděli, co se lidé domnívali, ale abychom znali, jak je to s pravdou věcí“*. Od té doby se sice ledacos změnilo; z filozofie jako původní vševědy se postupně oddělovalo vše, co šlo změřit, spočítat či jinak dokázat, ale ve filozofii stále něco zůstává. Jsou to vztahy, které jsou příliš obecné na to, aby se jimi mohly zabývat jednotlivé, úzce specializované disciplíny, tj. nejobecnější principy, podle nichž funguje svět, člověk, společnost i jejich poznání.

Filozofie hledá nejobecnější zákonitosti vývoje přírody, společnosti a myšlení

Pokud je nachází, je vědou, ale pokud si je vymýšlí, je pavědou. Potíž je v tom, že jakmile je najde, narazí to vždy na zájmy mnohých lidí, a ti to popírají i potírají. Druhá potíž spočívá v tom, že jakmile člověk něco vymyslí, a vyhovuje to zájmům jiných, pak se to uchytí v jejich vědomí a žije to dál svým vlastním životem. A tak vzniklo filozofií mnoho; různě se vyvíjely, měnily, prolínaly a bojovaly mezi sebou. Pokud sloužily zájmům mocných, byly podporovány, ale pokud ne, byly nemilosrdně potírány, zakazovány i hanobeny.

Filozofie buď bojuje s mocí, nebo jí slouží

Člověk najde ve světě vždycky snadněji filozofování než dobrou radu.
Henryk Sienkiewicz

Filozofování

Mnoho lidí požívajících ve své době či ve svém okolí vážnosti, považovaných za filozofy či se za ně vydávajících, pověst filozofie kazí. Plodí krásně, ale spíše tajuplně vypadající moudra, a někteří se tím i proslavili. Mnozí se tím i dodnes živí. Zpravidla eklekticky míchají nesourodé věty či filozofie ve snaze vyhnout se jednoduché pravdě, zaštiťují se slávou jiných, s nimiž i často polemizují, ale svůj vlastní postoj skrývají, nebo jej dokonce nemají. Jsou mezi nimi i učitelé filozofie, dokonce i ti nejznámější.

**Filozofování je samoúčelné, mnohomluvné přemítání,
neschopné vytvořit použitelný závěr**

Filozofování je postoj či póza člověka, který se ztratil sám v rozlehlém světě, je to jeho záchranný pás, unášený větrem a vlnami nikam. Je to jeho obrana proti světu, který se kterým si nerozumí. Nic nového neodhaluje, ale budí dojem, že stojí nade vším. Relativizuje poznané a nepřiznávajíc svůj postoj ke světu je schopen kdykoli otočit.

Světový názor takových lidí je nesourodý. Jsou to zpravidla individualisté. Nezáleží na jejich vzdělání; čím vyšší je, tím jsou zmatenější.

Mezi filozofií a filozofováním je stejný rozdíl jako mezi moudrostí a mudrováním

Říká se tomu libomudrctví, které je žonglováním s myšlenkami, nebo také rozumování, které má k rozumu ještě daleko. Je to plané, vyhýbavé utíkání před světem. Nic nového nepřináší, pitvá se v detailech, v jevech a podstata mu uniká, věnuje se zdánlivým souvislostem, a ty hlavní přehlíží.

**Pythagoras považoval filozofy za lovce pravdy.
Ti, kteří jen filozofují, ji ale nehledají, spíš skrývají; hlavně sami před sebou.**

Filozofování je kavárenské posuzování světa. Je to postoj člověka, který si své místo v tom světě nenašel, a často jej ani nehledá. Stojí stranou a povzneseně kritizuje. Je to hlasité snění, romantický utopismus a cenění bezzubých dásní.

Člověk filozofující rád filozofuje, ale neuznává, nebo dokonce nezná žádnou filozofii. Může být chvíli zajímavý; asi tak jako lékař, který nemá rád medicínu, ale rád operuje, nebo pilot který neuznává dogmata letových předpisů a firemních manuálů svého stroje, ale rád létá. Dlouho se s ním však vydržet nedá.

**Při práci a po ní člověk čas na filozofování nemá.
Bez sepětí s ní je však jeho filozofování plané.**

Od filosofického myšlení nelze štítivě odvrhnout krev, pot a slzy utrpení lidových mas,
které byly a jsou v poslední instanci hlavními strůjci a mnohdy i obětí dějin.
Miloslav Ransdorf

Každý filozof byl představitelem jedné z politických stran,
bojujících v jeho době za ovládnutí společnosti.
Nikolaj Gavrilovič Černyševskij

Filozofové

Ne každý, kdo léčí, je lékařem. Stejně tak ne každý, kdo pracuje s uměním, je umělcem. A ne každý, kdo pracuje ve vědě, či ji neustále studuje, je vědcem. I když si každý takový o sobě myslí, že ano. K tomu, aby člověka za vědce či umělce považovala odborná veřejnost, je zapotřebí daleko více než patřičné studium a práce v oboru. Aby se opravu někdo stal vědcem či umělcem, musí do svého oboru vložit něco více, něco nového, něco ze sebe samého, čím tento obor obohatí, rozvine či prohloubí, a je to dříve či později uznáno těmi, kdo tomu rozumí.

Nestačí studovat či pracovat, že třeba obohatit život

Za filozofa bývá považován, či se za něj dokonce vydává každý, kdo filozofii vystudoval, vyučuje ji, mluví o ní a kritizuje, publikuje, ale nic nového skutečně nepřináší. Je neplodný, netvůrčí, což v umění bývá označováno slovy mazal, šmíra, rutina, macha apod. Někdy dokonce škodí, snižuje úroveň již vytvořeného. Degraduje svůj obor, pouze v něm kšeftuje, což bývá nazýváno ve vědě šarlatánstvím a v umění kýčem. I filozofie má své mazaly, rutinéry, šarlatány, kýčaře a kšeftaře, jen se pro ně nevžil dostatečně výstižný termín. Rozeznat to, je ještě těžší než ve vědě a umění. Existují pro to nejméně dva důvody.

Filozof, stejně jako vědec či umělec, žije v konkrétní době, která dosahuje omezeného stupně poznání a rozvoje materiálních podmínek. To obojí zužuje jeho možnosti poznávat a tvořit. I velcí filozofové se stejně jako významní vědci ve své době museli v mnohém mýlit, nemohli příliš překročit rámec své doby, a tak je jejich dílo často plné myšlenek dávno překonaných. Velikost filozofa lze rozpoznat jedině tím, že u něj nacházíme zrnka pravdy svou dobu přesahující, myšlenky schopné života a rozvoje i po desítkách či stovkách let. A při tom musíme promíjet ony nutné dobové omyly, stejně tak jako u velikánů vědy.

Filozofové, podobně jako vědci i umělci, žili v konkrétních společenských podmínkách, v nichž se museli prosadit, uživit se. Byli nuceni sloužit vládcům společnosti, přizpůsobovat se jejich zájmům a politice, podrobit se; jinak byli ze společnosti vyřazováni, často i fyzicky. Uvězněných či popravených filozofů je v historii více než vědců a umělců. Každý, kdo překročil rámec své doby, ohrožoval politickou či náboženskou moc. A tak filozofové často své názory skrývali v množství slov, zamlžovali, vyjadřovali se neurčitě a v jinotajích, zaštiťovali se bohy a hrbili. To vše je třeba dešifrovat, abychom je správně pochopili.

Mnozí tzv. filozofové v minulosti i dnes pouze slouží, nebo dokonce jen posluhují. Jsou poplatní vládnoucí moci natolik, že filozofii už jen degradují.

**Filozofové, oslavovaní vládnoucí mocí ještě za svého života, nemusí být velcí.
Stačí, že dobře slouží!**

Rozumbradů je mnoho, filozofů málo
Autor

Formalismus je myšlení a jednání hloupého úředníka.
Autor

Formalismus

Mnoho jevů se nazývá formalismem. V literatuře, právu, logice, matematice, filozofii i politice to vždy znamená něco jiného. Jedno však bývá společné. Nechápe dialektickou jednotu formy a obsahu, jejich vzájemné ovlivňování, přičemž obsah je pro člověka i jeho cíle prioritní a formu určuje, nikoli naopak.

Formalismus je přeceňování formy na úkor obsahu

Vyplývá z nepochopení cílů, podstaty věcí či jevů, v praktické činnosti vždy doprovází byrokracii, zakrývá pasivitu či hloupost, je samoúčelný a vede k odtržení od skutečného života.

Formalismus absolutizuje vnější stránky věcí a procesů

Nepřizpůsobuje systém zkoumání systému zkoumaného objektu. Setrvává na systémech předepsaných či vžitých, nezkoumá nové jevy nově. Hledá řešení nových problémů v minulé praxi, je vždy konzervativní. Znemožňuje adekvátně reagovat na jakoukoli směnu skutečnosti. Činí člověka zbytečným a dokonce škodlivým. Jeho činnost je samoúčelná, nevede k potřebným změnám, ale dává mu pocit jistoty a sebeuspokojení. Pravdu nehledá ve věcech samých, ale v papírech.

Formalismus je praxí nejistého člověka, hledajícího jistotu ve vnější autoritě

Formalismus, to je neumění žít v současnosti i obava z budoucnosti. Je to nahrazování své chybějící přirozené autority autoritou vnější. Je to nahrazování své aktivity aktivitou nadřízených, svých znalostí znalostmi jiných.

Obranou proti formalismu není podceňování formy, což je ve svých důsledcích stejně škodlivé. Jedinou obranou proti formalismu je přemýšlení a odvaha.

Blbec může formu přeceňovat, stejně tak jako zanedbávat

V období reálného socialismu ochromil formalismus akceschopnost komunistické strany a učinil z ní neživý, byrokratický aparát. Všechno sice fungovalo správně, ale nepřinášelo to výsledky. Přeneslo se to do podnikohospodářské sféry i státní správy. Projevovalo se to v jednáních orgánů i jednotlivců.

Samosprávnost byla nahrazena samospádem

To není pravicová kritika socialismu, to je trpké poznání komunisty, který se socialismem spojil svůj život a spojuje jej i nadále. Formalismus škodí při každé činnosti člověka. Politika mění v úředníka, úředníka v sabotéra, z učitele dělá znemravňovatele a z lékaře vraha.

Formalismus se vždy mění v bezobsažnost a pád

Fundamentalisté nemohou mít pravdu, protože svůj předmět umrtvují.
Michal Hauser

Fundamentalismus

Každý myšlenkový směr a s ním spojený politický či náboženský proud mají vedle svých sociálních kořenů také kořeny gnoseologické, uchovávané zpravidla ve starých spisech, k nimž se hlásí, na něž se odvolávají, a které tak či onak považují za nedotknutelné. Avšak spisy stárnou a život se neustále vyvíjí, někdy k horšímu, jindy k lepšímu. Nakonec nutně dochází k rozporu mezi starou teorií a novou praxí.

Teoretické zdroje čehokoli jsou vždy pouhými kořeny, z nichž vyrůstá skutečný život

Základem lidské praxe je vždy proměna materiálních podmínek života a z ní vyrůstající změna společenských vztahů, přičemž obojí dohromady mění společenské zájmy. Narůstající rozpor mezi teorií a praxí vede na jedné straně k revizi teorie, ať správné či chybné, a na druhé straně k její obraně, která rovněž může být odůvodněná i chybná. A jak už to lidé dělají, obě strany to i přehánějí.

Fundamentalismus je snahou o návrat ke staré teorii, a tím i ke staré praxi

Fundamentalismus nerozlišuje absolutní a relativní stránku starých pravd, platné a překonané; on trvá na všem, o co lze opřít momentální zájem jeho nositelů.

Pod rouškou obhajoby obecnějších zájmů bojuje fundamentalismus za zájmy zvláštní

Je spojen s teoretickým dogmatismem; lpí i na omylech a zjevných nepravdách, ignoruje život i vědecké poznání. Je vždy nehistorický, strnulý, mechanický, odtržený od skutečného života. Je nesmiřitelný k ostatním názorům, nedůtklivý a nervózní. V krizových situacích mívá tendence k užití krajních prostředků, štěpí své hnutí, a nakonec mu vlastně škodí. Ačkoli může mít i v něčem pravdu, je ve svých důsledcích vždy reakční.

Fundamentalismus je pokusem zvrátit vývoj

To vše platí o fundamentalismu náboženském, politickém i jakémkoli jiném. Nelze jej však zaměňovat se snahami o nápravu chyb a omylů; není to nadávka, kterou lze užívat vůči každému.

Návrat k pravdě není fundamentalismem

Každé hnutí, politické i náboženské, vyprodukuje časem zcela nutně své fundamentalisty. Čím rychleji se mění svět, tím rychleji fundamentalismus vniká. Čím více toto hnutí naráží na obtíže, tím silnější bývají fundamentalistické tendence v něm. Jen v boji se svým fundamentalismem může jakékoli hnutí postupovat vpřed.

Také marxismus má své fundamentalisty. Nejsou to ti, kteří trvají na Marxově materialismu, dialektice a humanismu. Bývají to zpravidla ti, kteří přebírají jen jeho nepochybně oprávněný radikalismus. Ohánějí se jednotlivými řádky Spisů, aniž pochopili celý jejich celkový obsah. Ale spisy stárnou a svět se mění.

Legendy o nadřazenosti mužů vznikly v patriarchátu, a jsou dodnes udržovány tím, že jsou od té doby zvyklí nedělat dvě věci najednou. To se však pomalu mění v jejich neprospěch.
Autor

Gender a pohlaví

Jak pochopil Charles Darwin, „*příroda plodí své potomky příliš marnotratně na to, aby je všechny uživila*“. Tato marnotratnost se musí nutně projevit i v tom, že se občas splete. Vznikají nejrůznější mutace, z nichž jen nepatrná část přináší něco pozitivního, tedy zvyšuje životaschopnost daného organismu v měnících se podmínkách. Ta se pak snadněji rozmnožuje a stává se základem dalšího vývoje. Všechny ostatní mutace jsou negativní a v přírodě zanikají. Přežívají jen ti nejzdařilejší. Darwin to nazval přírodním výběrem a platilo to statisíce let i při vývoji člověka. Díky tomu člověk vznikl jako nový druh. A také díky existenci dvou pohlaví, vzájemně se spojujících, jak je u savců biologickou nutností k přežití druhu.

Gender není pohlaví

Gender je sociální konstrukt euroamerické civilizace, vzniklý vytvořením představ a pravidel v dobách patriarchátu, průběžně měněných touto rozvíjející se i upadající společností. Je to společnost natolik bohatá, že je schopna uživit i své nezdařence všeho druhu. Potlačila už dávno onen přírodní výběr a nahrazuje jej výběrem sociálním. Je to společnost humanistická, a tak pečuje o své nezdařence stejně jako o staré a nemocné jedince. Je to však společnost rozdělená ekonomicky, sociálně i ideově. A tak svou péči rozděluje velmi nerovnoměrně, někdy nedostatečně, a někdy přehání.

To, co je humánní ve vztahu k jedinci, nemusí být humánní ve vztahu k lidstvu

Někteří jedinci si rodí s poruchami tělesnými, kosmetickými či duševními, které bývají zjevné už v období vývoje. Jiní se rodí s poruchami své sexuální orientace, které se mohou projevit až v dospělosti. Všechny tyto poruchy ztěžují život postiženého jedince i jeho nejbližšího okolí. Jestliže se však takový jedinec dále rozmnožuje, jeho porucha se přenáší na další generace a ohrožuje je. Všechny vady člověka si zasluhují respekt a ohleduplnost těch ostatních. Tam, kde je možná pomoc, si zasluhují i tu. Avšak žádná vada, za kterou člověk nemůže, si nezaslouží zdůrazňování, oceňování, oslavování či propagaci.

V posledních letech se rozšiřuje ideologie zvaná genderismus. Je to nesourodá směsice popírání tradičních přístupů k rozdílnosti pohlaví, jejich směšování i rozšiřování počtu, vymýšlení údajných práv jakýmkoli skupinám a snaha zakrýt tradiční členění společnosti podle tříd či pohlaví členěním podle sexuálních zvláštností. Je to bezbřehý, bezcílný liberalismus, projev dekadence této společnosti.

Gender není pojem vědecký, ale ideologický

Rozhořčení kritikové tyto snahy je nazývají neomarxismem. To je stejná hloupost jako genderismus sám. Marxismus od počátku zastává jasné stanovisko:

Muži a ženy jsou rovnoprávní, nikoliv stejní

Genialita je věc složitá, nikdo neví, kde začíná, a kdy je jí dost.
Ani nevíte, jak je spletité, rozeznati genialitu a pitomost.
Neznámý písničkář

Genialita

Genialita bývá běžně, ale nesprávně chápána jako nejvyšší stupeň inteligence, a zjednodušována na pouhé vrozené biologické předpoklady. O něco přesnější je výklad vycházející ze stupnice vloha, nadání, talent a genialita, a respektující fakt že žádného z vyšších stupňů nelze dosáhnout bez usilovného zdokonalování. Oba výklady se však omezují pouze na zkoumání individua, absolutizují tvůrčí síly jedince, a opomíjejí společenské podmínky, v nichž jedině může genialita vzniknout.

Genialita není vlastnost individua, ale jeho společenský vztah

Géniem se člověk nestává zrozením, ale svým stykem se společností. Mnoho lidí se rodí s vynikajícími předpoklady, které však společnost neobjeví, nerozvine a nevyužije. Nestačí vysoký stupeň inteligence, ten má mnoho lidí umírajících v zapomenutí. Musí být doprovázen soustředěním se na určitou oblast a zcela odlišným přístupem k ní, než je ve své době běžný. Ani to ale nestačí, vedle schopností je nutná i usilovná píle a cílevědomost. Objevy vzniklé nahodile nebývají za genialitu považovány.

Génius včas a správně pochopil potřeby i možnosti své doby, a reagoval na ně rychleji a lépe než ostatní

Tento neurčitý pojem vzniklý až v období romantismu zidealizováním tvůrčích schopností člověka. Za génia bývá považován ten, kdo učiní velkou věc v okamžiku velké společenské potřeby, přičemž v ostatních oblastech může být i značně podprůměrný. Jednostrannost zaměření pak často vede k tomu, že v ostatních oblastech běžného života bývá takový člověk považován za podivína.

Společnost si svého génia vytvoří tehdy, když jej potřebuje. Génius nevytváří dějiny, pouze je ilustruje; bere na sebe společenskou úlohu, kterou by musel sehrát jiný - později, jinde a jinak, hůře či lépe.

Někdy se stává, že genialitu jedince objeví až příští generace. To je vždy tím, že předběhl svou dobu, pochopil možnosti a potřeby společnosti, avšak nepochopila je společnost. Stává se to tehdy, jestliže společnost stagnuje, její rozvoj je brzděn panujícími společenskými vztahy a vládnoucí zájmy se výrazně odchylují od zájmů celospolečenských. Génius někdy umírá nepochopen, občas i v opovržení.

Génius vstupuje svým dílem do společenských vztahů i po své smrti

Genialita bývá často nesmyslně podmiňována vysokou inteligencí, zpravidla nad 140 IQ. Tu dosahují přibližně 2 lidé z tisíce. Skutečných géniů je však daleko méně. Genialitu nelze změřit jakkoli sestavenými stupnicemi čehokoli. Tu uzná nebo neuzná společnost, i když to někdy dlouho trvá.

Buržoazie učinila výrobu a spotřebu všech zemí kosmopolitickou. Místo staré místní a národní soběstačnosti a uzavřenosti nastupuje všestranný styk a všestranná závislost národů na sobě navzájem. A to jak v materiální, tak v duševní produkci.
Karel Marx a Bedřich Engels (1848)

Globalizace

Ačkoli se tento pojem rozšířil až koncem minulého století, procesy, které označuje, už probíhají dávno. Poprvé popsal jejich podstatu i důsledky Komunistický manifest, i když přim tom použil termín „kosmopolitismus“. Pozdější název „globalizace“ je jen kamufláží pro dávný Marxův objev. Jeho základem je Marxem objevená tendence rozšiřování výrobních vztahů, která je důsledkem rozšiřování výrobních sil. Oba procesy započaly již v prvotní pospolitosti, kdy člověk, aby přežil, musel své výrobní síly neustále rozšiřovat, a to mu umožnilo i vynutilo si i rozšiřování vztahů ve výrobě vznikajících. Prvním důsledkem toho byl vznik směnného obchodu.

Globalizace je soudobým stádiem zákonitého rozšiřování výrobních vztahů

Výrobní síly a vztahy, původně omezené hranicemi jednoho rodu a později kmene se rozšiřovaly dále. Za feudalismu narazily na hranice panství, které jen těžko překonávaly, a proto si vynutily jejich zrušení, za kapitalismu narážely na celní hranice národního státu, a proto je započaly bořit. Nehledě na všechny hranice se výrobní síly a výrobní vztahy staly s rozvojem velkovýroby celosvětovými.

Výrobní síly a vztahy nemají hranice.
Jednou, neznemožní-li to člověk svým sebezničením, přesáhnou i hranice Země

Důsledkem i podmínkou rozšiřování výrobních sil a vztahů, projevujících se dnes jako globalizace výroby a spotřeby, je i globalizace duševní produkce, tedy poznatků, informací a kulturních výtvorů. Třída ovládající produkci a distribuci materiální má v rukou i prostředky k ovládání produkce a distribuce duchovní.

Základním podmínkou globalizace produkce je globalizace vlastnických vztahů

Ruku v ruce s tím jde i globalizace vykořisťování, zisků, technologických postupů, norem a právních předpisů. To vše, bez ohledu na staré i nově vznikající překážky, pak společně vede s určitým zpožděním ke globalizaci společenského vědomí a způsobu života. Protože podmínkou ovládání ekonomiky je vždy i současné ovládání politiky, globalizuje se i politický život. Ačkoli to neustále naráží na odpor malých, národních vlastníků a jejich zájmy, jsou nuceni postupně se podrobovat nejenom v ekonomice, ale i v politice větší síle. Ekonomicky slabší jsou poráženi i politicky. Globalizace je zákonitou tendencí vývoje lidstva. Marxismus se nestaví proti ní, ale proti tomu, aby probíhala na úkor většiny, ve prospěch menšiny.

Globalizace se jeví jako celosvětové sjednocování spotřeby,
její podstatou je však celosvětové sjednocování moci.

Národní státy jsou v nevýhodě, protože proti globálně fungujícím síťovým operacím a finanční moci nadnárodních korporací mohou bez koordinace s jinými státy nabídnout tak nanejvýš lokální politiku, která je ve střetu s globálním kapitálem stále bezmocnější.
Jiří Pehe

Lidé jsou autory i herci svého dramatu.
Karel Marx

Historická role tříd

Sociální role jednotlivců či skupin není nikdy někým předem napsána. Vyplývá ze situace. A příslušný subjekt to buď pochopí, a onu roli sehraje, anebo nepochopí, a sehraje ji někdo jiný. Neboť život má své zákonitosti, které se nedají obejít, chceme-li žít. A jen svým aktivním životem ve velkých skupinách vytváříme zákonitosti nové. Také třídy, jakmile aktivním životem lidí vznikly, počaly hrát svou roli. Buď dobře, a společnost se rozvíjela, anebo špatně, a společnost degenerovala.

Historická role tříd vyplývá z jejich místa ve výrobních vztazích

Historickou rolí pracujících, a tudíž utlačovaných tříd, bylo od jejich vzniku vytvářet nadprodukt, který je zplodil jako třídy. Ale současně s tím bylo jejich rolí bojovat proti stávajícím pořádkům, chtěly-li přežít, a usilovat o pořádky nové. Pokaždé to trvalo celá staletí, ale nakonec se to vždy podařilo. Bez práce a boje otroků, nevolníků i dělníků by dnešní společnost nebyla.

Historickou rolí pracujících tříd je práce a odpor

Historickou rolí tříd vládnoucí, a tudíž utlačujících bylo rozvíjet výrobu, akumulovat nadprodukt a využívat jej k rozvoji. Chtěly-li přežít, muselo to směřovat k rozvoji výroby. Když se jim to dařilo, společnost se rozvíjela; jakmile tuto schopnost počaly ztrácet, odpor potlačovaných je smetl a byl vytvořen nový výrobní způsob. Otrokáře a feudály postihl stejný osud, a není důvodů si myslet, že buržoazie bude historickou výjimkou. Všechny tyto vládnoucí třídy byly ve své době nositelem pokroku, avšak pokrok je nakonec vždy přepral.

Historickou rolí vládnoucích tříd je vykořisťovat, potlačovat odpor a rozvíjet výrobu

Třídy jsou produktem výrobních vztahů, které samy vytvářejí, a na jejichž udržování či změně se podílejí. Nečiní tak libovolně, vždy jen s ohledem na materiální podmínky, v nichž existují, a každém nerespektování těchto podmínek se jim zle vymstí. Vedle tříd hlavních, určujících charakter dané epochy, se často vytvářely třídy vedlejší. Buď byly pozůstatkem starého výrobního způsobu a jejich historickou rolí bylo transformovat se do nových poměrů nebo jako třída zaniknout, anebo to byly formující se zárodky tříd nových, jejichž historickou rolí bylo změnit společnost. Formovaly se i mezitřídy, nepatřící nikam, ale závislé na třídách vládnoucích. Jejich historickou rolí bylo trpět a sloužit, a v obdobích velkých sociálních konfliktů se zpravidla rozpadaly, nevědouce, na kterou stranu se přidat. A stejnou historickou roli měla vždy i pracující inteligence, kterou nespojoval v třídu jednotný ekonomický zájem, a její historickou rolí je sloužit třídě vládnoucí.

Historickou rolí tříd pracujících je pracovat, bojovat, a nakonec zrušit systém tříd. Zrušit třídy, ne si ty ostatní podřídit, či vytvořit třídy nové!

Historická role tříd je možnost, čekající na splnění chybějících objektivních a subjektivních podmínek: revoluční situaci a subjekt schopný revoluci vést.

Dějiny jsou výsledkem bojů mnoha protichůdných sil; co chce jeden, maří druhý,
a výsledkem je vždycky to, co nikdo nechtěl.
Bedřich Engels

Historické události

Historikové zpravidla popisují to, co se kdysi stalo. Sbírají fakta, různě je řadí, třídí, hodnotí, a nakonec vykreslí celkový obraz události, který je vždycky neúplný, nutně zkreslený úhlem pozdějšího pohledu, a hlavně zájmy tříd, které jsou v dané době u moci. Protože dějiny píší vítězové; přistřihnou dějiny k obrazu svému. Absolutizují úlohu jednotlivců, kteří byli vtaženi do bojů často proti své vůli, podceňují úlohu širokých lidových vrstev, a pro spoustu barvitých detailů nevidí ekonomické podhoubí, z něhož každá historická událost vyrůstá. Nechápou, že historické události jsou jen výsledkem rozporů v procesech výroby a směny, a že všechna hesla, symboly a hlásané pravdy jsou jen ilustrací, nikoliv podstatou dějinných událostí. Soudí poražené; říkají tomu vědecký přístup, snaží se budit zdání objektivity, a nepochopili nic. Dějiny jsou dialektikou společnosti, minulou politikou, a tedy bojem zájmů, více či méně skrývaných.

Historii nepřísluší subjektivní soudy na základě pozdějších hledisek

Historická událost je vždy výsledkem bojů mnoha stran, z nichž každá usilovala o něco jiného. Máme-li pochopit dějiny, nemůžeme jen popisovat, co se stalo, kdo v tom vystupoval a jaká byla jeho role. Neboť hybnou silou dějin jsou zájmy velkých skupin lidí, především tříd. Kdo a proč sehrál v historických bojích jakou roli, kdo byl iniciátorem a kdo obětí, kdo vítězem či poraženým je často náhodné. Nutné byly jen ty boje, a v nich rozhodovala momentální síla. Výsledek vždy bývá pro někoho vítězstvím, pro jiného porážkou, a pro většinu lidí osobní tragédií. Potíž je v tom, že jinak lidé dějiny dělat neumějí.

Historik musí odhalovat, kdo o co usiloval, a proč se mu to podařilo či nepodařilo

Teprve takový přístup umožní pochopit rozpornost každé historické události, jejíž výsledky jsou vždy pro někoho pozitivní a pro jiného negativní, avšak nakonec vždy platí, že jsou pozitivní i negativní stejnou měrou. Neboť každá porážka je vždy nakonec poučením a každé vítězství končí zklamáním. Je jen otázkou kdy.

Po bitvě je každý generálem. Avšak ne každý ví to, co generálové. Ti většinou vědí, proč museli dělat své chyby, proč nemohli využít své možnosti, a často ani své schopnosti. Jenže jakmile začnou psát paměti, musí své chyby svádět na někoho jiného, musí si přisvojovat zásluhy jiných, protože chtějí vstoupit do dějin. Historické události nelze objektivně zhodnotit, dokud žijí lidé, kteří se jich aktivně zúčastnili nebo jichž se osobně dotkly, dokud existují třídy, které sváděly boje, dokud jsou živé křivdy, které každou významnější historickou událost nezbytně doprovázejí.

Teprve poté začíná být historie vědou

Historické události je nutno zkoumat bez emocí. Jsou zpravidla kvalitativním skokem, který se jeví jako iracionální bez pochopení předchozích kvantitativních změn.

Přírodověda i filozofie opomíjely dosud úplně vliv činnosti člověka na jeho myšlení,
znají jen přírodu na jedné straně a myšlení na druhé straně.
Karel Marx

Historický materialismus

Každá filozofie zkoumá společnost pod vlivem svého zaměření. Idealisté ji vysvětlují prostřednictvím idejí, bohů či věčných principů, individualisté jako výsledek činnosti významných jedinců, naturalisté jako pokračování přírodních procesů, iracionalisté jako produkt pudů a vášní, fatalisté jako nutný důsledek osudu, indeterministé jako směsici nahodilých jevů a voluntaristé jako výtvor lidské vůle.

Historický materialismus chápe společnost jako produkt činnosti lidí, opatřujících si své životní potřeby, a přitom měnících přírodu i sebe samotné

Historický materialismus chápe společnost jako hmotný systém tvořený přírodními zdroji, lidmi a jejich hmotnými potřebami, a který stejně jako všechny ostatní systémy má své vlastní zákony a zákonitosti, bez jejichž poznání není žádný systém vysvětlitelný.

Základním zákonem společnosti je nutnost opatřovat si prostředky k přežití

A protože jediným způsobem opatřování si životních prostředků, který člověk ve svém vývoji nalezl jako trvale vhodný, je výroba těchto prostředků prací, je třeba hledat základ společnosti v ní. Společnost nevytvářely rozum, síla a vůle mocných, přírodní či nadpřirozené síly, osud či náhoda, ale především lidská práce.

Dějiny lidstva jsou dějinami výroby

Teprve tehdy, když člověk dokáže uspokojit své potřeby prací, může vytvářet ideje, umění či náboženství, právní či jiné společenské vztahy. Avšak nemůže je vytvářet libovolně. Musí vždy vycházet ze svého způsobu výroby, jinak by lidstvo nepřežilo.

Společenské vztahy vytváří člověk tak, aby to umožňovalo využití jeho výrobních sil, vždy s ohledem na vztahy vznikající ve výrobě, které jsou určující

Vědomí člověka mohlo vzniknout a rozvíjet se pouze ve společenských vztazích, odpovídajících jeho výrobnímu způsobu. Práce a její výsledky člověka nutily přemýšlet, avšak vždy současně jeho myšlení determinovaly. Lidské myšlení mohlo tu a tam předbíhat existující výrobní způsob, někdy za ním i krátkodobě zaostávat, avšak nemohlo se od něho nikdy oddělit; bylo a je jím determinováno.

Vědomí člověka je produktem činnosti člověka a pouze prostřednictvím činnosti jeho život ovlivňuje

Lidstvo vzniklo a existuje pouze tím, že přetváří přírodu i svou společnost. Nemůže tak činit libovolně, ale vždy s ohledem na své dlouhodobé přežití. Jakmile se společnost snažila vymknout z této zákonitosti, zanikla a byla nahrazena jinou. Jinak jednající a myslící, často i jiné barvy pleti a mluvící jiným jazykem. Tak pozor na to!

Buržoazie všecko proměňuje ve zboží, tedy i dějepisectví. Patří k její povaze,
k podmínkám její existence, že všechno zboží falšuje. Zfalšovala tedy i dějiny.
A nejlépe se platí taková dějepisná díla, ve kterých je historie nejlépe zfalšována v zájmu buržoazie.
Bedřich Engels

Historie

Historie, to je věda o minulosti civilizace, tedy vyspělé, již třídně rozdělené společnosti vyrábějící dlouhodobě a v dostatečné míře nadprodukt, umožňující dělbu duševní a fyzické práce, a tudíž i vznik písma. Hlavním pramenem poznání této vědy jsou proto písemné záznamy. Období před vznikem písma je nazýváno prehistorií, a je možné zkoumat je pouze na základě hmotných pozůstatků, které jsou pro historika jen doplňujícím pramenem.

Historie, to jsou dějiny civilizace

Historie nemůže zkoumat události jinak než jako minulé vztahy lidí. Nepochopí tyto události, zkoumá-li vztahy jednotlivců, byť sebe významnějších. Musí pátrat po vztazích mezi velkými skupinami lidí, a z nich mezi těmi nejvýznamnějšími, tedy mezi třídami, které utvářely charakter dané epochy, zatímco jiné skupiny, možná pro zkoumání zajímavější, byly jen okrajem událostí či jejich nahodilou součástí.

Aby historie mohla zkoumat vztahy, musí pochopit, že základem těchto vztahů jsou zájmy těchto velkých skupin. Tyto zájmy jsou objektivní, nezávislé na tom, co si lidé myslí, co říkají a co hlásají. Své skutečné zájmy lidé většinou skrývají, a hlavně je nikde nezapisují. A protože hlavním pramenem k poznání historie jsou písemné záznamy, často odvádějí historiky úplně jiným směrem. Rozhodujícím motivem jednání velkých skupin lidí jsou materiální zájmy, které tyto skupiny stmelují v rozhodujících fázích vývoje. Zájmy velkých skupin se pak projevují jen jako politické zájmy, a ty musí historie zkoumat, chce-li dospět k pravdě. Je vědou politickou.

Historie, to je minulá politika

Politika je činnost těch tříd, které dovednou sjednotit zájmy širokých lidových mas, opřít se o ně a zvítězit. Jenže o třídách a masách se záznamy nevedou. Proto historikové ve snaze dokázat pravdu písemnými záznamy, často absolutizují úlohu významných jednotlivců a podceňují historickou roli lidových vrstev.

Historik, aby nebyl zbytečný, musí výsledky své práce publikovat. Avšak prostředky k tomu má v rukou třída momentálně vládnoucí. Dějiny píší vítězové. Ať chce, či nechce, musí vítězům sloužit; nesmí však posluhovat.

Historie, pokud popisuje jevy, může být nadstranická, ale tím ještě není vědou. Tou se stává, až když k proniká k podstatě jevů, ale pak musí někomu stranit, protože v každé době měl někdo pravdu a jiný ne.

Historik musí pochopit dobu, kterou zkoumá, respektovat její morálku a právo. Vkládá-li do minulosti morální hodnoty doby pozdější, není historikem, ale žvaní.

Historie dějiny zkoumá, ale nesoudí

Hlavní i vedlejší jsou podmíněny časem.
Autor

Hlavní a vedlejší

Každá skutečnost i její změna se skládají z mnoha stránek, vlastností, pohybů, rozporů, podmínek i okolností, jejichž význam není stejný, a mění se v čase i v prostředí. To je objektivní, nezávisí na tom, zda to člověk vnímá, chápe či nějak pojmenuje.

Hlavní a vedlejší rozlišuje význam v daném čase a souvislostech

Nic není hlavním či vedlejším věčně; teprve souhrn skutečností určuje co i kdy je čím. Vědomí člověka však bývá konzervativní, nemá rádo příliš změn, a mívá tendenci považovat jednou poznané za provždy poznané.

Dogmatismus absolutizuje hlavní jako neměnné

Avšak i obrácený postup je častý; nekonečně se měnící souvislosti vedou k rozmělňování významu okolností vědomím, odmítání hlavního a přeceňování univerzální souvislosti č neustálých změn podmínek v čase i prostředí.

Relativismus zpochybňuje význam hlavního

Bez ohledu na lidské omyly však jednotlivé prvky skutečnosti mají svůj měnící se význam, a buď způsobují, nebo doprovázejí poznávané jevy.

Hlavní je dostatečně silné na to, aby samo udrželo či změnilo stav

Avšak vše hlavní je doprovázeno vedlejším, které napomáhá udržet stav nebo způsobit změnu; urychluje či brzdí, zjednodušuje či komplikuje probíhající procesy, ale samo o sobě je nemůže vyvolat či udržet současný stav.

Vedlejší není schopno být příčinou, ale vždy ji doprovází

Vedlejšího je vždy více než hlavního; jeho působení se vzájemně potírá či spojuje, zesiluje či zeslabuje, a ve vzájemné souvislosti se může stát silnějším než hlavní. Vedlejší může přerůstat v hlavní a naopak. Hlavní a vedlejší jsou vždy jen články složitého řetězce měnících se souvislostí. Pravdivé poznání spočívá v rozlišování hlavního, vedlejšího a bezvýznamného. Realitu nelze zkoumat a měnit podle předem subjektivně stanovených dogmat.

Úspěšná praxe předpokládá nalézat vždy ono hlavní a soustředit se na ně

Avšak zanedbání vedlejšího se vždy vymstí, neboť existuje a působí bez ohledu na naše vědomí a vůli.

Plánování je procesem posilování hlavního a přeměně vedlejšího tak, aby posilovalo hlavní

Hmota se proměňuje do nekonečna, bere na sebe postupně rozmanité formy,
ale je to stále jedna a táž hmota.
Giordano Bruno

Hmota

Hmotou už ve starověku nazývali lidé to, na co si mohli hmátnout. Oheň a vzduch však za hmotu nepovažovali. Trvalo dlouho, než pochopili, že vítr či teplo také můžeme nahmatat. Pak objevili záření, gravitaci, elektromagnetické pole, elektřinu, plazmu, podstatu světla a zvuku i spoustu jiných věcí, které už nelze nahmatat, a přesto hmotné jsou. Správně na to reagoval V. I. Lenin, avšak z jeho slov byla později nesprávně vyvozena tzv. „Leninova definice hmoty“. Živý organismus či společnost jsou také hmotou, i když se to může útlocitnému jedinci zdát příliš vulgární. Hmota, to je pojem nejvyššího řádu označující vše objektivní, pohybující se v prostoru a čase. Takové pojetí formuloval již Karel Marx, a po mnoha sporech jej přijala i soudobá přírodní věda:

**Hmota, je nejvyšší stupeň abstrakce zahrnující vše konkrétní,
odhlížejíce od jeho forem, vztahů a vlastností
s výjimkou schopnosti existovat nezávisle na vědomí**

Na světě neexistuje nic než hmota a její pohyb, vytvářející prostor a čas, Vědomí a ideje, to jsou jen produkty nejvýše organizované hmoty, lidského mozku. Existují závisle na něm, jsou subjektivní, i když mohou mít objektivní obsah.

**Hmota je nevyčerpatelná, nezničitelná a nestvořitelná, ale je nekonečně proměnlivá.
Vše, co vytváří člověk či příroda, je vždy jen proměnou hmoty.**

Ve světě existuje nekonečné množství forem hmoty, z nichž většinu člověk dosud nepoznal, a stejně nekonečné množství forem jejího pohybu. Vědci odhadují, že Vesmír je tvořen převážně hmotou, kterou dosud neznáme, a kterou nazývají „temnou“ proto, že neodráží a nevydává světlo, což je ale vlastní i některým známým formám. Vždy, když člověk objeví novou formu hmoty, zdá se mu, že se dosavadní pojem hmoty rozplývá, že hmota mizí a vzniká něco, co nám naše dosavadní poznatky neumožňují pochopit. I vědci často podléhají idealismu a dosazují na místo hmoty ducha nechápajíce, že hmota nemizí, nerozplývá se a nevzniká, že jen nevystačíme s dosavadními omezenými představami o její mnohotvárnosti a proměnlivosti.

Ještě mnohokrát to lidstvo potká, a budeme se muset smiřovat i s těžko pochopitelnými poznatky. Všechny nové teorie, vymykající se našim každodenním zkušenostem, může běžné vědomí přijmout až tehdy, budou-li jen předmětem vědeckých sporů, a ne nástrojem ideových bojů a zdrojem spekulací, a především budou-li prakticky ověřitelné a využitelné. Do té doby bude vždy vznikat prostor pro nové omyly a iluze.

**Hmota je nejvyšší stupeň abstrakce, oddělující vše měnící se od pohybu, vztahů,
prostoru a času, v nichž jedině to existuje, od vlastností, které to má, a také od vědomí
člověka, který to počal před mnoha tisíci lety nejen pozorovat a využívat,
ale i pojmenovávat a přetvářet, čímž mění sám sebe**

Člověk ve svém duchu oddělil hmotu od pohybu, stejně tak jako obojí od svého vědomí,
a potom počal podléhat iluzím, že to vše existuje samostatně.
Autor

Hmota, pohyb a vztah

Hmota je v pohybu a pohyb je hmotný. Tyto dva pojmy jsou nejvyšší abstrakcí, vyjadřující vnitřní rozpornost světa. Nelze je od sebe oddělit jinak než myšlením, chápajícím protikladnost všeho; ve skutečnosti jsou to dvě neoddělitelné, vzájemně na sebe působící stránky téže entity. Jsou to základní korelativní kategorie vyjadřující souvztažnost všeho existujícího; jsou to dva různé pohledy na tentýž rozporný jev.

Neexistuje hmota bez pohybu a pohyb bez hmoty

Člověk šel ve své schopnosti abstrahovat, tj. odhlížet od konkrétního, ještě dále. Rozdělil ve svém vědomí dvě neoddělitelné stránky pohybující se hmoty, která vytváří nejrůznější vzájemné spojitosti, a pojmenoval je: pohyb a vztah. A poté s oběma pojmy začal pracovat tak, jako by vyjadřovaly cosi samostatného, odděleného, i když tomu tak ve skutečnosti není. Každý pohyb je současně vztahem a vztah je vždy pohybem. Existují jen společně, jako dvě stránky téhož.

Neexistuje konkrétní pohyb bez vztahu a konkrétní vztah bez pohybu

Nic na tom nemění fakt, že člověk počal některé objevené vztahy fixovat pomocí symbolů a pojmů ve vzorcích, rovnicích i definicích, které se zdají věčné a na skutečnosti nezávislé.

Tak, jako je hmota nekonečně dělitelná i spojitá, jsou nekonečně dělitelné a sloučené pohyby a vztahy. Každý pohyb je vždy spojením jiných pohybů, stejně tak jako každý vztah je vždy složen z jiných vztahů. Podobně jako každý pohyb vytváří nové pohyby, které jsou jeho odrazem, každý vztah produkuje vztahy nové. A nikdy při tom nejde o pouhý součet kvantit, vždy je to součin mající novou kvalitu, tj. novou spojitost s dosud existujícím.

Hmota, pohyb i vztahy jsou složeny z jiných, ale nelze je na ně redukovat

Rozmanitost činností přinutila člověka specializovat se nejen ve své práci, ale i v poznání. Tak jako často ztrácí při práci ze zřetele souvislosti s prací ostatních a uniká mu smysl jeho dílčích činností, nebo je naopak absolutizuje, utápí se někdy i v detailech svého poznání a nevidí souvislosti s poznáním ostatních. Celé vědní obory se ocitaly na čas v izolaci od ostatních, a důsledkem toho byly omyly a iluze, šířené jinak moudrými a slavnými lidmi, kteří neuměli či nesměli správně zasadit své pravdivé poznatky do celkové souvislosti, a vytvářeli tak nepravdivé teorie, někdy i dlouhou dobu přežívající. Čím využitelnější jejich poznatky byly v materiální praxi, tím kratší dobu nesprávné teorie vydržely, ale čím více vyhovovaly společenské praxi vládnoucích tříd, tím houževnatěji se udržovaly. Věda sice pokročila, ale v tomto se svět nezměnil. I nejobecnější abstrakce jsou idejemi.

Člověk vytvořil nejobecnější pojmy proto, aby svět dokázal lépe pochopit, nikoli proto, aby v nich zabloudil

Práce dává předmětům hodnotu.
Tomáš Akvinský

Hodnota

Člověk svou prací vytváří užitné hodnoty. Je to pojem relativní, protože je každý užívá jinak, a jsou pro jedince různě potřebné. To se projevuje při jejich směně jako směnná hodnota. Od těchto pojmů se pak odvíjelo další užívání tohoto slova ve smyslu duševní, morální, umělecká či jiná hodnota. Jakmile začneme tyto pojmy směšovat či zaměňovat, vlastní význam nám uniká. Pod pojmem hodnota rozumí politická ekonomie hodnotu ekonomickou, která se vztahuje pouze k materiální produkci zboží. Duchovní produkce má ekonomickou hodnotu, je-li materializována.

Hodnota zboží je dána množstvím společensky nutné práce do něho vložené

Společensky nutná práce je ta, která musí být vynaložena v převládajících výrobních podmínkách v dané době. Výrobci potřebující ke stejnému produktu vyšší množství pracovního času prodělávají, zatímco ti kteří spotřebují menší množství práce, vydělávají více. Tento čas je historicky i místně proměnlivý.

Měřítkem hodnoty produktu je pracovní doba společensky nutná k jeho výrobě

Do hodnoty výrobku vstupuje veškerá práce, potřebná k jeho výrobě. Je to nejen čas produktivní práce, ale i nutný čas práce neproduktivní, vytvářející užší společenské podmínky pro výrobu v daném výrobním podniku, formou např. režijních či nepřímých nákladů. Hodnotu vytváří i čas práce neproduktivní, fyzické i duševní, která je zapotřebí ke vzniku a reprodukci pracovní síly, tedy neproduktivní práce těch, kteří vytvářejí širší společenské podmínky, ale také produktivní práce těch, kteří vyrábějí spotřební předměty nutné k reprodukci pracovní síly. Tato část vstupuje do hodnoty formou mzdy. Třetí součástí hodnoty je práce zvěcnělá ve výrobních prostředcích, projevující se jako náklady na stoje, nástroje, materiály, energie apod. Hodnota produktu je tedy souhrnem všeho času potřebného pro jeho výrobu.

Hodnota to je vztah lidí, podílejících se na konečném produktu, který tento vztah zprostředkuje

Všechna potřebná lidská práce vstupuje do konečného produktu vyjádřena nikoli časem, ale penězi, za nimiž se už čas lidské práce těžko hledá. Komplexnost hodnoty se projevuje v tom, že v různých zemích s rozdílnými sociálně ekonomickými podmínkami je hodnota stejného produktu výrazně rozdílná v závislosti na ceně pracovní síly, produktivitě a intenzitě práce. Proto vyspělé kapitalistické země přesunují výrobu do méně rozvinutějších zemí, kde jsou celkové náklady nižší.

Hodnota produktu se neprojevuje přímo, v účetnictví podniku není evidována. Musí být kalkulována pro každý druh výrobku zvlášť. Nositelem hodnoty je užitná hodnota, která osvědčuje se pouze prostřednictvím směny a projevuje se v ceně, která okolo hodnoty kolísá v závislosti na nabídce a poptávce.

Hodnota zboží je viditelná pouze ve směnné hodnotě, tvořící podstatu ceny

Tak jako si nelze plést hodnoty etické a estetické, nelze zaměňovat ani hodnoty duchovní a materiální.
Autor

Hodnota duchovní a materiální

Vědomou a záměrnou činností člověka vznikají hodnoty. Nejsou to věci či jevy samy o sobě, jsou hodnotami pouze ve vztahu k člověku. Hodnota, to je abstrakce, vyjadřující určitou podstatu jevu poměřovanou člověkem. Každá hodnota je proto vždy relativní, existuje jen v určitém vztahu. Základní hodnoty člověka lze rozdělit na materiální a duchovní.

Hodnota, to je vzájemně zprostředkovaný vztah lidí a věcí

Materiální hodnoty vznikají pouze produktivní prací. Jejich nositelem je užitná hodnota, to je schopnost uspokojovat potřeby člověka. Bez této schopnosti žádná hodnota nemůže vzniknout. Měřítkem této hodnoty je společensky nutné množství práce do produktu vložené, ať v podobě práce živé, či minulé, tedy již zhmotnělé v předchozích fázích jeho vzniku.

Materiální hodnoty se užíváním spotřebovávají

Duchovní hodnoty vznikají také v pracovním procesu, v němž člověk přetváří přírodu, ale zpětně i sám sebe. Dělbou fyzické a duševní práce se tyto procesy od sebe relativně oddělily, ale přesto probíhají ve vzájemné závislosti. Člověk je schopen přetvářet sám sebe i odděleně od materiální výroby, například studiem. Avšak aby se toto sebezdokonalení člověka stalo hodnotou, musí být materializováno v jeho vědomé a záměrné činnosti, přetvářející přírodu či společnost.

Duchovní hodnoty mohou vzniknout pouze materializací duševní činnosti

Ve výsledku lidské práce jsou vždy obsaženy duchovní i materiální hodnoty, které však mohou být ve vzájemném rozporu. Například droga jako výrobek má hodnoty danou množstvím práce do ní vložené, má užitnou hodnotu, avšak člověku škodí.

Materiální hodnoty uspokojují potřeby člověka, duchovní hodnoty jej rozvíjejí

Měřítkem duchovní hodnoty není množství vložené práce, ale schopnost činit člověka lepším. Duchovní hodnoty se nespotřebovávají, nesměňují, ty se předávají; a jsou hodnotami pouze tehdy, jsou-li vnímány, a potom pozitivně působí.

Materiální hodnoty užíváním zanikají, duchovní hodnoty se užíváním rozvíjejí a zanikají nepoužíváním

Materiální hodnoty jsou směňovány, ať to má jakoukoli formu. Duchovní hodnoty jsou předávány bez ohledu na to, zda se jejich nosiče staly zbožím a jsou také směňovány či ne. Nosiče lze směnit, duchovní hodnotu je možné pouze převzít.

Duchovní hodnoty mohou vznikat i racionální spotřebou materiálních hodnot, která člověka rozvíjí, zatímco iracionální spotřeba jej ubíjí.

Všechny hranice v přírodě i ve společnosti jsou podmíněné, pohyblivé, relativní, nikoliv absolutní.
V. I. Lenin

Hranice

Hranice je pomyslná čára, oddělující dvě různé entity či jejich skupiny. Ve skutečnosti však takové čáry neexistují, jsou jen abstrakcí, vytvořenou lidským vědomím, odhlížejícím od spousty nahodilých a nepodstatných okolností i zvláštností.

Ostré hranice jsou jen produktem lidského myšlení,
které však samo žádné takové hranice nemá

Tak jako ve skutečném světě, je i v lidském myšlení vše vzájemně propojeno, dialekticky se ovlivňuje, prorůstá jedno v druhé a neustále se mění. Ostrost hranic je jen pomůckou zjednodušující skutečnost a umožňující její lepší pochopení i uchování v paměti.

Každá skutečná hranice jevu, ale i podstaty, je vždy spektrem

Neostrost hranic mezi různými entitami je dána nekonečnou dělitelností času i prostoru, v níž je ukryta spousta zprostředkujících procesů a mezičlánků, které viditelné entity a procesy zároveň spojují i oddělují, vytvářejí přechody mezi nimi, tak že vše je současně tím, čím je, ale současně je už něčím jiným. Jedno přerůstá v druhé, vytváří univerzální souvislost a materiální jednotu světa.

Každý existující celek je otevřenou množinou svých částí, neboť uzavřená množina je pouhou abstrakcí. Každá kvalita je současně vždy i jinou kvalitou, a každá kvalita má mnoho kvantitativních stránek, vzájemně se ovlivňujících a rozostřujících její hranici míry.

Vše je v neustálém pohybu, stejně tak jako hranice, v nichž to existuje, a které to vytváří, rozostřuje a mění.

Pro pochopení všeho takto spojeného i rozrůzněného si člověk musí vytvářet ostré hranice, poznávat každou entitu či proces v těchto hranicích, ale takto pochopené pak musí vrátit do složitostí, z nichž to vyjmul, a znovu posuzovat v nich.

Neostrost hranic je dána společným působením všech zákonů daného prostředí, univerzální souvztažností světa, i nekonečností množství forem hmoty a pohybu, z nichž každá má své vlastní zákony. Tento souhrn bývá někdy žertem označován jako čtvrtý zákon dialektiky, což ale vyjadřuje jednu důležitou skutečnost:

Vše je vždy složitější, než jakýkoli stupeň dosaženého poznání

Dogmatismus a metafyzika existující a definované hranice absolutizují, relativismus je neuznává. Dialektika se snaží pochopit, že každá hranice vždy cosi odděluje i spojuje,

V přírodě ani ve společnosti ostré hranice neexistují.
Vymýšlí si je člověk, a jen proto, aby je překračoval.

Kdo z hrdosti nepřizná vlastní chyby, nemá hrdost.
Charles Dickens

Hrdost a stud

Někteří psychologové se domnívají, že hrdost a stud se doposud nepodařilo definovat. Jiní mají za to, že jde o afekt čili krátkodobé silné vzplanutí emocí, a ti ostatní popisují jevy, jimiž se hrdost a stud projevují. Potíž je v tom, že psychologie zkoumá často jedince abstraktního, vytrženého ze společnosti, tedy člověka neexistujícího. Anebo se naopak, zvláště v klinické psychologii, zabývá člověkem konkrétním, tedy úplně jiným, než jsou ti ostatní. Zkoumají psychické stavy tam, kde jde o společenské procesy.

Hrdost i stud jsou emocionálním vztahem člověka ke společnosti

Hrdost i stud jsou chování a jednání člověka ve vztahu k ostatním. Jsou kombinací racionálního a emocionálního odrazu skutečnosti, člověka se osobně dotýkající. Vznikají pouze v konfrontaci postojů, činů a názorů jedince s morálkou společnosti či dané skupiny. Mají podobu vztahu vůči druhým; bez vztahu k ostatním se nijak nemohou projevit, zůstávají pouhým svědomím.

Hrdost a stud jsou vnějším projevem sebevědomí

Hrdost člověka vyplývá z vědomí možností jeho seberealizace v dané části společnosti. Stud naopak pramení z vědomí překážek, seberealizaci bránících. V obou případech však toto vědomí může být falešné, neodráží-li skutečné možnosti či opravdové překážky.

Protože člověk žije ve více skupinách současně, mohou být jeho emocionální vztahy k nim odlišné. Hrdost a stud se v nich mohou projevovat u stejného jedince odlišně, právě podle míry možnosti jeho seberealizace. To, co je v jedné skupině příčinou studu, může být v jiné příčinou hrdosti a naopak. To, za co se některý jedince stydí, může vyvolávat u druhého hrdost a naopak. Záleží vždy na pocitu sounáležitosti jednotlivce se skupinou, na tom, jak dalece hluboko do ní vrostl, jak se s ní ztotožňuje. Záleží ale i na povaze jedince.

Extrovert se častěji přeceňuje, introvert mívá spíše tendenci k sebepodceňování

Jedinec, který nemá kořeny v žádné skupině, nemá skutečnou hrdost ani stud, nahrazuje je pouze afektovanou pózou. A ta se pak projevuje všude.

Člověk bez studu a hrdosti je nevyzrálým jedincem

Hrdost nelze zaměňovat s pýchou a stud se strachem. Pýcha je slepá k vlastním chybám, a strach k vlastním možnostem i schopnostem. Ale všechno to je lidské, a člověk se s tím musí naučit žít, tj. ovládat rozumem tyto emoce stejně jako ty ostatní. Je to součástí jeho inteligence.

Co nezakazuje zákon, zakazuje stud
Lucius Ananeus Seneca

Vědečtější francouzští komunisté Dézamy, Gay aj. podobně jako Owen rozvíjejí učení materialismu jako učení reálného humanismu, a jako logickou základnu komunismu.
Karel Marx, Bedřich Engels

Humanismus

Humanismus je soustava názorů, zdůrazňujících hodnotu člověka, jeho právo na svobodu, štěstí, rozvoj a uplatnění schopností. Je to snaha o lidskost a lidskou důstojnost životních podmínek každého člověka. Vznikala postupně jako protiklad vládnoucích náboženských idejí, zaměřujících pozornost na boha, a chápajících lidský život jen jako přípravu na život posmrtný, v němž teprve budou odstraněny všechny nespravedlnosti života pozemského.

Humanismus odvrátil pozornost od boha a soustředil ji na člověka

Humanismus prosazoval daleko větší míru svobody a autonomie jedince, prakticky ale jen pro zámožné a svobodné. Většinou odhlížel od majetkové nerovnosti lidí i od existence tříd a vykořisťování. Byl pokrokovým, avšak individualistickým a abstraktním světovým názorem vzdělanějšího a bohatšího měšťanstva, usilujícího o své osvobození z těsných feudálních vztahů.

Abstraktní humanismus hlásá lidskost obecně, považuje práva člověka za stejně přirozená jako sociální nerovnost, a ve svých důsledcích je obhajobou kapitalismu

Abstraktní humanismus připouští vykořisťování, ale *„lidsky“.* To je stejné pokrytectví jako zásada: „krást se smí, ale s mírou“. Je to humanismus zakrývající ekonomickou determinovanost člověka, je to humanismus jen pro někoho. Usiluje o důstojnost každého podle výše jeho příjmů, a těm kdo tyto příjmy nemá, je ochoten dávat almužnu.

Marxismus chce k důstojnosti člověka dospět odstraněním tříd

To je podstata socialistického humanismu. Ve všech ostatních hlediscích se shoduje s oním abstraktním pojetím, na rozdíl od něho však vidí nejen cíl, ale také jediný reálný prostředek jeho dosažení. Neredukuje se na charitu, tak jako falešný křesťanský humanismus, na ideály, tak jako abstraktní humanismus buržoazní či pacifismus, na bezvládí, tak jako bezhlavý anarchismus.

Socialistický humanismus je realistický; neodstraňuje důsledky, ale příčinu

V praxi však byly zásady socialistického humanismu často redukovány pouze na ono základní, a ostatní bylo přehlíženo, často i porušováno. Cíl se stal vším a na prostředky se někdy nehledělo. Humánních cílů bylo dosahováno i nehumanisticky, bez ohledu na dlouhodobé důsledky. Stěhování celých rodin odpůrců kolektivizace považovaných za kulaky, zakazování studia dětem politických protivníků, znemožňování zaměstnání odpovídajícího kvalifikaci a řada dalších metod, to nemělo se socialistickým humanismem a marxismem nic společného.

Humánní, tedy lidské řešení problémů, nesnižující důstojnost člověka, je vždy komplikovanější, avšak dlouhodobě účinnější

Kant odmítal hypotézu, avšak při tom byl sám autorem dvou geniálních hypotéz,
bez kterých by se dnešní teoretická přírodověda nikam nedostala.
Karel Marx

Hypotéza a spekulace

Lidské myšlení je komplexem procesů zpracovávajících informace získané smyslovým odrazem skutečnosti. Má mnoho forem a využívá řady postupů, mezi nimiž nejsou ostré hranice, a které se vzájemně prolínají a doplňují. Čím více se opírají o fantazii, tím méně přesné výsledky podávají; avšak i fantazie je schopnost myšlení, kterou je třeba využívat. K méně přesným, ale nezbytným formám poznání patří hypotéza a spekulace, mezi nimiž je rozdíl poněkud neurčitý.

Hypotéza je předpoklad, domněnka opřená pouze částečně o ověřená fakta

Předpokládá neznámé příčiny již známého jevu, nebo naopak dosud nepozorované důsledky pozorovaných procesů, přičemž vysvětlení mohou být rozdílná. Jde o formu úsudku, o předstupeň teorie. Tuto formu poznání odmítají např. empirismus a pozitivismus, čímž se dostávají do rozporu se zkušenostmi vědy. Někdo odmítá hypotézy ve společenských vědách, jiný vůbec. Podle Lomonosova je *“hypotéza i při filozofickém zkoumání jedinou cestou, kterou lze dospět k velkým objevům“.* Hypotéza vychází se světového názoru vědce; nemůže být jeho zdrojem.

Věda hypotézy vytváří, a poté potvrzuje nebo vyvrací

Zpočátku člověk neměl dostatek empirických poznatků a nemohl vytvářet hypotézy, natož teorie, bylo každé složitější rozumové poznávání spekulací, tedy nepodloženou domněnkou.

Z nedostatku empirických poznatků nebo jejich ignorováním vzniká spekulace

Všechna náboženství, ale i všechny prvotní filozofie byly spekulací. Náboženství jimi zůstalo ve všech svých formách, filozofie jen ve své idealistické podobě, a materialistické filozofie a věda, zpočátku silně ovlivňovaná náboženstvím, se od spekulací očišťovaly jen pozvolna a složitou cestou.

Spekulace je forma nejistého poznání, a proto vede k častým omylům, někdy dokonce pouze k nim

Vše, co bylo možné změřit a dokázat, se postupně vydělovalo z filozofie a rozvinulo se v samostatnou vědu. Ve filozofii proto vždy zůstávalo to, co bylo dokazatelné jen obtížně. Proto každá filozofie více či méně obsahuje prvky spekulace, stejně tak jako věda, stojí-li na hranicích známého a neznámého.

Běžné vědomí, propaganda, ale někdy i věda pojmy teorie, hypotéza a spekulace směšují či zaměňují. Mnohé známé teorie jsou vlastně jen hypotézami a spousta mystických představ, které jsou pouhými spekulacemi, na sebe berou formu teorie a vydávají se za ni.

Marxismus i soudobá věda nahrazují spekulaci vědeckými domněnkami, hypotézami a prognózami, v nichž je ale vždy prvek spekulace částečně obsažen

Evoluce je chaos se zpětnou vazbou.
Joseph Ford

Chaos a řád

Slovem chaos označujeme neuspořádanost, neurčitost, zmatek, změť, nepořádek nebo nepřehledný stav. Není to bezpříčinnost, je to náhodné propletení mnoha příčin, v nichž se nevyznáme, z nichž ty slabší se ještě nestačily vzájemně eliminovat a ustoupit těm silnějším. Jsou to vztahy, v nichž účinky ještě nestačily zpětně ovlivnit své příčiny natolik, aby je změnily. Jsou to rozpory mnoha protikladů, jejichž odrazy se ještě nespojily v jednodušší a silnější pohyb, v hlavní a určující rozpory, vytvářející jednotu a řád. Je to střet mnoha pohybů, které se ještě nestačily vzájemně vyrovnat a vytvořit relativní klid, spočívající v určitém směřování. Je to působení mnoha odlišných zákonů, které se ještě nestačily spojit v určitou zákonitost. Chaos je působení nahodilostí, které ještě neměly dostatek času spojit se v nutnost. Je to přeměna možnosti ve skutečnost, která vytvořila mnoho nových možností, ale žádné ještě neodstranila, jen negovala starou skutečnost.

Chaos je nepřehledná příčinnost

Chaos je výsledkem kvalitativního skoku, v němž ještě kvantita a kvalita nevytvořily míru nové entity; je přetržitou stránkou vývoje. Chaos je absence klidu; je stejně jako klid vždy jen dočasný a relativní. Je to stav, v němž staré dosud nezaniklo zcela, a nové se ještě nedotvořilo. Je to zatím neuzavřený celek, v němž se teprve vytvářejí části a vztahy mezi nimi, je to vznikající struktura s formující se funkcí, je to obsah hledající svou formu.

Chaos je proces vytváření řádu, je pohledem zblízka na tento vytvářející se řád, je odhlížením od něho. Je to přechodný stav, v němž už staré zákonitosti neplatí a nové se teprve vytvářejí. Je to vývojová fáze, v němž staré už neexistuje a nové teprve vzniká. Chaos si svůj řád vytvoří dříve, než jej zpozorujeme; je zárodkem nového.

Vše nové se rodí v chaosu

Za opak chaosu považujeme řád, systém, zjevnou a relativně ustálenou spojitost věcí i procesů. Je to relativní klid, v němž se již vytvořily a prosazují zákony nového prostředí a spojují se v zákonitosti, kdy se všechny procesy i jejich příčiny zdají přehlednými, kdy lze odlišit obsah a formu, strukturu i funkci a nalézat podstatu jevů. Je to soulad relativně ustálených a pochopitelných vztahů.

Řád je výsledkem minulého i zárodkem budoucího chaosu

Chaos a řád jsou spolu v dialektické jednotě, jsou to dva pohledy na svět v různém čase, s rozdílným odstupem či pod odlišným úhlem. Nelze je od sebe oddělit, z jednoho vzniká druhé, v jednom je obsaženo druhé a vzájemně se ovlivňují. Jsou to procesy vývoje přírody, společnosti i myšlení, způsoby jejich pohybu i existence, tedy vývoje, z nichž jeden míváme občas tendenci absolutizovat, a podle svých potřeb i zájmů považovat za lepší či horší.

Chaos a řád jsou neodlučitelné stránky vývoje

Kdyby byla na světě spravedlnost, nemusela by být charita.
Mark Twain

Charita

Třídní společnost je rozpolcena nerovnoměrným rozdělováním práce a jejích výsledků. Čím větší bohatství je schopna vyprodukovat a rozdělit, tím nerovnoměrnější toto rozdělení je. Na okraji takové společnosti pak zákonitě zůstávají ti, kteří jsou v tomto systému z nejrůznějších důvodů nepoužitelní jako pracovní síla, tedy jako zdroj bohatství. Ti, kteří se z objektivních či subjektivních důvodů nedokázali přizpůsobit objektivně daným ekonomickým podmínkám, a tudíž nemají dostatečný zdroj obživy.

Charita je privatizací humanitární práce v privatizované společnosti

V křesťanství, kde tento pojem vznikl, je to láska k bližnímu, dobročinnost, filantropie či lidumilství. Spočívá v ideji, že ti kteří mají nadbytek, by se měli rozdělit s těmi, kteří mají nouzi. Pokládá obojí za přirozené a správné, nehodlá odstranit příčiny vedoucí k ostrým sociálním rozdílům, nezaměřuje se na podstatu, ale zabývá se jevem. Nechce odstranit vykořisťování jedněch druhými, chce trochu vylepšit situaci těch, kteří vykořisťováni být nemohou.

Charita je korporátní, institucionalizovaná dobročinnost

Nahrazuje neochotu a neschopnost státu pomáhat potřebným a bezmocným, přenáší tuto pomoc na dobrovolníky. Nikdy neodstraňuje příčiny společenských problémů, jejich řešení jen oddaluje, a tím tyto problémy prohlubuje.

Charita snímá vinu z těch, kteří nespravedlnost způsobili, a přenáší ji na ty, kteří nepřispěli

Důsledky problémů řeší jen částečně, povrchně a hlavně viditelně. Ve skutečnosti může fungovat jen tehdy, když si na ní někdo zvyšuje prestiž, používá ji jako svou reklamu či na ní přímo vydělává. Zlaté stránky obsahují 680 firem, majících v názvu slovo charita, a kdyby jich bylo dvakrát tolik, sociální problémy to neodstraní.

Charita funguje jako hlučný stroj s vysokou spotřebou a malým výkonem

Komunisté nemohou chtít odstranit charitu, chtějí odstranit podmínky, které ji vytvořily; změnit společnost natolik, aby se charita stala zbytečnou.

Charita bude zbytečná ve společnosti, v níž nebudou zbyteční lidé

Charita je sběrný autobus za pelotonem
Jan Sobotka

Bohatí mají svůj stát, chudí svou charitu.
A ti uprostřed na to všechno musí vydělat.
Autor

Odtrhne-li se idea od zájmů, utrpí fiasko.
Karel Marx

Idea

Člověk, jakmile si vytvořil vědomí, počal mít tendenci oddělovat je od sebe samého, jako něco zvláštního, objektivně existujícího i mimo něj. Přisuzoval své myšlenky, ideje, i přírodním předmětům a bohům. Vznikal objektivní idealismus, který ideu považuje za prvotní, nezávislou na hmotné skutečnosti, za duchovní princip ovládající svět, což se stalo teoretickým základem náboženství.

Objektivní idealismus myšlenku osamostatňuje a nadřazuje světu

Naproti tomu vznikaly názory myšlenku rovněž oddělující od reality, ale ukrývajíc ji v člověku samém. Považovaly ji za cosi člověku vrozeného, předem daného a na světu nezávislého, dokonce svět tvořící uvnitř člověka.

Subjektivní idealismus ideje absolutizuje uvnitř člověka a vnější svět odmítá

Tyto názory se historicky proměňovaly, prolínaly a odlišovaly se svou hloubkou i důsledností, byly vyjadřovány obrazně i v jinotajích, a neustále bojovaly s materialismem, který ideje považoval za odraz vnějšího světa ve vědomí člověka.

Dialektický materialismus chápe ideu jako vztah člověka ke skutečnosti

Idea je úsudek či spojení úsudků obsahující zkušenost a cíl. Není to ještě úplné poznání, je to názor z reality vycházející a o budoucnu uvažující. Je to forma odrazu objektivní skutečnosti ve vědomí člověka, která obsahuje cíl a hledá prostředky k jeho dosažení. Jakmile najde prostředky, mění se v plán. Je to více než pasivní sen či přání. Idea je spojena s aktivní činností člověka, s jeho schopností poznávat a přetvářet svět. Vychází z potřeb i zájmů a hledá způsob, jak je uspokojit.

Ideje člověku zprostředkovávají přetváření světa

Člověk není schopen přetvářet svět individuálně. Idea proto nemůže být individuální, musí vycházet ze společenských znalostí, zkušeností, potřeb a zájmů. Jednotlivec může být jejím nositelem pouze krátkodobě, jinak zaniká. Musí ji rozšiřovat a předávat společnosti, která ji buď přijímá či nikoli. Může být falešná i realistická podle toho, do jaké míry odráží pravdivě svá východiska.

Idea, která vychází z iluzí, člověku škodí

Uskutečněním se idea stává realitou, poznáním a východiskem k novým idejím. Také nemožnost uskutečnit ideje v praxi se stává poznáním a vede k proměně nikoli skutečnosti, ale idejí. Ideje opřené o zájmy jsou hybnou silou člověka i společnosti na cestě k úspěchu i neúspěchu.

Organickým spojením jednotlivých politických idejí vzniká ideologie, spojením vědeckých idejí jsou vytvářeny nové principy a směry dalšího poznávání a seskupením falešných idejí se rodí šarlatánství. Jak napsal W. K. Heisenberg: *„Ideje nejsou zodpovědné za to, co z nich lidé udělají“.*

Lidé si zvykli vysvětlovat své činy svým myšlením místo svými potřebami,
a tak časem vznikl onen idealistický světový názor.
Bedřich Engels

Idealismus

Člověk vznikal jako živelný materialista, hledal vysvětlení existujícího ve světě samém, jinak by se neuživil a nepřežil. Teprve když jej nenalézal, a často i proto že to bylo pohodlnější, počal hledat vysvětlení v neexistujícím světě idejí božských, anebo v existujícím světě idejí lidských. Je to nejstarší a nejvytrvalejší omyl člověka.

**Idealismus vkládá do skutečnosti ideje a vysvětluje svět jejich prostřednictvím.
Považuje za prvotní myšlenky existující mimo člověka.**

Jenže po vzniku protikladné třídní společnosti chtěla každá třída svět lepší podle svého. A tak byl materialismus trpěn, jen pokud přinášel prospěch bohatým; všude tam kde byl v rozporu s idejemi ospravedlňujícími jejich nadvládu, především náboženskými, byl nemilosrdně potírán. Většina pronásledovaných filozofů byla materialisty, většina spálených knih materialismem alespoň zaváněla.

Idealismus přímo či nepřímo obhajoval zájmy vládnoucích tříd, a činí tak dodnes

A tak byl idealismus podporován a pěstován, oficiálně vyučován a oslavován, zatímco materialismus byl marginalizován. Proto se věda rozvíjela tak pomalu, proto trvalo staletí a někdy i tisíciletí, než se poznatky dávných materialistů mohly rozvinout do skutečně vědecké podoby. Proto při studiu dějin filozofie vzniká dojem, že většina slavných myslitelů byla idealisty.

Idealismus vždy odporoval vědě

Bylo by ale nespravedlivé soudit, že idealističtí myslitelé k rozvoji světa nepřispěli. I mezi nimi vznikly velké objevy, často jen proto, že svůj materialismus skrývali, že byli materialisty jen ve svém úzkém oboru, ale nepletli jej do politiky a náboženství. Např. Immanuel Kant byl velkým filozofem jen proto, že slíbil svému panovníkovi, že se *„nebude vyjadřovat k otázkám náboženství“*. I Darwin nebyl znemožněn jen proto, že pod společenským tlakem do druhého vydání své knihy o původu druhů vsunul větu o všemocnosti Stvořitele.

**Idealisté mohou přispět k pokroku ne proto, že jsou idealisty,
ale proto, že na to ve svém oboru zapomenou**

Každý je v praktickém životě materialistou, jinak by nepřežil. Ale když se mu nechce myslet, když myšlení přináší nepříjemnou pravdu či neví kudy kam, má každý tendenci sklouznout k idealismu. Hledá jednoduchá a krásná, leč neexistující vysvětlení svých neúspěchů a nočních můr, uklidňující jistotu a utěšující „*pravdu*“. Nehledá příčiny, ale sahá po šidítku. Imunitu proti tomu nepřináší ani vzdělání, zvláště ne jednostranné. Objektivní idealisté hledají vysvětlení v idejích přesahujících člověka, subjektivní idealisté v lidském myšlení a materialisté ve světě samém.

S idealismem se dá snadno přežít i ztroskotat, ale ne změnit skutečnost k lepšímu

Každá nová třída, která nastupuje na místo třídy, jež vládla před ní, je nucena, aby dosáhla svého cíle, vydávat svůj zájem za společný zájem všech členů společnosti.
Karel Marx, Bedřich Engels

Ideologie

Ideologie je ucelený systém politických, ekonomických, právních, filozofických a etických názorů, odrážejících v teoretické podobně zájmy určité třídy. Je formou společenského vědomí, je historickým produktem třídní společnosti, je vědomím tříd.

Ideologie je světovým názorem třídy

Nevzniká živelně; z živelně vznikajících životních podmínek tříd se rodí jako jejich odraz nejprve ve vědomí jednotlivců, a poté je šířena do vědomí třídy. Jestliže neodpovídá jejím zájmům, nerozšíří se; ale odpovídá-li jim, je jí v rozdílné šíři i hloubce přijímána.

Ideologie je do třídy vnášena

Třída vzniká jako roztříštěné skupiny, spojené svým podobným hospodářským postavením ve společnosti, a rozdělené vzájemnou konkurencí. Později se rozšiřuje ve společenskou vrstvu, podobně roztříštěnou, a tudíž neschopnou významnější společenské přeměny. Společná ideologie ji umožňuje překonat své vnitřní konkurenčním bariéry, nalézt a uvědomit si své společné zájmy, formulovat je, a jejich obhajobu přijmout jako společný cíl. Je předpokladem organizačního a akčního sjednocení třídy, její přeměny z pasivního v aktivní prvek společenského vývoje. Idea, podle níž žijí a pracují masy lidí, se stává materiální silou.

Ideologie třídu sjednocuje, přeměňuje ji z objektu v subjekt

Ideologie je idealizací skutečného postavení třídy či její části. Odráží v abstraktní podobě jen to podstatné, absolutizuje tuto třídu, a chtíc i nechtíc přehlíží ostatní součásti společnosti. Staví se do protikladu k ideologiím protivníků, vyvrací je, bojuje s nimi, a nutně se při tom dopouští zjednodušení. Není schopna postihovat celou ekonomickou a sociální skutečnost. Je nástrojem politického boje, a stejně jako každá zbraň bývá používána i těmi, kteří to neumějí, a nadělají více škody než užitku, a jako každá jiná zbraň je často zneužívána.

Ideologie vždy obsahuje nejen pravdu, ale i omyly a iluze své třídy

Ideologie není vědou; může i nemusí z ní vycházet, přibližovat se jí, ale nemůže ji nahradit, protože má jinou společenskou úlohu. Je to nejen nástroj poznání, ale také nástroj politického boje. V třídně rozdělené společnosti si tento nástroj vytváří každá třída, která chce své společné zájmy prosazovat. A protože jsou zájmy tříd rozporné, jsou protikladné i jejich ideologie. Třída, která vládne, má vždy tendenci vydávat své vlastní zájmy za zájmy celé společnosti, a v tom se nutně mýlí. Usiluje o to, aby její ideje byly vládnoucími v celé společnosti, ale to se jí daří jen do té míry, do jaké disponuje efektivně příslušnými materiálními prostředky. Ztratí-li vládu nad nimi, ztratí i vládu nad idejemi a naopak.

Ideologie bývá zesměšňována jako taková, ale to je vždy jen součástí ideologie jiné

Pravda je drahá, iluze laciná, a lež vydělává.
Autor

Iluze a lež

Svět pozorujeme svými smysly, dávajícími nám spoustu různorodých, dílčích informací. Nemůžeme je zpracovávat všechny najednou; vnímáme jen ty zjevnější, silnější. A také ty, které na nás více emocionálně působí, výrazněji se nám líbí či nelíbí. Teprve z takto přebraných počitků si vytváříme obraz, který ukládáme do paměti. Není to věrný obraz, je to jen zdání, subjektivní odraz objektivního.

Smyslové poznání samo o sobě vytváří iluze

Než člověk dospěje k pravdě rozumem, podléhá iluzím; čím složitější jevy pozoruje, tím častěji. Tím, že si člověk vytvořil schopnost abstraktního myšlení, dosáhl schopnosti iluze, zdání překonávat. Avšak současně s tím si vytvořil schopnost mýlit se a své iluze zdůvodňovat. Iluze má své gnoseologické kořeny.

Rozum není absolutní bariérou proti iluzím

Pravda odhalující iluze vždy se vždy střetává s některými zájmy. Nejen ve společenských vědách, kde je to v rozdělené společnosti samozřejmé, ale i ve vědách přírodních, dotýkajících se byť oklikou zájmů společenských. I za rotaci změně se upalovalo. Pravda narážející na zájmy je vždy popírána, a nahrazována iluzemi.

Pravdu přijímáme přes cedník svých zájmů

Lež je vědomé, záměrné šíření nepravdy. Nikdy nevzniká z pouhých materiálních podmínek a biologických potřeb našeho života; její skutečnou příčinou jsou vždy společenské podmínky, vztahy mezi lidmi a z nich vyplývající skryté zájmy.

Pravda má materiální kořeny, lež společenské

Omyly, iluze a lži jsou součástí života každé společnosti; jedinec se jim nemůže vyhnout, ale musí s nimi bojovat. Denně vznikají nové, některé si vytváříme i sami pro sebe, aby byl náš život snazší a hezčí. Děláme si iluze sami o sobě, o svých blízkých a někdy si i vědomě lžeme. Iluze je vystavěna spíše na emocích než na rozumu. Neúplné poznatky si člověk doplňuje ilizí.

Podlehnout iluzi a lži je vždy jednodušší než dospět k složité pravdě

Žijeme ve společnosti, v níž jsou masově šířené iluze nástrojem ovládání lidí. Politici, kněží, žurnalisté, pracovníci reklamy, astrologové, šarlatáni, ale i část umělců, to jsou často jen profesionální iluzionisté. Lži a iluze jsou nezničitelné, protože jsou líbivější než skutečnost. Vždy vznikají znovu a znovu, jsou živeny a rozšiřovány těmi, kterým vyhovují.

Iluze je starší sestrou pravdy, lež je sestrou mladší. A obě jsou potvory krásnější. Proto jim tak snadno podléháme.

Image je to, co člověk potřebuje, aby si lidé mysleli, že je tím, čím by rád byl.
M. F. Barwasser

Image

Slovo „image“ se u nás nepoužívá dlouho. Znamená představu či iluzi o někom či o něčem, uměle vyvolanou s cílem učinit cosi zajímavějším, přitažlivějším či užitečnějším, než to ve skutečnosti je.

Image je záměrně vytvořený falešný obraz člověka či jeho výtvorů

Obsah tohoto pojmu je zhruba stejně starý, jako lidská civilizace. Dokonce o něco starší. Už při rozpadu prvotní pospolitosti, kdy v důsledku růstu počtu obyvatel planety, zvětšování lidských skupin a jejich sociální diferenciace nevystačili původní přirození vůdcové jen se svou autoritou, vyplývající z jejich vlastností. Nemohli už na každého působit osobně, a v důsledku změn v dělbě práce se někteří schopní příslušníci rodu stávali bohatšími a významnějšími, než byl jejich dosavadní vůdce. Ten podle tradice vedl rod či kmen v boji, při lovu i při práci, a současně řídil náboženské úkony, spojující skupinu se svými bohy. Když docházela autorita jeho, začal se zaštiťovat autoritou bohů a své pokyny počal vydávat za jejich vůli, jemu sdělenou. Stával se prorokem, a tím měnil k lepšímu svůj obraz v očích ostatních. Předstíral vlastnost, kterou neměl, schopnost rozmlouvat s bohy, a ostatní mu uvěřili.

Rozdíl mezi skutečností a image je vždycky podvodem

S postupující dělbou práce, hospodářskou vyspělostí a specializací lidí se o image svých chlebodárců počali starat i jejich služebníci. Čím významnějším se stával jejich pán, tím významnějšími byli i oni. Někdy i bez vědomí, občas i proti vůli toho, jehož svatozář pěstovali. Dalo-li se na tom vydělat, dokonce i po jeho smrti. Svého času se tomu říkalo „kult osobnosti“.

A tak se stal z T.G. Masaryka významný filozof, ze Stalina veliký vojevůdce, z Havla světový dramatik, z Klause uznávaný ekonom a z Trumpa světový politik. Mnoho velkých umělců zemřelo zapomenuto v bídě, zatímco díla jejich současníků, na nichž je nejcennější jejich jméno, se dnes draží za miliony. Spoustu objevitelů a vynálezců už neznáme, protože kdysi neměli image.

Zato známe spoustu průměrných pitomců, kteří si svou image pečlivě vytvářejí a nechávají vytvářet dobře placenými podvodníky, skrytými za ctihodnými pojmy PR, image maker, vizážista či reklamní specialista. Barevné časopisy jsou plné fotoshopových krasavic, které po ránu nikdo nepozná, či ctihodných mužů, kteří jsou v hledáčku kriminalistů. Cenu neurčuje kvalita ale značka, zboží se stává fetišem a skutečná práce pokleskem.

Svět chce být klamán, říká se. Není to pravda; to jen někteří klamou za účelem dosažení zisku. Nejhorší je, že jich je čím dál tím víc.

Je možné udělat díky image makerům z úplného blba oblíbeného politika
Miloslav Ransdorf

Imperialismus je nejvyšší stádium kapitalismu.
V. I. Lenin

Imperialismus

Pojem *„imperialismus“* nevytvořili komunisté. Vznikl k označení velmocenské, dobyvačné, expanzivní a militantní politiky, vedené snahou o rozšíření vlády Velké Británie nad jinými s cílem získání dominantního vlivu ve světě, snahou o vytvoření impéria, říše překračující hranice. Charakterizoval však nejen počínání Británie, ale všech koloniálních mocností. Marx, který zkoumal kapitalismus volné soutěže, tento pojem ještě neužíval. Engels, který žil déle a měl možnost pozorovat změny kapitalismu vyrůstající ze vzniku monopolů, také ne, avšak pochopil, že tyto změny v globálním měřítku vytvářejí podmínky pro vznik světové války. Pozdější nemarxističtí buržoazní ekonomové i kritici kapitalismu, kteří tento pojem zavedli, se soustředili na popisování jevu, ale nezabývali se jeho podstatou.

Teprve V. I. Lenin odhalil ekonomickou podstatu imperialismu

Jakkoli Leninova charakteristika imperialismu v práci *„Imperialismus, nejvyšší stádium kapitalismu“* bývá překrucována a znevažována, někdy i těmi, kteří se k marxismu hlásí, z marxismu vychází a je dodnes, i po sto letech, platná. Je to takové stádium vývoje kapitalismu, ve kterém:

1. **Koncentrace kapitálu a výroby vyvolala vznik monopolů**, které ukončily fázi, v níž byla rozhodující volná soutěž. Monopoly nastolily vztahy nadvlády a nerovnosti v ekonomice, a tudíž i v politice uvnitř kapitalistické společnosti. Monopol neruší drobné výrobce, ale ovládá je; využívá nejen ekonomických, ale i jiných forem násilí.
2. **Vznikl finanční kapitál a finanční oligarchie**, což je charakterizováno spojování a proplétáním zápůjčního a průmyslového kapitálu, vytvářením úzké skupiny lidí ovládajících větší kapitál než sami vlastní, a majících rozhodující postavení v ekonomice i politice. Dochází k centralizaci bank ovládajících ekonomiku i politiku.
3. **Vývoj kapitálu nabývá rozhodujícího významu.** Jeho přebytek ve vyspělých zemí to vynucuje a zapojení zaostávajících zemí do světového obchodu to umožňuje. Stává se tak nástrojem vykořisťování v globálním měřítku.
4. **Vznik mezinárodních monopolů,** překračujících národní hranice zdrojů, výroby i odbytu. Spojují se národní kapitály a vytváří globální reprodukční proces. Kapitalistické výrobní vztahy se tím přizpůsobují rozvoji výrobních sil.
5. **Rozdělení světa mezi mocnosti je ukončeno,** nastává fáze přerozdělování světa. Dosažená ekonomická nadvláda už umožňuje ovládání cizích území při zachování jejich formální nezávislosti, pronikání na cizí území může být anonymní, vzniká neokolonialismus.

Imperialismus je parazitující, zahnívající a odumírající kapitalismus

Tato Leninova formulace bývá znevažována nejvíce. To nic nemění na tom, že roste vrstva rentiérů společnosti nic nepřinášejících, jen na ni parazitujících, že parazitují státy, třídy, vrstvy i národy jeden na druhém, že se tato forma hospodaření udržuje jen neustálým vyvoláváním válek, a existuje už jen na nesplatitelný dluh.

Krvesmilstvo je vynález, a to velmi cenný.
Bedřich Engels

Incest a promiskuita

Předci lidí se rozmnožovali tak, jak je to běžné u ostatních druhů: nebyli vázáni žádnými zábranami, ohledy na příbuzenské vztahy či příslušnost k různým generacím. Rozhodoval pouze pohlavní pud, zdraví a síla. Díky příbuzenskému křížení se v populaci udržely a upevňovaly náhodně vzniklé zvláštnosti, které jim umožňovaly lépe přežívat. Příbuzenské křížení mohlo zrodit více jedinců s novými vlastnostmi, a zabránit zániku těchto perspektivních rysů v mase populace.

Tento nevázaný přírodní proces plození doprovázela vysoká promiskuita, která již ustálené zvláštnosti dále rozšiřovala na ostatní populaci. Teprve s tím mohly postupně zanikat vlastnosti dosavadní, méně vyhovující novým podmínkám a vedle toho vždy odumíraly ty, které životaschopné nebyly. Díky tomu se vlastně člověk vyvinul jako nový, jednotný druh. Bylo to v době, kdy ještě nebyl schopen abstraktního myšlení, nemohl si vytvářet žádná pravidla ani bohy, prostřednictvím kterých si až daleko později cosi nařizoval a zakazoval. Ale už tehdy měl zárodky morálky, panující společenskou praxi, která dovolovala vše.

Příbuzenské křížení vytvořilo lidskou rozmanitost, promiskuita její jednotu

Sexuální styk bez zábran měl i své stinné stránky. V důsledku příbuzenského křížení se rodilo i velké množství jedinců s horšími vlastnostmi, neschopných přežít nebo dále plodit. Degenerace je rubem takového rozmnožování. Ale tenkrát to nevadilo. Člověk rodil své potomky stejně marnotratně, jako celá příroda.

Teprve daleko později se stával skutečným člověkem, pánem přírody i sebe samého. Zkrotil oheň, a vůně pečeného masa k němu přivábila psy a kočky. Přestali se jej bát a žili vedle něho. Nestaral se o ně, nechoval je, rozmnožovali se stejně volně, jako on. Toto soužití jej postupně přivedlo na myšlenku zajmout užitečnější tvory a hospodářsky je využívat. Z lovce a sběrače se stával pastevec a zemědělec. Avšak tato zvířata už nežila tak volně, jako psi, kteří utekli a přišli, když dostali hlad. Zpočátku velká společná stáda se při rozpadu prvotní pospolitosti a vzniku soukromého vlastnictví změnila v menší, které bylo nutné izolovat od majetku ostatních. Tato zvířata byla cenná, musela být uvázána, uzavřena do ohrad a oddělena i od volně žijících jedinců. To sebou přineslo uzavřený chov s rizikem degenerace jako důsledku příbuzenského křížení. Ztráty, které člověku nevadily u sebe samého, vadily u chovaných živočichů, kteří byli zdrojem jeho obživy. Zvířata, která měla rychlejší dobu reprodukce než on sám, jej přivedla k poznání nebezpečí incestu. Tak začal člověk regulovat rozmnožování zvířat a později i své vlastní. Ale až tehdy, kdy již dokázal vyrobit více, než sám spotřeboval, kdy i on začal mít cenu. Zapověděl si incest. To už byl dnešní člověk jako biologický druh i díky incestu dotvořen. Dokázal abstraktně myslet, vytvořil si bohy a jim vložil do úst pravidla, která vymýšlel sám. A tím se do náboženství i praxe postupně dostávaly zákazy styku mezi nejbližšími příbuznými. Tuto dnešní ctnostnou morálku nemá člověk od bohů; vděčí za ni kozám, ovcím a prasatům i jejich soukromému vlastnictví.

Člověk vznikl nejen prací, ale také incestem a promiskuitou

Kdyby vše nemělo svou příčinu, byla by věda pouhým žvaněním.
Autor

Indeterminismus

Od počátků filozofického myšlení se vedou spory o tom, do jaké míry jsou jevy a procesy něčím předurčené či nikoliv. Vznikalo mnoho krajností, často nesmyslných, a mnohé přežívají dodnes. Je to spor determinismu a indeterminismu, boj dvou zjednodušených pojetí světa. Zapojovali se do něj i významný vědci, kteří také zastávali rozdílná, krajní stanoviska. Indeterminismus je odmítáním existence zákonů i zákonitostí. Je to přesvědčení, že běh věcí a zejména lidské jednání není předurčeno ani osudem, ani příčinami, a může tedy být v tomto smyslu svobodné.

Indeterminismus je odmítáním nutnosti a absolutizací nahodilosti

Indeterminismus je zčásti reakcí na náboženské pojetí světa, v němž jsou základní determinantou nadpřirozené síly, ale na druhé straně i na mechanicismus, zjednodušující a absolutizující kauzální souvislosti. Má mnoho podob, např. posibilismus absolutizující více možností, či probabilismus, který stál na počátku teorie pravděpodobnosti. Často je jen projevem bezradnosti vědy nad novými jevy, či spíše neschopnosti některých vědců interpretovat správně výsledky svého poznání, neboť jsou zatíženi svými chybnými světonázorovými východisky. Často se zaměňuje přirozené, tj. živelné chování přírody s indeterminismem. Např. kvantová fyzika často označuje chování částic za indeterministické, přestože, aby je věda mohla zkoumat, musela je něčím determinovat; a pak se chovají nevypočitatelně, nikoli indeterminovaně, tj. že jejich pohyb má pravděpodobností charakter, neboť je ovlivněn mnoha determinantami, které neznáme či nejsme schopni změřit.

Živelnost a pravděpodobnost přírody neznamená její indeterminovanost

Ještě častěji se indeterminismus objevuje při posuzování společenských jevů. Jeho základním východiskem je indeterminismus a voluntarismus. Odmítá nutnost i příčinnost, abstraktně zveličuje svobodnou vůli člověka a nahodilost. Je reakcí na neschopnost mechanického materialismu vysvětlit přírodní a společenské jevy, je jeho protipólem. Je zpravidla spjat se subjektivním idealismem a uznává determinaci člověka pouze zevnitř - svými počitky, prožitky a vědomím. Dnes bývá spojen s nihilismem ve filozofiích pozitivismu a existencialismu, i v řadě dalších směrů. V přírodních vědách má podobu kondicionalismu. V politice se projevuje jako anarchismus, živelnost a subjektivismus, je příznačný pro maoismus, trockismus i pseudorevolucionářství všeho druhu, a vyúsťuje ve svévoli.

Indeterminismus je neuznáním hmotné podmíněnosti a přeceněním individua

Dialektický materialismus indeterministické pojetí světa odmítá. Příčiny a účinky nezjednodušuje na strohé řetězce, ale vidí jejich nekonečné proplétání a spojování ve složité sítě v čase i prostoru, chápe zpětné působení účinků na příčiny, uznává nutnost i nahodilost, a také připouští, že každá nová skutečnost vytváří vždy více možností.

Indeterminismus je bezradnost nad tím, co jsme si příliš zjednodušili

Chceme být lidmi, ne pouhými individui.
Bedřich Engels

Individualismus

V prvotně pospolných dobách žili lidé v rovnosti a vzájemné osobní závislosti, zárukou existence byla pro ně jejich skupina a těsné vazby v ní. Všechny základní zájmy byly společné a měly vždy přednost. Kolektivismus byl podmínkou přežití každého individua. To se však rozpadem prvotní pospolitosti počalo měnit, společnost se diferencovala a postavení jedinců rozrůzňovalo. To nutně měnilo jejich životní postoje i názory. Především u těch, kteří ve společenské hierarchii byly výše.

Individualismus je produktem dělby práce a bohatství vzniklého vykořisťováním

Jsou to životní postoje či světový názor nadřazující jednotlivce a jeho zájmy nad společnost a její zájmy. Je to nadřazování jednotlivce nad ostatní společnost, morální princip založený na absolutizaci postavení jednotlivce a jeho autonomie vůči společnosti, projevující se později v morálních, politických, filozofických a jiných ideologických formách, podstatu tohoto jevu vysvětlujících či zakrývajících.

Zdrojem individualismu jsou vždy osobní zájmy

Individualista, ačkoli se ohání zájmy všech jedinců, má na mysli především své vlastní. Podstatou každého individualismu je egoismus, sobectví. Extrémní podobou individualismu je solipsismus, neuznávání nejen zájmů, ale ani existence druhých. Zatímco kolektivismus zůstával morálním principem a způsobem života chudých, ovládaných, bojujících o své každodenní přežití, individualismus se stal vládnoucím principem ovládajících všude tam, kde byly nastoleny třídní vztahy.

Individualismus je filozofie i způsob života bohatých či po bohatství toužících, který se vyvinul v třídní společnosti

Stejně tak jako každý vládnoucí princip byl, a je dodnes, teoreticky zdůvodňován, prosazován jako správný a přirozený. Nabýval podobu náboženských idejí, biologických i společenských teorií, předsudků i pověr; byl zpracováván uměním i propagandou, šířen otevřeně i skrytě. Odůvodňoval společenskou nerovnost ve všech třídních společnostech a činí tak dodnes.

Individualista vidí ostatní jen ve svém vlastním stínu

Klausovy výroky „každý se musí postarat sám o sebe“ a „soukromý vlastník se postará lépe než stát“ jsou jen střípky celého komplexu oslavy individualismu. Zdůrazňování osobní odpovědnosti každého za svou budoucnost, výklad dějin jako díla výjimečných jedinců, propagace úspěšných a slavných, teorie elit či sociální stratifikace, zjednodušení společnosti na soubor nezávislých jedinců, sociální darwinismus líčící vítězství silnějších jako pokračování přírodního výběru, to vše je obsahem každodenního masového působení na vědomí nejširších vrstev. Marxismus individualitu každého jedince respektuje, ale neabsolutizuje.

Individualistou se člověk nerodí, individualistou je vychován

Indukce a dedukce patří k sobě tak jako analýza a syntéza.
Bedřich Engels

Indukce a dedukce

Lidské myšlení vytvořilo v procesu poznání mnoho postupů. Bývají různě pojmenovávány, a tyto pojmy nebývají užívány vždy shodně. Žádný z těchto postupů není schopen podat sám o sobě pravdivý obraz věcí; k tomu musí být používány všechny možné metody.

Indukce je forma úsudku, v níž se z jednotlivých poznatků vyvozují obecnější závěry

Protože výchozí poznatky nebývají vždy úplné, nedává indukce úplnou jistotu pravdivosti. Indukce bývá chápána jako postup od jednotlivého k obecnému. Takové zjednodušení však přehlíží existenci zvláštního, a může vést k neodůvodněnému zobecňování, k paušalizaci či generalizaci, tj. k povyšování zvláštního na obecné. To je nejčastější chybou např. při posuzování společenských jevů běžným vědomím.

Absolutizace výsledků indukce je generalizací

Obrácený myšlenkový postup směřuje od obecného k jednotlivého, tj. vyvozuje z vyšších úsudků dílčí závěry. Ani takový postup však nezaručuje pravdivost poznání, pokud není jisté, zda předpoklady jsou pravdivé, a hlavně zda jsou k disposici všechny potřebné.

Dedukce je forma úsudku vyvozující z obecných předpokladů dílčí soudy

Oba pojmy však bývají chápány i poněkud odlišně, např. tak, že indukce je formou dedukce. K. Popper, který je vydáván za největšího filosofa minulého století, svého času dokonce odmítal indukci jako metodu vědeckého poznání a preferoval pouze dedukci, přičemž mu unikalo, že všechny předpoklady pro dedukci vznikají vlastně indukcí. Později tyto názory pod kritikou modifikoval a relativizoval, což je příznačné pro jeho dílo.

Indukce a dedukce jsou dialekticky spjaté metody poznání, které nelze absolutizovat

Indukce a dedukce jsou pouze jedněmi z mnoha forem poznání. Nelze je oddělovat od dalších, tak jak to činí logika, formální věda, oprávněně zkoumající jednotlivé metody samy o sobě z hlediska správnosti myšlenkových postupů.

Člověk se vyvinul v tvora univerzálního, působícího na celé své životní prostředí, komplexně jej poznávajícího a využívajícího. Jakákoliv jednostrannost v tomto počínání pak vede k jeho stagnaci a ve svých důsledcích i k degeneraci. Tak jako lidé všestranně využívají přírodu, musí i všestranně myslet, neomezujíce se na jednotlivé formy a metody poznání.

Jednostrannost myšlení degeneruje člověka,
stejně tak jako jednostrannost jeho života

Indukce je postup od konkrétního k obecnému; dedukce postupuje obráceně. Obě se mohou mýlit.
Autor

Kdo s inflací flirtuje, toho si vezme.
George Hampton

Inflace

Inflace bývala v předmonopolním kapitalismu mimořádným jevem, vznikajícím především jako důsledek nadměrné emise peněžního oběživa na pokrytí válečných výdajů. Působila krátkodobě, a její důsledky byly napravovány obráceným procesem – deflací, tedy stahováním přebytečných peněz z oběhu např. zvyšováním daní.

Inflace je přebytek oběživa projevující se zvyšováním cen

Jakmile však nejsilnější buržoazie získala plnou kontrolu nad státem a vznikl státně monopolní kapitalismus, stala se inflace trvalým jevem. Je jedním z důsledků základního rozporu kapitalismu, který Marx charakterizoval *jako „rozpor mezi přísnou plánovitostí výroby uvnitř podniku a naprostou anarchií výroby uvnitř společnosti“.*

Inflace je projevem nerovnováhy, jejíž příčinou je živelný vývoj ekonomiky

Buržoazie ovládající stát je schopna prosazovat si velké státní zakázky např. pro armádu, na které si stát musí půjčovat. Státní dluh se tak pro finanční kapitál stává stabilním zdrojem zisků. Ve snaze zvyšovat zisky si soukromý sektor vynucuje nejrůznější daňové úlevy, podpory, dotace a další stimuly, které neúměrně zvyšují výrobu, a které stát financuje na dluh. A stát se pak snaží inflací svůj dluh rozředit.

Inflace je důsledkem nadměrného zadlužování státu

Ve snaze zajistit sociální smír je stát nucen vytvářet relativně štědré sociální systémy, financované na úvěr a zvyšující inflaci. Jejich zaplacení tak přesouvá do budoucnosti, na příští vlády i generace.

Inflace znehodnocuje mzdy, sociální důchody a úspory obyvatelstva, jehož majetek tvoří především spotřební předměty, k životu nezbytné, byť k nim patří např. dům nebo auto, a jejichž hodnota s inflací klesá. Neznehodnocuje majetek bohatých, který je uložen především ve výrobních prostředcích, nemovitostech a ve formě pokladu, jejichž cena se zvyšuje úměrně s inflací.

Inflace je nástrojem ekonomické a sociální diferenciace

Trvalé zvyšování cen je vždy pod tlakem a opožděně doprovázeno zvyšováním mezd a sociálních výdajů. Vzbuzuje iluze, že se stát stará, že lidé berou více peněz, což vede k relativnímu sociálnímu klidu. Cenový pohyb neumožňuje adekvátní srovnávání s minulostí, zkresluje statistické údaje, a relativně vysoká čísla umožňují každé vládě vydávat výsledky své politiky za úspěch. Inflace je tak zdrojem iluzí.

Inflace zvyšuje nejprve ceny, později mzdy a vždy zisky. Jinak by nebyla.

Inflace je v soudobém kapitalismu neodstranitelným jevem, vyplývajícím ze systému. Jen nafukuje bublinu, která má své meze pevnosti.

Kde je to vědění, jež se nám ztratilo v samých informacích?
T. S. Eliot

Informace a dezinformace

Informace je vnější hmotný vztah pronikající do systému a měnící jeho stav. Je to odraz vnějšího světa přerůstající dovnitř objektu. Věda považuje za informaci jen to, co snižuje míru neuspořádanosti tohoto systému, co jej organizuje. To, co entropii zvyšuje, je dezinformací, dezorganizuje. Problém je v tom, že každý systém je jiný, a stejná informace v něm způsobuje odlišné změny. To, co v jednom systému neuspořádanost, tedy entropii snižuje, to v jiném systému působí zmatek a zvyšuje ji. Navíc informace může být pravdivá nebo nepravdivá. I pravdivá informace podaná v nevhodný čas, nevhodným způsobem či v nevhodných souvislostech může reakci systému odvádět zcela jiným směrem, stejně tak jako informace pravdě jen blízká.

Pojmy informace a dezinformace jsou relativní

Ještě horší je to u člověka jako příjemce informace. Není schopen přijímat všechny informace, přicházející z vnějšího prostředí, a tak si je filtruje. To co odpovídá jeho potřebám a zájmům, přijímá. To, co jim neodpovídá, nepřijímá; je vůči informacím částečně odolný. To, co považuje oprávněně i neoprávněně za neužitečné, odmítá; přijmout i dále šířit.

Informace přijímáme i vydáváme přes cedník svých zájmů

Člověk není stroj; má nejen zájmy, ale i emoce. Podněty hmotné i duchovní nejprve automaticky hodnotí svými emocemi podle toho, zda v něm vzbuzují pocity libé či nelibé; filtruje je. To nelze odstranit vzděláním To, co jednoho informuje, druhého naštve. Každý systém i člověk musí umět informace určitého druhu a v určitém množství přijímat. Jinak je nezpracuje, nebo se zahltí a zablokuje.

Nedostatek informací způsobuje frustraci stejně jako jejich nadbytek

Informace, to jsou vnější podněty přírodního i společenského prostředí, jejichž příjmem v procesu práce a společenských vztahů, a následným soustavným zpracováváním ve volném čase si člověk vytvořil vědomí. Jeho schopnost poznávat je stejně nekonečná jako schopnost vytvářet si iluze, které jsou krásnější než pravda.

Systémy, jejichž součástí je člověk, nereagují na stejné informace vždy stejně, vypočitatelně. Jsou to systémy stochastické, nevypočitatelné. Hromadné informační prostředky nejsou schopny informovat, jen cosi sdělují. Nemohou společnost sjednocovat rozumem, ale emocemi ano. Znalosti umožňují vědění, předsudky vytvářejí dav. Umožnit vědění je draze zaplaceno, vytvářet předsudky se vyplatí.

**Hromadné sdělovací prostředky jsou nástrojem informace i dezinformace,
usnadňují poznání i vytváření iluzí, rozšiřují znalosti i předsudky.
Vládnoucí třídy to vědí, proto je kupují. Ti chudší kupují jen jednotlivé redaktory.**

Boj proti médiím se nedá vyhrát.
Andrej Babiš

Nevědomost je síla.
George Orwell

Informační společnost

„*Společnost založená na integraci informačních a komunikačních technologií do všech oblastí společenského života v takové míře, že zásadně mění společenské vztahy a procesy.*“ Tak zní oficiální výklad tohoto nového společenského jevu. Je mylný. Lidská společnost vznikla společnou prací, s níž v dialektické jednotě vznikala i nová, daleko rozsáhlejší a mnohostrannější komunikace, než je tomu v živočišné říši. Komunikace se podílela na zrodu prvotní pospolitosti, a vždy zásadně spolu s prací měnila společenské vztahy a procesy.

Rozsah komunikace rostl s rozsahem výrobních sil a výrobních vztahů

Na tom nová, tzv. informační společnost nic nemění. Změna spočívá v tom, že si společnost přestala informace vyměňovat a začala s nimi obchodovat. Tento obchod nabyl takového rozsahu, že se stal samostatným hospodářským odvětvím, přinášejícím často vyšší zisky než odvětví stará. To není nový jev. I průmyslová výroba přinášela vyšší zisky než zemědělství, obchod je poté obojí předčil, bankovnictví se stalo rentabilnějším než obchod s hmotnými statky, a nyní vítězí obchod s informacemi, které se staly zbožím, stejně nadbytečným jako to ostatní.

Informační společnost je stav, kdy ve výměně informací převládly kapitálové vztahy

Prostředky masové komunikace vlastní jen ti nejbohatší. Informace již nejsou pouze sdělovány, ale vyráběny. Děje se to v takovém rozsahu, že komunikace přestává být prostředkem života, ale stává se jeho smyslem a samoúčelem. Člověk už nekomunikuje jenom s lidmi prostřednictvím komunikačních prostředků, ale začíná komunikovat především s těmito technickými prostředky. Stává se jejich otrokem a přestává být nebezpečným podstatě společenského systému. Je připoután ke své elektronice a nezlobí; je ovládán. Elektronická komunikace přebírá úlohu náboženství, šíří iluze a stává se „*opiem lidu*“, proti němuž se pokrok v rukou kapitálu obrátil. Okovy svazují pouze tělo, elektronická pouta i mozek

Informace a dezinformace splývají v jedno. Zaplavení člověka informacemi je stejně zhoubné jako jejich odpírání. Společnost je zaplavována nesmyslnými informacemi stejně tak jako nesmyslnými výrobky, je jí vnucována tzv. pluralita informací podobně jako nadbytečná rozmanitost stejných užitných hodnot; je pod pláštíkem svobody zavalena falešnými informacemi stejně tak jako falešným zbožím. Pravda je jenom jedna, ale iluzí a lží je nekonečné množství. Obchoduje-li někdo s informacemi, nehledí na jejich pravdivost, ale na poptávku. Vyvolává ji tím, že vytváří nabídku. To je logika kapitalistického výrobního způsobu, to je stejná morálka jako výroba a distribuce drog, zbraní či alkoholu, jako byznys s hazardem či půjčování peněz lumpům a zločinným režimům. Je to zahnívání kapitalismu.

V informační společnosti iluze a lež přinášejí ve srovnání s pravdou vyšší zisky

Roste vliv nových médií šířících se po internetu: sociálních sítí, kde jsou voliči zaplaveni permanentním tokem nejrůznějších informací, lží, pomluv, čistých výmyslů a spekulací.
Jacques Rupnik

Iniciativa je schopnost dělat věci, které nemusím.
Autor

Iniciativa

Každý živý tvor reaguje na vnější i vnitřní podněty vždy determinován svými potřebami. Člověk to má složitější: Jeho potřeby a zájmy vytvářejí dialektickou jednotu, zatímco zvíře zájmy nemá. Ty u člověka vyplývají z jeho společenských vztahů, které jsou daleko širší než v ostatní živočišné říši, kde jsou omezeny jen na realizaci biologických potřeb.

Iniciativa je činnost člověka motivovaná jeho společenskými zájmy

Je činností nad rámec potřeb, nevyplývající z nutnosti, ale z jeho svobodného rozhodnutí, z jeho vztahu ke společnosti, v níž žije a uplatňuje sám sebe.

Iniciativa, to je svoboda seberealizace

Iniciativa, česky přičinlivost, je snaha být prospěšný nejen sám sobě, ale společnosti. Všechny skutečné úspěchy v práci i ve vědě, v umění i ve sportu jsou výsledkem iniciativy. Jen iniciativní člověk dokáže nadchnout jiné, získat je pro svou věc a učinit z ní věc společnou. Dialektickým protikladem iniciativy je konformita.

Všechno nové a velké v historii vzniklo jen díky iniciativě lidí

Komunista je člověk, pro něhož jsou zájmy společnosti vyšší než zájmy vlastní. Žije pro společnost, ne sám pro sebe. Stanovy KSČ to v pozdější době charakterizovaly např. jako povinnost být průkopníkem všeho nového a pokrokového.

Být komunistou znamená být iniciativní

V období socialismu byla iniciativa frekventovaným slovem, ale nevítaným jevem. Být iniciativní, znamenalo ve většině případů narážet na oficiální nezájem a odpor. Pro nadřízené zpravidla vytvářela komplikace; nebyla plánována, nepočítalo se s ní a budila podezření. Tak zvaná iniciativa byla vyvolávána a řízena shora. Nebyla svobodným rozhodnutím, nebyla seberealizací člověka, byla jen aktivní formální poslušností, a to je málo. Skutečná iniciativa lidí byla nevyužívána a často i potlačována. Tím zůstával nevyužit obrovský potenciál.

I za socialismu byli lidé aktivní, ale jejich iniciativa se často odkláněla jinam, stranou společenských zájmů, či končila ve ztracenu. Potlačování iniciativy, to je omezování svobody člověka, a její nevyužívání je hazardováním s lidskými zdroji. Zatímco v kapitalismu je vítána každá iniciativa přinášející zisk, socialismus často chápal iniciativu jako zdroj problémů. Zřejmě to bylo tím, že do vedoucích funkcí byli zejména v posledních letech častěji vyzdvihováni lidé poslušní a přizpůsobiví než ti iniciativní, a tím se vymykající. Potlačování iniciativy pak nutně vedlo k pasivitě; a iniciativa na nástěnkách nestačí.

K tomu, aby socialismus byl úspěšný, nestačí iniciativu předstírat a řídit, je nutné ji vyvolávat, umožňovat, využívat a oceňovat

Práce s sebou přináší inspiraci.
Igor Stravinskij

Inspirace a frustrace

Pojem inspirace se používá většinou jen v oblasti umění, přestože obsah tohoto pojmu provází člověka při každé činnosti, dokonce i v běžném životě, ať to nazýváme jakkoli. Inspirací se stává vše, co nás podněcuje k vyšší aktivitě. Je jí hmotná i duchovní potřeba, vyplývající z našeho postavení v hmotných podmínkách, stejně tak jako zájem, rodící se z našich společenských vztahů.

**Inspirací je vnější stimulace,
aktivitou, vědomím a emocemi přetvořená do vnitřní motivace**

Práce je způsob obživy a života člověka. Hra dítěte a učení jsou především přípravou na tuto práci, a proto o nich platí totéž, co o práci. Inspirací je výsledek práce, se kterým je člověk spokojen. Je-li oceněn společností, je o to větší. Stává se podnětem nejen k opakování, ale i k další podobné činnosti a jejímu zlepšování. Inspirace je v nejširším pojetí základním zdrojem rozvoje jedince i společnosti.

Neinspirovaný jedinec a neinspirující společnost stagnují, a tím směřují k zániku

Podmínkou inspirace člověka je podnětné, rozmanité a dynamické materiální prostředí, a takové sociální vztahy, které vybízejí člověka k aktivitě a oceňují ji. Vrcholem inspirace je úspěch, kterým může je to, co uspokojuje potřeby člověka a současně jeho zájmy. Uspokojením zájmů není to, co společnost pouze mlčky vezme na vědomí, ale jen to, co posíli jeho postavení ve společenských vztazích.

Nejsou to jen vztahy člověka ve velkých skupinách, ale všude tam, kde je aktivní. Tedy i v rodině, škole, pracovním či zájmovém kolektivu. Krátkodobý nedostatek inspirace člověk dokáže bez následků překonat. Dlouhodobý nedostatek jej posupně vyčleňuje z dané skupiny nebo činnosti. A protože aktivita je bioliogickou potřebou člověka, hledá pak inspiraci k ní v alkoholu, drogách, hazardu, gemblerství či protispolečenské činnosti, a to jej vyřazuje ze společnosti vůbec.

Protipólem inspirace je frustrace

Frustrace je psychický stav člověka, kterému vnější, tj. materiální a sociální podmínky maří aktivitu. Protože jde o psychický stav, zabývá se jím zpravidla pouze psychologie. To je zcela nedostatečné, protože příčiny i následky frustrace jsou mimo oblast této vědy. Frustrace nepramení z osobnosti člověka, ta ji jen modifikuje; vyvíjí se z jeho materiálních a sociálních vztahů. Dlouhodobá frustrace vede k deprivaci, často i k sebevraždě. Jsou-li ve společnosti frustrovány velké skupiny lidí, vede to dlouhodobě k její stagnaci. Frustrací se proto musí zabývat pedagogika, personalistika, sociologie i politika. Největší frustrací je ztráta práce.

Inspirace člověka do společnosti vřazuje, frustrace jej vyřazuje. Jsou odrazem společenských procesů v procesech duševních a zpětně na společnost působí.

**Dobrý učitel, politik, nadřízený, rodič či přítel člověka inspiruje, špatný jej frustruje.
Zdroje své inspirace člověk vyhledává, zdrojům frustrace se vyhýbá.**

Každý uvědomělý proletář podporuje jakoukoli integraci, byť kapitalistickou.
Karel Marx

Integrace

Jedním z objevů Karla Marxe je zákon rozšiřování výrobních sil, vyvolávající rozšiřování výrobních vztahů. Je to univerzální zákon vývoje lidstva, platící od dob rodového naturálního hospodářství až dodnes.

Integrace je důsledkem univerzální souvislosti vývoje lidstva

Vývoj jedněch skupin člověka vždy souvisel s vývojem skupin druhých. Tyto skupiny vznikaly ze společných předků; rozvíjely se a přežívaly jen tehdy, jestliže od všech ostatních přebíraly jejich znalosti a zkušenosti. Vzájemně mezi sebou obchodovaly i bojovaly, spojovaly se i rozdělovaly, a čím vyšší stupeň jejich rozvoje byl, tím menší roli hrála původní jejich souvislost příbuzenská a nabývaly významu souvislosti ekonomické, sociální a gnoseologické. Přejímaly jedna od druhé nejen zboží, ale poté nutně i své objevy a vynálezy, řeč i písmo, bohy, tradice i kulturu. Čím menší byly jejich vzájemné kontakty, tím pomalejší byl jejich rozvoj.

Izolace vždy znamenala stagnaci a integrace vyšší naději na přežití

Sjednocovat se, integrovat, mohly tyto skupiny jen potud, pokud to dovolily jejich omezené zdroje, ale rozvíjet tyto zdroje mohly jen ve vzájemných kontaktech s jinými. Základ jejich sjednocování byl vždy ekonomický, ale skutečné sjednocování probíhalo vždy ve všech ostatních formách života. Nebylo jednoduché; rozdílné zájmy vládnoucích tříd jednotlivých skupin způsobovaly, že tyto procesy byly plné překážek a rozporů. Ale zastavit se nedaly.

Integrace je výslednicí procesů specializace a kooperace, centralizace a akumulace

Feudální rozdrobenost vyspělého světa jeho integraci dlouho zpomalovala, ale nezastavila. Neustálé boje byly také překážkou, ale nakonec i ony vedly k postupné integraci zbraňových systémů, taktiky, území a politických forem. Velké přesuny vojsk přispěly i k biologické integraci lidstva, v pravěku se spíše rozrůzňujícího.

Tendence k rozrůzňování a sjednocování působí vždy proti sobě i společně

Integrace je přirozený vývojový proces. Lidstvo spěje k jednotě vytvářené vším podstatným i k rozmanitosti vytvářené vším ostatním. Tyto dvě stránky vývoje nelze oddělit, jsou výsledkem působení zákona negace – negace ve společnosti.

Přes všechny bariéry a dočasné zvraty se postupně sjednocují technika i technologie, věda i kultura, komunikační, právní i politické systémy. Násilné urychlování těchto procesů vzbuzuje odpor, stejně tak jako jejich násilné brzdění. Marxismus si to od počátku uvědomoval, a ono známé heslo *„Proletáři všech zemí, spojte se!“*, je jen pochopením této vývojové tendence.

Lidstvo spěje k jednotě,
jejíž největší překážkou zůstává soukromé vlastnictví výrobních prostředků

Funkcí intelektuála je obracet pozornost k zastíraným skutečnostem.
Sighard Neckel

Intelektuál

Není mnoho slov, která mohou být používána jako lichotka i jako nadávka. Intelektuál patří mezi ně. Je to nezřetelně ohraničený pojem, označující duševního pracovníka, vzdělance spíše humanitního směru, představitele tvůrčí inteligence, vědce či umělce, který se vyjadřuje k veřejným otázkám, ačkoli se sám nepodílí na vládě a moci. Vstoupí-li do politiky, bývá v ní cizorodným prvkem.

Intelektuál buď moc kritizuje, nebo jí nepřímo slouží; vytváří veřejné mínění

Zdatný intelektuál moc kritizuje, a tím ji slouží. Dříve býval zván na panovnické dvory, jako např. Voltaire; nyní je zván do televize. Upozorňuje na nedostatky, a je tak zdrojem poučení pro jedny a zábavy pro druhé, vytváří zdání demokracie a volnosti, jinak je vcelku neškodný.

Intelektuál je politicky filozofující vzdělanec

Nejneškodnější je tzv. „kavárenský intelektuál“. Má sklony k teoretizování, intelektuální povýšenosti a elitářství. Pokládá sám sebe za „svědomí společnosti či národa“ a nenese za nic odpovědnost. Opovrhuje masami, čiší z něj povznesený akademismus, a pro skutečné odborníky bývá směšný.

Jakmile intelektuál překročí meze loajality, stává se „prekérním intelektuálem“, což je nový francouzský termín pro jevy dávno známé. Je zaměstnavatelem či společenským systémem omezován v práci, tvorbě či publicitě, je mu vytýkán nedostatek vlastenectví, soustředí se na něj organizovaná palba kritiky, je zesměšňován či skandalizován, a v oboru marginalizován. Není-li takto přiveden k alespoň částečné servilitě, stává se nezaměstnaným, anebo vstupuje do politiky, tím ztrácí nezávislost a intelektuálem přestává být. Získá-li moc, přestává být intelektuálem, jeho inteligence se u něj občas přestane projevovat, a bývá většinou špatným organizátorem. Nezíská-li ji, je ve svém hnutí nezvladatelný a nespolehlivý.

Intelektuál je vždy bez pevných institučních vazeb, je to soukromník politiky

Vcelku mívají intelektuálové sklon spíše k levici, ke kritice moci a poměrů, avšak není to pravidlo. Někteří pod tíhu života kolísají a přiklánějí se k pravici. Protože pracují spíše individuálně a bojují s konkurencí sobě rovných jako maloburžoazie, je také u ní určitá přizpůsobivost způsobem a podmínkou jejich obživy. Nemusí být špičkou ve svém oboru, vynikají spíše nadprůměrnou schopností slova, snahou o originalitu, jistou nezávislostí a kritičností, ochotou vyjadřovat se o závažných otázkách srozumitelně a hlavně přitažlivě.

Společnost potřebuje své intelektuály, ale nesmí jich být mnoho

V některých intelektuálních kruzích je orientace podle morálních principů považována za naivní anebo pošetilou. K tomuto druhu pitomosti nemám co říci.
Noam Chomsky

V tom poměru, jak se člověk učil měnit přírodu, rostla jeho inteligence.
Bedřich Engels

Inteligence

Inteligence je tak složitým souborem schopností člověka, jak složitý je člověk sám. Zkoumá ji řada vědních oborů, přičemž jejich přístupy jsou poněkud odlišné i uvnitř jednotlivých věd. Z velké části je to způsobeno různou mírou individualizace a idealizace, přikládáním různé váhy biologickým a sociálním faktorům, které se na vývoji inteligence podílejí, ale především tím, že nejsložitější je zkoumání sebe sama.

Inteligence je schopností člověka zobecňovat a využívat znalosti a zkušenosti

Rozum je jedna věc, ale schopnost používat jej je něco jiného. Výsledek se však může projevit pouze jako celek, který je vždy ovlivněn mnoha dalšími faktory, jako jsou např. emoce a schopnost ovládat je, sociální vztahy a schopnost využívat jich, paměť a její rychlost i kapacita, znalosti, zkušenosti, talent a stupeň jejich rozvoje i četnost využívání. Při žádných testech nelze poznat člověka, jen jeho jednotlivé stránky, které se nakonec v životě mohou projevovat jen jako nedůležité.

Všechny pokusy o měření inteligence jsou jen redukcí univerzálnosti člověka, snahou o objektivizaci ideálního, jsou individualizací sociálního i absolutizací některých a podceněním jiných stránek neopakovatelné jedinečnosti lidské bytosti

Výsledky takovýchto zkoumání jsou vždy jen dílčí a relativní, stejně tak jako pokusy prokazovat důležitost geneticky a sociálně získaných předpokladů. Obojí může existovat jen ve vzájemné podmíněnosti, rozvíjet či potlačovat druhé.

Člověk je náhodně vzniklou směsicí genů mnoha generací svých předků a rozvíjí se současně zákonitě i nahodile v podmínkách, které vznikly jen jako jednota nutnosti a nahodilosti

Lidé se ještě nestačili dohodnout, co to ta jejich inteligence je, a už chtějí vytvářet inteligenci umělou. Dosahují při tom obrovských dílčích úspěchů, avšak čím hlouběji jsou do problémů ponořeni, tím více jim uniká jednostrannost jejich počínání. Inteligence má totiž nejen rozumovou, ale i emoční a sociální složku.

Inteligence člověka vznikala miliony let jako výsledek jednoty jeho biologického a sociálního vývoje. Nelze ji redukovat na souhrn jakýchkoli vybraných částí. Sama o sobě je jen jednou z nekonečného množství stránek člověka jako tvora bio-sociálního. Jedinec, všeobecně považovaný za inteligentního, se může v určitých situacích projevovat jako pitomec a naopak. Neboť každá vlastnost živé či neživé hmoty je jen jejím vztahem k něčemu jinému.

Inteligence je vztahem jedince ke společnosti

Pokud by se jednou člověku podařilo vytvořit inteligenci umělou, musela by svým tvůrcům vynadat slovy: „hlupáci, tohle přeci není žádná inteligence“. A pak by sežrala svůj vypínač a zabila každého, kdo by ji chtěl vypnout.

Rozdíl mezi soustružníkem a programátorem spočívá v tom,
že jeden potřebuje více materiálu a druhý více znalostí a volnosti.
Autor

Inteligence pracující

Pojem pracující inteligence v socialismu byl poměrně jasný. Inteligence nebyla třídně rozdělena jinak než původem, a to mělo zvláště u mladé generace spíše slábnoucí vliv. Buržoazie už neměla svou ekonomickou základnu a její potomci nepočítali s jejím návratem Potomci třídy družstevních rolníků už ani nevěděli, kolik půdy vlastnili jejich rodiče, natož kde leží; nevěděli většinou ani to, že ji podle práva většinou stále ještě vlastní, a navíc celá generace nových družstevníků byla jen zaměstnanci a půdu nikdy nevlastnili. Družstevní rolníci už byli třídou jen podle názvu. Dělnická třída se rekrutovala ze všech dřívějších tříd, stejně tak jako inteligence, a třídní struktura společnosti už mizela.

Situace za kapitalismu však byla, a dnes znovu je, jiná. Inteligence se štěpí na ty, pro něž je práce hlavním zdrojem obživy, a na ty, kteří mají dostatečné příjmy plynoucí z vlastnictví, a práci vykonávají jen proto, aby mohli sami a lépe spravovat svůj majetek, než by to vykonávali námezdní manažeři, anebo prostě proto, že se také chtějí seberealizovat. To jevově nepostřehneme. Jeden vedoucí pracovník s.r.o. nebo akciové společnosti je námezdní silou, druhý spoluvlastníkem; a mohou sedět v jedné kanceláři nebo mít stejnou sekretářku i plat. V kapitalismu je inteligence třídně rozdělena na pracující a vlastnící. A vrací se její mezigenerační kontinuita.

Avšak podle marxistické teorie nevytváří třídy samo vlastnictví, ale především společný ekonomický zájem, pokud je společně odrážen a prosazován. Chceme-li pochopit současnou třídní strukturu, pak musíme ony společné ekonomické zájmy hledat. Pracující inteligence podle klasického přístupu třídu nevytváří. Možná také proto, že v dobách Marxe byla tak málo početná, že ani nemohla třídou být, proto o ni ani nepsal. Teprve po jeho smrti Engels v dopise studentskému kongresu píše: „*z vašich řad musí vyjít intelektuální proletariát*“. Zajímavá je i jeho myšlenka „můžeme si chybějící inteligenci koupit, tak jak to dělá buržoazie“.

Poněkud více se inteligencí zabýval Lenin, používající také termín „*intelektuální proletariát*“ a odhalující „*individualistický charakter této vrstvy vyplývající z podmínek, za nichž si obvykle vydělává živobytí, a které jsou v mnoha směrech podobné podmínkám maloburžoazie (individuální práce…)*“.

Tradiční výklad marxistické teorie nepřipouštěl existenci tohoto intelektuálního proletariátu jako třídy, používal označení „sociální skupina pracující inteligence“, který byl pro většinu příslušníků této skupiny přijatelnější, než „dehonestující“ přiřazení k proletariátu. To řeší někteří teoretici pojmem „kognitariát“ aj. Bude úkolem marxistické vědy posoudit, zda tradiční výklad pocházející z dávné minulosti, a o Marxe se příliš neopírající, je správný. Třídy jsou totiž vytvářeny společnými ekonomickými zájmy, a ten pracující inteligence přece jen má, i když je společný se zájmy buržoazie a maloburžoazie:

Společným zájmem pracující inteligence je volnost, svoboda a pluralita názorů, které lépe umožňují její způsob obživy. To je ale zájem i všech ostatních!

Internet je smetiště, na které lidé ukládají to, co nemohou uplatnit jinde. A jako na každém smetišti na něm lze nalézt i věci cenné a užitečné; jen je potřeba rozumět tomu co hledám, a neumazat se příliš od toho sajrajtu, který tam převažuje.
Autor

Internet

Internet je dítě amerického ministerstva obrany, které se rozrostlo do celého světa, aniž se odpoutalo od své pupeční šňůry. Je to celosvětová komunikační síť bez jediného snadno zničitelného centra, ale s mnoha centry, z nichž lze ze systému legálně i nelegálně čerpat informace z celého světa, a také legálně či nelegálně tento systém ochromit či vypnout. Protože se svět stává na internetu čím dál tím závislejší, lze příslušné části světa od toho světa izolovat, neutralizovat, či mít pod kontrolou prakticky cokoli. Poloviční odborníci budou tvrdit, že to není pravda, skuteční odborníci to vědí. Pronikat do tohoto systému už umějí i někteří malí kluci.

Internet je onen Orwellovský „velký bratr“

Tak jako všechny velké vynálezy internet usnadnil lidem život a otevřel jim ohromné možnosti. Umožnil jim lepší obživu i lépe krást. Usnadnil lidstvu šíření pravdy i lží, vzdělání i modlení. Stal se nástrojem i zbraní, zábavou i poučením, a jako cokoli jiného i zdrojem závislosti, odvádějící člověka od skutečného života. Poskytne Vám radu i útěchu, i pocit sounáležitosti v atomizované společnosti. Už nemusíte chodit ke zpovědi, na schůze či do hospody; můžete odreagovat své křivdy i zlobu na sociálních sítích, a ještě při tom mít pocit anonymity.

Internet přebírá sociální funkce náboženství

Pomocí internetu můžete nakoupit a zaplatit cokoli, nalézt nevěstu i prostitutku, svolat rodinu i demonstraci, zorganizovat charitu i revoluci. A ještě Vám k tomu „bezplatně“ přibalí reklamu, abyste věděl, co nutně potřebujete k životu a plnohodnotnému lidství. Poradí Vám, koho volit, sdělí Vám, kdo je lump, a zaplaví Vás tolika atraktivními informacemi, že Vás už žádná prostá pravda nebude zajímat.

Internet je globálním nástrojem ovládání lidí

To vše Vám za pár set korun měsíčně zajisti internet. Umožní vám z domova vydělávat i prodělávat, přivede vás do světa celebrit, abyste měli o čem snít, a ukáže vám takové hrůzy, že budete rád, že jste doma tady, v klidu, míru a pořádku, a že Vaše problémy jsou vlastně jen prkotiny proti tomu, co by vás čekalo jinde. Co na tom, že odkrývá vaše informace, a vy nevíte komu, že vystavuje riziku vaše konto i vaše děti, že někomu umožní poznat Vás daleko detailněji, než znáte sám sebe. Vždyť je to přece úžasný vynález.

Internet je dobrý sluha, ale zlý pán

Tak si nechte sloužit, ale dávejte pozor na to, komu tím vlastně sloužíte.

První počítač pracoval pro vás.
Pak přišel internet, a vy už nevíte, pro koho pracuje.
Autor

Někdy se prostě musíte řídit intuicí.
Bill Gates

Intuice

V procesu odrážení světa se člověk často dostává do styku s novými jevy a procesy, k nimž nemá v paměti uloženy žádné poznatky, s nimiž nemá zkušenost, a momentálně nemá čas či prostředky na podrobnější zkoumání a přemýšlení. Přesto si učiní určitý závěr. Je-li správný či alespoň přibližně správný, bývá to označováno jako intuice.

Intuice je neomylná, protože když se mýlí, nazývá se omylem či chybou

Každý omyl i chybu si vždy člověk dokáže zdůvodnit, většinou objektivními příčinami nebo chybami někoho jiného.

Intuice je rychlým a neúplným, ale v zásadě správným poznáním, vytvářejícím reakce bez přemýšlení a důkazů

Intuice posuzuje neznámé jevy a procesy bez logické úvahy, bez analýzy. Zabývají se jí filozofie, psychologie a další vědy i pavědy, a docházejí k rozdílným výsledkům. Shodují se pouze na tom, že existuje.

Intuice je připisována mimořádným schopnostem, někdy vrozeným, jindy i nadpřirozeným. Některé mylné filozofické názory dokonce považují intuici za hlavní zdroj poznání; bývají nazývány intuicionismem. Mnohém psychologické přístupy považují intuici za produkt nevědomého myšlení a obalují tento jev tajemnem.

Čím blíže má člověk k idealismu, tím více nesmyslů o intuici tvrdí

S intuicí se člověk nerodí; je podmíněna znalostmi, třeba dávno nepoužívanými, i zkušenostmi, třeba dávno zapomenutými. Je podmíněna i prožitky a emocemi, které se sice v paměti běžně nevybavují, ale přesto tam zůstávají. A to vše není možné bez bohaté, aktivní činností lidí v celém předchozím životě, citlivého vnímání světa i pochopení svého místa v něm. Intuici lze vycvičit; pasivní, necitlivý a líný člověk ji nemá.

Schopnost intuice si musí člověk vypěstovat

Schopnost intuice vzniká teprve tehdy, když člověk nashromáždí dostatek znalostí, zkušeností, ale i prožitků a emocí, logicky správně si je ukládá do paměti, a z nich si tvoří nejhlubší, nejstálejší, ucelenou součást svého vědomí, kterou si běžně neuvědomuje, ale přesto ji má a používá – světový názor.

Intuice je zkratem mezi podnětem a světovým názorem člověka

Je-li tento názor ucelený, všestranný a harmonický, i když nemusí být úplně správný, je člověk nejen harmonickou osobností, ale má také intuici. Není-li tomu tak, pak jsou jeho zkraty mezi podnětem a světovým názorem právem považovány za zbrklost, nevypočitatelnost či docela obyčejnou hloupost.

Hodnoty se rodí kvalitní prací, nikoli jen investicí kapitálu.
Ivan Sviták

Investice

Investice je vložení kapitálu do výroby s cílem dosáhnout ne okamžitého, ale budoucího zisku. Jde o dlouhodobou formu vkládání prostředků, neurčených k okamžité výrobní spotřebě, ale sloužící k získání dlouhodobě působících výrobních prostředků jako jsou budovy, strojní zařízení, technologie. Je při tom jedno, čím je to zprostředkováno, zdali penězi, akciemi, dluhopisy či jinak. Důležitá je dlouhodobost a očekávaný zisk.

Investice je kapitál vkládaný do výroby s cílem dosažení zisku

Je to ekonomická kategorie, umožňující objasnit mechanismus zbožní výroby a tvorby zisku. Tak jako všechny pojmy, bývá i toto slovo používáno jako synonymum i v jiných oblastech, a často se pak vžije natolik, že jeho původní význam bývá zcela překryt. Někdy nechtíc, jindy záměrně.

Člověk úřadující a účtující, potřebující vše evidovat a spočítat, počal tento pojem užívat i v účetnictví. Stanovil si hranici, nad kterou jsou to investice, stanovil si předměty, které do toho patří a pominul účel. A tak se investicemi počaly nazývat i prostředky vkládané do nevýrobní sféry, které nejsou kapitálem, ale spotřebou, nemají ekonomickou návratnost a nebudou přinášet zisk, ale budou užitečné jinak.

Investice je třeba rozlišovat jako ekonomickou a účetní kategorii

Člověk, podléhající iluzím a vytvářející iluze u jiných, počal investicemi nazývat i utrácení peněz za své vzdělání, zdraví a rekreaci. Neboť, jak praví propaganda: *„i zdraví a vzdělání jsou kapitálem, tož tedy do nich investujte. Mějte pocit, že máte kapitál, že investujete a žijte v bláhové naději, že jste si rovni s ostatními, kteří také investují.“*

Pojem investice se stal i propagandistickou frází

Tato propaganda jde tak daleko, že nás nabádá, abychom investovali do svého stáří, abychom si nejrůznější formou spořili na důchod či přilepšení k němu. To ale nemůže přinášet zisk nám; jen těm, kteří to organizují. To nejsou investice do našeho stáří, ale do nich.

Úspory nejsou investicí

Pojem investice téměř ztratil svůj ekonomický smysl a není to náhodou. Cílem je zcela rozmělnit základní pojmy marxistické politické ekonomie, a učinit z ekonomické teorie objasňující podstatu kapitalismu mlhavý blábol. Bohužel tomu podléhají i někteří lidé, k marxismu se hlásící.

Neurčitost pojmů přináší neurčitost myšlení a činí z vědy pavědu. Kapitál však zůstává kapitálem, a ti, kteří jej mají, to dobře vědí. Ti skutečně investují a pojmy si nepletou. To by brzy přišli na mizinu.

Lidé jsou nabádání k „investování“, aby si nevšimli, že pouze utrácejí

Pravda vždy stojí proti přesile hloupostí.
Autor

Iracionalismus a mystika

Iracionalismus je nekonečný souhrn filozofických a náboženských směrů, odmítajících v různé míře možnost rozumového a vědeckého poznání některých souvislostí a zákonitostí, či světa vůbec. Nahrazuje rozum smyšlenými nástroji, jako je zření, prožívání, intuice, instinkt, osud, mystická vůle, životní vzmach apod. Věří v rozumem nepostižitelný základ světa, ať je to bůh či cokoli mimo objektivní realitu.

Filozofický iracionalismus staví nad rozum cit, vůli, nazírání, rozjímání, nevědomí či předvědomí atd. Jejich jednotlivé formy se v mnohém odlišují a nabývají mnoha konkrétních podob: pansofismus, filozofie života, fenomenologie, voluntarismus, zenová filozofie, antiscientismus, fideismus, personalismus, novotomismus, antroposofie, súfismus, solipsismus, neorealismus, agnosticismus a další, to všechno jsou filozofie obsahující v různé míře iracionalistické prvky. Ty jsou součástí i každého náboženství.

Iracionalismus je vždy idealistický

Mystika je iracionalismus oblečený do tajemného hávu. Nepředstírá vědeckost, otevřeně vyžaduje víru a je více emotivní. Bývá méně teoretická a spojená s praktickými obřady. Odpoutává člověka nejen od rozumu, ale i od smyslového poznání a poskytuje mu prožitek.

Mystika je iracionální praxe

Praktický iracionalismus, tedy mystika, je také obsažena v každém náboženství. Jeho zvláštními podobami jsou např. nejrůznější formy jasnovidectví, předstírající schopnost postihovat jevy jedinci smyslově nedostupné. Numerologie, astrologie a mnoho dalších forem věštby předstírá schopnost předvídat budoucnost, mediace, telepatie a jiné schopnost mimosmyslové komunikace. Esoterika je utajená mystika, přístupná jen úzkému okruhu vyvolených a okultismus simuluje ovládání přírodních sil iracionálními prostředky. Tyto formy se vzájemně prolínají i doplňují a vytvářejí nekonečně mnoho dalších.

Zdálo by se, že s postupem vědy by měly být iracionalismus a mystika na ústupu, ale opak je pravdou. Úměrně k tomu, jak lidé opouštějí klasická náboženství, zvětšuje se prostor pro iracionalismus a mystiku v jiné podobě. I vědci často hledají v mezerách své vědy prostor pro tajemno, které je únikem od drsné reality všedního života.

Iracionalismus a mystika jsou rozumem neporazitelné

Čím více oficiální společenská věda zatemňuje společenskou skutečnost, tím spíše je iracionalismus přitažlivější. Zkomercionalizovaná mystika je pro člověka daleko zajímavější než zkomercionalizovaná zábava a zkorumpovaná politika.

Proti formující se jednotné vědě se do opozice staví bující iracionalistické koncepce. Nemusí nic dokazovat, libovolně metamorfují, jsou přitažlivější a nenutí přemýšlet.

Teprve na víceméně uměle utvořených světových náboženstvích, zejména na křesťanství a islámu, zjišťujeme, že všechna obecnější dějinná hnutí nabývají náboženského rázu.
Bedřich Engels

Islám

Každé náboženství je odrazem své doby, jejího stupně poznání i sociálních vztahů. Islám vznikl transformací judaismu, křesťanství i dalších náboženství v arabské společnosti, která v 7. století ještě byla ještě rodově rozdrobena, ale se silnými prvky otrokářství. Oba předchozí náboženské systémy, vzniklé v rodové pospolitosti, již nevyhovovaly novým společenským vztahům a centralistickým tendencím. Tak jako křesťanství bylo přizpůsobováno rozvíjejícímu se feudalismu v Evropě, byl islám přizpůsobením starých idejí arabskému světu.

Je to nejmladší, již důsledně monoteistické učení podřizující člověka jedinému bohu a jedinému politickému vůdci, regulující každodenní chování člověka i život společnosti sjednocované ve feudální teokratický stát. Ospravedlňuje sociální nerovnost, nabádá k asketismu a poslušnosti, za něž nabízí stejně jako křesťanství blažený posmrtný život. Ve srovnání s ním je otevřenější, důslednější a bojovnější při prosazování zájmů vládnoucí třídy, což je odrazem toho, že byl formulován v době formování se nové Arabské říše a jejího rozvoje, zatímco křesťanství nese spíše stopy úpadku a rozpadu říše Římské.

Je podružné hledat věroučné rozdíly mezi islámem a křesťanstvím, neboť jsou důsledkem, nikoli příčinou rozdílných zájmů

Autorem islámu je jediný prorok, náboženský i politický vůdce Mohamed; proto je to náboženství ucelenější a jednotnější než křesťanství, formulované mnoha proroky v různých dobách. Avšak písemný záznam těchto formulací byl pořízen různými autory, odlišně je pojímajícími, a proto je toto učení stejně rozporuplné, jako Bible. Je obsaženo v Koránu i další literatuře, různorodě interpretované.

Islám se stal ideovým nástrojem sjednocování arabských kmenů a zdůvodněním jejich expanze v Severní Africe, Blízkém a Středním východu. Po smrti svého tvůrce Mohameda se rozhořely boje o jeho následnictví ve vedení, a islám se počal rozdělovat na dvě nesmiřitelné skupiny: Většinové sunnité prosazují demokratickou volbu chalífa, jak bylo zvykem v rodové pospolitosti, a jak bylo praktikováno i v otrokářství, kdy byl volen z ekonomicky nejsilnějších, zatímco menšinoví šíité prosazují feudální princip následnictví po předcích. Tento rozpor však postupem času ztratil význam, a každý vůdce si na svém území vykládal a přizpůsoboval islám podle svých zájmů.

Je zbytečné hledat věroučné rozdíly uvnitř islámu, neboť jsou odrazem a nástrojem, ale ne příčinnou rozdílných společenských zájmů

Tak jako všechna ostatní náboženství byl a je islám nástrojem vládnoucích sil při ovládání a vykořisťování lidí, a proto se udržel a rozšířil ve světě zcela odlišném od toho, v němž vznikl. Chudé využívá a bohatým slouží. Současnou nejotevřenější podobou tohoto útlaku je islamismus.

Nedostatek svobody, represe a korupce byly pro islamismus živnou půdou.
Mathieu Guidere

Islamismus

Každé náboženství se stalo v třídní společnosti politickou silou, a každé zneužívalo víru lidí k politickému boji. Nikdy nebylo příčinou těchto bojů, vždy bylo jen záminkou, praporem, pod kterým byl sjednocován nespokojený lid, a jeho pozornost byla odváděna jinam. A v každém náboženství vedle politických zájmů tříd, které jej ovládly, hrály významnou roli zvláštní zájmy duchovenstva, ať se jmenovalo jakkoli.

Islamismus je islámský klerikalismus sakralizující politiku

Vojenskoprůmyslový komplex USA po rozpadu SSSR za pomoci nejrůznějších i nejhrůznějších spojenců postupně porazil i socialisticky orientované národně osvobozenecké režimy v mnoha rozvojových zemích. Využíval při tom domácí etnické a náboženské rozpory, podporoval skupiny, které sám doma potíral, vyzbrojoval kdekoho a bohatl při tom. Jakmile byly relativně pokrokové režimy odstraněny, neměl je čím nahradit, způsobil rozvrat a vyzbrojené skupiny bojovaly dále proti čemukoli. Ztratily zahraniční podporu, a tak se obrátily i proti svým dosavadním chlebodárcům. Nastal rozvrat, v němž jedinou integrující silou mohl být islám. Bývalými režimy potlačované duchovenstvo, podporované domácí buržoazií, se znovu pokouší získat zpět své pozice. Svůj odpor orientuje proti všem zahraničním vlivům, přinášejícím nejen ekonomickou nadvládu, ale i další sekularizační tendence.

Odpor proti diskriminaci ekonomické se s odporem proti diskriminaci národní, náboženské a kulturní nesčítá, ale násobí

Intelektuálně degenerovaná část euroatlantické civilizace se snaží hledat příčiny islamismu v náboženství. Hanobí v Koránu i to, co je obsaženo v Bibli, pitvá věroučné rozdíly a zamlčuje podstatu problému. Bez sociálních kořenů nemůže žádná ideologie nabýt významnějšího vlivu, ale tam kde sociální kořeny jsou, si odpor proti útlaku najde teoretická zdůvodnění v čemkoli, co je po ruce.

Gnoseologické kořeny islamismu jsou sice v islámu, avšak sociální kořeny jsou v útlaku rozvojového světa imperialismem

Islamismus je světovou hrozbou. Nelze jej zničit bombardováním z bezpečné výšky tak, jako jsou stateční američtí vojáci už desítky let zvyklí. Nelze jej porazit vyzbrojováním jedněch nebezpečných skupin proti těm druhým tak, jak jsou zvyklí střídající se američtí politici. Ale lze rozvrátit velkou část světa a bohatnout tak, jak je zvyklá americká velkoburžoazie ovládající svět, a jak se to čiperně učí přiživující se evropští spojenci. Nejde o nic menšího než o přerozdělení světa. Konflikt s islamismem probíhá pod praporem náboženství, avšak je konfliktem třídně rozděleného světa. Nemůže dobře skončit pro masy lidí, které jsou jeho obětí.

Islamismus je nový, islámský imperialismus; je stejnou hrozbou jako imperialismus starší

Hranice mého jazyka znamenají hranice mého světa.
Ludwig Wittgenstein

Jazyk

Jazyk se vyvíjí pozvolna, a stále se obohacuje tak, aby mohl vždy popsat veškerou skutečnost. Je odrazem života společnosti, jejího způsobu obživy a vztahů při tom vznikajících. Tak jak se mění společenská skutečnost, mění se i jazyk, tedy konkrétní forma řeči, odlišující jednu společnost od druhé.

Jazyk je od počátku společenský produkt

Někteří badatelé se domnívají, že se jazyk vyvíjí jen kvantitativními, pozvolnými změnami, bez kvalitativních skoků. Nemůže tomu tak být. V každém prostředí mají kvalitativní skoky jinou podobu i jinou délku, a vždy se skládají z menších kvalitativních skoků. Tak jako astronomické či geologické kvalitativní skoky nejsou pozorovatelné za života jedné generace, jsou na to příliš dlouhé, ale jsou to skoky. Příchod Cyrila a Metoděje, vynález knihtisku, vydání Bible Kralické a pozdější vznik spisovné češtiny v době národního obrození jsou jedněmi z nich.

Změny jazyka odrážejí všechny ekonomické, kulturní, politické i mocenské kvalitativní skoky ve společnosti pomaleji. Dlouho pronikají do obecného hovorového jazyka, ale ještě déle do jazyka spisovného. Rychleji probíhají u mladších jedinců, ale jen ztěžka u těch starších, od nichž se však ti mladší řeč učí.

Jazyk je odrazem společného života, který ale společný život současně umožňuje. Tak jak se mění hospodářský život a rozšiřují se jeho hranice, mění se i jazyk. Zpočátku převládala tendence oddělující jednotlivé skupiny, uzavřené do sebe a měnící si jazyk podle svého. Tím vznikla obrovská pestrost jazyků i jejich nářečí, která však s růstem počtu obyvatelstva a zaplňováním volného prostoru mezi jednotlivými skupinami počala ustupovat.

Rozšiřování výrobních vztahů vytváří tendenci k integraci jazyků

Odlišnosti ve způsobu života, kultuře a tradicích však vyvolávají tendenci opačnou, konzervují jednotlivé jazyky. Obě tendence se neustále střetávají, avšak historicky vítězí tendence k integraci. Počty jazyků i nářečí postupně klesají, a tento proces se bude spíše urychlovat.

Lidstvo se přes všechny ekonomické, politické i náboženské konflikty integruje, i když to často tak nevypadá. Je nuceno hledat si společné dorozumívací prostředky i jazyky. Nezbytnost dorozumět se vedla ke vzniku námořní vlajkové abecedy a na ní vytvořené soustavy mezinárodně platných signálů, stejně tomu bylo i se vznikem Morseovy abecedy, s někdejším přijetím latiny jako světového jazyka vědy, francouzštiny jako jazyka diplomacie a nyní angličtiny, jako jazyka techniky.

Jazyk rozděluje lidi, zatímco skutečný život je přes všechny hrůzy světa spojuje

Jazyk umožňuje poznání i jeho sdělení, a musí se rozvíjet i zpřesňovat spolu s ním. Jinak, jak pravil Wittgenstein, *„myšlenky přestrojuje“*.

Člověk, tj. výsledek společenských vztahů, jejichž základem jsou vztahy vznikající ve výrobě.
V. I. Lenin

Jedinec a společnost

Jedincem se v biologii myslí každý živý organismus, který je samostatnou biologickou jednotkou. Člověk je zdánlivě také takovou samostatnou jednotkou, což je však pouze jev; jeho podstata je biologická jen abstraktně, oddělíme-li ji od skutečnosti. Skutečná podstata člověka, jako biologického druhu je společenská. Jen ve společnosti vznikl, jen ve společnosti umí žít, jen ve společnosti je člověkem. Ryba je rybou, i když nikdy neviděla žádnou jinou rybu. Jako příslušnice svého druhu se chová; je rybou nezávisle na ostatních. Člověk ne. Bez společnosti by se nestal člověkem, jako člověk by se nemohl chovat a jednat, nemohl by individuálně žít. Jedinec, to je abstrakce vytrhávající člověka z jeho přirozeného životního prostředí, ze společnosti.

Člověk je biosociální jednotkou

Vše, co lidského jedince odlišuje od ostatních živých organismů, a co jej činí člověkem, získal od společnosti. Geneticky získal pouze předpoklady k tomu, stát se člověkem, ale to že se jím opravdu stal, je výsledkem činnosti společnosti.

Každý jedinec je výsledkem společenských vztahů; slovy Karla Marxe jejich souhrnem

Vše co člověk potřebuje k životu, získává od společnosti. Sám si dovede opatřovat pouze kyslík a občas někde ještě vodu. Nic víc. Vše, co se naučil, se naučil od společnosti. Sám se nenaučí myslet, mluvit, pracovat; sám je jen života neschopným tvorem odsouzeným k zániku.

Izolovaný jedinec je jen umírající hmotou

Mnohé filozofie posuzují člověka „jako takového“, izolovaně, abstraktně, staví jej mimo společnost, nad ní či proti ní. Takový člověk ale neexistuje; je stejně vymyšlený a nadpřirozený, jako bozi. Nelze oddělovat biologickou a společenskou podstatu člověka. Je historicky vzniklým jevem; procesem v němž biologická podstata dlouholetým vývojem nabývala společenský charakter, stala se určující. Lidská podstata není vlastní jednotlivému individuu, ale společnosti, a spolu se společností se mění.

Člověk je tvor společenský

Existují pokusy chápat člověka jen biologicky, jako každého jiného živého tvora. Takové přístupy nic nevysvětlují, jen zatemňují, což je někdy jejich účelem. Stejně mylné jsou pokusy vysvětlovat každého jedince samostatně, podle jeho zvláštností. Nelze vysvětlit společnost prostřednictvím jedince, je nutno pochopit jedince prostřednictvím společnosti. Člověk byl vytvořen společností, kterou tvoří.

Jedinec je neopakovatelný souhrn obecných a zvláštních stránek, znaků či rysů vzniklý ve společnosti

Jedinečné neexistuje jinak než v té souvislosti, která vede k obecnému.
V. I. Lenin

Jedinečnost a neopakovatelnost

Každá konkrétní věc či proces jsou jedinečné, neopakovatelné, nenapodobitelné, vždy se něčím odlišující. Jejich konkrétní odlišnosti jsou kvalitativní i kvantitativní, časové i prostorové, vnitřní i vnější, obsahové i formální, prostě nekonečné. Vše existuje pouze jako jedinečné, tj. skutečné, konkrétní, relativně oddělené. Má své obecné, zvláštní a jednotlivé stránky, rysy i znaky, jichž je souhrnem.

Jedinečnost je vlastností celku

Žádné jedinečné neexistuje samo o sobě jako jediné. Jeho jednotlivé rysy, znaky, prvky a stránky se v mnoha dalších celcích v různých kombinacích opakují. Vždy existují věci a jevy podobné, nikdy ne totožné. Obecné, jednotlivé a zvláštní neexistují samostatně, nýbrž pouze prostřednictvím jedinečného.

Jedinečnost je výsledkem nevyčerpatelnosti forem hmoty i forem jejího pohybu

Neexistuje nic, co by se od jiného odlišovalo absolutně ve všem. Vše je součástí i průnikem mnoha množin, neboť vždy souvisí s okolním světem, z něhož se vytváří a bez něhož nemůže existovat. Jeho zdroje jsou vnější.

Jedinečné je souhrnem nutnosti i nahodilosti

Také každý člověk je jedinečný; nejen ten výjimečný, vynikající či slavný, ale každý. I jeho jednotlivé vlastnosti, schopnosti, znalosti či dovednosti se opakují u mnoha jiných. V podobné či rozdílné míře, v podobných či úplně jiných kombinacích. Všechny jednotlivé stránky člověka jsou opakovatelné, ale jejich souhrn nikdy. Přeceňování jedinečnosti člověka, především sebe samého, je základem individualismu. Vede k pocitům výjimečnosti, nadřazenosti, ospravedlňuje vlastní potřeby i zájmy a odůvodňuje sobectví. To je ideovým odrazem třídní společnosti.

Individualismus povýšeně zdůrazňuje svou vlastní jedinečnost a s opovržením absolutizuje podobnost všech ostatních

Oproti tomu kolektivismus mívá tendence podceňovat jedinečnost lidí, jejich potřeb a zájmů, příliš je zevšeobecňuje a nerespektuje individuální odlišnosti. V každém konkrétním případě je vždy nutné vidět obě stránky člověka.

Jednou z chyb socialismu bylo podceňování jedinečnosti člověka

Jedinečnost a neopakovatelnost všeho vede k rozrůzňování světa, ale i k rozrůzňování jednotlivců a společnosti. Civilizace nesmírně zrychlila vývoj lidstva tím, že absolutizovala rozrůzňování ekonomické a vytvořila třídy. Tento typ vývoje však naráží na bariéry svých zdrojů, a bude muset být nahrazen rozvojem, v němž ekonomická odlišnost lidí bude ustupovat, a jejich jedinečnost se nebude projevovat tím, co od společnosti berou, ale jen tím, co společnosti dávají.

Vědomá životní činnost odlišuje člověka bezprostředně od zvířecí životní činnosti.
Karel Marx

Jednání člověka

Zvíře v přírodě žije pouze tak, že se instinktivně chová. Jeho aktivita je zprostředkována pudy, vrozenými i návykovými, určujícími jeho reakce na vnitřní potřeby i vnější podněty. Nemá cíl, má jen smysl. Chování živých organismů studuje etologie. Člověk však žije jinak. Jeho aktivita je až na výjimky zprostředkována vědomím. Těmi výjimkami jsou mezní situace ohrožení, v nichž na přemýšlení nezbývá čas. Člověk se současně chová i jedná. Jeho chování je vztahem k jiným, jeho jednání či aktivita mají cíl. A jeho instinkty, vrozené i získané, jeho jednání a chování jen doprovázejí. Jeho jednání je jednotou odpředmětňování a zpředmětňování.

Jednání je vědomá a záměrná aktivita člověka

Zvíře je aktivní pouze z biologické potřeby. Člověk je jediným živočichem aktivním i bez zjevné biologické potřeby. Jeho biologická potřeba je totiž skrytá: Umí získat tolik energie z kvalitní tepelně zpracované stravy a tolik volného času, že svůj přebytek energie musí vydávat. Navíc je jeho způsob získávání obživy daleko komplikovanější a proměnlivější než u zvířat, a proto i jeho potřeba poznávat nové je daleko silnější a rozsáhlejší než u ostatních živých tvorů.

Motivem aktivity člověka je i potřeba poznání

Člověk je k aktivitě motivován nejen svými potřebami, ale také společenskými zájmy, které jsou v důsledku jeho univerzální závislosti na společnosti daleko silnější a všestrannější, než je tomu u jiných sociálně organizovaných živých tvorů. Ti sice žijí také ve skupinách, ale své životní prostředky si opatřují zpravidla sami, což člověk neumí. Lidská potřeba nalézt své místo ve skupině a uplatnit se v ní, je daleko naléhavější. A navíc, člověk zpravidla nežije jen v jedné skupině, ale v několika skupinách současně.

Jednání člověka je vedeno i mnohostrannými společenskými zájmy

Všechny tyto faktory jsou různou intenzitou odráženy ve společenském vědomí, a současně odlišným způsobem ve vědomí individuálním. Vzniká zde rozpor mezi individuálním a společenským zájmem i vědomím. Všechny toto rozpory člověk řeší svým vědomím jednáním. Někdy dobře, jindy špatně. Nesprávné kroky u zvířete většinou vedou k jeho rychlému zániku; u člověka žijícího ve společnosti a společností korigovaného to zpravidla trvá dlouho.

Existuje řada pokusů vysvětlovat jednání člověka pomocí etologie, bez účasti vědomí a vůle, jen na základě vnějších vlivů a instinktů. Tyto názory, jako např. behaviorismus, degradují člověka na pouhého živočicha, jsou mechanickým materialismem a nic nevysvětlují.

Jednání člověka je dialektickou jednotou vnějších i vnitřních vlivů, potřeb a zájmů, zprostředkovaných vůlí i vědomím, a projevujících se hlavně prací

Všechny velké věci jsou jednoduché.
Winston Churchill

Jednoduché a složité

Svět je složitý, a člověk, aby jej pochopil, si ho musí zjednodušovat. Zjednodušuje-li si jej ale příliš, nepochopí nic, stejně tak jako když jej vidí v celé jeho mnohotvárnosti. Jednoduché a složité je dialektickým pohledem člověka na skutečnost.

Jednoduché je produktem vývoje myšlení, složité je produktem vývoje skutečnosti

Jednoduché může být klíčem k pochopení i k iluzi, složité klíčem k poznání i deziluzi. Na světě není nic absolutně izolováno od ostatního, stejně tak jako není nic, co by nešlo abstrakcí izolovat.

Jednoduché a složité jsou kategorie vyjadřující univerzální souvislost světa

Vše jednoduché existuje jen jako součást složitého. Vše složité lze pochopit pouze jako vztahy jednoduchého, avšak nelze je na jednoduché redukovat, což činí redukcionismus. Ten rozkládá složité na jednodušší, avšak nechápe význam vztahů celku a částí.

Složité lze rozdělit na jednoduché pouze myšlením, a pouze za účelem poznání. To probíhá tak, že abstrakcí vytrhneme jednoduché ze souvislostí, prozkoumáme jej izolovaně, avšak poté jej musíme do souvislostí vrátit a prozkoumat v nich.

Složité, to je organizované. Růst složitosti věcí je charakteristický pro fázi vývoje, zjednodušování je typickým rysem degenerace a zániku. Oba pojmy jsou však relativní. I jednoduché lze rozložit, i složité lze skládat.

Jednoduché a složité vyjadřují nekonečnou dělitelnost hmoty, času a prostoru

Jednoduché umožňuje pochopit existenci světa, složité jeho fungování. Oba pojmy jsou protikladné a tudíž neoddělitelné. Samy o sobě nic nevyjadřují. Jsou to dialektické kategorie, umožňující pochopit dialektiku skutečnosti. Postihují vývoj přírody, společnosti i myšlení.

Celková tendence vývoje světa i jeho poznání směruje od jednoduššího ke složitějšímu, od méně organizovaného k organizovanějšímu, a nic na tom nemění nekonečné množství zvratů a dočasných stagnací, ani to, že se to člověku občas nelíbí

Pragmatismus zpravidla zjednodušuje, samoúčelné mudrování většinou činí vše složitějším, než to ve skutečnosti je. Obojí mívá kořeny v lenosti těla či ducha.

Moudrost, to je schopnost zjednodušit věci na účelnou míru. Hlupák před složitým utíká.

Ačkoliv z reverze a obdobných odchylek nemohou vznikat nová a důležitá uzpůsobení,
dodává to přírodě na krásné a harmonické rozmanitosti.
Charles Darwin

Jednota a rozrůzněnost

Člověk se vyvinul v prostředí, které příroda již před tím vytvořila jako nekonečné množství rozmanitých, celků, částí, tvarů, forem i struktur, z nichž mnohé si byly v něčem podobné a v jiném se odlišovaly. Sám byl důsledkem této přírodní tendence k rozrůzňování, a sám začal rozrůzňovat sebe samého i okolní svět.

**Rozrůzňování je zákonitou tendencí vývoje přírody, společnosti i myšlení,
vyplývající ze společného působení dialektických zákonů platících univerzálně
a zákonů jednotlivých prostředí,
které vznikají vždy současně se vznikem prostředí nových**

Zdánlivý chaos rozmanitosti má však svůj řád. Příroda ani člověk nedokáží vytvořit něco nového, co by se úplně ve všem odlišovalo od všeho starého. Určitá míra podobnosti jednoho s druhým není náhodná; vyplývá z prosté skutečnosti, že nic nevzniká z ničeho, že vše nové v sobě opakuje některé prvky starého, často i kdysi negovaného. A neopakuje je libovolně, ale vždy jen tehdy, jsou-li tyto staré prvky schopny existence v podmínkách nových. Přírodní zákony platí i na to nové, jen je jejich působení modifikováno spolupůsobením jiných zákonů než dosud. Stejně to platí i o zákonech společenského vývoje a myšlení.

Člověk, odpradávna utopen ve světě rozmanitosti, byl nucen instinktem přežití hledat určitou jednotu a řád. Rozděloval věci na jedlé a nejedlé, bezpečné a nebezpečné, užitečné a neužitečné. Rozeznané odlišnosti konkrétního začal svým vědomím označovat jménem a poznáváním podobností vytvářejících určitou jednotu počal formulovat pojmy. Začal abstraktně myslet, čímž se definitivně oddělil od ostatních zvířat.

Jméno vyjadřuje rozrůzněnost a odlišnost, pojem jednotu a řád

Podléháme-li nekonečné rozrůzněnosti světa, absolutizujeme-li ji, pak nevidíme onu jednotu a řád. Vidíme svět, lidi či myšlenky jako rozumem neuchopitelné, rozplizlé. Ale protože náš rozum potřebuje k myšlení určitou jednotu, pak si ji vytváříme uměle pomocí bohů či jiných idejí ve skutečnosti neobsaženými. Jsme skeptičtí k poznání, neboť rozmanitost světa nás zaslepuje.

Absolutizujeme-li však jakoukoli jednotu, skutečně existující či iluzí vytvořenou, jsme stejně zaslepeni. Toto zaslepení je ještě nebezpečnější, neboť je zdánlivě opřeno o rozum. Pravdivé poznání respektuje jednotu i rozrůzněnost světa, nepřeceňuje jedno či druhé, vidí je ve vzájemné podmíněnosti jako neoddělitelné. Platí to o věcech, lidech i myšlenkách. Vývoj není schopen probíhat bez rozrůzňování, které z jednoty vychází a k jednotě směřuje. Jednota je podstatou rozmanitosti, a ta je obsahem jednoty.

**Rozrůzněnost a jednota jsou dialekticky spjaty,
vytvářejí svět, v němž žijeme, i člověka, jeho společnost a myšlení**

Skutečná jednota světa spočívá v jeho materiálnosti.
Bedřich Engels

Jednota světa

Člověk potřebuje ve všem spatřovat určitou jednotu, aby to mohl pochopit. Čím složitější a rozmanitější jev vnímá, tím více je tato potřeba jednoty naléhavější. Paměť a myšlení musí mít řád.

Již od počátků vznikajícího myšlení vytvářely tuto jednotu báje, zachycující zkušenosti a názory předků, avšak neustále zkreslované dlouhodobým ústním předáváním, a také měnícími se náboženskými představami. V opozici proti nim se pak v Antice zrodila filozofie, jako vševědění a zárodek vědy.

První filozofové spatřovali jednotu světa v jednotu materiálnosti

Avšak náboženské prvky a mýty pronikaly i do filozofie, neboť náboženství bylo konzervativním nástrojem mocných a radikálnější filozofové nebyli často vítáni. Již u Platona se počíná formovat idealistická větev filozofie, hledající jednotu světa v idejích. Vládnoucí křesťanský světový názor pak po celý středověk viděl jednotu světa v Bohu. I ti idealisté, kteří se pak daleko později těžce rozcházeli s bohem, ještě hůře opouštěli své abstraktní ideje, které chtěli smířit s vědou.

Idealismus dodnes hledá jednotu světa v idejích, ať mají podobu bohů či abstraktní představy svobody nebo lidských práv

Původní filozofické představy materiální jednoty světa, která byla chápána jako samozřejmost, a kterou nebylo třeba dokazovat, rozvinul až dialektický materialismus. Pochopil jak a čím je tato jednota vytvářena, udržována a obnovována, nalezl konkrétní mechanismy této jednoty tím, že staré materialistické stanovisko spojil s dialektikou.

Materiální jednota světa je vytvářena neustálým pohybem všech jeho součástí, neustále vznikajícími střety těchto pohybů, které vytvářejí rozpory, jejichž výsledkem jsou odrazy, tedy změněné pohyby, produkující rozpory nové. Jedno působí na druhé i obráceně, jedno zprostředkovává druhé a naopak, vše se mění ve vzájemné podmíněnosti, vytváří nové možnosti a skutečnosti, nutnosti i nahodilosti, kvantitativní stránky i kvality. To vše formuje univerzální souvislost vnějších i vnitřních vztahů pohybující se hmoty.

To je materiální jednota světa, neredukovaná na původně jednoduché představy jakýchsi pralátek, arché, nedělitelných atomů, monád či triád a jiných myšlenkových pomůcek, které měly jednotu světa vysvětlovat.

Myšlenkovým odrazem reálné jednoty světa je jednotná věda, sice těžce, ale přece jen vznikající při zkoumání přírody. Ve společenských vědách, odrážejících rozporné společenské zájmy, je tento proces daleko obtížnější. Vládnoucí myšlení už naštěstí přestalo potlačovat vědu o přírodě, avšak vědu o společnosti má stále ještě pevně v ruce. Jednotná společenská věda o svou existenci stále ještě bojuje. Často i sama se sebou.

Myšlení je procesem přeměny nazírání a představ v pojmy.
Karel Marx

Jméno a pojem

V procesu tvorby svého vědomí člověk odráží svými počitky skutečnost, související počitky ukládá po skupinách jako vjemy do své paměti a postupně získává schopnost si jednotlivé vjemy znovu vyvolávat v paměti jako představy. Nahromadí-li se nazíráním dostatečné množství zapamatovaných vjemů, vyvstává nutnost tyto vjemy nějak označit, odlišit je od ostatních.

V praktickém životě vstupuje do stále většího množství složitějších styků s okolním světem, rozrůzňují se předměty, které jej obklopují, které přetváří, a nakonec vytváří stále nové. Současně s tím je nucen vstupovat do složitějších společenských vztahů, roste množství nejen poznaných předmětů a činností, ale i lidí a vztahů. To jej nutí k stále složitější komunikaci, při níž už naši prapředci, stejně jak jako dnešní nemluvňata, nevystačí s instinktivní soustavou vábivých i varovných zvuků a posunků, a jsou nuceni vytvářet si řeč. Na jejím počátku stojí jméno, označující jednotlivé vjemy a z nich vzniklé představy. Tak se formuje předstupeň vědomí.

**Jméno označuje konkrétní, vzniká nahromaděním vjemů,
umožňuje rozlišení jevů, jejich lepší zapamatování a sdělení**

Postupně se však nakupí velké množství jmen, pro něž už stávající kapacita paměti nestačí, která je nutno lépe zařazovat v paměti, a tím i snadněji vyvolávat formou představ. A tak se postupně vytváří pojem, odhlížející od nepodstatných rysů příslušných jmen, a zahrnující jen rysy podstatné, společné. Nahrazuje tak jména zapomenutá, sjednocuje ta v paměti existující a zahrnuje i jména budoucí.

**Věcí a procesů je nekonečně mnoho, avšak zásoba jmen je vždy omezená.
Proto se některá jména musela změnit v pojmy, postihujícími pouze podstatu.**

Z konkrétního, které je východiskem nazírání a představy, přechází člověk k abstraktnímu, které je základem myšlení, a jehož prvním stavebním prvkem je pojem. Pojem je abstrahován z reality jako spojení jmen zobecněním zkušeností.

Jméno označuje konkrétní jev, pojem jeho kvalitu

Jméno samo o sobě ještě není myšlením, je prvním předpokladem k němu. Zprostředkovává spojení smyslového poznání a vytváření pojmu, tedy empirické a rozumové poznání, a umožňuje vznik vědomí. Jakmile však vědomí začíná vznikat, vstupuje do všech oblastí života člověka. Dialekticky ovlivňuje i vytváření a používání jmen i pojmů, začíná formovat člověka i sebe samo. A pak se tato souvislost jména a pojmu zdánlivě ztrácí. Dochází i k chybám, formují se individuální zvláštnosti řeči i myšlení, které jsou v rozporech se společenským vědomím, a jsou jím více či méně úspěšně korigovány v procesech sociálních kontaktů a výchovy.

**Jména se přeměňují v pojmy,
jako například Čapkův robot, jáchymovský tolar či pardubický semtex**

Člověku vrozená kasuistika -
měnit věci tím, že mění jejich jména.
Karel Marx

Jméno a pojmenované

Filozofie je prý láskou k moudrosti, tak ji alespoň pojmenoval Pythagoras. Kdybychom ale kteréhokoliv PhDr. nazvali doktorem lásky k moudrosti, určitě by se urazil. Právem. Filozofie není láskou. Stejně tak jako Bohumil Malý zdaleka nemusí milovat Boha a může to být chlap jako hora.

Objeví-li člověk, či vytvoří-li cokoliv nového, pojmenuje to. Označí to jménem jen proto, aby si to zapamatoval, aby to mohl sdělit ostatním, aby to odlišil od jiného.

Co nemá jméno, je zapomenuto

Jméno však vzniká náhodně, vystihovat může jen jednu stránku, vlastnost, odlišnost, zatímco ty ostatní v době pojmenování ještě vůbec nemusí být známé. Může vyjadřovat pouze osobní vztah člověka k tomu novému, a nemusí vyjadřovat dokonce vůbec nic. Jméno je slovo, které se buď vžije, nebo je nahrazeno nějakým jiným slovem, na něž si zvykne většina.

Jakmile se jméno ustálí, začne žít svým vlastním životem. Je používáno i jinak, protože věcí, lidí a myšlenek je mnoho, a slova nestačí. Tak máme známku poštovní, školní, psí a spoustu jiných. Jméno může získat nejen širší význam, ale i posměšný či oslavný nádech, stává se synonymem a vzdaluje se od svého původního významu.

I jméno podléhá vývoji

Stejně tak pojmenovaný člověk, věc či myšlenka se vyvíjejí bez ohledu na své jméno. Automobil, původně samohyb, začal jezdit po kolejích či po polích, a pro stovku nových samohybů musela být vymýšlena nová jména. Kdybychom automobilem nazývali letadlo, parník, bagr či jiné samohyby, byli bychom za blbce. Jméno a pojmenované nakonec vždy ztrácejí svou původní souvislost, dostávají se do rozporu, a jméno zůstává pouhým označením, symbolem, který nakonec nevyjadřuje vůbec nic, jen určitou odlišnost; slouží k zapamatování.

Jméno je pouhým symbolem. Označuje jev, neodhaluje podstatu.

I když je hezké znát původní význam latinských, řeckých či jiných slov, je to většinou zbytečné bez znalosti souvislostí a vývoje věci. Že vysvětlovat pojmy ze slov nelze, to věděl už pět století před naším letopočtem Platón. Věci se vysvětlují z jejich podstaty, a k tomu je zapotřebí rozum, nikoliv znalost slovních základů v různých jazycích. Jinak bychom si totiž mohli splést zámek se zdymadlem, stejně tak jako si pleteme filozofii s láskou k moudrosti.

Nešvarem vzdělanců je vysvětlovat věci z jejich cizojazyčných jmen

Zobecněním jména vzniká pojem a jeho přesným definováním kategorie.

Josef II. nepodřizoval náboženství rozumu, podřizoval církev svému státu.
Autor

Josefínské reformy

Po celý středověk rostla ekonomická a politická moc římskokatolické církve. Stala se největším vlastníkem půdy, pronikala do nových odvětví ekonomiky, obsazovala kněžími důležité státní funkce a byla státem ve státě. S mnoha panovníky vedla otevřený i skrytý boj o moc. Tyto boje po celé Evropě probíhaly souběžně s boji nově se rodícího měšťanstva a jeho projevy, např. osvícenstvím a protestanstvím. Církevní reformy Josefa II. byly jejich součástí, a jejich součástí byla tuhá germanizace.

Josefínské reformy byly bojem nejvyšší šlechty o politickou a ekonomickou moc

Byly zrušeny kláštery nezabývající se školstvím, zdravotnictvím a sociální péčí, církevní řády řízené ze zahraničí, nadbytečné kostely a kaple, a naopak zřízeny fary tak, aby byly blízko obyvatelstvu. Do nich byli vyhnáni jako faráři řeholníci ze zrušených klášterů, ostatní museli přijmout službu v armádě, školách, nemocnicích a sociálních zařízeních. Reformované fary počaly plnit celou řadu úkolů státní správy, jejíž součástí se staly. Vedly evidenci obyvatel, oznamovaly úřední vyhlášky, vydávaly osvědčení o spolehlivosti a vykonávaly státní dohled. Byl omezen vliv Vatikánu, biskupy jmenoval císař, kněží procházeli školou ve státních seminářích, skládali slib věrnosti státu a stali se jeho úředníky.

Josef II. si podřídil církev a zestátnil ji

Církevní majetek byl převeden pod státní správu v daleko větším rozsahu než za socialismu. Náboženská matice jako státní orgán jej spravovala a financovala církev. Byla potlačena ekonomická činnost církve i řádů. Současná restituce církevního majetku jde proti těmto tendencím a je reakční.

Josefínské reformy se snažily o odstranění všeho, co vyvolávalo uvnitř říše nepokoje a revoluční hnutí. K otupení selských bouří bylo odstraněno nevolnictví, ke zmírnění náboženských nepokojů byly tolerovány židovská víra i některá protestantská hnutí. Nešlo o zrovnoprávnění, ale o jejich podřízenost katolicismu, a tím i státu. Byla zavedena povinná školní docházka, a to i pro děvčata, a zřízena síť základních škol, které byly podřízeny církvi. Reformy Josefa II. narážely ještě za jeho života na tuhý odpor církve, ale často i šlechty a dvorského úřednictva. Jeho reformy byly sabotovány, ještě za jeho života zmírňovány, a mnohé z nich byly, zejména po jeho smrti, úplně zrušeny.

Josef II. bývá idealizován jako osvícený panovník. Ačkoli prosadil řadu pokrokových reforem, měl ke skutečnému osvícenství daleko. Byl to racionalistický diktátor, snažící se v nových podmínkách zachovat skomírající feudalismus. Je paradoxem, že jeho smrt byla ve vídeňských dvorských kruzích, jejichž moc chtěl uchovat, oslavována.

Josefinismus byla snaha o zachování feudalismu v marném boji proti kapitalismu

Kapitál - to nejsou obyčejné peníze, ale peníze, které nám vydělávají další peníze.
Karel Marx

Kapitál

Kapitál, to jsou dříve vytvořené prostředky, které nejsou spotřebovány, ale jsou použity jako vstup do další výroby s cílem dosažení zisku. Je to nadhodnota vytvořená lidskou prací a odebraná pracovní síle, která se přeměňuje nákupem výrobních prostředků či pracovní síly a slouží k dalšímu zisku.

Kapitál je hodnota, která je schopna zhodnocení, tj. přinášející nadhodnotu

Tak jako bylo vlastnictví půdy, feudum, základem ekonomického uspořádání feudalismu, je vlastnictví kapitálu základem kapitalismu. Jeho základní podoba je odpradávna peněžní, v procesu investování však nabývá i podobu pracovních předmětů i pracovních prostředků, či nakoupeného zboží zvaného pracovní síla, která se těmito výrobními prostředky pracuje.

Trvalo však dlouho, než byly nashromážděny dostatečné prostředky k tomu, aby mohl kapitál vzniknout. Tento proces je nazýván původní akumulací kapitálu. Měl velmi různorodé formy, avšak velký kapitál nikdy nevznikl z drobných úspor a pouze z poctivé práce svého vlastníka. Byl vždy vytvořen koncentrací drobného majetku v soukromých rukou, což bylo ve většině případů možné pouze za použití násilí. Také privatizace u nás byla původní akumulací kapitálu, a byla jedním z největších zločinů v našich dějinách.

Kapitál byl vytvořen a je obnovován výlučně lidskou prací

Zatímco podstatou prvotní pospolitosti byla prostá reprodukce, při níž vznikal jen malý, rychle spotřebovaný nadprodukt, podstatou dalších forem je reprodukce rozšířená, při níž je nadprodukt větší, a je určen především pro rozšiřování výroby. V kapitalismu to nabylo formy akumulace kapitálu, která mění celou společnost.

Nemarxistické teorie a propaganda tento klíčový pojem marxistické politické ekonomie vědomě a záměrně falšují. Vytvářejí pojmy jako např. Intelektuální, vztahový, sociální strukturní, přírodní či lidský kapitál, čímž tento pojem rozřeďují, zbavují podstaty a schopnosti odhalovat společenské vztahy. Do pojmu *„lidský kapitál“* bývá zařazováno i vzdělání a zdraví, do nichž prý lze *„investovat“*, a které si můžeme opatřit všichni. To je podstatou záměrně šířené iluze, že kapitálem je všechno, i to co může mít každý, takže vlastně jsme kapitalisty všichni, a není mezi námi rozdílu.

Lidský kapitál neexistuje, existují lidé,
jejichž pracovní síla se v kapitalismu stává zbožím

Kapitálem nejsou drobné úspory, sloužící jako rezerva k nákupu spotřebních předmětů, není jim ani poklad, sloužící jako rezerva k budoucímu nákupu výrobních prostředků. Není jím nic, dokud se to nestane nástrojem vykořisťování lidí.

Kapitál, to není věc, to je vztah mezi lidmi

Co nemůže přinést nápravu, je politika vedená kapitálem.
Karel Čapek

Kapitalismus

Lidé měnili svůj výrobní způsob podle toho, jak vyvíjeli své výrobní prostředky a tím i sami sebe. Prvotně pospolný způsob nahradili otrokářským, ten feudálním, a když už výrobní prostředky přerostly hranice vytvářené feudálními vztahy, nahradili je novými, kapitalistickými. Základem těchto výrobních prostředků přestala být půda a stal se jím kapitál. Ne proto, že to někdo chtěl, ale proto, že to jinak nešlo.

Kapitalismus je výrobní způsob odpovídající strojové výrobě

Přes všechny děsivé důsledky byl stejně jako všechny předchozí výrobní způsoby pokrokovější než předchozí. Zcela odstranil právní závislost_člověka na vlastníkovi výrobních prostředků a nahradil ji ještě těsnější závislostí ekonomickou. Odboural fyzické přinucení člověka k práci a zavedl přinucení ekonomické. Odstranil právní nerovnost mezi lidmi a spolehl se plně na nerovnost ekonomickou. Zavedl volnost pohybu pracovní síly, zboží a kapitálu, zavedl rovnost mezi bohatými i rovnost mezi chudými, a za hlavní svobodu počal považovat právo vykořisťovat druhé a nechat se vykořisťovat tím, kdo člověku dá lepší práci. Změnil ekonomické vztahy a v důsledku toho i všechny ostatní vztahy společenské. Prosadil ekonomickou konkurenci mezi lidmi jako hlavní sociální vztah, zdokonalil a předchozí způsoby vykořisťování a učinil jej neprůhledným. Vytvořil novou vládnoucí třídu, buržoazii a její protipól, třídu námezdně pracujících, proletariát, jehož základem se stali dělníci.

Kapitalismus je výrobní způsob založený na námezdní práci

Kapitalismus výrazně urychlil živelný rozvoj společnosti všude tam, kde se jako výrobní způsob prosadil. Živelnost a rychlost tohoto rozvoje způsobila jeho nerovnoměrnost a prohloubila již existující rozdíly a rozpory mezi jedinci, národy, státy i kontinenty. Čím větší tyto rozpory jsou, tím více ohrožují budoucnost lidstva.

Hlavním rozporem kapitalismu je přísná plánovitost výroby uvnitř podniku a její naprostá anarchie uvnitř společnosti

Tato anarchie, vyvolávaná rozpornými zájmy jednotlivých vlastníků výrobních prostředků, jejich skupin i jimi ovládaných států, vnesla do společnosti hospodářské krize a ostrý boj. Strojová výroba přerostla ve velkovýrobu a ve výrobu masovou, výrobní prostředky se vymkly schopnostem individuálního vlastnictví. Vlastníci se často dostávají do rozporů se svým managementem i státem, který jim slouží. Globalizace výrobních sil a výrobních vztahů učinila tyto rozpory celosvětovými, kapitalismus přerostl v imperialismus, a dosud lokální války přerostly v konflikty celosvětové. Dva dosavadní lidstvo přežilo, třetí, po kterém je jeho přežití v této podobě nemožné, hrozí. Kapitalismus zespolečenštil výrobu natolik, že se dostala do rozporů s ním. Ačkoli neustále hledá cesty, jak tyto rozpory zmírnit, nadále rostou.

Kapitalismus přestal být pokrokovým a stal se brzdou rozvoje. Mnozí hledají způsoby, jak jej vylepšit; marxismus hledá cesty, jak jej odstranit a čím nahradit.

Římskokatolická církev obestřela feudální zřízení svatozáří božského posvěcení. Vybudovala si vlastní hierarchii podle feudálního vzoru a byla nakonec sama nejmocnějším feudálním pánem, neboť jí patřila plná třetina půdy v katolickém světě.
Bedřich Engels

Katolicismus

Křesťanství se vyvinulo jako náboženský protest chudých a utlačených, jako revoluční ideje sociální změny. Byl-li Ježíš Kristus ukřižován, pak právě proto. Mocní chřadnoucího Říma však pochopili sílu této víry, a tak se jí postupně zmocnili. Učinili z ní státní náboženství a počali jej přizpůsobovat svým zájmům. Z protestu porobených se tak stal, jako nakonec z každého náboženství, nástroj jejich ovládání.

Katolicismus je zpanštělé křesťanství

Křesťanství řízené z Říma se počalo rozcházet se zájmy širokých lidových mas a opouštělo svou původní prostotu. Vytvořilo si hierarchickou centralizovanou strukturu monarchistického charakteru, odpovídající struktuře feudálního světa, a počalo prosazovat jeho zájmy. Vysocí představitelé církve přijali životní způsob mocných a stávali se feudálními pány na svém území. Na jedné straně podporovali světskou moc, na druhé straně s ní vedli neustálý skrytý i otevřený boj o politický i ekonomický vliv. Služba vládnoucím umožňovala rychlé šíření křesťanství ve světě a boj s nimi neustále rozmnožoval církevní majetek.

Římskokatolická církev se stala největší středověkou mocností, formálně omezenou na malinký státeček Vatikán, ve skutečnosti ovládající celý katolický svět. Z panovníků se stávali její služebníci a z prostých kněží její otroci. Aby se zabránilo úniku množícího se bohatstvím přes potomky jeho jednotlivých správců, byl zaveden celibát, znemožňující kněžím manželství, a tudíž dědění majetku, který zůstával v rukou církve. Ta se tak stala největším světovým feudálem.

Výrazný politický vliv získávala katolická církev i formou zpovědi, která umožňovala kněžím ekonomické i politické vydírání věřících. Stejnou funkci plnily i odpustky, které zpočátku byly jen nástrojem psychického vlivu, ale později se vyvinuly v rozsáhlé obchodování s hříchem. Také tzv. poslední pomazání, které zpočátku mělo být jen duchovní útěchou před smrtí, se zvrhlo v nucení věřících před smrtí odkázat majetek církvi. Ta si vytvářela i zvláštní řády, plnící úlohu církevního vojska a policie. Neposlušní vládci byli trestáni tzv. interdiktem, tedy zákazem pohřbů, křtů i sňatků na celém území, což vyvolávalo masový odpor věřících proti světské moci. Bohatství církve zajišťovaly i desátky, představující zvláštní církevní daň. Církev se chovala jako dnešní banky: S pomocí státu se učinila nepostradatelnou pro každodenní život lidí a pak všechny úkoly zpoplatnila. Z náboženské organizace se stával kšeft. Vykořisťovala stejně jako vládnoucí třída.

Tyto procesy od počátku vedly k štěpení křesťanství. Po rozpadu Říše římské se oddělovalo pravoslaví, ve vyspělé Anglii král celou církev zprivatizoval, a s rozvojem kapitalismu v Evropě počalo vznikat protestanství.

Restituce církevního majetku v naší ateistické zemi učinila z katolicismu opět největšího vlastníka půdy a významnou oporu mocných

Marxisté přebírají od Marxe bezvýhradně pouze jeho drahocenné metody.
V. I. Lenin

Klasikové

Klasik je člověk, který natolik předběhl svou dobu, že ovlivnil i příští epochu. Někdy dokonce více než své současníky, kteří jej nechápali. Spojily se v něm možnosti současnosti i potřeby budoucnosti s osobním talentem a pracovitostí.

Klasik je synem své doby a otcem budoucnosti

Klasikové jsou lidé, kteří se o něco zasloužili; dali lidstvu něco nového. Při tom se většinou na druhé straně mýlili, protože jejich doba neumožňovala to, co umožňuje doba dnešní. Jejich omyly jsou někdy až směšné, jako např. Newtonova snaha vypočítat existenci ďábla. Takové omyly věda nepřebírá, ale velkoryse přehlíží; popularizátoři vědy je někdy i popírají. Ale pravda má absolutní i relativní stránku, a vždy jde o to, tu relativní rozvíjet. *„omyl je účasten pravdě“*, napsal Komenský.

Klasik je člověk, na jehož omyly se už zapomnělo

Energetici nepoužívají stejnosměrný proud, jak to prosazoval génius elektřiny Edison, ale užívají střídavý, který zavrhoval. Průmyslovou revoluci nezpůsobil nízkotlaký parní stroj, který vynalezl James Watt, ale vysokotlaký proti kterému brojil. Lékaři naštěstí neoperují podle rad zakladatelů medicíny a divadla i orchestry nehrají nepovedená díla slavných autorů. To jen snobové ukládají miliony do mazanic a skic, které kdysi velcí mistři zahodili, a špatní vykladači filozofie se domnívají, že je třeba servírovat klasiky i s chlupy. Někdy při tom servírují hlavně ty chlupy, protože velikost skutečných myšlenek nepochopili.

Na klasiky je třeba navazovat, ne se jimi svazovat

Klasiků je třeba si vážit, ne z nich dělat svaté. I o klasicích marxismu to platí. Při výkladu jejich díla dochází často k chybám, pramenícím z úporné snahy zdůraznit jejich význam. Jsou citovány výňatky z jejich díla, obsahující pravdivé myšlenky předchozích autorů, na které klasikové marxismu navazovali, avšak jsou prezentovány tak, že připisují autorství jim. Tak vznikla např. iluze o Marxově autorství pracovní teorie hodnoty, přestože práci jako tvůrce hodnoty pochopil staletí před tím již T. Akvinský. Podobně vznikla i iluze o tzv. „Leninské teorii odrazu“ aj.

Na druhé straně klasikové implicitně vycházeli z minulých poznatků, o kterých se příliš nerozepisovali, neboť je považovali za samozřejmé, avšak protože o nich nepsali, nebyly později považovány za nedílnou součást marxismu, jako např. Hegelovo zprostředkování, či pochopení vlastnosti jako vztahu.

Jinde se dílčí vysvětlení klasiků či jejich přirovnání považovaly za definici či zákon, absolutizovaly se, jako tzv. „Leninova definice hmoty“, spirocykličnost vývoje, samovývoj apod. Marxismus tak byl často dogmatizován, nikoli rozvíjen.

Naše učení není dogma, ale návod k myšlení a jednání
Bedřich Engels

Štve (Dühring) své četníky budoucnosti proti náboženství,
a tím mu dopomáhá k mučednictví a prodlužuje život.
Bedřich Engels

Klerikalismus a teokracie

Náboženství v třídní společnosti vždy sloužilo vládnoucí třídě k udržení poslušnosti a moci. Avšak jeho špičky, nejvyšší duchovenstvo k vládnoucí třídě patřící, mělo vždy i své vlastní zájmy a ambice, konkurující zájmům vládnoucím. Prosazujíce vládnoucí moc, prosazovalo i moc svou. Prostě politikařilo.

Klerikalismus je politikaření vysokých špiček kléru, zneužívající víru v politice

Je to reakční politický směr prosazující prvořadou roli církve a duchovenstva v politickém a kulturním životě. Projevoval se už krátce po uznání křesťanství v Říši římské a zejména poté, co se stalo státním náboženstvím. Církev se svojí složitou hierarchií rychle prorostla do římského správního systému, a již za Konstantina se stala pilířem říšské moci. Vznikala teokracie.

To se v mnoha variantách opakovalo po celou dobu feudalismu, kdy nejvyšší představitelé kléru získávali významné státní funkce či měli velký politický vliv jako rádci a zpovědníci panovníků. Velký politický vliv měli i biskupové, kteří zpravidla pocházeli ze vznešených feudálních rodin, a vedle toho v důsledku ohromného církevního feudálního majetku měli přímou moc na velkých panstvích.

Státní a církevní moc, jakkoli se navzájem podporovaly, vedly mezi sebou těžké boje o moc; otevřeně i skrytě. Svůj vliv na život společnosti uplatňovala církev významným způsobem mj. I prostřednictvím řádů, které získávaly významnou politickou moc.

S rozpadem feudalismu snahy církve o politickou moc neustávaly. S rozvojem parlamentarismu vytvářela církev své vlastní politické strany vedené klérem, který přímo vstupoval do politického života. Teprve později církev pochopila, že přímou angažovaností duchovních v politických funkcích ztrácí na oblibě, a počala své politické strany přetvářet do civilnější podoby, v níž se církevní hodnostáři už přímo neangažovali, a ovládali je prostřednictvím laiků.

S nástupem fašismu se ve 20. - 30. letech 20. století zformoval klerofašismus, který postupně získal rozhodující vliv v některých klerikálních politických stranách různých evropských zemí, např. Rakousku, Španělsku, Portugalsku, Slovensku a ustašovském Chorvatsku. Dnes se opět církev stahuje do formy křesťansko-demokratických stran. Avšak ve světě vítězí sekularismus.

Ačkoli pojem klerikalismus vznikl v souvislosti s křesťanstvím, odráží praxi i jiných náboženství, z nichž momentálně nejvýznamnější roli hraje islamismus. Tato politická uskupení hrála v historii reakční úlohu, byla odpůrcem jakéhokoli pokroku a revolučního hnutí. Jejich soudobým společným rysem je silný antikomunismus.

**Marxisté nebojují proti náboženství, ale proti podmínkám, ze kterých vzniká,
a proti všem kteří zneužívají víru lidí v politickém boji**

Všechen klid, všechna rovnováha je jen relativní, má smysl jen vzhledem k určité formě pohybu.
Bedřich Engels

Klid

Židle, na níž právě sedíme, se zdá úplně v klidu. Ve skutečnosti se pohybuje podle našich pohybů, rezonuje všechny zvuky z okolí, uvnitř kmitají atomy a molekuly v souladu s teplotou v místnosti, rozvrzává se pod naší tíhou, opotřebovává se a morálně zastarává, což je její pohyb ve vztahu k našim potřebám i představám o kráse. Navíc rychlostí dopravního letadla rotuje kolem zemské osy, ještě větší rychlostí obíhá okolo slunce, a ještě rychleji se řítí spolu s celou sluneční soustavou prostorem Mléčné dráhy. Tak je to se vším, co vypadá zdánlivě klidné.

Pohyb je absolutní; klid je vždy jen zdánlivý, relativní, jen ve vztahu k něčemu

Klid není opakem pohybu, je jeho stádiem. K zdání klidu dochází všude tam, kde jsou pohyby vzájemně vyrovnané, probíhají společně anebo proti sobě, a vzájemně se zadržují. Klid je vždy jen dočasný; je to rodící se rozpad. Každý pohyb je živelným hledáním protikladu; takového rozporu, v němž vytvoří rovnovážný vztah a mění se v relativní klid. Je-li dosažen tento klid, trvá tak dlouho, dokud není narušen kvantitativními změnami způsobenými jiným, vnějším pohybem a následnou změnou kvality. Poté přeměněný pohyb hledá nový rovnovážný vztah. Tak je chaos vytvářením řádu, nahodilost projevem nutnosti, klid zdrojem pohybu a naopak. Chceme-li pochopit cokoli zdánlivě klidné, musíme pochopit příčinu tohoto klidu, tedy pohyby, které jej způsobily, a které jej udržují. Ale také pohyby, které jej narušují a nakonec změní. Plánování je snaha člověka pochopit klidné a vidět budoucí pohyb.

Klid je přítomnost, v níž je ukryt minulý i budoucí pohyb

Existence všeho je vždy jednotou klidu i pohybu, jejich střídáním a prolínáním. Jen člověk chápající svět strnule, mechanicky, metafyzicky odděluje svou myslí klid od pohybu. Ve skutečnosti to nejsou dva protikladné stavy, ale stav jediný, proměnlivý. Klid je jevem, jehož podstatou je pohyb, jednotou ukrývající rozpor.

Klid je fází pohybu a formou souvislosti

Klid je abstrakce vytvořená myšlením, ve skutečnosti neexistuje. Svět by byl nudný a náš život zbytečný, kdyby klid existoval. Neexistuje, ačkoliv se nám líbí, protože v něm vypadá všechno jednodušší a pochopitelnější. Člověk svůj klid neustále narušuje; to je jeho způsob života. Nenarušuje-li, je to jeho způsob umírání.

Vše je současně v pohybu i v klidu

Metafyzické myšlení absolutizuje klid; vidí svět strnulý, neměnný, věčný či stálý, a jeho případné změny považuje za nepodstatné. Naproti tomu mechanický způsob chápání vidí neustálý pohyb, který se automaticky přenáší z jednoho na druhé. Dialektika vidí pohyb a klid v jednotě, jako od sebe neoddělitelné.

Klid, to je rozpor, v němž jsou některé protikladné pohyby dočasně vyrovnány. Je výsledkem dosavadních pohybů i zárodkem pohybů budoucích.

ODS musí omezit vliv tzv. šedých eminencí.
Mirek Topolánek

Klientelismus a kmotři

Slova klient a patron vznikla v antické otrokářské společnosti, a jejich význam se několikrát změnil. I dnes znamenají ledacos. V politice vždy označovaly způsob, jakým si ekonomicky silní jedinci zajišťovali loajalitu méně majetných úředníků a politiků.

Klientelismus je paralelní, neformální struktura ovládající oficiální moc

Je to klika, která je dysfunkční v tom smyslu, že ochromuje deklarované cíle politické moci, avšak je funkční v tom, že pomáhá zajišťovat vládu ekonomiky nad politikou a zabraňuje tomu, aby se politika vymkla ekonomice.

Klientelismus je systém organizované korupce

Na rozdíl od běžné korupce, která bývá individuální, jednorázová a jednostupňová protkává klientelismus celý politický systém a stává se jeho nedílnou součástí. Spojuje moc výkonnou, zákonodárnou i soudní s ekonomikou, a tím se stává neodhalitelným, nepostižitelným, a dokonce nezbytným prvkem systému. Každý článek bývá zdvojován, a přerušený řetěz je obratem nahrazován novým článkem.

V parlamentní demokracii spojuje klientelismus vládnoucí síly i opozici, přičemž jedna strana tvoří záložní systém, takže může fungovat i při změnách způsobených volebním neúspěchem.

Klientelismus je nedílnou a neodstranitelnou součástí parlamentní demokracie, neboť spolu s ní zajišťuje vedoucí úlohu vládnoucí třídy ve společnosti

Tento systém si vytváří i legální a veřejně působící a zdánlivě nezávislé články, mezi nimiž jsou právní kanceláře, detektivní či reklamní agentury, lobing, a čím dál tím častěji i sdělovací prostředky. Jen jejich spojení zůstává většinou skryto. Tak jako ekonomika, přesahuje i tato soustava hranice.

Ať se tento systém či jeho články nazývají jakkoli, ať proti němu slovy bojuje kdokoliv, je součástí třídně rozdělené společnosti, a je neodstranitelný. Narušen může být pouze tehdy, jestliže se jeho jednotlivé části stanou obětí konkurenčního boje těch, kteří systém ovládají. Stejně jako v ekonomice jsou méně úspěšní pohlcováni a odstraňováni, což oficiální politikou bývá vydáváno za její úspěch.

Mirek Topolánek kdysi vyhlásil boj krajským kmotrům, a to byl počátek jeho konce. Kmotry vyššího řádu vynechal, a tak se ani teď nemá špatně.

Klientelismus začne být potírán až tehdy,
když se dostane do novin
Autor

Klaka je viditelnou částí kliky.
Autor

Klika a klaka

Některé pojmy vyšly z módy, nepoužívají se, přestože označují jevy, které se stále vyskytují. Dokonce nabývají nebývalých rozměrů natolik, že se stávají trvalou součástí společenského života. Patří mezi ně klika a klaka, místo nichž se používají označení daleko jemnější, takže vlastně ani nic nevyjadřují.

Klika je velmi starý pojem pro nepříliš zjevné skupiny uvnitř organizace, které svými interpersonálními vztahy vytvářejí paralelně vedle formální struktury i síť skrytou, prosazující zcela jiné zájmy, než je cílem celého systému.

Klika je dysfunkční útvar neformální struktury

Její účastníci kooperují na základě svých osobních vztahů a zájmů proti zájmům organizace. Je obvykle založena na neformálních vztazích lidí, kteří se dobře znají, má dlouhodobý charakter, je uzavřená a soupeří s jinými klikami. Formálně se ztotožňují se zájmy oficiální struktury, ale používají nedovolené nebo skryté praktiky, aby vzájemnou podporou dosáhli zájmů svých. Často má povahu nátlakové skupiny, bývá brzdou změn a reforem, protože se její členové obávají o své postavení. Vytváří se všude tam, kde neexistuje pevný řád a vnitřní kontrola.

Klika je základním nástrojem korupce a politikaření

Aby klika mohla lépe plnit své tajné záměry, spojuje se s klikami uvnitř jiných systémů a vytváří konspirační síť. Osobní znalost lidí je pak omezena pouze na spojující články, jejichž vztahy jsou skryté, anebo kamuflované zcela jiným účelem. Taková spojení jsou daleko trvalejší; bez ohledu na jev mají vždy ekonomickou podstatu. Jsou budována s velkou perspektivou, prorůstají protikladnými politickými silami, a tak nejsou závislá na délce funkčního období či na volbách. Završením tohoto procesu je jejich spojení se státním aparátem a vznik organizovaného zločinu.

Spojením klik vzniká mafie

Klaka je pojem z operního prostředí, v němž si některé divy či jejich promotéři zajišťovaly placeny potlesk. Podobným způsobem šlo ale zajišťovat i odpor vůči sokyním. Cílem bylo vytvořit dojem pozitivní či negativní odezvy tam, kde by sama nevznikla. Od spontánního přijetí se zpravidla odlišuje svou nepřiměřeností. V divadlech se to sice omezilo, ale rozšířilo se to do veřejného života a politiky.

Klaka je placený nebo jinak předem organizovaný potlesk či protesty při veřejných vystoupeních

Jak rostla síla sdělovacích prostředků, tak se veřejná vystoupení i klaka přenášely do nich. Jednotlivci, kliky uvnitř, a dokonce celé tituly či stanice vytvářejí klaku nebývalé síly. Dokáží ovlivnit výsledky voleb, dokonce je i předčasně vyvolat.

Spojení klik a klaky změnilo parlamentní demokracii v burlesku

Koalice je sňatek z rozumu, počítající s rizikem.
Amintore Fanfani

Koalice a opozice

Dlouholetý italský ministr a premiér Fanfani věděl, o čem mluví, avšak neřekl celou pravdu. Koalice je nejen sňatkem z rozumu, ale často i z pouhé vypočítavosti. Je to spojenectví nesourodých politických stran v systému parlamentní demokracie, které umožňuje vládu těm, kteří nemají většinu, a musí ji vytvářet společně. Prostě se zřeknou části programu, pod kterým záměrně nalákali voliče. Je to většinou předem připravovaný podvod na voličích.

Koalice je výměnou slibů za křesla

Jediným skutečným programem některých stran je být koaličním partnerem. Čím rozpornější je koalice, tím lépe se ovládá zvenčí. Některé koaliční strany dopředu vědí, za jakých okolností koalici opustí, a s kým se za úplatu křesly spojí. Politikaření vítězí nad politikou.

Koalice nemůže přinášet změnu systému, jen zajišťuje jeho renovaci a údržbu

Protivníka koalici tvoří opozice; to jsou ti, kteří se k moci nedostali. Nemají zpravidla příliš odlišný program od koalice, pouze nemají podíl na moci. Jsou jen připraveni kdykoli převzít moc a pokračovat v údržbě a renovaci systému. Jejich bojovým polem je parlamentní řečnický pult, od něhož kritizují to, co by sami dělali, a v čem hodlají pokračovat. Tento předstíraný boj se mění ve skutečný pouze v případě oslabení koalice a před dalšími volbami.

Koalice a opozice si vyměňují místa v systému tehdy, jestliže se vládní moc zdiskredituje v očích obyvatelstva, či neplní zadání vnitřních i vnějších ekonomických vládců své země. Síly koalice pak v opozici projdou recyklací, očistí se a znovu přemění v radikální bojovníky za blaho všech, schopné získat většinu.

Opozice nepřináší změnu systému, jen ji vždy deklaruje; je to také pozice

Koalice i opozice jsou součástí téhož systému, který je nazýván parlamentní demokracií. Politické síly, které se pravidlům této hry odmítají přizpůsobit, které koketují s myšlenkou změnit systém, jsou ze hry vylučovány. Provádí se to vhodnou kombinací politických a mocenských, ideových i ekonomických, vnějších a vnitřních, legálních i ilegálních tlaků, vždy s ohledem na bohaté zkušenosti ostatních zemí s parlamentní tradicí.

Pro případ, že by tato hra politických sil selhala, jsou v každé zemi více či méně skrytě tolerovány v politice, státním aparátu, mocenských, ekonomických i propagandistických strukturách fašizující síly, které jsou aktivovány, a za účinné podpory ze zahraničí i za jásotu propagandisticky předem připravené části domácího obyvatelstva schopny udržet jinou formou vládu stejných ekonomických elit.

To vše není teorie, to je historie i současnost

Obvyklým osudem naprosto nových dějinných výtvorů je, že bývají považovány za obdobu starších, dokonce přežitých forem společenského života, kterým se snad poněkud podobají.
Karel Marx

Kognitariát

Proletariát, třída formálně svobodných výrobců nevlastnících dostatečné výrobní prostředky ke své obživě a nucených hledat zdroje k přežití prodejem své pracovní síly, vznikl již v antické otrokářské společnosti. Od té doby se měnila jeho podoba, nikoli podstata. Nádeník, tovaryš, námořník, domácí či manufakturní dělník, a později tovární dělník, to byly některé z měnících se forem proletariátu. Zprvu negramotný, později gramotný a zaučený, později vyučený, a dokonce i s maturitou, často i vysoce kvalifikovaný, ale stále proletář.

S postupující dělbou fyzické a duševní práce se však počaly objevovat formy nové, zprvu ojedinělé, ukryté v třídě sloužící, samostatnou třídu nevytvářející. Počala vznikat sociální skupina pracující inteligence, skupiny v existujících třídách rozdílně zakotvených, avšak společně se živících prodejem své duševní práce, a tím vládnoucí třídě sloužících. Ona část z nich, nemající žádné příjmy pocházející z vlastnictví a odkázaná na prodej své pracovní síly, vzděláním, výší odměny i sociálním postavením nepodobající se dřívějšímu ani modernímu proletariátu, pracující třeba v kravatě a oslovovaná akademickým titulem, v soukromých firmách vykořisťovaná stejně jako dělník, se proletariátem necítí, je nad něj povznesena, avšak proletariátem, ať chce či nechce, je.

S pronikáním vědy do výroby, s rozvojem soukromého školství, zdravotnictví a jiných služeb tato část postupně roste. S rozvojem informačních technologií se její část vzdaluje vlastní výrobě. Svou podstatou jsou to dělníci, způsobem prodeje své pracovní síly se často jeví jako maloburžoazie, a svým vědomím jsou často blízcí velké buržoazii, na jejíž úspěšnosti jsou přímo závislí. Albert Einstein je nazval *„virtuální třídou“*, a někteří levicoví intelektuálové je nazývají kognitariátem.

Kognitariát je preferovanou součástí třídy námezdně pracujících

Na jedné straně není schopen vytvořit samostatnou třídu, je zvláštní skupinou proletariátu se silnými individuálními zájmy, na druhé straně je schopen spojovat se se všemi existujícími třídami podle momentální individuální situace, v níž se nachází.

Je na společenské vědě, aby se dopátrala, jaký sociálně-politický význam tato skupina ve společnosti má, přičemž o významu technickoorganizačním pochybovat nelze. Kvantitativně i kvalitativně nepochybně vzrůstá. Nevztahuje se na něj v úvodu uvedený Marxův výrok, neboť se starším a přežitým formám v ničem nepodobá. Má jen s některými stejnou podstatu. Kognitariát, pokud existuje, žádnou sociální revoluci sám nevyvolá, ale žádná se bez něj nemůže uskutečnit.

Kognitariát se přikloní ke všemu, co mu umožní lepší společenské uplatnění při zachování jeho privilegovaného postavení mezi neprivilegovanými. A to je důvod, proč o jeho vědomí bojují všechny politické síly, přičemž levice bohužel v tomto směru už od poloviny minulého století silně zaostává.

Poklady uloupené mimo Evropu přímým drancováním, zotročováním a loupežnými vraždami plynuly zpět do mateřské země, a tam se proměňovaly v kapitál.
Karem Marx

Kolonialismus a neokolonialismus

Feudální výboje, které zhruba zformovaly dnešní hranice evropských států, nabyly s rozvojem mořeplavby globální charakter. Počátkem novověku se změnily v koloniální expanzi evropských zemí do okolního světa. Španělsko a Portugalsko, později Anglie a Holandsko, Belgie, Francie, Itálie a Německo zahájily rozsáhlé vykořisťování ohromných území, mnohonásobně převyšujících jejich rozlohu. Rakousko nebylo námořní velmocí, a tak se omezilo jen na Střední Evropu.

Čechy se staly na tři století kolonií Rakouska, a důsledky toho pociťujeme dodnes

USA jako nový mezinárodní subjekt postupovaly jinak. Vyrvaly celé území z rukou původního obyvatelstva, obsadily je a pracovní síly si opatřily zotročením milionů Afričanů. Ne poctivá práce, ale hromadné zločiny stály u zrodu dnešní, demokracií se pyšnící vyspělé společnosti.

Bohatství z celého světa je základem vyspělosti celé tzv. euroatlantické civilizace

Přímá vojenská agrese, vyvolávání rozporů mezi obyvatelstvem a korupce domorodých špiček je hlavní metodou kolonialismu i jeho pozdějších forem. Vytvořily globální koloniální systém, vysávající zdroje z méně rozvinutých zemí a přesouvající je do těch rozvinutějších. Tím se urychlil rozvoj jedněch území a zbrzdil rozvoj druhých. Původně historicky vzniklé nerovnosti nabyly katastrofálních rozměrů a trvají dodnes.

Útisk a vykořisťování původních obyvatel v koloniích vyvolaly postupně sílící národně osvobozenecká hnutí. Jednotlivá území se postupně politicky osvobozovala, což zesílilo po 2. světové válce, a okolo r. 1960 vyvrcholilo rozpadem světové koloniální soustavy. Ekonomická nadvláda koloniálních mocností na těchto územích však zůstala. Někde se jen v důsledku mocenských bojů změnili vlastníci, zeslabil se vliv tradičních koloniálních mocností a posílil vliv USA v nových státech. Rozhodující silou se zde stávala armáda, jejíchž špičky zpravidla vystudovaly v bývalých koloniálních metropolích a ze stejných zdrojů pocházející domácí inteligence. Hlavní oporou však byla domácí buržoazie, vznikající už před tím ze zprostředkování obchodních vztahů mezi kolonií a metropolí. Svět se změnily se vztahy politické, nikoli ekonomické. Vojenská síla byla nahrazena korupcí. Vznikl neokolonialismus.

Uloupené bohatství už se nepřeváží loděmi, ale bankovními převody

Rozeštvávání kmenů, národností i nově vzniklých národů a států zůstalo důležitým způsobem jejich ovládání. Pouze se začaly více využívat rozdíly náboženské, a spolu s nimi hospodářská pomoc či její odpírání, a také státní dluh. Neposlušnost se však trestá i nadále.

Hlavním nástrojem neokolonialismu už nejsou lodní děla a námořní pěchota, ale letecké bomby a bezpilotní prostředky

Muž může být dobrým vědcem i dobrým milencem. Ale zkuste obojí měřit ve stejném okamžiku. Určitě dojde ke kolapsu funkce.
Autor

Komplementarita a kolaps funkce

Pojem komplementarita označuje dvojici postojů, pohledů nebo pojmů, které se navzájem podmiňují a doplňují, ale zároveň též vylučují. Někdy se mohou střídat, ale nikdy nemohou existovat současně. Tak alespoň vysvětluje komplementaritu Wikipedie. Je to dost idealistické vysvětlení, což je zvláště patrné z toho, že dále uvádí zcela materialistické příklady z biologie a kvantové fyziky. Avšak i z nich jsou občas vyvozovány idealistické závěry.

Dualitu částice-vlna, tedy dvojakost jejich kvality či funkce, objevil před více než sto lety Albert Einstein. Byl důsledným materialistou i dialektikem, na rozdíl od mnoha z těch, kteří jeho objev studovali a dále rozvíjeli. A tak se stalo, že někteří z nich počali nové objevy interpretovat po svém. Např. tak, že kolaps jedné z funkcí při měření neumožňuje úplně a pravdivé poznání skutečnosti. Jako kdyby snad jakékoli jedno měření čehokoli podávalo úplný a pravdivý obraz. Nebo že výsledek pohybu částice je ovlivněn vědomím pozorujícího subjektu. Nikdy se to neprokázalo, avšak subjektivně idealistické interpretace tohoto jevu u části kvantových fyziků přetrvávají, často jen z úcty k jinak velmi moudrým vědátorům. Omyly pramení jak ze světového názoru jednotlivců, tak ze snahy absolutizovat určité dílčí poznání.

Komplementaritu funkcí můžeme pochopit pouze tehdy, jestliže si uvědomíme, co to je funkce. Je to podstatný vnější vztah, což je jen jiný pohled na kvalitu. Ta je odvozena z kvantitativních stránek, zatímco funkce je odvozena ze struktury. Obojí je vlastně různým pohledem na dialektiku vnitřního a vnějšího. Vnější mění vnitřní a naopak, stejně tak jako struktura mění funkci a naopak. A vždy to má rozdílnou intenzitu a rychlosti, i své hranice míry. Prostě jedna funkce mění strukturu entity, a to omezuje funkci druhou.

Komplementarita funkcí není výsadou kvantové mechaniky či biologie, je běžnou součástí přírody, myšlení i společnosti

Pozorujeme ji v různé míře u všech svých výtvorů. Kladivo můžeme používat jako závaží, ale ne při tom současně zatloukat hřebík. Přehradu můžeme používat k zadržování vody i k výrobě elektřiny, ale když to zkusíme současně, obě funkce se začnou vylučovat. Můžeme se učit cizí jazyk, a tím současně studovat odborný problém, ale bude to drhnout. I manželku si vybíráme buď pro život nebo pro reprezentaci; nadlouho nám spojení těchto dvou kritérií vydrží jen zcela výjimečně.

Komplementarita je nedílnou součástí dialekticky fungujícího hmotného světa

Pochopit ji tedy nemůžeme jen jako problém pohledů, postojů člověka či jeho pojmů, které jsou vždy jen odrazem onoho vnějšího světa, jehož je člověk součástí. Porozumět jí nemůžeme pouhým ponořením se do úzkého vědeckého problému. Umožní nám to pouze důsledný materialistický a dialektický přístup ke světu. Ale ne ten mechanický materialismus, proti kterému bojovali klasikové marxismu, ne ona scholastická, zjednodušená dialektika, která se často hloupě vyučovala, a tím se stávala pavědeckou naukou.

Kompromis je uspokojivý deštník, ale mizerná střecha.
James Russell Lowell

Kompromis a konsensus

V životě člověka ani v politice nevede k cíli žádná jednoduchá, přímá cesta. Tím spíše, že po ní nikdo nikdy nejde sám, a vždy se při tom střetává se zájmy jiných. Dostává se s nimi do rozporů, které musí řešit. Nemůže je ignorovat, protože by narůstaly. Nemůže je ani odstranit silou, protože tím by vyvolal nové, a spíše větší. Každý je nucen podle potřeby svou cestu měnit, dělat ústupky, avšak často si při tom neuvědomuje, jak současně s takovým kompromisem mění sám sebe.

Kompromis je prostředkem, nikoli cílem

Podle Lenina je „*ústupnost oprávněná a nutná buď tehdy, když se ustupující přesvědčil, že pravdu mají ti, kteří ústupek požadují (poctivý politik v takovém případě přímo a otevřeně přiznává chybu), anebo tehdy, když ustupujeme nerozumnému a škodlivému požadavku, abychom se vyvarovali většího zla“.*

Kompromis je řešení sporů s možným spojencem, s nepřítelem se sjednává příměří. Kompromisy bez kompasu nevedou k cíli, kompas bez kompromisů vede k ztroskotání. Kompromis, který nevede k žádnému cíli, je kolektivní zradou.

Kompromis je taktickým krokem, který nesmí být zaměňován se strategií

Kompromis v politice je možný a nutný. Sám o sobě nevede ke ztrátě charakteru politiky. Avšak není možný v ideologii, protože ta formuluje cíle; a změna cílů vždy vede ke změně charakteru politiky. Změna charakteru politiky je vždy zradou na členech, spojencích, sympatizantech i voličích strany.

Cesta složená pouze z kompromisů končí oportunismem

Optimální způsob řešení sporu je dohoda ve smyslu všestranného vítězství, tedy konsenzus. Je to shoda v něčem zásadním a nepřeceňování rozdílů ve všem ostatním. Jeho hledání bývá zdlouhavé a nemůže být dosažen v podrobnostech. Konsensus není hlasováním, není vládou většiny ani menšiny. Je strategickým řešením rozporu, dosažením dílčí, dlouhodobé jednoty, při níž subjekty neztrácejí svou samostatnost.

Na kompromisu lze stavět přítomnost, na konsensu budoucnost

Odmítání kompromisů a konsensů, neústupnost a tvrdohlavost vedou každý subjekt do izolace. Ze zákonitých spojenců vytváří rozvratníky, z možných spojenců nepřátele. Nikomu není nic platné, má-li pravdu, a je sám.

KSČ nebyla schopna uzavřít kompromis, natož konsensus se statisíci bývalými členy strany a vymstilo se jí to. Je to jedním z řady důvodů, proč nyní KSČM těžce hledá konsensus s většinou společnosti.

Kompromis uzavřený se spojencem je nutností, konsensus s protivníkem je zradou

Komunální politika je vznešený název pro každodenní, nevděčnou organizátorskou práci, která většinou s politikou nemá mnoho společného, jen je na ní závislá a slouží jí.
Autor

Komunální politika

K označení samosprávy se vžil nesprávný, matoucí název „komunální politika“. Je to činnost, kterou při výkonu místní správy, vykonávají samotní obyvatelé. Správa je omezené řízení v rámci centrálně a jednotně daných pravidel, vykonávaná jen v předem vymezených záležitostech, týkajících se vnitřních vztahů daného celku.

Tak zvaní komunální politici, tedy volení zástupci, však většinou vlastní správu nevykonávají, tuto běžnou rutinu dělají profesionální úředníci. Většina správních aktů je vyhrazena státu, takže ji vykonávají jako zaměstnanci státu a nejsou při ní podřízeni představitelům obce, i když jsou obecními zaměstnanci. Volení zástupci lidu pak jsou při rozhodování o vlastních záležitostech obce omezeni finančními prostředky, které jim ale poskytuje stát, a z velké části jsou účelově vázané. Velká část výdajů obcí je v podstatě povinných, vyplývajících ze zákonů, takže obecní orgány o nich nemohou rozhodovat, musí je pouze schvalovat. Říká se tomu „mandatorní výdaje“ protože prý vyplývají z mandátu, správně by však měly být nazývány obligatorními, neboť jsou povinné. Další část výdajů, o nichž je teoreticky možné rozhodovat, je natolik nezbytná, že se jim prostě nelze vyhnout; takže rozhodování o nich je pouze formální. Obec tak skutečně rozhoduje jen o použití menší části svých vlastních prostředků, přičemž je silně omezena obecně závaznými právními předpisy, stejně tak jako při vydávání vlastních právních norem.

Samospráva je tedy jen prodlouženou rukou státu s minimální pravomocí. Politice se podobá pouze tehdy, jestliže při ní jednotlivé subjekty bojují o onu omezenou moc, a skutečnou politikou se stává zpravidla jen tehdy, jestliže se rozhoduje o přidělení obecních zakázek, a tudíž zisků z nich plynoucích.

Taková samospráva je hrou na demokracii

Marxismus považuje samosprávu za základ budoucího uspořádání společnosti nejen při územním řízení, ale především při řízení výroby. I on však trvá na určitém centralismu, plánovitém řízení národního hospodářství, což každou samosprávu determinuje. Nepřipouští libovůli obcí, nehodlá zavádět soupeření obcí chudých a bohatých, trpět politické boje na úkor zájmu obyvatel.

Marxismus požaduje demokratickou volbu a odvolatelnost všech územních úředníků

Je pokrokem proti socialismu, že do zastupitelstev může kandidovat a být zvolen kdokoliv. Není pokrokem, že se zastupitelstva často stala orgány populárních lékařů, advokátů a učitelů, kteří, čím lepšími jsou ve svém povolání, tím méně zpravidla rozumí obecním záležitostem. A tak jen rozpačitě plní pokyny svých stranických šíbrů. Jsou nástrojem politiky a obětí své popularity. To lze změnit jen zrušením tříd a politiky.

Samospráva bude až tehdy, když politika zanikne; bude jí víc

Šel jsem za komunismem, jako se chodí k prameni.
Pablo Picasso

Komunismus

Komunismus jako společenský systém nikdy neexistoval. Je to jen idea spravedlivé společnosti, stará stejně tak dlouho jako společnost nespravedlivá, a je to také hnutí, které o takovou společnost usiluje. Je to realistický humanismus. Tato idea bývá často utopická, tedy neuskutečnitelná, v případě že nezná prostředky, jakými může být realizována, nebo tehdy když absolutizuje rovnost a předpokládá zespolečenštění spotřebních předmětů, což je proti zájmům většiny lidí. Realistická, Marxova idea komunismu předpokládá zespolečenštění výrobních prostředků, a tím odstranění vykořisťování a nastolení sociální rovnosti, nikoli však stejnosti lidí. Marxismus objasňuje pouze základní principy, podstatu takové společnosti, a nepředjímá její formy a jevovou podobu. *„Nechceme dogmaticky anticipovat svět, chceme teprve kritikou starého světa najít nový“*, napsal Marx.

Marxismus nepředpokládá vytvoření takové společnosti jediným skokem. Chápe, že to musí být dlouhý proces, že mezi starou a novou společností bude dlouhé přechodné období, první fáze, chápaná jako kapitalismus bez buržoazie, jehož podstatou bude diktatura proletariátu, tj. historicky první forma diktatury většiny nad menšinou.

Nová společnost bude Marxovými slovy taková, *„ve které bude všestranný rozvoj každého jednotlivce podmínkou všestranného rozvoje všech“.* Není uskutečnitelná v dosavadních podmínkách, řečeno s Marxem *„nová společnost nepředpokládá dnešní úroveň výroby ani dnešního maloměšťáka“.* Obojí platí dodnes. Musí to být společnost hojnosti, *„v níž bohatství poteče plným proudem“.*

Bude to společnost, v níž *„každý pracuje podle svých schopností a každý dostává podle svých potřeb“.* To bývá pravicí kritizováno jako neuskutečnitelné, přesto každý pravičák očekává pod svých zaměstnanců, že budou pracovat podle svých schopností a při pobytu v nemocnici považuje za samozřejmé, že dostane vše podle svých potřeb. V každé fungující rodině tento princip platí odpradávna. Nelze však zaměňovat objektivní potřeby a subjektivní přání; Není možné ani předpokládat, že zdroje, a tudíž rozdělování, budou neomezené a neregulované. Kapitalistickou anarchii výroby nelze nahradit komunistickou anarchií spotřeby.

Komunismus může být jen společností plně demokratickou, v níž se každý může podílet na řízení společných věcí. Musí být společností centrálně řízenou, respektující zásady demokratického centralismu. A může to být jen společnost s plánovaným hospodářstvím, což pravice kritizuje tváříce se při tom, jako kdyby kapitalismus neplánoval. Komunismus nebude poslední fází vývoje lidstva či koncem dějin. Pouze se už lidstvo přestane rozvíjet cestou třídních konfliktů.

Komunismus bude společností, jakou církev slibuje v posmrtném životě, jenže dřív

Komunismus jako perspektiva lidstva je hluboce zakořeněn v dějinách, žitých celým lidským rodem, je hodnotou historicky zakotvenou a historicky uskutečňovanou, je naplněním celé historické praxe lidstva a nelze jej redukovat na omezenou zkušenost sedmi dekád zahájených Leninovým Říjnem
Miloslav Ransdorf

Neexistuje nic, co by nebylo středním stavem mezi bytím a nebytím.
J. W. F. Hegel

Konec a počátek, vznik a zánik

Svět je směsicí nového a starého, vznikajícího a zanikajícího, konců i počátků, vzniků a zániků. Tento přirozený stav, trvající miliardy let, však při vzniku lidského vědomí vyvolal souhlas či nesouhlas člověka, který si ke svému prostředí, ke svým výtvorům i sám k sobě vytvořil určitý vztah. S ledasčím novým se těžko smiřuje, s mnohým starým se nechce loučit. Některé konce, zvláště ten svůj, odmítá občas uznávat. Ale to nic nemění na jejich přirozenosti. Člověk ve svém vědomí procesy vzniku a zániku absolutizuje, příroda ne.

Příroda nemá hranice času a prostoru, ty si vytváří, a podle svých potřeb mění, člověk

Všechno někdy vzniklo, má svůj počátek. I počátek je proces. Vše nové vzniká v lůně starého hromaděním kvantitativních změn. Ty přerostou ve změnu kvalitativní urychlením procesu vývoje skokem. Nic nevzniká samo o sobě, bez příčiny, bez předchůdce, bez souvislostí. Vše má své kořeny v něčem předchozím. Nic není úplně nové, obsahuje v sobě vždy stopy starého. Žádný počátek proto není absolutní, je vždy relativní, tj. ve vztahu něčeho k něčemu. Vznik je jen vývojovým mezníkem. Počátek, to je první bod člověkem ohraničeného prostoru či procesu, přičemž každá hranice je relativní. V přírodě se nevyskytují ostré hranice, každá mez je plastická, je to spektrum. Přesné hranice si vymýšlí pouze člověk, ve skutečnosti neexistují. Každá stránka určitého jevu či procesu má svůj počátek někde jinde. Věci a jevy nelze vidět jen ostře ohraničené časem a prostorem.

Vznik je procesem změny kvality

Vše existující má svůj konec. Jen čas a prostor jsou nekonečné. Žádný konec není absolutní, nikdy nezanikají všechny složky, stránky či rysy jevu současně, vždy něco přežívá, vše schopné dalšího rozvoje je vždy přejímáno novým jevem či procesem. Každý konec je vždy zároveň počátkem něčeho nového. Každý konec je vždy relativní, je vždy procesem. Stejně tak jako počátky i konce jednotlivých stránek leží jinde a je možné vymezit je přesněji. Každý konec je jen kvalitativním skokem ve vývoji něčeho budoucího.

Konec je lidskou absolutizací některé stránky věci, jevu či procesu

Mezi jakýmikoliv dvěma body času i prostoru lze vždy nalézt třetí bod. Věci, jevy a procesy plynule přecházejí jeden do druhého. Není konce bez počátku a počátku bez konce. Obojí jsou jen gnoseologické kategorie, postihující určité stránky jevů a procesů, umožňující pochopit změnu podstaty jevu v nepřetržitém procesu vývoje. Nelze absolutizovat konce a počátky, vznik a zánik, minulost či budoucnost; jejich prostřednictvím je však možné chápat svět: Navzdory radosti či zármutku člověka ze všech počátků a konců, jsou to jen uzlové body, definované člověkem.

Vše existující je jednotou přetržitosti a nepřetržitosti

Konjukturalismus je politická křivice.
Autor

Konjunkturalismus

Slovo konjukturalismus se v politických učebnicích příliš nevyskytuje; zpravidla proto že je většinou píší konjunkturalisté. To jsou ti, kteří se přidali k nově vládnoucím silám, ačkoli k nim původně nepatřili.

Konjukturalismus je plavba na vítězné vlně

Je to politický surfing jednotlivců, přimykajících se k úspěšným politickým stranám či hnutím ve snaze vytěžit z každém situace co nejvíce, především pro sebe. Nemusí to být ani pouhý kariérismus, může to být i prostá snaha uživit se u té části námezdně pracující inteligence, která pracuje stejně tak jako maloburžoazie v systému nabídky a poptávky, a je nucena přizpůsobovat se trhu. Pravidla jsou stejná jako u surfingu: musí se na vlnu nastoupit včas, plout správným směrem, a když se blíží mělčina, musí se vlna opustit a přestoupit na jinou.

Konjunkturalista je tržní intelektuál

Každou politickou změnu v historii provázel konjukturalismus. Čím více byl spojen s kariérismem, tím byl horší. Podle pořekadla *„Poturčenec horší Turka“* pak byli konjunkturalisté nejhoršími inkvizitory i rekatolizátory, poněmčovateli i počešťovateli, germanofily i rusofily, dogmatiky i reformátory, odsunovateli i odsuzovači odsunu, kolektivizátory, normalizátory, privatizátory, atd. Nejsou fanatiky; vědí, co dělají, a proto jsou občas horší než oni.

Konjunkturalismus hraje tu roli, která se žádá a platí

Žádné vítězné hnutí není proti konjunkturalistům imunní, ke každému se přidají. Ba co víc, jsou oporou každého, kdo se chopí moci. Těžko se rozeznávají od těch, kteří to myslí doopravdy; snad jen tím, jak ostentativně své snahy deklarují, jak jsou povrchní a opatrní. Jsou nepostradatelní často i proto, že jsou ve svém oboru schopnější než momentální vítězové. Proto se mohou snadno dopracovat i do vysokých postů. A to bývá začátek konce každého hnutí.

Konjunkturalismus je aktivní konformismus

Konjunkturalismus se nevyhýbá ani poraženým, smíří-li se s porážkou, dělají ústupky nové moci, a snaží se alespoň o malý podíl na ní. Nechtěli převléknout kabát, jen se tak trochu přižívují. Přestávají být bojovníky a stávají se brzdou.

Konjunkturalismus poražených je oportunismem

Sociální funkcí inteligence je sloužit vládnoucí třídě. Poražená část inteligence to má vždycky těžké. Může si zachovat tvář a tiše živořit, nebo sloužit novým pánům. Třeba tak, že se věnuje politicky neutrálním, okrajovým módním tématům. To je problém nejen jednotlivců, ale i celých stran. Lidovci to vyřešili už dávno: slouží dobře a rádi; komunisté s tím stále ještě bojují.

Všichni chtějí konkurenci bez neblahých důsledků konkurence.
Karel Marx

Konkurence

Všechny živé organismy spolu koexistují jedině tak, že vzájemně bojují o své životní zdroje; konkurují si. Je to existenční boj, v němž vítězí silnější. Je to přírodní zákon, jemuž se nelze vzepřít.

Konkurence je jedinou možnou formou soužití

Člověk nemůže být výjimkou. Ale protože je nadán vědomím, nemusí být jeho konkurence živelná a nemusí být pro poraženého zničující. Člověk je tvorem sociálně organizovaným, který nemůže bez druhých žít, a tudíž je odsouzen ke spolupráci s nimi. Jeho konkurence musí být jiná než v ostatní přírodě.

Konkurence je druhou stránkou spolupráce, je zdrojem vývoje

Probíhá každodenně, aniž si to uvědomujeme jako soutěž jednotlivců a skupin napříč národy a třídami i uvnitř. Každá spolupráce je vždy doprovázena konkurencí; a každá konkurence v sobě obsahuje určitou míru spolupráce. Je to výraz vnitřně rozporné jednoty všech lidských skupin. Konkurence probíhá ve všech oblastech lidské činnosti, i když její nejznámější formou je konkurence ekonomická. Každý ekonomický subjekt se při ní snaží chovat co nejrozumněji ve svůj prospěch. Uspokojuje zájmy své i části jiných subjektů, čímž se dostává do rozporu se zájmy ostatních, a zcela běžně i do rozporu se zájmy celé společnosti.

Ekonomická konkurence v kapitalismu je jednotou racionálního chování člověka a iracionálního chování společnosti

Konkurence na jedné straně urychluje pokrok, na druhé straně vede k ohromnému mrhání zdroji. Ničí výrobní prostředky soupeřů, nutí k zbytečně vysokým nákladům na reklamu, reprezentaci a korupci, k vytváření duplicitních výrob, výzkumů, vývoje i prodejních sítí, k překotné inovaci, znehodnocování nadbytečných výrobků, klamání spotřebitele; nutí ke zcizování a ochraně výrobního tajemství, průmyslové špionáži a celkově produkci prodražuje. Naopak snižuje náklady na pracovní sílu, což vede k jejímu rychlému opotřebení, a na druhé straně k masové nezaměstnanosti. Skrytými formami konkurence jsou podvody, defraudace, politikaření, vydírání, burzovní spekulace a korupce, sabotáže i nájemné vraždy. V třídní společnosti je konkurence vnitřním rozporem tříd.

Ekonomická konkurence společnost rozvíjí i demoralizuje

Odstraněním konkurence v socialismu, se sice odstranila demoralizace, ale také rychlý rozvoj. Soudobý kapitalismus pochopil negativní důsledky živelné konkurence, a v mezích soukromého vlastnictví se je snaží plánovitě eliminovat, např. stanovením pravidel, norem, minimální mzdy, progresivních daní, omezováním kartelu a monopolu, měnovou a celní politikou a spoustou dalších forem, omezujících bezohlednost konkurence. Možnosti socialismu však jsou bohatší.

Konkurence nemůže být cílem či nepřítelem, je pouhým prostředkem

Zvyk je železná košile.
Lidová moudrost

Konvence a stereotyp

Schopnost člověka přizpůsobit se společnosti, v níž žije, jeho sociální adaptabilita, má mnoho konkrétních podob. Tato nutnost, umožňující člověku přežít, je zkoumána celou řadou věd, je různě nazývána, někdy i zesměšňována, využívána i zneužívána. Projevuje se v bezmyšlenkovitém chování, vědomém jednání i v myšlení člověka.

Konvence je podmíněným reflexem člověka

Je to ustálený soubor praktik, obecně přijatých pravidel a vzorů chování, činností i myšlení, vlastní určité společnosti nebo společenské skupině. Vzniká už v raném dětství a spoluvytváří člověka jako bytost společenskou.

Konvence je společenská zvyklost

Nelze ji oddělit od morálky, i když s ní není totožná, neboť morálku lze hlouběji zdůvodňovat. Není zcela totožná s konformismem, který je spíše vědomou snahou přizpůsobit se. Je širší než myšlenkový stereotyp, který je také konvencí.

Konvence je forma, z níž se bezmyšlenkovitým opakováním vytratil obsah

Konvence stabilizuje společnost, ale zároveň ji konzervuje. Vytváří ve vědomí lidí klišé, povrchní pohled na svět šířený především politikou a žurnalistikou, jehož závěry jsou jednoduché, snadno zapamatovatelné, ale většinou nepravdivé. Nepřemýšlí se o tom, je pohodlnější to přijímat. Čím opakovanější, čím banálnější, tím déle vydrží. Ne nadarmo nacistický ministr propagandy Goebbels tvrdil, že *„tisíckrát opakovaná lež se stává pravdou“.*

Konvence stabilizují politickou moc, a proto se každá snaží vytvářet si konvence nové, vlastní. Svazují člověka k bezmyšlenkovité poslušnosti a ve své podstatě k lhostejnosti. Omezují jeho vlastní aktivitu a podřizují jej převládajícímu proudu. Přecházejí do značné míry z generace na generaci, vyplývají ze způsobu života, stabilizují jej a mění se spolu s ním.

Od svého vzniku se stalo společenskou konvencí i náboženství. Byla to konvence tak silná, že většinou bylo obtížné stát se neskrývaným jinověrcem nebo dokonce ateistou.

Člověk, který se nepodřizuje konvencím, se vyřazuje ze společnosti, ale každý, kdo společnost posunul v před, se nejprve musel konvencím vzepřít

Konvenční chování a jednání lidí bývá většinou vládní mocí přeceňováno. Přeceňovala je během své vlády i komunistická strana, a po ztrátě své moci se pak divila, jak rychle byly staré konvence opuštěny.

Během kvantitativního vývoje konvence společnost stabilizují, při kvalitativním skoku však rychle vznikají konvence nové

Konvergence a divergence se vzájemně zprostředkovávají,
jsou dialekticky rozporné tendence vývoje umožňující dlouhodobou existenci.
Autor

Konvergence a divergence

Vše existující, tedy výtvory přírody i člověka, stejně jako jejich myšlenkové odrazy, tvoří nejrůznější skupiny vzájemně si podobných, ale současně rozdílných jevů. V jejich vývoji vždy nalézáme dlouhodobé tendence přibližování i sjednocování, sbližování i rozrůzňování, vytvářející rozmanitost i jednotu materiálního světa. Přehlížení či absolutizace jedné z těchto dvou protikladných tendencí nám pak neumožňuje pochopit vývoj daných jevů. Konvergence neboli sbíhavost vývoje, je podmíněna obecnými materiálními podmínkami existence rozdílných skupin. Čím silnější je ono obecné, tím zřetelnější je konvergence vývoje. Naopak čím silnější jsou zvláštní podmínky jejich vývoje, tím zřetelněji se projevuje tendence k divergenci. A protože se všechny podmínky v důsledku velkého množství svých vnějších rozporů neustále mění, je zápas konvergence a divergence trvalý po celou dobu existence daných jevů.

Konvergence vytváří řád a divergence rozmanitost uvnitř tohoto řádu. Konvergence je prvkem stability, divergence prvkem změny. Obě tyto tendence jsou příčinou vývoje od jednoduššího ke složitějšímu, a současně od méně organizovaného k organizovanějšímu, tak jak to popisuje zákon negace-negace. Opakují to, co je v měnících se podmínkách dále životaschopné, a mění to, co životaschopné není. Obě tyto tendence působí v každém prostředí jinak, současně i střídavě, různou intenzitou a rychlostí. Obě jsou materiálně podmíněny. Konvergence je více podmíněna nutností, divergence je spíše ovlivňována nahodilostmi. Divergence rozrůzňuje cesty vývoje, přičemž vývoj na slepých cestách zaniká.

Konvergence a divergence neprobíhají nezávisle na působení dialektických zákonů, ani zákonů a zákonitostí daného prostředí; jsou jejich produktem, odrazem či projevem. Jsou polárními kategoriemi, umožňujícími spolu s mnoha ostatními kategoriemi dialektiky pochopit vývoj v celé jeho složitosti. Konvergence vývoje bývá produktem či příčinou kvantitativních změn, zatímco divergence je zdrojem i průvodním jevem změn kvalitativních. Konvergence je prvkem existence a nepřetržitosti, oproti tomu divergence je prvkem vývoje a přetržitosti. Konvergence vytváří skutečnost a divergence otevírá nové možnosti. Oběma procesům podléhá obsah i forma, podstata i jev, struktura i funkce.

Konvergence a divergence jsou jedním z projevů zákona jednoty a boje protikladů a příčinou působení zákona negace negace

Procesy konvergence i divergence jsou výsledkem i součástí všezahrnujícího pohybu a materiální jednoty světa i jeho univerzální souvislosti. Pozorovat je můžeme pouze při dlouhodobějším zkoumání vývoje. V jejich důsledku se formuje svět, společnost i naše poznání. Protože podmínky konvergence jsou v čase a místě odlišné a proměnlivé, v souladu se zákonem negace negace spěje vývoj převážně od jednoduššího ke složitějšímu a k rozrůzňování.

Divergence hledá cestu dalšího vývoje a konvergence je nalezená cesta

Alkohol je morálním srdcem konzervatismu: pomáhá lidem zalétat do minulosti, přemítat o budoucnosti a snášet přítomnost.
Roger Scruton

Konzervatismus

V každé zemi, v každé době, a dokonce i v každém politickém hnutí existují rozporuplné názory na jakoukoli změnu či úsilí o ni. Jedni změny vítají, a bývá jim nadáváno radikálů či pokrokářů, druzí se jim brání, a jsou označováni za zpátečníky či konzervativce. Konzervatismus je strach ze všeho nového, někdy i odůvodněný, je to neochota měnit život, a zejména neschopnost měnit své myšlení. Staví na zvycích, tradicích a projevuje se ve všech oblastech života společnosti.

Konzervatismus nikdy lidstvu nedal nic nového, ač jej tu a tam ochraňoval

Je to lpění na minulosti, snaha o udržení starých pořádků, neschopnost přijímat nové názory, averze vůči vývoji. Vše nové považuje konzervatismus za ohrožení pořádku; minulost či přítomnost považuje za ideální stav a nehodlá je měnit. Sám se označuje za ochránce tradic a osvědčených hodnot, ačkoli bývá jen leností.

Konzervatismus není jednotnou ideologií, ačkoli se za ni vydává

V každém čase i v každém prostředí se projevuje jinak, jeho podstata je však vždy stejná. Brání pokroku, odmítá změnu, zejména revoluční, a vždy usiluje o zachování výsad, privilegií, výlučného postavení jedinců či rozvrstvení společenských tříd a skupin, zejména těch svých. V tom má blízko k liberalismu.

Konzervatismus je v každé době reakční

Tak jako lhář, může mít i konzervatismus občas v něčem pravdu. Každé lidské úsilí o změnu totiž předvídá určité chtěné účinky, a většinou se se málo zajímá o další souvislosti. Z nich pak vždy plynou i účinky nepředvídané, nechtěné a nežádoucí, takže nové situace je pak dialektickou jednotou pozitivního i negativního. Konzervatismus někdy správně předvídá nežádoucí důsledky pokroku, a když se pak projeví, považuje se za morálního vítěze, ačkoli je jinak pouhým staromilstvím.

Konzervatismus je nutno odlišovat od prozíravosti

Politický konzervatismus je přítomen v každém hnutí, i v tom usilujícím o změnu. V případě neúspěchu neusiluje o hledání nové, lepší cesty vpřed, ale o návrat do výchozích pozic. Nerespektuje principy negace-negace, z nichž je patrné, že návrat do výchozích pozic nikdy není možný, že se v mezičase změnily podmínky a každý návrat je pouze relativní.

Své konzervativce má i komunistické hnutí. Jsou z jedné části jeho korekcí, avšak z druhé části brzdou. Cesta zpátky nevede, musí se hledat nová. Ale tu lze nalézt teprve tehdy, když si poctivě přiznáme, co na té staré bylo špatné.

Ne zpět k socialismu, ale vpřed k socialismu!

Tam kde lidé nespolupracují, nemohou si konkurovat.
Autor

Kooperace a konkurence

Kooperace a konkurence jsou základní sociální vztahy, které si člověk přinesl už z živočišné říše. První z nich umožňoval přežití celé skupiny, druhý přežití jedince. Obě tyto sociální interakce působí v rozporné jednotě ve vývoji člověka dodnes, a společně patří k podmínkám jeho vývoje. Jsou neoddělitelnými formami soužití lidí.

Kooperace umožňuje sdílení zkušeností, které jsou jinak nepřenositelné

Kooperace není současné vykonávání téže práce více lidmi, což umožňuje i takovou práci, na kterou by síla jedince nestačila. Je to především kombinace různých jednoduchých prací, vykonávaných nejen vedle sebe, ale také za sebou. To umožňuje specializaci podle schopností. Tak může být vykonávána i velmi složitá práce, na kterou by nestačily dovednosti, znalosti a zkušenosti jedince. Individuální pracovní síla se při tom mění v sílu společenskou, která je kvalitativně vyšší, a je schopna vytvářet vyšší hodnotu než práce individuální.

Synergie je proces slučování jednoduchých pohybů v pohyb složitější

Pracovník je majitelem pouze své vlastní individuální pracovní síly, a proto je placen mzdou pouze za její hodnotu. Synergický efekt vzniklý složením různých prací, přinášející kvalitativně nový výsledek, tak není podmíněn vyššími mzdovými náklady. Zvýšený společně vyrobený nadprodukt tedy obsahuje vyšší nadhodnotu, která zůstává organizátorovi kooperace, tj. vlastníkovi výrobních prostředků.

Procesy kooperace uspíšily vývoj schopnosti člověka vytvořit větší hodnotu, než má jeho pracovní síla, a tím usnadnily vykořisťování a vznik civilizace

Kooperace ve výrobě omezuje její živelnost i nahodilosti a posiluje nutnost plánovitosti a řízení. Vytváří nové možnosti přeměňovat to, co individuálně přeměňovat nebylo možné, nebo tak jak to nebylo možné. Procesy emergence, tedy agregace hmoty do složitějších celků, která před tím probíhala v přírodě spontánně a při práci spíše nahodile, se díky kooperaci staly vědomými a záměrnými, a postupem času dokonce převažujícími. Kooperace je ovládnutí procesů synergie a emergence člověkem. V živočišné říši probíhá živelně, instinktivně, a je biologicky podmíněná. U člověka na nejranějším stupni vývoje počala být determinovaná prací, a stala se východiskem dělby práce. Vyvíjí se s ní v dialektické jednotě, jejich formy se vzájemně podmiňují, a jen společně zajišťují lidskou existenci.

Kooperace je příčinou i důsledkem dělby práce

I konkurence je samozřejmostí u všech živých tvorů; také rostliny si vzájemně konkurují v zápase o životní podmínky. Člověk, jakmile začal pracovat, nejen kooperoval, ale současně s tím si konkuroval s jinými. Konkurence je druhu stránkou soužití; vzájemně se vynucují a společně se mění.

Oba tyto vztahy jsou podmínkou života člověka ve společnosti - jinde žít neumí

Není pravda, že politik je závislý na penězích jako prodejná děvka.
Každá děvka má své hranice, které nepřekročí a jsou věci, které prostě neudělá – ani za peníze.
Dylan Ratigan

Korupce

Ti, kteří vládnou ekonomice, musí vládnout i v politice, jinak by společnost nemohla fungovat. Tyto dvě základní stránky třídně rozdělené společnosti musí být v jednotě; jejich nesmiřitelné rozpory by ekonomiku poškozovaly, vedly by společnost ke stagnaci, a tím dlouhodobě k úpadku. Původně to bylo jednoduché: vládci vládli všemu, osobně a přímo, a žádná korupce nebyla zapotřebí. Vznikala až tehdy, kdy se říše počaly zvětšovat, kdy už jejich majitel nemohl osobně vládnout všemu, potřeboval čím dál tím více prostředníků, a jejich poslušnost si musel koupit. Formy se historicky měnily, dostávaly různé názvy, ale podstata byla stejná:

Moc vydělává, ale musí se zaplatit

Původně to bylo samozřejmostí, na které nebylo shledáváno nic nemorálního. Avšak když v Antice počala vznikat demokracie, republika a iluze o nich, když se moc ekonomická a politická počaly alespoň formálně oddělovat, narůstal počet řídících mezičlánků s relativní samostatností, vznikl problém. Jednotu ekonomiky a politiky bylo nutno zachovat, neměla-li se říše rozpadnout. A tak vznikala korupce i další jevy, od ní se odvíjející, formálně odsuzované, ale existenčně nutné. I nadále se musela moc zaplatit, měla-li vydělávat. Majetní museli platit ty méně majetné, aby poslouchali. Je lhostejné, platí-li se penězi, úřady či statky, výhodnými úvěry či státními půjčkami. Je jedno, jsou-li takto kupováni prostí úředníci, zákonodárci či celé politické strany nebo vlády. Jen výše, forma a legitimita takové korupce jsou odlišné.

Korupce je formou prosazování vedoucí úlohy majetných ve společnosti

Čím více iluzí o demokracii se ve společnosti šíří, tím skrytější a dražší musí být korupce, tím formálnější je boj proti. Dopadeni jsou jen ti, kteří se vymykají z běžného standardu, často jen jako oběti konkurenčního boje korumpujících. Vytváří se systém klientelismu, paralelní struktura vedle oficiální moci, na níž je postavena politická i skutečná, tedy ekonomická moc.

Spropitným se kupuje úslužnost personálu, korupcí úslužnost šéfů

Korupce je atributem, tedy neoddělitelnou vlastností třídně rozdělené společnosti. Buržoazní demokracie nemůže být výjimkou, ba právě naopak. Nechce-li přiznat formálně politickou vládu ekonomicky silných tříd, musí předstírat nezávislost na nich, ale skutečné nezávislosti dosáhnout nemůže.

Když si nekoupí vás, koupí si vašeho šéfa. Možná to nebude ani dražší!

Korupce ovládala společnost po tisíciletí, a nemohla vymizet ani za pár desetiletí socialismu. Jen výše částek byla směšná a rizika vyšší. Měnila se v pouhé spropitné, rostla s nedostatkem zboží a služeb, avšak nebyla podstatou společnosti.

Korupce je jediný zločin, který je výhodný pro obě strany
Miloš Zeman

Kosmopolitismus je myšlení těch, kteří nehledají své kořeny v národě, ale v penězích.
Autor

Kosmopolitismus

Kosmopolitismus je politika a ideologie světoobčanství. Navenek je to zříkání se národních států, tradic, citů a kultury ve jménu jednoty lidského rodu, ve skutečnosti je to politika a ideologie odevzdávání se do rukou nadnárodního finančního kapitálu, ovládajícího světovou ekonomiku, a tím i politiku. Bývá vydáván za postoj vzdělaných jednotlivců, ve skutečnosti je to postoj buržoazie, jejíž zájmy přesáhly hranice národních států, které sama vytvořila zničením feudální roztříštěnosti, a nyní potřebuje bořit další hranice, které jí překážejí. Opustila svůj původní nacionalismus a stala se kosmopolitickou, neboť, jak pochopil již Karel Marx, *„kapitál nemá národnost“.*

Kosmopolitismus je ideologie a politika nadnárodní buržoazie v etapě imperialismu

Je to idea vytvoření světové vlády v prostoru, který bude už tak velký, že jej nebude možné demokraticky kontrolovat lidem, a který bude možné ovládat jen prostřednictví globalizované komunikace, kterou má velký kapitál plně v rukou.

Kosmopolitismus má tendenci snižovat význam národních vlád a parlamentů, a nahrazovat je nadnárodními mechanismy, podřízenými nikoli vůli voličů, ale vůli nadnárodních finančních korporací. To je oficiální politika Evropské unie, Mezinárodního měnového fondu, Světové banky a mnoha dalších institucí.

Je to politika světového bezdomovectví,
v němž se většina volně stěhuje za prací a menšina do daňových rájů

Kosmopolitismus je exportní idea amerického velkokapitálu, ovládajícího světovou ekonomiku i politiku, a potřebujícího poddajné dodavatele zisků v celém světě; zatímco doma si tentýž kapitál pro vlastní potřebu pěstuje nacionalismus v lidech, oddělených od světa oceány a izolovaných domácími sdělovacími prostředky. Říkají tomu izolacionismus.

Kosmopolitismus není humanismus; přezírá nejen člověka, ale i celé národy

Kosmopolitismus, to je politika rozšiřování americké vojenské přítomnosti v celém světě, obkličování regionálních mocností a destrukce nepohodlných režimů kdekoli ve světě. Je to politika koncentrace elektronické špionáže do jediného centra, ovládaného stejnými silami jako distribuce informací. Na jedné straně je to ideový nástroj těch, kteří vědí, co dělají, a na druhé straně maloměšťáctví těch, kteří nic nechápou.

Kosmopolitismus je mccarthismus současnosti

Marxismus rozeznal dříve než kdokoli jiný tendence, příčiny a důsledky globalizace. Pochopil i její ekonomickou nutnost. To vše je popsáno již v Komunistickém manifestu, v době, kdy byly procesy globalizace teprve v plenkách.

Marxismus není kosmopolitní, je internacionální

I stvořil Bůh člověka k obrazu svému, k obrazu Božímu stvořil jej.
Kniha Mojžíšova I. 1.2.

Kreacionismus a inteligentní design

Představy o stvoření života jsou spjaty se všemi kulturami a civilizacemi, neboť to v počátcích vývoje lidského myšlení bylo jediné pochopitelné vysvětlení oné neuvěřitelné složitosti, dokonalosti a rozmanitosti, jakou život je. Pevně zakořenily i v tradicích křesťanství, judaismu a islámu, a člověk se s nimi dodnes jen těžko loučí. Tím spíš, že věda přes své neuvěřitelné pokroky život stvořit neumí.

Kreacionismus je náboženskou teorií vzniku světa

Postupující věda sice krok za krokem odhalovala nesmyslnost náboženských představ, avšak i jednotliví velcí myslitelé, kteří se na tom podíleli, se dostávali do rozporu se svou vlastní vírou či tlakem vnějšího prostředí, které ji obhajovalo. Často vyvraceli biblické pojetí stvoření, ustupovali mu, avšak boha přesunovali do vzniklých mezer nového poznání. Newton, Linné, Curviér, Einstein, Pascal, Pasteur i mnozí další vědečtí velikáni se s Bohem nedokázali rozloučit; stejně jako někteří dnešní velikáni vědy. Dokonce i Darwin vsunul do závěru druhého vydání svého díla „O původu druhů“ Boha Stvořitele, aby měl pokoj; navenek i uvnitř. I v dnešním moderním světě většina lidí v nadpřirozené bytosti tak či onak věří. My Češi jsme výjimkou, i když mnozí nevěří v boha, ale v „něco“ nedefinovatelného.

Kreacionismus je filozofie člověka hledajícího jistotu v nejistém světě

Současný ústup od naivního textu Bible je nahrazován názory pro dnešního vzdělaného člověka stravitelnějšími, hledajícími oporu v neprobádaných skulinách vědy, používajícími slovník i formu vědy. Připouští se postupné stvoření, omezuje se tato „tvorba“ jen na duši, zatímco hmota stvořena nebyla, stvořitelský akt se omezuje jen na pokyn k velkému třesku a nevylučuje se zásah mimozemské civilizace. Stvořitelské teorie se odívají do roucha vědy a nazývají se „inteligentním“ designem či plánem.

Inteligentní design je latentní formou kreacionismu; neupřesňuje podobu či povahu stvořitele a ponechává prostor po bohy či jinou fantazii

Kreacionismus i teorie inteligentního plánu jsou součástí procesu, existujícího od vzniku vědy: smiřují vědu s vírou. Méně inteligentní podoby těchto teorií dokonce chtějí víru do vědy vtěsnat. Mají jednu obrovskou výhodu: Jsou sice nedokazatelné, ale stejnou měrou jsou také nevyvratitelné. A kdykoli by jim hrozilo vyvrácení, využijí jiné mezery vědeckého poznání.

Čím více nových poznatků člověk získá, tím více je mezer mezi nimi

A tak bude i nadále probíhat spor mezi materialismem a idealismem, mezi vědou a vírou, a jeho kořeny jsou neodstranitelné. Život totiž vznikl z podmínek a ve formách, které už na Zemi neexistují. Nevznikl z něčí vůle ani z ničeho, jen jako nekonečně dlouhá interakce pohybující se hmoty, pozemské i vesmírné, vytvářející jeho dnes již zaniklé stavební kameny. Prostoru pro spekulace bude stále dost.

Nazírejte, hlupáčci, jak jsem chytrý, protože já na rozdíl od Vás myslím kriticky.
Majitel „kritického myšlení“

Kritické myšlení

Kritické myšlení je módním pojmem, tvářícím se jako pojem vědecký. Ve skutečnosti je to ale nesmysl, protože

každé skutečné myšlení je kritické.

To, co je v našich duševních pochodech nekritické, to je pouhé nazírání, tedy sbírání poznatků a jejich zařazování do paměti podle momentální situace, v níž jsou podněty přijímány. Je to přijímání či odmítání informací podle okamžitých emocí, a nebo jen ze zvyku. To ale není myšlení, to umí i zvířata.

Myšlení je něco jiného: je to nejen sbírání poznatků, ale také jejich třídění podle důležitosti, jejich porovnávání s dosavadními poznatky uloženými v paměti a jejich spojování s nimi. Je to zobecňování poznaného i jeho zařazování k již zobecněnému. Myšlení není pouhé odrážení skutečnosti, je to hledání příčin a důsledků této skutečnosti, rozlišování okolností a souvislostí, hledání podstaty skryté v jevu, a především nalézání možností, které ta skutečnost vytváří.

Opravdové myšlení je na rozdíl od nazírání vždy kritické: nejen k přijímaným podnětům, ale i k dosavadním poznatkům. Myšlení je vždy nejen hodnocením poznávaného, ale i vlastního dosavadního poznání. Je to nalézání a řešení rozporu mezi skutečností a vlastním poznáním, je to dialektický vztah mezi poznatkem a rozumem.

Skutečné myšlení je i sebekritické

Nejen že porovnává nové informace s dosavadními poznatky, ale obojí opravuje a teprve takto opravené je přiřazuje k informacím, které už jsou nejen minulým myšlením opravovány, nejen seskupeny, ale i logicky spojeny.

Kritické myšlení je pojem elitářů, kteří ty ostatní považují za blbce. Vytváří jim záminku k tomu, aby odmítali cokoliv, aby se povyšovali nad kohokoliv, aby se stavěli do role nejchytřejších. Pochybují o všem, co se jim nelíbí, a tuto pochybnost považují za kritické myšlení. Nedůvěra k poznatkům u nich ale zakrývá nedůvěru k sobě samému, a to nedůvěrou oprávněnou.

Tzv. „kritické myšlení“ nebývá ani nazíráním, je jen přezíráním

Dětské odmlouvání nelze považovat za „kritické myšlení“, i když je mu v mnohém podobné. Je to jen pokus o myšlení, o prosazení vlastního názoru či vůle, často jen pouhá tvrdohlavost. A samoúčelné pochybování o všem se od toho neodlišuje. Povyšuje pochybnost na vrchol dokonalosti, je to jen skepse nahrazující hlubokou znalost. Přijímat či odmítat všechno je stejným projevem duševní lenosti.

Vědecký skepticismus je východiskem k dalšímu zkoumání,
tzv. „kritické myšlení“ je jen východiskem k dalšímu žvanění

Za těchto krizí propuká společenská epidemie, která by se všem dřívějším epochám zdála nesmyslná – epidemie nadvýroby.
Karel Marx, Bedřich Engels

Krize

Po většinu své existence trpělo lidstvo krizemi z nedostatku, neschopností uspokojit své základní potřeby. Bylo to vždy způsobeno omezeností zdrojů, ale také tím, že rozvoj, který se stal způsobem života člověka, vyvolává neustále nové potřeby. Kapitalistický výrobní způsob rozvoj společnosti nesmírně zrychlil, překonal nedostatek zdrojů, a dokonce počal vytvářet nadprodukci.

Kapitalismus nahradil krize z nedostatku krizemi z nadvýroby

Příčinou je, že se zvýšila produktivita lidské práce, schopnost prodávat výrobky, avšak úměrně tomu nestouply příjmy těch, kteří nadprodukt vytvářejí. To proto, že se současně zvýšila míra vykořisťování, a bezprostřední výrobci si nemohou koupit to, co je vyrobeno. Nadhodnota je nadměrně akumulována v kapitálu, vkládána znovu do výroby, což vede k ještě vyšší nadprodukci. Důsledkem je nucené omezování výroby, propouštění pracovních sil, růst nezaměstnanosti a další pokles koupěschopné poptávky. Tato spirála se objevuje cyklicky po několika letech, což způsobuje krize.

Krize z nadvýroby vznikají nerovnoměrným rozdělením nadproduktu ve společnosti

To vše je důsledkem základního rozporu kapitalismu, který objevil Karel Marx: Je jím *„rozpor mezi přísnou plánovitostí výroby uvnitř podniků a naprostou anarchií výroby uvnitř společnosti“*. Krize jsou způsobovány živelností výroby a rozvoje, nadměrným růstem produkce a neúměrně rychlým, neplánovitým rozvojem. Své krize kapitalismus řešil různě: poklesem životní úrovně pracujících, ničením produkce, dalším neúměrně rychlým rozvojem, vývozem problémů do zahraničí, ale i válkami, lokálními i světovými. Pokoušel se odstranit či zmírnit jejich příčiny státními zásahy do ekonomiky, dílčí regulací reprodukčního procesu, avšak vše vždy naráželo na rozdílné zájmy různých vládnoucích skupin, a působilo jen částečně a dočasně.

Poté, co postupující globalizace a jaderné zbraně hrozící zničit celý svět, znemožnily řešení krizí velkými válkami, hledá globalizovaný kapitalismus dvě základní cesty k řešení krizí. Tou první je vytváření velkých, imperiálních nadstátních ekonomických celků, v nichž bude ekonomika hromadně regulována, a případné problémy v jedné zemi budou rozlity na větší území. Druhou cestou je organizované zadlužování jednotlivců, ekonomických subjektů i států, které na jedné straně odsává nadměrný finanční kapitál v rukou oligarchie a současně umožňuje realizovat nadprodukci na straně druhé. Výsledkem je to, že většina kapitalistických států i velká část ekonomických subjektů existuje pouze na nesplatitelný dluh, a je především producentem splátek úroků, ovládaným svými věřiteli, tj. nadnárodním finančním kapitálem, který tak vládne světu.

Marxismus chce odstranit krize zespolečenštěním výrobních prostředků, plánováním rozvoje i výroby v celé společnosti, a rovnoměrným rozdělováním nadproduktu

Žádná autorita vědy neexistuje. Věda je něco neobyčejného. A přesto nic nevíme.
K. R. Popper

Kritický racionalismus

Ve třicátých letech minulého století napsal rakouský filozof K. R. Popper svou práci „Logika vědeckého zkoumání“, která nevzbudila žádnou pozornost. O dvacet let později zařadil své názory do knihy „Otevřená společnost a její nepřátelé“, nazval je kritickým racionalismem, a protože oněmi nepřáteli byly fašismus a komunismus postavené na roveň, pozornost se dostavila. Krátce nato vypukla studená válka, která potřebovala své vědecké zdůvodnění, a tak byl tento muž učiněn slavným. Stal se ideologem studené války a jeho filozofie byla oslavována, aby mu dodala lesku.

Jeho kritický racionalismus je směsicí fallibismu, podle něhož věda spočívá ve vymýšlení smělých domněnek a jejich vyvracení, a meliorismu, který předpokládá postupné zlepšování poznání i společnosti. To by neznamenalo nic špatného, kdyby to Popper neproložil svými výmysly, které narážely na odpor vědy, a které musel postupně modifikovat a relativizovat. Jeho problémem byla nedůslednost, zmatené užívání pojmů, a hlavně nesmyslnost některých úvah, které byly základem jeho „objevů“.

Například odmítal indukci jako metodu vědeckého poznání a uznával jen dedukci, přičemž mu unikalo, že dedukce může vycházet jen z výsledků indukce. Jeho stěžejním pojmem byla tzv. falzifikace, kterou někdy užíval jako vyvracení a jindy jako vyvratitelnost, a která vycházela z přesvědčení, že úkolem vědy není vytvářet hypotézy a teorie, ale vyvracet je. Ve své podstatě byl agnostikem.

Odmítal možnost potvrzení vědeckých poznatků a připouštěl pouze možnost jejich vyvracení. Za vědecké považoval to, co je možné vyvrátit, nikoli to, co je potvrzováno zkušeností. Za základní metodu vědecké práce považoval systém pokusu a omylu, odmítal velké teorie jako netestovatelné. Velebil pluralitu vědeckých názorů. Kriticky se stavěl k Darwinově teorii, avšak při tom jen dokazoval, že ji vůbec nepochopil, odmítal existenci Pavlovových podmíněných reflexů, byl kritický ke všemu, jen ne sám k sobě.

Jeho názory nebyly konzistentní, jen zmatené. Jeho argumenty nejsou přesvědčivé pro současné filozofy, a proto nemá následovatele. Přestože byl za svého života oslavován a prohlašován za nejvýznamnějšího filozofa minulého století, nezanechal ve filozofii nic, co by ji posunulo vpřed.

Z celého kritického racionalismu je oceňován jen jeho antikomunismus a obhajoba pluralitní demokracie. Svědčí o tom i skutečnost, že když se na sklonku jeho života počátkem devadesátých let tohoto století rozhodli naši mocní uctít jej doktorátem Karlovy Univerzity, nepředložila tento návrh filozofická, ale lékařské fakulta. A tak se tento „významný filozof“ musel v Čechách stát doktorem lékařských věd, nikoli filozofie.

**Kritický racionalismus nebyl velkou filozofií, a Popper nebyl velkým filozofem.
Jen dobře sloužil.**

Dva dny jsme kritizovali nemilosrdně, po bolševicku.
Bohumír Šmeral *(po návratu z jednání Kominterny)*

Kritika a sebekritika

Žádný člověk není dokonalý a každý nutně chybuje. Setkává se s celou řadou rozporů, jakoukoli činností i nečinností sám nové vytváří, po čase si zvyká na stejné problémy i metody, opotřebovává se. Sám své chyby těžko hledá, a pokud je jeho činnost spojena s mocí, jsou mu i zakrývány. Proti tomu není jiné obrany než celoživotní studium na jedné straně, neboť usnadňuje nová řešení, a kritika i sebekritika na straně druhé, protože odhaluje chybnost dosavadního postupu.

Kritika je nezbytným předpokladem úspěchu v jakékoli činnosti člověka

Kritika musí být konkrétní a věcná, nezahalená do jinotajů, vyjádřená vždy s cílem neurazit, ale napravit. Nemůže vyplývat z osobních vztahů či ambicí, neboť ji to devalvuje i tehdy, je-li pravdivá. Musí být vyslovena přímo a na místech k tomu určených, tj. na poradách a schůzích. Nejlepší je, předchází-li tomu kritika mezi čtyřma očima. Takové kritiky si každý musí vyhledávat a ochraňovat. Jsou jeho přáteli. Postranní šíření odporu na chodbách je vždy jen spiklenectvím a pomluvou, ne kritikou. Kritika musí být odborným rozborem, nemůže používat nadsázku či metaforu, jinak je neúčinná, protože nebude přijímána. Musí vycházet z rozumu, nikoli z emocí, a působit na rozum, ne na emoce. Kritika musí informovat, ne popudit.

Kritika vyžaduje znalost, odvahu i skromnost

Člověk, který nedokáže přijímat kritiku, není vhodný pro žádnou práci. Stejně to platí o těch, kteří k obhajobě svých chyb vytvářejí nové teorie. Lidé, kteří na kritiku reagují přímo či nepřímo, otevřeně či skrytě agresivně, jsou pro společnost nebezpeční. V politice a řídících funkcích to platí mnohonásobně.

Omyly je nutno kritizovat, když se rodí, ne až když jsou zjevné a nepřekonatelné

Účelná a přiměřená kritika formuje svědomí kritizovaného; neúčelná a nepřiměřená naopak posiluje jeho sebevědomí, u slabších povah jej naopak potlačuje. Nepřítomnost kritiky zabraňuje vzniku sebekritiky a sebekritika omezuje kritiku; předchází jejímu vzniku. Sebekritika, tichá i veřejná, může vycházet jen z obavy z kritiky; je prevencí před ní.

Není-li kritika, nemůže být sebekritika

Ačkoli komunistická strana měla kritiku a sebekritiku zakotveny ve svých Stanovách jako jeden z vůdčích principů, nefungovalo to. Pod heslem *„Kritizuj do výše svého platu!“* probíhala jen kritika shora, která může přicházet vždy jen dodatečně. Účinná kritika musí být včasná, ne tehdy, je-li člověk odvoláván z funkce. Sebekritika byla jevem velmi řídkým a zpravidla na pokyn shora. Nedostatek kritiky a sebekritiky vyvolal pasivitu ve straně i společnosti. To vedlo k pocitu sebeuspokojení, provozní slepotě, zaostávání – a výsledek se dostavil.

Kdo odstraňuje své kritiky, odstraňuje sám sebe

Sociální zásady křesťanství hlásají nutnost vládnoucí a utlačované třídy,
a pro utlačované třídy mají jen zbožné přání, aby vládnoucí třída byla, pokud možno, dobročinná.
Karel Marx, Bedřich Engels

Křesťanství

Křesťanství vzniklo ve Středomoří na počátku našeho letopočtu jako náboženství otroků a vyděděnců. Tito lidé nejrůznějších národností sebou přinášeli, rozmanité východní, římské, řecké, židovské i jiné tradice a náboženství, z nichž nejpřitažlivější byly ideje o spasiteli, který je osvobodí, když ne hned, tak alespoň v posmrtném životě. Protože nejpropracovanější byly ideje judaismu, staly se základem nového náboženství právě ony. A protože utlačovaní tvořili většinu obyvatel Říše římské, snadno se mezi nimi šířilo. Sjednocovalo masy v jejich odporu, a proto bylo jako podvratné pronásledováno, což jej jen upevňovalo.

Křesťanství vzniklo jako náboženství utlačovaných

V roce 311 pochopil císař Gaius Galerius marnost tohoto pronásledování, a nové náboženství povolil pod podmínkou, že křesťané přestanou odporovat veřejnému pořádku a zahrnou do svých modliteb panovníka a říši. Dovršil to o pár let později císař Konstantin, který usoudil, že je lepší mít křesťanství na své straně, a sám se nechal pokřtít, a poté Theodosius I., který zakázal ostatní náboženství, a učinil tak z křesťanství náboženství státní.

Křesťanství ztratilo svůj revoluční charakter a stalo se nástrojem politické moci

S rozpadem Říše římské se křesťanství rozpadlo na pravoslaví, katolicismus, a další odnože, které dál podporovaly moc nových vládců. Pokud nepodporovaly, byly pronásledovány, a buď se přizpůsobily, nebo se staly bezvýznamnými.

Křesťanství se nerozpadalo kvůli věroučným rozdílům, ale v důsledku rozdílných zájmů těch, kterým sloužilo

S nástupem měšťanstva a z něho se rodící buržoasie se katolicismus rozpadal na nejrůznější formy protestanství. Jak narůstal vliv měšťanstva, sílil protestantismus. Vedle toho vznikaly v důsledku politických bojů další církve, konfese a sekty, vždy vyjadřující něčí zájmy. A spolu se všemi těmito změnami se měnily ideje, a z toho vyplývají rétorika, tradice, pojetí boha i symboly.

Rozdíly mezi náboženstvími nelze pochopit z rozdílů ve věrouce, ale jen z měnících se zájmů, jejichž jsou výrazem

Křesťanství bylo původně náboženstvím chudých a ponížených. Mnohé z toho zůstalo skryto v Bibli, avšak postupně to bylo rozmělňováno novými idejemi a novou praxí. Šířilo pokoru a poslušnost, skromnost a asketismus, udržovalo víru, že na zemi, ale v posmrtném životě lze uskutečnit lepší uspořádání poměrů. Ospravedlňovalo útlak a slibovalo nesplnitelné: posmrtná spravedlnost je utopickým komunismem. Komunisté jsou nedůvěřiví; chtějí ji raději už tady, na Zemi.

Křesťanství bylo vždy reformováno podle zájmů těch, kteří jej využívali jako nástroj k získání a udržení svého panství.

Pracující rolník jako malý vlastník kolísá i v politice mezi zaměstnavateli a dělníky, mezi buržoazií a proletariátem.
V. I. Lenin

Kulak a sedlák

Sedlák, to byl nevolník *„osedlý“*, tedy způsobem obživy připoutaný k půdě, kterou obhospodařoval. Zpočátku ji měl v dědičném pronájmu, později i v soukromém vlastnictví. Platil daně svému feudálovi i státu, desátky církvi, byl povinen robotou, která se zvyšovala a vyvolávala obrovské selské bouře. Když se za Marie Terezie ukázalo, že je takový způsob hospodaření efektivnější než panské, církevní a městské velkostatky obhospodařované robotou, počala být tato půda nuceně a proti vůli vlastníků rozdělována tzv. *„familiantům“,* čímž vznikali sedláci noví. Zpočátku, kdy se půda nesměla dělit, obhospodařovali sedláci okolo 18 ha. Později bylo povoleno vlastnictví dělit mezi potomky a vznikaly usedlosti menší.

Sedlák byl živitelem národa, základem vesnice, nositelem jazyka, kultury a tradic. Jeho usedlosti, gruntu, se dnes říká *„statek“,* avšak statkem bylo hospodářství větší než 100 ha půdy, což žádný sedlák neměl. Pro to se později vžilo označení *„velkostatek“* a „velkostatkář“. To ovšem bylo něco jiného než sedlák, to byla vesnická buržoazie. Sedláci byli vůdčí silou vesnice; z jejich řad býval vybírán a později i volen rychtář. Byli ekonomicky, politicky i příbuzensky spjati s velkou částí vesnice a měli na ni velký vliv. Pokud svou půdu nedělili mezi potomky, museli se dědici vyplácet, a tato hospodářství byla velmi často zadlužená.

Ze sedláků se historicky vyvinula vesnická maloburžoazie

V Rusku probíhal poněkud odlišný vývoj. Základem hospodaření bylo feudální vlastnictví a vesnická občina, tedy velký vlastník, a *„mužik“,* obdoba našeho čtvrtláníka či chalupníka. Určující silou vesnice byl velký vlastník, původně feudál, později i kapitalista, na vesnici často ani nežijící, na půdě nepracující, půdu pronajímající, a žijící z renty a lichvy. Pro tuto vrstva se vžilo označení *„kulak“*.

Kulactvo byla v Rusku vesnická buržoazie

Socialistická revoluce v Rusku považovala důvodně kulaka za nepřítele, a drobného rolníka i bezzemka za spojence. V Československu však pozemkové reformy vesnickou buržoazii výrazně omezily. Vlastnictví zemědělské půdy nad 150 ha bylo zakázáno již v roce 1919 a nad 50 ha v roce 1948. Velcí vlastníci půdy republiku většinou opustili, a tak se kolektivizace probíhající v padesátých letech setkávala většinou s odporem u vlastníků středních. Ti pak bývali po sovětském vzoru, avšak v rozporu s Leninovou zásadou dobrovolnosti kolektivizace, označováni za kulaky. Nebyli získáváni, přesvědčováni, nedostávali čas a byli potlačováni jako nepřátelé. Tím jejich odpor zesiloval. Soutěž kolektivizujících funkcionářů, často podle Leninových slov *„zdivočelých maloměšťáků“,* přinášela dvojí ovoce: družstvo i nenávist.

Porušování leninských principů kolektivizace tento proces sice urychlilo, avšak na druhé straně zkomplikovalo a zdiskreditovalo. Z potenciálních spojenců byli vytvořeni nepřátelé.

Kult osobnosti celkově odporuje duchu marxismu a vědeckého socialismu.
Michail Ol'minskij (1924)

Kult osobnosti

Už odpradávna bylo součástí každé kultury uctívání a zbožšťování něčeho. Byly to symboly, předměty, živí tvorové, předci či jejich ostatky. Nejrozšířenějším takovým kultem byl kult některých svatých. V civilizovaných společnostech se postupně s rostoucí mocí vladařů rozšířilo i uctívání a zbožšťování vládců a vůdců žijících.

Ačkoli se tento pojem v politice nepoužíval, byl v celé historii pěstován kult mnoha osobností. Poprvé byl tento pojem použit v roce 1924 po úmrtí V. I. Lenina vedoucím časopisu oficiální komise pro dějiny v SSSR. Poprvé byla jeho praxe veřejně kritizována a odsouzena oficiálními orgány strany a státu po úmrtí J. V. Stalina.

Kult osobnosti není produktem socialismu;
v něm byl poprvé pojmenován a veřejně zavržen jako obecně nepřijatelný

Podstatou tohoto kultu je zveličování zásluh jednotlivce, přikrašlování jeho vlastností i osobního života, vytváření dojmu, že on je strůjcem všeho pozitivního, a současně s tím jsou zatajovány jeho negativní vlastnosti a chyby, ale i zásluhy ostatních. Je zamlžována skutečnost, že rozhodující hybnou silou dějin jsou velké a ekonomicky významné skupiny lidí, jejich aktivita, potřeby a zájmy.

Kult osobností je idealizací a zbožšťováním jednotlivce

Kult osobnosti není produktem těch jednotlivců, kteří jsou předmětem uctívání. Vzniká často proti jejich vůli, avšak po čase si na své velebení zvyknou, a někdy dokonce bez něho nemohou žít. Je produktem jejich nejbližšího okolí, které se za vytvořený svatý obraz skrývá, posiluje tím svou moc, používá jej jako zbraň i štít k prosazování svých osobních či skupinových zájmů. Je nástrojem izolace vlivného jedince od reálné skutečnosti, což usnadňuje jeho zneužívání. Stává se nekritizovatelným, nedotknutelným, přeměňuje živého člověka v legendu, v symbol, kterým lze zaštítit cokoli.

Kult osobnosti je produktem pochlebníků,
především z té části služebníků a inteligence,
kteří si z jeho pěstování a udržování vytvořili nástroj a způsob obživy

Ani česká historie nezůstala tohoto jevu ušetřena. Pomineme-li svaté, kteří začali být z podobných důvodů uctíváni často až dlouho po smrti, postihl stejný osud i T. G. Masaryka, E. Beneše a K. Gottwalda. Co do intenzity, nesmyslnosti a délky trvání to však bylo překonáno kultem Václava Havla, který je pěstován dodnes.

Kult osobnosti je nepochopitelný a trapný pro nesympatizující současníky,
a v následujících generacích, pokud se na něm nedá vydělávat, postupně zaniká

Zveličování zásluh kteréhokoli jednotlivce je neslučitelné s teorií marxismu i jeho praktickou politikou, s komunismem. A týká se to i jejich zakladatelů!

Kultura je zvláštní funkcí pracovního procesu, je produktem společenské práce.
Karel Marx

Kultura

Toto slovo nejprve znamenalo obdělávání, zlepšování, později i osvícenost, vzdělanost a vychovanost člověka, a v renezanci i jeho lidskost.

Kultura je vzdálenost mezi člověkem a jeho zvířecími předky

Kultura je aktivní tvořivou činností individuí, skupin, tříd, národů i celé společnosti, která se uskutečňuje ve sféře materiální i duchovní produkce, směřující k osvojení světa. Je to činnost, v níž se produkují, rozdělují, uchovávají, vyměňují a spotřebovávají materiální i duchovní hodnoty, je to i souhrn těchto hodnot.

Kulturou je vše, co bylo vytvořeno člověkem;
je to druhá, člověkem přetvořená příroda

Kultura humanizuje člověka i skutečnost, v níž se pohybuje. Je vždy dokladem toho, jak člověk přetváří přírodu, a tím i sám sebe. Má své základy v materiálních podmínkách života lidí, je jejich aktivním odrazem, tzn., že vzniká a rozvíjí se v procesu lidské práce, a je od ní neoddělitelná.

Práce člověka je dvojjediným procesem

Ten první, viditelný, spočívá v tom, že člověk přetváří přírodu, přizpůsobuje ji svým potřebám a vytváří materiální hodnoty. Je to proces hodnototvorný. Druhý, neviditelný, zpětně působící proces přetváří člověka, přizpůsobuje ho podmínkám, které si sám vytvořil, a tím vytváří duchovní hodnoty. Je to proces kulturotvorný. Duchovní hodnoty mají tu vlastnost, že se hodnotami stávají až tehdy, jsou-li materializovány lidskou činností. Teprve tehdy přinášejí prospěch svému nositeli i ostatním. Bez toho jsou zcela bezvýznamné; jsou pokladem, jehož cena klesá.

Oba tyto procesy vytvářejí společně hmotnou a duchovní kulturu. Jsou neoddělitelné, působí v dialektické jednotě. Vzájemně se umožňují, urychlují, mohou se krátkodobě předbíhat či opožďovat, avšak nikdy se od sebe nemohou zcela odtrhnout. Ačkoli oba tyto procesy probíhají jako činnost jednotlivců, jsou to procesy společenské. Jednotlivec sám o sobě není schopen přežít, natož vytvářet hodnoty či kulturu. Činí tak vždy v návaznosti na výsledky práce a poznání předchozích generací a v zjevné i skryté kooperaci se svými současníky, byť je to sebesložitěji zprostředkováno.

Kultura není výsledkem činnosti vynikajících jednotlivců, i když ti na ni mají významný vliv; je především výsledkem společnosti jako celku. Vznikla již v prvotně pospolné společnosti, a teprve po jejím rozpadu se duchovní, stejně tak jako materiální hodnoty, staly vlastnictvím a začaly sloužit především vládnoucím třídám.

V tržní společnosti jsou produkty hmotné i duchovní kultury zbožím,
předmětem vykořisťování, obchodu i zisku

Kumulace majetku vede ke kumulaci moci. Oproti tomu je tzv. „kumulace funkcí“ pseudoproblémem.
Autor

Kumulace funkcí

Hromadění moci v jedněch rukou je v každém společenském systému určitým nebezpečím. Nezáleží však na tom, kolik moci, ale v kterých rukou je soustředěna. Záleží především na onom systému, zda umožňuje či neumožňuje kontrolu této moci a její zneužívání, zda koriguje jednotlivce ve funkcích a je schopen je včas vyměnit.

Kumulus znamená v latině hromadu, a hromada nejsou dvě

Spojení některých funkcí se v mnoha systémech osvědčuje jako výhodné či nezbytné. Nikoho nevzrušuje, že je americký president současně předsedou americké vlády, anglická královna souběžně hlavou anglikánské církve, či papež římským biskupem. Je osvědčeným principem, že se ministerským předsedou stává předseda vítězné politické strany a nikoho nenapadne, že by měl na svou původní funkci rezignovat. Je normální, že část vedení politické strany je současně v poslaneckých funkcích, protože jinak by hrozilo vytvoření dvou stranických center a boj mezi nimi. Je praktické mít ve vyšším kolektivním orgánu některého vrcholného představitele nižší organizační složky, protože to umožňuje zpětnou vazbu. Důležité je jen to, aby nikdo nebyl zbaven odpovědnosti a kontroly, a nebyl neodvolatelný.

Nelze zaměňovat logické skloubení některých činností s hromaděním moci

Boj proti kumulaci funkcí bývá většinou bojem nikoli politickým, ale vnitropolitickým, zbraní nikoli proti politickému protivníkovi, ale proti vlastnímu vedení. Neschopnost konkrétní vnitřní kritiky a nedostatek odvahy k ní bývají nahrazovány hlásáním jakýchsi obecných principů, abstraktních idejí o škodlivosti kumulace funkcí, které je možno zapomenout vždy, když je cíle dosaženo. Velmi rychle je pak zapomíná každý vítěz vnitřních bojů.

Kritika kumulace funkcí je spíše nástrojem politikaření než politiky

V češtině se pojem kumulace funkcí objevil na počátku tzv. Pražského jara v r. 1968, kdy byl nástrojem pro odstavení Antonína Novotného. Tzv. kumulace byla odstraněna, funkce byly rozděleny, a poté byl málem odstraněn i socialismus.

Snahy o odstranění kumulace funkcí jsou vždy snahou o odstranění určitého člověka

Zdrojem politické moci je moc ekonomická. Ta se hromadí akumulací kapitálu a procesy jeho centralizace, bez ohledu na formální hranice států, omezována jen občas bezzubými antimonopolními předpisy či úřady, jejichž úkolem není moc monopolů odstranit, ale udržet. Moc vlastníků je neomezená, a záleží jen na nich, jako omezují osobní moc vykonavatelů své vůle, aby neohrozila moc jejich. Žádné zbytečné principy při tom nevymýšlejí, postupují konkrétně a pragmaticky.

Marxismus bojuje proti vykořisťování člověka člověkem, proti zneužívání jakékoli moci. Jeho nástrojem je kolektivní vedení, a ne počítání funkcí.

Existují jen věci s kvalitami, a to s nekonečně mnoha kvalitami.
Bedřich Engels

Kvantita a kvalita

Vše existující, ať je to výtvor přírody, člověka nebo jeho myšlení, hmota i pohyb, má dvě základní stránky. Tou první, viditelnou, snadněji poznatelnou jsou její měřitelné, zjevné kvantitativní vlastnosti. Velikost, barva, teplota, tvrdost, rozsah, hloubka a tisíce jiných ukazatelů můžeme nalézt ve všem. Je to dáno vnitřním obsahem, ale mění se to jen vnějším působením; přidáním či ubráním obsahu, tedy hmoty či pohybu. Něco je důležité, jiné ne; něco je důležité vždy, a něco jen někdy.

Kvantita, to jsou měřitelné vztahy uvnitř celku

Kvantitu poznáváme svými smysly, byť za použití rozumu či prostřednictvím přístrojů. Tím se ale lidské poznání nemůže uspokojit. Rozumem dokážeme rozeznat podstatné od nepodstatného, zobecnit to důležité, pochopit nejen vnitřní vlastnosti věcí, ale i jejich místo ve vnějších vztazích, a také nalézt ono společné s věcmi podobnými. Svým myšlením se člověk dopracoval k pochopení kvality. Kvalita, to je souhrn podstatných vlastností a jejich vzájemných vazeb, který se ve vnějších vztazích projevuje obdobně s jinými; je to vnitřní určenost jevu vyplývající z kvantitativních stránek a jejich struktury, která jej navenek dělá tím, čím je; zařazuje jej do stejné množiny. Tytéž věci nabývají v nových vztazích novou kvalitu. Kvalitu vyjadřujeme pojmem, který charakterizuje její funkci v určitém vztahu.

Kvalita je vztah podstat, souhrn vlastností podstatných v určitém vztahu

V běžném vědomí používáme část oba pojmy odlišně: Kvalitou piva např. rozumíme jeho kvantitativní vlastnosti, a nikoliv to, co jej odlišuje od ostatních tekutin a opravňuje ke svému názvu. Mnohé kvantitativní stránky mohou být shodné s jinými kvalitami, a naopak stejné kvality mají běžně odlišné kvantitativní vlastnosti.

Poznání, to je proces odhalování kvantity i její přeměny v kvalitu, a naopak

Vše existující vstupuje do nejrůznějších vnějších vztahů, v nichž je pokaždé jinou kvalitou. Muž je ve vztahu k ženě manželem, ve vztahu k potomkům otcem i dědou; na pracovišti je odborníkem, na fotbale laikem, a při tom je Čechem, občanem obce i státu, křesťanem či ateistou, pojištěncem či pacientem, věřitelem i dlužníkem, straníkem či bezpartijním, zaměstnancem či zaměstnavatelem. Čím složitější jsou vztahy věci či člověka, tím více kvalit je charakterizuje. Kvantitativní a kvalitativní změny jsou relativní. Stejná změna ve vztahu k méně obecným vlastnostem je změnou kvalitativní, ale vzhledem k obecnějším vlastnostem je změnou pouze kvantitativní. To co je v jednom vztahu kvalitou, je v jiném vztahu kvantitou, a naopak. Kvantita a kvalita nejsou jednou pro vždy dány, mění se pod vlivem vnějších rozporů přerůstajících dovnitř. Kvantita se mění plynule, mění strukturu, a tím i funkci, obsah a tím i formu, až dosahuje bodu míry a přerůstá v novou kvalitu vývojovým skokem.

Věci, procesy, lidé i jejich skupiny a myšlenky jsou měnící se jednotou kvantity a kvality

Vědecká pravda je vždy paradoxní ze stanoviska každodenní zkušenosti,
jež vnímá jen klamné zdání věcí.
Karel Marx

Kvantová fyzika a její rozdílné interpretace

Filozofie se zabývá člověkem a jeho světem, tedy makrosvětem, zatímco věda neustále svět člověka přesahuje. Proniká do mikrosvěta i megasvěta, tedy do hlubin hmoty i vesmíru, kde mnohé pozemské zkušenosti neplatí, a tápe tam ještě více než ve světě člověka. Tak jako mnoho jevů makrosvěta vysvětluje věda různými způsoby, nachází rozdílná vysvětlení i u jevů v oblastech, probádaných ještě méně. Vznikají teorie vzájemně se podporující či vyvracející, jsou popisovány jazykem často obtížně srozumitelným i odborníkům, a z jejich absolutizací jsou někdy vyvozovány zásadní idealistické závěry převracející svět člověka naruby.

Každé prostředí si vytváří své vlastní zákony a každá věda své iluze

Výzkum v těchto oblastech je drahý a pomalý, protože od jeho výsledků nelze očekávat rychlé a velké zisky. Je proto snazší vytvářet teorie než zkoumat. Čím převratnější teorie, tím větší vzbuzuje zájem publicistů, vlád a investorů, a tím více přináší prostředků do skutečného výzkumu.

Většina obyvatel Země věří nadpřirozeno, a vědci nejsou výjimkou. Věda jim postupně vytlačila bohy ze všech prozkoumaných oblastí: z těl zvířat i předků, z hlubin i vysokých hor, z nebes i vesmíru, a tak hledají skuliny, kam je postrčit nyní. Záhadný mikrosvět je poslední zbývající příležitostí. Nemohou tak činit příliš okatě, neboť by ztratili vědecký kredit, a tak jen hledají škvírky pro vědomí v nevysvětleném.

Idealistická vysvětlení nových poznatků vždy provázela, ale nezastavila vývoj vědy

Skutečné, ověřené poznatky kvantové fyziky nejsou v rozporu s dialekticko-materialistických chápáním světa, jen jej potvrzují. To, že se nejmenší útvary hmoty chovají současně jako částice i vlna, tedy že mají dvě odlišné kvality, je normální i v makrosvětě, neboť vše existující má více kvalit. To, že nelze obě kvality měřit současně, či dokonce stejnými prostředky, neboť při tom dochází ke kolapsu jedné z funkcí, je také samozřejmé. Nelze změřit tvrdost a objem sklenice současně, také při tom dojde ke kolapsu funkce. To že se mikročástice chovají chaoticky, neznamená, že nejsou ničím determinovány; jen je těch determinant mnoho a neznáme všechny. Vyvrací to názory mechanického determinismu, nikoli determinismus dialektický, uznávající příčinu jen jako abstrakci vytrženou z řetězce mnoha souvislostí, chápající zpětné působení účinku na příčinu, existenci více možností, uznávající nutnost jen jako výsledek živelnosti a druhou stránku nahodilosti. Že se dvojice částic chovají spojitě na velké vzdálenosti, je jen potvrzením dialektické teorie o univerzální souvislosti světa. A vliv vědomí na tyto procesy nebyl za 90 let nijak prokázán. Marx napsal, že s každým velkým objevem přírodovědy musí materialismus měnit svou formu. Měl na mysli objev, nikoli vznik nové domněnky. A rozhodně tím nechtěl vyklidit pole idealismu.

**Kvantová fyzika je stejně jako každá věda jen do té míry vědou,
do jaké se zbavuje idealistických a metafyzických dezinterpretací svých poznatků.
Je dialektickým materialismem části mikrosvěta.**

Proti sovětské moci nejdou Čechoslováci, nýbrž jejich kontrarevoluční důstojnický sbor.
V. I. Lenin

Legionáři v Rusku

V Rusku vznikala od r. 1914 malá Česká družina z Čechů žijících v Rusku, kteří vstoupili do ruské armády, aby se vyhnuli deportaci na Sibiř, což jim jako příslušníkům nepřátelského státu hrozilo. Později se k nim počali přidávat i čeští zajatci, kteří se tak dostávali z těžkých podmínek zajateckých táborů. Na konci r. 1915 to již bylo 2,5 tisíce dobrovolníků. Tyto české jednotky bojovaly proti Němcům, měly ruské velitele a vysokou míru samosprávy. Při říjnové revoluci v r. 1917 již měly 38,5 tisíce mužů.

Po uzavření míru v březnu 1918 bylo s bolševickou vládou dohodnuto odzbrojení tohoto vojska a jeho přesun na západní frontu přes Sibiř a Vladivostok po moři do Evropy. Byl přijat závazek, že se nebude vměšovat do vnitřních záležitostí Ruska. Někteří pravicoví velitelé legií však neodzbrojili, naopak vstupovali do konfliktů s bolševiky a zmocnili se dalších zbraní. Jakmile skončila válka Ruska s Německem, počaly se legie rozrůstat až na 60 tisíc mužů, protože cesta s nimi přes Sibiř a Vladivostok byla pro zajatce i ostatní Čechy jedinou možnou cestou domů.

V Rusku vypukla válka soukromých armád některých carských velitelů proti moci rudých, a okamžitě získala vojenskou podporu kapitalistických zemí. Japonci obsadili Vladivostok, spojenci znemožnili odsun legií, Anglie české jednotky vyzbrojila a financovala, a T. G. Masaryk je podřídil francouzské intervenční armádě. Tím se legionáři, kteří byli největší ozbrojenou silou v Rusku, stali okupantem a v rozporu s Masarykovým ujišťováním neutrality počali bojovat po boku bílých soukromých armád a intervenčních vojsk proti nové vládě. A jako okupanti se také často chovali. Dobyli řadu měst, zmocnili se např. 505 tun zlata z Ruského carského pokladu a předali je veliteli bělogvardějských vojsk admirálu Kolčakovi. Když ten pro své vojenské neúspěchy, neposlušnost a krutost ztratil podporu západních mocností, vrátily legie tento poklad rudým, Kolčaka vydali Eserům, a ti jej popravili. Avšak 182 tun zlata chybělo. Dodnes je část badatelů přesvědčena, že bylo tajně převezeno do Československa a stalo se základním kapitálem pro vznik Legiobanky.

Velká část legionářů nesouhlasila s vměšováním do vnitroruských bojů a chtěla domů. Jejich první sjezd tento požadavek potvrdil a odmítl poslušnost rozkazů jsoucích v rozporu s odjezdem do Vladivostoku. Druhý sjezd delegátů čs. vojska byl masarykovským vedením zakázán; přesto se konal a jednomyslně potvrdil požadavek neutrality. Všichni jeho delegáti byli českými orgány zatčeni a uvězněni ve staré pevnosti na Ruském ostrově u Vladivostoku. Po krachu západní intervence se legionáři vrátili domů a byli jako hrdinové oslavováni, protože bojovali proti Němcům; dnes jsou oslavováni, protože bojovali proti bolševikům. Byla vytvořena legenda, že se Legie zasloužily o uznání Československa jako součásti vítězné koalice. Není to pravda. Jako součásti poraženého mocnářství nám byly vyměřeny válečné reparace, které až do sedmdesátých let splácela vláda ČSSR.

Češi a Slováci v Rakousko-uherské armádě i v Československých legiích byli stejnou obětí imperiálních zájmů západních kapitalistických mocností

Leninismus není samostatným ideovým ani politickým proudem.
Lenin byl pouze důsledným marxistou v teorii i praxi.
Autor

Leninismus

Marx se pojmu „marxismus“ bránil. Za prvé ze skromnosti a za druhé proto, že se k jeho učení hlásili i mnozí, kteří jej pod jménem marxismus v teorii i praxi deformovali. „*Já nejsem marxista, já jsem Marx*“, napsal jednou rozhořčeně. Až po jeho smrti prosadil tento název Bedřich Engels se zdůvodněním, že všechny rozhodující objevy učinil Marx, zatímco on a mnozí další mu v tom jen pomáhali. Tento název se vžil.

Po Leninově smrti prosadili k uctění jeho památky rozšíření názvu tohoto revolučního učení o slovo „leninismus“ ruští komunisté. Návrh přednesl na V. sjezdu Kominterny Zinověv, někdejší Leninův nejbližší spolupracovník. Právě ten, kterého Lenin během Říjnové revoluce označil za dezertéra. Stáhl se z politiky, a během Leninovy nemoci se počal vracet do podkopaných pozic. Zda to byla jeho iniciativa, vedená snahou vrátit se na výsluní, nebo zda to bylo na Stalinův pokyn, už se nedozvíme. Později byl popraven. „Leninismus“ se stal nástrojem boje o hegemonii.

Leninismus je uměle vytvořený, oslavný termín bez vlastního obsahu

Lenin byl velkým marxistou i významným politikem, a tak se tento název vžil. Pokud se revizionisté hlásili k marxismu, odlišoval skutečný marxismus od nich; nic víc. Lenin nevytvořil žádný nový teoretický systém ani politický směr, pouze v praxi úspěšně vybudoval a vedl největší marxistickou stranu světa. Byl vzdělaným a důsledným marxistou, toho učení znal lépe než ostatní, obhajoval jej v praxi a srozumitelně vysvětloval, a při tom jej i rozvíjel, aniž se na rozdíl od mnohých dalších od něj odkláněl. Nelze mu upřít určitý teoretický přínos, neboť se na rozdíl od zakladatelů hnutí musel potýkat s řadou taktických otázek, zatímco oni vypracovali strategii. A přistupoval k tomu marxisticky, jejich učení nerevidoval, ale obohacoval. Leninismus, to je pěstování kultu osobnosti ve vztahu k Leninovi.

Národní hrdost i určitý ruský nacionalismus, který Lenin už za svého života ve straně viděl a kritizoval, vedl ruské a později sovětské komunisty k zveličování jeho teoretického přínosu tak, aby ospravedlňoval rozšíření názvu na marxismus-leninismus. Bylo to dáno i tím, že zpočátku studovali marxismus pouze prostřednictvím Lenina. Nejznámějším příkladem toho je tzv. „Leninova definice hmoty“.

Stalinovy autokratické metody, uplatňované v zemi, a čím dál, tím více i v mezinárodním hnutí, byly často opírány o Leninovo jméno, které posilovalo získanou moc. Jenže spolu s tím, padala na Lenina nespravedlivě i špína.

Pojem „leninismus“ je zneužitím Leninova jména; stal se kamufláží Stalinovy praxe. Tento pojem nemá racionální, ale jen emocionální obsah.

Lenin byl skromným člověkem, a po smrti se nemohl bránit. Za jeho života by si to nikdo nedovolil. I z úcty k němu je vhodné setrvávat na původním názvu „marxismus“.

Nepovažuji se za filozofa, jsem propagátorem marxistické filozofie.
V. I. Lenin

Leninova definice hmoty

V učebnicích marxistické filozofie se po dlouhá desetiletí objevovala věta, označovaná za Leninovu definici hmoty. Napsal ji v r. 1909 v knize „Materialismus a empiriokriticismus“, a je uvedena ve Spisech sv. 14 na str. 133. Zní takto:

„Hmota je filozofická kategorie k označení objektivní reality, jež je dána člověku v jeho počitcích, jež je kopírována fotografována a zobrazována našimi počitky a existuje nezávisle na nich.“

V sedmdesátých letech minulého století však z některých učebnic a slovníků začala mizet, zejména u sovětských a německých autorů, někdy na ni bývalo jen odkazováno, a nebyla uváděna. V některých překladech bylo slovo „*zobrazována*“ nahrazeno slovem „*odrážena*“, a jinde se hovořilo pouze o tzv. leninském pojetí hmoty. Avšak čeští autoři většinou důsledně trvali na této „definici“ a zamlžovali skutečnost, že ona věta neobsahuje žádný Leninův objev, že v ní není nic, co by Marx a Engels desítky let před ní neobjasnili stejnými slovy či přesněji, a že:

Lenin žádnou definici hmoty nenapsal

Ona věta je totiž uvedena v kapitole II, zabývající se teorií poznání, v části 4, nazvané „Existuje objektivní pravda?“, v níž Lenin odmítá idealistické názory o neexistenci objektivní reality, její zaměňováni s počitky či tzv. „elementy světa“, a touto větou pravdivě, marxisticky vysvětluje úlohu počitků v poznání objektivní reality. Nic víc.

O pár stránek dále, v části nazvané „Co je hmota“ odmítá nejrůznější pokusy definovat hmotu, uvádí, že hmota a vědomí jsou nejobecnější pojmy, a na str. 151 píše doslova: „*Jen šarlatánství nebo krajní omezenost může požadovat, aby tyto dvě řady nesmírně širokých pojmů byly definovány jinak, než prostým opakováním: Jedno či druhé se pokládá za prvotní.“* Tedy nejenže neopakuje „svou definici“, neodkazuje na ni, ale příkře odmítá definovat hmotu jinak, než to desítky let před ním udělal marxismus.

Přesto po Leninově smrti vytrhli jeho oslavovatelé tuto původně pravdivou větu ze souvislostí, absolutizovali ji, „povýšili do šlechtického stavu“, a začali ji vydávat za jeho definici hmoty. Udělali tím ze vzdělaného marxisty hlupáka a z vědy věrouku. Přesně podle Leninových slov *„absolutizuj pravdu a dostaneš hloupost!“*

Jako definice hmoty je tato věta nepravdivá

1. Neboť přírodní vědy již dávno opustily substanční pojetí hmoty a plně převzaly marxistický přístup ke hmotě jako k objektivní realitě. „Hmota“ tak není kategorií filozofickou, ale vědeckou, jíž věda chápe shodně s marxismem, zatímco ostatní „filozofie“ k ní přistupují tradičně různě.
2. Protože ne každá hmota je dána člověku v jeho počitcích. Například magnetické pole či nejrůznější vlnění jsou hmotou, avšak naše počitky je

neregistrují, protože pro ně nemáme vyvinuty příslušné senzory. Přesto jsou objektivní realitou, nezávislou na našem vědomí, a my je poznáváme pouze zprostředkovaně, prostřednictvím jejich působení na jinou hmotu, zcela jiných počitků a rozumem. Podle vědců je většina vesmírné hmoty zatím zcela neznámá, našim prostředkům, a tedy i počitkům, dosud nepřístupná. Tzv. „Leninova definice“ by to vše ale jako hmotu nepřipouštěla, neboť to není dáno našimi počitky. Taková definice by tedy byla příliš úzká. A navíc by to byla definice substanční, reprezentující názory, proti kterým Lenin svůj „Materialismus a empiriokriticismus“ vůbec psal.

3 Také proto, že ne vše, co je objektivní realitou, a je dáno našimi počitky, je hmotou. Pohyb, prostor a čas jsou skutečností, existují nezávisle na vědomí a jsou našimi počitky odráženy, avšak nejsou hmotou. Jsou jen jejími vlastnostmi, vztahy a způsoby existence. Avšak výše uváděná „definice“ by je do pojmu hmoty zahrnovala, a byla by tedy příliš široká. Protože však je z jiného pohledu současně úzká, byla by to tzv. definice posunutá.

4 Proto, že v této větě je obsažena „objektivní realita“ existující nezávisle na počitcích, což je ale podstatou objektivní reality. Jedno je vysvětlováno tímtéž, což je sice logicky pravdivé, a při vysvětlování možné, avšak v definici by to bylo definování kruhem.

Filozofičtí řiťolezci po Leninově smrti udělali z tohoto skvělého propagátora marxismu autora definice, která je nepravdivá, úzká a široká současně, tedy posunutá, a ještě jej nechali definovat kruhem. A jiní, stejní služebníci mocných, jaké kritizoval Engels a označil je za *„šašky mocných“*, to po nich desítky let opakovali, přestože většinou byli dost chytří na to, aby pochopili pravdu.

Zašli tak daleko, že v novějších vydáních Materialismu a empiriokriticismu v 70. letech minulého století počali nahrazovat Leninova slova *„hmota je zobrazována“* výrazem *„hmota je odrážena“*. Zřejmě si uvědomili, že Lenin použil své vysvětlení *„fotografována, kopírována a zobrazována*“ v době rozvíjející se fotografie, kdy mu každý rozuměl, ale že člověk má nejen zrak, který zobrazuje, ale také ostatní smysly, které nic nezobrazují, a tak prostě Lenina „zvědečtili“.

V každé vědě se občas vyskytnou mýty, a někdy přežívají i dlouhou dobu. Ale každá skutečná věda se jich průběžně zbavuje, i když si někdy buduje nové. Ve společenských vědách to bourání jde vždy ztuha. Začít se musí tím, že se každý mýtus nejprve zřetelně pojmenuje.

Leninova teorie hmoty byl mýtus zanesený do marxismu po jeho smrti v rozporu s jeho názory i jeho skromností

Současná věda definuje hmotu stejně tak, jak to činili zakladatelé marxismu, a jak to chápal i Lenin: jako skutečnost, pohybující se nezávisle na lidském vědomí v prostoru i času.

Tzv. Leninova definice hmoty není jediným případem, kdy byl pod velkým Leninovým jménem deformován marxismus a přeměňován na tzv. „leninismus“.

Leninovu „definici“ hmoty nám opakovali tak často,
že tím zdiskreditovali celý dialektický materialismus
Autor

V konfliktu našeho věku je na jedné straně kapitalismus a buržoasie, a na druhé straně socialismus;
přes nejrůznější determinace na obou stranách jsou tu jen ty dvě fronty,
a není poctivě možno být mezi nimi - jsi pravý nebo levý.
Karel Čapek

Levice a pravice

Vše skutečné nejprve existuje, a teprve poté je to pojmenováno. Někdy to jde rychle, jindy to trvá věky. Také pojmy pravice a levice vznikly až dávno poté, kdy byly vytvořeny reálné síly, které v nejrůznějších podobách představovaly to, co bylo pojmenováno, víceméně náhodně, až na konci 18. století v době Velké francouzském revoluce podle zasedacího pořádku tehdejších Generálních stavů.

Pojmy pravice a levice jsou neurčité a zneužívané, jako ostatní pojmy v politice. Marx a Engels je proto ani nepoužívali a rozšířily se až poté, kdy buržoazie ve vyspělém světě vytvořila současný parlamentní systém a začala jej opěvovat. Od těch dob se oba pojmy používají často jen jako nadávka.

Pozitivní politická věda, nazývaná politologie, popisuje a definuje tyto dva hlavní politickém proudy podle jevů, které jsou ovšem rozmanité i nahodilé, a nemohou odhalit jejich podstatu. K té je možné dobrat se pouze metodami historického materialismu, oprostit se od iluzí skrytých v názvech a programech jednotlivých stran a jít až na kořen věci. Za levici je možné považovat jen směry řídící se marxismem.

Levice je politický směr požadující rovnost lidí prostřednictvím odstranění jejich vykořisťování

Politické proudy, které požadavek rovnosti absolutizují, prosazují místo rovnosti stejnost lidí, nerespektují jejich odlišné schopnosti, možnosti, a z nich vyplývající potřeby i postavení ve společnosti. Požadují nikoli rovnost, ale rovnostářství, jsou ve skutečnosti ultralevicí. Ta skutečnou levici pouze diskredituje, a při prosazení své moci může vytvořit pouze systém potlačující většinu, budící odpor této většiny, který takovou moc odsuzuje k zániku. Ultralevice nakonec vždy skončí zločinem. Takové politické směry, které pod rouškou rovnosti prosazují pouze rovnost formálně právní, a zatajují skutečnost, že rovnost je ekonomicky podmíněná. Skutečnou ekonomickou nerovnost jakkoli obhajují a zdůvodňují. Jsou vždy pravicí.

Pravice požaduje formálně právní rovnost při zachování nerovnosti ekonomické

Při absolutizaci požadavku ekonomické nerovnosti pak nutně dochází k jejímu zdůvodňování a potlačování těch, kteří nejsou schopni ekonomické rovnosti dosáhnout. Takové směry pak otevřeně preferují nerovnost některých a stávají se ultrapravicí. Její politika, stejně jako ultralevice, je nakonec vždy zločinná. Uprostřed je široké spektrum těch, kteří potřebují ve volbách získat masy pracujících voličů, klamou, lžou a podvádějí, tváří se jako levice, a slouží pravici.

Centrismus je levicová rétorika s pravicovým, sociálně zabarveným obsahem

Levice se musí vrátit k úsilí o hledání nových cest, nové společenské racionality.
Miloslav Ransdorf

Levičáctví je dětská nemoc komunismu.
V. I. Lenin

Levičáctví

V revolučním hnutí se zvláště v jeho úspěšných fázích objevuje maloburžoazní radikalismus, dobrodružná a sektářská forma oportunismu. Využívá zdánlivě příznivých okolností a podceňuje podmínky. Přeceňuje síly a schopnosti a nemyslí na budoucnost. Získává pozice, ale ne vědomí lidí. Jejími nositeli jsou zpravidla souběžci revoluce, zradikalizovaní příslušníci maloburžoazie, studenti a inteligence, individualisté nezvyklí organizovanosti a disciplíně, netrpěliví a neochotní k racionálnímu, plánovitému postupu.

Levičáctví je maloburžoazní revoluční živelnost

Nerespektuje základní poznatky marxismu o úloze mas, dělnické třídy a revoluční strany, nezbytnost získání většiny pracujících. Chybí mu střízlivé hodnocení objektivních a subjektivních podmínek revoluce. Chce revoluci hned a úplnou, není ochotno trpělivě přesvědčovat potenciální spojence, odmítá spojování všeobecně demokratických a třídních zájmů. Absolutizuje cíle a bezohledně volí prostředky, a nakonec bojuje proti všem. V důsledku toho vede k izolaci revolučního hnutí od mas pracujících.

Filozofickým základem levičáctví je subjektivismus a voluntarismus

Působí proti semknutosti hlavních revolučních sil epochy, absolutizuje vojenské metody boje o moc, popírá leninské zásady mírového soužití. Bývá spojeno se strnulým doktrinářstvím a sektářskou uzavřeností. Protože je jeho sociálním základem maloburžoazie, bývá spojeno i s jejím otevřeným nacionalismem a skrývaným individualismem, a přerůstá v anarchismus.

Před revolucí je levičáctví planým radikalismem, v revoluci je zdrojem zbytečných ztrát, a po revoluci, již zpité úspěchy a vybavené mocí způsobuje kruté přehmaty

Levičáctví je škůdcem každé revoluce, i když zpočátku může získávat nestálé spojence. Získává ale i takové spojence, jichž se pak revoluce jen těžko zbavuje. Na druhé straně vyvolává kontrarevoluční odpor i u těch, kteří původně byli či mohli být spojenci.

Levičáctví vždy škodí; nejen revoluci, ale všem

Levičáctví je revolučním prakticismem, který opovrhuje teorií, zjednodušuje si ji podle momentálních podmínek, a v případě potřeby ji i odhazuje. Hlavní projevy levičáctví v současné době obsahují ideologie maoismu, trockismu a levicového pseudoradikalismu.

Levičáctví se nevyhnula ani KSČ při potírání třídního nepřítele v padesátých letech, při hlásání plného vítězství socialismu v šedesátých letech či při normalizaci v letech sedmdesátých. Vždy dobře míněné, avšak ve svých důsledcích škodu působící živelné akce, provázejí každé revoluční hnutí a devalvují jej.

Jedinou obranou proti tomu je znalost marxistické teorie a její respektování v praxi

… liberální společnost s krajně vypěstovaným kapitalismem a industrialismem, vyvolávajícím neúprosný třídní boj vykořisťujících a vykořisťovaných … krátce společnost chorobnou, nejistou, hledající něco nového a nejsoucí s to to najíti.
Edward Beneš

Liberalismus

V dobách vzniku a rozvoje kapitalismu volné soutěže vznikl politický směr charakteristický pro buržoazii, a inteligenci s ní spjatou, spojující nové ideje parlamentarismu a podnikatelských svobod, bojující proti feudálnímu konzervatismu. V podstatě znamená idealizaci volné soutěže v politice i v ekonomice. Avšak s rozvojem kapitalismu se buržoazie silně diferencuje, vzniká monopolní kapitalismus s ohromnými hráči v ekonomice i politice, a volná soutěž se stává iluzí.

Volná soutěž je možná pouze mezi rovnými

Liberalismus sehrál pokrokovou úlohu v boji buržoazie proti feudálům, avšak později už jen zakrýval faktickou nerovnost nejen mezi třídami, ale i uvnitř buržoazie samé. Předstíral rovné podmínky, které nebyly. Volná soutěž v ekonomice i politice se stala výsadou jen těch nejmocnější. Liberalismus je falešný humanismus.

Ideje a politika liberalismu zplodily řadu hospodářských krizí a dvě světové války

Proto se už po světové hospodářské krizi začínají rodit ekonomické teorie státních zásahů do ekonomiky, které značně korigují původní naivní představy bezbřehých podnikatelských svobod, a slepou víru v samoregulační schopnost trhu. V obou světových válkách jakýkoli liberalismus selhal, a bylo nutno přistoupit k tvrdé ekonomické regulaci státem a k plánování, ale též do značné míry oslabit politické svobody a volnou hru politických sil.

Po druhé světové válce začal být v řadě vyspělých západních zemích budován silný státní sektor, zejména v rozhodujících ekonomických odvětvích, která byla znárodněna a modernizována. Hranice národních států už byly pro ekonomiku tak malé, že se začaly vytvářet vedle mezinárodních monopolů i mezistátní organizace, jejichž úkolem bylo regulovat hospodářství a udržet další existenci kapitalismu. To však nestačilo, a proto zejména vyspělé evropské země budují postupně i politický integrační systém, v němž už stále častěji do ekonomiky, ale čím dál tím více i do ostatních oblastí života společnosti zasahuje direktivně ne stát, ale nadstátní instituce.

Jakýkoli liberalismus je iluzí v době, kdy vládne nadnárodní finanční kapitál

Liberalismus se stal prázdným heslem maloburžoazie a inteligence s ní spjaté. Jsou to jen nesplnitelné touhy v době, kdy jsou ekonomika, politika, kultura i sdělovací prostředky silně globalizovány a ovládány těmi nejmocnějšími. Je konzervativní. Jakákoli politická síla, začne-li se podílet na moci, je okamžitě podřízena mezinárodnímu diktátu. Formou nesplatitelných státních úvěrů je již předem závislá na vůli mezinárodních finančních institucí, a s touto vůlí stojí i padá.

Liberalismus je zastydlá puberta obdivovatelů zaniklého kapitalismu volné soutěže

Pro specificky buržoazní charakter těchto lidských práv je příznačné, že americká ústava, první ústava, která uznává lidská práva, týmž dechem stvrzuje otroctví barevných.
Bedřich Engels

Lidská práva

Lidská práva jsou právním vyjádřením postavení člověka v určité organizované společnosti, tj. jeho vztahů ke společnosti jako celku a vztahů k ostatním členům této společnosti. Jsou stanovena v ústavě a zákonech, tvořících právní řád dané společnosti.

Každá právní úprava vždy posvěcuje práva té třídy, která je formuluje, a zakotvuje v nich existující sociální nerovnost a nespravedlnost.

Poprvé se tak stalo asi 450 let př. n. l. v Římě v Zákoně dvanácti desek, který např. potvrzuje otroctví, právo otce nad životem a smrtí dětí, majetkové třídy občanů, zakazuje sňatky mezi patricii a plebejci apod. Byla to lidská práva patricijů.

V roce 1215 vznikla v Anglii „Magna charta libertatum“, která je vydávána za počátek lidských práv, ale která řeší jen práva šlechty vůči králi, a nezabývá se skutečným bezprávím - nevolnictvím. Šlo o lidská práva šlechty.

Deklarace nezávislosti vzniklá v USA v r. 1776 sice konstatuje rovnost lidí, ale neruší otroctví. Občanské a politické rovnoprávnosti se černému obyvatelstvu v USA dostalo až v polovině 20. století. Byla to lidská práva bílé rasy.

Francouzská „Deklarace práv občana a člověka“ z r. 1789 neruší majetkové výsady šlechty a feudální platby za užívání půdy, za to zavádí institut tzv. Nejvyšší Bytosti; nestala se součástí práva. Byla to lidská práva občana - vlastníka.

Také všeobecná deklarace lidských práv OSN hájí především práva vlastníků. Zdůrazňuje, že „*lidé rodí se svobodní a sobě rovní co do důstojnosti a práv*“. Opomíjí fakt, že se lidé rodí do naprosto nerovnoprávného, protikladného sociálního postavení, v němž jsou důstojnost a práva determinována vztahem k výrobním prostředkům. Zaručuje pouze rovnost před zákonem, a současně zaručuje soukromé vlastnictví. Skutečná práva tak činí dědičnými spolu s tímto vlastnictvím. Základním právem se tak stalo právo vykořisťovat a být vykořisťován.

Právo přestává být literaturou jen tehdy, je-li materiálně zajištěno

Lidská práva jsou abstrakcí vytrhující z celkových vztahů člověka jeho formální politická práva, odhlížející od jeho práv vlastnických. Tato právní fikce umožňuje nerovnoprávné postavení celých tříd a národů, nezabraňuje jejich vykořisťování v kapitalistických výrobních vztazích, zakazuje pouze jeho nejhrubší otrokářské a feudální formy. Pokrytečtí humanisté se tak starají o lidská práva v Číně, nikoliv v Saudské Arábii. Taková práva jsou pouze částečným pokrokem, nikoli cílem, o něž usiluje marxistické pojetí lidských práv. Komunisté taková práva uznávají, avšak chtějí je učinit reálnými; chtějí pro ně vytvořit ekonomickou základnu.

Rovnost práv člověka je podmíněna společenským vlastnictvím výrobních prostředků

Pokud tato epocha neskončí, nezbytně zbývá vykořisťovatelům naděje na restauraci,
a tato naděje se pak mění v pokusy o restauraci.
V. I. Lenin

Listopad 1989

Porážka reálného socialismu bývá vydávána za selhání marxismu, za jeho neschopnost vidět měnící se realitu. Nikoliv. Klasici marxismu jasně definovali podmínky změny společenského řádu i udržení toho nového. Ne všechno naše praxe respektovala, a naši odpůrci se často z marxismu poučili důkladněji než my. Je příliš brzy na to, rozpoznat důkladně všechny příčiny této porážky, neboť historie se stává vědou teprve tehdy, když zemřou všichni pamětníci, s touto historií spjatí svými zájmy. Přesto je užitečné připomenout si alespoň některé názory zakladatelů marxismu a konfrontovat je s nedávnou minulostí. Byli bychom špatnými marxisty, kdybychom nezačali ve výrobě a Marxem:

**„Nový společenský řád zvítězí definitivně teprve tehdy,
jestliže dosáhne vyšší společenské produktivity práce než ten předchozí“**

Socialismus nedosahoval vyšší produktivity práce než koexistující kapitalismus. Příčin bylo mnoho, objektivních i subjektivních, ale přes všechny nepopiratelné úspěchy jsme zaostávali. Místo špičkových výrobků jsme předkládali lidem ideje. Ale i na ně se vztahují Marxova slova:

„Idea, jakmile se odtrhne od zájmu lidí, utrpí fiasko“

Zájmem lidí bylo cestovat, poznávat svět, dosahovat vyššího vzdělání srovnatelně se západoevropskou populací, komunikovat v zahraničí. A naší největší starostí byly proletářský internacionalismus a diktatura proletariátu. Politizovali jsme život společnosti, a lidi to otravovalo. Zapomněli jsme na Marxovo: *„Tam, kde začíná jeho organizující činnost, socialismus odhazuje politickou slupku“*

Marx předpokládal socialismus jako samosprávnou, demokratickou společnost, s volitelnými a odvolatelnými úředníky, v níž lidé budou spolurozhodovat o všem, co se jich týká. Avšak ani komunisté si nemohli samostatně vybrat svého předsedu či vedoucího tajemníka, činil tak vyšší orgán. Připomeňme si Leninovo:

„Socialismus nemůže zvítězit, nebude-li uskutečňovat plnou demokracii“

Spoléhali jsme na automatismus zániku kapitalismu a nebrali v úvahu Marxovo:

**„Žádná formace společenská nezaniká, pokud se nerozvinou všechny výrobní síly,
pro něž je dost široká“**

Je toho daleko více, k čemu bychom se měli u klasiků vrátit, chceme-li pochopit. Listopad není porážkou marxismu, ale těch, kteří jej neužívali jako návod k myšlení a jednání, ale k mluvení; těch, kteří si z marxismu udělali zaklínadlo.

Nebyla to žádná krvavá řež, nebyl to žádný nestandardní masakr, byla to jedna z 'x' demonstrací.
Miloš Zeman

Dialektika prolamuje úzký obzor formální logiky – obsahuje zárodek světového názoru.
Bedřich Engels

Logika a dialektika

Existují tři nejobecnější vědy: Materialistická dialektika hledá nejobecnější, podstatné, nutné, opakující se a relativně stálé kvalitativní vztahy světa, tedy jeho zákony, matematika zkoumá jeho nejobecnější zákony kvantitativní a logika nalézá nejobecnější zákony, jimiž se musí řídit naše myšlení, chce-li tento svět odrážet pravdivě. Logika zkoumá formy našich sdělení, dialektika formy skutečnosti.

Logika je věda studující myšlenkové pochody z hlediska jejich logické struktury a formy, abstrahující od obsahu. V počátcích jejího vzniku to byla logika formální, v dnešním stádiu vývoje jde o matematickou (symbolickou) logiku. Tendence přeceňovat logiku jako ústřední metodu zkoumání odmítli v již minulosti Descartes, Hegel, Mill, Engels a mnozí další, neboť má mnohá omezení.

Logika je pouze nutným,
nikoli postačujícím předpokladem pravdivosti našich poznatků

Logika zkoumá myšlenkové postupy, dialektika logiku světa. Logika abstrahuje od pravdivosti výchozích výroků a zkoumá jen pravdivost výroků vyplývajících. Logika odhlíží od rozpornosti jevů a snaží se o bezrozpornost výroků, zatímco dialektika z této rozpornosti vychází a uznává vnitřní rozpornost i v myšlení. Logika se nezabývá zpětným působením příčiny na účinek, ale ve skutečném světě i v dialektice je tato spjatost akce a reakce nezbytností. Logika odhlíží od mnohosti kvalitativního určení věcí, avšak dialektika ne. Logika hledá přesné hranice jevů, což dialektika ve shodě se skutečným světem odmítá. Logika se omezuje na úzké souvislosti, zatímco dialektika vnímá univerzální souvislost světa. Logika nepracuje s dosud nepoznaným, a nedokazatelným, ale dialektika vytváří světový názor, který je schopen tuto hranici překročit. Logika nezná náhodu, živý svět, ale dialektika ano.

To vše nelze logice vytýkat. Takové meze a abstrakce jsou v logice nezbytné, má-li plnit svůj úkol: odhalit zákony logického vyplývání (dedukce) výroků z jiných výroků. Každá věda se zabývá jinou stránkou světa a jeho poznávání. Marxismus uznává nutnost logiky, avšak neredukuje procesy poznání na ni. Uznává logiku jako jeden z nezbytných nástrojů poznání, stejně tak jako dialektiku či matematiku, avšak ani jedno z toho nepovyšuje nad ostatní. Logika platí i pro dialektické myšlení. Pravdivé poznání je možné pouze v dialektické jednotě všech věd.

Logika bez dialektiky je jako kuchař bez chuti

Je možné dospívat k pravdě i bez logiky, dialektiky a matematiky, pokud je neznáme, ale intuitivně je respektujeme. To je empirické poznání, probíhající metodou pokus a omyl, které je zdlouhavé a přináší v praxi mnoho ztrát. Tak poznávalo lidstvo většinu času své existence. Matematika, logika a dialektika tuto cestu usnadňují. Pomáhají organizovat myšlení, vytlačují z něho chaos a vnášejí do něho řád.

Logika zkoumá nejobecnější principy myšlení, dialektika principy světa

Lumpenburžoazie je militantní, otevřeně antidemokratická enkláva uvnitř fungující,
ale polovičaté, a proto bezradné demokracie.
Karel Kosík

Lumpenburžoazie

Dějiny lidstva jsou dějinami bojů zájmů, vyplývajících ze způsobu materiální výroby. Nové výrobní síly si vynucovaly vznik nových výrobních vztahů, a tyto nové výrobní vztahy plodily nové, mezi sebou bojující třídy. Tyto třídy dodnes zápasí o společensky vyráběný nadprodukt, avšak nikdy nebyly ve svém boji samy. Jakmile byl vyráběný nadprodukt dost velký, vždy se uvnitř tříd, ale i napříč třídami objevovaly vrstvy vymykající se zavedeným pořádkům. Loupežníci, piráti, otrokáři, kolonizátoři, hochštapleři, násilníci i dobyvatelé všeho druhu, to nebyli jen malí narušitelé práva z řad spodiny. Byli to i příslušníci vládnoucích tříd, kteří existující řád narušovali, a při tom jej spoluvytvářeli. Jestliže byli ekonomicky úspěšní, stávali se úspěšnými i politicky a naopak. Byli produktem i zdrojem své doby.

Lumpové sami o sobě nebyli schopni vytvořit novou společensko-ekonomickou formaci, ale vždy se na její tvorbě spolupodíleli

Lumpenburžoazie je ta část buržoazie, která jako svůj hlavní zdroj zisků používá vedle standardního, legálního vykořisťování i metody nelegální. Jsou to lidé ne bohatí, ale zbohatlíci. Lumpenburžoazie okrádá nejen chudé, ale i jiné bohaté, a hlavně stát. Je vládnoucí buržoazií tolerována, dokud ji neohrožuje. Lumpenburžoazie je živnou půdou pro fašismus. Její bezskrupulózní metody jsou vhodným základem pro násilné změny pořádků v době, kdy už počestná buržoazie není schopna demokratickými formami udržet své panství. Čím výše prorůstá do vyšších pater finančních, státních a politických úřadů či orgánů, tím je nebezpečnější. V případě ohrožení buržoazie jako celku je pak schopna dočasně převzít moc a vykonat za počestnou buržoazii špinavou práci při potlačování revolučních tendencí. Lumpenburžoazie a fašismus se vzájemně oplodňují

Hranice mezi buržoazií a lumpenburžoazií nejsou ostré. Daňové ráje a nevymahatelné právo jsou rájem lumpenburžoazie; korupce, podvody a násilí jsou jejími hlavními nástroji. I počestná buržoazie je občas nucena použít metody lumpů, a každá lumpenburžoazie se na určité výši svého rozvoje snaží vypadat poctivě. Dodatečně legalizuje svůj majetek a vyprané peníze investuje počestně. Mění svůj jev, ne podstatu. Zakladatelé bohatých amerických rodů rádi vyprávěli, jak po připlutí do Ameriky vydělali svůj první dolar. Žádný z nich se nikdy nechlubil tím, jak vydělal první milion. I u nás stáli lumpové na prahu procesu původní akumulace kapitálu.

Lumpenburžoazie není jen nežádoucí nebo náhodnou skvrnou na tváři kapitalismu, je jeho organickou a nutnou součástí. Není samostatnou třídou, je vrstvou uvnitř buržoazie. Její ekonomické zájmy jsou stejné; odlišné jsou jen některé metody jejich prosazování. Není „nemorální“ částí buržoazie, má jako každá jiná skupina svou vlastní morálku. Možná je jen méně pokrytecká. Neparazituje na kapitalismu, ona jej spoluvytváří.

**Vládnoucí třídy se svých lumpů zbavují vždy, když je přerůstají.
Předstírají při tom morální povznesení, aby se povznesly ekonomicky**

Veškerá moc pochází z pušky.
Mao Ce-tung

Maoismus

V druhé polovině 20. století vznikl v Komunistické straně Číny politický směr vycházející z myšlenek jejího nejvyššího představitele Mao Ce-tunga. Představoval krajně radikální postup komunistické revoluce. Vznikl z průmyslové i sociální nevyspělosti Číny, v níž základem obyvatelstva byli chudí a nevzdělaní venkovští rolníci, tvořící hlavní výrobní sílu.

Maoismus je maloburžoazně radikální revizí marxismu

Objektivními podmínkami tohoto krajně militantního revolučního směru, který převzal z marxismu jeho radikalismus a materialismus, nikoli jeho dialektiku a humanismus, byla zaostalost země, její mezinárodní izolace, a tuhý vnitřní odpor nacionalistického Kuomintangu vedeného Čankajškem a podporovaného Spojenými státy. Bylo třeba silné ruky ke sjednocení země a uhájení revoluce.

K subjektivním podmínkám patřily předchozí dílčí úspěchy diktátorských metod stalinismu v SSSR, které byly inspirativní pro podobné podmínky v Číně. Svou roli zde sehrál tradiční sinocentrismus, považující Čínu za střed světa, subjektivismus i voluntarismus a vytváření kultu osobnosti Mao Ce-tunga. Byly přejímány některé prvky národního konfuciánského učení, utilitarismu, ale i anarchismu a trockismu.

Maoismus nahradil diktaturu proletariátu v přechodné období diktaturou silného vůdce

Usiloval o hegemonii Číny v rozvojovém světě a o vyvolání celosvětové komunistické revoluce i za cenu třetí světové války, což obojí vedlo k roztržce se SSSR. Absolutizoval vojenské metody boje o moc, popíral leninské zásady mírového soužití a všechny své obtíže řešil masovými sociálními experimenty, které vyvolávaly obtíže nové. Stal se strnulým doktrinářstvím a sektářskou uzavřeností se izoloval od velké části marxistického hnut ve světě. Přesto v 60. letech 20. století ovlivnil i některé radikální západní intelektuály a inspiroval i mnohá revoluční hnutí.

Maoismus byl národní zvláštností čínské cesty k socialismu

V druhé polovině 60. let minulého století, kdy už slábl vliv Maa, rozpoutal k upevnění své moci tzv. Velkou kulturní revoluci, v níž byla poražena vnitřní opozice ve straně, usilující o racionalizaci a modernizaci Číny. Nastalo období sociálního a ekonomického rozvratu, nad kterým už stárnoucí vůdce neměl kontrolu. Přerostlo až do občanské války mezi tzv. Rudými gardami, převážně zfanatizovanými mladými lidmi, věrnými Maovi. Situaci v zemi musela vyřešit až armáda. Přestože Mao dodnes zůstal politickým symbolem, moc přešla do rukou mladších, racionálněji uvažujících politiků, kteří Čínu postupně přivedli k obrovskému rozvoji.

Maoismus v Číně vybojoval socialistickou revoluci a svými chybami byl poražen. Teprve historie ukáže, zda nad ním zvítězil socialismus s buržoazií, anebo buržoazie bez socialismu.

Maloburžoa je oslněn nádherou velké buržoazie a má soucit s utrpením lidí …,
je ztělesněný společenský rozpor …, je zároveň buržoa i lid.
Karel Marx

Maloburžoazie

Diferenciací středověkého měšťanstva vznikla buržoazie a maloburžoazie. Tyto pojmy, důležité pro pochopení třídní a politické diferenciace společnosti bývají často nevědomky, ale i záměrně zkreslovány, překrucovány a znehodnocovány např. tím, že v řadě cizích jazyků jsou pojmy měšťan a občan totožné. Potom jsou nesmysly z toho vznikající připisovány marxismu.

Maloburžoazie je početná třída vlastnící výrobní prostředky tak malé, že na nich musí sama pracovat, aby ji uživily. Může při tom zaměstnávat i další pracovní síly, které vykořisťuje. Má sice formální ekonomickou nezávislost, avšak fakticky je vždy závislá na velké buržoazii, která jí ponechává část ekonomického prostoru tam, kde je pro velký průmysl či obchod podnikání momentálně neefektivní. Využívá ji ve vztazích nadřazenosti jako svého dodavatele či subdodavatele, distributora či dokončovatele výroby, opraváře apod. Ekonomická závislost pak umožňuje buržoazii vykořisťovat i maloburžoazii.

Maloburžoazie vykořisťuje a je sama vykořisťována

Toto dvojaké postavení této třídy, kterou Marx považoval za jakousi mezitřídu, vytváří i její protikladné politické postoje. Maloburžoazie obhospodařuje pouze ten ekonomický prostor, který je momentálně nezajímavý pro velký kapitál. V případě změny stavu je nucena okamžitě se přizpůsobit, má-li přežít. Nemůže dlouhodobě plánovat, musí se živelně přizpůsobovat, hledat si své nejisté a proměnlivé místo na trhu. To vše se odráží i v jejích politických postojích. Daří-li se jí, je s kapitalismem spokojena, je konzervativní. Nedaří-li se jí, je radikálně revoluční, chce změnu. Stává se souběžcem revoluce. Je radikálnější než masy zaměstnanců. V případě revoluce nadělá více škody než užitku. Lenin tomu říkal *„zdivočelý maloměšťák“.* Všechny tyto psychologické vlastnosti, jakkoli jsou individuální, jsou odrazem ekonomického postavení této třídy. Proletariát nemá co ztratit, maloburžoazie ano – své výrobní prostředky a z nich vyplývající lepší postavení ve společnosti; hrozí ji proletarizace. Bývá spojencem revolučních sil, ale vždy jen dočasným.

Maloburžoazie je živelný, dvojaký, kolísavý a nestálý subjekt politiky

Ve stejném postavení jako maloburžoazie je i část pracující inteligence: soukromí lékaři, advokáti, umělci na volné noze a mnoho dalších. Jsou vlastníky své firmy, avšak jsou na společnosti závislí. Jejich rozhodujícím způsobem obživy je služba majetnějším, avšak její spokojenost či nespokojenost s poměry jsou proměnlivé. Mívá podobné a stejně kolísavé politické postoje jako maloburžoazie.

„Věčné zmítání mezi nadějí, že se povznesou do řad zámožnějších tříd a strachem, že klesnou na úroveň proletářů nebo dokonce chudiny, mezi nadějí, že si dobytím podílu na řízení státních záležitostí zabezpečí své zájmy, a strachem, aby si nevhodnou opozicí nerozhněvali vládu, to vše způsobuje, že je tato třída ve svých názorech krajně kolísavá“. Tak charakterizoval tuto třídu Bedřich Engels.

Maloměšťák bývá opovrhován hlavně maloměšťáky.
Autor

Maloměšťáctví a snobství

Ačkoli s tím maloměšťáci a snobové nebudou souhlasit, oba tyto pojmy mají k sobě tak blízko, že jsou téměř totožné. Oba se rozšířily ve stejné době ze stejných sociálních kořenů, jsou stejným pohledem na stejné vrstvy lidí, oba jsou spíše emotivními nadávkami než objektivním pohledem na skutečnost. Avšak racionální jádro v nich lze nalézt.

V dobách, kdy se z bohatšího měšťanstva počala rodit buržoazie, začínali měšťanští synkové chodit do lepších škol spolu s těmi šlechtickými, a zámožnější měšťané do společnosti spolu s feudální honorací. Spojovalo je bohatství, rozděloval je původ. V seznamech studentů či hostů, se u neurozených místo chybějících titulů objevovala latinská zkratka s. nob., „bez vznešenosti“, varující před tím, aby jim nebyla prokazována přehnaná úcta. Byli to novodobí zbohatlicí, které muselo staré panstvo a jeho služebníci respektovat, ale vnitřně jimi pohrdali.

Snobství je předstírání vyšší společenské, ekonomické či kulturní úrovně, je to chování jedince nedorostlého do výše, kterou neobratně finguje

Maloměšťáctví má podobný původ. Nepochází ze slov „malé město“, ale „malý měšťan“. Označuje myšlení a způsob života části středních vrstev společnosti, snažící se za každou cenu dosáhnout vyšší společenské prestiže, než odpovídá jejich skutečnému ekonomickému postavení, a současně servilnost k těm vyšším.

Maloměšťáctví je napodobování životního způsobu a myšlení privilegovaných, přejímání jejich kultury i morálky, a zakrývání vratkého materiálního i duchovního základu svého stavu

Expresivním výrazem téhož je šosáctví. Ač se dnes tohoto pojmu neužívá, jev stále existuje; jeho nositelé se chlubí bohatstvím i anglickými slovíčky, a halasně se vydávají za podnikatele, zatímco skutečné podnikatele nikdo nezná. Maloměšťák a snob je „trendy“ a „cool“, povrchně obdivuje vše módní, nechybí tam, je skutečná „smetánka“; všude je vidět a slyšet. Trpí provincionalismem i metropolismem.

Maloměšťák volí pravici a nadává na ni

Maloměšťáctví i snobství jsou souborem charakteristických rysů ve způsobu života, myšlení, postojích, hodnotách a ideálech. V psychologii a ideologii maloměšťáctví se projevují individualismus, přetvářka, rychlé přechody od levého radikalismu ke krajně pravicovým pozicím, rozkolísanost, projevy sobectví, konzumní vztah k životu, hodnocení lidí podle majetku, postavení i titulů, a závist.

Maloměšťák slouží bohatým a chce zbohatnout

Maloměšťák je dobrým úředníkem, snaživým novinářem, pilným „podnikatelem“ a okázalým sponzorem; je poslušným voličem volícím své pokaždé jiné vzory, je prostě pilířem demokracie.

Člověk zrozený do světa, který je již obsazen, není-li schopen opatřit si prostředky obživy od svých rodičů, a společnost nepotřebuje jeho práci, nemá nejmenší právo požadovat sebe nejmenší podíl na obživě. Je přebytečný k potřebám tohoto světa. Příroda mu říká, aby odešel a to rychle, pakliže se jej neujme soucit jeho druhů.
Thomas Malthus

Malthusiánství

Lidstvo vzniklo v malých houfech v řídce osídlených krajích; po celou dobu svého vývoje se pomalu a jistě rozmnožovalo, a osídlovalo celou planetu. S rozvojem poznání a výroby v období nástupu kapitalismu však počaly počty lidí rychleji stoupat. Počala se objevovat nezaměstnanost, hlad a bída, kdysi skryté na vesnicích, a nyní pronikající i do měst. Vznikající ekonomická věda a biologie na to nemohly nereagovat. V díle anglikánského pastora a buržoazního ekonoma Thomase Malthuse se to projevilo teorií vydávanou za „*populační zákon*“, podle něhož rozpor pohlavního a vyživovacího pudu člověka vede k tomu, že podmínky obživy rostou lineárně (aritmeticky), zatímco populace roste geometricky. Pohlavní vášeň je prý silnější než schopnost lidí opatřovat si potravu. To pak nutně vede k chudobě, hladu a bídě. Toto učení se stalo součástí buržoazní vulgární politické ekonomie, avšak ostatní věda tento názor nepřijala, a spolu s praxí i vyvrátila.

Malthusiánství je biologický determinismus v sociologii, ekonomii a demografii

Malthus z pozic maloburžoazie vysvětloval nezaměstnanost, bídu i hlad, a podléhaje pravici svou teorii postupně zintenzivňoval až k naprosto zločinné asociálnosti. Vysokou úmrtnost chudých, hladomor, nemoci, války a přírodní katastrofy považoval za pozitivní, zabraňující neúnosnému přelidnění. Dospěl k závěru, že „*dobročinnost je bláznovstvím a veřejným povzbuzováním bídy*“, kterou by stát měl *„ponechat jejímu osudu a nanejvýš zbídačelým ulehčovat umírání.*

Malthusiánství je pseudovědecká, asociální pravicová teorie

Ačkoli malthusiánství věda nepřijala, Malthus poprvé upozornil na reálný problém, a dokonce inspiroval Darwina k jeho teorii přirozeného výběru. K malthusiánství se veřejně přihlásila řada známých pravicových osobností, mezi nimi např. Winston Churchill. Tato teorie často sloužila k ospravedlňování kolonialismu i sociální nerovnosti ve vyspělých zemích.

Poté, co byla prokázána nevědeckost *„populačního zákona“* a počaly být odsuzovány nehumánní metody řešení problémů, otevřené malthusiánství zmizelo z pravicové propagandy, avšak dodnes skrytě přežívá v pravicové praxi. Buržoazie hledá vysvětlení bídy v populačním přírůstku, aby zakryla její skutečnou příčinu, kterou je vykořisťování jednotlivců, tříd, národů, států i celých kontinentů. Řešení tohoto sílícího globálního problému světa našel už dávno marxismus:

Zdroje je nutné využívat plánovitě, rovnoměrně a ve prospěch všech

Obviňovat demografický růst a nikoli extrémní a selektivní konzumismus některých, je způsob, který problémy neřeší. Chce se tím legitimizovat nynější distribuční model, ve kterém si menšina přisuzuje právo spotřeby v míře, kterou by nebylo možno generalizovat, protože by planeta nemohla pojmout odpadky z této spotřeby.
Papež František

Manželství vzniklo dohodou papeže a krále Jindřicha Ptáčníka v 8. století nikoliv kvůli lásce, ale proto, aby se nedrobil majetek.
MUDr. Miroslav Plzák

Manželství a rodina

Původní formy soužití lidí odpovídaly jejich způsobu života a byly podřízeny pudu sebezáchovy rodu. Vztahy muže a ženy neměly pevná pravidla a jednotlivé skupiny si je vytvářely a měnily podle svých životních podmínek, přičemž jejich náboženství vždy jen respektovalo a upevňovalo daný stav, zcela odlišný od stavu dnešního. Trvalé přežití umožňovaly pouze větší skupiny, v nichž nebyla možná absolutní dominance přirozeně nejsilnějšího samce, tak jak je to běžné v menších skupinách šelem. Avšak velikost těchto skupin byla omezena zdroji potravy, a tak v nich běžně docházelo k příbuzenskému rozmnožování. Teprve chovatelství a pastevectví přivedlo člověka k poznání jeho škodlivosti u zvířat, a až schopnost vytvářet v dostatečné míře nadprodukt, což dávalo lidskému životu stejnou cenu, jakou měla zvířata, jej dovedlo k nutnosti příbuzenské rozmnožování nejrůznějšími způsoby omezovat. Náboženství ovládané vládcem rodu přejímalo dlouhodobou zkušenost a měnící se formy soužití pomáhalo prosazovat.

Formy soužití muže a ženy se vyvíjely spolu s člověkem a jeho prací

V prvotní pospolitosti byla péče o potomky věcí celého rodu. Při rozpadu prvotní pospolitosti, vzniku tříd a soukromého vlastnictví, se staly děti jako budoucí zdroj pracovní síly soukromým majetkem. Bylo jej třeba ochraňovat nejen před vnějším nebezpečím, ale i před příslušníky vlastního rodu. Začala být vytvářena pevná pravidla, regulující vztahy mužů a žen, rodících děti. Rodila se morálka.

Manželství je hospodářský svazek - je produktem třídní společnosti

Formy manželství byly proměnlivé. Skupinové manželství, polygamie i polygynie, monogamie a párová rodina jsou produktem hospodářského života. Morálka, tedy panující společenská praxe a spolu s ní i náboženství, preferovaly vždy formu nejužitečnější, umožňující co nejlépe přežití potomků.

Na určitém stupni vývoje se počala projevovat jako nejužitečnější monogamní, párová rodina. V době, kdy vznikaly starozákonní biblické texty tomu tak ještě nebylo. Až v pozdější době, v měnících se podmínkách autoři počali Nového zákona tuto formu manželství a rodiny preferovat, a ještě později byla v euroatlantické civilizaci prohlášena za posvátnou a uzákoněnou.

Nic nás neopravňuje považovat současný typ manželství a rodiny za věčný či jediný morální a vnucovat jej jiným společnostem. Tím spíše, že se obsah i formy naší dnešní rodiny mění s postupující emancipací žen a rozvojem materiálního i sociálního zabezpečení lidí. Kapitalismem degenerující euroatlantická civilizace začíná v některých státech uznávat stejnopohlavní manželství, emancipaci absolutizující ženy mají představu, že dítě dostatečně vychovají bez muže. Tradiční rodiny se běžně rozpadají, děti se rodí mimo manželství, ze zkumavky či do babyboxů, rodiče odkládáme do ústavů a někdy to dokonce krátkozrace považujeme za pokrok.

Marshall na svých poradcích požadoval, aby mu „ten plán, který nese jeho jméno“, z gruntu vysvětlili.
Andrea Kostlánová

Marshallův plán

Ačkoliv byl po válce jeho jménem nazván Plán evropské obnovy, mající oficiálně za cíl ekonomicky pomoci válkou postiženým zemím částkou 13 mld. dolarů, nebyl George Marshall ekonomem. Tento pětihvězdičkový generál byl za války náčelníkem generálního štábu pozemní armády USA, pak velvyslancem v Číně, a jako ministr zahraničí vyhlásil v červnu 1947 zmíněný plán. Poté byl ještě americkým ministrem obrany.

Marshallův plán byl plánem na americké ovládnutí Evropy

Navazoval na Churchillův projev ve Fultonu z roku 1946, v němž oznamoval spuštěné *„železné opony“,* na politiku amerického prezidenta Trumana *„zadržování komunismu“*, zahájenou v březnu 1947, což ukončilo dosavadní spojenectví Západu se Sovětským svazem a zahájil *„studenou válku*“. Tento plán byl součástí procesu, během něhož byli komunisté vytlačení z vlád ve 12 západoevropských zemích, tvrdě zdecimována levice v Řecku a Turecku, ale i ve Spojených státech, což je známé pod pojmem mccarthismus. Byl to plán vojenský, i když se tvářil jako ekonomický.

Přijetí Marshallova plánu znamenalo přijmout americké politické podmínky

Země, které tento plán přijaly, vytvořily základ pro vznik vojenské organizace NATO v r. 1949, zatímco ty, které jej nepřijaly, vytvořily v r. 1950 Varšavskou smlouvu. Ty státy, které Marshallův plán přijaly, započaly s ekonomickou integrací vrcholící vznikem EU, ty které jej nepřijaly, počaly v r. 1949 vytvářet Radu vzájemné hospodářské pomoci.

Marshallův plán byl nástrojem rozdělení Evropy a součástí studené války

Marshallův plán stál Američany nakonec jen 12 mld. Dolarů, a po čtyřech letech skončil. Evropa byla rozdělena a oni si v ní zabezpečovali svou sféru vlivu už jen politicky a vojensky. Americké vojenské základny a ambasády v Evropě postačovaly. Generál George Marshall dostal Nobelovu cenu, přestože tomuto plánu jen propůjčil své jméno. Zatímco před tím americkou pomoc Evropě rozdělovalo OSN, začali ji Američané rozdělovat sami. Její velká část přicházela ve formě amerických výrobků, což oživilo americkou ekonomiku, zatímco v evropských zemích nastal skutečný rozvoj až po ukončení pomoci. Tento plán více pomohl americkému hospodářství než evropskému. Otevřel evropské trhy Spojeným státům a zastavil poválečný rostoucí vliv levice.

Marshallův plán pomohl zastavit revoluční vývoj v Západní Evropě

Pravicoví propagandisté demagogicky tvrdí, že Marshallův plán rozdělil Evropu na bohatý Západ a zaostávající Východ, přičemž vědomě zatajují, že takto byla Evropa rozdělena již dávno před tím.

Marshallův plán zahájil integraci bohatých, a tím donutil k integraci ty chudší

Naše učení není dogma, ale návod k myšlení a jednání.
Bedřich Engels

Marxismus a přístupy k němu

Marxismus je věda. Čerpá z různých kořenů a obnovuje je, jeho kmen mohutní a sílí, a jeho koruna se rozrůstá, odhazuje uschlé větve a nahrazuje je novými. Stejně jako ke každé vědě k němu existují různé přístupy. Některé z nich se hlásí k marxismu, ale přitom jej deformují. Marx je už dávno odmítl slovy*: „Já nejsem marxista, já jsem Marx“.*

Dogmatický přístup se zabývá pouze tím, co napsali klasikové, a pouze tak, jak to napsali. Nechápe skryté kořeny, z nichž vyrůstal a obnovuje se, nepovažuje za marxismus to, z čeho čerpali, aniž o tom podrobněji psali, protože to pokládali za samozřejmé. Nestuduje východiska a metodu klasiků, nechápe Marxův humanismus a jeho všestranný pohled na svět, protože to vše nebylo v jeho díle deklarováno, jen obsaženo. Nepřijímá jeho schopnost reagovat na vše nové, začíná prvním a končí posledním svazkem Spisů a činí celé učení neživotným. To není marxismus, ale marxologie, je to absolutizace klasiků.

Dogmatismus je redukcí marxismu, jeho odtržením od minulosti, současnosti i budoucnosti

Naproti tomu revizionistické přístupy absolutizují vše nové, aniž uznávají, že jsou to často jen nové jevy, jejichž podstata je stará. Pod vlivem nových, neustále se měnících společenských okolností, odmítají Marxovy přístupy ke světu a nahrazují je novými, zdánlivě modernějšími, ale často jen módními. Vykořeňují jeho radikalismus a revoluční podstatu, pěstují marxismus akademický a kavárenský.

Revizionismus je vyklešťováním marxismu

Méně zřetelný je další přístup, pragmatický, objevující se vždy, když se marxistická hnutí podílejí na moci či o tento podíl nebo o jeho udržení usilují. Je to snaha vycházet s mocnými, ale neztratit přízeň mas, lavírování mezi radikalismem před jedněmi a umírněností před druhými, uzavírání taktických kompromisů, které se postupně mění ve strategii. Přizpůsobuje marxistickou teorii momentálním okolnostem praxe. Taková politika se stává pouhým politikařením, prakticismem.

Pragmatismus vždy končí oportunismem

Marxův přístup byl jiný. Předvídal, *že „nás budou korigovat budoucí generace a budou k nám stejně nemilosrdné, jako jsme byli my ke svým předchůdcům*“. I Lenin věděl, že *„klasikové položili pouze základy nové vědy, kterou musí socialisté rozvíjet ve všech směrech, nechtějí-li zůstat stranou života“*, nebo že *„marxisté přejímají z Marxe bezvýhradně pouze jeho drahocenné metody.“* Marxismus je obecnou vědou o světě, člověku a jeho společnosti. Má-li vědou zůstat, musí srůstat s poznatky ostatních věd a ověřovat poznatky vlastní, rozvíjet se a odhazovat své omyly a iluze, udržovat kontakt s praxí, a bránit se šarlatánům.

Marx je největší myslitel moderních časů.
Jean-Claude Juncker, předseda Evropské komise

Marxistická filozofie je teoretickým základem komunistického hnutí.
Problém je v tom, že ji většina komunistů nezná.
Autor

Marxistická filozofie

Marxismus je teoretickým základem komunistického hnutí, a jeho jádrem je marxistická filozofie. Je to materialistický a současně dialektický pohled na svět. Toto spojení dvou filozofických přístupů, materialismu a dialektiky, které se až do Marxe vyvíjely odděleně, a často proti sobě, je největším přínosem myslitele Karla Marxe. Jednou, až jeho sociální vize budou naplněny, či dokonce překonány, přejde tato část jeho učení do dějin filozofie, avšak jeho metoda, tj. dialektický a materialistický přístup, zůstane trvale součástí vědy.

Tato filozofie, která někdy bývá nazývána marxisticko-leninskou, má své teoretické zdroje v německé klasické filozofii, především v dílech materialisty Ludwiga Feuerbacha a idealisty Georga Wilhelma Fridricha Hegela. Zbavuje Feuerbachovy poznatky mechanicismu a Hegelovou učení idealismu, odhaluje jejich racionální základ a organicky kloubí učení obou. Obohacuje předchozí materialismus o dialektiku a dosavadní dialektiku materialismem.

Marxistická filozofie je organickým spojením dialektiky a materialismu

Je to taková filozofie, která nevkládá do světa žádné ideje, ale hledá v něm existující zákonitosti. Je to filozofie, která nevidí nic jako věčné a neměnné, a proto posuzuje svět v jeho historickém vývoji, v jeho nekonečné proměnlivosti. Je to filozofie, která nehledá jednostranné, byť sebe důležitější souvislosti, ale vidí vše ve vzájemném protikladu a rozpornosti, která je základem vývoje všeho. Je to filozofie vycházející z univerzální souvislosti všech procesů. Nehledá jednoduchá vysvětlení, nevymýšlí je; uznává, že vše je vždy složitější, než se to jeví, a neusiluje o konečný výklad světa. Snaží se pouze nalézt podstatu existujícího a nespokojuje se s popisem či hodnocením jevu.

Marxistická filozofie postupuje stejnými metodami jako věda, a proto je vědou

Tato filozofie má dvě základní části, které ale její zakladatelé, Karel Marx a Bedřich Engels neoddělovali. Je to dialektický materialismus, zabývající se světem jako celkem, a historický materialismus, uplatňující dialektické a materialistické principy při zkoumání společnosti. Toto oddělení vzniklo z čistě pedagogických důvodů až po smrti zakladatelů, když jejich filozofie začala být vyučována.

Marxistická filozofie je jednotou dialektického a historického materialismu

Obě tyto části organicky prolíná marxistická teorie poznání, která v jiných filozofiích bývá samostatnou částí, a je nazývána epistemologií, gnoseologií či noetikou. To marxismus odmítá, protože nepovažuje za možné zkoumat bytí a vědomí odděleně, nezávisle na sobě, a docházet při tom k pravdě.

Marxistická filozofie je teoretickým základem celého marxismu, tedy jeho ekonomicko-politického a sociálně-politického učení

Marxologie

Marxologie je nauka o Marxovi a jeho díle; je to okázalá formální znalost toho, co, kdy a kde Marx napsal. Dogmaticky vytrhává jednotlivé myšlenky z celého kontextu díla, nelámajíce si příliš hlavu nad tím, proč to napsal a co tím myslel. A zpravidla nehledá souvislosti mezi jeho jednotlivými poznatky, neodhazuje dobový balast, který každé poznání doprovází, a nezabývá se tím, co jeho slova znamenají dnes. Je to více nauka o Marxových větách než o jejich obsahu. Zkoumá marxismus jako dokončenou filozofii, nikoli jako vědu; tj. nebere v úvahu, co bylo poznáno již před autorem, a co až po něm - díky jemu a v souladu s ním. Dogmatické chápání marxismu se vždy stává pouhou marxologií, redukuje jej na pouhou literaturu, kterou už nelze doplňovat. Je v přímém rozporu se samým duchem marxismu, který vždy předpokládal, že žádné poznání není trvale platné, žádná pravda není absolutní či věčná, a že i toto učení bude korigováno. *„Budou k nám stejně nemilosrdní, jako jsme byli my ke svým předchůdcům“,* poznamenal kdysi Marx.

Ani marxismus není věčnou a neměnnou pravdou. Avšak hledá v jevech podstatu, nesoustřeďuje se na jejich popis, ale hledá příčiny. Používá jasně formulované kategorie s plným vědomím jejich proměnlivosti. Nevysvětluje všechno, protože toho mnoho přejímá od jiných a nerozvádí to. Tam kde Marx nesouhlasí, tam ostře polemizuje, avšak tam kde souhlasí, implicitně to akceptuje a používá. A to vše u marxologů chybí, protože „*co je psáno, to je dáno*“. Avšak to, co tím bylo myšleno, bývá důležitější. Marxismus není prostým opakováním slov klasiků.

Marx byl humanista a demokrat, a na rozdíl od jiných to příliš nezdůvodňoval. Proniká to celým jeho dílem jako červená nit, jako samozřejmost, kterou není třeba zdůrazňovat. Jeho pracovní metoda byla dialektická, logická a historická, aniž ji nijak zvlášť popisoval. To vše zpravidla marxologům chybí. Stačí jim ve vhodnou chvíli citovat, a v díle klasiků je toho tolik, že se vždy něco najde. Dogmatismus se nakonec vždy s marxismem dostane do rozporu, i když třeba nechtíc.

Nazývá-li se marxologie "marxismem", pak jej degraduje

Tento přístup bývá využíván jak k obhajobě, tak ke kritice Marxe. I jeho odpůrci nelení, a hledají, dokud něco nenajdou. Postupují stejně jako ti, kteří se Marxem zaklínají. Překroutí význam pojmu, pominou podmínky, ve kterých je pravdou a postupují podle hesla „S Marxem proti Marxovi“. Hledají rozpor mezi mladým a starým Marxem, mezi ním a Engelsem či Leninem, popírají vnitřní kontinuitu celého učení, hledají a absolutizují diskontinuitu mezi ním a realitou. Takový přístup vždy nutně vrcholí revizionismem, dostávajícím se do rozporu s marxismem záměrně.

Nejvýznamnějším filozofem starověku byl Aristoteles. I po něm celá staletí opakovali mnozí, bez ohledu na to, jak se rozšiřoval obzor poznání. Hrabali se v jeho díle tak dlouho, až jim uniklo, že to byl moudrý muž.

Marxologie dělá z živého učení pomník, ať u něho klade květiny, či na něj plive

Bohem jediným a schopným dělat zázraky je lidská masa se všemi svými chybami.
Maxim Gorkij

Masa a lid

Pojmy lid a masa jsou velmi často používány i zneužívány. Slouží jako zaklínadlo i nadávka, bývají ztotožňovány s davem a posuzovány podle toho. Masami se ohání každý, kdo je podvádí, lidem každý, kdo ho zneužívá. Správnějším pojmem jsou „lidové masy“, které více vystihují skutečnost, že do nich nepatří všichni, že to jsou „ti dole“, tedy ti potlačovaní a zneužívaní. Lidem byli pro feudála jeho poddaní, pro kapitalistu jeho zaměstnanci. Nikdo jiný, než lid, masy nevytváří, protože „těch nahoře“ je vždycky málo.

**Lidové masy jsou tvořeny bezprostředními výrobci a těmi,
kdo žijí v obdobném postavení, a tudíž jsou s nimi objektivně spjati**

Tato skutečnost však bývá subjektivně zkreslována a zamlžována, protože řada vrstev lidí nechce být počítána mezi těmi dole, nepovažuje se za lid a nechce být masou; cítí se něčím více.

Část společnosti, závislá na vládnoucích poměrech a jim sloužících, objektivně do lidových mas patří, avšak subjektivně se z nich vyřazuje do té doby, pokud se jí v daných poměrech daří. Platí to především o sociální skupině pracující inteligence. Jakmile se jí v daných poměrech dařit přestává, přiklání se skrytě, a v sociálních konfliktech i otevřeně, na stranu radikalizujících se lidových mas.

Lid, to není všechno obyvatelstvo, to nejsou všichni občané. Lid je základem obyvatelstva a v občanské společnosti i občanů, ale tyto pojmy jsou širší. Lidové masy to jsou ti, kteří vytvářejí většinu hodnot, jichž společnost užívá, a z nich žijí ony tzv. vyšší vrstvy. Jsou to ti, kteří hájí pouze své existenční zájmy, nemohou vydělat na žádné pletiše či chaosu, kteří přinášejí nejvíce obětí v obdobích krizí, kteří trpělivě snášejí všechny poměry, neboť jsou plně zaměstnání zajišťováním své obživy, a kteří se proti těmto poměrům vzbouří až tehdy, kdy už nemohou postaru žít. A v takových chvílích je lid nepřemožitelný. Všichni, kteří chtěli změnit poměry ve společnosti, se museli opřít o lid, o jeho potřeby a zájmy, jinak zkrachovali. Lid je materiální silou.

Lid vybojoval všechny války a revoluce, i když v nich nakonec nezvítězil

Příslušníci vyšších vrstev lidem opovrhují, když jej nepotřebují. Vadí jim jeho nižší vzdělanost, jednodušší způsob života, horší životní podmínky a pasivita, aniž si připouštějí, že to je oběť lidu, že žijí na jeho úkor a jejich předci z lidu pocházejí.

Lid je nositelem jazyka, kultury a tradic, kořenem národa i hlavní hybnou silou dějin

Dlouhodobé podceňování širokých lidových mas se však nakonec projeví. Tichá nespokojenost lidu je vždy předzvěstí otevřené nespokojenosti mas.

Věřím v prozřetelnost většiny, největšího měšce a nejdelšího kanónu.
Abraham Lincoln

Masová společnost anonymizuje skutečné tvůrce i vlastníky hodnot a zbožšťuje bezvýznamné jedince.
Autor

Masová společnost

Způsob výroby nutně ovlivňuje vztahy v ní vznikající, tedy výrobní vztahy, a tím i ostatní společenské vztahy. Jestliže jsou výrobní vztahy kapitalistické, pak ostatní společenské vztahy nemohou mít jiný charakter. Kapitalistická masová výroba tak přes mnoho zprostředkujících článků vytvořila kapitalistickou masovou společnost, v níž jsou depersonalizovány sociální vztahy a atomizováni jedinci.

Masová společnost je produktem živelné kapitalistické výroby v masovém měřítku

Její podstatou je masové pronikání kapitalistických vztahů do všech ostatních sfér života lidí a vytváření zcela nových kvalit společnosti, které jsou důsledkem živelného a často iracionálního rozvoje některých kvantitativních stránek kapitalistické společensko-ekonomické formace. Komercionalizací jednotlivých sfér vznikly spotřební, informační i vzdělanostní společnost, ale i řada dalších nových kvalit, které už se zřetelně projevují, avšak lidstvo pro ně ještě nevytvořilo pojem.

Jedním z projevů masové společnosti je masová kultura

Je to kultura průmyslově vyráběná a šířená v masovém měřítku, v níž obsah zcela ustupuje formě, převažuje zobrazení a ztrácí se výraz, v níž není obsažena individualita tvůrců, neboť je tvořena ve složitých vztazích specializace a kooperace, neumožňujících individuální projev. Je charakteristická standardizací a unifikací, ztrácí národní charakter, přestává být uměním a stává se kýčem. Zcela vytlačuje a nahrazuje lidové umění, nepovznáší své konzumenty ani tvůrce, ale formuje je do komercí požadovaného průměru.

Méně nápadným projevem masové společnosti je masová sociální péče ve vyspělých státech světa, poskytovaná zčásti ze zisků z méně rozvinutých zemí, a z druhé části na nesplatitelný státní dluh. Touto formou se udržuje spokojenost v severní části světa a zvyšuje nespokojenost na jihu planety. Prohlubuje to mezinárodní rozpory, ale i vnitřní rozpory v bohatších zemích. Nezaměstnaní v Evropě se mají lépe než tvrdě pracující v jiných částech světa, ztrácejí postupně pracovní dovednosti i návyky, a v rostoucí míře i chuť pracovat. Degeneruje to pracovní sílu jedněch a vyčerpává pracovní sílu druhých. Masová sociální péče se stala předmětem obchodu tak jako všechno ostatní.

Masová sociální péče morálně devastuje společnost

Zatím nenápadně působí komercionalizovaná, masově poskytovaná zdravotní péče v Evropě. Roste spotřeba léků i množství civilizačních a duševních chorob, snižuje se fyzická zdatnost a odolnost člověka, klesá reprodukční schopnost zdravých jedinců a roste u těch, které přirozený výběr tisíce generací odstraňoval. Evropa pomalu degeneruje a zachraňuje ji jen migrace. Oživuje to eugeniku a malthusiánství.

Masová společnost není důsledkem rozvoje člověka, ale kapitalismu; je jedním z příznaků jeho zahnívání

Materialistické pojetí, částečně pro svou praktickou povahu,
a mnohem více pro své revoluční důsledky, se po celá staletí nesetkávalo s velkou podporou
vzdělaných kruhů, a zřídka kdy bylo součástí oficiální filozofie.
John Desmond Bernal

Materialismus

Materialismus je takové vidění světa, při kterém pokládáme hmotu za prvotní ve vztahu k vědomí, jež je druhotné, odvozené. Hledá zákonitosti světa ve světě samém, nepátrá po nich kdesi v nadpřirozenu, nevymýšlí si je a nevkládá je do skutečnosti jako pomůcku k jejímu pochopení.

Materialismus vykládá svět ze světa samého, je protipólem idealismu, který za prvotní považuje ideje či jejich nadpřirozené nositele

Materialisticky zkoumá svět i přírodní věda. Nehledá příčiny v idejích, ale ve hmotné skutečnosti. Odhaluje zákony každého prostředí, hledá jejich souvislosti.

Filozofický materialismus znamená uznání prvotnosti hmoty před vědomím

Materialismus není hrubým požitkářstvím, přehlížejícím duchovní hodnoty, jak jej někdy chápe běžné vědomí. Je to racionální pohled na svět, odhalování záhad, a ne jejich vytváření. Je to běžný postup vědy od jejího samého vzniku, i když jednotliví vědci mající idealistický světový názor, hledají neustále skuliny, jak své ideje, bohy či věčné principy do vědy prostrčit. Výsledky vědy vždy potvrzují materialistické chápání světa, avšak interpretace dosažených poznatků bývá často poznamenána idealistickým světovým názorem interpretujících.

Ve vědě, stejně tak jako v literatuře, dochází často k rozporu mezi světovým názorem autora a světonázorovým obsahem jeho tvorby. Victor Hugo byl ve svém soukromém životě vášnivým zastáncem kapitalismu, avšak jeho dílo je prodchnuto drtivou kritikou tohoto systému a jeho důsledků. Stejně tak Darwin, vystudovaný kněz a věřící člověk, vnesl do biologie materialistické pojetí. A ačkoli nesouhlasil s dialektikou, a tvrdil, že příroda skoky nečiní, ve svém díle přinesl důkazy o těch největších skocích ve vývoji živé přírody, o vzniku nových druhů. Dokonce popsal nevědomky projevy všech tří zákonů dialektiky ve vývoji druhů. Tento nesoulad mezi autorem a jeho tvorbou vzniká z nesouladu jeho odborných poznatků a filozofických názorů, z rozporu jeho filozofické povrchnosti a odborné erudice, často způsobeného jeho náboženským, sociálním či politickým zakotvením v občanském životě.

Přírodní vědy jsou materialistické, přírodovědci však často bývají idealisty

Společenské vědy narážejí denně na společenské zájmy, jsou závislé na financích mocných. Nesmí bořit iluze vyhovující vládnoucím kruhům, a tak jim povětšinou slouží. Pak jde materialismus stranou a věda přestává být vědou.

Společenské vědy bývají znehodnocovány idealismem

Jedinou vlastností hmoty, s níž je spjat filozofický materialismus,
je její schopnost existovat nezávisle na vědomí
Karel Marx

Lidé, rozvíjející svou materiální výrobu a své materiální styky, mění s touto skutečností i své myšlení a produkty svého myšlení. Vědomí neurčuje život, nýbrž život určuje vědomí.
Karel Marx, Bedřich Engels

Materialistické pojetí dějin

Až do Marxova objevu historického materialismu pohlíželi lidé na dějiny i svou současnou společnost jako na výtvor ducha, lidského či božího. Materiální stránka života jim jen dokreslovala historii; nevysvětlovala ji. Teprve Marx pochopil společnost jako hmotný systém, jehož hlavní funkcí je uživit se a reprodukovat, od čehož se všechny ostatní stránky života lidí odvíjejí.

Materiální podmínky života jsou příčinou vědomí, které je pak zpětně ovlivňuje

Vytvářením a přeměnou svých materiálních podmínek vytváří člověk své výrobní síly, které jej nutí přizpůsobovat jim své výrobní vztahy tak, aby tyto výrobní síly udržel a rozvíjel, což mu umožňuje přežití.

Výrobní síly si vynucují takové výrobní vztahy, které jim odpovídají

Výrobní síly a výrobní vztahy, existující v dialektické jednotě, pak společně mění všechny další společenské vztahy, které jsou nuceny je jim přizpůsobovat tak, aby nebrzdily rozvoj společnosti a umožnily její existenci.

**Výrobní síly a výrobní vztahy jsou ekonomickou základnou,
vytvářející si svou společenskou nadstavbu**

Společenská nadstavba jsou ideje, instituce a vztahy, mající svůj původ v procesu výroby, rozdělování, směny a spotřeby. Člověk svůj stát, právo a morálku, filozofii či politiku, dokonce ani rodinné vztahy nemůže vytvářet libovolně, i když se o to neustále pokouší. Nakonec vždy zvítězí jen taková jejich forma, která prokáže svou životaschopnost, poměřovanou nemilosrdnými podmínkami výroby, zajišťující rozvoj, a tím i existenci společnosti.

**Dějiny jsou dějinami výrobních sil a výrobních vztahů,
v nichž jednotlivci i ideje jsou produktem objektivních procesů**

To vše neplatilo jen v historii. Jsou to objektivní zákony vývoje lidské společnosti, platící v současnosti i budoucnosti. Každá epocha kvalitativně nových výrobních sil si jen vytváří zákony další, přičemž všechny působí společně, vzájemně se ovlivňují, a jejich dlouhodobé působení formou zákonitostí je jen krátkodobě urychlováno či brzděno vědomím lidí, kteří je poznají či nepoznají, respektují či nerespektují, využívají či nevyužívají.

**Společnost, jako každý hmotný systém, má své zákony a zákonitosti.
Tak jako zákony přírody člověka na jedné straně svazují, ale na druhé straně
mu jejich poznání otevírá ohromný prostor pro aktivní působení v souladu s nimi.
Na rozdíl od přírodních zákonů se však společenské zákony neprosazují samy,
ale vždy jen prostřednictvím činnosti lidí.**

Toto opětné objevení mateřskoprávního rodu jako stupně, který předcházel otcovskoprávnímu rodu kulturních národů, má pro dějiny pravěku tentýž význam, jako Darwinova vývojová teorie pro biologii.
Bedřich Engels

Matriarchát

Způsob soužití různých pohlaví volí každý živočišný druh s ohledem na množství a délku dospívání svých potomků. Přežívají pouze ti, jejichž rodiče vhodný způsob zvolili, ti kteří mají geneticky zakódováno účelné chování k potomkům. U člověka byl tento způsob chování převzat z původní praopičí tlupy, v níž skupina žila a plodila společně při dominanci nejvyspělejších samců, vlastní péči o potomka zvládala matka sama. Kratší délka života i vysoká úmrtnost dětí vedly k tomu, že ženy rodily téměř po celý život. Byly základem rodiny, protože pečovaly o potomky. To je nutilo více setrvávat v obydlí, připravovat potravu, střežit oheň a starat se o domov. Oheň se stal tou nejdůležitější podmínkou existence a základem nového uspořádání společnosti. Přesidlování do méně pohostinných krajů či zhoršení klimatu i zemědělství tuto závislost lidí na obydlí zvyšovaly a stále více prohlubovaly rozdíly mezi přirozenou dělbou práce muže a ženy. Muži se více pohybovali mimo domov, sbírali potravu, lovili, a vraceli se k ženám. Bez ohledu na to, že ženy často pracovaly tvrději a sloužily rodině, byly jejím základem ony. U většiny etnik tak v raných stadiích prvotní pospolitosti vznikl matriarchát.

Matriarchát byl formou života našich předků, danou způsobem obživy

Teorii tohoto prehistorického období formulovali J.J. Bachofen a L.H. Morgan, od svého vzniku až dodnes je částí vědců popírána, a jinými potvrzována. Na odpor naráží i dodnes zejména u křesťansky orientovaných vědců, protože

vyvrací biblickou představu o prvotnosti a nadřazenosti muže.

Marxismus tuto teorii pochopil, přijal, materialisticky a historicky dotvořil, zbavil iluzí, a tím jen zesílil odpor proti ní. Aby vymazala souvislost této teorie s marxismem, nahradila současná antropologie pojem matriarchát matrilinearitou, která však vychází pouze z dědění majetku a práv, což je ale období historicky mladší.

Matriarchát je obdobím doby kamenné, z něhož máme archeologické důkazy o rovnosti pohlaví při pohřbívání. Teprve na jejím konci se objevují sošky člověka, znázorňující vždy ženu. Ne jako erotický symbol, ale matku schopnou rodit. V pověstech, bájích i uměleckých dílech nacházíme důkazy o tom, že i nejstarší božstva byly ženy, matky, dárkyně života. Matriarchát přežívá dodnes u některých etnik v Číně, Indii, Mexiku; v Indonésii a u Tuaregů dokonce v muslimském prostředí. Matriarchát byl způsobem života rané prvotní pospolitosti, o níž existuje jen málo hmotných důkazů, které by mohly vypovídat o tehdejších společenských vztazích. Dominantní roli v nich měly ženy jako nositelky života, jako tvůrkyně domova a záruky pokračování rodu. Ne jako absolutistické vládkyně, ne jako předchůdkyně patriarchálních despotů. To ovšem někteří despotové těžko chápou.

**Matriarchát byl přirozeným uspořádáním prvotní lidské společnosti,
ještě nezdeformované budoucími třídními vztahy. Nebyl to patriarchát naruby.**

Případ Rosenbergových stále znepokojuje a připomíná nám nespravedlnost, která se může stát, když je národ ponořen do hysterie.
The New York Times, 2003

Mccarthismus

Po Říjnové socialistické revoluci v Rusku v r. 1917 vypukla v USA tzv. rudá panika. Reagovala na vzestup politického vlivu komunistů v USA a eliminovala jej tvrdými persekucemi. Byla vyvolána masová antikomunistická a antisovětská hysterie a šířen strach z levice. Komunisté i jejich sympatizanti byli vyháženi ze státních úřadů, byla přijata řada dodnes platících protikomunistických zákonů, zavedlo se prošetřování státních zaměstnanců, bylo kriminalizováno a potřeno vše levicové.

Politická svoboda v USA se stala dodnes udržovanou fikcí, tedy podvodem

Během 2. světové války pod vlivem nebezpečí fašismu a spojenectví se Sovětským svazem tato vlna poněkud zeslábla, ale ihned poté, kdy začala stoupat prestiž Sovětského svazu jako hlavního činitele válečného vítězství, se hysterie antikomunismu rozhořela znovu a silněji. Byla spojena se jménem senátora McCarthyho, který byl její hlavní mediální tváří; jejími hlavními organizátory však byli americký prezident Truman a ředitel FBI Hower. Byla součástí studené války.

Jakákoli levicová činnost byla prohlášena za „neamerickou“ a byla tvrdě potírána

To vše vypuklo dříve, než u nás začala tzv. padesátá léta. Byly zatčeny stovky komunistických funkcionářů, odborových předáků, intelektuálů i umělců. Rozsudky padaly bez důkazů, stačilo pouhé obvinění. Nebylo možné získat advokáta, tisíce lidí bylo vyhozeno z práce. Byla prověřována politická spolehlivost téměř 14 milionů Američanů, zavedeno masové nelegální odposlouchávání a sledování. V celé zemi zavládla antikomunistická a antisovětská fobie a špionážní mánie. Manželé Rosenbergovi byli popraveni za vyzrazení tajemství atomové bomby Sovětskému svazu, ačkoli dodatečné vyšetřování potvrdilo, že sice byli sovětskými agenty, ale k tajemstvím výroby atomové bomby neměli žádný, ani zprostředkovaný přístup. Postižen byl i otec americké atomové bomby prof. Oppenheimer, rehabilitovaný až po desítkách let. Byla rozmetána celá levice filmové tvorby v Hollywoodu i na školách všech stupňů. Byl vytvořen seznam 26 tisíc osob, které měly být zatčeny v případě mimořádných událostí, seznam 250 protistátních organizací a vedeny svazky na desítky tisíc osob. Perzekvovány a sledovány byly i světoznámé osobnosti, např. Albert Einstein, Leonard Bernstein, Arthur Miller, Bertold Brecht, Allen Ginsberg, Thomas Mann, Paul Robeson, Orson Welles, Luis Buñuel a další. Charlie Chaplin byl vyhnán do exilu a Pablo Piccaso se odmítl do USA vrátit.

Výsledkem mccarthismu bylo rozmetání americké intelektuální levice

Celé toto antikomunistické řádění bylo zastaveno až americkým nejvyšším soudem, který se proti němu na konci padesátých let postavil, ale potají pokračovalo v režii FBI až do sedmdesátých let. Antikomunismus a potírání všeho levicového v USA pokračuje dodnes. Celý mccarthismus je oficiální historiografií a propagandou zamlčován, nanejvýš vykládán jako přehmat jednoho bezvýznamného senátora, který ve svých 48 letech zemřel na alkoholismus. Nikoli. To je politika USA.

Skoro každému křesťanovi se stane, že když začne meditovat, začne mít pocity viny – vy si klidně meditujete, zatímco je na světě tolik problémů.
Osho

Meditace, rozjímání a sebepoznání

Myšlení vzniklo tak, že si člověk opatřoval prostředky k životu. Jak se měnil jeho způsob obživy, rozvíjelo se i jeho vědomí, vždy v reakci na okolní svět, tj. přírodu i společnost, a vždy s ohledem na své potřeby. Teprve tehdy, když se jeho vědomí dostatečně rozvinulo, mohl začít přemýšlet i sám o sobě. Avšak k tomu musel mít existenčních prostředků nadbytek, anebo byl těchto prostředků beznadějně zbaven. Teprve tehdy měl čas přemýšlet o smyslu svého života.

Myšlení je reakcí člověka na vnější podněty

Je-li těchto podnětů nedostatek, anebo je naopak není schopen zvládnout, začíná přemýšlet sám o sobě. Má-li člověk své místo ve světě, nehledá ho. Sebepoznávání je současně příčinou i důsledkem ztráty sebevědomí. Zahledění se do sebe je vždy příznakem krize.

Nechtěj poznat sám sebe, poznej své zájmy, a hned uvidíš, kdo jsi

Člověk nachází pravdu ve světě, nikoli v sobě samém. Musí přetvářet svět svou aktivní činností, a ne pasivním rozjímáním v domnění, že předělá alespoň sám sebe. Můžeme a musíme občas rozjímat o svých poznatcích, zkušenostech i názorech, přerovnávat je, spojovat i rozdělovat, a v důsledku toho v klidu měnit svůj vztah k světu. Ale nemůžeme v tom hledat smysl své existence či lék na všechno. Kdo se nezamýšlí nad sebou samým, zblbne. Kdo se zamýšlí příliš, zblbne rychleji.

Zamýšlení se nad sebou je jen občasnou nezbytnou nutnou jízdou na volnoběh

Meditace, rozjímání a sebepoznávání, ať jsou pojmenovávány jakkoli, ať jsou propagovány ve vědecké či náboženské formě, ať jsou přizdobovány sebekrásnějšími „vyššími principy“, jen odvádějí pozornost člověka od skutečnosti. Navádějí k hledání chyb světa v sobě samém, a k jejich napravování napravováním svého já. Proto jsou odjakživa využívány a hlásány těmi, kteří svět moc měnit nechtějí.

Přetvořit sami sebe k lepšímu můžeme pouze aktivním přetvářením světa

Meditace, rozjímání a sebepoznávání bývají spjaty se subjektivním idealismem, hledajícím pravdu o světě v sobě samém, svádějícím všechno zlo světa na sebe samého, chtějícím přeměňovat svět k lepšímu přeměňováním vlastního já. Vypadá to hezky, ale k přeměně světa to nevede.

Člověka devalvuje čin bez přemýšlení
i rozjímání bez činu
Autor

Memetika je idealistická, mechanická, fatalistická absolutizace povrchních znalostí z genetiky, eklekticky přenášených do společenskovědní oblasti.
Autor

Memetika

Memetika je dnes už uvadající spekulativní filozofickou disciplínou z konce minulého století, snažící se objasnit podstatu kulturního vývoje lidstva z pozic biologického determinismu. Je to nevědecká teorie o pohybu tzv. memů, tj. *„psychických genů“* schopných se replikovat, a které jsou základními jednotkami kulturní informace, majícími podobné vlastnosti jako geny a stejně *„nezvratně“* ovlivňujícími chování a jednání člověka. Vychází z omylu, že geny předurčují v životě vše, a takto chápou i své vymyšlené „memy“. Je to jedna z forem vulgárního materialismu.

Geny, stejně jako informace nám poskytují pouze předpoklady a determinanty, které svým životem buď využíváme, rozvíjíme, obcházíme, anebo potlačujeme

„Memy“ jsou považovány za základní jednotku kulturní, tj. lidské informace. To přehlíží skutečnost, že základní informační jednotkou pro člověka je slovo, zprvu řečené, později zapsané, vyjádřené symbolem, zkratkou, obrazem či jinak. To nás odlišuje od ostatních živých tvorů, kteří se také napodobují, dorozumívají se vábivými či varovnými skřeky, posunky i jinak, avšak kulturně se nerozvíjejí.

Memetika absolutizuje napodobování jako jediný zdroj vývoje myšlení

Člověk však jako jediný tvor žije v mnoha odlišných skupinách současně i postupně, má tedy možnost, a musí si vybírat, co napodobuje. Přejímá i odmítá přejímat. Akceptuje i mění. Na rozdíl od ostatních živých tvorů přejímá i odmítá přejímat od těch, které nikdy neviděl. Na rozdíl od ostatních živých tvorů má obrovskou zásobu informací, které je schopen třídit, měnit a kombinovat. Musí oproti ostatním živým tvorům neustále měnit způsob obživy, pracuje, přírodu vědomě a záměrně přetváří, a při tom mění i sám sebe. Na rozdíl od genů, které má po celý život, se jeho vědomí neustále vyvíjí, a to nejen pasivně nahodilou, ale i záměrnou a cílevědomou mutací převzatého. Má fantazii a vytváří nové.

Člověk nenapodobuje, ale tvoří

Vědeckým světem je memetika většinově odmítána, avšak nelze s vaničkou vylévat i dítě, neboť sociální přenositelnost informací je nepopiratelná. Stejně nepopiratelný je fakt, že člověk, jeho vědomí a kultura nevznikly z nějakých memů, ale z docela obyčejné práce.

Memetika se tváří jako věda, avšak je to jen metafora stojící na pomezí vědy a literatury; má blíže k parapsychologii než k reálnému zkoumání skutečnosti. Používá mlhavé, nedefinovatelné pojmy, a ty umožňují jen mlhavé myšlení s neurčitými výsledky. Literatuře to stačí, vědě ne.

**Memetika je jednou z mnoha iluzí a pavěd,
vzniklých neochotou oficiální společenské vědy hledat pravdu tak, jako ostatní vědy:
tj. materialisticky a dialekticky**

Pro metafyzika jsou věci a jejich myšlenkové odrazy, pojmy, izolované, pevné, strnulé, jednou pro vždy dané předměty zkoumání, které je třeba zkoumat jeden po druhém a bez druhého. Myslí v samých nezprostředkovaných protikladech; jeho řeč je ano-ne, a co nadto jest, od zlého jest.
Bedřich Engels

Metafyzika

Slovo metafyzika vzniklo kdysi dávno při třídění Aristotelových spisů v knihovně, a znamenalo to spisy nezabývající se přírodou, které byly zařazeny až na konec. Od té doby se tento pojem používal k označení ledasčeho, a některými filozofy je vůbec odmítán. Marxismus jej používá k označení protikladu dialektiky.

Metafyzika je chápání věcí jako vytržených z jejich pohybu a souvislostí

Takové chápání čehokoli je proti přírodě, v níž se vše pohybuje a vše souvisí se vším. Nutně to platí i o pojmech, které odrážejí tento pohyb, a bez souvislosti s druhými pojmy ztrácejí smysl.

Metafyzika je zjednodušené, černobílé vidění světa

Je to přístup absolutizující buď nutnost nebo nahodilost, obsah nebo formu, příčinu nebo účinek, možnost nebo skutečnost, přírodu či člověka, hmotný svět nebo ideje, rozum či emoce, aniž zůstává pochopena jejich širší souvislost nebo to, jak se vzájemně ovlivňují, podmiňují, a čím je to všechno zprostředkováno. Metafyzika absolutizuje rozpor a nevidí, že vlastně vytváří jednotu, staré a nové, aniž vnímá vzájemný přerod jednoho v druhé; zdůrazňuje konce a počátky, snaží se nacházet pevné a ostré hranice všeho, a přitom nechápe, jak jsou ty hranice mlhavé a proměnlivé. Vše hodnotí jako pozitivní či negativní, a nevnímá, že je to obojím, považuje věci za pevně dané, aniž si všímá jejich relativity. Důsledně odděluje pravdu a omyl, ale uniká jí, že každé tvrzení zpravidla obsahuje alespoň zrnko pravdy i omylu.

Metafyzika je výsledkem povrchního zkoumání světa

Spoléhá na nazírání a podceňuje rozum, přičemž se vždy tváří jako rozumná, spoléhající na zdravý selský rozum, o němž už kdysi dávno Engels prohlásil, že je to *„úctyhodný chlapík v domáckém prostředí, ale jakmile se pustí do širého světa bádání, zažívá prapodivná dobrodružství“.*

Metafyzika je produktem běžného poznání

Běžné vědomí vnímá jev a nehledá jeho podstatu. Nepoužívá přesných pojmů anebo naopak jejich špatně pochopenou přesnost absolutizuje. Zobecňuje nesouvisející a přeceňuje jednotlivé či zvláštní. Proti takovému hodnocení světa není nikdo imunní. Vyvaruje se jej zpravidla jen skutečný odborník, a jen ve svém oboru. Imunní nebyli ani funkcionáři komunistického hnutí, a výsledek se dostavil. Zjednodušování světa i marxismu patřilo k základním příčinám porážky socialismu v evropských zemích.

Jedinou obranou proti metafyzice je nejen pochopit dialektiku, ale přijmout ji za svou

Bez přílivu populace ze zemí hodně nemoderních je modernizovaná společnost ve finále odsouzena k vymření.
Jan Keller

Migrace

Kdyby opice neslezly ze stromů a nepřestěhovaly se jinam, lidstvo by nevzniklo. Kdyby každý biologický druh zůstal jen ve svých původních životních podmínkách, nevznikly by ani opice. I my, Češi, zde žijeme v důsledku migrace, nazvané „stěhování národů“. Migrantem byl Karel IV, Komenský, Masaryk i Marx.

Migrace je přirozený jev, starý jako život sám

Prvotní příčinou migrace člověka byly změny přírodních podmínek a snaha o přežití. Později to, že se přemnožil a dosavadní prostředí už jej nestačilo uživit, poté i to že byl z tohoto prostředí vytlačen jinými lidmi, kteří se také přemnožili. Po vzniku tříd přibyly důvody čistě lidské: byl vytlačován těmi, kteří chtěli bohatnout rychleji, a utíkal před nimi. Čím složitějším se stával člověk, tím přibývalo příčin jeho migrace. K těm existenčním se přidávaly i příčiny náboženské a politické, strach před nespravedlností i spravedlností. Migrovali jednotlivci i celé rody, a hledali lepší život.

Základní příčiny migrace jsou vždy ekonomické

Lidé opouštěli svá bydliště kvůli nepřízni přírody, odcházeli za vodou, na lepší pastviště, za úrodnou půdou, a když se stal hlavním výrobním způsobem kapitalismus, spočívající na námezdní práci, odcházejí za prací. Jen z českých zemí emigrovalo od druhé poloviny 19. století do počátku první světové války více než 1,3 milionu lidí. V době hospodářské krize emigrační vlna pokračovala, a poté lidé utíkali před fašismem. Také poúnorová a posrpnová vlna emigrace měla především ekonomický charakter, a politika byla spíš podnětem než příčinou.

I politická emigrace má svůj ekonomický základ

Ti, kteří již žili v lepších podmínkách, se většinou imigraci bránili, ale nikdy neubránili. Vždy docházelo k asimilaci a akulturaci migrantů, z čehož nakonec vznikaly nové národy. Nic nepomohlo zavírání lidí do ghett, rezervací, bantustanů či koncentračních táborů, apartheid a segregace, či jejich modernější podoba - multikulturalismus. Migrovali a migraci přežili jen ti nejsilnější, ale spolu s nimi často i největší lumpové. Některé národy se tak s velkou nadsázkou zformovaly jako zdraví a silní lumpové. Bez ohledu na původ se vždy člověk potkával se stejným biologickým druhem a mísil se s ním. Jazykové, kulturní, náboženské a politické bariéry vždy nakonec prorážel; třídní bariéry se však bourají nejhůře.

Migrace obohatila genetickou rozmanitost lidstva

Migrace oslabuje výchozí entitu a posiluje tu, do které přichází. Ale vždy jí přináší i problémy. Přináší své a vytváří nové. A ty doma zůstávají.

Mějme na pozoru, více nežli před migranty samotnými,
před těmi, kteří nás chtějí naředit a migranty sem zvou.
Pavel Siruček

(hmota) … se stejnou železnou nutností, s jakou vyhubí na Zemi svůj vrcholný výkvět – myslícího ducha, zrodí jej jinde a jindy znovu.
Bedřich Engels

Mimozemské civilizace

V dobách Karla Marxe měli lidé jiné starosti než mimozemské civilizace. S pokrokem vědy a techniky se však tyto starosti objevily. Mají je nejen umělci, zaplavující svět komerčním kýčem, ale i seriózní vědci. Vznikla astrobiologie, a k hledání mimozemského života se spojily desítky vědních oborů. Existence takových civilizací je hypotézou, a spory se vedou spíše o stupeň její pravděpodobnosti než o ni samou. Jedno je však jisté:

Nejobecnější přírodní zákony platí v celém hmotném světě

Pokud objevíme jiné civilizace, budou to bytosti hmotné, pocházející z hmotného světa, složeného ze stejných chemických prvků, jako naše planeta. Jen poměr jejich zastoupení bude jiný. A tyto prvky mají stejné vlastnosti i mimo naši planetu. Takže to mohou být jen bytosti, vzniklé v důsledku schopnosti uhlíku vytvářet neuvěřitelné množství složitých látkových forem, organických sloučenin, které jsou k vzniku myslícího života nezbytné. Vše další, co objevily přírodní vědy, musí ve své podstatě platit v celém vesmíru, jen jev může být jiný.

Avšak mají-li mimozemské bytosti myslet, musely projít velmi podobným evolučním vývojem jako člověk. Nebudou to hadi ani ryby, ptáci ani drobní hlodavci, nebudou vybaveny ničím, co by jim překáželo v práci. Naopak, musí být vybaveny podobným ústrojím, jako jsou ruce, smysly a mozek.

Existují-li mimozemské myslící bytosti, musí nám být biologicky podobné

Evoluční vývoj člověka však nebyl jen biologický, ale i sociální. Takže to nemohou být bytosti individuální, ale sociální. Musely by projít podobným sociálním vývojem jako člověk, vyvinout se společnou prací při přetváření své přírody, z níž vyplývají sociální vztahy, jejichž složitosti plyne nutně ze složitosti způsobu obživy. A své sociální vztahy nemohou takové bytosti, existují-li, vytvářet libovolně, ale jen v souladu se vztahy, za nichž vyrábějí.

Vyspělý život, existuje-li, musel projít podobnými stupni sociálního vývoje jako člověk. Nemohou k nám přiletět otroci či otrokáři, ani nevolníci či feudálové. Ti by to nesvedli. A že by k nám přiletěli soukromí, individuální výrobci či společnost s ručením omezeným, neočekávají ani ti největší fantastové.

Nejobecnější zákony sociálního vývoje platí všude, kde existuje sociální vývoj

Přírodní ani společenské zákony nelze vymyslet, vznikají objektivně jako součást každého prostředí současně s tímto prostředím, a spolu s ním zanikají. Takže, čekáte-li na přílet myslících bytostí, očekávejte reálné. Budou z hmotného světa a budou myslet materialisticky; budou ze světa, v němž platí zákony matematiky, logiky i dialektiky, a dialektický i historický materialismus jim nebudou úplně cizí. Jinak by nepřiletěly.

Klam a omyl záleží v tom, co přidáváme ze svého mínění.
Epikuros

Mínění

Člověk nikdy nic nepoznává najednou a úplně, ale vždy jen postupně a po částech. Poznání je procesem, na jehož počátku stojí smyslový vjem, vytvářející zdání, které se spojuje s dalšími empirickými poznatky a emocemi při nich vzniklými, nebo s nimi, byť jen okrajově, souvisejícími. Tak vzniká prvotní, dílčí poznatek, který se uchovává v paměti. K němu se pak připojují další podobné, náhodně vzniklé poznatky s daným předmětem poznání přímo či nepřímo související, jsou abstraktním myšlením zpracovávány ve své neúplnosti, postihující pouze jev či dokonce jenom tu jeho část, která nás nějak zaujala. Vzniká mínění. Je nesystematické a jednostranné, a jestliže jej člověk často vysloví a obhajuje, mění se postupně v názor.

**Mínění je neúplným, nahodile vzniklým a citově zabarveným stupněm poznání,
který zpravidla člověku postačuje k posuzování jevů, s nimiž se stýká,
ale které jej život nenutí posuzovat hlouběji a pronikat k jejich podstatě**

Mínění si vytváříme o věcech, procesech, vztazích i lidech, na nichž nám příliš nezáleží, které zatím nemůžeme či nechceme poznávat důkladněji. Je to mezistupeň mezi smyslovým a rozumovým poznáním. Nenutí-li nás život poznávat hlouběji, nevyvrací-li naše mínění, postačuje-li a obnovuje se na podobné úrovni, pak si na něj zvykáme, a stává se trvalým. Je iluzí, která je pohodlnější než další poznávání.

**Mínění je povrchním a většinou falešným poznáním,
ke kterému člověk přidává jen taková fakta, která je zdánlivě potvrzují.
Nepřidává-li je, pak své mínění zapomíná;
přidává-li je dlouho, pak se jeho mínění mění v přesvědčení.**

Mínění není jen obsahem individuálního vědomí, je i součástí vědomí společenského. Jedno z druhého čerpá, přičemž je výrazně ovlivňováno atmosférou ve společnosti a zpětně se na vývoji společenské atmosféry podílí. V minulost bylo individuální mínění ovlivňováno především nejbližší společností, tedy rodinou, spolupracovníky a přáteli, v posledních desetiletích je stále více ovlivňováno masovou propagandou. Individuální i veřejné mínění je tak stále více předmětem masové manipulace, a stále více je ovlivňováno emocemi než empirickými poznatky, s nimiž se už často dostává do rozporu. Už v počátcích těchto procesů to charakterizoval spolutvůrce americké ústavy B. Franklin slovy:

**„Veřejné mínění často není vůbec veřejné,
a ještě častěji není vůbec míněním.“**

Mínění je nutným, předstupněm skutečného poznání. Je-li konfrontováno s praxí, pak vede k hlubšímu poznání, odstraňujícímu iluze a směřujícímu k pravdě. Je-li však živeno iluzemi a lží, pak pravdivému poznání zabraňuje. Logickou kombinací více mínění pak vzniká pravdivý či falešný názor.

Mínění může směřovat k pravdě, ale nesmí ji nahrazovat

Kdo řídí minulost, řídí i budoucnost. Kdo řídí současnost, řídí minulost.
George Orwell

Minulost a budoucnost

Člověk mívá tendenci přeceňovat přítomnost. V teorii se to nazývá prezentismem, v praxi pragmatismem nebo prakticismem. Obojí je absolutizací současného a obojí přehlíží vývoj, který je vlastností všeho existujícího. Obojí pak člověka konzervuje a odsuzuje k neužitečnosti.

Existence je jednotou minulosti, současnosti a budoucnosti

Minulost prý je závislá na paměti. Nesmysl. Na paměti je závislý pouze stupeň našeho poznání minulosti. Minulost je objektivní. Jsou to kořeny naší přítomnosti. Subjektivní jsou pouze naše iluze o minulosti. Minulost působí nezávisle na nich.

Přítomnost je odrazem minulosti

Představy budoucnosti i minulosti jsou produktem našeho vědomí, ovlivněným našimi možnostmi, potřebami a zájmy, stejně tak jako naše představy o přítomnosti. Nejsou s nimi totožné, jen se jim více či méně přibližují.

Kdo není schopen poučit se z minulost, není schopen ovlivnit budoucnost. Může jí jen překážet. Uvízl v minulosti stejně jako ten, kdo v ní hledá vysvětlení všeho. Dívat se do minulosti z hlediska dnešních potřeb a zájmů, znamená vidět sám sebe v pokřiveném zrcadle. Dívat se do budoucnosti stejnýma očima, znamená nevěřit v ní.

Budoucnost je změněná přítomnost

Přítomnost oddělená od minulosti je nepochopitelná. Budoucnost oddělená od přítomnosti je neuskutečnitelná. Budoucnost, to je možnost. Jsou to podmínky chybějící v přítomnosti. Tvořit budoucnost, znamená vytvářet tyto podmínky a odstraňovat vše překážející. Kdo absolutizuje budoucnost, klopýtá v přítomnosti.

Minulost je třeba respektovat, budoucnost vidět a přítomnost měnit

Je běžnou snahou lidí měnit minulost. Přizpůsobovat ji svým momentálním potřebám a zájmům. Říká se, že „historii píší vítězové“. Ne, tvoří ji svými činy. Ale potom už ji mohou jenom přepisovat, ne měnit. Čím více se ji snaží přepisovat, tím menšími se stávají jejich činy, ač se chvíli mohou zdát většími.

Minulost, přítomnost a budoucnost tvoří vnitřně rozpornou jednotu. Je to boj protikladů, vnitřních i vnějších, měnících kvantitativní stránky skutečnosti, které se při dosažení určité míry mění v kvalitativní skoky, v negaci všeho neschopného existence v nových podmínkách i k opakování všeho rozvoje v nových podmínkách schopného. To ve svých důsledcích vede k vývoji od jednoduššího ke složitějšímu, od méně organizovaného k organizovanějšímu.

Historie je procesem přeměny minulosti v přítomnost a přítomnosti v budoucnost

V míře jsou, abstraktně vyjádřeno, sjednoceny kvantita a kvalita.
G. W. F. Hegel

Míra kvality

Míra kvality je filozofická kategorie, kterou se ve své dialektice poprvé zabýval G.W.F.Hegel. Je to pojem, umožňující pochopit proměnlivost světa v jednotě přetržitosti a nepřetržitosti jeho vývoje. Charakterizuje vývoj přírody, výtvorů člověka i jeho myšlenek.

Každá kvalita má své hranice, tj. míru kvantitativních změn, za níž už přestává existovat

Má dolní i horní hranice míry, přičemž platí, že všechny hranice v přírodě jsou neostré, tvoří nikoli bod či čáru, ale spektrum, jehož šíře závisí na vnitřních i vnějších podmínkách i okolnostech. Vnitřní rozpory při tom vytvářejí nutnost, zatímco vnější rozpory a okolnosti jsou stránkou nahodilosti.

Každou hranici je nutno vidět a respektovat, žádnou nelze absolutizovat

Méně důležité kvantitativní stránky mají rozmezí širší, podstatné vlastnosti vytvářejí hranice užší. V těchto mezích se mohou měnit, aniž dochází ke změně kvality. Ani tyto hranice však nejsou zcela ostré a pevné, pohybují se pod vlivem vnějších i vnitřních faktorů tak, jako se bod varu mění v závislosti na čistotě kapaliny či vnějším tlaku. Vývoj všeho začíná vždy změnou kvantitativních stránek, měnících se relativně pomalu pod vnějšími vlivy. Tím uvnitř dostávají do vzájemného rozporu jednotlivé kvantitativní stránky, a na druhé straně roste rozpor mezi nimi a kvalitou.

Míra kvality je prostor, při jehož překročení dochází ke kvalitativnímu skoku

Jakmile kvantitativní změny dosáhnou hranice míry, naruší se dosavadní jednota kvantity a kvality, kvalita puká, dochází k jejímu rozpadu, a v důsledku kvantitativních změn dochází k vytvoření kvality nové nebo ke vzniku více nových kvalit. Tento skok ruší některé kvantitativní stránky a vytváří nové; může být progresem i regresí. Je využitím některé z možností a tvoří možnosti nové. Vytváří novou kvalitu, ale současně také obrysy nových hranic její existence.

Čím složitější je daná kvalita, tím jsou hranice její existence širší a pružnější

Vše existující má více kvalit a každá kvalita konkrétně existujícího má své vlastní hranice míry. Zánik jedné kvality věci nemusí nutně znamenat zánik kvalit ostatních, tedy zánik absolutní. Například voda se kvantitativními změnami spočívajícími v jejím ohřevu mění varem v páru, její kvalita „tekutina“ se sice mění, avšak její kvalita „H_2O“ zůstává stejná. Je-li však v chladiči motoru jako „chladivo“, tato její kvalita zaniká. Míry různých kvalit stejné věci jsou rozdílné.

Vývoj je složitý proces, který nelze redukovat na pouhou posloupnost klidových stavů s pevnými hranicemi míry. Je jednotou nepřetržitých kvantitativních změn, probíhajících různou rychlostí a intenzitou v důsledku vnějších i vnitřních rozporů, přičemž měnící se hranice míry je jen jedním z pohledů na složitou měnící se skutečnost.

Třída, která je vládnoucí materiální mocí společnosti, je současně její vládnoucí duchovní mocí.
Karel Marx, Bedřich Engels

Moc

Po dlouhá staletí byly pojmy moc a autorita směšovány, zaměňovány i mlženy. Najdeme to i v dnešních učebnicích. Zatímco autorita se opírá o důvěru, o nevynucené podřizování se, moc je vždy vynucenou poslušností druhých.

Moc je vůle disponující silou

Stejně dlouhá staletí panuje názor, že moc pramení z vlády nad jinými. Avšak moc, která vládne nad jinými silou, musí mít prostředky k zaplacení této síly. Žádná síla se sama nedává k disposici k ovládání ostatních; buď je sama mocí, nebo jí slouží. Čím větší síla, tím více stojí. A dovolit si ji může pouze ten, kdo vládne výrobními prostředky. Moc není primárně vládou nad lidmi, ale vládou nad výrobou. Z materiální produkce pochází a jí také ve svých důsledcích slouží. Ve zvířecím stavu je moc uskutečňována silou vůdčího jedince, v prvotní pospolitosti lidí už také jeho přirozenou autoritou a silou celé skupiny, a od vzniku civilizace a tříd je moc uskutečňována prostřednictvím zvláštních ozbrojených skupin, státu a práva.

Moc je ovládáním materiálních procesů prostřednictvím činnosti lidí a jejich myšlení

S postupující dělbou práce se moc stávala stále složitější a vzdálenější od uskutečňující síly. Přibývalo zprostředkujících článků, kontrolních mechanismů zabraňujících jejímu zneužití ve prospěch někoho jiného utlačovaných si častokráte vynutil i pravidla, zabraňující zlovůli. Na realizaci moci se podílí stále více lidí i profesí. Odpor těch, proti nimž moc směřovala, si postupně vynucoval alespoň formální spoluúčast na moci i tříd nižších. Nejprve se bouřila vyšší aristokracie proti panovníkům; později se přidávala i ta střední. Podíl na moci vybojovala rodící se buržoazie; až nakonec si vyvzdorovaly volební právo i masy bezprostředních výrobců. Avšak skutečná moc zůstává stále v rukou těch, kteří ovládají materiální produkci životních potřeb. Nepramení z lidu, ale z vlastnictví výrobních prostředků.

Moc nad lidmi je jevem, moc nad výrobou je podstatou

Vykonavatelé moci jsou jen zprostředkujícími články. Mohou být jmenováni i odvoláváni, voleni i zbavováni funkcí. Kandidovat či přihlásit se do výběru může formálně každý. Ale každý je kontrolován a slouží. Kdo chce moc udržet, musí se o ni stále více, alespoň symbolicky dělit. Čím více se střídají jednotliví vykonavatelé, tím je moc stálejší. Čím více rozruchu kolem toho je, tím je skutečný zdroj moci nepřehlednější. Své opotřebované nástroje, to je osoby, funkce, strany a pravidla mění podle své potřeby i podle nálady mas.

Moc se nezískává a neztrácí ve volbách.
Moc se kupuje, prodává, krade a dědí spolu s výrobními prostředky.

Každá moc budí odpor a může jej překonat pouze tím, že zesiluje; jinak slábne. Tak se vždy dostane na hranice svých hmotných možností, a musí být vystřídána.

Vynalézaví lidé si vymýšleli a formovali bohy podle obrazu svého a podle potřeb své kasty nebo třídy.
Stanislav Kostka Neumann

Monoteismus a polyteismus

Původní přírodní formy náboženství vznikaly v rodové společnosti a měnily se spolu s vývojem rodu v kmen a vyšší formy pospolitosti. Animismus, tedy víra v samostatně existující duše živých i neživých objektů, a totemismus uctívající duše společných předků, postupně s rozšiřováním rodů v kmeny, migrací a asimilací lidí, měnily. Tak, jak se stěhovali a mísili lidé, stěhovala se a mísila i jejich božstva.

Polyteismus vzniká migrací a asimilací kmenů

Lidé si přinášeli staré bohy, měnili je a přijímali nové. Bohové se spojovali, personifikovali, měnili jména, podobu i význam. Stará božstva zakotvená v bájích přetrvávala a nově přejímaná existovala vedle nich. Vznikalo mnohobožství – polyteismus. Patří mezi ně např. indický hinduismus, japonský šintoismus, náboženství Starého Egypta i středomořského světa Antiky, severská náboženství z dob Vikingů, Mayský panteon i stará Slovanská náboženství. Po vzniku křesťanství byl pro tato náboženství používán hanlivý název „pohanství“; byla potírána, avšak mnohé jejich pozůstatky na okraji křesťanství přežívaly, třebaže v pozměněné formě, jako např. vánoce a velikonoce.

Polyteismus je produktem sociálních změn v období rozpadu prvotní pospolitosti

Po vzniku třídní společnosti se postupně centralizovala pozemská moc. Náboženství se stalo nástrojem ovládání potlačovaných, a aby mohlo plnit svou funkci, božstva bylo nutné hierarchicky uspořádat tak, jako tomu bylo ve společnosti. Mezi božstva se zavádějí příbuzenské vztahy, které přejímají formy pozemského patriarchátu. Původně významná ženská božstva se dostávají na vedlejší kolej a postupně mizí. Vznikali tak bozi hlavní a vedlejší, a nakonec bůh jediný. Nejvýznamnějšími monoteistickými náboženstvími jsou judaismus, křesťanství, islám a višnuismus, který patří k hlavním proudům současného hinduismu.

Monoteismus je odrazem společenských procesů centralizace moci

Po vzniku státu se náboženství stává jeho oficiální ideologií. Jednotlivé vládnoucí třídy si pak monoteistická náboženství upravují podle svých zájmů, které zakrývají v rozdílném výkladu věrouky a využívají k ospravedlňování svých vnitřních i vnějších bojů. V hinduismu tak vznikají buddhismus, sikhismus a džinismus, v křesťanství pravoslaví, katolicismus a protestanství, v islámu sunité a šíité. Pouze judaismus v důsledku rozptýlení Židů a šintoismus díky izolaci Japonska zůstaly poměrně jednotné.

Monoteistická náboženství se štěpí v důsledku mocenských bojů ve společnosti

Rozpad monoteistických náboženství na jednotlivé proudy, směry, církve, konfese a sekty nelze pochopit z věroučných rozdílů mezi nimi, ale pouze z protikladných mocenských zájmů, které tento rozpad vyvolaly.

Vpravdě lidská morálka, stojící nad třídními protiklady a nad vzpomínkou na ně,
bude možná teprve na vývojovém stupni společnosti, kde bude třídní protiklad nejen odstraněn,
ale i pro životní praxi zapomenut.
Bedřich Engels

Morálka

Prvotně pospolná společnost neměla právo. Řídila se svými zvyky, tradicemi, nutností a pudem sebezáchovy. Byla regulována morálkou, tedy praxí společně dodržovanou i vynucovanou. Její vžité zásady jsou obsaženy ve společenském vědomí, jsou proto stálejší a dodržovanější než pozdější právo. Jsou důležitým prvkem soudržnosti každého lidského společenství. Je to způsob života společnosti konzervovaný a měněný lidskou aktivitou i vědomím.

Morálka je panující společenská praxe

V době, kdy se společnost rozpadala na třídy, mající protichůdné zájmy, žijící odlišným životním způsobem, vytvářivší si jiné zvyky a tradice, tedy i odlišnou morálku, nemohla už morálka sjednocovat celou společnost. K tomu bylo vytvořeno právo, avšak morálka existovala dále, v souladu i v protikladu s ním.

Každá třída, dokonce každé povolání má svou vlastní morálku

Morálka je produktem života a prvkem samoregulace každé existující skupiny. Jsou to vžité společenské vztahy, nevytvářející se náhodně a vědomě, ale vždy pod vlivem materiálních podmínek a vnějších vztahů každé skupiny. A protože člověk žije na rozdíl od zvířat jen ve více skupinách současně, je ovlivňován morálkou každé z nich.

Morálka je vnitřně rozporná mezi skupinami, navenek i s etikou a právem

Morálka je vždy konkrétně historickým jevem, nemá jednou provždy daný, nadčasový obsah. Je podmíněna stupněm rozvoje výrobních sil, výrobních i ostatních společenských vztahů, a vždy se jen velmi těžko reguluje. Přesto se o to každá společnost snaží, podporuje či potlačuje její různé složky, vytváří nejrůznější etické normy i ideové systémy, pokoušející se morálku ovlivňovat. Etika však morálku popisuje, hlásá a hodnotí, ale nevytváří ji

Morálka, to je souhrn běžně se opakujících společenských vztahů, v dané době danou skupinou považovaných za účelné. Je historicky proměnlivým jevem, existuje uvnitř společnosti, je jí tvořena i měněna. Jakmile vznikne, reguluje zevnitř život společnosti k lepšímu i horšímu. Je to převládající způsob života skupiny měnící jedince, kteří z něho občas vybočují, čímž tuto skupinu poznenáhlu mění.

Morálka je obsažena ve společnosti, nestojí nad ní;
je jednotou jejího chování, jednání a myšlení

Jsou nesmyslné všechny pokusy vymýšlet jakousi univerzální, jednou provždy platnou lidskou morálku. Tu si vytvoří život sám, ale teprve tehdy, až společnost nebude rozpolcena třídními protiklady.

Morálka je panující společenská praxe.
Bedřich Engels

Morální opotřebení a inovace

Všechny výtvory člověka, stejně tak jako produkty přírody, stárnou a zanikají. Obojí je to materiálně podmíněno - v přírodě biologicky, ve společnosti sociálně. Výtvory člověka však nejsou opotřebovávány pouze používáním, tj. zjevným pohybem, fyzicky, ale i ve zdánlivé nečinnosti, pohybem relativním, tedy vývojem lidských potřeb a zájmů, s nimiž jsou ve vztahu. Svou stagnací se dostávají do rozporu s panující společenskou prací.

Morální opotřebení je nutnou fází vztahu produktu člověka a jeho potřeb či zájmů

Morálnímu opotřebení podléhají pracovní předměty i pracovní prostředky, stejně tak jako spotřební předměty. Nevyhnou se mu ani duševní, kulturní a sociální výtvory člověka, jestliže zaostávají za společenským vývojem, i když se tomu tak většinou neříká. Jsou to i poznatky, ideje, instituce a vztahy, které byly vytvořeny proto, aby člověku sloužily, a už mu sloužit nemohou, protože zaostaly. Platí to i o pravidlech, předpisech či zákonech. Morální opotřebení není jen kategorie ekonomická, ale i sociologická a filozofická. Morálně se opotřebovává vše, co svým zaostáváním za vývojem ztrácí svou funkci, společenskou užitečnost, a tím i svou původní kvalitu; stává se tím kvalitou jinou – odpadem.

Morální opotřebení či zaostávání je stejně jako fyzické ztrátou užitné hodnoty

Svou užitnou hodnotu má i člověk sám. Je to hodnota ne toho, co dokáže nashromáždit sám pro sebe či svou rodinu, ale toho co dovede dávat společnosti. Neboť skutečná hodnota člověka je právě v tom.

Jestliže je morální opotřebení člověka rychlejší než opotřebení fyzické, stává se člověk příživníkem

Svou produkci i výrobní prostředky člověk brání před morálním zaostáváním inovacemi. To jsou ale jen takové změny, které vedou ke snížení výrobní spotřeby či zvýšení užitné hodnoty. Změny vedoucí ke zvýšení ceny bez odpovídajícího zvýšení užitné hodnoty jsou jen podvodem člověka na společnosti. V tom je rozdíl mezi moderností a módností.

Svou společnost brání člověk před morálním zaostáváním revolucemi. To jsou jen takové společenské změny, které vedou k lepšímu využití stávajících výrobních sil a k rychlejšímu rozvoji výrobních sil nových, přičemž výrobní silou je samozřejmě i člověk sám.

Sám sebe může člověk chránit před morálním opotřebením pouze rozvojem svých znalostí a schopností, dovedností i návyků – tedy zvyšováním své kvalifikace. Při tom však musí neustále hledat ve společnosti takové postavení, které je v souladu s onou kvalifikací i jeho opotřebením fyzickým.

Morální opotřebení, stejně tak jako opotřebení fyzické, je vždy předstupněm zániku

Zamávání křídel motýla může později způsobit tajfun na druhé polokouli.
Edward Norton Lorenz

Motýlí efekt

Výše uvedená alegorie sice odporuje jak fyzikálním, tak meteorologickým zákonům, avšak neobratně vyjadřuje známou skutečnost, že se i malé počáteční změny se mohou projevit dalekosáhlými důsledky v budoucnosti. Podobné jevy popisujeme např. jako řetězovou či autokatalytickou reakci, dominový či lavinový efekt apod. Z podobných principů vychází např. Teorie velkého třesku, kdy změna v malém hmotném seskupení vytvořila Vesmír, některé teorie vzniku života na Zemi, podle nichž počátkem byla jediná buňka, náhodně vzniklá nebo připutovavší z kosmického prostoru apod. Ostatně jeden špatně uvařený luskoun ve Wuchanu a ochromení ekonomiky celého světa je stejným příkladem. Pouze nevíme, jestli to byl luskoun, jestli to bylo v Číně, ale přesně víme jen to, že Číňané virus poprvé rozpoznali, a na konci byla pandemie. Vše to jsou příklady, u nichž známe jen důsledky a nanejvýš předpokládáme některé části řetězce možného zprostředkování. Nevíme nic, avšak shodujeme se na tom.

Efekt motýlích křídel je alegorií naivně popisující dialektiku světa

Zamávání motýlích křídel nemůže být příčinou. Nanejvýš symbolizuje podnět, jako jeden z prvků dialektiky. Sám o sobě nic neznamená, pokud není náhodným spouštěčem existujících nutností. A pokud tyto nutnosti existují, je lhostejno, jaký je podnět. Ten neprodukuje ani možnost, ani nutnost, jen je náhodně spojen s existující příčinou a jejím nutným účinkem.

Náhodný podnět může mít zdánlivě velký následek jen tehdy, jestliže jsou v daném prostředí nahromaděny velké rozpory, ukryté v napjatém klidu. Náhodný podnět tyto rozpory nemůže vyvolat ani řešit, pouze spouští řešení prvního z nich.

Malý podnět není schopen způsobit kvalitativní změny probíhající skokem, dokonce ani předchozí změny kvantitativní. Ty musejí existovat již před ním, a náhodný podnět je jen jednou z mnoha okolností, která mohla být nahrazena okolností zcela jinou. Ono „zamávání motýlích křídel“ nevytváří řetězec kauzálních souvislostí, který musel vždy existovat před ním. Takové řetězce existují, aniž by byly zjevné, a jsou nedílnou součástí univerzální souvislosti světa.

V přírodě takové rozpory, souvislosti, nutnosti i možnosti nalézáme snáze. Ve společnosti je tvoří skrývané zájmy velkých skupin lidí, a proto se hledají hůře. Tím spíše, že jsou zakrývány předem připravenými záminkami, jako bylo přepadení vysílače v Gliwici. Funkci „motýlích křídel“ mohou plnit jakékoli okolnosti, ať je to „sedm kulí v Sarajevu“ či newyorská „dvojčata“.

**Skutečná věda nezkoumá „motýlí křída“, nehledá za vším boha, osud či ženu.
Dialektický materialismus hledá existující zákonitosti, rozpory a vztahy,
vytvářející nutnosti a možnosti**

Kdo hledá „motýlí křídla“, zatajuje existující vztahy
Autor

Moudrost je dcera zkušenosti.
Leonardo da Vinci

Moudrost

Stovky moudrých, a často velmi vtipných definicí moudrosti lze nalézt ve výrocích moudrých i vtipálků. „*Není to mnohoučenost*“, tvrdil Hérakleitos, „*je to praktická idea*“, říkal Kant. Moudrost má mnoho tváří, v každé situaci vypadá jinak, ale vždy má cosi společného.

Moudrost je schopnost zjednodušit věci na účelnou míru

Je to schopnost reagovat ve správném čase správným způsobem, s rozumem i citem, s nadhledem i smyslem pro podstatný detail. Je to i schopnost nereagovat v okamžiku, kdy žádná reakce není účelná.

Moudrost je poznání spojené se zdrženlivostí
vůči momentálním nepodstatným podnětům, tedy s rozvahou a skromností

„*Je to umění milovat anděly a vycházet s čerty*“, napsal Miguel Ángel Asturias, držitel Nobelovy ceny za literaturu. Je to schopnost mlčet, když nevíš, a mluvit, lze-li tím něco změnit. Je to umění říci pravdu a neurazit, být prospěšný a nechlubit se, vidět široké souvislosti a nenechat se jimi zmást.

Moudrost je plodem harmonického světového názoru

Moudrost je vždy charakterizována jako schopnost či vlastnost člověka. Jenže každá vlastnost člověka je vždy jeho vztahem ke světu. Není pasivním souhrnem nějakých individuálních předpokladů, ale aktivním používáním předpokladů vhodných. Je to respektování i překonávání překážek, odvaha měnit věci k lepšímu a schopnost nadělat při tom co nejméně škod.

Moudrost je společensky užitečný vztah jednotlivce k přírodě a společnosti.
Moudrost je umění zjednodušit si problém na účelnou míru.

Když se počala rodit filozofie, Pythagoras ze Samu, slavný matematik jehož věta se vyučuje dodnes, ji nazval láskou k moudrosti. Tisíce pozdějších mudrlantů však z filozofie moudrost odstraňovalo. Moudřejšími často byli venkovští kováři, kteří toho sice moc nevěděli, ale uměli to používat.

Mezi znalostmi a moudrostí je hluboká propast,
kterou může překlenout jen jediný most: poctivá práce pro druhé

Věda je uspořádané vědění, kdežto moudrost je uspořádaný život
Immanuel Kant

Všechno, co člověk umí, se nejprve zdálo nemožným.
Autor

Možnost a skutečnost

Rozum dal člověku možnost plánovat možné i snít o nemožném. Ve skutečnosti však žije ve světě, v němž je možné vše, co neodporuje zákonům přírody a nemožné to, co jim odporuje. Možnost a skutečnost jsou kategorie zkoumající vztah přítomnosti a budoucnosti, přičemž pravděpodobnost je mírou možnosti.

Možnost, to je dosud neúplný soubor podmínek k budoucí změně

Doplněním těchto podmínek se možnost mění v novou skutečnost. Je to vnitřní schopnost skutečnosti ke změně. Změny nemůže být dosaženo sněním, jen materiálními procesy, hmotným pohybem člověka či přírody, změnou jejich vztahů. Možnost nestojí nad skutečností nebo před ní; je v ní obsažena. Možnost, to je právě ona chybějící součást skutečnosti, podmínka, bez níž ke změně nedojde. Skutečnost, to je úplný soubor podmínek existence, vytvořený předchozím vývojem, obsahující část podmínek pro budoucí změnu. Vznikla negováním minulé skutečnosti, a vždy v sobě obsahuje zárodky budoucí změny.

Skutečnost je současnost zahrnující prvky minulosti i budoucnosti

Každá nová skutečnost vzniká z prvků minulého, které přejímá či odmítá, mění jejich vztahy a přijímá prvky nové. Tato změna probíhá nejen změnou vnitřních, ale i vnějších vztahů. V dlouhodobém trendu nové skutečnosti nastávají vždy ve složitějších podmínkách, a vytvářejí převážně podmínky ještě komplikovanější. Svět se tím rozrůzňuje. Čím složitější je prostředí, tím více nových možností vzniká. Možnost je cesta nutnosti. Možnost se rodí změnou okolností na podmínky.

Každá nová skutečnost vytváří přinejmenším dvě nové možnosti

Existence přírody, člověka i myšlení, to je proces neustálé přeměny skutečnosti a vytváření nových možností. Jsou-li splněny podmínky pro jednu z možností, začíná se prosazovat nutnost. Jsou-li splněny podmínky pro více možností, rozhoduje nahodilost. V přírodě to probíhá živelně, člověk svou prací vědomě a záměrně vytváří podmínky pro nové skutečnosti.

Plánování je vědomým, lidským způsobem přeměny možností ve skutečnost

Vědomé odhalování možností a jejich přeměna ve skutečnost, tedy plánovitá práce, to je způsob existence člověka. Každý nově vzniklý poznatek se zdál zprvu rouháním, každý nový sen se vždy zdál neuskutečnitelným. Ale každý poznatek člověk nakonec ve své praxi využil ke změně svého života, a každý nový sen se alespoň pokusil uskutečnit. Nešlo to nikdy jinak, než změnou podmínek ve skutečnosti obsažených. Vše, co je dnes skutečné, se kdysi zdálo nemožné, ale ne každý sen je možné změnit ve skutečnost.

**Člověk svou prací vytváří nové možnosti, a z nich nové skutečnosti,
které jsou jeho inspirací pro další přeměnu světa.
Příroda činí totéž živelně, bez účasti vědomí, a s člověkem se při tom střetává.**

Snahy Německa vytvořit multikulturní společnost totálně selhaly.
Angela Merkelová

Multikulturalismus

Migrace lidí byla přirozeným procesem po celou dobu vývoje lidstva až do té doby, kdy člověk zaplnil celou obyvatelnou část planety. Poté začala narážet na překážky, které už nebyly přírodního, ale stále častěji sociálně-ekonomického charakteru. Tam, kde byly tyto překážky tvořeny rozdíly jazyků, náboženství, tradic a kultury v nejširším slova smyslu či biologickou odlišností, člověk je vždy po několika generacích překonával. Dokázal se přizpůsobit ekonomicky, sociálně i kulturně novým poměrům, protože mu prostě nic jiného nezbývalo. Jakmile však byly tyto rozdíly zneužívány v zájmu vládnoucí třídy, především vždy když docházelo k ekonomickému útlaku migrantů, byla uměle mezi přistěhovalce a starousedlíky stavěna bariéra, a existující rozdíly ideologicky zveličovány a vysvětlovány jako nepřekonatelné či přirozené.

Překážkou soužití lidí nejsou jejich rozdíly, ale zájmy vládnoucích tříd

Různé kultury vedle sebe a spolu žily, ovlivňovaly se a obohacovaly, vytvářely společně kultury nové, stejně tak málo věčné jako byly ony samy. Pokud toho nebyly schopny, na daném území zanikaly, a rozvíjely se jinde a jinak. Uprostřed těchto procesů v některých kapitalistických zemích, z ekonomicky podmíněného nacionalismu, počaly vznikat úvahy o nacionální sebezáchově. Jsou sice krásné a opodstatněné všude tam, kde existuje národnostní útlak i z něho vyrůstající odpor, ale nerealistické tam kde hospodářský život více skupin prorůstá, a nezbytně vede k následným procesům prorůstání kultur, tradic a v konečné fázi i k nutnosti hovořit jedním jazykem, nebo se naučit jazyky oba. Ze strachu z nevyhnutelné nutnosti vzájemného ovlivnění a sblížení, z neochoty přijít o svou především ekonomickou nadřazenost, z obavy o čistotu svého tradičního náboženství, a někdy i ze skrývaného rasismu, počaly vznikat teorie multikulturalismu, odlišně chápané a uskutečňované v různých zemích. Jejich projevy jsou různé, podstata stejná: jde o oddělení, separaci. Je vždy více či méně skrytou formou apartheidu.

Multikulturalismus je snahou zastavit vývoj, zachovat si své výsadní postavení, izolovat se od těch druhých a formálně je neutlačovat, což by vzbuzovalo odpor

Takové snahy mohou vypadat chvályhodně, jsou určitě pokrokem proti předchozímu rasismu a šovinismu, avšak jsou nehistorickou utopií. Multikulturalismus může fungovat pouze krátkodobě, přechodně, může potlačovat vzájemné antipatie do doby, než budou nalezena jiná racionální řešení, která jsou ale vždy jen dílčí, ale hlavně jen do té doby, než jeho autoři pochopí, že vývoj se zastavit nedá. Kdo chce uchránit svou národní identitu, neměl by organizovat masové přistěhovalectví, nebo jinde vytvářet podmínky pro masové vystěhovalectví. Obojí je zločinem, a žádná teorie to potom nezachrání.

**Multikulturalismus je jen jednou ze slepých uliček vývoje,
avšak hledání uliček je neodmyslitelnou součástí vývoje,
v němž se nakonec proti vůli všech prosadí nutnost**

Výtvory lidského mozku jsou koneckonců také produkty přírody,
nejsou v rozporu s ostatní přírodní souvislostí, ale odpovídají jí.
Bedřich Engels

Myšlení

Myšlení bývá považováno za nejvyšší formu aktuálního odrazu objektivní skutečnosti člověkem. Avšak procesy jeho vzniku a fungování jsou daleko složitější a dosud jen málo prozkoumané, což je pochopitelné. Myšlení může být prozkoumáno jen sebou samým. Je základem vědomí, které je však širší, neboť zahrnuje i své předpoklady, jako jsou např. smyslové poznání, zkušenost, paměť, prožitky, řeč a emoce. Myšlení je výsledkem předchozích jednodušších forem odrazu.

Je to proces zpracovávání předchozích odrazů objektivní reality, které jsou uloženy v paměti, jejich třídění, zobecňování, přemísťování i odmítání, spojování a proplétání vjemů, vytváření vztahů mezi uloženými odrazy a z toho vznikajícími pojmy. To vše probíhá v paměti, v níž se vyděluje část, kterou lze nazvat operační pamětí, a která je druhou signální soustavou, či vyšší nervovou činností. Myšlení přijímá podněty vnější i z vlastní paměti a činnosti, a z nich vytváří impulzy nové.

Myšlení je odrazem odrazů; je vznikem a pohybem pojmů

Aby se myšlení mohlo rozvinout, musí si člověk vytvořit zcela nový typ podmíněných reflexů, neprobíhajících už jen mezi vnějším podnětem a chováním těla bez účasti vědomí, ale nejprve mezi vnějším podnětem a pamětí, a později už i uvnitř paměti jako reakce na podněty nejen vnější, ale i vnitřní.

Myšlení vzniká vzájemným odrazem podmíněných reflexů uvnitř paměti

Tu si ale člověk nedokáže vytvořit sám, k tomu potřebuje společnost, poznatky mnoha generací, jejich řeč a hlavně aktivní činnost ve společnosti. Potřebuje se učit nejen metodou pokus a omyl, nejenom napodobováním, tak jako zvířata. Jeho svět je složitý na to, aby mohl poznávat sám vše od začátku, a jeho život je na to příliš krátký. Musí od společnosti přejímat již hotové. Je to lidský způsob vnímání.

Myšlení je přírodně společenský proces

Idealisté považují myšlení za něco ideálního, nemajícího materiální základ. Individualisté chápou myšlení jako výlučnou záležitost jednotlivce, a vulgární materialisté jej redukují na souhrn fyziologických procesů, nesouvisejících se společností. Iracionalisté popírají poznávací schopnosti racionálního myšlení a pozitivisté se omezují na logické vazby mezi jeho jednotlivými operacemi. Biologizující přístupy připisují často schopnost myšlení i ostatním vyšším živočichům a technokraté i lidským výtvorům, strojům. Racionalisté jej oddělují od emocí a staví proti nim, a hlupáci nemyslí vůbec; stačí jim nazírání.

Myšlení je jedna z nejvyšších forem pohybu, vzniklá výlučně ve společnosti, ve spojitosti s řečí jako produkt práce

Myšlení, vědomí, rozum, to jsou jen různé pohledy na totéž
Autor

Co je to lidské myšlení? Je to myšlení jednotlivého člověka? Nikoli.
Ale existuje jen jako jednotlivé myšlení mnoha miliard minulých, přítomných i budoucích lidí.
Bedřich Engels

Myšlení a rozum

Myšlení je procesem poznávání, při kterém se formuje vědomí. Různé vědy, dokonce i jednotliví vědci však používají pojmy myšlení, mysl, rozum, psychika či inteligence natolik volně, že to vyvolává otázku, zda jde vůbec o vědu. Pravdou je, že ze všeho nejméně člověk zná sám sebe. Myšlení není jen konkrétním vnímáním jevů a procesů poznávaných smysly. Je to zobecňování, používání již vytvořených pojmů a vytváření nových, jejich spojování v něco nového. Myšlením není pouhá registrace stavu a změn, ale hledání jejich příčin. Není to jen vnímání jevů, ale hledání jejich podstaty. Není to jen zkoumání skutečnosti, ale i hledání možností z ní vyplývající.

Myšlení je hledáním podstaty, příčin i možností jejich využití.
Je to aktivní vnímání; teprve jím se formuje vědomí.

Myšlení zpočátku jen pomalu a těžce vznikalo současně s prací. Tak jako potřebujeme čas na strávení získané potravy, potřebujeme i čas na zpracování získaných poznatků. A stejně jako potřebujeme energii ke každé činnosti, potřebujeme ji i k myšlení. Pokud však člověk dovedl odnímat přírodě jen tolik, kolik potřeboval k uhájení existence, nezbývalo mu mnoho času ani energie na myšlení. Tak jako trávení potřebuje určitý odstup od jídla, potřebuje myšlení i určitý odstup od práce. Tím se počalo odlišovat od bezprostředního nazírání.

Teprve výroba nadproduktu uvolnila člověku možnosti rychlejšího rozvoje myšlení

Čím složitější byla produkce člověka, tím složitější dělbu práce vyžadovala. Různé činnosti dosud spolu související se relativně oddělovaly, až byla nakonec oddělena práce fyzická a duševní.

Oddělení fyzické a duševní práce urychlilo rozvoj myšlení,
avšak současně otevřelo ohromný prostor pro vytváření a zdůvodňování iluzí,
které dosud vznikaly živelně v procesu praxe

Myšlení, to jsou hmotné procesy probíhající uvnitř našeho těla, které nevnímáme, stejně jako nevnímáme např. svůj vnitřní tok živin; poznáváme pouze jejich celkový výsledek. Proto se nám zdá myšlení nehmotným, přestože je na existenci příslušné hmoty vázáno a nemůže existovat bez ní.

Myšlení i vědomí jsou produktem nejvýše organizované hmoty

Myšlení je systémem podmíněných reflexů, probíhajících uvnitř paměti v důsledku účelného uspořádání poznatků, který si člověk buduje učením, a který dokáže aktivovat i usměrňovat svou vůlí, získávat při tom poznatky nové, využívat je a ukládat do paměti. Spolu se svými smysly a emocemi tak vytváří své vědomí.

Myšlení a práce jsou způsobem existence člověka.
Obojím se odlišuje od ostatních živých tvorů,
a říká tomu rozum.

Mýtus se zprvu šířil od ohniště, později z kazatelen, a dnes ho šíří novináři.
O tom, které příběhy se budou lidem vyprávět, rozhodovaly vždy zájmy silných.
Autor

Mýtus, legenda a paradigma

Mýtus je tradováním umocněná iluze. Je to výklad světa postavený na příběhu; výklad tajuplný, snadno srozumitelný a krásný. Neříká pravdu, ale jak ji vidět. Přenáší se z generace na generaci, každá si jej vylepší, přizpůsobí momentální situaci, a tak přežívá na podobném principu, jako dobrá anekdota. Mýtus nelze vyvracet porovnáváním s realitou, neboť už je od ní zcela vzdálen.

Křesťanství převzalo od židovské víry odmítavý vztah k mýtům, avšak záhy počalo vytvářet mýty nové. Zakořenily ve společenském vědomí, a je proto daleko snazší překonat je ve svém individuálním vědomí než ve vědomí ostatních. Mýtus sice vyvolává racionální kritiku, avšak vytrvale jí odolává. Je to historicky vzniklý ideální fakt, který nestačí jen odmítnout. Má svůj účel. Vytvářejí si jej vítězové i poražení, vládnoucí i ovládaní, přičemž ti první mají vždy výhodu: disponují prostředky k šíření a upevňování mýtů. Stejný příběh se dá vyprávět různě.

Pravda slouží k ovládání přírody, mýtus k ovládání člověka

Legenda je mýtus o člověku, budovaný propagandou a uměním tak dlouho, až mu věří skoro všichni. Historie je plná legend. Například že byl Masaryk velkým filozofem nebo Havel významným dramatikem. I Lenin byl svého času vydáván za mimořádného filozofa, ačkoli on sám sebe považoval za „*pouhého propagátora marxistické filozofie*“. Legenda zbavuje člověka běžných lidských vlastností, chyb i nedostatků a připisuje mu vlastnosti či výkony mimořádné. Z někoho udělá génia, z jiného lumpa.

Legenda není zdrojem poznání, ale nástrojem ovládání lidí

I věda má své iluze, a jejich tradováním vznikají mýty. Iluze vznikají nutně při každém poznání, jsou i nedílnou součástí vědy, která pracuje tak, že je vytváří, ale vzápětí boří. Někdy se ta nejpřijatelnější iluze ustálí, vědci ji většinově mlčky na čas přijmou jako předpoklad, protože není moudré bouřit proti ní bez důkazů. Tak vznikaly iluze o Zemi jako o plochém prostoru, její nehybnosti, o absolutní platnosti eukleidovské matematiky či Newtonovy mechaniky. Dodnes se traduje mýtus o Darwinově teorii jako o pouhém plynulém vývoji, v němž kvalitativní skoky nemají místo, ačkoli Darwin sám tento skok objevil a popsal. Kdoví, co z dnešní vědy bude jednou uznáno jako pouhá iluze. I ty nejslavnější teorie se toho mohou dočkat.

Věda své mýty odborně nazývá paradigmatem

jako pěna se na bouřlivých vlnách poznání přiživují mnozí popularizátoři, kteří do vědy vkládají své vlastní interpretace, ovlivněné různorodými světonázorovými východisky a společenskými zájmy, snahou zviditelnit se či vydělat. Za vědu, stejně tak jako za filozofii či umění, se potom vydává ledacos, i nově budované mýty. Protože mýtus je silnější a zajímavější než pravda. Proto mu snadno uvěří i jinak racionálně uvažující člověk.

Mzda je cena dělníkovy práce.
Karel Marx

Mzda a plat

Tato dva pojmy bývají běžně směšovány a zaměňovány, neboť se jeví stejně. Ve skutečnosti mají odlišnou podstatu, a prostředky, jimiž jsou propláceny, mají odlišný původ. Jen bankovky jsou stejné.

Mzda je cena pracovní síly, kterou prodává zaměstnanec svému zaměstnavateli v kapitalistických tržních vztazích. V jevové formě vystupuje jako odměna za práci, v podstatě je přeměněnou formou hodnoty pracovní síly vyjádřenou v penězích. Je určována tak, aby reprodukovala pracovní sílu i v příštích generacích; je její cenou. Není to cena či hodnota výsledků práce; ta je vyšší o nadhodnotu, kterou si ponechává zaměstnavatel, a která se přeměňuje v zisk. Zajišťuje pouze prostou reprodukci pracovní síly, a tím i její společenské postavení. Její výše se určuje Marxovými slovy *„nepřátelským bojem mezi kapitalistou a dělníkem.“* Mzdu však nedostávají jen dělníci, ale všichni zaměstnanci podílející se na výrobě svou produktivní i neproduktivní prací. Není podstatné, jaký konkrétní druh práce příjemce vykonává, podstatné je pouze to, že tak činí ve vztazích vytvářejících zisk a umožňujících vykořisťování.

Mzda je placena z kapitálu, je cenou pracovní síly;
vstupuje do hodnoty produkce a do její ceny,
reprodukuje pracovní sílu, a tím i sociální postavení svého příjemce

Plat, ačkoli má stejnou podobu, má jiný původ. Není vyplácen z kapitálu, ale z důchodu přerozděleného státním rozpočtem.

Plat je vyplácen z důchodu, je cenou funkce;
reprodukuje sociální postavení příjemce, a tím i jeho pracovní způsobilost

Administrativní označení těchto dvou druhů příjmů nemusí vždy odpovídat jejich podstatě, zejména v případě vícesložkových příjmů. Podle českých právních předpisů je např. platem odměna zaměstnanců státu, krajů, obcí a jimi zřizovaných organizací, zatímco mzdou se rozumí příjmy všech ostatních. Odborníci se na toto téma mohou dohadovat, přít se např. o to, zda jsou tantiémy členů statutárních orgánů v podnikové sféře mzdou či platem apod., ale obecně platí:

Na platy vydělávají příjemci mzdy

I platy mají své nejhlubší kořeny ve sféře materiální výroby, která jediná vytváří nadprodukt, jenž je proměňován v nadhodnotu, zisk, daně a úrok, a je prapůvodním zdrojem všech důchodů. Vytváří jej ten, tak zvanou vyšší společností nejopovrhovanější: dělník, ať se mu říká jakkoli, ať stojí u lopaty, za strojem či sedí v kravatě za velínem. Ti ostatní se pouze dělí o výsledky jeho práce.

Skutečným pramenem všech příjmů je práce v materiální výrobě

Mzda je určována množstvím práce, plat společenským postavením
Autor

Náboženství je produktem tupé závislosti člověka na přírodních i společenských silách.
a tuto tupou závislost prohlubuje.
Karel Marx

Náboženství, religiozita a jejich kořeny

Křesťanští vzdělanci rádi odvozují tento pojem od latinského slova re-legere, což by znamenalo znovu pročítat. Tím zdůrazňují duchovní stránku tohoto jevu. Je to nesmysl, protože tento pojem vznikl v době, kdy toto náboženství nemělo ještě písemnou podobu a většina lidí neuměla číst a psát. Pojem religion pochází z daleko prozaičtějšího slova religö, což znamená spoutat, přivázat či uvázat.

Náboženství je společenské pouto člověkem vymyšlené a člověka ovládající

Jeho zárodky se rodily současně s tím, jak se vyvíjela schopnost člověka abstraktně myslet. Dospěl nejen k pravdivému poznání, ale i k omylu. Člověk si začal vysvětlovat přirozené věci něčím nadpřirozeným, nahradil fakta iluzí. Došlo k tomu všude na zemi, kde člověk dosáhl tohoto stupně rozvoje. Gnoseologickým kořenem náboženství je abstraktní myšlení, jehož je nutným důsledkem.

Náboženství je falešným odrazem skutečnosti ve vědomí lidí

Abstraktní myšlení by však ke vzniku náboženství nestačilo. Spolu s myšlením se rozvíjela i emocionální stránka člověka. Dříve, měl-li člověk strach z něčeho nepoznaného, utekl nebo se skryl. Bál se toho, ale nebál se smrti, protože její nutnost si neuvědomoval. Po vzniku vědomí se však bál i toto, co nehrozilo bezprostředně, protože to dovedl předvídat. Měl strach z přírodních sil, které jej utlačovaly. Člověk však nemůže žít trvale ve strachu. Musí si nalézt přijatelné vysvětlení, útěchu a vytvořit naději. A ty jsou psychologickým kořenem náboženství.

Náboženství je produktem strachu a touhy

Jakmile se lidská společnost rozpadla na třídy, začaly člověka utlačovat kromě sil přírodních i síly společenské. Byly stejně kruté, nepostižitelné, nepochopitelné a nepřemožitelné. Slovy K. Marxe *„pozemské mocnosti přijímají formu mocností nadpozemských“.* Tak vznikly i sociální kořeny náboženství.

Náboženství se stalo nástrojem i produktem třídního útlaku

Všechny toto příčiny vzniku náboženství působí společně v dialektické jednotě, vzájemně se ovlivňují a posilují. Výsledkem je vždy objektivní idealismus. Náboženství se projevuje jako víra lidí v cosi silnějšího, než jsou oni sami, zpravidla v bohy. V ucelené podobě to člověk ztvárňuje v ideje, vytváří si při tom příslušné instituce, z nichž nejznámějšími jsou církve, a to všechno dohromady vytváří zvláštní společenské vztahy, které výrazně ovlivňují život člověka a mění jej. Náboženství vedle své psychologické funkce, poskytující útěchu, plní i svou významnou sociální funkci, díky které přežívá bez ohledu na rozvoj poznání.

Náboženství člověka spoutává, činí jej ovladatelnějším v jeho pokoře i vzdoru

Podle Ježíše Krista chudí nemají litovat nad svým stavem,
protože samotná chudoba jim připravila lehčí cestu ke spasení, jestliže trpělivě snášejí svou bídu.
Pius IX

Náboženství a jeho sociální funkce

V prvotní pospolitosti lidí se náboženství v mnohém prolínalo s morálkou. Přirození vůdci postupem času začali náboženství ovlivňovat a využívat jako jeden z nástrojů svého vedení. Byli současně světskými i duchovními vůdci, o čemž dodnes svědčí společný základ slov kníže a kněz ve slovanských jazycích. Svou vůli často vydávali za vůli božstev, čímž posilovali svou moc. Stali se proroky.

V pravěku existovala jednota duchovní a pozemské moci

S počínající dělbou práce, se i řízení věcí náboženských počalo oddělovat jako samostatná činnost. Vedle sebe existovat dvě autority - přirozená a náboženská, které spolu na jedné straně vedly zápas o moc, ale na druhé straně byly nuceny spolupracovat. V dobách silných společenských rozporů se boj společnosti do náboženství přenášel, a pak se rozdvojovalo. Stálo proti sobě tak jako společnost. Kdo zvítězil, ovládl i náboženství.

Náboženství je nástroj ovládání lidí; rozšiřuje se a mění spolu s politickou mocí

Náboženství sloužilo k integraci společnosti, i když ji často dezintegrovalo. Všechny velké sociální a mocenské boje třídní společnosti se odehrávaly mezi lidmi, kteří masově věřili v bohy. A božstva se tak stávala praporem i štítem, za kterým se skrývaly jejich ekonomické zájmy. Víra lidi spojuje stejně tak snadno, jako je rozděluje. Záleží jen na tom, komu slouží. Každé náboženství bylo vždy nakonec zneužito. Jeho dějiny jsou dějinami bojů o moc, za nimiž nestála víra, ale bohatství.

Náboženství není příčinou válek a konfliktů, je jen prostředím, v němž probíhají

Společná víra dává potlačeným iluzi určité rovnosti s elitami, zatímco elity ji využívají k zdůraznění svého postavení. Posvěcuje dané sociální vztahy, ospravedlňuje zavedené společenské pořádky a přispívá k jejich upevnění. Revolta proti nim vždy nutně byla i vzpourou proti vládnoucímu náboženství. Proto je náboženství podporováno panujícími třídami. J. J. Rousseau to říká slovy: *Náboženství nás nutí věřit, že lidé jsou nerovní proto, že tomu chce sám Bůh.“*

Čím pevněji je náboženství institucionalizováno, čím větší má ekonomickou sílu, tím konzervativnější je jeho společenská role

Náboženství bylo nejorganizovanější silou společnosti, a tak plnilo i některé další společenské funkce. Bylo šiřitelem osvěty, ale i pověr; podporovalo kulturu, ale také ji ničilo. Šířilo vzdělání, ale také jej degradovalo. Pomáhalo rozšířit písmo, ale stejně tak rádo pálilo knihy. Někde bylo nositelem pokroku, jinde jeho brzdou.

Náboženství ve vyspělé společnosti jen přežívá udržováním lidí v poslušnosti

Bůh je nejlepší a nejlacinější dráb; hlídá člověka i v posteli
Autor

Buržoazní nacionalismus zvedá hlavu jiných národů.
V. I. Lenin

Nacionalismus a šovinismus

Zdůrazňování svébytnosti, významu, práv, často i nadřazenosti vlastního etnika, a obrana jeho zájmů jsou starší než písmo. Vyskytují se v bájích, pověstech i v nejstarších dochovaných textech. V dobách, kdy buržoazie vytvářela výrobní prostředky potřebující zdroje z velkých území a schopné na tato velká území přeměnit v trhy, kdy se stala feudální panství, jejich uzavřenost a omezenost, feudální cla a mýta překážkou dalšího rozvoje, vytvářela spolu s odstraňováním těchto bariér národní státy, měnící politicky i ekonomicky dosavadní hranice. Vznikal národ, a spolu s ním i ideje, novou, národní formu pospolitosti odrážející. Byly to ideje nové, o moc bojující třídy a v tomto boji vítězící, považující národ za věčný.

Nacionalismus je ideologií buržoazie v dobách boje o moc a v nově nastoleném kapitalismu volné soutěže

Odráží zájmy této nové vládnoucí třídy a prosazuje je do vědomí ostatních. Je přijímán a prosazován i velkou částí inteligence sloužící nové třídě, a tudíž spjaté s jejími zájmy, ale je přijímán i velkou částí ostatní populace, pro níž je proti předchozímu stavu určitým pokrokem.

Nacionalismus je ideologie a politika absolutizující národní odlišnosti

Zpravidla bývá produktem a nástrojem útlaku jiných etnik. V praxi je politikou často využíván k odvádění pozornosti od jiných, skutečných vnitřních problémů. Zdůrazňuje vládnoucí zájmy jako národní zájmy a je nástrojem prosazování vedoucí úlohy panující třídy.

Nacionalismus je ideovou i politickou formou útlaku jiných etnik

Protože každá akce budí reakci, vzniká s nacionalismem utlačujících i nacionalismus potlačovaných. Jeho nositelem jsou ty třídy a vrstvy, které tento odpor vedou, a které prostřednictvím nacionalismu získávají na svou stranu třídy i vrstvy ostatní. Nacionalismus se stává i formou odporu proti útlaku.

Jeho vypjatější formou je na obou stranách šovinismus, ideje, hnutí a politika nepokrytě zdůrazňující nesnášenlivost a nerovnocennost národů, ospravedlňující boj etnik Je vždy produktem a nástrojem nezastřených, krutých forem útlaku národů i odporu vůči němu. Jednou z jeho podob je i rasismus.

Šovinismus je extrémní forma nacionalismu

V době, kdy je kapitalismus volné soutěže nahrazován kosmopolitním monopolním kapitalismem, překračujícím národní hranice a měnícím se v imperialismus, velká buržoazie nacionalismus opouští, přenechává jej maloburžoazii, a její ideje začíná vyjadřovat a prosazovat kosmopolitismus. Kapitál přestává znát hranice, stejně tak jako zájmy a ideje kapitálem utlačovaných.

Věda nemůže rozlišovat politické směry podle jména, které si samy daly, ale podle jejich podstaty.
Autor

Nacismus

Nacismus je německá podoba staršího a dříve úspěšnějšího italského fašismu. Neodlišuje se od fašismu svou podstatou, tedy tím, že je to *„otevřená teroristická diktatura nejreakčnějších, nejšovinističtějších a nejimperialističtějších složek finančního kapitálu“,* jak ji definovala Kominterna v r.1935. Stejnou podstatu měl ve Španělsku falangismus, v Belgii rexismus, v Československu Vlajka, na Slovensku Tisův klerofašismus, chorvatští ustašovci, ale i Pinochetova *„kontrolovaná demokracie*“ v Chile. Německý fašismus přijal název „národní socialismus“, aby získal na svou stranu masový revoluční radikalismus v Německu po 1. světové válce, který se projevil zakládáním sovětských republik v Bavorsku, a později i další levicovou radikalizací v období velké hospodářské krize. NSDAP, strana představující nacismus, se prohlásila za dělnickou stranu práce a přidala do svého názvu i socialismus. Někteří podvodní badatelé pak dodnes nacházejí v nacismu *„levicové a socialistické rysy“*, přestože tento politický proud vedl krvavou válku proti všemu levicovému, socialistickému, sociálně demokratickému i komunistickému.

Nacismus není socialismus, ale fašisticky řízený kapitalismus

Jedním ze zvláštních rysů nacismu byl vypjatý rasismus zaměřený proti všemu neněmeckému, zvláště slovanskému, ospravedlňující územní výboje Německa, oproti ostatním velmocem chudého na koloniální území. Ve vnitřní politice pak jako antisemitismus ospravedlňoval konkurenční boj německé buržoazie proti buržoazii židovské, která ač nepříliš početná, ovládala asi třetinu Německého hospodářství. Vypjatý nacionalismus a šovinismus byl rovněž reakcí na příliš kruté podmínky kapitulace Německa po 1. světové válce, nadiktované vítěznými mocnostmi Dohody, které vedly u většiny obyvatelstva k pocitu národního ponížení, až k bezvýchodnosti. Tím vrátil masám národní hrdost. Oproti jiným národním formám fašismu nebyl nacismus v protestantském Německu oficiálně spjatý s katolickým náboženstvím, udržoval s ním pragmatické spojenectví, snadněji ovládl decentralizované luteránství a více inklinoval k mysticismu, okultismu a esoterismu. To však nic neměnilo na podstatě německého fašismu.

Nacismus byl od samého počátku podporován velkou německou buržoazií. Nerušil soukromé vlastnictví výrobních prostředků, převedl na ni židovský majetek, ovládl národní hospodářství formou ohromných státních zakázek a zajišťoval ji vykořisťování masové otrocké práce vězňů, zajatců a totálně nasazených pracovních sil. Byl nástrojem této buržoazie, která ho odmítla, jakmile ji počal překážet.

Někteří soudobí *„političtí vědci*“ odmítají nacismus jako formu fašismu, a považují jej za něco odlišného. Absolutizují zvláštnosti a nechtějí vidět obecné, utápějí se v jevu a odmítají podstatu. I prezident Zeman se k tomu hlásí a chlubí se tím jako „*znalostí historie*“. Fašismus ale zůstává fašismem, ať má jakoukoli tvář.

**Nacismus byl německou formou fašismu, odvedl špinavou práci,
a další záloha buržoazie proti selhání liberální demokracie při obraně jejího panství
se musí jmenovat zase jinak**

Učení o nadhodnotě je úhelným kamenem Marxovy ekonomické teorie.
V. I. Lenin

Nadhodnota

Pracovní síla má schopnost vyrábět více užitných hodnot, než sama potřebuje ke své reprodukci; umí vyrábět nadprodukt. U pracujících za mzdu však není tato schopnost zaplacena; vytváří nadhodnotu, připadající podnikateli - je to jejich vztah.

Nadhodnota je nezaplacená část práce námezdního pracovníka

Nadhodnota je přeměněná, peněžní forma nadproduktu v námezdním pracovním poměru. Člověk v něm pracuje po delší dobu, než je doba nutná k tomu, aby vytvořil prostředky potřebné k reprodukci své pracovní síly a svého rodu.

Zdrojem nadhodnoty je nadpráce v procesu spotřeby pracovní síly

V procesu rozdělování se nadhodnota štěpí na úhradu neproduktivních nákladů směny, daň, úrok, pozemkovou rentu a zisk podnikatele. Ten pak zisk rozděluje na svou osobní spotřebu a tu část, která je dále kapitalizována a slouží k akumulaci kapitálu. V průběhu směny se zvyšuje směnná hodnota zboží i nadhodnota, a z ní se odštěpuje další daň a zisk obchodníka.

V procesu přerozdělování se část nadhodnoty, odevzdaná státu na daních, štěpí na úhradu neproduktivní práce, nutné k vytváření širších společenských podmínek umožňujících tvorbu nadproduktu, např. infrastrukturu, školství a zdravotnictví, a dále na sociální výdaje, spotřebu státu a zisk dodavatelů státu.

Nadhodnota je kvalimetrická, bezrozměrná veličina vznikající v procesu tvorby a distribuce užitných hodnot

Nadhodnota není empiricky zjistitelnou a měřitelnou veličinou, neexistuje konkrétně, sama o sobě, ve své čisté podobě; není nikde statisticky či účetně evidována, a projeví se až ve svém celkovém výsledku, jakým je zisk. Buď je, anebo není. A není-li, mohla být neefektivně rozptýlena v předchozích procesech.

Nadhodnota je abstrakce umožňující pochopit ekonomickou podstatu mzdy a zisku

Nadhodnota musí nejprve vznikat v dostatečné míře a trvale v materiální výrobě. Teprve poté, je-li přerozdělena ve své peněžní formě, se dostává do oběhu a vyživuje společnost, tak jako krev roznáší v těle živiny, nebo je kapitalizována.

Z kapitalizované nadhodnoty může být placena i duševní pracovní síla, jejíž práce i produkty se stávají zbožím. Také ona koná nadpráci, a tudíž vytváří nadhodnotu pro svého zaměstnavatele. Vykořisťováni tak mohou být i zaměstnanci státu placení z nadhodnoty odevzdané na daních. Tento fakt bývá při dogmatickém výkladu marxismu zamlžován, při revizionistickém výkladu naopak absolutizován. Nadhodnota vzniká v materiální výrobě, a teprve potom může vznikat i jinde.

Nadhodnota tvoří podstatu zisku, proto se o ni vedou boje. V teorii i v praxi.

Nadhodnota je nezaplacená část dělníkovy práce.
Karel Marx

Nadhodnota a jedna iluze o ní

Iluze vznikají jako důsledek prvotního povrchního poznávání, přecenění jevu, který je faktem, a neznalostí podstatných souvislostí, které lze pochopit až dalším studiem. Jedna taková iluze vznikla i o nadhodnotě. Byla důsledkem absolutizace výše uvedeného Marxova citátu a jeho nesprávného povýšení na definici. To se rozšířilo do výuky politické ekonomie, bylo a dodnes je to mnohými považováno za nedotknutelné dogma. Jenže takto zjednodušené je to v rozporu s Marxem.

Marx nebyl reklamním textařem, který píše snadno zapamatovatelné slogany. Byl to vědec, který o nadhodnotě napsal nejen tuto větu, ale také třísvazkovou knihu „Teorie o nadhodnotě." Považoval ji za čtvrtý díl Kapitálu, ale protože stále ještě pracoval na tom prvním, nevydal ji a zemřel. Druhý a třetí díl Kapitálu dopracoval podle jeho přípravných prací Engels, ale ke čtvrtému dílu se již nedostal. Krátce před svou smrtí jej proto poslal Kauckému, který už ale v té době revidoval marxismus natolik, že to, co přepracoval a vydal pod Marxovým jménem, bylo odmítáno, nebylo to knižně vydáno jako součást předchozích dílů, nestalo se to součástí Spisů Marxe a Engelse, a bylo to zapomenuto. Teprve později vyšlo nové vydání „Teorie o nadhodnotě", zbavené Kauckého zásahů a držící se Marxova originálu. V padesátých letech vyšla tato práce samostatně i v češtině, ale protože oficiální teorie považovala za svou bibli pouze „Spisy", zůstaly jeho dvě důležité myšlenky zapomenuty. Tím spíše, že jsou uvedeny až na konci v dodatcích, jako Marxovy poznámky pro další práci, která už ale nebyla dokončena.

Marx uvádí, že *„nadhodnota vzniká i v oběhu, ale k tomu se vrátím později*." Už to nestihl. V dalším svazku pak uvádí, že *„lékař a učitel v pracovním poměru u soukromého vlastníka také vytvářejí pro svého zaměstnavatele nadhodnotu, ale to není pro účely této knihy důležité".* Nebylo, on hledal prapůvod nadhodnoty. Navíc v jeho době bylo u soukromníků zaměstnáváno lékařů a učitelů jen velmi málo.

Nejprve musí vznikat v materiální výrobě nadprodukt; teprve pak se může přeměňovat v nadhodnotu, a poté v zisk. Jen tehdy, vzniká-li v materiální výrobě produktivní prací nadhodnota dlouhodobě a v dostatečné míře, může být znovu kapitalizována i v neproduktivní sféře, a její část použita ke koupi neproduktivní pracovní síly. Výsledky její práce jsou poté prodávány jako zboží a přinášejí zisk. I tato neproduktivní pracovní síla, např. lékař a učitel, pak vykonává práci nutnou a nadpráci, odevzdává svému zaměstnavateli nadhodnotu a je vykořisťována. Musí být, jinak by soukromé školy a nemocnice.

Tato zdánlivě malicherná teoretická iluze, že jediným zdrojem nadhodnoty je práce dělníka, však za socialismu měla nedozírný vliv. Vedla k podcenění terciální sféry, která se mezitím jinde stala významným zdrojem rozvoje společnosti. Byla jednou z mnoha příčin zaostávání socialismu za rychleji se rozvíjejícím kapitalismem, ve svých důsledcích vedla k nespokojenosti lidí a podílela se na pádu socialismu.

Absolutizuj pravdu, dostaneš hloupost.
V. I. Lenin

Politickými vztahy akumulovaný nadprodukt vytvořil civilizaci.
Autor

Nadprodukt

Živé organismy se rozmnožují a přežívají vždy jen natolik, nakolik jim to umožňují zdroje obživy. Z přírody odnímají jen tolik, kolik k tomu potřebují, a na přebytky zdrojů reagují růstem populace. Při nedostatku zdrojů naopak vymírají. V prvních fázích svého vývoje tak žil i člověk. S rozvojem svých schopností, vědomí i společenských vztahů však již v dobách prvotní pospolitosti dokázal jako jediný živočich vytvořit více, než potřeboval k prosté reprodukci svého rodu, a vytvořený nadprodukt počal využívat nejen ke kvantitativně rozšířené reprodukci, ale počal se reprodukovat na kvalitativně vyšší úrovni.

Nadprodukt jsou užitné hodnoty vzniklé prací, která rozmnožuje bohatství rychleji, než se rozmnožuje člověk

Část produkce se naučil skladovat jako dlouhodobější rezervu, část počal směňovat s jinými za věci potřebné, které sám vyrábět neuměl, a ze zbývající části mohl postupně začít živit i ty, kteří se nezabývali vytvářením věcí životně nezbytných, ale jejich činnosti byly užitečné jinak. Vedle přirozené dělby práce, vyplývající z biologických odlišností, začíná vznikat i dělba práce umělá, specializace a kooperace, vedoucí nakonec i k dělbě práce fyzické a duševní. Nadprodukt umožnil vznik nevýrobní sféry, koncentraci výroby, a stal se zdrojem rozvoje. Stejnou mírou, jakou byl jednotlivci upírán jeho podíl na nadproduktu, byl omezován jeho rozvoj. Vytvořený nadprodukt bylo možno nejen skladovat a směňovat, ale i uloupit. Schopnější jedinci jej vytvářeli více, silnější si jej počali více přivlastňovat. Za tím účelem byla zotročena žena a děti, přestali být zabíjeni zajatci a vznikala civilizace.

V divošství se bojuje o zdroje obživy, v civilizaci o minulý, současný i budoucí nadprodukt

Nadprodukt vzniká pouze lidskou prací. Jeho odnímání těm, kteří jej vytvářejí, a jeho akumulace v rukou jednotlivců je vykořisťováním, ať se jeho formy jakkoli ukrývají ve stále složitějším způsobu rozdělování a přerozdělování. Nadprodukt je ekonomickými vztahy přeměňován v nadhodnotu a ta v zisk. Na zprostředkování vykořisťování se podílejí daně a úvěr, státní rozpočet i marže; formy jsou různé. Příčiny a výsledek byly a jsou vždy stejné, ať je člověk přinucen k vykořisťované práci fyzickým násilím nebo ekonomicky. Ti, kteří vládnou ekonomickým procesům, si vždy našli cestu, jak toto bezpráví posvětit bohem či právem.

Nadprodukt je vždy organizovanou loupeží přeměňován v bohatství

Člověk je schopen vytvářet nadprodukt pouze jako sociálně organizovaný člověk, a pouze ve složité kooperaci s ostatními. Přejímá výsledky práce ostatních, zhmotnělé v surovinách, materiálech, energiích, nástrojích i strojích, stejně tak jako poznatky nekonečného množství současníků i předků. Sám o sobě to nikdy nedokázal.

Nadprodukt je výsledkem práce společnosti – a společnosti by měl patřit!

Pojmy „nahoře a dole“ jsou dialektickým odrazem gravitace ve vědomí.
Autor

Nahoře a dole

Někdy bývá dialektice vytýkáno, že přeceňuje rozpor, tj. působení *„proti sobě“*, a nezabývá se např. pojmy *„nahoře a dole“*. Prý je to vulgární zjednodušení složitosti světa. Není.

Pojmy „nahoře a dole“ jsou zobecněním smyslových zkušeností člověka, žijícího v prostředí zemské gravitace, tedy v makrosvětě. V mikrosvětě a megasvětě žádné *„nahoře a dole“* nenacházíme. Gravitace, forma pohybu hmoty, tj. rozpor jednotlivých součástí přírody, formuje některé vztahy podle svých zákonů. Podobně působí i na lidské výtvory. Ale stále je to jen boj protikladů, tedy rozpor. Ne všechny součásti makrosvěta na gravitační pole reagují stejně. Např. částice, bakterie či viry své *„nahoře a dole“* nemají. Gravitační rozpor se u nich buď nevytváří, a nebo se projevuje tak, že s ním nemáme žádné smyslové zkušenosti. Gravitační síla např. zakřivuje paprsky světla, mění energetická pole, ale to člověk běžně nepozoruje, a tak to nepojmenoval. Prostě si rozdělil svůj prostor na *„nahoře a dole“*, podobně jako *„vpravo a vlevo“*, či *„malé a velké“*, což je to stejně relativní a subjektivní.

„Nahoře a dole“ označuje rozpor, člověkem pozorovaný jako vertikální

Jakmile člověk rozvinul své abstraktní myšlení, počal si formovat náboženství. Věřil v nadpřirozené bytosti, pomoci kterých si vysvětloval svět. Ve svém duchu je umisťoval do míst, která neznal. Jenže jak rozšiřoval své poznání, těch tajemných míst ubývalo. A tak své duchy začal přesídlovat nejprve do vysokých hor, kterých se bál, a když je poznal a přestal se jich bát, přesunul své bohy na nebesa, která mu byla nedostupná. Tedy nahoru. A bozi z té výšky řídili svět, strašili lidi či jim dávali naději. Pojmy „nahoře a dole“ dostávaly nový smysl.

Při rozpadu prvotní pospolitosti se počínaly formovat třídy, panstvo a stát jako orgán jeho moci. Pojmy *„nahoře a dole*“ se staly synonymem útlaku, alegorií pro nové společenské vztahy a jsou jí dodnes. Vyjadřují rozpor mezi lidmi.

Pojmy „nahoře a dole“ nejsou filozofickou kategorií, schopnou přispět k teoretickém objasnění světa. Objektivně mohou označovat jen část makrosvěta, a to jen ve spojení *„nad čím“* a *„pod čím“*. Slouží k praktické orientaci člověka. Jen naturalisté, vysvětlující svět tak, jak se jeví zkušenosti, senzualisté, přeceňující smyslové poznání, či idealisté, stavějící myšlenku nad hmotu, nebo boha nad člověka, z nich mohou uplácat své filozofické výtvory.

***„Nahoře a dole“*, pokud má ve filozofii reálný základ,**
označuje vždy rozpor, protiklady a jejich jednotu i boj.

Jsou vynášeni do výše, aby se tím hůř zřítili dolů
Claudius Claudianus

Dole je někdy nahoře
Gwen Hayes

Nálada bývá prudce nakažlivá.
Autor

Nálada

Emocionální stav člověka vychází dlouhodobě z jeho temperamentu, avšak není stálý. Mění se krátkodobě v důsledku vnějších i vnitřních materiálních vlivů, sociálních vztahů i vnitřních psychických procesů. Vytváří to, co zpravidla nazýváme náladou. Je to souhrn vnitřních biochemických procesů v daném okamžiku odchylných od normálu.

Nálada je momentální emocionální stav člověka, souhrn jeho emocí

Tento stav emocí výrazně mění myšlení člověka a jeho prostřednictvím i chování. Negativní emocionální stav vytváří odmítavé reakce k novým podnětům a změnám, často i pozitivním. Utlumuje zpracovávání vjemů, jejich zpracovávání rozumem i ukládání do paměti. Ztěžuje navazování sociálních kontaktů, zhoršuje pozornost, mění vzrušivost člověka, způsobuje neúměrné reakce či naopak pasivitu.

Nálada je regulátorem myšlení i jednání

Vznik určité nálady je dán temperamentem, který představuje nutnost, a mnoha nahodilými vnějšími podněty i vnitřními vlivy. Může mezi ně patřit změna počasí, sociálních vztahů, stav uspokojení potřeb a zájmů i mnoho dalších, jinak třeba i nepodstatných okolností, či jen sled předchozích zážitků. Člověk sám často neví, co jeho náladu vyvolalo.

Nálada mění tvůrčí přístup člověka k okolí a k informacím, ovlivňuje jeho fantazii a paměť. Při pozitivní náladě člověk lépe pracuje, učí se i tvoří. Lepších výsledků dosahuje učitel umějící vytvořit u žáků pozitivní přístup i žák, který jej má. Učit se i tvořit má smysl pouze tehdy, máme-li pozitivní náladu.

Inspirace je vnějším podnětem k pozitivní změně nálady

Člověk dokáže rozumem měnit svou náladu jen velmi pomalu. Negativní nálada je nečinností spíše prohlubována. Dlouhodobě pak může vést i k chorobným stavům.

Pozitivní nálada se projevuje radostí z výsledků práce či nového poznání. Motivuje k další práci a poznávání, a je zesilována vždy, když se o ni můžeme podělit s druhými.

Nejlepší inspirací je aktivní činnost

Nálada je osobní věcí člověka, avšak vždy má své gnoseologické i sociální kořeny i důsledky. Špatná nálada není právní překážkou v práci, skutečnou překážkou je vždy. Je bariérou poznání i ve vztazích mezi lidmi. Svou náladu by si člověk měl uvědomovat a svou činností by ji měl měnit k lepšímu.

Úspěšný člověk dbá o svou dobrou náladu a pěstuje ji i u ostatních

Není marxistou, ba ani demokratem ten, kdo neuznává a nehájí rovnoprávnost národů a jazyků, kdo nebojuje proti jakémukoliv národnostnímu útlaku nebo nerovnoprávnosti.
V. I. Lenin

Národ

V běžné řeči, v publicistice, a dokonce i v některých vědách bývá za národ považováno každé etnikum. Směšují se jednotlivé vývojové stupně pospolitosti, z nichž postupně národ vznikal: rod, kmen, kmenový svaz, národnost, a u nichž byla rozhodujícím faktorem pro zařazení do příslušné skupiny biologická příbuznost. U národa tomu tak není.

Národ je velké, historicky vzniklé, relativně stálé a pevné společenství lidí, založené na jednotě území a hospodářského života, z nich vyplývající jednotě jazyka i zvláštností tradic, kultury a vědomí

Takto definoval národ J. V. Stalin v dobách, kdy ještě neměl žádné poradce, kteří by mu psali články a projevy. Příslušnost k národu se nevytváří hlavně biologickou příbuzností a místem narození, i když k tomu sám pojem svádí, ale místem života a obživy, vřazením se do společnosti, provázané hospodářskými, kulturními, politickými, právními a mnoha jinými společenskými vztahy. Biologická příbuznost už vytváří jen zvláštnosti jednotlivých skupin uvnitř národa, nikoli jeho obecné rysy a podstatu, stejně tak jako třeba náboženství. Švýcaři mluví čtyřmi jazyky, Němci vznikli ekonomickým a politickým sjednocením mnoha národností, ze Sasů, Prusů, Bavorů (dělících se na 4 kmeny), Braniborů a mnoha dalších; Američané, Australané i Kanaďané jsou biologickou směsicí z celého světa, a přesto vytvořili národ. I my, Češi, jsme historicky vzniklou směsicí mnoha původních etnik, formující se do dnešní podoby až v době, které se nesprávně říká národní obrození.

Národ je první formou lidské pospolitosti, v níž není určující biologická příbuznost

Národy vznikly až rozbitím feudální roztříštěnosti a omezenosti, kterou způsobil nový, kapitalistický výrobní způsob, vytvářející národní stát v politických hranicích, které odpovídaly ekonomické síle jeho nových výrobních prostředků i jimi formovaných trhů, a k nimž nezbytně vytvářel jednotně dorozumívající se pracovní sílu.

Národ je historickým produktem kapitalismu

Tak jako nikde v přírodě i ve společnosti není ani mezi národy ostré a absolutní ohraničení. To vytváří až člověk, který existující národní pospolitost odráží ve svých formách společenského vědomí. Nejostřeji tyto hranice formulují nacionalismus a jeho krajní forma šovinismus, které odrážejí zájmy vládnoucí buržoazie v obdobích kapitalismu volné soutěže, a které jsou prosazovány jako vládnoucí forma společenského vědomí. Absolutizace národních zvláštností je stejně škodlivá a nepravdivá, jako jakákoli jiná. Národ je pouze jednou z forem, v nichž žijeme.

Národ je přechodnou, dosud nejvyšší vývojovou formou lidské pospolitosti, kterou nelze ani podceňovat, ani přeceňovat

Moderní národnosti jsou výtvorem utlačených tříd.
Bedřich Engels

Národnost

Národnost bývá běžně chápána jako příslušnost jedince k národu. Podle českého právního řádu je dokonce příslušností k jakémukoli etniku; je volitelná, může být vícenásobná i žádná, rozhodující není ani mateřská ani používaná řeč. Takovéto chápání čehokoli však nemá žádnou hodnotu při poznávání skutečnosti.

Národnost je produktem asimilace kmenů

Vzniká na přechodu prvobytné společnosti k třídní nahrazováním pokrevních svazků územními, splýváním kmenů ve vyšší etnické jednotky, nahrazováním kmenových jazyků jedním společným jazykem, přičemž se původní jazyky stávají dialekty nebo zanikají. Je to důsledek živelného vznikání tříd, států i jejich bojů.

Je poslední historickou formou etnické příslušnosti lidí podle biologického původu

V důsledku protikladnému působení migrace i měnících se hranic, asimilace i feudální izolovanosti jednotlivých států i panství už ji postupně přestávalo spojovat společné území a jednota hospodářského života. Masy zajatých otroků byly přesídlovány na jiná území, ještě větší skupiny porobených se ocitaly za novými, měnícími se hranicemi panství a států. Další, nepoddajné, a tudíž nepotřebné skupiny byly vyháněny na nová území, případně se rozptýlily tam, kde šlo přežít. Všechny tyto skupiny, pokud žily společně, si po dlouhou dobu uchovávaly svůj jazyk, tradice a kulturu, i když už jejich území a hospodářský život byly rozdílné. Tak to probíhalo od starověku až po středověk.

Národnost je produktem rozšiřování otrokářských a feudálních vztahů na velká území

Pod různě přijímanými cizími vlivy se postupně měnily původně jednotné náboženství, kultura, tradice a jazyk, ze kterého vznikají různé dialekty. Uvnitř národností probíhala diferenciace

I v Čechách probíhaly podobné procesy a mají podobné důsledky. Slovanské kmeny přicházející na toto území v době „stěhování národů!“ zčásti asimilovaly s původním obyvatelstvem, zčásti se postupně sjednotily v národnost, která se však dále štěpila v důsledku feudální roztříštěnosti. Navíc migrovaly na stejné území i kmeny a národnosti jiné, např. germánské, židovské a cikánské, které buď asimilovaly, nebo si charakter národnosti uchovaly. K české či jiné národnosti se pak přiřazovali i potomci nejrůznějších vyhnanců, přistěhovalců, ale i vojáků z celé Evropy, kteří zde zapouštěli kořeny. Přinášeli sem nové prvky kulturní, náboženské, ekonomické i genetické. Vnášeli do existujících národností další rozmanitost, přičemž biologická příbuznost většiny zůstávala zachována, jen se rozptylovala. Teprve pozdější kapitalismus začal jednotným velkým trhem uvnitř států spojovat různé národnosti v moderní národy bez ohledu na jejich biologický původ.

**Nepřeceňujme svou národnost, je směsicí příliš mnoha zdrojů,
než abychom se mohli hlásit jen k některým. Ani ji nepodceňujme, je přece naše!**

Násilí je porodní bábou každé staré společnosti, která je těhotná novou společností.
Karel Marx

Násilí v dějinách

Celé dějiny lidstva jsou dějinami násilí, jehož se člověk dopouštěl na druhých. U mnohých historiků tak vznikl názor, že násilí je příčinou sociálních a ekonomických změn, které od nepaměti probíhají. I velmi vzdělaní lidé proto odsuzují každé násilí, podléhají pacifismu, a domnívají se, že odstraněním násilí lze zlepšit lidskou společnost. Mýlí se: násilí sociální nerovnost nevytvořilo, jen ji prohlubovalo.

Na druhé straně existuje velmi častý názor, že násilí je přirozenou vlastností člověka. Že boj lidí je jen pokračováním přírodního boje o existenci, a tudíž že v něm po právu vítězí ten silnější. To je sociální darwinismus.

Marxismus chce změnit svět převzetím politické moci a odstraněním soukromého vlastnictví výrobních prostředků, čehož lze dosáhnout pouze násilím. A proto bývá obviňován z toho, že prosazuje a obhajuje násilí, což není pravda. Marxismus totiž poprvé vědecky objasňuje příčiny násilí, které nevzniká z lidské špatnosti či přirozenosti, ale z ekonomických vztahů. A ona individuální „špatnost“ pouze nutně každé počínání společnosti doprovází.

Násilí není příčinou, ale produktem ekonomických vztahů

Zásadní, neřešitelné, tedy antagonistické rozpory mezi lidmi nevznikají z jejich individuálních vlastností. Ty jsou příčinou pouze drobných, snadno řešitelných konfliktů, tak jako u jiných sociálně organizovaných živočichů. Rozpory, činící člověka člověkem, vyrůstají z materiálních podmínek života společnosti, z dělby práce, a teprve poté ze sociálně-ekonomických vztahů. A ty pak, zplozeny ekonomickou činností lidí, jsou politickou činností násilně udržovány.

Otroctví vzniklo z ekonomických příčin, a stejně tak bylo z ekonomických příčin nahrazeno robotou a nevolnictvím, které pak z ekonomických důvodů musely ustoupit kapitalistickému výrobnímu způsobu založenému na námezdní práci. A vše to bylo uskutečněno násilím. Ne proto, že lidé chtěli násilí, ale proto, že to jinak nešlo.

Násilí je jen prostředkem, jímž se prosazují ekonomické vztahy

Marxismus nepropaguje násilí, usiluje o vytvoření společnosti, v níž pro jeho vznik nebudou ekonomické podmínky. Avšak nemůže jej slepě odmítat, protože ekonomicky vytvořené vztahy poroby a nadvlády jsou násilím bráněny státem. Odpůrci násilí nechtějí vidět skutečnost, že násilí nemá jen svou ozbrojenou formu, ale i formu vnucené ekonomické, politické i informační závislosti, v jejichž důsledku poroba nabývá podobu dobrovolnosti.

Násilí lze odstraňovat pouze odstraňováním ekonomických vztahů, které je plodí

Sociální disparita dříve či později plodí násilí.
Papež **František**

Práce začíná se zhotovováním nástrojů.
Bedřich Engels

Nástroj

Každý živočich má tělesné orgány, zprostředkovávající jeho výměnu látkovou. Některé působí uvnitř těla, jiné působí ve vztahu s okolní přírodou, umožňují její přisvojování. Nejdůležitějším vnějším zprostředkovatelem se člověku stala ruka. Dlouhým vývojem se měnila, přizpůsobovala se proměnám lidského využívání vnějšího světa a jeho přetváření, avšak člověk stále ještě zůstával zvířetem. Postupně začal mezi sebe a přírodu vkládat pomůcky, které náhodou nalezl a poněkud upravil, tak jak to dělají i někteří jiní nejvyspělejší tvorové. Později si tyto pomůcky, větve a kameny, počal přizpůsobovat více, měnil je zprvu instinktivně a poté vyráběl, přičemž rozvíjel své myšlení, později už vědomě a záměrně. Stal se člověkem; slovy B. Franklina:

Člověk je živočich vyrábějící nástroje

Chování člověka se tak stalo jednáním, vědomou aktivitou, která výrazně urychlila jeho další rozvoj. Základem této aktivity je práce, cílevědomé přetváření přírody s použitím záměrně vyrobených nástrojů; je to přisvojování si a podrobování si přírody zprostředkovaně pomocí nástrojů.

**Nástroj je pracovní prostředek,
který člověk vkládá mezi sebe a pracovní předmět při přetváření přírody**

Celý další vývoj člověka je pak procesem zdokonalování nástrojů, rozšiřování jejich počtu, využívání již existujících nástrojů i k jiným účelům a jejich další přizpůsobování novým činnostem. Lovecké a rybářské nástroje se staly i zbraní, nástroje k výrobě užitečných věcí byly užívány i k výrobě ozdob, a práce s nimi se stala nejen obživou, ale i zábavou.

Vývoj člověka je pochopitelný pouze ve vztahu k vývoji nástroje

Ještě později začal člověk vsouvat nástroj mezi přírodu a tažné zvíře, mezi předmět své práce a ostatní přírodní síly, a touto cestou dospěl až je stroji, který je složitou kombinací všeho předchozího.

Nic z toho nedělal nikdy člověk izolovaně, vždy jen ve vztahu k celé své společnosti. Své nástroje vyráběl a užíval společně s ostatními a pro ně, podle ostatních i proti nim.

Nástroj je produktem společnosti, ne jednotlivce

Dějiny společnosti jsou dějinami výroby, a ty jsou dějinami proměňujících se způsobů práce, vytvářením nových nástrojů i s nimi souvisejících nových schopností člověka, a ve svých důsledcích i dějinami změn výrobních vztahů a následných proměn celé společnosti.

Nástroj je jedním z klíčů k pochopení vývoje lidstva

…zůstáváme zpravidla na pochybách o tom, které případy jsou reverzí a které jsou nové, ale obdobné odchylky …
Charles Darwin

Návrat ke starému

Ve světě dlouho převládal názor odmítající vývoj a chápající změny jako pouhé opakování minulého. Vyvěral z koloběhu života v přírodě, v níž se každodenně rodí nové, tomu minulému velmi podobné, a staré umírá. I koloběh životodárných látek tomu odpovídal. A tak bylo často toto opakování chápáno jako univerzální zákon. V přírodě se nic neopakuje. Noví jedinci jsou sice podobní, ale odlišní, rodí se do nových podmínek, přizpůsobují se jim; migrují a mění se druhy.

Nové a staré se odlišuje mírou totožnosti a rozdílnosti

Při každé změně se může zdát, že jde o návrat ke starému. Avšak vývoj sebou přináší změny, z nichž některé jsou jen nahodile, nikoli zákonitě, podobné minulému. Nejsou opakováním, jsou jen jednou z mnoha tváří, které má vývoj směřující na své cestě od jednoduchého ke složitému, od jednotného k rozmanitému. Jsou jen živelným hledáním nového směru pohybu, nových vztahů, nové existence.

Každý návrat je jen náhodný, nikoli zákonitý

Podobnost s minulým neznamená návrat ani v činnosti člověka; dokonce ani tehdy, když si to přeje. Vše existující se vyvinulo v konkrétních podmínkách a přizpůsobilo se jim. Pokud je to vytrženo z dosavadních vztahů, hledá si to živelně svým pohybem cestu do vztahů nových, protože vše může existovat pouze ve vztazích s ostatním. Pouze tehdy, jestliže se podstatná část dosavadních podmínek nezměnila, nachází si vývoj stejnou či podobnou cestu jako v minulosti, ale jinak.

Změněné podmínky žádný návrat nepřipouštějí.

Každý zdánlivý návrat je vždy důsledkem hmotného, společenského či myšlenkového pohybu. Tento pohyb je vyvoláván vnitřními i vnějšími rozpory, je živelný a zdánlivě se zastaví v podobě klidu jen tehdy, když se počne vyrovnávat v rozporu s jinými pohyby, když vytvoří relativní rovnováhu s jinými pohyby, čímž vytváří určitý řád, vřazuje se do existujícího systému či si vytváří nový. V něčem podobný minulému, v jiném nový. Zdánlivý návrat je starou cestou k novému.

Vše existuje tak, že svým pohybem živelně hledá a vytváří dočasný klid, tj. řád.
A tento klid je vždy alespoň v něčem podobný klidu minulému, ale je jiný.

Všechny teorie vývoje tam a zpět, ode zdi ke zdi, v kruhu či po spirále, všechny úvahy o opakování vývoje se mýlí. Příroda nemá paměť, aby se mohla vracet. Člověk a společnost ji sice mají, avšak není jim to nic platné. Nekonečně proměnlivý svět žádné návraty neumožňuje. To jsou jen iluze člověka, který by byl občas rád, aby se něco opakovalo; jsou to iluze člověka, který si neuvědomuje, že se mění i on sám.

Vývoj, stejně tak jako čas, je nevratný

Produkce idejí, představ, vědomí se zprvu bezprostředně prolíná s materiální činností a materiálními styky lidí.
Karel Marx, Bedřich Engels

Nazírání

Zvíře nemá vědomí; nazírá na skutečnost, která jej obklopuje, a instinktivně v ní svými smysly hledá zdroje existence i nebezpečí. Najde-li je, je to doprovázeno libými či nelibými pocity – emocemi, a bezprostředně reaguje. Poznatek si současně spolu s příslušnými emocemi ukládá do paměti, a obdobné poznatky pak vyvolávají stejnou reakci. Vjemy ukládané do paměti překrývají ostatní podobné, ale nevstupují s nimi do rozporů, které by byly řešeny myšlením a jejichž odrazem by byl nový poznatek. Podobným způsobem jedná i člověk v raných fázích svého vývoje. Ohmatává a ochutnává vše, co mu přijde pod ruku a systémem líbí-nelíbí posuzuje svůj svět. Teprve daleko později se začne vyvíjet jeho rozum, čemuž však toto první stádium musí předcházet. Podobně se vyvíjel z našich prapředků i člověk.

Nazírání je prvním stupněm poznání u člověka

Nazírání není časově odděleno od praktického života, je jeho součástí a probíhá současně s ním. Je pasivním odrazem objektivní reality v živém organismu. Je to souhrn psychických procesů, do nichž je zapojeno vnímání, emoce a paměť bez účasti procesů souvisejících rozumem a vůlí. Je to odmítání toho, co neodpovídá paměti.

Nazírání je pasivním způsobem vnímání konkrétního

Svou prací, tedy aktivním přetvářením přírody ve společenských vztazích člověk rozvinul své schopnosti a mnohonásobně zvětšil objem i složitost získávaných poznatků, rozvinul kapacitu paměti, a nakonec počal získávat volný čas. Teprve ve volném čase byl schopen k poznatkům uložených v paměti se vracet, srovnávat je, spojovat, zobecňovat, tj. naučit se abstraktně myslet. Tím došlo k časovému oddělení fyzických a psychických procesů, k myšlení, v němž už mohly být emoce částečně potlačeny a uvolněn prostor pro rozum a vůli.

Nazírání je bezprostředním odrazem skutečnosti

Zůstalo i nadále prvotním stupněm jeho poznání. Jeho výsledkem jsou mínění a názor, které si člověk vytváří na vše, co jej obklopuje, a které jsou východiskem k poznání rozumovému, avšak stejnou měrou také východiskem k iluzím a omylům. Nazíráním je i to, když takto získané iluze spojujeme rozumem. Nazírání člověka neskončilo v „informačním věku“, naopak často u něho v důsledku masového působení emotivní reklamy a propagandy převažuje.

Sdělovacími prostředky je člověk veden k nazírání, studiem k myšlení

Nazírání je každodenní, praktický, povrchní způsob zkoumání jevů, bránící v pronikání k jejich podstatě. Umožňuje člověku skutečnost využívat, ale neumožňuje mu měnit její podstatu. Nevede k aktivnímu přetváření světa, ale k pasivitě, lhostejnosti a poslušnosti. Čím více člověk nazírá a čím méně myslí, tím je manipulovatelnější.

Názor je úhlem, pod kterým hledáme pravdu. Neobejdeme se bez něj, ale nevystačíme s ním.
Autor

Názor

Člověk nepoznává pravdu přímo a najednou. Na jejím počátku stojí výsledek smyslově emotivního nazírání, tj. zdání, které je vždy pouhou iluzí. Teprve poté může člověk začínat poznávat rozumem, překonávat ono zdání. Skládá jednotlivé rozumové poznatky k sobě, propojuje je a vytváří si názor.

Názor, to je běžným vědomím zpracovaný soubor části dostupných informací

Názor, mínění či domněnka v sobě obsahují část pravdy a část zdání. Od pravdy se liší stupněm vývoje. Je to předběžný, neukončený a neověřený stav poznání. Není to pouhá relativní pravda, je to i ta část poznání, ke kterému už lze dospět, protože informace jsou dostupné, jen je zapotřebí je získat a zpracovat.

Názor je předběžným poznáním

Člověk je nucen vytvořit si určitý názor na vše, s čím se setkává. Bez toho by na to nemohl reagovat a pamatovat si to. Člověk bez názoru není člověkem. Názorem je i to, že něco považuje za bezvýznamné a zapomíná to. Názor krátkodobě nahrazuje skutečné poznání, které však u něho nemůže skončit. Názor, nevede-li k dalšímu poznávání, mění se v předsudek a poznání překáží.

Absolutizace názoru je bariérou na cestě k pravdě

Názor musí být ověřován diskusí s ostatními názory, přičemž diskusí je pouze předkládání a přijímání argumentů pro a proti. Diskuse bez přemýšlení je pouhou polemikou, v níž se mluvící jenom utvrzuje ve svých chybných názorech. Je nutné respektovat názory jiných, ale je chybné přijímat je nekriticky. Názor je východiskem diskuse, nikoliv nedobytnou pevností. Může se změnit v pravdivé poznání pouze tehdy, je-li komplexně, všestranně potvrzován kontaktem s realitou.

Názor je východiskem k opatrné praxi

Člověk má mít svobodu názorů, tj. právo se mýlit. Chybuje vždy tehdy, když se domnívá, že má právo ve svém omylu setrvávat. Nakonec tím vždy škodí nejen sobě, ale i ostatním. Každý má právo své názory obhajovat, ale nikdo nemá právo vydávat je za pravdu. Názory jsou vždy pluralitní, pravda nikoliv. I ve vědě, na hranicích známého a dosud neznámého, existují názory značně rozdílné. V přírodních vědách je poměrně snadné časem rozpoznat stupeň jejich pravdivosti a chybné názory opravit či nepřevzít. I velcí myslitelé měli některé názory chybné. Ve společenských vědách, které často stojí jen na samém počátku poznání, a někdy se i skutečného poznání zdráhají, je to obtížnější. A nesmysly i pravda se pak vyučují vedle sebe, jako názory rovnocenné.

Názor je prostředkem nikoli cílem poznání. Jen hlupák si jej dělá moc rychle.

Jen blbec nemění názor
Brigitte Bardot

Češi nejsou ani tak národem ateistů jako spíše „něcistů“ – tedy lidmi, kteří věří v „něco“, co sami nejsou schopni pojmenovat.
Dominik Duka

Něcismus

Po celou dobu existence myslícího člověka ovládalo jeho myšlení náboženství. Ovládalo i život lidí, kteří v žádné bohy nevěřili, protože bylo prostředím, v němž žili i konvencí, které se museli přizpůsobovat. Mělo nejrůznější formy, kulty a ideje, ale vždy lidi ovládalo, a vždy bylo k jejich ovládání zneužíváno.

Ve vyspělých společnostech už s nástupem novověku probíhají procesy sekularizace, které mění postavení náboženství i vztahy lidí k němu. Přibývá těch, kteří v žádné nadpřirozené jevy nevěří, tedy ateistů, ale i těch, kteří opouštějí tradiční formy víry, ale věří v „něco“ vyššího, co sami pojmenovat neumějí, anebo nechtějí. Nevěří v nic konkrétního, ale v to, že mezi nebem a zemí asi něco bude. Některé církevní kruhy jim zčásti posměšně, zčásti vyčítavě říkají „něcisté“, a jsou to pro ně diletanti ve víře. Dříve je označovaly za pohany či kacíře.

Něcismus není ateismus, je spíše jeho krizí

Má stejné gnoseologické, psychologické a sociální kořeny jako náboženství, k nimž však přibývají zdroje nové, pramenící ze společenských změn. Tradiční náboženství se většinou v průběhu historie zdiskreditovalo jako služka politiky, zrazovalo zájmy širokých mas a celých národů, zaštiťovalo války i násilí a samo je organizovalo. Bylo pro mnohé cestou k bohatství a slávě. S tím slušný člověk nechce mát nic společného; má odpor proti tradičním církvím. Ty navíc setrvávají ve svých středověkých rituálech, které jsou modernímu člověku směšné. Nepřestává věřit, utíká se však k novým náboženstvím nebo k „něcismu“. Je to nová podoba staršího deismu, tedy víra v neosobního boha, neurčitého a neřídícího každodenní běh světa.

Něcismus je náboženská bezradnost zapříčiněná církvemi

S rozvojem vědy přibývá těch, kteří už nemohou věřit ve starověká církevní dogmata, nebo se to alespoň stydí přiznat svému vzdělanému okolí. Odhazují je proto, či tuto víru skrývají a hledají k ní svůj nový, modernější postoj.

Něcismus vzniká nahlodáním tradiční víry vědou; je to dualismus, idealismus zmatený realitou

Rozvoj tržních vztahů umožňuje i obchodování s vírou. Vznikají proto nejrůznější nová náboženství, která jsou často jen obdobou starých forem okultismu, čarodějnictví, astrologie, magie. Ve skutečnosti jsou organizovány na komerčním základě, jsou zdrojem příjmů pro jejich organizátory. I vysokoškolsky vzdělaní lidé podléhají nejbizarnějším pitomostem ekonomickým, politickým i náboženským. Navenek i uvnitř však potřebují zdůvodnění: Věří v „něco“, pouze nepřiznávají barvu.

„Něcismus“ je jednou z mnoha forem agnosticismu

Člověk potřebuje věřit v něco vyššího, stálejšího a významnějšího, než je on sám. Není-li tím něčím jeho společnost, hledá „něco“ jiného.

Vše, co vzniká, je hodno zániku.
Johan Wolfgang Goethe

Negace, konec a začátek

Nic není věčné, vše někdy a někde skončí. Vše existující bylo nebo bude vývojem negováno, tj. zrušeno, zavrženo, odmítnuto, zničeno či popřeno.

Vše existující má svůj začátek a konec; v prostoru i v času.

Nikdy a nic však není tato negace zcela úplná. Negováno je pouze to, co v daných, měnících se podmínkách již není schopno dalšího rozvoje. Jednotlivé součásti, stránky, prvky toho, co je negováno, však běžně dále schopny existovat jsou. Nelze zrušit hmotu a pohyb, které věc či jev vytvářejí; vývoj pouze změní jejich formy, a ty pak vstupují do nových vztahů a celků, existují a rozvíjejí se dále a jinak. Dosavadní kvalita zaniká, a to, co ji vytvářelo, její kvantitativní stránky, vstupují s většími či menšími změnami do kvalit nových.

Žádná negace není absolutní

Avšak i nová kvalita je vždy na dalším stupni vývoje negována. Některé její prvky pocházející z původní kvality se nemusely měnit příliš. Vytvářejí možnost, že při další negaci dojde k jakémusi návratu ke kvalitě původní. Vývoj pak zdánlivě vypadá, jako by došlo k negaci negace, k určitému návratu zpět. A z toho pak vycházejí různé mylné teorie, že vývoj probíhá ode zdi ke zdi, nahoru a dolů, nebo také v kruhu. Že se vše opakuje, že není nic nového pod sluncem, že to vše už tu jednou bylo, což ale není pravda. Podobné zůstaly už jen některé podmínky, zatímco jiné se změnily zcela, takže návrat do původního stavu již není možný.

Každý návrat ve vývoji čehokoli existujícího je jen zdánlivý, částečný a relativní

Každý konec znamená pokračování něčeho starého a současně začátek něčeho nového. Jsou to jen změny kvalit a celků v kvality a celky nové, změny vnitřních a vnějších vztahů i vznik vztahů nových. Staré přerůstá do nového.

Každý zdánlivý návrat je vždy návratem do nových podmínek

Protože se vyvíjejí všechny kvality, kvantitativní stránky, vlastnosti i vztahy všeho, je to převážně návrat do rozrůzňujících se, složitějších, komplikovanějších podmínek. V opozici proti názorům, že vývoj probíhá plynule po přímce či v kruhu, nebo přetržitě tam a zase zpět, vzniklo přirovnání, že vývoj probíhá „tak říkajíc“ po spirále, jejíž každý další závit je vyšší a širší než ten předchozí, což způsobují právě ony stále složitější podmínky a okolnosti. Avšak tato obrazná spirála je ve skutečnosti nesmírně kostrbatá, neboť každý vývoje je plný zvratů a stagnací, po žádné spirále s nic konkrétního nevyvíjí. Je to jen snaha znázornit skutečnost, že svět se rozrůzňuje.

Převažujícím směrem vývoje přírody, společnosti, myšlení i lidských výtvorů je směr od podobného k rozmanitějšímu, od jednoduchého ke složitějšímu, od méně organizovaného k organizovanějšímu

Nekonečnost je rozpor a je plná rozporů.
Ohraničenost materiálního světa nevede k rozporům o nic méně než jeho neohraničenost,
a každý pokus odstranit tyto rozpory vede k novým a horším rozporům.
Bedřich Engels

Nekonečno a nic

Čas a prostor jsou nekonečné. To se běžnému chápání člověka příčí, protože nic nekonečného nevidí; vidí jen samé začátky a konce. Nekonečno, to je matematický pojem; číslo, které do matematiky zavedli již starověcí atomisté, a od těch dob s ním matematika pracuje, aniž jí to činí nějaké zvláštní potíže.

Nekonečno je matematické, nejpřesnější možné vyjádření úžasu člověka nad rozsahem a rozmanitostí světa, v němž žije

Nekonečno je nejvyšším možným číslem, výtvorem abstraktního myšlení člověka, a samo o sobě neexistuje. Je souhrnem všeho konečného. Vše existující je totiž složeno pouze ze samého omezeného, konečného. Tento pojem se vztahuje pouze k hmotnému světu jako celku, k ničemu konkrétnímu; a proto si jej člověk nedovede představit. Chybuje tím, že se o to pokouší; vždyť si nedokáže představit ani miliardu! *„Slovo nekonečný nemá smysl, pokud znamená něco jiného, než schopnost lidského ducha bez konce přidávat“*, napsal Marx.

Kdykoli člověk označil svůj svět jako konečný, označil tím i své hranice; meze, za které nechce či nesmí vstupovat. Všechny takové hranice se ale vždy v minulosti ukázaly jako neplatné, vymyšlené, překročitelné. Lidská zvědavost a podnikavost nechce být omezována něčím konečným. Všechny hranice, které si sama vytvořila, vždy nakonec zbořila.

Považujeme-li hmotný svět za nekonečný, žádné hranice poznání si nestavíme

Opakem nekonečna je nula. Také ona je abstrakcí; je nejnižším možným číslem vytvořeným lidským vědomím. Ve skutečnosti ale žádná nula, žádné nic neexistují.

Není žádné prázdno, svět je plný hmoty a jejího pohybu.

Přesto je nula užitečným číslem, pomáhajícím našemu myšlení. Avšak nesmí se to přehánět a příliš filozofovat o ničem, což se stává především jedincům, kteří se vytrhli či byli vytrženi ze skutečnosti, tedy individualistickým subjektivním idealistům.

Kdo se zabývá nicotou, je sám nicotný

Vše prý lze spočítat, říkají někteří matematici. Ale neomezenost matematiky je výplodem omezených matematiků. Převádět na čísla celý svět, člověka či jeho život je nesmyslem, i když jimi lze vyjádřit mnohé.

**Nekonečno a nula jsou jen dvě krajní čísla.
Jsou to abstrakce, symboly, které stejně jako ostatní čísla
ve své konkrétní podobě neexistují.**

Boj stvořila příroda, nenávist vynašel člověk.
Karel Čapek

Nenávist a politika

Boj a nenávist spolu v lidské společnosti souvisí, nejsou však totožné. Už počátečních stádiích svého vývoje člověk bojoval, s přírodou i s lidmi. Poznal strach a bezmoc, nevraživost a nepřátelství, ale nenávist ještě ne. Ta se mohla objevit až po rozdělení společnosti na zcela protikladné skupiny s nesmiřitelnými zájmy, tedy při vzniku tříd. Teprve boj tříd začínající útlakem jedněch druhými, které nebylo možné porazit, zabít či zahnat, s nimiž byli ti utlačovaní nuceni neustále žít, protože na nich byli závislí, teprve ten začal vyvolávat nenávist. Je to psychický stav člověka, který se dlouhodobě nemůže bránit.

Nenávist se rodí z útlaku a bezmoci plodících strach a vztek

Nenávist člověka zaslepuje, a proto mu v každém boji škodí; nic nevytvoří; jen ničí. Je to emoce ovládající dlouhodobě rozum natolik, že je schopen soustředit se pouze na krátkodobé, jednoduché cíle, za něž už nedohlédne, a jejichž skutečné následky si nedovede představit. Dodává člověku slepou odvahu a vede ke ztrátě soudnosti. Ve svých důsledcích vždy poškozuje svého nositele.

Nenávist je sebezničující touha zničit protivníka

Je spíš výsledkem boje než jeho příčinou. Avšak v politice bývá často vytvářena uměle a preventivně u těch, kteří mají být obětí tohoto boje. Nenávist je šířena se záměrem ovládnout masy bojovníků, zbavit je vlastního uvažování a vnutit jim slepou poslušnost. Takový bojovník se stává budoucím padlým. Nenávist působí stejně jako alkohol, rozdávaný před útokem. Bojovníci tak musí nenávidět, a nesmí myslet, zatímco generálové musí jen myslet - bez nenávisti.

Nenávist bývá využívána k zakrytí skutečných cílů boje

Marxismus neskrývá své cíle a nespoléhá na nemyslící, nenávidějící fanatiky. Ti možná mohou být krátkodobě užiteční v přímém boji, avšak po vítězství vždy nadělají více škody než užitku. Nejsou schopni tvořit a budovat, jejich vypěstovaná nenávist v nich přetrvává a hledá si nepřítele jinde, většinou ve vlastních řadách. Vedou pak svoje hnutí do izolace od lidových mas, které si přejí v klidu pracovat a žít.

Od nenávisti a fanatismu je jen krůček k terorismu, který marxismus odsuzuje jako zbytečný, neúčelný a ve svých důsledcích škodlivý způsob politického boje.

Marxismus neusiluje o zničení, o fyzickou likvidaci svého protivníka, tj. buržoazie, usiluje o jeho ekonomické zrušení jako třídy, která dnes po celém světě plodí nesmiřitelné rozpory a vytváří tak základní podmínky pro vznik nenávisti.

Marxismus nešíří nenávist, to dělají jen ti, kteří se pod jeho praporem přiživují

Nejhorším rádcem je nenávist
Autor

Neomarxismus spojuje Marxe a existencialismus.
Jean-Paul Sartre

Neomarxismus

Neomarxismus je filozofický směr, ke kterému se nikdo nehlásí. Pravicoví kritici marxismu tímto pojmem označují široké spektrum názorů, formálně vycházejících z Marxe, avšak svým obsahem jej opouštějících. Stejné názory jsou zleva označovány jako revizionismus, což je přesnější. Je to pestrá směsice idejí individualistických intelektuálů, kteří na jedné straně nemohou popřít racionalitu marxismu, avšak na druhé straně se s ní nemohou smířit. Je to snaha spojit marxismus s idealistickým přístupem ke světu, „obohatit“ jej o prvky psychologie, odklonit se od studia materiální podmíněnosti společenského vývoje a přenést pozornost ke kulturní podmíněnosti jako prvotní. Je to tendence být marxistou, ale současně být přijatelný pro oficiální kapitalistickou společnost; kritizovat ji, ale nepodrývat, být nespokojený ale nebýt revolucionářem. Je to platonický, a tudíž neplodný marxismus.

Neomarxismus je široký proud snah o vytvoření salonního komunismu

Mezi základní metody práce těchto směrů patří vytváření zdánlivých rozporů mezi „mladým a starým Marxem“, zdůrazňování jeho údajných liberálnějších postojů v mládí a vytváření dojmu, jako by radikální Komunistický manifest nepatřil mezi rané Marxovy práce. Stejně tak bývají hledány rozpory mezi Marxem a Engelsem, jako by Engels Marxovy názory zkresloval, zjednodušoval a vulgarizoval. Jedním z prvků tohoto proudu, nazývaných někdy „kulturní marxismus“, je snaha hledat zdroje společenských změn v oblasti kultury, vzdělanosti, idejí, a nikoli v materiální výrobě a v ní vnikajících společenských vztazích. Tímto přechodem na pozice idealismu, spatřováním prvotnosti příčin společenského vývoje se lidé hlásící se k Marxovi dostávají daleko do historie za něj, stávají se utopickými socialisty a komunisty. Nespoléhají na radikální masy utlačovaných, ale na osvícené „elity“.

Neomarxismus je elitářská snaha opustit Marxe a nebýt považován za zrádce

Charakteristickým rysem těchto myšlenkových směrů je i snaha opravit Marxovo dílo podle poznatků psychologů, spojit je v jednotný celek, což ale znamená vykořenit Marxe, který nestuduje společnost z individua, ale naopak.

Neomarxismus je romantická, a tudíž neškodná nespokojenost s kapitalismem

Teoretickým zdrojem těchto myšlenkových směrů je vždy idealismus, zatímco sociálním kořenem je způsob obživy humanitní inteligence, který má blíže k maloburžoaznímu individualismu, než ke kolektivismu vykořisťovaných mas. Neomarxismus vyrůstá v elitách, a také v nich končí. V mnohém jsou ale tyto názory i odrazem skutečnosti, že teorie, a hlavně praxe marxismu hrubě zanedbávala individuum a opouštěla Marxův humanismus.

"Neolevice" a "neomarxismus" nemají nic společného ani s levicí ani s Marxem.
Jsou to elitářské koncepce …
Radim Valenčík

Moc nepochází z lidu, ale z majetku, který se dědí.
Autor

Nepotismus

Když papež, který nesměl mít potomky, počal obsazovat vysoké církevní funkce svými synovci (nepos), jejichž prostřednictvím zůstával majetek v rodině, začalo se tomu říkat „nepotismus“. Trvalo mnoho století, než to církev zakázala, avšak tato praxe existovala dávno před tím a existuje dodnes. Ona totiž moc pochází ze soukromého vlastnictví, které se dědí, a tak je to jen logickým důsledkem existence třídní společnosti, v níž příbuzenské vztahy degradovaly na vztahy ekonomické. Schvarzebergové, Habsburkové i Rotschildové to dobře vědí.

Nepotismus je jevem, jehož podstatou je soukromé vlastnictví

Ačkoliv se v bibli píše, že všechna moc pochází od Boha, a navzdory tomu, že je v ústavách „demokratických států“ zakotveno, že všechna moc pochází z lidu, všichni dobře vědí, že skutečná moc pochází z vlastnictví rozhodujících ekonomických prostředků. Ve společnosti vládne ten, kdo ovládá ekonomiku, a v rodině ten, kdo drží kasu. Neboť základem fungování každé společnosti, malé i velké, je jednota ekonomické a politické moci. A pak už je jedno, jakou formu to má. Jestli majitelé vládnou sami, prostřednictvím příbuzných anebo nastrčených loutek. Je vedlejší, zda se při tom tváří blahosklonně či sveřepě, stejně tak jako v rodině je vedlejší, jestliže onen držitel kasy naslouchá hlasu ostatních či nikoliv. Jednota ekonomiky a politiky musí být zachována, jinak by to nemohlo dlouhodobě fungovat.

Forma nepotismu může být různá, obsah je vždy stejný

Buržoazie po převzetí moci brzy pochopila, že se její přímá a neskrývaná vláda snadno obrací proti ní, jako celku. Nespokojeným masám proto raději nastrkuje politické figury, které podle potřeby střídá. Svrhávány jsou pak tyto figury, nikoliv buržoazie. I církev to pochopila, a už dávno omezuje politickou aktivitu mužů s kolárkem, a sama zůstává zdánlivě nad věcí, naoko čistá, a hněv nespokojených mas nechává vybíjet na křesťanských politických stranách, které jí slouží. Jen Berlusconi, Babiš a Trump to nepochopili, a tím ohrožují svá ekonomická impéria. A protože současně s tím ohrožují i postavení buržoazie, kterou reprezentují, značná část této vládnoucí třídy bojuje proti nim. Kenedyové by o tom mohli vyprávět.

V demokracii nemají být ve funkcích kmotři, ale kmotřenci

Demokratičtí profesionální političtí kmotřenci také proti nepotismu bojují, stejně tak jako proti přímé vládě oligarchů. Obojí je připravuje o práci, o ono výnosné zprostředkovávání moci. Jejich svaté rozhořčení je ale pouhým pokrytectvím.

V demokratickém systému lze nepotismus různě kamuflovat, nikoliv odstranit

Celé dějiny lidstva jsou dějinami nepotismu. Otrokářská a feudální společnost jej neskrývala. Jen naivní hlupáčci v něm hledají jakýsi přirozený biologický základ společný všem savcům. Jeho základ je ekonomický. Nepotismus není jen prostá kumulace funkcí v rodině, je to vytváření oligarchickému systému vládnutí.

Nejtemnější místa v pekle jsou vyhrazena těm, co si v době mravní krize zachovávají neutralitu.
Dan Brown

Neutralita

Svět je plný pohybující se hmoty, jedno závisí na druhém, vstupuje do rozporu, střetává se, a ve vzájemném boji se mění v něco jiného. Nic není z tohoto vztahu univerzální souvislosti světa vyjmuto, nic není neutrální. Pokud se zdá, že ano, je to vždy jen relativní, dočasné a zdánlivé.

Hmotný svět nezná neutralitu, jen netečnost

Ani svět živé přírody není jiný. V omezeném prostoru dopadá omezené množství slunečního svitu, a jednotlivé zelené organismy o něj mezi sebou bojují. Slabší živoří či hyne. Stejně tak je to s množstvím vody v půdě či živin kdekoli. Jeden život je zdrojem živin pro jiný život, a živá příroda je nekončícím cyklem potravinových řetězců.

Živá příroda je světem boje a soužití

Život člověka stejně jako život společnosti je také jednotou boje a soužití. Vše, co člověk má, získal bojem s přírodou i s ostatními. A protože je jeho život daleko složitější než život kteréhokoli jiného organismu, rozmanitější jsou i jeho formy boje. A také bojuje daleko víc bojů.

Život člověka není neutralitou, ale bojem

Neutralita byla vymyšlena vědomím. Je to idea zdůvodňující neúčast člověka v konfliktech, jeho lhostejnost, pohodlnost, hloupost či zbabělost. Často zakrývá dokonce zájem na konfliktu samém. Předstírá nezávislost subjektu na existujících společenských silách a jejich rozporech; je pokrytectvím.

Neutralita je skryté nadržování jedné z bojujících stran;
většinou uvolňuje prostor silnějšímu

Politika je bojem zájmů, a jakákoli proklamace neutrality je vždy jen centrismem. Hodnotová neutralita vědy o společnosti, která hodnoty vytváří a bojuje o ně, je pavědou. Neutralita peněz, prosazovaná některými ekonomy, je nesmyslem, protože každý jich má jiné množství. Vojenská neutralita je jen čekáním na porážku. Švýcarská neutralita je obrovským kšeftem. Neutralita soukromých sdělovacích prostředků je fikcí, protože jsou závislé na vůli svých bohatých vydavatelů a inzerentů. Neutralita a vyváženost veřejnoprávních prostředků je podvodem, protože podle směrnice EU smějí přijímat veřejnou podporu, jen pokud pohlížejí na svět pod úhlem pohledu tzv. západní demokracie.

Neutralita existuje jen subjektivně, jako bůh, jen ve vědomí lidí. Objektivně ne.

**Nebráníš-li slabšího, pomáháš silnějšímu.
Nezastaneš-li se toho, kdo je v právu, nadržuješ lumpovi.
Jen bozi a tupci čučí na hrůzy světa s přihlouplou nevinností,
zatímco gauneři dokáží vydělat i na své „neutralitě“.**

Ve starověku byli pracující otroky svých majitelů, ve středověku nevolníky pozemkové šlechty.
Karel Marx

Nevolnictví

Feudalismus osvobodil otroky, neboť jejich práce byla nerentabilní, pronajal jim pozemky a nechal je za to odvádět naturální a peněžní dávky i osobní služby.

Vykořisťování změnilo svou formu

Takový vztah však byl velmi labilní, bylo nutno jej posílit dědičným pronájmem, aby mohl být získaný majetek převáděn na potomky. Avšak ani to nestačilo. Ti, kterým se nedařilo, své statky opouštěli, ti kterým se naopak dařilo, po čase nashromáždili určité bohatství, se kterým chtěli začít nový život jinde. Ti, kteří měli krutého pána, se snažili hledat štěstí u mírnějšího, a ti, kteří získali řemeslné dovednosti, měli tendenci utíkat do měst a živit se jako řemeslníci. Propuštění otroci i jejich potomci měli navíc tendenci k návratu do původní domoviny.

Ve všech případech tak vlastník opuštěného pozemku přicházel o zisk. Proto byla pouhá ekonomická závislost na pánovi opět doplněna právně vynutitelnou závislostí osobní. Nabytá svoboda změnila formu.

Nevolnictví připoutalo rolníky k půdě t tím i ke svému pánovi

Tento vztah se rozšířil téměř po celé Evropě. Nebylo utíkat kam. Nevolnictví bylo vždy doplňováno poddanskými dávkami a robotou, které vytvářely systém závislosti nevolníka na feudálním pánovi. Ten nevolníkům zajišťoval existenci pronájmem půdy, ale uděloval souhlas ke sňatkům, k výběru povolání dětí, mohl pronajatou půdu odejmout, nevolníky přesídlit; byl jejich neomezeným pánem.

Formy a metody tohoto útlaku se historicky měnily, nebyly ve všech zemích stejné, ale všude zajišťovaly feudálnímu panstvu dostatečný zisk, z něhož vyrostla všechna nádhera středověku, zachovaná dodnes v historických památkách. Sláva a bohatství šlechtických rodů nevyrostly z jejich píle, ale z krutého vykořisťování obrovských mas venkovského obyvatelstva.

Bohatství a sláva šlechty pochází z potu, krve a slz nevolníků

Jako velký pozemkový vlastník se na tomto vykořisťování podílela i církev. Kromě pozemkové renty, kterou získávala na svých panstvích stejně jako šlechta, vykořisťovala formou desátků a dalších poplatků všechny nevolníky.

Bohatství církve je ještě nemravnější, než bohatství šlechty

Postupně se nevolnictví stalo bariérou dalšího rozvoje, vázalo pracovní sílu na venkově; sílící selské bouře a stále mocnější buržoazie je proto odstranili.

Nevolník měl zajištěnou existenci, proletář ne
Bedřich Engels

Zdokonalovat stroje znamená učinit lidskou práci přebytečnou.
Bedřich Engels

Nezaměstnanost

Nezaměstnanost bývá ekonomy charakterizována jako porucha na trhu práce. Potíž je v tom, že tato porucha trvá s krátkými přestávkami od samého vzniku kapitalismu a nabývá stále masovějších rozměrů. Nemůže tedy jít o poruchu, ale o systémovou chybu, stejně tak jako u přezaměstnanosti.

Práce je způsobem obživy člověka, vytvořila jej a udržuje v lidském stavu. Je způsobem života člověka, a její nedostatek znamená nedostatek života. Tento nedostatek nelze odstranit dávkami v nezaměstnanosti nebo charitou. Lze jej odstranit pouze odstraněním jeho příčin.

Nezaměstnanost vzniká nerovnoměrným rozdělováním vytvořeného bohatství. Někde přebývá, a jinde chybí. Ale toto bohatství celkově roste. Tento růst může být pouze důsledkem růstu množství vykonané lidské práce. Ale přesto je jí nedostatek. Je to tím, že je soustřeďována, stejně jako bohatství, do stále užšího okruhu lidí. Příčinou není zdokonalování strojů a růst produktivity práce, příčinou je systém, v němž jsou bohatství a práce nerovnoměrně rozdělovány.

Nezaměstnanost je důsledkem akumulace bohatství a práce

Čím bohatší je společnost, tím užší okruh lidí většinu tohoto bohatství vlastní. A tím větší je i nezaměstnanost. Vzniká nejen zdokonalováním strojů, ale i uměle a záměrně dovozem levnější pracovní síly, vývozem produkce za levnější pracovní silou do jiných zemí a vytvářením rezervní armády pracovních sil, tak jak to popsal Marx už před mnoha lety. Tato rezervní armáda zvyšuje konkurenční tlak na domácí pracovní sílu a snižuje náklady. Tuto armádu nezaměstnaných je však nutné uživit, aby se nevzbouřila a nesvrhla celý systém. A tak si vyspělé země vytvářejí systémy sociálních dávek, které ovšem platí prostřednictvím státu ti zaměstnaní z prostředků určených na jejich rozvoj. Zaměstnaní se rozvíjejí pomaleji, než by odpovídalo výsledkům jejich práce, a nezaměstnaní ztrácejí pracovní návyky i dovednosti, při dlouhodobé nezaměstnanosti i možnost a chuť pracovat. Sociální dávky pak dlouhodobě redukují člověka na neplnohodnotného chovance státu. Staré heslo „chléb a hry“ Říši římskou nezachránilo.

Nezaměstnanost degeneruje celou společnost.
Z nezaměstnaných dělá nezaměstnatelné.

Nezaměstnanost prudce diferencuje společnost, již tak hluboce rozdělenou. Vytváří problémy nejen v současnosti, ale hlavně pro budoucnost. Není v silách kapitalismu odstranit ji. Je jeho nutným produktem. Může ji dočasně snižovat, relativizovat i svádět na neschopnost a neochotu lidí pracovat, avšak dlouhodobě bez ní nemůže existovat. Čím více bude nezaměstnané uplácet, a čím více jich bude, tím více se tento systém bude stávat neekonomickým.

Kapitalismus nezaměstnanost produkuje i potřebuje, dokud jej nezahubí.
Chce-li tomu alespoň na čas zabránit, musí rovnoměrněji rozdělovat bohatství.

Nihilismus je hlavním filozofickým problémem 20. století.
Nišitani Keidži

Nihilismus

Ve zvětšující se řadě filozofií, politických proudů a praktických postojů lidí se projevují prvky světového názoru s negativním postojem ke společnosti. Vždy vycházejí z krajního individualismu, který je vlastní neúspěšné části maloburžoasie a inteligence s ní spjaté, deklasovaným jedincům nebo lidem společností vyvržených. V individuálním i společenském vědomí zesilují zpravidla v obdobích válek a krizí či při dlouhodobém neřešení narůstajících rozporů. Jsou projevem zklamání a marnosti, sociální izolace a frustrace. Mají mnoho podob v teorii i politice, většinou nevytvářejí ucelenou filozofii a často se projevují jen v některých směrech. Bývají nazývány nihilismem.

Nihilismus je absencí reálného cíle a ztrátou ideálů

Nihilismus je radikální skepsí, krajním pesimismem i agnosticismem, je subjektivním idealismem. Projevuje se odmítáním poznatelnosti pravdy, neuznáváním obecně platných právních i morálních norem či uznávaných hodnot a ve svých krajních důsledcích je popíráním reality vnějšího světa.

Nihilismus bývá připisován subjektivním vlastnostem člověka, zvláštnostem a poruchám jeho psychiky. Jeho kořen však je sociální, nikoli individuální. Je to ztráta důvěry ve společnost, která má především své objektivní příčiny.

Nihilismus je ztrátou kontaktu se společností

Jako nihilista se může projevovat neúspěšný intelektuál, student či podnikatel, potlačovaný příslušník odlišné národnosti či rasy, vysloužilý, a tudíž nepotřebný voják, terorista i bezdomovec. Společným rysem je vždy jeho odmítnutí vládnoucí částí společnosti, pocit marnosti a zbytečnosti, bezradnosti a bezmocnosti. Negativní vztah společnosti k jedinci se pak projevuje jako negativní vztah jedince ke společnosti. Odrazem neuznávání jedince společností bývá neuznání společnosti jedincem. Společnost však bez kteréhokoliv jedince může přežívat, zatímco žádný jednotlivec nemůže přežívat bez společnosti. A tak se nakonec ve své beznaději stává protispolečenským i snadnou kořistí těch, kteří mu jsou schopni tuto naději dát; sice falešnou, ale přece jen naději.

Nihilismus je názorem člověka, který svou nicotnost vztahuje k celému světu

Nihilismus v individuálním i společenském vědomí bývá často vládnoucími silami přehlížen jako bezvýznamný. Občas bývá dokonce i podporován. Jestliže však sílí, stává se nakonec nebezpečím nejen pro síly vládnoucí, ale pro všechny.

Nihilismus se projevuje jako rozvrácený jedinec, jeho podstatou však je rozvrácená společnost

Nihilistou se nejsnáze stává nula
Autor

„Nová levice“ není ani nová, ani levice.
Autor

Nová levice

V šedesátých letech dvacátého století, kdy bylo studenou válkou ve vyspělých zemích Západu až na výjimky zdecimováno a zdiskreditováno komunistické hnutí, a současně dosažena poměrně vysoká životní úroveň pracujících, se spolu s nově se objevujícími příznaky krize kapitalismu rodí mezi intelektuály snaha oživit některé myšlenky socialismu. Byli to lidé, jejichž intelektuální potenciál dokázal rozpoznat bezvýchodnost kapitalismu, avšak sociální postavení jim bránilo otevřeně se přihlásit ke komunismu. Hledali proto třetí cestu, která by jim umožnila status revolucionáře, ale současně je nevyřadila z oficiální kapitalistické společnosti. Stávali se nezávislými, a proto neškodnými kritiky systému, což je podstatou intelektuálů.

Nová levice jsou vůdcové bez lidu

Jejich myšlenky nebyly nové. Vycházely z iluzí starého utopického socialismu a komunismu. Z představ, že spravedlivé společnosti lze dosáhnout bez revoluce, bez boje, pouhým přesvědčováním, výchovou a vzděláním.

Nová levice vychází ze starého utopického socialismu

Nová levice chce měnit jevy soudobého kapitalismu, ne jeho podstatu. Zřekla se pojmu vykořisťování. Převzala z Marxe jeho humanismus, ale odmítla jeho radikalismus. Stala se neplodným kavárenským revolucionářstvím a salónním socialismem. Pěstuje si sama pro sebe akademický kriticismus, nikomu neškodí a nikomu nepomáhá. Stala se součástí toho, co kritizuje.

Nová levice navazuje na staré revizionisty

Část tzv. „nové levice“ sama sebe povýšenecky označuje za kulturní, jako by ta „stará“ kulturní nebyla. Připomíná to snoby, pocházející z neprivilegovaných tříd, ale majetkem je převyšující. Napodobovali manýry těch majetnějších, ale neměli na to sociální kořeny, jen peníze. Nová levice to dělá obráceně. Svými slovy se hlásí k těm neprivilegovaným, ale její sociální kořeny, stejně jako její peníze, už jsou jiné.

Tzv. „kulturní levice“ je snobismus naruby

Nová levice je tolerována, protože rozkládá levici autentickou. A tak se levicí nazývá ledacos. Američtí demokraté, stejně jako zelení, piráti i nespokojení buržoazní synci, které jednou zděděný majetek přivede k rozumu. Nová levice je módní, ne moderní. Odchází-li z politické scény, nezbývá po ní nic. Je nahrazována něčím jiným, co také systému neškodí, i kdyby si to systém měl zase sám vypěstovat. Myšlenky spravedlivé společnosti jsou staré jako nespravedlivá společnost. Není možné porazit je jinak, než odstraněním oné nespravedlnosti. Tu nelze odstranit slovy, ale činy. Co naplat, i příroda má své plané květy, a mohou být i krásné.

Nová levice nemohla být poražena, protože nikde nezvítězila

Všechno nové je nespravedlivé vůči starému.
Ludwig Feuerbach

Nové a staré

Vše vzniká z něčeho, nic nevzniká z ničeho. Každý vznik je vždy jen přeskupením existujícího, zrušením starých a vytvořením nových kvalit, celků i částí, podstat i jevů, obsahů i forem, vztahů i rozporů. Každý konec a počátek jsou jen kvalitativním skokem ve vývoji něčeho předchozího. Nové neznamená pouze mladší.

Nové a staré jsou dialektické kategorie vyjadřující pohyb obsahu v času

Nové, tj. lepší, účelnější, vznikající a rozvíjející se. Rodí se vždy uvnitř starého; staré, tj. stagnující, nerozvíjející se, které je základním stavebním materiálem pro nové. Nic nezačíná a nekončí absolutně; vše se jen neustále přeměňuje, prolíná, vzájemně v něm prostupuje staré s novým. Čím složitější je jev, tím komplikovanější je jeho proměna. Vše obsahuje prvky minulosti, současnosti i budoucnosti.

Existující je zápas nového se starým,
dialektická jednota minulosti, současnosti i budoucnosti

Staré a nové jsou dvě protikladné tendence v procesu vývoje; dvě síly, jejichž rozpor působí jako hybná síla vývoje. V neorganické přírodě takový vývoj probíhá zpravidla pomalu, člověk jej často během svého života ani neregistruje, nebo si na něj pomalu zvyká. V živé přírodě mívá staré a nové cyklický charakter, a ono nové, tedy změna druhu či vznik nového přesahuje časový horizont individua. Výtvory a změny vznikající lidskou činností, tedy i společnost a změny jejích materiálních podmínek, vztahů a idejí, však člověk během svého života registruje, nesouhlasí či souhlasí s nimi, protože odporují či odpovídají jeho potřebám a zájmům. Zaujímá k nim stanovisko, a pak je nazývá starým a novým.

Staré a nové jsou především společenskovědní kategorií

Nové podněcuje vývoj, starým je v dané souvislosti vše, co překáží vývoji. Vše vyrůstá ze starého, které obsahuje možnost nové skutečnosti. Přejímá vše kladné a hodnotné, co bylo ve starém, zachovává jej v přeměněné podobě. Vznik nového je koncem starých rozporů a začátkem nových. Zpočátku je staré silnější, protože je rozvinutější. Nové je však nezadržitelné a nemilosrdně zatlačuje staré, i když tím ohrožuje něčí zájmy. Změna je vztah starého a nového.

Novým bývá nazýváno vše, co dříve neexistovalo, i když je to jen jiné, a neobsahuje to zárodky budoucího vývoje, stejně tak jako moderním bývá nazýváno i to, co je pouze módní, co je pouhým slepým výhonkem vývojové linie. Skutečně nové je jen to, co se projevuje jako pokrokovější obsah a forma, které napomáhají dalšímu rozvoji. Není to pouhá změna jevu. Vznik nového je objektivním procesem, který má své kořeny v předchozím vývoji společnosti; procesem, který může být subjektivně urychlován či brzděn, avšak nemůže být vyvolán či zastaven.

Komunista je průkopníkem všeho nového a pokrokového

Náhoda neodstraňuje nutnost, ale je jejím projevem.
Pietro Pomponazzi

Nutnost a nahodilost

Každý účinek vždy vytváří příčiny něčeho budoucího, je jen článkem v kauzálním řetězci, v němž platí některé nutné, zákonité vztahy.

Determinismus je názor uznávající kauzální vztahy ve vývoji

Absolutizace těchto kauzálních vztahů vede k názorům, že vše je předem jasně dané předchozími podmínkami, k víře v nutný, nezměnitelný osud či k představám šílených matematiků, že budoucnost lze předem přesně vypočítat, máme-li dost potřebných údajů. Fatalismus je mechanický determinismus absolutizací kauzální vztahy a nutnosti. Naopak odmítání příčinných vztahů a nutnosti je absolutizací náhody nebo libovůle člověka. Indeterminismus přeceňuje náhodu jako přírodní proces, voluntarismus vůli člověka. Vedle toho existuje i další pohled na svět, v němž je vše předem určeno svým předem vytvořeným účelem, vytvářejícím nutnost. Je to idealismus, který předpokládá existenci vědomí ještě před vznikem skutečnosti a odmítá náhodu. Nechápe, že účelnost v přírodě vznikla prostě tím, že vše neúčelné prostě nepřežilo. Teleologie vidí příčinu všeho v účelu, vloženého do objektů předem přírodou či bohem.

Marxistické pojetí tohoto problému charakterizoval B. Engels takto: „*V přírodě působí mnoho nahodilostí, které se vzájemně vyruší, a to co se nakonec prosadí, je nutnost*“, což bylo po letech potvrzeno např. kvantovou dekoherencí.

Nutnost je pohyb hledající si cestu možnostmi

Nelze odmítat či přeceňovat nutnost, ani náhodu. Jsou to vždy dvě stránky téže mince, existující pouze společně, nikoli izolovaně. Jsou to kategorie zkoumající součinnost jednotlivých pohybů. To, co je v jednom vztahu nutné, je v jiném vztahu nahodilé a naopak. Nutnost je stálá, podstatná vnitřní souvislost jevů, vytvořená předchozím vývojem. Je to zákonitost, určující, co se stát musí. Člověk může nutnost poznávat, využívat, ale měnit ji může jen změnou podmínek, z nichž vzniká.

Nutnost je zprostředkována nahodilostí a nahodilost formuje nutnost

Nahodilost je proces, v němž převažuje role vnějších vztahů. Náhoda, to je zkřížení dvou kauzálních řetězců, do té doby samostatných, ke kterému dochází nezákonitě jen proto, že svět je přeplněn nekonečným množstvím procesů, nemajících prostor jen samy pro sebe, probíhajících v prostoru společném. Náhoda nevytváří nutnost, ale mění ji, určuje pouze, kdy a jak tato nutnost nastane.

Nahodilost je formou projevu nutnosti, je střetem více nutností

I nahodilost má své nutnosti, není to bezpříčinnost, ale mnohopříčinnost. Je to nepochopená, složitá zákonitost, kterou lze předvídat s menší jistotou než nutnost.

Vše, co se stane, je vždy současně nutné i nahodilé

Základem občanské společnosti je vlastnictví.
J. W. F. Hegel

Občanská společnost

„*Občan, to je vlastník*“, napsal kdysi Helvétius. Platilo to vždy: ve starověku byl občanem otrokář, ve středověku na vesnici sedlák a ve městě majitel domu, ostatní byli jen obyvatelé. Představitel rodící se anglické buržoasie Oliver Cromwell to charakterizoval slovy*: „Ve společnosti nemá mít právo nikdo, kdo nevlastní majetek.“* Tenkrát se ještě říkala pravda. Teprve daleko později v právních řádech pojmy občan a obyvatel splynuly v jeden tím, že se zavedla formálně právní rovnost mezi nimi, avšak ekonomická nerovnost přetrvává dodnes.

Čím větší majetek člověk má, tím více je občanem

Každý může vstoupit do politické strany, někdo si ji ale může koupit. Oficiální věda a propaganda občanskou společnost vymezují jako abstraktní pojem, zahrnující veškeré organizace, sdružující občany na dobrovolné bázi, tvořící jakési spojení mezi rodinou a státem. Nebývají sem zahrnovány politické strany a odbory, přestože jsou v politickém systému nejdůležitější, zato sem patří zájmové organizace, jako např. sportovní kluby, z nichž však ty lukrativní byly zprivatizovány, náboženské organizace, z nichž však ta největší má přísnou hierarchickou strukturu řízenou ze zahraničí, profesní sdružení či komory, z nichž však je v některých členství povinné a jiné často nezastupují zaměstnance, ale vlastníky. Nepatří sem občanské výbory, neboť byly zrušeny, zato sem patří deseti tisíce občanských spolků a sdružení bez jakýchkoliv vnějších kompetencí.

Občanská společnost je forma státu, v němž je přehledný systém politických stran, reprezentujících třídní zájmy, rozřeďován nepřehledným systémem dalších organizací a institucí, reprezentujících zájmy skupinové. Ty nemají své vlastní ekonomické zázemí, jsou v podstatě bezzubé, a silnými se stávají pouze tehdy, jestliže jsou využívány jako nástroj těch skutečně silných. Jimi jsou podle potřeby orientovány na podporu vlády či proti ní. Formálně demokracii rozšiřují, ve skutečnosti ji znemožňují, protože umožňují využívat menšinové skupiny proti většině. Stačí je uplatit penězi, funkcemi či pozorností sdělovacích prostředků, a jsou schopny měnit výsledky voleb. Jsou pojistkou proti vůli většiny.

Občanská společnost je zaklínadlem, pod nímž byl zrušen socialismus a nastolen kapitalismus, obnovena vláda velkých vlastníků ve společnosti a znovu vytvořena sociální nerovnost. Je to nedefinovatelný pojem; je to jen Havlova nálepka na zahnívajícím zboží, zatíženém hypotékou.

Občanská společnost je fikcí, je to seznam organizací v systému, který občané nesmějí změnit; měnit mohou jen jednotlivé položky

Žijeme ve společnosti, kde nikdo za nic nemůže. Vlády se střídají a síly trhu jsou anonymní

Jan Keller

Obecné obsahuje více stálého než zvláštní, odráží více příčin než zvláštní.
Aristoteles

Obecné, jednotlivé a zvláštní

Každá množina jedinečných jevů má své obecné rysy, opakující se různou měrou ve všech případech. Je to vždy to, co určuje podstatu dané skupiny, ale často i některé stránky vedlejší, druhotné, s podstatou či množinami vyšších řádů nepřímo související. Co je obecné a podstatné, to vytváří kvalitu.

**Obecné je společné dané skupině jevů, vytváří ji,
je projevem jejich vnitřní souvislosti**

Vedle obecných rysů má vše konkrétní i rysy zvláštní, vytvářející nejrůznější podmnožiny v dané množině. Zvláštní nesouvisí s podstatou, je jen odlišností vznikající z něčeho nepodstatného, ale rozšířeného; je kvantitativní stránkou.

**Zvláštní je společné určité podskupině; je průnikem či pozůstatkem jiných množin.
Je projevem vnější souvislosti s jinými množinami.**

Podceňování zvláštního je vždy nerespektováním skutečnosti, vede k paušálnímu přístupu. Ve společnosti se nakonec vždy projeví necitlivým, byrokratickým přístupem např. k jednotlivým sociálním, věkovým, etnickým či náboženským skupinám. Což vyvolává jejich odpor a destabilizuje společnost. Ale stejně to platí i v malých skupinách.

Kromě obecných a zvláštních rysů ale vše existující obsahuje i jednotlivé rysy, stránky či vlastnosti, které rozšířené nejsou, nevytvářejí vnitřní podskupiny, jsou vlastní jen jedinému prvku dané množiny, ale opakující se běžně v množinách jiných.

**Jednotlivé je vlastností jediného prvku dané množiny,
avšak opakuje se v množinách jiných**

Důležitým předpokladem správného poznání je rozlišení stupně obecnosti jednotlivých stránek, vlastností či rysů zkoumaného. V běžném poznání se často dopouštíme omylů tím, že jednotlivé či zvláštní rysy zobecňujeme, zobecňujeme je, připisujeme je i těm prvkům množiny, které je nemají, paušalizujeme je. Zvláště při posuzování lidí a jejich skupin je to časté. Například pořekadlo „dlouhé vlasy krátký rozum“ po staletí ovládalo myšlení lidí.

Generalizace, to je nesprávné povyšování zvláštního na obecné

Jindy naopak obecné vlastnosti přisuzujeme jen některým podskupinám či dokonce jen jednotlivým součástem dané množiny, individualizujeme je. Například obecný rys politiky jako boje zájmů bývá posuzován jen jako špatnost jednotlivých politiků, je vydáván za pouhé politikaření. Takový postup vždy vede k iluzím.

**Nezbytností správného poznání je rozlišení stupně obecnosti jednotlivých vlastností.
Podmínkou k tomu je přesné definování posuzovaných množin i používaných kritérií.
V jiných vztazích jsou vždy stupně obecnosti odlišné.**

Negramotný je v politice objektem.
V. I. Lenin

Objekt a subjekt

Až do vzniku člověka byl svět jen rájem objektů, entit vzájemně na sebe působících bez účasti vědomí. Pak vznikl člověk tím, že počal svou prací měnit svět vědomě, a činí tak dodnes. Stal se subjektem, kvalitativně novou entitou.

Objekt je prvek v daném vztahu pasivní

Člověk není pasivní, to by nepřežil. Je jediným tvorem, který je aktivním i bez zjevné biologické potřeby; aktivita se v důsledku mnoha okolností stala jeho způsobem života i vnitřní biologickou potřebou. A vše, co činí, je přinejmenším doprovázeno, většinou však vyvoláno jeho vědomím.

Subjekt je prvek v daném vztahu uplatňující své vědomí

Mezi člověkem a přírodou je vždy subjekto-objektový vztah, mezi lidmi vztah subjekto-subjektový. Avšak s rozpadem prvotně pospolné společnosti a vznikem civilizace, tedy současně s vytvořením třídních vztahů a politické závislosti je jeho možnost uplatňovat ve vztazích své vědomí značně omezována. Otrok či nevolník byl přinucen poslouchat a chovat se nikoli podle svého vědomí, ale podle vědomí svých pánů.

Sociální útlak je vždy potlačením člověka jako subjektu

Postupně se však útlak lidí stával stále složitějším. Již nestačilo vnutit podrobeným svou vůli, začalo jim být vnucováno i vědomí jeho pánů. Vztah nadvlády a poroby začal být vydáván nejen za nutný a zákonný, ale i za přirozený, daný nejen vůlí pána, ale i přírodou či bohy.

Náboženství se vždy podílelo na udržování člověka v roli pasivního subjektu

S rostoucí složitostí světa a vztahů mezi lidmi však nestačilo ani to. Celé dějiny lidstva jsou prodchnuté snahami podmaněných skupin o vybojování si svého místa na slunci. Otroci, nevolníci, měšťané i vazalové, jednotlivé národy i rasy, dělníci i ženy, ti všichni se snažili o svou emancipaci, osvobození se ze závislosti. Dokonce synové a dcery si vybojovávají svou nezávislost na rodičích.

Emancipace nezbavuje člověka závislosti, jen mění její formy; je pokusem člověka přeměnit se z objektu na subjekt

Novější formy nadvlády už nespoléhají jen na přímou moc či náboženství, manipulují člověkem tak, aby měl pocit, že se rozhoduje svobodně, avšak ve skutečnosti mu dávají jen takové volby možnosti, které v zásadě znamenají totéž. Svobodně můžete kandidovat kamkoli, ale zvítězit může jen do má podporu mocných. Nakupovat můžete cokoliv, ale nakonec vydělají titíž. Říkat můžete cokoli, ale není vám to nic platné.

Marxisté chtějí přeměnit utlačované z pasivního objektu v aktivní subjekt

Na počátku se vždycky zanedbává forma pro obsah.
Bedřich Engels

Obsah a forma

Každý výtvor přírody či člověka, naše chování i vyjadřování, to vše má svůj obsah a formu. Obojí vytváří nedílný, vnitřně skloubený celek, v němž i zdánlivě drobná změna jednoho může vést ke zhroucení druhého. Obojí je mezi sebou jednotné i rozporné. Neexistují samostatně, jsou dvěma stránkami téhož.

Obsah a forma vytvářejí dialektickou jednotu

Obsah je souhrnem všech vnitřních prvků. Je ve vztahu k formě prvotní, určující. Je bohatší a proměnlivější než forma, je širší a rozmanitější než pouhá podstata. Vše se vyvíjí nejprve změnou obsahu v rámci existující formy; překročí-li změny obsahu rámec formy, která jej udržuje, mění se forma; nový obsah si vynucuje formu jinou, takovou, která jeho změnám odpovídá. Obsah je hmotným či ideovým jádrem celku. Co neodpovídá formě, přestává být obsahem, a stává se něčím jiným. Co není zformováno, stává se obsahem jiné formy. Neexistuje nezformované ani bezobsažné. Každá kvalita je dočasnou jednotou obsahu a formy.

Obsah je spojován v celek svými vnitřními vztahy, které vznikají závisle na obsahu a přizpůsobují se mu; jsou jeho součástí. Stejný obsah může mít různou formu, tak jako voda a led, nebo tentýž příběh může být sdělován jako próza či poezie. Vnější forma je vlastně jevem, vnitřní forma strukturou.

Forma je způsob uspořádání obsahu

V přírodě obsah a forma mění svou jednotu automaticky. Ve společnosti, v jednání lidí a myšlení do toho zasahuje člověk, a běžně chybně. Přeceňuje jedno nebo podceňuje druhé; obojí vede k chybám. Často např. lpíme na formě, a při tom nic nesdělujeme či nevytváříme. Byrokracie, to je formalismus úředníka líného jednat a myslet. Vede k samoúčelnosti a stagnaci.

Formalismus je spojením hlouposti a pasivity

V počátcích své činnosti zpravidla člověk podceňuje formu a přeceňuje obsah. Dělá-li stejnou činnost příliš dlouho, bývá tomu spíše naopak.

Zvyk, to je forma, z níž se bezmyšlenkovým opakováním vytratil obsah

Absolutizace obsahu a podcenění formy je běžnou chybou člověka. Zvolíme-li ke kritice, sdělení nebo žádosti nevhodnou formu, popudíme tím a dosáhneme opaku. Přidáme-li do nekrologu jediné nevhodné, třebas pravdivé slovo, můžeme zkazit celý pohřeb i svou pověst. Vložíme-li do zákona jediné, byť dobře míněné slovo, může se stát neúčinným. Stejně tak jako přidáním jediné částice do atomu změníme prvek. Obsah a forma jsou rozdílné, ale neodlučitelné části téhož. Nelze je zaměňovat, podceňovat ani absolutizovat. Svět můžeme měnit jen tak, že obojí chápeme a racionálně využíváme.

Vše existující je sporem formy a obsahu, je vývojem tohoto sporu

Mnohost nemá být předkládána, leč z nutnosti.
William z Ockhamu

Occamova břitva

Starověká a středověká rodící se věda to neměla lehké. Nedostatek poznatků, omezená společenská praxe, postupné objevování nekonečné rozmanitosti světa, nerozvinutý jazyk, ale i náboženský konzervatismus nutily často myslitele vyjadřovat své názory mnoha slovy, obrazně, skrytě, nejednoznačně, a často více naznačovat než sdělovat. To vše bylo komplikováno nepřesností ústně tradovaných názorů, a také neobratností překladatelů i písařů. Již Aristoteles, a po něm i další, se proto snažili zavádět určité principy racionálního vyjadřování nového poznání a přesnějšího definování. Jednou z těchto snah je i tzv. Occamova břitva, pojmenovaná po anglickém filozofovi, františkánském mnichovi Williamovi z Ockhamu, pokoušejícího se na počátku 13. století odříznout z formulace poznatků vše nadbytečné. Později však jeho názory dostávaly různý výklad, často i nesmyslný. Pod záminkou racionality bývá prosazována jednoduchost vysvětlení, hledá se jediná příčina na místo složitých kauzálních řetězců, zapomíná se na jeho dovětek „leč z nutnosti“, a tak se absolutizací stává z původně chytré myšlenky nesmysl.

Occamova břitva vznikla jako logický princip úsporného vyjadřování, nikoli jako princip úsporného myšlení vědy

Pokud věda zkoumala téměř výhradně oblast přírody, nebylo možné příliš zjednodušovat. Vše reálné totiž není pouze tím, čím se nám to jeví z jednoho úhlu pohledu. Každá zjevná kvalita je v jiných vztazích současně jinou kvalitou; a má těch vztahů vždy více. Každá kvantitativní stránka je doprovázena mnoha jinými, které vzájemně modifikují svůj vliv a rozostřují hranice míry své kvality; každá vnitřní nutnost je doprovázena vnějšími nahodilými vlivy, každý pohyb v sobě obsahuje i jiné pohyby a každý vztah je součástí jiných vztahů. Příčina je vždy jednou z příčin a každý účinek vyvolává zpětné působení na své příčiny. Vše zdánlivě bezprostřední je zprostředkováno něčím jiným.

Jakékoli ořezávání skutečnosti vede omylu

Později, když věda počala zkoumat společnost a myšlení člověka, se stala tzv. Occamova břitva ještě problematičtějším nástrojem poznání. Všechny zákony se zde totiž díky složitosti prostředí projevují pouze jako tendence, tedy ve vzájemných vztazích, různě modifikují a zprostředkovávají své působení. Jejich redukce na podstatu je vždy jen abstrakcí, nutnou k poznání, ale neodpovídající realitě. Je-li společnost rozdělena protikladnými zájmy, je její poznání ještě komplikovanější.

Ořezávání společenské skutečnosti je podřízeno vládnoucím společenským zájmům

Tak jako Occama, ideolog feudálů bojujících proti církevní moci, nemohl a nesměl odříznout od přírody boha, tak jeho dnešní vyznavači nemohou a nesmí od společnosti odříznout soudobé iluze podpírající současný kapitalistický svět. Raději se tedy ohánějí břitvou proti racionálním poznatkům, odhalujícím jeho podstatu.

Je třeba vyjadřovat se úsporně, nikoliv úsporně myslet

Odcizení člověka, vůbec každý vztah, v němž je člověk sám vůči sobě, je uskutečněn, vyjadřuje se teprve ve vztahu, v němž je člověk vůči druhému člověku.
Karel Marx

Odcizení

Člověk si přisvojuje přírodu a přizpůsobuje ji svým vlastním potřebám. Ale protože tak činí pouze ve společnosti a se společností, přisvojuje si současně i společnost, a také ji přizpůsobuje svým potřebám. Získává kladný emocionální vztah ke svým zdrojům, prostředkům i výtvorům, ke společnosti, v níž žije. Při tom všem poznává obojí a mění i sám sebe; hledá své místo v přírodě i společnosti. Osvojuje si i poznatky druhých, a výsledky své práce i poznání předává druhým.

Člověk se vyvíjí tak, že si přírodu i společnost osvojuje

Při rozpadu prvotní pospolitosti, v období prudké sociální diferenciace, při vzniku protikladných tříd, z nichž jedna žije z výsledků práce druhé, však začíná docházet k odcizení jeho produktu nikoli ve prospěch jeho společnosti, ale ve prospěch jiných jedinců. Zdroje, prostředky a produkty, které byly dosud jeho vlastními, se mu stávají cizími, postupně se staví proti němu. Společnost, která jej kdysi ochraňovala, jej začíná utlačovat. Člověk se cítí vytržen z přírody i společnosti. Vzniká odcizení.

Odcizení, jako produkt třídní společnosti, je opakem osvojení

Odcizení je ztrátou pozitivního vztahu člověka ke skutečnosti, k výsledkům své práce a poznání. Když ještě většina lidí žila na venkově, přírodě blízko, a v kontaktu se svými pokrevními příbuznými, se odcizení neprojevovalo silně. S postupným stěhováním do měst, s prohlubující se dělbou práce, která vzdalovala člověka od zdrojů či konečných produktů i od druhých lidí, s rostoucí masou produkce, strojovou velkovýrobou, s prohlubováním sociálních rozdílů však problém odcizení postupně narůstá. Člověk už často ani nevidí konečný produkt své práce, ztrácí vliv na jeho podobu, a někdy si jej ani nemůže koupit. Ti, kteří jej utlačují, se postupně vzdalují tak, že už je ani nezná, stejně tak jako většinu těch, s nimiž spolupracuje. Základním vztahem mezi lidmi jsou peníze. Člověk je depersonifikován, společnost atomizována. Odcizení se stává psychologickou překážkou v práci i poznávání, destimuluje člověka, redukuje jej na automatickou součást výrobních i sociálních procesů, vede jej k bezvýchodnosti a frustraci. Začíná to rozumem, který nemůže považovat věci či vztahy za své, a končí ztrátou citového vztahu k nim.

Odcizení ochuzuje společnost o tvůrčí síly mnoha jedinců

Odcizení vyřazuje člověka ze společnosti, staví jej na její okraj, a často jej vede k protispolečenskému jednání, při němž škodí i sám sobě. Nejde o biologickou či psychickou poruchu jednotlivce, ale o sociální poruchu společnosti. Karel Marx pochopil sociální podstatu tohoto jevu, Franz Kafka ji literárně zpracoval. A socialistická společnost tuto problematiku podceňovala tak dlouho, až se lidem postupně odcizil socialismus.

Odcizení je proces, v němž deformovaná společnost deformuje jednotlivce

Odraz je univerzální vlastností hmoty.
V. I. Lenin

Odraz

Odraz je základní vlastností hmoty a pohybu. Spočívá v tom, že každá hmota i její pohyb mají schopnost reagovat na pohyb hmoty jiné. Je to univerzální projev fyzikálního zákona, podle něhož každá akce budí reakci. To platí nejen ve fyzice, ale i v biologii, sociologii a psychologii, prostě všude. Neznamená to, že všechno musí reagovat na cokoliv. Například světlo nemá vliv na mechanický pohyb těles, ale obráceně tento pohyb je provázen změnami jejich světelných odrazů.

Odraz je změnou hmoty či jejího pohybu v rozporu v důsledku výměny informací

Odrazy probíhají i ve vztazích mezi lidmi a přírodou. Člověk odráží přírodu vědomím a svým aktivním životem ji mění: příroda tedy zpětně odráží jednání člověka, mění se. A obráceně člověk vědomím odráží své působení na přírodu, i onu vlastními silami přetvořenou přírodu, a tím člověk mění sám sebe. Tak vznikl člověk jako nový živočišný druh, ale i kulturní, druhá příroda jako jeho životní prostředí.

I mezi lidmi navzájem probíhají neustále odrazy. Jeden mění druhého, své vztahy s ním, i sám sebe. Právo je odrazem skutečných lidských vztahů a láska je odrazem jednoho jedince v chování druhého. Samo vědomí člověka je produktem toho, že odráží skutečnost i vědomí jiných. Říká se, že děti jsou odrazem svých rodičů; není to celá pravda, ale její základ to je. Děti odrážejí naše chování, jednání, myšlení, řeč, a tím se stávají lidmi.

Odraz je univerzální vlastností hmoty a jejího pohybu, je výsledkem rozporu

Není na světě nic, co by neumělo odrážet a samo nebylo ničím odráženo. Ne vždy a všechno odráží člověk přímo a snadno. Čím hlouběji do kosmu či nitra hmoty proniká, tím složitější přístroje musí vkládat mezi své smysly a skutečnost, aby ji mohl odrážet nejprve neúplně a zjednodušeně těmito smysly, a poté i svým rozumem.

Odraz je základem poznatelnosti světa

Tak jako je nekonečné množství forem hmoty a jejího pohybu, je i nekonečné množství forem odrazu. Vznikají tak, že pohyb jednoho vstupuje do rozporu s pohybem druhého a vzájemně své pohyby mění. Odraz je dialektickou negací, uchovává v jiné formě ty prvky předcházejícího, které jsou v nových podmínkách schopny další existence; obsahuje stopu odráženého, sice neúplnou, změněnou, ale rozeznatelnou.

Chceme-li poznat cokoliv, musíme pochopit, jak jedno odráželo druhé v minulosti, jak se to odráží v současnosti, a měli bychom se snažit představit si, jaké další odrazy budou následovat v budoucnosti. Svět kolem nás, i naše myšlení a chování, to je nekonečně propletený řetězec odrazů.

Myšlením je třeba uchopit hlavní články tohoto řetězu

Oheň získaný třením poskytl člověku poprvé vládu nad přírodní silou,
a tím ho definitivně oddělil od říše zvířat.
Bedřich Engels

Oheň

K ohni zapálenému bleskem či lávou přilákalo člověka teplo, světlo, a také vůně pečeného masa živočichů, kteří v něm uhynuly. Opakovalo se to na různých místech mnohokrát, než přišel na nápad, odnést si hořící větev ke svému obydlí a přiložit. Tak člověk získal zdroj tepla a bezpečí. Chránil jej před dravci a dovršil jeho přesun v potravinovém žebříčku na samý vrchol. Byl novým zdrojem energie. Bylo nutné jej nepřetržitě udržovat, obtížně se přenášel, což prodlužovalo dobu usazení na jednom místě. Tím se měnil pasivní sběrač na aktivního chovatele a pěstitele, který musel své životní prostředí obnovovat.

Oheň usadil člověka, a tím umožnil vznik zemědělství

Oheň snížil závislost člověka na přírodních podmínkách, ale zároveň posiloval závislost jedinců na skupině, která jej měla; posílil jejich společenský charakter. Přinutil lidi i změnit přirozenou dělbu práce. Poskytoval všestrannější i bezpečnější tepelně zpracovanou potravu, ta zvyšovala množství tělu dodávané energie a zkracovala čas potřebný k jejímu získání i trávení. Kratší doba trávení pak prodlužovala denní lidskou aktivitu. Světlo, které oheň dával, prodloužilo dobu jeho aktivní činnosti. Oheň tak prodlužoval život člověka absolutně i relativně. Umožnil osídlovat i chladnější oblasti, přispěl k rozšíření lidstva po celé planetě a oddálil jeho přemnožení. Teprve, když se oheň naučil kdykoli rozdělat, vymanil se z přírody.

Udržování ohně naučilo člověka plánovat a měřit čas jinak, než podle přírody

Oheň spolu s oděvem postupně člověka zbavil srsti; postupně ale zchoulostivěl, a ještě více ztrácel schopnost přežít sám. Spalování dřeva bylo obrovským skokem ve vývoji lidského druhu, srovnatelným později se spalováním fosilních paliv. Použití ohně bylo po vyrobení nástroje druhým kvalitativním skokem ve vývoji člověka. Žena střežící oheň se stala základem matriarchátu. V klidu u ohně, ze společných emocí a zážitků pracovního dne, se rodila řeč i vědomí.

Vývoj člověka nezačal Adamem a Evou, ale prvním upečeným masem

Použití ohně k tepelnému zpracování potravy i k pálení odpadu snižovalo riziko jedů, cizopasníků a mikroorganismů, stejně tak jako nebezpečí nemocí z podchlazení či ohrožení dravou zvěří a přispělo k rychlejším rozmnožení člověka i jeho nevyhynutí při prudkých změnách klimatických podmínek. Prodloužilo délku života, a tím i čas k rozvoji jedince i k přenášení jeho poznatků na potomstvo. Oheň tak člověku přinesl čas navíc, který v živočišné říši neměl, a který využil pro svůj rozvoj. Celý další vývoj člověka by byl nemyslitelný bez ohně. Kov, náhodně vyteklý z kamenů v ohništi dal vzniknout době bronzové, a poté i železné, stejně tak jako daleko později parnímu stroji a průmyslové revoluci.

Oheň, tedy prací zkrocený a využitý požár, je největším vynálezem všech dob, a dodnes je pilířem životních podmínek člověka. Dal mu bezpečí, obživu, volný čas a pozitivní sociální emoce.

Přání, pozdrav či omluva, jsou-li myšleny vážně, mohou být vysloveny pouze jednou.
Dalším opakováním se už jen znevažují.
Autor

Omluva komunistů

Bývá zvykem antikomunistů požadovat omluvu komunistů za zločiny napáchané v minulosti. Čím hloupější antikomunista, tím důraznější požadavek. Zatajuje se při tom, že tuto omluvu vyslovili komunisté ještě v době, kdy to od nich nikdo nepožadoval.

Omluvu za příkoří spáchaná v období socialismu vyslovil mimořádný sjezd KSČ 20. prosince 1989, tedy nejvyšší orgán strany, jež byla za tato příkoří zodpovědná. Nikdo jiný nemá právo mluvit za ni. Ono přijetí nebylo jednoduché. První variantu sjezd odmítl jako zcela nedostatečnou, a teprve druhá, daleko sebekritičtější varianta byla přijata velkou většinou delegátů. Autor těchto textů byl mezi nimi. Taková omluva se mnohým zdá nedostatečná, neboť jsme se neomluvili za znárodnění velkého kapitálu, provedeného ne komunisty, ale Benešovými dekrety. Neomluvili jsme se ani za to, že jsme dokončili pozemkovou reformu T. G. Masaryka, kterou nebyla schopna dokončit korupcí prolezlá první republika. Neomluvili jsme se za vysídlení Němců, o němž jsme nerozhodli my, ale vítězné velmoci z iniciativy Beneše.

Omluvili jsme se za vlastní chyby, za formy a metody, které jsme občas používali, nikoli za cíle, které jsme sledovali. Neměli jsme důvod omlouvat se těm, kdož za první republiky nemohli jezdit na dovolenou, posílat děti do škol, těžce hledali práci, a pak se stěhovali do bytů první kategorie. Neomluvili jsme se za důsledky hospodářské blokády, kterou na nás uvalili zahraniční „demokratičtí humanisté“, za to, že jsme zaplatili prvorepublikové válečné reparace, které nám jako součásti poraženého mocnářství vyměřily vítězné mocnosti Dohody, za to že jsme zaplatili dluhy Benešovy exilové vlády, že jsme od poraženého Německa bez podpory západních mocností nevymohli ani korunu z vyměřených válečných reparací, které měly být vyplaceny z amerického a britského sektoru. Neomluvili jsme se ani za následky amerického bombardování či Mnichovskou dohodu, jejichž důsledky jsme nesli, za obrovský rozvoj Slovenska; za to že jsme pokorně nepřijali Marshallův plán a neuvrhli zemi do amerického područí. Neomluvili jsme se za socialismus, a to by od nás rádi slyšeli.

Omlouvat se musí ten, kdo něco způsobil. Omluvila se Komunistická strana Československa a Komunistická strana Čech a Moravy, byť její právní nástupkyně, k tomu nemá důvod. Nikdo nepožaduje od křesťanů omluvu za křižácké války, upalování čarodějnic, vybírání desátků či prodávání odpustků. Ani oficiální omluva za upálení Jana Husa nikdy nezazněla. Vše to bylo ve jménu jejich Boha.

Nyní je řada na jiných, aby se omlouvali. Za rozbití Československého státu, za rozkradení a rozdání jeho majetku, za zadlužení země, které nebudou schopni zaplatit ani naši vnuci, za statisíce nezaměstnaných, za prohlubující se zaostávání, za ztrátu vlivu Čechů na ekonomiku a politiku v České republice. Zatím to nikdo nepožaduje, ani není od koho. Všichni se už vyměnili, přejmenovali, jsou amnestováni a za vodou.

I omyl je účasten pravdě.
J. A. Komenský

Omyl a zdání

Každý jazyk mívá více pojmů pro stejné či podobné jevy. Bývají ztotožňovány i zaměňovány, a jakmile je potřeba vyjádřit se opravdu přesně, působí to potíž. Také neshoda skutečností s pravdou bývá vyjadřována různými slovy: nepravda, polopravda, iluze, lež, klam, zdání, omyl či expresivněji. Každý jazyk, autor i překladatel k těmto pojmům přistupuje jinak, zpravidla pod vlivem odlišných právních, náboženských či filozofických tradic, které se také neshodují.

Omyl je rozpor mezi věděním a skutečností

Iluze vzniká jako chybně vyhodnocený smyslový vjem, kterému byl pod vlivem znalostí a zkušeností neodpovídajících podstatě jevu přiřazen nesprávný pojem. Je produktem převažujícího smyslově emotivního nazírání, které poskytuje velmi nepřesné výsledky, pokud už při hodnocení a zařazování vjemu do paměti není korigováno rozumem. Protože se podřazování vjemů pojmům stalo člověku podmíněným reflexem v důsledku výchovy a výuky, může to být také jejich nedostatkem.

Zřetězením iluzí, nebo jejich spojením se správně pojmenovanými vjemy pak vznikají nesprávné úsudky – zdání. Z takových nesprávných spojení a nedostatku informací, které by je opravovaly a doplňovaly, pak vzniká či nepřesný soud, názor. Jakmile tyto iluze, zdání či z nich vznikající názory začneme obhajovat a zdůvodňovat, nebo jakmile podle nich začneme jednat, vznikají omyly. Jakmile je subjektivní omyl lidským jednáním materializován, stává se objektivní překážkou.

Omyl je zdůvodněním iluze, zdání či chybného názoru, nebo jejich praktickým důsledkem

Pravda má dvě stránky, absolutní a relativní. Pravdou zůstává jen potud, pokud její absolutní stránka převažuje, a pokud je její relativní stránka podmíněna objektivně, tj. možnostmi dané společnosti, a nikoli subjektivně, individuálními schopnostmi poznávajícího subjektu. Pouze banální pravdy, nepostihující složitost jevů, a proto nic neříkající, mají jen absolutní stránku a jsou vlastně prázdné.

Omyl je neodmyslitelnou součástí lidského poznání. Vznikalo metodou pokus – omyl a dodnes to platí. I věda se nutně dopouští omylů; i její velikáni. Věda jim to odpouští tím velkoryseji, čím větší byl jejich skutečný přínos. Pouze filozofie se v těch omylech pitvá, udržuje je při životě, vyučuje jako rovnocenné s pravdou a dělá z nich vědu. Ale pak není skutečnou filozofií, jen jejím předstíráním.

I praxe člověka je plná omylů, bez nichž je život nemožný. Pokud se nenapravují, škodí.

Omyl je nutno přiznat a pojmenovat

Není chybou dopouštět se omylů, chybou je vytvářet z jejich obhajoby novou vědu
Pjotr Leonidovič Kapica

Čím se vyznačuje oportunistické hnutí především? Nepřátelstvím k „teorii“.
Rosa Luxemburgová

Oportunismus

Ať člověk dělá cokoli, vždy naráží na překážky. Musí je odstraňovat, překonávat, ale také obcházet. To bývá většinou nejsnadnější, avšak příliš časté obcházení se stává zvykem, který člověka mění. Především tehdy, jestliže při tom obcházení ztratí směr a cíl. Pojem pochází z výrazu „a porto“, znamenajícího mimo bránu, přístav či cíl.

Oportunismus je bezzásadové přizpůsobování se podmínkám, které vede mimo cíl

Je to praxe člověka skládající se z ústupků, kliček a váhání, které jej nakonec svedou z původní cesty a nevedou nikam. Je to bezcílné vršením kompromisů, které přestávají být součástí boje a stávají se místo něj základem existence. Je to postoj ke světu: *„Kam vítr, tam plášť!“*

Oportunismus není jen politickým jevem, vyskytuje se v každé praxi člověka a v každé je škodlivý. Ve vztazích s přírodou se následky většinou projeví rychle, ve vztazích společenských často až příliš pozdě. Varování před ním je obsaženo i ve staré lidové moudrosti, která praví: *„Přeskoč, přelez, jenom nepodlez!“*

Profesionalita je rutina směřující k cíli; oportunismus je rutina bez cíle

Teoretickým zdrojem oportunismu je neznalost či odmítání teorie. Je to prakticismus, vytvářející k ospravedlnění vlastních chyb vlastní teorii, zabývající se jevem, nikoli jeho podstatou. Teorie mu pouze komplikuje dobře placenou navyklou rutinu. Nahrazuje ji vyprávěním o své zavedené praxi, o svém prakticismu.

Sociálním kořenem oportunismu je pohodlná a nekontrolovaná praxe, bezbřehé přizpůsobování se podmínkám bez snahy o jejich změnu. Je to samoúčelná praxe pohodlného, pasivního člověka v nevšímavé společnosti. Oportunismus neodstraňuje příčiny, jen následky. Hledá krátkodobá, snadná řešení a podceňuje ta dlouhodobá, nepřinášející krátkodobý efekt. Je to ztráta koncepce. Je to spojení prakticismu a revizionismu. Jednou z jeho forem je vyčkávající oportunismus, kdy je člověk ve vleku věcí, což Lenin nazýval *„chvostismem“.*

Oportunismus jednotlivce i celé skupiny a jejich řídící struktury. Projevuje se zatajováním skutečného stavu věcí, předstíráním, pasivitou, potíráním aktivity, iniciativy, personální strnulostí, přeceňováním dílčích úspěchů i podceňováním porážek a ztrát. Není-li potírán shora, šíří se rychleji; je-li shora šířen, vede nutně k hluboké krizi. Začíná drobným zametáním problémů pod stůl, v politice končí likvidací spolupracovníků a spojenců s odlišným názorem a politikařením.

KSČ tak dlouho bojovala s pravicovým oportunismem, domnělým i skutečným, až ji porazil obyčejný oportunismus všedního dne. Není pravicový ani levicový, jen se přizpůsobuje. Nepotřebuje teorii, stačí mu hesla a křesla.

Oportunismus nemění svět k lepšímu, mění jen svého nositele k horšímu

A tak kombinovaná činnost, komplikace vzájemně závislých procesů nastupuje všude namísto nezávislé činnosti jednotlivců. Ale kombinovaná činnost znamená organizaci. A je možná organizace bez autority?
Bedřich Engels

Organizace společnosti

Na světě není nic než hmota a její vzájemné vztahy. Také člověk a společnost jsou jen vysoce organizovanými, to je mnohostranně propojenými, hmotnými systémy. Příčiny a principy této organizace společnosti hledají různé filozofické přístupy leckde. Biologický determinismus je hledá uvnitř organické hmoty, subjektivní idealismus uvnitř vědomí a objektivní idealismus v idejích existujících nezávisle na člověku. Marxismus vidí zdroje organizace ve vzájemné závislosti.

Člověk má tak jako ostatní živočichové pud sebezáchovy i pud rozmnožovací, a organizuje se tak, aby přežil a rozmnožoval se. Tím ale jeho podobnost s nimi končí, neboť jeho způsob přežití je zcela odlišný. Přežívá tak, že přeměňuje přírodu, a dělá to tak, že vyrábí. Vyrábět ale umí jen ve společnosti a jen tak, že se rozvíjí.

Kořenem organizace společnosti je materiální výroba

Člověk se organizuje tak, aby vyráběl co nejvíce nadproduktu, který je zdrojem jeho rozvoje, tedy i podmínkou jeho existence. Dokud jej vyráběl málo, dělil se s ostatními, a organizaci utvářel vždy ten, kdo měl v dané věci přirozenou autoritu. Jakmile začala společnost vytvářet nadproduktu hodně, vznikal přebytek, o který se počalo bojovat. Autoritou utvářející organizaci se stalo vlastnictví výrobních prostředků. Třída, která je měla, chtěla vyrábět nadproduktu více a mít z něj co největší podíl. K tomu vytvořila stát i politiku, a změnila náboženství hájící její zájmy.

Organizace společnosti je podřízena autoritě vlastníků výrobních prostředků

Čím je výroba složitější, tím složitější je organizace. Výrobní vztahy jsou základnou, z nichž se jako nadstavba odvíjejí všechny ostatní společenské vztahy. Lidé si je nevolí libovolně, jsou při tom determinováni rozvojem výrobních sil a z toho vznikajícími vztahy, panujícími ve výrobě. Organizaci společnosti pak sice ovlivňují poznání, ideje či emoce, významných osobností či skupin, ale vždy jsou při tom pod diktátem materiální výroby a zájmů jejích vlastníků.

Organizace společnosti musí být v jednotě s jejími výrobními silami a vztahy

Každá společnost si vytváří organizaci podle svých podmínek a pouze s přihlédnutím ke zkušenostem společností sousedících. Vnutit společnosti cizí, organizaci silou lze jen krátkodobě, a vždy je to brzdou rozvoje výrobních sil, a končí to rozvratem. Marxismus se vědomě a záměrně vyvaroval předvídání organizace budoucí společnosti. Pouze pochopil, že to musí být společnost rovnosti vylučující sociální krize a plánování, které vyloučí krize ekonomické. Bylo chybou vnucovat sovětský vzor organizace jiným zemím, stejně tak jako je chybou vyspělých kapitalistických zemí vnucovat svůj vzor zemím rozvojovým.

Organizace společnosti není exportním artiklem

Dialektický a historický materialismus vznikly jako osobní stanovisko Karla Marxe, stejně tak jako Pythagorova věta byla zprvu jen subjektivním názorem tohoto učeného muže.
Autor

Osobní stanovisko

Velmi častým argumentem oponentů čehokoli bývá tvrzení, že „jde jen o osobní stanovisko“, či o „subjektivní názor“ kritizovaného. To může být pravda, ale nic to nevypovídá o pravdivosti či nepravdivosti toho, co je kritizováno, o obsahu sdělení.

Každý nový poznatek totiž vzniká, stejně jako každý omyl, vždy jen jako osobní stanovisko jednotlivce, protože pouze jednotlivec má mozek. Teprve poté může být jakýkoliv poznatek přijat společenským vědomím jako použitelný, být verifikován a stát se obecně platným.

Vše nové vůbec vzniká jen jako subjektivní idea, a teprve následně může být objektivizováno společenskou praxi a přejít do společenského vědomí, stát se masovou ideou či vědou. Ale před tím to vždy naráží na odpor oponentů.

Každá pravda se rodí proti přesile

Nelze cokoli odmítat jen proto, že je to subjektivním názorem či osobním stanoviskem, je třeba hledat, zda to pravda je či není. Vše nové nikdy není hotovou pravdou, vždy jen jejím zárodkem, který musí být vývojem očišťován od svých relativních stránek, upřesňován, doplňován, prohlubován i rozšiřován. Žádná pravda nikdy není celá.

Subjektivní pravda neexistuje, ale pravda se jako subjektivní rodí

Osobní stanovisko jednotlivce je také formou sdělení; je silnou zbraní každé vůdčí osobnosti, ať je to rodič, vedoucí pracovník, učitel nebo politik. Nemůže říkat „to oni či on to chtějí či napsali“. Má-li být úspěšný, musí vše prosazovat jako své osobní stanovisko, sám za sebe i ze sebe, a nemůže se vydávat za nezaujatého hlasatele jakýchsi cizích pravd. To by mu nikdo neuvěřil a nikdo by jej nerespektoval. Autoritu má pouze ten, kdo za svými slovy osobně stojí.

Na to jsme dojeli za socialismu, kdy řečníci na schůzích četli z papíru jakési cizí myšlenky, a ten papír zdůrazňoval, že nejsou jejich. Že vystupovali jen jako prostředníci něčeho, s čím se nemusí ztotožňovat. Že bránili svá slova či rozhodnutí slovy „já vím, ale oni na sekretariátu nebo na ÚV to chtějí“. To se mnohde stalo standardem, a potom každý kdo vystupoval z vnitřního přesvědčení, vypadal směšně. Zvláště tehdy, jestliže vystupovat neuměl.

Kritizujme kohokoli za to, že nemá pravdu, ale ne za to, že je cosi jeho osobním stanoviskem. To zpravidla dělají lidé, kteří žádné osobní stanovisko nemají.

Odmítnout něco je snadné, pochopit to je složitější.
A vzít si z toho poučení, je-li tam, bývá to nejtěžší.
Ale jenom taková je cesta k poznání.

Vládce, byť sebevýznamnější, to je jenom splávek, který plave v proudu. Zdá se, že tento proud vede, ve skutečnosti je však tímto proudem nesen. Jestliže tomuto proudu rozumí, tím lépe. Ale nesen je i tehdy, když mu nerozumí. Nesen je i proti své vůli.
V. I. Lenin

Osobnost v dějinách

Dějiny bývají vykládány tak, jako by je tvořili významní mužové, vládci, vůdci, vojevůdci či myslitelé. Takové pojetí dějin je vždy idealistické, protože jako určující vidí vědomí a vůli člověka. Materialistické pojetí dějin hledá jako výchozí příčinu historických událostí materiální činnost lidí a z ní vyplývající zájmy.

Významné osobnosti dějiny netvoří, jen je ilustrují

Rozhodujícími silami ve společnosti jsou síly materiální. Těmi se nemohou stát jednotlivci, byť sebeschopnější; těmi se mohou stát pouze lidové masy při obhajobě svých zájmů. Tyto masy musí být samozřejmě vedeny.

**Vůdce si nevybírá masy, masy si vybírají své vůdce.
Nejsou-li k disposici, tak si je vytvoří.**

Každá třída, každé hnutí je v okamžiku, kdy je to zapotřebí, schopno vyprodukovat své významné osobnosti. Není-li toho schopno, pak není schopno ničeho. Jakmile je v době kvasu kdokoli postaven do čela, musí vést. Neumí-li to, je rychle nahrazen. Umí-li to jen trochu, je masami korigován.

Vůdce nemusí být geniální, to z něj udělají až masy v případě vítězství.

Osobností nebývá myšlen každý jedinec, i když jí může být. Tento pojem nezahrnuje pouze kvality člověka či jeho oficiální funkci, ale především jeho skutečnou úlohu ve společenském vývoji, v malém i velkém měřítku. I mimořádně schopný člověk se stává hlupákem, vede-li kohokoli k neúspěchu. I průměrně nadaný jedinec se zapisuje do historie, získá-li důvěru a zvítězí.

Vůdce může hnutí vést správně i nesprávně, může vývoj událostí urychlovat, usnadňovat i brzdit, ale nemůže je vyvolat či zastavit.

Osobnost je dialektickou jednotou individuálních a společenských stránek. Nemůže vnutit velkým skupinám lidí své zájmy, musí formulovat a prosazovat ty jejich. Osobností se člověk může stát jen tím, že dříve a lépe pochopí tyto zájmy i možné cesty k jejich dosažení. Každá doba si osobnosti vytvoří, i kdyby nechtěly.

Osobnost je produktem důvěry té skupiny, kterou vede, i jejího úspěchu

Podobně to platí i o významných myslitelích, vědcích a umělcích, kteří nikoho nevedou, ale ovlivňují. Jen tehdy se stávají osobnostmi, jestliže ve svém oboru stojí na špici proudu, který odráží potřeby a zájmy své doby.

Králové přicházejí a odcházejí, ale lid, jako jediný zdroj moci, je věčný.
Ján Jesenius

I pro otroky to byl pokrok. Váleční zajatci, z nichž se rekrutovala masa otroků, podrželi nyní aspoň život, místo aby byli, jak se dálo dříve, zavražděni, nebo dokonce, jako ještě dříve, upečeni.
Bedřich Engels

Otrokářství

Prvotní pospolitost se začala rozpadat výrobou nadproduktu, tedy růstem bohatství, a definitivně se rozpadla zotročením části obyvatel. Započalo to tzv. domácím otroctvím, kdy otrok žil v rodině svého pána. Jeho postavení se příliš neodlišovalo od postavení manželky a dětí, protože ty byly v patriarchální rodině mezi prvními zotročenými. Tak to fungovalo i u našich slovanských předků. Vznikly třídy. Tam, kde se otrok nestal hlavní výrobní silou, bylo otroctví kombinováno s pozůstatky rodové společnosti i se zárodky feudalismu. V říších, které válečnými výboji získávaly otroků mnoho, se hlavní výrobní silou stali, a vzniklo otrokářství.

Otrokářská byla ta společnost, kde se otroctví stalo hlavním výrobním vztahem

Takové společnosti se rozvíjely rychleji. Práce masy otroků, kteří vyráběli více, než sami spotřebovali, vytvářela velký nadprodukt, který byl směňován, a výsledky takových obchodů přinášely rychlejší rozvoj. Z nadproduktu mohli být živeni ti, kteří se zabývali nevýrobní činností, zejména duševní prací. To umožnilo vznik písma, rozkvět umění, ale i poznávání. Oproti předchozí rodové společnosti došlo k pokroku.

Rychlý rozvoj jedněch se začal uskutečňovat na úkor druhých

Rostoucí masa otroků však vyžadovala početnější armády k jejich získávání, jejich odpor zesilující jejich počtem, pak vynucoval i počet strážců, nutících je k práci. Čím více se společnost rozvíjela, tím více se dostávala do rozporu s nezájmem masy otroků na výsledcích práce. Čím složitější výrobky člověk vymýšlel, tím méně je mohli vyrábět nezainteresovanější otroci. Výrobní způsob, založený pouze na osobní závislosti otroka na pánovi a na jeho fyzickém přinucení k práci se neustále prodražoval. Čím více otroků získávali otrokáři z dobyvačných válek, tím více demoralizovali svou vlastní společnost, a tím více rostl odpor vykořisťovaných.

Rozvoj výroby vytvořil hranici, za kterou začínalo být otrokářství nerentabilní

Začínalo se to projevovat v zemědělství, které nestačilo uživit rostoucí počet obyvatel. Cestou ke změně bylo osvobozovat otroky, pronajímat jim půdu, a vybírat od nich naturální, později i peněžní dávky. Zainteresovaný rolník, kolón, si mohl část úrody ponechat, a tak vyráběl více. Původní osobní závislost byla kombinována se závislostí ekonomickou. To byl základ feudalismu, který nahradil otrokářství.

Vykořisťování potlačených nebylo odstraněno, jen byla nalezena jeho nová forma

Otroctví bylo mnohokrát v různých formách obnovováno, ale nikdy už se nemohlo stát hlavním výrobním vztahem. Rozvoj výrobních sil tomu bránil. Otrokářství vytvořilo civilizaci, splnilo svou historickou úlohu a bylo nahrazeno vyšším typem společnosti. To je osud každého společenského řádu, založeného na vykořisťování.

Uhýbat před bojem vyžaduje více obětí, než boj sám.
Karel Marx

Pacifismus

Hrůzy první světové války vedly k rozšíření idejí zachování míru, vycházejících z křesťanské tradice, připisované Ježíšovi. Zatímco jinde v Bibli se neustále válčilo, Ježíš byl pacifista. Dopadl špatně, byl ukřižován.

Pacifismus, to je utopické odmítání každého boje, nehledající jeho příčiny, a tudíž neochotné racionálně tento boj vysvětlit. Odmítáním obrany pacifismus vždy napomáhá útoku, mlčením při útisku vždy tento útisk toleruje, odporem k boji za spravedlnost je vždy nespravedlivý. Je to nerealistické, bezvýchodné a samoúčelné mudrování, snažící se daný stav změnit mravní výchovou, vedoucí ve svých důsledcích ke společenské pasivitě, ustupování, a tedy faktickému smiřování se s daným stavem. Východiskem k takovým společenským postojům může být křesťanská víra, humanismus, stejně tak jako obyčejná lhostejnost či strach.

Pacifismus je naivním, utopickým humanismem

Jsou to buržoazně-liberální ideje a hnutí odmítající jakýkoliv boj ve společnosti. Ve svých důsledcích vždy vedou k podřízení se síle. Je to iluze, že mír se dá zajistit mravní osvětou a ústupky.

Pacifistické postoje vlád vyspělých zemí přímo otevřely dveře dalšímu, ještě strašnějšímu konfliktu, k druhé světové válce

Boj nejde z lidské společnosti odstranit, jak o to usiluje pacifismus. Je druhou stránkou soužití v celé živé přírodě, tedy i u lidí. Nelze jej nevidět, odmítat, a za každou cenu se mu vyhýbat. Každý společenský pokrok musel být vybojován, většinou za velkých lidských obětí. Boj je člověku vrozen, stejně tak jako soužití.

Lze odstraňovat příčiny jeho nejkrutějších podob a jeho materiální příčiny

Základními příčinami každé války jsou hmotné zájmy vládnoucích sil, které jsou na boji zainteresovány. Válku chce vždy jen ten, kdo na ní může vydělat. Eliminace takových sil je jedinou účinnou prevencí války. Je nutná dříve, než se jim podaří pod jakýmikoli záminkami rozeštvat velké masy lidí, národy či státy. Každá válka je vždy dlouhodobě připravována nejen vojensky, ale ekonomicky, politicky i propagandisticky. Vždy jsou předem organizovány skupiny, které by mohly poskytovat záminky k válce či rozpoutat ji. Ale to je politika, které se neutrálně tvářící se pacifismus vyhýbá. Ozývá se vždy, když už je pozdě.

Často je lepší zasáhnout násilím rychle a málo než pozdě a hodně

Nejznámějším českým pacifistou byl Karel Čapek. Krátce před smrtí pochopil nesmyslnost pacifismu a nutnost boje proti fašismu. V závěru svého dramatu "Matka" dává jeho hlavní hrdinka poslednímu synovi do rukou zbraň, a slovem „Jdi!“ jej posílá do boje, bránit svou vlast. Čapek neskončil tak, jako Ježíš Kristus; zemřel přirozenou smrtí těsně před tím, než si pro něho přišlo gestapo.

I kapitalismus měl svá padesátá léta. O tom se způsobně mlčí.
Autor

Padesátá léta

Padesátá léta 20. století byla v Československu nástupem socialismu. V USA zuřil mccarthismus, probíhala studená válka, a nový společenský řád musel bojovat o své udržení. Na našich západních hranicích stála americká armáda a překračovaly ji stovky ozbrojených agentů-chodců s cílem provádět u nás špionáž, diverzi a organizovat vnitřní odpor. Někteří, aniž to tušili, byli vysláni s cílem přinášet fingované zprávy a pokyny komunistickým funkcionářům; byli obětováni tak, aby byli zachyceni, kompromitovali tím tyto funkcionáře s cílem vyvolat rozkol v KSČ. Přes hranice létaly balóny s letáky a z Mnichova organizovala protikomunistickou opozici americká rozhlasová stanice Svobodná Evropa. Do boje se tajně zapojovaly ambasády tzv. demokratických zemí, a stát se ocitl v ekonomické blokádě. Hranice překračovaly stovky propagandou nalákaných ekonomických emigrantů z bývalé „lepší společnosti“ a na přilepšenou do začátků sebou brali všemožné utajované informace.

To nemůže v žádné zemi zůstat bez vnitřní odezvy. Zákonitě se objevily původně nezamýšlené represe, zesílené přítomností sovětských poradců, na něž bývá často svalován hlavní podíl viny, jako by tím vším byl vinen stalinismus.

Tvrdý postup československých státních orgánů sem byl importován ze Západu

Cílem bylo vyvolat občanskou válku a odstranit komunisty z vlády silou, když se to v únoru 1948 nepodařilo tak snadno, jako ve dvanácti evropských zemích.

Socialismus byl v padesátých letech sice ubráněn, avšak tato obrana často přerůstala v útok proti všemu nekomunistickému, proti vnitřním názorovým odchylkám ve straně, proti možným demokratickým spojencům a proti všemu, co se zdálo jen trochu podezřelé. Jako vždy v rušných dobách se do všeho promítly i osobní vztahy a řevnivost. Spolu se spoustou skutečných zločinců, dopouštějících se i politicky motivovaných vražd, byli bezdůvodně odsouzeni, a někdy i popraveni straničtí funkcionáři, odstraněni vcelku neškodní političtí odpůrci a perzekuováni jejich rodinní příslušníci. Tam, kde nebylo dost trpělivosti k získávání a přesvědčování, nastupovala represe. Později byl takový postup zastaven, došlo k částečné rehabilitaci jeho obětí, avšak morální škody odstranit nešlo.

Padesátá léta byla skvrnou na budování socialismu v Československu

Podobné skvrny má i budování kapitalismu. Popravy králů v Anglii a Francii stály na začátku politické moci buržoazie, stejně tak jako vybíjení Indiánů a zotročení černochů v Americe. Bez milionů mrtvých v koloniích by nevznikla dnešní bohatá, demokratická západní společnost. Bez milionů mrtvých v obou světových válkách by nebylo dnešního kapitalismu. Vždy šlo jen o vládu nad ekonomikou, a každý v tom boji použil takové prostředky, jaké měl k disposici. KSČ měla státní aparát, dnešní budovatelé kapitalismu mají nájemné vrahy, a ti chudší se vyvražďují sami.

Když se kácí les, létají sice třísky, ale nesmějí zabíjet

I hlupák může mít velkou paměť, akorát ji neumí používat.
Autor

Paměť

Paměť je existenční schopnost živého organismu uchovávat vnější podněty i reakce na ně. Má ji ve velmi rozdílné míře každý vyšší živý tvor. Je základem pro tvorbu jeho podmíněných reflexů, které jsou automatickou reakcí na opakované vnější podněty. Paměť není totožná s vědomím, je pouze jednou z nezbytných podmínek jeho vzniku. Paměť je odrazem vnějších rozporů v psychice organismu. V primitivní podobě mají schopnost uchovávat své vnější rozpory a způsob reakce na ně i věci neživé, vytvářející stopu, otisk, odraz aj.

**Paměť je schopnost ukládat, uchovávat a reprodukovat zkušenost;
je to předpoklad vědomí**

Tato schopnost má dvě měřítka: obsah a jeho stálost. Rychlost a účelnost používání paměti je jedním z kritérií inteligence, ale ne jediným kritériem. Paměť je rozvíjena učením a používáním. Umožňuje nám pamatovat si kdejakou pitomost, ale rozum jí v tom brání. Rozum nám umožňuje zabývat se čímkoli, ale naše paměť to omezuje. Vše nepotřebné po čase zapomíná, tzn. ztrácí souvislosti s ostatním. Rozum nám umožňuje vytvářet souvislosti v paměti a odstraňovat zbytečné.

Vnímáme a pamatujeme si lépe to, co odpovídá našich předchozím zkušenostem a názorům, protože se nám to lépe zařazuje do logických, vnitřně i vzájemně propojených celků. Na druhé straně to však omezuje naši ochotu i schopnost poznávat nové a neznámé, protože to informacím uloženým v paměti neodpovídá a jeví se nám to jako nesourodé a cizí. Ale současně nám to brání podléhat nesmyslům a dezinformacím.

Do paměti neukládáme jen informace, ale i prožitky, tj. poznatky a podněty spojené s činností a emocemi z nich vznikajícími. Takové informace v paměti déle vydrží. Spolu s informacemi pak z paměti vyvoláváme i příslušné pocity, které jsou stejně jako ty informace do jisté míry zjednodušené a zkreslené. Potom reagujeme na podobné podněty i ovlivněni emocemi.

Koncentrovaným extraktem paměti je světový názor, nejhlubší a nejstálejší součást naší paměti, neobsahující podrobnosti, ale jen nejdůležitější vztahy ke světu, které jsme si za dlouhá léta vytvořili. Ten nám pak slouží jako orientace při posuzování zcela nových informací.

Paměť je i to, co mnozí psychologové nazývají podvědomím, předvědomím, nevědomím či šestým smyslem. Tedy i to, co je uloženo velmi hluboko a bez zapomenutých, tj. neobnovovaných souvislostí, což nám neumožňují rychlou reprodukci. Avšak doplníme-li novým poznatkem třeba náhodně část ztracených souvislostí, můžeme znovu přibližně reprodukovat i to, co bylo dávno zapomenuto.

**Tak jak člověk v procesu společenských vztahů rozvíjí svou paměť,
vytváří si podmíněné reflexy probíhající uvnitř ní a učí se je ovládat i využívat,
tak vzniká a rozvíjí se jeho vědomí**

Řídícími silami této jasně cizopasné politiky jsou kapitalisté.
John Atkinson Hobson

Parazitismus kapitalismu

Cizopasnictví neboli parazitismus je způsob soužití dvou organismů přinášející užitek jednomu a škodu druhému. Je nejenom biologickým, ale i sociálním jevem. Dochází k němu vždy, když jeden využívá závislosti druhého a zbavuje jej prostředků potřebných k jeho existenci a rozvoji. Je lhostejné, jakými způsoby se tak děje. Parazitovat mohou dospělé děti na starých rodičích, a obráceně zdraví dospělí na sociálních dávkách určených pro děti, manželé na sobě navzájem, avšak to netvoří podstatu společnosti. Lidstvo vytvořilo systém tříd, z nichž jedna parazituje na druhé.

Parazitismus je jev, jehož podstatou je vykořisťování

Parazitismus je vlastní všem třídním společnostem. Od brutálních forem otrokářství přešlo lidstvo k jevově mírnější, ale v podstatě k intenzivnější formě feudálního nevolnictví. Teprve kapitalismus ve své vyšší fázi, imperialismu, zdokonalil parazitismus tak, že je parazit téměř neviditelný, ukrytý za složitou sítí vlastnických vztahů a peněžních toků, zpravidla daleko za hranicemi.

Parazitují vyspělé země na méně rozvinutých, vlastníci výrobních prostředků na zaměstnancích, soukromé firmy na státu, obchodní řetězce na dodavatelích, dodavatelé na subdodavatelích, druhovýroba na prvovýrobě, výrobci léčiv na zdravotnictví, výrobci obnovitelné energie na základní energetice, zbrojní průmysl na armádě, velcí akcionáři na malých, velkovýrobci na živnostnících apod. Tento systém se neustále rozšiřuje, komplikuje a prohlubuje, zachvacuje všechny oblasti života společnosti natolik, že už se zdá samozřejmostí. Role příživníka i živitele se dědí, kupuje a prodává spolu s prostředky, které to umožňují. Tyto společenské vztahy se neustále obnovují v reprodukčním procesu; lze se jim tu a tam vyvléknout a přenést roli živitele na jiného, avšak většinou člověku nezbývá než změnit parazita.

Podstata zůstává stále stejná: silnější si přisvojuje výsledky práce, které mohly sloužit k obživě a rozvoji slabšího. Tím silnějším je vždy vlastník výrobního prostředku, zaměstnavatel, prostě ten, kdo využívá své síly a závislosti slabšího. Je lhostejné, zda je ta síla a závislost fyzická, ekonomická, právní či morální, čím a jak složitě je zprostředkována, nebo mezi kolik těch zprostředkujících článků se kořist dělí.

Pravicové a sociálně demokratické teorie vydávají tento parazitismus za symbiózu

Dokud vlastník výrobních prostředků sám řídil ostatní, či se na tom alespoň podílel, mohl vydávat své zisky za výsledky své práce. To však přetrvává pouze u malých živnostníků. Velká buržoazie už od Marxových dob jen parazituje.

Parazitismus je jedním z příznaků zahnívání kapitalismu

Dříve Vám banky platily za vložené peníze.
Dnes jim platíte za to, že je tam máte.
Autor

Bez zastupitelských institucí si nedovedeme demokracii, ba ani proletářskou demokracii, vůbec představit; avšak bez parlamentarismu si ji představit musíme. Parlament je buržoazní žvanírna.
V. I. Lenin

Parlamentarismus

Lenin se nemýlil, i ve Francii, kde parlament vznikl, byla jeho hlavní funkcí rozprava. Parlamentarismus je metoda uskutečňování státní moci při rozdělení zákonodárných a výkonných orgánů s formálně privilegovaným postavením voleného parlamentu. Parlament může měnit spoustu podrobností ve fungování státu, ale není schopen změnit jeho podstatu.

Parlament může změnu společenského řádu odhlasovat, až když je provedena silou

Parlamentarismus je přeceňování politického boje v parlamentu a přehlížení skrytějších, ale důležitějších forem ovládání státu i uskutečňování politiky.

Parlamentarismus je forma, diktát vládnoucí třídy je obsah

Parlament byl nástrojem k oslabení, a nakonec odstranění feudální moci. Avšak moc feudálů musela být nejprve zničena ekonomicky. Všechny revoluce musel vybojovat lid, nikoli parlament; ten novou moc pouze upevňuje a udržuje. Postupně, jak se tato moc stabilizuje, ztrácí parlament svůj původní smysl a stává se pro vládnoucí síly nutným zlem. Je těžkopádnější než diktatura, ale lépe to vypadá.

V epoše imperialismu se role parlamentu snižuje ve prospěch výkonné moci

Za klasickou zemi parlamentarismu je pokládána Velká Británie. V britské Sněmovně lordů ale sedí 26 biskupů jmenovaných královnou z titulu své funkce. Sedí tam i 92 dědičných členů z nejvýznamnější aristokracie. Ostatní členové jsou baroni, doživotně jmenovaní královnou. Vůdce této sněmovny je jmenován premiérem, a to vše je demokratické. V USA, které jsou vydávány za vzor demokracie pro ostatní svět, a v dalších 45 zemích je prezident současně předsedou vlády a spolu s ní neodpovídá parlamentu. I to je demokratické.

Parlament je jevištěm tzv. volné hry politických stran. Jako každá hra má i svého autora, režiséra či rozhodčího. Ten v parlamentu nesedí. Určuje jeho úkoly, mění pravidla i hráče; je hegemonem společnosti. Za nic neodpovídá a v případě neúspěchu použije v dalších volbách jiné jednotlivce či strany.

Za socialismu byly Československém parlamentu čtyři strany, které chtěly socialismus, a jedna která chtěla boží království, ale nesměla to říkat. Dnes je v demokratické Poslanecké sněmovně mnoho stran, které chtějí kapitalismus, a jedna která chce socialismus, ale nesmí to říkat. Za socialismu byl parlament zvenčí řízen komunistickou stranou, a bylo to nedemokratické. Dnes je zvenčí řízen buržoazií za pomoci lobbistů i korupce, a je to demokratické. Parlament je v buržoazní demokracii komparsem; nesvádějte na něj všechno!

Není pravda, že lidé celého světa touží po parlamentu a po volbách.
Gen. Petr Pelz

Každé slovo má nejméně jeden protiklad.
Autor

Párové kategorie

Svět, v němž žijeme, je složen ze vzájemných protikladů a jejich boje, z rozporů. Není nic, co by se této protikladnosti vymykalo, bylo uvnitř vytvářeno něčím jiným než rozpory, a navenek nebylo v protikladu s něčím jiným.

Aby člověk tuto protikladnost světa správně pochopil a pojmenoval, vytváří od nepaměti protikladné pojmy. Den a noc, život a smrt, muž a žena, dobro či zlo, to všechno jsou pojmy dávající smysl teprve tehdy, když jsou ve spojení se svým protikladem, když je možné je vysvětlit jen těmito protipóly. Tak vznikl systém polárních pojmů, které bývají nazývány souvztažnými, korelativními, párovými či dialektickými. Odrážejí jednotlivé vztahy, abstrakcí vyjmuté z univerzální souvislosti a zkoumají jejich zákonitosti.

Protikladné pojmy odrážejí protikladnost objektivní skutečnosti

Nejobecnější pojmy bývají nazývány kategoriemi, jsou přesně definovány, a ačkoliv abstrahují od všech podrobností daného jevu, neobejde se bez nich žádná věda. Postihují vždy jediný vztah, který se v daných souvislostech jeví jako nejdůležitější. Filozofie, která je nejobecnější vědou o světě, má také takovéto pojmy, které sice v životě běžně užíváme, ale často nám uniká jejich skutečný obsah.

Dialektické kategorie jsou nejobecnějšími souvztažnými pojmy

Patří mezi ně např. podstata a jev, příčina a účinek, subjekt a objekt, vnitřní a vnější a mnoho dalších. Člověk je nemůže vytvářet a chápat libovolně, odrážejí vždy stejně tak jako zákony jeden z objektivních, obecných, podstatných, nutných, relativně stálých a opakujících se vztahů světa, v němž žijeme. Jsou stejně tak jako zákony daného prostředí natolik důležité, že bez jejich správného poznání nelze právně pochopit nic konkrétního.

Dialektické kategorie vytvářejí systém dalších univerzálních zákonů platných v celé přírodě, jakékoli společnosti i v myšlení každého jednotlivce. Vytržením z tohoto systému se mohou zdát triviálními.

Chceme-li správně pochopit cokoliv, musíme poznat všechny zákony působící v daném prostředí, a ve spleti projevující se zákonitosti nalézt v abstrakci jejich izolované působení. Avšak to nestačí; pomocí jednotlivých zákonů musíme pochopit celou zákonitost.

Stejně tak nemůžeme dospět k pravdivému poznání skutečnosti jen pomocí jediného páru protikladných kategorií, neboť všechny tyto kategorie popisují pouze jednotlivé vztahy, působící společně, ve svém souhrnu.

Pravdivé poznání je procesem odhalování všech zákonů působících v daném jevu, včetně nejobecnějších zákonitostí popisovaných systémem protikladných kategorií, přičemž žádný zákon, ani párovou kategorii nelze z jevu vylučovat

S patriarchální rodinou vstupujeme do oblasti psaných dějin.
Bedřich Engels

Patriarchát

Domestikace zvířectva a chov stád vytvářely člověku bohatství. Potrava se již nemusela obstarávat ze dne na den. Pastevectví zatlačilo do pozadí dosavadní způsoby obživy, vyžadovalo méně času a umožnilo získat větší majetek stálejší hodnoty. Rozvoj rukodělné výroby, vznik nových pracovních činností a změny způsobu lovu i obživy vůbec, to vše spíše měnilo práci mužů; zatímco neustále rodící žena byla stále vázána na domov a domácí práce. Muži měli více kontaktů s vnějším světem, odkud přicházely nové poznatky i výrobky, a sami byli šiřiteli novinek doma vznikajících. To vše vyvolalo i nové společenské vztahy, počal zanikat matriarchát.

Až dosud byla základem rodu žena - matka. Původ dětí se odvozoval od matky, a skromný majetek musel zůstat v rodu, dědil se podle mateřského práva. Postupně však rostla schopnost člověka vyrábět více než spotřeboval, vzniká nadprodukt, který je možno nespotřebovat, uschovat, směnit za cokoliv. Zdrojem a také vlastníkem tohoto nadproduktu se stává muž, ovládající nové zdroje obživy, tj. nástroje, stáda a později i otroky. Podle dosavadního mateřského práva však majetek musel zůstat rodu a dědil se po přeslici. Tento rozpor byl vyřešen změnou postavení muže a ženy ve společnosti. Kdo vládne bohatství, vládne všemu; a tak se postupně stává i vlastníkem ženy a dětí. Párová rodina přináší prokazatelnost otcovství, která v předchozích formách chyběla a umožňuje dědičnost po otci.

Matriarchát je postupně nahrazován patriarchátem

V této době bylo vynalezeno otroctví. Na jeho počátku stálo pravděpodobně zotročení ženy. Pro svou schopnost vyrobit více než spotřebuje, začíná mít člověk cenu. Poražení v bojích jsou zajímáni, přinuceni k práci a vyrábění nadproduktu, který je jim odnímán. I to je dalším zdrojem růstu bohatství rodu. Společnost je sociálně rozdělena: vzniká soukromé vlastnictví a začíná civilizace.

Patriarchát je produktem třídního rozpadu společnosti

Potlačením práv ženy se párová rodina mění na rozhraní mezi středním a nejvyšším stupněm barbarství v monogamní. Je to první forma rodiny, která nevychází z přirozených, ale z ekonomických podmínek. Není založena na původním společném vlastnictví, nýbrž na soukromém vlastnictví, kdy je žena chápána jako součást tohoto vlastnictví, a je na muži hospodářsky závislá.

Na rozdíl od matriarchátu je tento stav společnosti dostatečně zachycován v písemných záznamech. Postupem času se pod jeho vlivem měnilo uspořádání společnosti, v níž vedoucí úlohu hrál muž. To se projevilo příslušnými změnami starých božstev, v bájesloví, morálce a později i ve vznikajícím právu, rozvíjející se filozofii i v umění. Patriarchát byl prohlášen za věčný a svatý, a počínaje Platonem a Aristotelem i za původní a přirozené uspořádání lidstva, což převzalo i křesťanství.

Patriarchát je přechodným důsledkem ekonomického rozvoje společnosti, která už vytváří materiální podmínky jeho zániku

Pokud jde o peníze, jsou všichni stejného náboženství.
Voltaire

Peníze a poklad

S výrobou nadproduktu vznikla směna, zprvu produkt za produkt. Čím složitější a rozmanitější byly produkty, tím rostla potřeba všeobecného ekvivalentu - platidla, které by bylo univerzálně schopno směnu zprostředkovat. U Slovanů to bylo plátno; z něho vzniklo slovo platit. Tuto funkci plnilo mnoho jiných věcí, z nichž nejvýhodnějšími se ukázaly drahé kovy, a především zlato. Bylo odolné, dělitelné, uchovatelné a přenosné. Skrývalo v sobě velké množství práce, potřebné k jeho nalezení a zpracování, proto bylo platidlem cenným.

Peníze jsou platidlem zprostředkujícím vztah mezi lidmi

Produktů a obchodů přibývalo rychle, zlata však pomalu. V běžném styku se drahé mince opotřebovávaly, ztrácely hodnotu, byly těžké, a tak byly postupně nahrazovány papírovými poukázkami na ně tak, jak je známe dnes. Ale stejnou funkci mohou plnit i peníze virtuální. I ty papírové se stávají virtuálními, dávno už je není možné směnit za zlato, a přibývají rychleji než produkce.

Peníze nejsou věcí, tou se stávají teprve tehdy, přestanou-li platit, tj. přestanou-li vyjadřovat určitý vztah, a pak jsou stejně jako jiná nepotřebná věc sešrotovány či sbírány sběrateli. Jejich užitná hodnota se ztrácí, protože hodnotu jen symbolizovaly.

Peníze nemají hodnotu, mají cenu

Peníze mají svou funkci v oběhu hodnot. Pokud jsou uloženy mimo oběh, stávají se pokladem; přestávají být ekonomickým vztahem, a stávají se jím teprve po svém návratu do oběhu. To neplatí o úsporách uložených v bance; ty v oběhu jsou, jen jsme své dispoziční právo k nim zapůjčili bance.

Poklad jsou peníze uschované mimo oběh

Peníze kazí lidi, říkávala autorova babička. Mýlila se: Lidi nekazí peníze, ale nepoctivý způsob jejich nabývání, tj. jinak než prací. Rozhodně ne malé peníze, umožňující pouhé uspokojování potřeb. Jen nadbytečně velké peníze v rukou jednotlivce jsou důsledkem pokažení lidských vztahů a kazí i jejich majitele. Peníze dělají peníze, praví lidová moudrost. Nikoliv, peníze pocházejí z práce, kterou symbolizují. Jen nadměrně velké peníze v rukou člověka umožňují jejich přeměnu v kapitál, tedy vykořisťování práce jiných, a tím se zdá, že „*dělají*“ peníze ještě větší.

Peníze jsou symbolem lidské práce

V tržní společnosti se peníze postupně staly samoúčelem, zprostředkovávajícím především společenské postavení člověka, tedy jeho zájmy, nikoli potřeby. Marxismus přesvědčen, že rozdělování hodnot je možné i jinak, než prostřednictvím peněz – podle potřeb. Odpadnou pokladny, spořitelny, banky, pojišťovny, směnárny, loterie, hlídači, exekutoři, milionáři, zloději aj. To by se ušetřilo.

Necítil jsem se nikdy být komunistou.
M. S. Gorbačov

Přestrojka

Socialismus ve svém vývoji stagnoval. Převládaly snahy rozšiřovat jej po světě, ale chyběla snaha zdokonalovat uvnitř. Převládal extenzivní rozvoj, jehož zdroje se vyčerpávaly, avšak intenzifikace, nemilosrdně probíhající na Západě, v socialistických zemích vázla. Rozdíly mezi již dávno bohatými kapitalistickými státy a již dávno chudším Východem mizely jen velmi pomalu, v něčem se dokonce zvětšovaly. Zapomnělo se na dávnou Marxovu pravdu, že „*nový společenský řád zvítězí definitivně teprve tehdy, jestliže dosáhne vyšší společenské produktivity práce než ten předchozí*“ a „*idea, která se odtrhne od zájmů, utrpí vždycky fiasko*“.

Několik předchozích pokusů o modernizaci socialismu skončilo s malými úspěchy, a kapitalismus, díky své ekonomické převaze, byl schopen socialismus vydírat a „uzbrojit“. Životní úroveň rostla pomalu a technologické zaostávání se prohlubovalo. Socialismus přestával být přitažlivý.

Za této situace nastoupil nový vůdce Gorbačov. Ohlásil změnu politiky: „*glasnost*“ měla znamenat otevřenost, boj proti alkoholismu měl otevřít tvůrčí síly lidu, a celé to nazval přestavbou.

Ekonomická přestavba socialismu byla existenční nutností

Racionalizace však byla nahrazena decentralizací, liberalizací; jedna svévole byla nahrazována jinou, oblíbenost Gorbačova rostla více v zahraničí než doma. Země se začala rozpadat, a stárnoucí marxistické vedení mocenských orgánů již nebylo schopné ničeho. Pokusilo se Gorbačova svrhnout, ale výsledky byly trapné. Vývoj už neměl v rukou ani sám schopnostmi nevynikající vůdce, a SSSR se ocitl na dráze samospádu. Po uzavřeném jednání s americkým prezidentem na americkém křižníku kotvícím na Maltě, v kabině zabezpečené proti odposlechu, se Gorbačov stal už jen loutkou bez skutečného vlivu. Zřejmě pochopil, že jedinou vstupenkou do dějin už je pro něj jen rozbití Sovětského svazu a socialismu.

Nemůže být pochyb o tom, že Gorbačov zradil stát a stranu, v jejich čele stál

Avšak tato zrada nemohla být příčinou zániku velmoci. V každém životaschopném politickém systému by byl člověk, který by se o to pokoušel, bez milosti odstraněn. Stačilo pouhé podezření, pouhé pochybnosti o úmyslech a schopnostech, a takový americký prezident byl vždy odstraněn, lhostejno zda demokraticky, lstí či silou.

Po mnoha neúspěšných pokusech pochopili stratégové kapitalismu, že zničit absolutně centralizovaný socialismus bez demokratické samokontroly je možné jen shora.

Socialismus nezanikl zradou,
ale jen v důsledku neschopnosti čelit zradě, chybám a průměrnosti svých vůdců,
kteří se stali nekontrolovatelnými a neodvolatelnými bohy,
jimž potřeby i zájmy mas už byly cizí a hlas lidu k nim už dávno nedoléhal

Píšeme proto, abychom to věděli, až to zapomeneme.
Autor

Písmo

Tak jako si na určitém stupni rozvoj výrobních sil a výrobních vztahů člověka vynutil vznik řeči, tak si na vyšším stupni počal vynucovat vznik písma. Pomíjivost paměti a mluveného slova vytvořila potřebu jeho trvalejšího záznamu pro vlastní potřebu. Teprve po rozšíření tohoto zvyku se mohlo písmo stát nástrojem komunikace. Umožnilo řeči překonávat časové i místní bariéry, zprostředkovávalo kontakt mezi generacemi i vzdálenými místy daleko přesněji, než to umožňovala subjektivně zkreslené ústní podání. Písmem tak člověk překonával prostor i čas.

Písmo je logickým pokračováním vývoje řeči, vynuceným rozvojem výrobních sil

Počátky písma se nalézají už v pravěké prvotní pospolitosti, avšak jeho skutečný rozvoj mohl nastat teprve tehdy, když daná společnost dokázala dlouhodoběji vytvářet nadprodukt umožňující rozvinout dělbu práce a směnný obchod, ale také když sociální diferenciace z toho vyplývající umožnila soukromé vlastnictví, vykořisťování, akumulaci nadproduktu a vznik tříd. Mezi nejstarší dochované písemné památky tak patří vlastnické značky a pomůcky k zaznamenávání dluhů.

Písmo je produktem civilizace, tvořícím dialektickou jednotu s řečí

Ke skutečnému rozvoji písma jako psané řeči mohlo docházet teprve tehdy, když dlouhodobá a dostatečně vysoká výroba nadproduktu umožnila vznik vrstvy zabývající se převážně duševní prací, tedy pracující inteligence, pro níž se písmo stalo nezbytnou potřebou a pracovním nástrojem. Zpočátku si každá vyspělejší izolovaná společnost vytvářela písmo své, avšak to bylo překážkou prosazujících se procesů integrace. S postupujícím rozšiřováním výrobních sil a vztahů vznikala potřeba řeči i písma, které by lidi více spojovaly, než rozdělovaly. S národními státy vytvořil kapitalismus silou ekonomiky jednotnou národní řeč a písmo. Avšak i ty se po čase staly bariérou dalšího rozvoje.

Ekonomická integrace a politická centralizace si vynucují jednotu písma

Tak, jak se sjednocuje věda a technika přes hranice národních států, formuje se jednota mezinárodních komunikačních systémů a spolu s ní i potřeba internacionalizovaného písma. Vznikají jednotné matematické značky, Morseova abeceda, dopravní značky, měrné soustavy, notové zápisy, písemná forma jazyka operačních systémů apod.

Přes všechny politické bariéry, vytvářené soukromým vlastnictvím, se pomalu a těžce sjednocuje i písmo

Písmo se jako každý lidský výtvor stalo i předmětem vědeckého zkoumání, což činí např. písmoznalectví. Stejně jako každý jiný výtvor člověka se stalo i předmětem nekalého kšeftu a spekulací, z čehož vznikla grafologie, V rozporu s vědou tvrdí, že podle psaného písma lze poznat vlastnosti člověka.

Základním rozporem kapitalistické zbožní výroby je rozpor mezi plánovitostí výroby uvnitř podniku a její naprostou anarchií uvnitř společnosti.
Karel Marx

Plánovitost a živelnost

Živí tvorové se chovají tak, jako celá příroda – živelně. Chovali se tak i naši prapředkové až do té doby, než začali používat oheň. Udržet jej bylo možné pouze přikládáním, a to nešlo živelně. Topivo muselo být připravené, suché, upravené tak, aby se dalo použít, a musel ho být dostatek. Jinak oheň vyhasl a bylo po teple, světle i bezpečí. Mnohokrát vyhasnul, než se člověk naučil plánovat.

Plánovitost je opak živelnosti a člověka jí naučil oheň

Člověk se naučil měřit čas i něčím jiným než rotací Země, začal poměřovat čas svou prací, a naopak svou činnost časem. Když se cokoli naučil, začal to používat univerzálně, k čemukoli to bylo vhodné. Udržování ohně musel přizpůsobovat své bydlení, dělbu práce, čas lovu či sběru potravy a včas se vracet domů. Postupně si plánování osvojil jako základní metodu své každodenní činnosti a plánuje dodnes. Neřídí se pudy, ale plánem.

Plánování odlišuje člověka od ostatní živé přírody

Plánovitost se stala jednou ze základních vlastností člověka. V současném stádiu svého vývoje je nucen a schopen veškeré své konání předem plánovat. Znamená to, že si nejprve vytvoří vědomím obraz svého budoucího cíle i postupu k němu, a teprve poté je začne dosahovat. Nic na tom nemění ani rutinní činnosti, dříve naplánované, dnes vykonávané automaticky, ze zvyku.

I své vyměšování člověk plánuje

Základem plánování je od počátku výroba a obnova životních prostředků. Nástroje, stroje, továrny, obydlí i města člověk tvoří plánovitě, tj. podle předem stanoveného účelu. I jeho výroba je od počátku plánovitá, tj. vědomá a záměrná, odpovídající potřebě.

Nutnost plánování je přímo úměrná složitosti produktu a rozsahu produkce

Plánování je dialektický komplex mnoha činností, k nimž patří především:

- Hledání chybějících podmínek k realizaci možností
- Poznání nutností a jejich využívání
- Předvídání nahodilostí a jejich eliminace

O nezbytnosti plánování je přesvědčen každý malý živnostník, průmyslník i finančník; kdo to neumí, zkrachuje. Nelze budovat podnik, investovat, vyrábět, obchodovat, a při tom vydělávat bez plánu. Na to banky nepůjčují. Když se neplánuje, přichází krize podniku; když živelně vyrábí společnost, nastane krize hospodářská.

Pohrdání plánováním masové výroby v rámci společnosti je projevem individualistické omezenosti těch, kteří sami nikdy nic nevyrobili

Avšak dnešní pluralismus je druhem subjektivismu,
který redukuje nebo zcela eliminuje sociální dimenze chování.
John Powell

Pluralismus

Život a myšlení jsou mnohostranné a rozmanité, protože každý žije a myslí jinak, má rozdílné potřeby a zájmy; to je pluralita. Mají-li ale lidé přežít, musí tím pluralita skončit. Musí se domluvit společnou řečí, společně vytvářet zdroje obživy, respektovat společná pravidla a podřizovat se společnosti, kterou vytvářejí. Už nežijí v džungli, ve které je pluralita nemilosrdným přírodním zákonem vyřazujícím vše slabé a bezbranné, odsuzujícím k živoření vše nepřizpůsobivé.

Pluralita je zákonem silnějšího

Všechny krásné iluze o pluralitě jen tuto skutečnost zakrývají. V orchestru, armádě či v jakémkoli podniku žádná pluralita neexistuje; vedla by ke zkáze. Pluralita pravdy je snůškou nepravd, existuje jen pluralita názorů. Ale názor je individuální předběžné stanovisko vhodné jen jako východisko k dalšímu zkoumání, ne k dlouhodobé společenské praxi. Pluralita hledání nemůže přerůst v pluralitu řízení.

Pluralita moci je pluralitou bezmoci

Tu zajišťuje pluralita politických stran. Trpěny jsou pouze ty neškodící systému, hašteřící se mezi sebou a střídající se u vlády, zatímco skutečná moc zůstává v rukou vlastníků výrobních prostředků, kteří se nestřídají a v tom základním jsou shodni předem. Lid si nevolí dirigenty, jen opisovače not. Pluralita ekonomických sil je jen sítem, nepropouštějícím slabé a bezmocné, a ponechávajícím v džungli ekonomiky jen vítěze. Pluralita je všemocné, ale bezobsažné zaklínadlo.

Pluralitní společnost toleruje různá, dokonce i protichůdná stanoviska. Pravda se pak stává relativní, což bere člověku jakoukoli jistotu. Pluralita informací jej dezinformuje, pluralita morálky jej demoralizuje, stejně tak jako pluralita bohů vede k bezbožnosti a pluralita práva k bezpráví.

Pluralismus je ideologie postavená na iluzi, v třídně rozdělené společnosti na lži

Směřuje k relativizaci a zpochybňování všech hodnot, pravd i jistot; za jedinou pravdu i jistotu vydává sám sebe. Bezbřehé pochybování o všem však není půdou pro život člověka. Duch skepticismu, který je oprávněný ve vědeckém výzkumu, je pluralismem přenášen do života celé společnosti, která však není schopna žít ze skepticismu vědy, ale jen z jejích jistých a v praxi použitelných výsledků. Člověk není živ pochybováním, ale prací založenou na jistotách. Člověk potřebuje věřit své společnosti, protože je na ní závislý. Skepticismus jej izoluje, vytrhává ze společenských vztahů, zbavuje smyslu života a činí bezradným a ovladatelným.

Pluralismus usnadňuje vládu nad bezradnými i jejich vykořisťování

Můj smysl pro pluralismus končí, když ke společnému stolu přisednou lidožrouti.
Pak bych rád věděl, jestli jsem pozván jako host, anebo jako hlavní chod jídelníčku.
Dan Schueftan

Demokracie znamená nechat vymluvit ty druhé.
Pietro Nenni

Pluralita

Slovo pluralita znamená rozmanitost, vícestrannost. Ty jsou samozřejmostí ve světě, který se v důsledku působení zákona negace–negace rozrůzňuje, a stává se stále mnohotvárnějším a rozmanitějším. Avšak v propagandě toto slovo ztrácí svůj význam, stává se protipólem stejně bezobsažného pojmu „totalita“ i kamufláží.

V matematice znamená pluralita relativní většinu

Pluralita názorů znamená diskusi, pluralita cílů je však cestou ke zkáze. Pluralita moci je způsob bezmoci a pluralita informací je dezinformace. Pluralita vědy je tolerancí pavědy a pluralita pravdy znamená obhajování iluzí, omylů a lží. Pluralita rad vytváří bezradnost. Pluralita zájmů ve skupině onu skupinu rozkládá, pokud ji nespojuje žádný zájem společný. Pluralita bez jednoty je chaosem, avšak jednota nevzniká bez vnitřních rozporů, tedy bez vnitřního boje.

Jakákoli pluralita je možná jen na základě společného zájmu a cíle.
Potom jednotu neruší, ale obnovuje.

V sociální psychologii je pluralitní ignorace společný nezájem v situaci, kdy lidé rozdílně myslí, a proto společně nejednají; nejednají dokonce ani samostatně, jsou-li pod vlivem skupinové bezradnosti či nezájmu. Nechávají za sebe myslet druhé. O jednání v takové skupině pak rozhoduje ten, kdo jedná jako silný.

Pluralita v ekonomice je nadvládou silnějšího

V politice je pluralismus systém vzájemně se hašteřících a neutralizujících se politických stran, z nichž žádná sama není schopna dosahovat své cíle, je nucena se jich vzdávat a přistupovat na kompromisy s cíli ostatních stran, takže nakonec žádné cíle nejsou a výsledkem je pouhá údržba současného stavu.

Politická pluralita znamená vzdání se politické moci ve prospěch moci ekonomické

Politická pluralita může existovat pouze tam, kde je mocensky zajištěna ekonomická nadvláda nejsilnějších ekonomických subjektů. Potom je jedno, kdo vládne a jak vládne, hlavně že udržuje existenci systému, v němž je možné pomocí korupce prosadit cokoli navzdory bezradnosti politické moci.

Politická pluralita je buržoazní liberalismus umožňující vládu menšiny nad většinou

Ti, kteří prosazovali pluralitu, neradili pluralitu názorů na to, jak jej co nejlépe budovat. Hledali cestu, jak jej rozložit. Radili pluralitu cílů, při níž žádné cíle dosahovány nebudou, a zavládne chaos, vedoucí k opětné nadvládě buržoazie.

Marxismus obhajuje pluralitu názorů
nerušících jednotu společných cílů

Celé poznání začíná počitky.
Leonardo da Vinci

Počitek a vjem

Jednou z vlastností živých organismů je dráždivost, tedy schopnost reagovat na změny vnějšího působení svými vnitřními změnami. Výsledkem je odraz, nazývaný počitkem. Čím složitější je organismus, tím komplikovanější je tento proces odrážení. Člověk vnější změny odráží prostřednictvím svých pěti smyslů, a to je základem, z něhož vznikají podmíněné i nepodmíněné reflexy a celá jeho duševní činnost.

Počitek je vztah organismu a jeho okolí, odraz jeho vnějších rozporů a jejich přerůstání do rozporů vnitřních

Je to elementární zdroj našeho poznání, základ každého našeho vztahu s vnějším světem, je to dílčí odraz objektivní reality našimi smysly. Člověk však většinou nezaznamenává odděleně jednotlivé počitky, ale vnímá jich více počitků i z různých smyslů současně. Jsou vztahem paměti člověka a okolní skutečnosti.

Vjem je komplex počitků zpracovávaných současně

Vjem je produktem smyslů, avšak vždy jej porovnáváme s podobnými jevy, uloženými v paměti a hodnotíme i za pomocí emocí. V tom se nelišíme od ostatních vyšších živočichů. Avšak na rozdíl od nich již v této fázi zapojujeme do poznání svůj rozum, pracující s pojmy a znalostmi, a zařazujeme tak každý vjem do širších souvislostí, nebo jej vyřazujeme ze svého vnímání pro bezvýznamnost.

Počitek a vjem jsou prvky smyslového poznání, člověkem zpracovávané rozumem

Pro některé psychology je počitek „zastaralým pojmem“, protože nevnímáme jednotlivé počitky, ale celé vjemy, používané rozumem. To je však totéž, jako se čtením: Naučili číst jsme se písmena, potom celé slabiky, celá slova, a ještě později už vnímáme jen rozumem hodnocený a tříděný smysl vět. Z toho pak nemůžeme vyvozovat, že je písmeno zastaralým pojmem. Psychologie se prostě počitkem nezabývá, stejně tak jako se literatura nenabývá písmenem a architektura cihlou.

Vjemy nám odhalují věci, rozum jejich vztahy

Smyslové poznávání je základem, z něhož jedině může u člověka vznikat vědomí. Bez počitků a vjemů nelze poznat nic. Člověk má tu přednost, že se nemusí spoléhat pouze na počitky a vjemy vlastní, ale může je složitě zprostředkované, a již rozumem zpracované, přejímat i od jiných. Nástrojem k tomu je řeč a písmo, ale ani ty nám nejsou nic platné bez počitků a vjemů.

Z počitků a vjemů vyrůstá vědomí člověka, tak jako z cihel a kamene vyrůstá dům. Avšak ani jedno ani druhé nevzniká samo, bez aktivní činnosti člověka.

Smysly jsou pramenem všech našich znalostí.
Denis Diderot

Dialektik říká „ale“, protože chce myslet. Lenoch říká „ale“, protože nechce jednat.
Autor

Podmíněné a nepodmíněné

Podmíněnost je projev univerzální souvislosti mezi objekty materiálního světa či jejich odrazy ve vědomí. Neexistují objekty či procesy nepodmíněné. Ne všechny souvislosti jsou však podmíněny přímo; jejich spojení může být složitě zprostředkováno, stejně tak jako může být pouze zdánlivé. Podmíněnost může být jednostranná i vzájemná, nutná i postačující, stálá i proměnlivá.

Vše něčím podmíněné je zároveň podmiňující něco jiného

Obsahem vědy je nejen hledání podstaty jevů a procesů, ale i hledání jejich podmíněnosti. Nepodmíněnost čehokoli je buď abstrakce nebo omyl. Chyba při hledání podmíněnosti nevede k poznání, ale k iluzi.

Pravda je podmíněna stejně jako skutečnost, a navíc i schopnostmi člověka

„*Každá pravda platí pouze v určitých podmínkách*“, napsal kdysi Lenin. Absolutizace pravdy, tedy její vytrhávání z konkrétních podmínek, vede k dogmatismu. Absolutizace podmínek vede k relativismu. Fatalismus hledá první a jedinou podmínku, voluntarismus v ní vidí své ego.

Skutečnost neumí ignorovat podmínky, lidské vědomí ano. Odhlíží od nich, nebo je nezná. Abstraktní, tj. nejobecnější vědy, např. matematika, dialektika a logika, od konkrétních podmínek odhlížejí, a proto nikdy nemohou samy o sobě vést k pravdivému poznání. Umožňují hledat pouze nejobecnější zákonitosti daného problému. Jsou jen důležitým nástrojem, který je užitečný pouze ve spojení s konkrétními vědami, zkoumajícími dané prostředí. Jsou jen kompasem, který je zbytečný bez mapy, stejně tak jako mapa bez orientace.

„Buď vaše řeč: *„Ano, ano – ne, ne. Cokoli nad to jest, od zlého jest“*, praví se v Evangeliu sv. Matouše, a všichni dogmatici světa se na to odvolávají. Většinou nepostřehli, že se to týká morálky, a ne poznání, a že tento starověký žalm nenabádá k přemýšlení, ale k poslušnosti.

Každé ano má své ale

Čím složitější je systém, v němž podmíněnost existuje, a čím vyšší formy pohybu v něm probíhají, tím širší a složitější je jejich podmíněnost. Je-li součástí tohoto systému člověk, objevují se vždy mezi podmínkami i jeho materiální potřeby a zájmy, stejně tak jako stupeň jeho poznání. Proto jsou systémy obsahující člověka vždy stochastické, jejich chování není přesně vypočítatelné, což neznamená, že jsou indeterministické.

Vše existující je konec konců materiálně podmíněno, byť by to bylo zprostředkováno člověkem a jeho vědomím

V. I. Lenin
Absolutizuj pravdu, dostaneš hloupost

Lidé jsou vytvářeni okolnostmi, stejně tak jako jsou okolnosti vytvářeny lidmi.
Karel Marx

Podmínky a okolnosti

Každý děj probíhá v určitých podmínkách, které jsou pro něj nutné, ale také za okolností, které jsou pouze nahodilé. Okolností je vždy více než podmínek, a jsou často zřetelnější i zajímavější, proto často svádějí k vytváření iluzí a ztěžují poznání pravdy. Oba pojmy jsou však někdy používány tak volně, že bývají i zaměňovány či ztotožňovány.

Podmínky a okolnosti jsou vztahy

Do podmínek a okolností nelze zahrnovat vše to, co se v daném čase nachází v daném prostoru. Pokud cokoli nevstupuje s určitým procesem do vztahu, není to jeho podmínkou ani okolností. Okolnost je rozpor příčin a prostředí.

Podmínka je souvislost, v níž děj probíhá, a bez níž by neproběhl

Podmínka ovlivňuje podstatu děje a je nutná k tomu, aby děj nastal, avšak sama není schopna jej vyvolat. Není projevem nutnosti, pouze tuto nutnost zprostředkovává. Je přímým účastníkem děje a spolu s ním se vždy nějak mění. Někdy ihned a viditelně, jindy skrytě či opožděně. Lze rozdělovat podmínky nutné a postačující, hlavní i vedlejší. Člověk uskutečňuje své cíle pouze tak, že mění podmínky a vytváří nové.

Podmínky vytvářejí příčinu a nutnost

Okolnost ovlivňující jev, je nahodilá, může být podnětem, ale sama není příčinou. Děj nevyvolává, pouze modifikuje jeho průběh. Vývojem se okolnosti i podmínky mohou zaměňovat. Okolnosti mohou vývoj urychlovat i brzdit.

Okolnost je souvislost, v níž děj probíhá, a bez níž by proběhl jinak či jindy

Okolnosti vnímáme převážně smysly, podmínky rozumem, avšak to není absolutní, protože člověk vždy vnímá současně smysly i rozumem. Okolnosti můžeme rozdělovat na významné a nevýznamné, přitěžující i polehčující, související přímo či nepřímo, zdánlivě či skutečně. Okolnost se nepodílí na vytváření nutnosti, ale vytváří možnost, tedy dílčí podmínku k nové změně.

Okolnosti mění podmínky i příčiny, ale neruší je

Podmínky a okolnosti ve v průběhu dějů mění. Účinek působí na příčinu tedy souhrn podmínek, ale i na okolnosti. Výsledkem každého děje tak je složitý systém odrazů. Podmínky i okolnosti jsou součástí všech procesů, jsou to dílčí momenty, abstrakcí vytržené z celkové sítě univerzální souvislosti světa. Jejich správné rozlišení umožňuje poznání, neboť určuje jejich funkci a význam ve složitém systému zprostředkování všeho. Čím složitější je prostředí, v němž děj probíhá, tím složitější je struktura podmínek i okolností.

Je třeba respektovat podmínky, cílevědomě je měnit, a při tom vnímat okolnosti

Mnozí „*historikové*“ vydávají podnět za příčinu. Je to pohodlné;
podnět bývá snadno zjistitelný a empiricky dokazatelný, zatímco příčiny je nutno rozumem hledat.
Autor

Podnět a příčina

Mezi příčinou a účinkem, ale i nutností a nahodilostí, nacházíme zpravidla mnoho nepodstatných okolností dotvářejících prostředí, v němž zkoumaný proces probíhá. Většinou se jej aktivně nezúčastňují; někdy bývají tímto procesem pasivně měněny, a samy jej pak částečně ovlivňují, ale onen proces by proběhl i bez nich. Nepodmiňují jej, jsou nahodilé a mnohotvárné. Nejsou podstatné, jsou jenom součástí jevu.

Mezi těmito okolnostmi se často vyskytuje jediná, která se do daného procesu zapojuje aktivně, i když zprostředkovaně, náhodným působením na jednu z již existujících příčin. Tím může urychlit či usnadnit působení této příčiny, zdánlivě se stává její součástí, i když je na ní jinak nezávislá. Stává se tak podnětem.

Podnět je nahodilá okolnost budící zdání příčiny

Podnět sám o sobě není schopen vyvolat daný proces, protože není jeho příčinou. Ale může uvolnit prostor pro působení již existující příčiny, být jejím „spouštěčem“. Je zprostředkujícím článkem ve složitém kauzálním řetězci, který se ve své roli ocitl zcela náhodně. Je součástí nahodilosti, nikoli nutnosti. Ve své roli podnětu může být nahrazen čímkoli jiným.

Takže například zvuk letadla, letícího nad lavinovým svahem, může spustit pád laviny stejně jako hrom, poryv větru, slabé zemětřesení, výstřel, prudké oteplení, lyžař či zvěř přebíhající lavinové pole. Žádný z těchto podnětů nevyvolá pád laviny sám, jestliže neexistují její podstatné příčiny, vytvářející už jen jedinou možnost.

Příčinou první světové války nebylo „*sedm kulí v Sarajevu*“ a další světovou válku nezpůsobily duševní poruchy „*vůdce*“. Příčiny obou těchto válek odhalil B. Engels desítky let předem ve velmocenských zájmech kapitálu. Věda o historii je plná takových podnětů, které umožňují zakrývat příčiny.

Ospravedlnitelný podnět se najde dodatečně, nebo se vytvoří předem jako záminka

Pozitivistický přístup ke společenským procesům je metodologickou základnou k těmto omylům či podvodům. Vyžaduje totiž empiricky zjistitelná fakta a složitější, nesnadno doložitelné kauzální řetězce odmítá jako spekulace. Politické zájmy, které jsou hybatelem společenských procesů, nebývají písemně zaznamenány či veřejně deklarovány. Spíše jsou pečlivě ukrývány a překrývány něčím ušlechtilejším, snadno pochopitelným a všeobecně přijatelným. Ono podvádění po sobě zanechává dostatek písemných „*důkazů*“, v nichž pozitivističtí historikové i propagandisté snadno nacházejí věrohodná vysvětlení i pro nepochopitelné.

**Smyslem vědy je nalézat ve složitých jevech podstatu,
v nespočetných okolnostech podmínky a příčiny, v nahodilostech nutnost,
a nenechat se při tom oklamat barvitými podněty**

Všechna věda by byla zbytečná, kdyby se jev a podstata přímo kryly.
Karel Marx

Podstata a jev

Pět smyslů člověku umožňuje poznávat svět, v němž žije. Tuto schopnost mají v různé míře i ostatní živí tvorové; bez ní by nepřežili. Smysly umožňují poznávat jev, jednotlivé kvantitativní stránky, a z nich vyplývající vlastnosti, tedy vše, co vše nějakým způsobem projevuje navenek, bez ohledu na jejich nutnost či nahodilost.

Jev je celkovým souhrnem pozorovatelného našimi smysly

Jenže věci nejsou vždy takové, jaké se jeví. Smyslové poznání vytváří jen zdání, iluzi; smysly nevypovídají nic o vnitřních vztazích a rozporech, které tento jev vytvářejí. "*Jev je jednotou zdání a existence*", napsal Hegel.

Každý jev má svou podstatu, ale vyjadřuje ji rozostřeně

Podstata je souhrnem vnitřních vztahů, utvářejících danou kvalitu. Podstata je vždy v jevu ukryta, je pouhými smysly neodhalitelná; vždy se nějak projevuje, ale nikdy ne přímo. Zvířata poznávají pouze jev; člověk vybavený rozumem dokáže na základě jednotlivých smyslových poznatků odhalit i podstatu jevů.

Podstata je poznatelná pouze rozumem, neboť je tvořena vztahy

Podstata a jev nejsou totéž; existují vždy jen společně. Nejsou jevy bez podstaty ani podstaty bez jevů. To je základem poznatelnosti světa. Jev je podstatný, podstata se jeví. Podstata a jev jsou kategorie zkoumající vztah zjevného a skrytého.

Poznání je procesem, v němž člověk postupuje od jevu k podstatě. Zůstat jen u jevu, znamená podléhat iluzi, vidět věci zkresleně, neúplně a povrchně. Jev je bohatší, rozmanitější a proměnlivější, zatímco podstata je jednodušší, stálejší a hlubší, avšak ani ona není neměnná. Jev může mít nekonečné množství podob, podstata má své relativní hranice pevnější, jsou to hranice míry dané kvality. Jsou-li překročeny, věc přestává být tím, čím byla, a stává se něčím jiným. Odlišné jevy mohou mít stejnou podstatu, a naopak rozdílné podstaty se mohou projevovat podobným jevem. To člověka běžně svádí k tomu, vykládat si věci jinak, než ve skutečnosti jsou.

Čím složitější a rozmanitější je jev, tím hůře se zpravidla jeho podstata hledá

Nejsložitějšími jevy jsou jevy společenské, ovlivněné mnoha lidmi, jejich rozdílným chováním i vědomím, emocemi a vztahy. Jejich podstatu vytvářejí potřeby a zájmy lidí. Avšak člověk své zájmy často ukrývá, popírá, zaštiťuje se zájmy vyššími, obecnějšími, než jsou ty jeho vlastní, aby zabránil skutečné podstaty svého počínání. Ve vědě a v umění je vždy patrná snaha nalézat za jevem ukrytou podstatu. Běžné vědomí, pavěda a kýč ji nehledají; soustřeďují se na jev.

Oficiální společenská věda a propaganda se často podílejí na zakrývání podstaty společenských jevů

Duševní schopnosti lze s pomocí podvědomí stále zvyšovat.
J. Murphy

Podvědomí, předvědomí a nevědomí

Veškerá činnost člověka je ovlivněna vědomím. To ovšem neznamená, že si uvědomuje všechny procesy v našem vědomí probíhající. Většina z nich se uskutečňuje automaticky, mimo naše vědomí a vůli. Jinak bychom svou mozkovou kapacitu vyčerpali pouze registrováním a ovlivňováním těchto složitých pochodů, jejichž mechanismus nás v daném okamžiku nezajímá. Pracujeme pouze z podněty a jejich výsledky. Tak, jako když za volantem přidáme plyn, a nezabýváme se činností karburátoru, trysek, pístů a dalších součástí. To bychom rychle bourali.

Myšlení je komplex nevědomých odrazů, z nichž jeden zprostředkovává druhý

Jeho základními vstupy jsou vjem a paměť. Denně přijímáme nekonečné množství vjemů, které si buď uvědomujeme či ne, a bez ohledu na to si je buď ukládáme do paměti, nebo neukládáme. Některé se spojují s jinými vjemy v paměti uloženými, aniž o tom víme. Jiné se nespojují a rychle z paměti mizí. Jiné si vědomě, logicky spojujeme s obsahem paměti a jsou stálejší.

Do paměti se ukládají vjemy i mimovolně

Paměť obsahuje nekonečné množství informací, z nichž o některých nevíme. Pokud víme, zapomeneme na to, avšak v paměti zůstávají. Záleží na tom, jak je i celé své myšlení používáme, jak všestranně a jak často. Podle toho jsou dostupné snadno či nikoli. Ale registr své paměti nevytváříme, ten vzniká samovolně; buď dobrý, nebo špatný.

Víme i tehdy, aniž o tom víme

Do paměti se ukládají a vzájemně spojují informace, většinou oproštěné od svých zdrojů. Víme, že 2x2=4, aniž si pamatujeme kdo, kdy a jak nás to naučil, nebo proč tomu tak je. Pamatujeme si systém, pokud jsme jej pochopili, a pak jej můžeme správně používat bez ohledu na vstupní data a okolnosti.

Víme i tehdy, aniž víme proč

Všechny tyto procesy vypadají tím tajemněji, čím hlouběji je zkoumáme. Šarlatáni z nich dělají mysterium, psychologie vědu o neznámém. Jednotliví vědci i pavědci tomu dávají různá jména, která často protikladně vysvětlují, směšují a zaměňují. Hledají, protože poznávat musíme i své myšlení a sebe samotného; a to je nejtěžší.

Tak vzniklo podvědomí, předvědomí, nevědomí, archetypy, komplexy a jiné pojmy

Vědomí, to jsou složité řetězce hmotných procesů, kterými člověk odráží svět. Probíhají samovolně a samozřejmě, tak jako jednotlivé kroky proměňujeme v chůzi, aniž se zabýváme teorií kroku. Hlavně je zapotřebí vědět kam jdeme, proč tam jdeme, a koukat na překážky.

Pohyb to je rozpor
… podstatou veškerého pohybu je vzájemné přitahování a odpuzování.
Bedřich Engels

Pohyb

Vše existující se pohybuje. Pohyb je neoddělitelnou, univerzální vlastností všeho. Je způsobem existence hmoty, její kvantitativní stránkou. Každá forma hmoty má odpovídající formy svého pohybu. Je jich nekonečné množství, a většinu z nich dosud neznáme. Mechanické chápání světa redukuje pohyb jen na pouhé přemísťování v prostoru; dialektika jej vnímá komplexněji.

Pohyb je vztahem jednotlivých součástí hmotného světa i jejich myšlenkových odrazů

Nejde jen o mechanický pohyb těles, s nímž se běžně setkáváme; pohybem je každá změna spojitosti celků a částí navenek i uvnitř. Pohybuje se vše, i naše vědomí a společnost; i náš život je pohybem. Pohyb je absolutní, klid je jeho relativní formou. I naše dospívání, poznávání, vědomí, obstarávání životních potřeb, udržování a změna společenských kontaktů, naše práce, emoce, odpočívání i zábava jsou pohybem. Není nic neměnného či věčného; to se nám jenom zdá.

Pohyb je jednotou přetržitosti a nepřetržitosti

Abychom mohli věci pochopit, musíme je svým myšlením zastavit, vyjmout je v duchu z jejich pohybu a prozkoumat je staticky, v klidu. Ale pak je musíme vrátit zpět a poznávat je v jejich skutečném pohybu.

My sami, věci i lidé kolem nás, vše se mění. Dokud naše děti rostou, míváme z toho radost. Jakmile začnou dospívat, přináší to starosti. Ne každý pohyb je nám po vůli, s mnohým se těžko smiřujeme, ale každý pohyb je ovlivnitelný jiným pohybem.

Základním poznaným pohybem je ten fyzikální, při němž mění své místo, stav a vztahy nepatrné částice hmoty. Při chemickém pohybu se v molekule pohybují atomy, při mechanickém jednotlivá tělesa; biologickým neboli organickým pohybem jsou změny probíhající uvnitř buněk i mezi nimi, např. výměna látková či rozmnožování. Také vědomí je pohybem, je kombinací obrovského množství pohybů biologických, fyzikálních, sociálních i jiných. I proměny společnosti jsou kombinací mnoha pohybů, např. materiálních a sociálních. Pohyb je stejně jako hmota nekonečně strukturován.

Vyšší formy pohybu v sobě obsahují ty nižší, ale nelze je na ně redukovat

Pohyb je nestvořitelný, nezničitelný, nekonečně proměnlivý. Je nevyčerpatelný, jako hmota sama. Je vlastností hmoty a existuje jen jako její součást; nikdy ne samostatně. Je produktem i důsledkem jejích rozporů. Jeho mírou je energie.

Cokoli člověk činí, je pohybem, kterým mění pohyby probíhající v přírodě či společnosti, přičemž mění myšlení vlastní i cizí

Kategorie myšlení nejsou pomůcky člověka, nýbrž výraz zákonitosti jak přírody, tak člověka.
V. I. Lenin

Pojmy a kategorie

Poznání začíná zkoumáním světa smysly, prostřednictvím kterých živý organismus získává informace o okolním světě, které pak podle stupně svého vývoje může různě spojovat v celkové vjemy, měnit podle nich své chování a případně je i jako celek ukládat do paměti. Tím ale poznání u většiny živočichů končí. Jedinou výjimkou je člověk, který si evolučním vývojem vytvořil schopnost v živočišné říši jedinečnou, rozum. Jeho základem je pojem vytvořený zobecňováním vjemů a jmen.

Pojem je obecné jméno vzniklé abstrakcí, v níž spojujeme podobné vjemy, a odhlížíme při tom od zvláštností a nahodilostí v daném vztahu nepodstatných

Pojem už nepojmenovává konkrétní věc, ale souhrn věcí, jejich vlastnosti zobecněné podle určitého znaku, jejich společnou kvalitu. Lenin to charakterizoval: slovy: *„Pojmy jsou uzlové body v síti poznání“.* Jsou elementární formou odrazu skutečnosti v lidském vědomí. Pojem zařazuje jevy do určité množiny. Zjednodušuje mnohotvárnou skutečnost na to společné, co je v dané souvislosti významné. Pojmy jsou stavebními kameny myšlení. Jsou v ustálené podobě fixovány řečí ve společenském vědomí, a odtud přejímány vždy znovu a znovu rodícími se jedinci. Ne každý je však přejímá úplně stejně. Jednotliví lidé je mohou rozvíjet, obohacovat či upřesňovat, ale jiní je často přejímají neúplně, nepřesně či zkresleně. Vždy, když to vyhovuje jejich zájmům, skutečný obsah zakrývají a přizpůsobují si jej. Nejsou-li jasné pojmy, něco jiného myslíš a říkáš, a úplně něco jiného ti rozumí ostatní lidé.

Mlhavé pojmy způsobují mlhavé myšlení a naopak

Běžné pojmy jsou proto chápány různě, což může vyhovovat obyčejné komunikaci lidí, avšak nepostačuje přesnému, vědeckému poznání. Věda proto své pojmy definuje pokud možno přesně a jednoznačně.

Kategorie jsou nejobecnější, přesně definovanými pojmy, označující celou třídu jevů

Pojmy a kategorie nejsou věčné. Vznikají z praktické potřeby a spolu s ní se mění. Vznikají na určitém stupni vývoje skutečnosti, a musí reagovat na její změny. Jsou formulovány i na určitém stupni poznání, a na vyšších stupních jsou upřesňovány. Pojmy jsou stejně tak málo věčné, jako skutečnost, kterou odrážejí.

Pojmy jsou neoddělitelně spjaty s dobou, ve které jsou užívány. Je omylem či podvodem připisovat jim stejný význam, jaký měly kdysi. V přírodních vědách nikoho nenapadne používat překonané definice, vytvořené před staletími. Avšak ve společenských vědách je to běžné. Ne proto, že jde o pravdu, ale proto že to odpovídá určitým společenským zájmům. Jsou vytvářena zdání, jako by některé pojmy, jako např. víra, svoboda, demokracie, právo či spravedlnost byly dány od bohů, či dokonce existovaly objektivně, nezávisle na lidském vědomí. Za ně je pak vydávána ta námi vytvořená, nám vyhovující víra, svoboda, právo či spravedlnost.

Pojmy jsou subjektivním odrazem objektivní skutečnosti, označují kvalitu jevů. Pojmy jsou slabiky pravdy.

Každý pokrok je vždy relativním krokem zpátky.
Bedřich Engels

Pokrok a úpadek

Základní tendencí vývoje přírody je její rozrůzňování, směřování od jednoduššího ke složitějšímu, od méně organizovaného k organizovanějšímu. Ve vývoji člověka, společnosti a jejich vědomí i poznání to bývá označováno slovem pokrok či progrese. Opačné směřování je nazývání úpadkem neboli regresí. Oba tyto pojmy však často bývají používány falešně jako heslo či zaklínadlo pro označení čehokoli. Skutečným měřítkem pokroku je růst společenské produktivity práce prodlužující volný čas, využívaný k všestrannému rozvoji člověka.

Pokrok a úpadek jsou polární kategorie umožňující zkoumat vývoj společnosti

Pokrok se jeví jako zdánlivý pokles závislosti člověka na přírodě. Jeho podstatou je však skutečný růst závislosti člověka na společnosti. Jeho základem je rozvoj výrobních sil, tedy pracovních prostředků, pracovních předmětů a pracovních schopností člověka, i jimi diktovaný rozvoj výrobních vztahů. To vše je dlouhodobě vynucováno tím, že člověk spotřebovává své přírodní prostředí rychleji, než je příroda dokáže obnovovat, a tak je nucen neustále přírodu přetvářet a měnit způsoby jejího využívání. Pokrok je dialektickou negací předchozího vývoje, odmítnutí všeho, co není schopno rozvíjet se a existovat v měnících se podmínkách.

Pokrok je jediným možným způsobem dlouhodobého přežívání lidstva.
Je výsledkem pudu sebezáchovy jednotlivce, zprostředkovaného společností.

Úpadek je vždy rozkladem společnosti či vazeb jednotlivce na ni, doprovázený růstem jeho přímé závislosti na přírodě. Je ztrátou schopností člověka rozvíjet své výrobní síly, poznávat a dlouhodobě přežívat.

Úpadek je krokem člověka či jeho společnosti
směřujícím krátkodobě do minulosti a dlouhodobě k zániku.

Pokrok a úpadek jsou dialektické, od sebe neoddělitelné pojmy. Každý pokrok v jedné oblasti je vždy současně úpadkem v oblasti jiné. Současně s přežitými rysy skutečnosti zpravidla zbytečně boří i stránky rozvoje schopné, na což lidstvo přichází později, a musí to napravovat. Pokrok není přímočarý, je dlouhodobou výslednicí lidského počínání, složeného i z chyb a omylů. Je to historické, společenskou praxí ověřené hodnocení toho, co bylo dříve rozdílně, podle zájmů, nazýváno lidmi pozitivním a negativním.

Pokrok obsahuje i úpadek a úpadek je impulzem k pokroku

Pokrok, to je podstatná změna člověka či společnosti směřující k budoucnosti. Minulost se však nikdy nevzdává snadno; je obsažena ve vědomí i zájmech, v životě lidí, a má proto svou setrvačnost, kterou je nutné překonat, probojovat.

Pokrok je výsledkem boje člověka s přírodou i se svou společností.
Je objektivní, avšak vždy je subjektivně interpretován.

Válka neurychluje pokrok, jen mění priority.
Autor

Pokrok a válka

Někteří lidé se domnívají, že válka urychluje pokrok. Argumentují statistickými daty, grafy i tím, co všechno bylo kvůli válce vynalezeno. To je ale jen primitivní nazírání, pozorování části jevu a vymýšlení si vhodné podstaty ke své iluzi. Válka vždy především ničí lidské životy a obrovské materiální i duchovní hodnoty. A pokud se po každé válce život obnoví a vývoj se po krutém propadu opět zrychlí, není to válkou, ale projeven přirozeného pudu sebezáchovy, který lidstvo má.

Válka je překážkou pokroku

Válku vždy vede stát, až dosud zmítaný zjevnými i skrytými vnitřními boji. Ty musí ve válce ustat nebo jsou tvrdě potlačeny. Až dosud hlavní vnitřní rozpory jsou přehlušeny rozporem vnějším, mění se pod jejich vlivem. Vnější nepřítel, ať skutečný nebo uměle vytvořený, sjednocuje dosud nejednotné. Pod vnějším tlakem sílí vnitřní jednota. Nikdy ne úplně, ale v tom hlavním určitě, jinak je válka předem prohraná.

Válka sjednocuje i nesjednotitelné

Ustupuje politický i ekonomický konkurenční boj a převažuje zájem přežít. Stát v zájmu obranyschopnosti omezuje dosavadní hospodářskou živelnost a přebírá řízení nejdůležitějších oblastí ekonomiky. Mobilizuje všechny dosavadní rezervy a soustřeďuje zdroje k uspokojení potřeb státu. Namísto tržní anarchie zavádí do výroby i spotřeby prvky plánování. Posiluje prostředky nutné na výzkum a vývoj, související s bojeschopností a modernizací armády, zastavuje nadbytečnou výrobu i spotřebu, likviduje maximum vedlejšího a posiluje vše hlavní. Dotuje produkci podle potřeby, a ne podle politických vlivů jednotlivých konkurenčních skupin. Omezuje politikaření a racionalizuje správu státu. Využívá dosavadní rezervní armádu nezaměstnaných, mobilizuje pracovní síly a tvrději postihuje kriminalitu všeho druhu.

Tím vším v přípravě na válku i v jejím průběhu stát eliminuje negativní dopady živelného tržního hospodářství i stejně živelného politického boje; reguluje svobodu podnikání, posiluje svou úlohu v nejdůležitějších oblastech života společnosti a podporuje vše, co zrychluje vývoj. Zavádí pořádek i tam, kde dříve nebyl, do značné míry přestává být státem vládnoucí třídy, a stává se státem všech.

To vše přetrvává i určitou dobu po válce, ať je vyhraná či prohraná. V obou případech je třeba nahradit ohromné ztráty a masivně i všestranně rozvinout výrobu. A při tom je využíváno vše, co bylo s obrovskou podporou ze státních prostředků vytvořeno, objeveno a vynalezeno původně pro válečné účely.

Jenže tohle všechno umí socialistický stát i bez války, je-li dobře řízen a není-li mu v tom bráněno hospodářskou blokádou či vojenskými tlaky zvenčí. Takže veškeré řeči o tom, že válka zrychluje pokrok, jsou jen její apologetikou.

To, že válka zrychluje pokrok, je útěšná iluze těch, kteří na ni prodělávají, a vědomá lež těch, kteří na ní umějí vydělat

I člověk má své pole působnosti, jímž vytváří společnost,
a je schopen přesahovat sám sebe nejen v prostoru, ale i v čase.
Ne nadpřirozenými silami, ale myšlenkami a skutky je schopen ovlivňovat jiné i po své smrti.
Autor

Pole

Žádný objekt nekončí tam, kde končí látka, která jej vytváří. Tuto hranici přesahuje pohyb, jehož je tento objekt nositelem, tedy síla, kterou je schopen působit na jiné objekty svým přitahováním a odpuzováním. Jakmile se v dosahu této síly vyskytne objekt, který je schopen na působení jiné hmoty reagovat, dochází mezi oběma k rozporu, vzájemné výměně pohybu a k odrazu; vzniká pole, v němž se oba pohyby přeměňují v nový. Tato změna pak v různé míře ovlivňuje i hmotu samu, její formu, strukturu, chování, vlastnosti či vztahy.

Pole je prostor, v němž působí určité vztahy

Polí je nekonečné množství, vzájemně se prolínají a ovlivňují. I každý hmotný objekt či celek je vlastně uvnitř polem, vytvářeným vnitřními vztahy, i když se polem nenazývá. Každá forma pohybu má své vlastní formy pole. Některá z těchto polí nabývají část vlastností, které byly dříve připisovány pouze látce, a proto jsou fyzikou považována za hmotu, i když jsou spíše formou jejího projevu, fyzikálním stavem prostoru vyvolaným hmotou a jejím pohybem. Toto pole pak zprostředkovává její vztahy s dalšími objekty, schopnými vzájemné reakce.

Fyzikální pole je jednou z forem existence hmoty

Patří mezi ně magnetické, elektrické, gravitační a jiná pole, prakticky snadno zjistitelná a dávno člověkem využívaná. Jiná pole jsou pouze hypotetická, a jejich prostřednictvím se snaží moderní věda teoreticky vysvětlit některé jinak nevysvětlitelné jevy. Tak jsou vysvětlována pole psychologická, sociální či jiná. Je nepochybné, že některé z těchto teorií věda časem opraví či zamítne, a stejně tak nezbytně objeví pole jiná, dnes ještě neznámá. Avšak jejich podstata bude vždy hmotná.

Mnozí fyzikové se pokoušeli pod vlivem mechanického materialismu nacházet elementární částice, která fyzikální pole vytvářejí, jako např. graviton. Úspěšnější jsou pokusy o vysvětlení pole intermediálními neboli výměnnými, zprostředkujícími částicemi, jako např. foton, gluon, mezon či boson, ale ani u nich věda nedospěla k jasným závěrům. Nic z toho nemění dialektické chápání hmoty a pohybu:

Pole je jednotou přetržitosti a nepřetržitosti hmoty a pohybu

Subjektivně existují i pole abstraktní, pole relace a další, vytvářená matematikou, konkrétně neexistující. Věda pracuje s pojmy skalární, vektorové, tenzorové a jiná pole. Za pole je možné považovat dokonce každou množinu. Vedle toho si pavěda vymýšlí další pole vypadající materialisticky, jako aura, biopole, torzní pole aj., které jsou v praxi více nástrojem podvodu než hledání pravdy.

Reálně existující pole jsou dialektickou jednotou hmoty a jejích vztahů

Tam, kde buržoazní ekonomové viděli vztah věcí, odhalil Marx vztah mezi lidmi.
V. I. Lenin

Politická ekonomie

V 18. a 19. století se počala materiální výroba díky průmyslové revoluci významně rozvíjet, a působila ve společnosti výrazné a rychlé sociální změny. Nastala potřeba tyto nové faktory zkoumat, a tak vznikla politická ekonomie. Nezkoumala kvantitativní stránku nové situace, ale kvalitativní změny výroby a jejich sociální důsledky. Stala se nejobecnější ekonomickou vědou, která se snaží objasnit původ bohatství a mechanismy jeho vzniku.

**Politická ekonomie je věda o výrobních vztazích lidí a zákonech,
jimiž se řídí výroba, rozdělování a směna materiálních statků**

Vedle marxistické filozofie a vědeckého komunismu se politická ekonomie stala součástí marxismu. Vysvětluje společenských charakter výroby, postavení tříd z ní vznikající, ekonomický mechanismus vykořisťování, vznik hodnoty a nadhodnoty, podstatu rozdělování a přerozdělování hodnot, a hlavně zákony při tom působící.

Marxova ekonomická teorie objasňuje úlohu materiální výroby jako základu celé společnosti, vliv výrobního způsobu na způsob života, na sociální a politické vztahy ve společnosti, na vývoj státu, práva a mezinárodních vztahů. Marx byl prvním, kdo pochopil, že stupeň rozvoje výrobních sil člověka určuje i stupeň existujících výrobních vztahů, které si člověk nemůže vytvářet libovolně, ale v zájmu zachování své existence je musí měnit, čímž přetváří celou společnost. Objasnil základní formy výrobních vztahů, z nichž vyplynuly všechny dosavadní formy uspořádání společnosti, a tím dal klíč k materialistickému pojetí dějin.

Marxova politická ekonomie zdůvodňovala ekonomickou nutnost nahrazení kapitalismu vyšším společenským řádem, který překoná jeho základní ekonomický rozpor mezi přísným plánováním výroby uvnitř podniku a naprostou anarchií produkce v celé společnosti.

V období socialismu se tato věda rozvíjela rozporuplně. Část teoretiků nedostatečně upozorňovala na chyby reálného socialismu, zejména zaostávání stupně rozvoje výrobních sil za stupněm jejich zespolečenštění. Byli nedostatečně kritičtí k nerespektování hodnoty produkce na trhu, extenzivnímu rozvoji, nízké efektivnosti, k přeceňování kvantitativního rozvoje a zaostávání za vyspělým západem. Více posluhovali vládnoucí moci, než by jí svou kritikou a invencí sloužili.

Politická ekonomie vyučovala více než 200 let na univerzitách v celém světě, v dnešní době se od toho upouští. Důvod je prostý: všechny významné buržoazní ekonomické teorie se ukázaly jako úzké a falešné, a pravdivý ekonomický výklad světa podává jen ekonomické učení Karla Marxe. Nachází ale původ bohatství v lidské práci a objasňuje mechanismus vykořisťování, a to se mocným nehodí.

**Politickou ekonomii proto rozpouští buržoazní věda v ekonomii,
čímž zakrývá politický charakter výroby,
a nahrazuje ekonomickou vědu iluzemi**

Nezáleží ani tak na oficiálním programu strany jako na tom, co strana dělá.
Bedřich Engels

Politické strany

V průběhu vývoje si panující třídy vytvářely postupně nejrůznější nástroje, jimiž si vládu probojovávaly a udržovaly. V epoše vzniku buržoazie a jejího boje o moc, při vzniku občanské společnosti, se začíná formovat nový nástroj politického boje tříd - politické strany. Buržoazie jako nový subjekt politiky si tento nástroj boje o stát proti feudální a církevní moci vytvářela pro sebe.

Politické strany jsou svorníkem mezi třídou a státem

Avšak jakmile tento nástroj vznikl, počaly si jej vytvářet i jiné třídy. Buržoazie, potřebující spojence i v ostatních nevládnoucích třídách, je byla nucena tolerovat, dokonce i využívat. Tak se postupně vyvinul nový prvek politického systému společnosti, kterým politické strany jsou dodnes.

Ačkoliv politické strany vždy hájí především zájmy určité třídy, kvůli čemuž vznikly, jsou logikou politického boje o hlasy voličů nuceny zakrývat svou třídní podstatu a předstírat, že hájí zájmy daleko širšího okruhu lidí. Zaštiťují se různými všeobjímajícími hesly a předkládají široké programy, v nichž jsou zájmy vlastní třídy ukryty, ale vždy plněny, zatímco programová hesla sloužící jako vůně na mucholapce zůstávají pro získání moci nenaplněna.

Politické strany také spojují třídu se širšími masami

Politické strany netvoří jen příslušníci určitých tříd. Ti jsou pouze jejich určujícím základem. Vedle nich tu působí vědomí či podvědomí příznivci, lidé spjatí majetkově, ideově, příbuzensky, často jen částečně i omylem, nebo jen z přirozené lidské potřeby sdružovat se, být příslušníkem určitého širšího společenství. U stran zaštiťujících se náboženstvím jsou důvody formální i neformální příslušnosti ke straně ve společné víře, u stran nacionalistických hraje roli příslušnost k určitému národu. Svůj význam má přirozená snaha prosadit se i prachsprostý kariérismus.

Politická strana je nástrojem určité třídy, ať už ji vytváří a reprezentuje kdokoliv

K zakrytí třídního charakteru politických stran jsou vymýšlena označení, která jen málo vypovídají o jejich podstatě: konzervativní, liberální, občanské demokratické, nacionální, lidové i jiné. Bez ohledu na jméno je vždy strana nástrojem určité třídy, i když to většinou nezdůrazňuje, neboť to by omezovalo její členskou základnu a okruh příznivců. Pouze sektářství usiluje o malou stranu tvořenou pouze pravověrnými. V parlamentním politickém systému je zapotřebí hlasů ve volbách, ber kde ber. Každá třída má svou stranu, někdy i dvě, které bojují o hlasy odděleně, a pak vládnou společně. Rozdělují je dílčí zájmy a spojuje zájem třídní. Strana, kterou nespojuje třídní zájem, ale zájmy užší, je vždy odsouzena k nezdaru, neboť jí chybí podpora třídy a v politickém boji tříd se rozkládá.

Politická strana vždy reprezentuje konkrétní ekonomické zájmy

Hlavní funkcí politického systému je zachovat ekonomický systém.
Autor

Politický systém a režim

Každá třída chápající se moci ve společnosti si musí vytvořit politický systém, aby tuto moc udržela. Nikdy jí nestačí převzít systém starý. Za prvé proto, že je prolezlý lidmi hájícími zájmy poražených tříd, a za druhé proto, že novou vládnoucí třídu vytvořily jiné podmínky než tu starou, a současně tato třída musí vytvářet podmínky nové, aby uhájila oprávněnost své existence.

Politický systém je soubor institucí a vztahů udržujících nadvládu určité třídy

Základem politického systému je stát. Čím více se však společnost rozvinula, tím složitější musí být její politický systém tak, aby pokryl všechny důležité oblasti života, tedy ekonomiku, politiku, kulturu i morálku, tj. společenskou praxi. Jeho součástí se vedle státu jako hlavního mocenského nástroje nutně stávají nejrůznější další složky, jako církve, profesní či zájmové spolky, vědecké, výchovné a kulturní instituce, sdělovací prostředky, a v posledních dvou století také politické strany. Všechny jeho složky musí vládnoucí třídu podporovat nebo alespoň respektovat. Jen mimořádně mohou být trpěny jako součást politického systému složky, které formálně stojí v opozici, ale fakticky odvádějí opoziční aktivitu do ztracena.

Politický systém je formou vlády

Život si jeho jednotlivé články vytvoří sám v důsledku existujících potřeb a zájmů. Může přebírat vzory odjinud, ale musí je přizpůsobit svým podmínkám. Cizí vzory nelze kopírovat, je ale nutné je znát.

Vnucovat někomu cizorodý politický systém znamená rozkládat jej

Politický režim je subsystémem politického systému. Je to soubor cílů, zásad a pravidel určujících politické vztahy a vyjadřujících zájmy vládnoucí třídy. Politický systém je formou vládnutí, a jako forma se nutně musí přizpůsobovat obsahu, to je zájmům vládnoucí třídy, diktujícím režim.

Politický režim je obsahem vlády

Nejrůznější filozofické a politologické teorie oba pojmy vysvětlují i jinak. Zpravidla proto, aby zatemnily jejich skutečnou podstatu. Chyby režimu se svalují na chyby systému a naopak, pozornost se soustřeďuje na jednotlivé orgány či jejich představitele, vše se vytrhává ze souvislostí jen proto, aby za detaily zmizelo to základní“ vládnoucí třída a její zájmy. Propaganda i teorie se zabývají jevem, jen aby zakryly podstatu.

Politický systém zajišťuje jednotu ekonomiky a politiky

I socialismus si vytvořil svůj politický systém, bohužel v mnohém slepě okopírovaný podle sovětského vzoru, a proto občas disfunkční. Avšak byl to systém, který v převážné míře lidi spojoval, zatímco jiné systémy je především rozdělují.

Připuštění faktu, že politika je bojem zájmů, jen projasňuje situaci a je opuštěním pokrytectví, které tak často provází politickou rétoriku.
Miloš Zeman

Politika

Prvotní pospolitost lidí neměla politiku; měla jen morálku, své přirozené vůdce, tradice a zvyky. Všichni si byli rovni – každý podle svých schopností přispíval ke společnému životu, jinak byl vyobcován. Jejich území, oheň, kořist i výsledky práce byly společné. Jen kousek oděvu, ozdoba a zbraň byly osobním vlastnictvím, které s člověkem odcházelo do hrobu. Jakmile si však lidé vytvořili schopnost trvale vyrábět více, než potřebovali k uhájení své jednoduché existence, počala se tato společnost rozpadat na třídy, z nichž jedna si přivlastňovala výsledky práce druhé. Aby toho byla schopna, vytvořila si zvláštní ozbrojenou sílu k vynucení poslušnosti, stát, který její panství střežil, a zcela novou činnost - politiku, která její zájmy hájila.

Politika je prosazování, obhajování a zdůvodňování zájmů určité třídy

Politika je zvláštním rysem třídní společnosti, vznikla v ní a bude existovat pouze v ní. Není to správa všeobecných záležitostí, ani péče o blaho všech. Je to zvláštní činnost vzniklá z ekonomických vztahů, jejímž hlavním nástrojem na jedné straně a předmětem boje na druhé straně je stát.

Politika je činnost velkých skupin, bojujících ve společnosti o metody, formy a podmínky tvorby i rozdělování vytvářeného nadproduktu

Podstatou politiky je potlačování či obhajoba rovnosti lidí, ať je to skrýváno jakkoli. Je to preferování jedněch zájmů na úkor zájmu druhých; je to boj probíhající uvnitř společnosti.

Politika je vztahem tříd

Politika je praktickou činností tříd, která má své teoretické základy nejobecněji vyjádřeny v určité filozofii. Jejich konkrétnější podoba je formulována ideologií a nejpraktičtějšími stránkami se zabývá politologie. Politika bývá často zaměřována s politikařením, které ji vždy doprovází, avšak není její podstatou, je jejím jevem

Zpočátku prováděl politiku vladař sám, pomocí své ozbrojené družiny. Později, tak jak se rozrůstalo jeho území i složitost ekonomických a sociálních vztahů, vytvářel si stát s jeho rozrůstajícím se aparátem. Jedním z významných nástrojů politiky se stávalo náboženství se svou organizační strukturou. Tak, jak jej ostatní, spojení s ním stejnými hlavními a odděleni od něj vedlejšími zájmy, donutili, umožňoval jim spolupodílet se na vládě a politice. Čím více sílil odpor potlačených tříd, tím více byl nucen alespoň formálně připouštět i částečný podíl těch majetnějších. Politika se rozrůzňovala, stávala se kolektivní činností. Vznikalo tak ohromné množství politických systémů, které se měnily podle momentální síly jednotlivých společenských subjektů, aniž to mělo vliv na obsah politiky; jen to mění její momentální formu.

Všechno úzce souvisí s politikou.
J. J. Rousseau

Ekonomika je prvotní, politika má prvenství. Politika je koncentrovaným výrazem ekonomiky.
V. I. Lenin

Politika a ekonomika

Politika je bojem tříd a třídy jsou produktem ekonomiky. Politika tak vznikla z ekonomických vztahů, které jsou jejím základem, a ekonomice slouží. Nevidíme-li vztah politiky a ekonomiky, pak se nám politika jeví jako iracionální a zavrženíhodná činnost podivínů.

Politika je prosazováním ekonomických zájmů tříd

Je to činnost vytvářející podmínky pro fungování ekonomiky v daných třídních vztazích, z ekonomiky vzniká a je ekonomikou determinována. Politika spojuje lidi stejných či podobných hospodářských zájmů, formuluje je, obhajuje, prosazuje a zdůvodňuje. Nemůže jít proti nim, jinak by ztratila svou ekonomickou podporu. Z ekonomiky vyrůstá, je závislá na jejím fungování, s ekonomikou stojí a padá.

Politika musí respektovat možnosti vytvářené ekonomikou

Politická uskupení, která nespojuje společný ekonomický zájem, nemohou mít dlouhého trvání, protože všechny ostatní zájmy jejich členů a podporovatelů jsou vedlejší. Taková uskupení se krátce po vítězství, a někdy i před ním, většinou tříští, protože se nemohou dohodnout na tom základním, na svém vztahu k ekonomice. V tomto smyslu platí Leninova teze, že:

Ekonomika je prvotní

Každé politické seskupení, jakmile zvítězí, je postaveno před ekonomické problémy. Jeho úkol je vždy dvojjediný:

- Prosazovat rozdělování vytvářeného nadproduktu ve prospěch třídy, které slouží
- Dbát na to, aby tento nadprodukt byl co největší, tzn. vytvářet ekonomice potřebné podmínky k rozvoji

Politika musí respektovat potřeby ekonomiky

Každá politika, která nehájí zájmy své třídy při rozdělování nadproduktu, je odstraněna tou třídou, která si ji vytvořila. Každá politika, která nevytváří podmínky pro rozvoj ekonomiky, či ji dokonce brzdí, je svržena společným úsilím většiny, bez ohledu na třídní příslušnost. To platilo i v listopadu 1989. V tomto smyslu zní druhá část Leninovy teze, že:

Politika má prvenství

Někteří soudobí „myslitelé“ se domnívají, že politika by měla být na ekonomice nezávislá, a rozhořčují se nad tím, když podle nich ekonomika do politiky prorůstá, například tím, že do ní vstupují podnikatelé. Je to buď absolutní nepochopení, anebo pokrytectví.

Ekonomika a politika spolu vytvářejí dialektickou jednotu

Jestli chceš mít láskyplné vztahy, pak bys měl zapomenout na veškeré politikaření.
Osho

Politikaření

Největším problémem každého politického hnutí jsou jeho funkcionáři, zahledění do svých vlastních, pro společnost zcela bezvýznamných problémů. Zapomínají, že politika je službou třídě, která je do politiky vynesla, a soustřeďují se na zájmy svých, svých vlastních stran, jejich úzkých skupin, ale také na zájmy jiných, v pozadí stojících subjektů. Politikaření je prosazováním individuálních a skupinových zájmů na úkor zájmů třídy, které má politik sloužit. Je to rozpor mezi dvěma částmi praxe i vědomí, odrážející rozpornost prosazovaných zájmů. Není to služba třídě, ale posluhování jednotlivcům, zpravidla doprovázené korupcí.

Politika je službou některé třídě, politikaření je podváděním této třídy

Každá činnost člověka je provázena osobními či partikulárními zájmy, a tak je vždy politika spojena s politikařením, které však nesmí převažovat. Politik chtějící cokoli prosadit, musí bojovat o moc, o její udržení a obhájení v budoucnosti. Jako součást politiky musí vždy hledat spojence, dohodu, ustupovat, vyjednávat, potírat protivníky vnější i vnitřní a prosazovat sám sebe. Spojence nachází nejen mezi svými, ale i mimo ně, a ti mají také své zájmy; některé společné, jiné protikladné. Hranice mezi kompromisem a korupcí však neexistuje. Politik slouží; neměl by posluhovat. Politika je lícem, politikaření rubem politiky. Vyskytují se vždy spolu, bývají směšovány a zaměňovány. Politikaření vzniká vždy, když se politika stane zdrojem obživy.

Politikaření je jevem, politika podstatou

Na povrchu politiky vždy probíhá politikaření, snadněji viditelné, z hlediska společnosti většinou malicherné a zbytečné. Pokud je v souladu se zájmy třídy, nevadí. Ale často se s nimi dostává do rozporu, a potom překáží. Podstata i jev jsou spolu v dialektické jednotě. Nelze je od sebe oddělit, ale je nutné je rozlišovat. Jinak nám pro jevovou stránku, tedy politikaření, uniká podstata politiky. Je to často uměle vyvoláváno. Sdělovací prostředky i politické síly v boji mezi sebou se často soustřeďují právě na politikaření, vyvolávají dojem, že právě ono je nejdůležitější.

**Kdyby se oceánografové zabývali hlavně vlnami, neobjevili by mořské proudy.
Zkoumáte-li příliš politikaření, unikne vám podstata každé politiky!**

Zatímco politika je bojem lidí nerovných, politikaření je bojem jednotlivců i skupin sobě rovných, probíhajícím uvnitř politiky. Přesáhne-li určité meze, dehonestuje každou politiku a smazává rozdíly mezi stranami. Ale i to ve svých důsledcích vyhovuje těm, kteří mají skutečnou, tj. ekonomickou moc, neboť to odvádí pozornost od nich i od jejich zájmů. Politikaření není jen dílem jednotlivců, ale i skupin, vytvářejících mezi politikou, ekonomikou a žurnalistikou dysfunkční útvary neformální struktury: kliky. Ty jsou nezávislé na volených orgánech či výsledcích voleb.

Volbami lze vyměnit politiky a jejich politikaření. Politika se mění jen revolucemi.

Politologie poctivě zkoumá prostředky a způsoby vládnutí,
ale nepoctivě zatajuje, v čí prospěch se vládne.
Autor

Politologie

Politologie je nejmladší společenská věda. Její název, ačkoli je složen ze dvou řeckých slov, pochází z ruštiny. Na západě se spíše užívá název politická věda. Ačkoli základy ke skutečně vědeckému zkoumání politiky položil Marx, který politiku zbavil iluzí a pochopil ji realisticky jako boj materiálně podmíněných zájmů tříd, bývají za zakladatele politologie považováni jeho pozdější kritici. Tato věda má zatím problém s tím, jak sebe sama charakterizovat. Shoduje se pouze v tom, že zkoumá politiku. Je to věda ve stádiu zámotku.

Politologie je disciplína multiparadigmatická

Znamená to, že nemá jednotné východisko, základní přístupy a metody, vidění světa, a dokonce ani základní náhled na předmět svého studia, který by ji sjednocoval a umožňoval jí vřadit se do systému jednotné vědy. Její učebnice bývají charakteristické výčtem různých pojetí, v nichž se vlastní pojetí autora učebnice ukrývá, je-li jaké.

Politologie je věda multidisciplinární

Znamená to, že se překrývá s mnoha dalšími vědami, jako např. s filozofií, právem, sociologií, sociální psychologií a jinými disciplínami, které jsou samy nejednotné, a mezi nimiž své místo jen těžce hledá. Často se považuje za vědu reziduální, tzn. zkoumající zbytky, kterým se nevěnují ostatní, jako např. volby, politické strany a mechanismy moci, což však nebrání jiným politologům v zobecňování poznatků jiných věd a nadřazování se nad ně.

Politologie je disciplína pozitivistická

Už od svého vzniku, ovlivněna pozitivismem, odmítá hledat podstatu, což je charakteristické pro rozumovou činnost, a zabývá se popisem jevu, což je charakteristické pro empirické poznání. Všude, kde věda odmítá hledat smyslově nepoznatelnou podstatu, si ji nakonec musí vymýšlet, protože jinak by nebyla schopna vysvětlit nic.

Politologie se zabývá studiem vlády a politiky, státu a politického systému, avšak je schopna zkoumat, popisovat a kritizovat jen existující vládu, politické strany či stát. Utopena v rozmanitosti jevu tápe, protože kdyby odhalila materiální podstatu zkoumaného, byla by okamžitě obviněna z marxismu a nemohla by se uživit. Slouží, často i posluhuje. Slouží i drobnou kritikou obhajující systém, slouží i vytvářením iluzí, pravdivým popisování toho, co všichni znají. Je schopna shodnout se na drtivé kritice režimů minulých, avšak není schopna, dokonce ani ochotna změnit více než fasádu na společnosti současné. Kritická je spíše k politikaření než k politice. Proto se vyučuje všude. Ale často více zatemňuje než objasňuje. A budoucnosti se bojí.

Studujte politologii, ale opatrně!

Mnohoženství je výsadou lidí vznešených a bohatých.
Bedřich Engels

Polygamie a monogamie

Od pradávna žili naši prapředci ve skupinách, kde rozmnožování probíhalo podle přírodních zákonů, nikoli společenských pravidel, jako je tomu dnes. Rodina byla polygamní. Jejím zárodkem byl původně promiskuitní houf, v němž postupně vznikala určitá regulace, až daleko později se vytvořilo dnešní párové manželství. To původní manželství bylo skupinové, a bez pravidel sexuálního styku.

Polygamie je mnohomužství i mnohoženství, i když se v našich podmínkách tento pojem používá spíše jen pro mnohoženství

Polygamie existovala v období matriarchátu, kdy základem společnosti byla rodící žena. Nebyla mužům podřízena ani zavázána, partnera k rozmnožování si vybírala uvnitř své skupiny a podle svého, tj. podle jeho fyzických předpokladů. Svědčí o tom genetické výzkumy několika afrických kmenů, žijících dodnes v relativní izolaci. Jednoznačně prokazují, že se na rozmanitosti jejich genetického potenciálu podílelo po dlouhá tisíciletí daleko více žen než mužů. Protože lidstvo pochází z Afriky, bylo tomu tak i u našich předků. Nejstarší zápisy včetně Bible to dokládají.

Polygamie byla rodinnou formu, v níž vzniklo lidstvo

Teprve s rozpadem prvotní pospolitosti, vznikem soukromého vlastnictví a rozdělením společnosti na třídy vznikl patriarchát. Zatímco před tím ochraňoval potomstvo společně celý rod, po vzniku nadproduktu a vykořisťování se dítě stalo majetkem, který bylo nutné chránit před odejmutím a zotročením jiným příslušníkem vlastního kmene. Z této potřeby vznikala celá řada forem manželství, jejichž hlavním účelem byla různorodá úprava hospodářských vztahů partnerů i dětí, jejich právní ochrana včetně dědictví majetku. Manželství je produktem soukromého vlastnictví.

Manželství vzniklo a existuje především jako hospodářský svazek dvou či více lidí

Podle způsobu života v rozdílných přírodních podmínkách i společenských vztazích se zformovalo mnohomužství i mnohoženství s pevnějšími pravidly, vznikl zákaz incestu; teprve daleko později a jen v některých podmínkách monogamní patriarchální rodina. Mnohoženství, pokud vzniklo, bylo zpravidla výsadou majetných, kteří byli schopni více žen uživit.

Párová rodina je produktem historického vývoje

Monogamie, která je v současné době převažující formou uspořádání rodinných vztahů, nevznikla jako produkt přírody, ale jako důsledek ekonomických a společenských vztahů. Stejně tak jako předchozí formy byla podmíněna způsobem obživy a z něho vyplývajícím způsobem života. Z nich si člověk utvářel tradice, které pak často dlouhou dobu přežívaly materiální podmínky, z nichž vznikly, a právo, které vždy opožděně konzervovalo existující vztahy. První historicky doložené příkazy k monogamii ve Střední Evropě pocházejí až asi z r. 1000 našeho letopočtu, takže tu není od bohů, od nepaměti ani navěky.

Popularita, to je sláva v drobných mincích.
Victor Hugo

Popularita

Někteří lidé jsou oblíbeni, jiní ne. Záleží to jen na nich samotných. Masová oblíbenost je něco jiného; je to popularita, která už zdaleka nezávisí jen na člověku samotném, ale hlavně na těch, kteří mu jeho popularitu vytvoří, kteří jej předkládají širokému publiku ne takového, jaký je, ale jen z té části, která ono publikum zaujme. I ta pak bývá vhodně upravena, nalíčena, nasvětlena, sestřižena a kolorována, takže z člověka bývá prezentován jen namalovaný obraz.

Popularita je uměle vytvořená masová oblíbenost u těch, kteří člověka neznají

Populární člověk může být domýšlivý, hloupý, dokonce nemusí nic umět. Popularita není obdiv či autorita, to je uměle vytvořená bublina podobná slávě. Vytvářet někomu popularitu mohou jen sdělovací prostředky, a to není zadarmo. Musí na tom vydělat, lhostejno jak; jako na kterékoli jiné reklamě. Vytvořit popularitu je rychlé. Na zasedání Občanského fóra v listopadu 1989 prohlásil zástupce Čs. televize: *„dejte nám seznam, a my z nich uděláme za tři neděle osobnosti“.*

Popularita je vytvářena personální reklamou, je zorganizována

Ale protože reklama působí jen krátkodobě, existuje popularita jen krátce poté, co vyprchají účinky reklamy. Tak rychle, jak lze popularitu vyvolat, lze ji i změnit v masové pohrdání. Lze ji vytvořit a udržovat až po smrti, a je to dokonce snazší, protože si už nikdo nepamatuje, jaký kdo opravdu byl, a protože už to ten dotyčný nemůže kazit. To vše platí jen o popularitě, nikoli o všeobecném uznání, kterého se dostává stovkám umělců, sportovců a jiných vynikajících jednotlivců, kteří jej dosáhli skutečnými úspěchy. Trvá to většinou léta práce ve stínu sdělovacích prostředků, ale déle to vydrží. Když se to povede, sdělovací prostředky si už jen přihřejí polévku.

Popularitu nelze zaměňovat se skutečným obdivem

Popularitu nezískávají jen jednotlivci, ale i velké skupiny, například politická hnutí. Ne svým skutečným bojem za práva lidových mas, ale jeho předstíráním. Je to politická praxe nazývaná populismus, jehož nejhorší formou je fašismus.

Popularita je obecná známost či obliba, je produktem veřejného mínění. Běžné vědomí se domnívá, že pramení z osobních vlastností, schopností a dosahovaných výsledků jednotlivce, což v určité míře platilo až do vzniku hromadných sdělovacích prostředků. V současnosti o popularitě rozhodují média, často bez ohledu na vlastnosti a schopnosti člověka, běžně jen na základě určité funkce či dokonce objednávky. Popularizován může být kdokoli i jen pro zvýšení prodejnosti média. Populárními se tak může stát zločinec stejně jako bezcharakterní prostitutka, zatímco tisíce mimořádně schopných lidí zůstávají v anonymitě. Popularita se stala obchodem, existují dokonce firmy, které ji na zakázku vyrábějí či negují. Popularita je zdrojem zisků i volebních výsledků.

Popularita je nestálá, uměle vyrobená masová autorita

Populista slibuje a straší.
Autor

Populismus

Populismus je forma politiky, snažící se zalíbit nejširším masám. Je to politický pragmatismus orientovaný nikoli na řešení problémů, ale na jejich emotivní využívání. Lid pro něj není cílem, ale prostředkem. Na jedné straně straší neexistujícím a slibuje obranu před ním, na druhé straně nereálně slibuje splnění nemožného. Upoutává pozornost vnějšími efekty a nepředkládá racionální program. Snaží se o co nejširší podporu lidových mas, které pak musí podvést.

Populismus je předstíraná obhajoba zájmů lidových mas

Je to zvláštní druh centrismu, který nekritizuje existující systém, ale pouze zvolené elity, a dílčí, nepodstatné, ale zajímavé nešvary. Kritizuje nahlas, aby zaujal, zatímco ti, kteří bojují, tak činí zpravidla potichu. Populismus slibuje rychlá řešení; předstírá, že zná recept na všechno, vědomě lže a podvádí. Nebojuje proti mocným, ale proti jejich loutkám. Nechce odstranit podstatu a příčiny, ale jen jejich jevy. Nehledá skutečné, ale náhradní viníky. Žije z popularity, ne z potřeby mas.

Populismus, jakkoli je kdekým kritizován,
je záložním nástrojem parlamentní demokracie k eliminaci systémového odporu.
Jeho zbraní bývá šovinismus rozeštvávající společnost.

Ačkoliv populismus bývá moralisticky odsuzován, v tradiční demokracii bez něj nelze vyhrát volby. Je to snaha zalíbit se voličům za každou cenu. Vrcholí v předvolební kampani, po ní prudce klesá, a objevuje se znovu vždy, když je zapotřebí získat důvěru veřejnosti. V druhé polovině volebního období opět sílí.

Populismus je pilířem parlamentarismu

Je to hlásání toho, co lidé chtějí slyšet, nikoli toho, co opravdu potřebují. Je to veřejné politikaření, klamání voličů, kritika nevyhnutelného a slibování nemožného. Je to laciná politická reklama. Populismus bývá vydáván za antielitářství, za snahu stavět lidové masy proti tzv. elitám, což je nesmysl. Používají jej především tzv. elity. Populismus neobhajuje zájmy širokých lidových mas, pouze to předstírá, přičemž jim podsunuje zájmy své. Obelhává je tak dlouho, až tomu sám uvěří.

Populista se stává obětí své vlastní propagandy

Být populární ještě neznamená být populistický, ale populista o popularitu usiluje. Snižuje se na úroveň těch nejméně informovaných, a tím snižuje sám sebe. Ohlupuje lidové masy tak dlouho, až se sám stává hlupákem. Chce být lidovým hrdinou, ale nakonec se stane šaškem.

Populismus je politický kýč

Populismus byl vždy součástí demokratické politiky.
Jiří Pribáň

Člověk by měl žít tak, aby jeho postojem nebyla poloha.
Autor

Postoj a póza

Osobnost člověka má mnoho součástí, vrstev či rovin, které zkoumá psychologie, přičemž je různě pojmenovává, třídí i vysvětluje. Jednotliví vědci či celé školy se při tom občas nemohou dohodnout, což je příznačné pro všechny vědy, které jsou teprve na počátku svého rozvoje. Je to způsobeno tím, že každý k této problematice zaujímá rozdílný postoj, vyplývající z rozdílného přesvědčení.

Postoj je připravenost k obraně názorů, zájmů a hodnot či k uspokojování potřeb

Je to ochota a schopnost jednat na základě vnějšího podnětu, kterým je situace nebo informace, stimulující aktivitu člověka. Někteří odborníci se domnívají, že se postoje projevují pouze v sociálních vztazích, avšak postoje člověk zaujímá i mimo ně.

Postoj odráží rozumovou i emocionální stránku jedince; vychází z vnitřních hodnot jedince, které jsou stálejší, i momentální nálady, která je proměnlivější. Je závislý na stupni otevřenosti či uzavřenosti člověka vnějšímu světu, na jeho temperamentu i materiální a sociální determinaci. Je ovlivňován morálkou společnosti, tedy tím, co se od něho očekává, ale také svým vztahem k této společnosti.

Postoj je praktické přesvědčení, spojující vědomí a činnost člověka

Je to projevující se součást vědomí člověka. Je proměnlivější než znalosti, zkušenosti či světový názor, avšak vždy z nich vychází. Člověk neustále zaujímá postoje ke svému vnějšímu prostředí, hmotnému i sociálnímu, k informacím i dezinformacím, často dříve, než si na ně vytvoří názor. Člověk zaujímá postoje i jen podle svých zásad, pokud nějaké má.

Stálost, soudržnost, a tím i předvídatelnost postojů určují charakter člověka

Postoje člověka se vyvíjejí v průběhu života v souladu s přibývajícími znalostmi a zkušenostmi, ale i s ubývajícími silami a schopnostmi ve vyšším věku. Jsou závislé na zdravotním stavu i sociálním postavení člověka, na jeho měnící se roli v životních situacích, na hmotných podmínkách a stupni uspokojení jeho potřeb.

Kolísavost postojů podle momentálních tlaků či nálad je bezzásadovostí a oportunismem v běžném životě i v politice. Postoje zaujímají i kolektivní orgány politických stran a států, a platí o nich totéž.

Krátkodobé postoje vycházející pouze z emoci jsou afektem, a většinou rychle pomíjejí. Pokud jsou vědomě, s určitým záměrem prodlužovány, mění se v pózu a jsou základem populismu. Člověk, který pak svým emocím uvěří, se stává fanatikem.

Póza je deklarovaný postoj bez následných účelných činů

A když byla potopa za čtyřicet dnů na zem, tedy rozmnoženy jsou vody,
až i vynesly koráb, a vznesly jej od země.
Genesis VII:17

Potopa světa

V mnoha kulturách všech kontinentů existují báje a pověsti o potopě světa, podobné svým velkým rozsahem a zkázou. Při všech se zachránilo jen několik lidí, kteří se pak stali základem nového rodu.

Ano, tak probíhal vývoj. Obrovské záplavy statisíce lety formovaly dnešní podobu Země, vytvářely rozsáhlé nížiny, hluboká údolí, nová jezera i moře, a spolu s vulkanickými procesy zásadně měnily životní prostředí našich formujících se prapředků. Protože žili jen v malých skupinách a na malém prostoru, vnímali zákonitě každou velkou záplavu jako zkázu svého celého světa.

**Potopa světa obsažená v legendách neměla globální charakter,
zachycuje mnoho lokálních katastrof na různém území v rozdílném čase**

Ústním předáváním z generace na generaci narůstaly rozměry i důsledky těchto katastrof, při migraci si tyto legendy lidé přenášeli na obrovské vzdálenosti, přizpůsobovali místním podmínkám, svému způsobu života i rozvíjející se lidské představivosti.

**Biblická potopa je pouze jednou z mnoha těchto legend, která, poprvé zachycena
v písemné podobě, nabyla ustálenou formu a rozšířila se spolu s Biblí**

Je planým úsilím hledat důkazy o její existenci, protože sama může být souhrnem různých legend, pocházejících z odlišných míst a různé doby. Důkazů věda nachází mnoho, ale musí je zařazovat do konkrétních historických souvislostí, a nikoliv přiřazovat k existujícím legendám.

Nepochybné je, že rozsáhlé záplavy provázely vývoj člověka, a ovlivňovaly jej stejně tak, jako formování zemského povrchu. Nebyly projevem nadpřirozených sil, ale důsledkem zákonitostí vzájemného střetávání sil přírodních. Člověk se stával nešťastnou hříčkou těchto střetů až do doby, kdy se naučil živly v malém rozsahu regulovat.

Pak ale nabyl dojmu, že už zvítězil. Počal si stavět obydlí přímo na březích regulovaných řek a potoků, města v údolích a nížinách vzniklých záplavami, překlenul vodní toky svými díly v bláhové naději, že už to vše skončilo a nic se mu nemůže stát.

Pokoru člověka vůči přírodě nahradila zpupnost

Ale přírodní procesy pokračují; někdy ztlumené činností člověka, ale někdy i znásobené. Probíhají miliony let, a není důvod, aby se zastavily. Lokální záplavy, které v minulosti vyhubily celé rody, tedy desítky či stovky lidí, dnes dokáží zničit desetitisíce životů.

Je jen otázkou času, kdy to budou miliony

Uspokojení potřeby vede u člověka na rozdíl od zvířete k vytvoření potřeby vyšší kvality. To znamená, že člověk má v sobě vnitřní pružinu, která ho vede k tomu, aby pracoval.
Egon Bondy

Potřeby

Člověk žije tak, že uspokojuje své potřeby. Jsou objektivní, nezáleží na tom, zda si je uvědomujeme, či ne. Pokud si je uvědomíme, jsou pocitem nedostatku něčeho. Jsou nezávislé na našem vědomí.

Potřeby jsou objektivním vztahem k materiálním podmínkám života lidí

Jejich základem jsou potřeby hmotné, avšak z nich vyplývají i potřeby další. Potřeba sexuálního partnera, sociálních kontaktů a poznání patří k těm nejdůležitějším. I nehmotné potřeby jsou ale nakonec materiálně podmíněné. Potřeby jsou závislé nejen na materiálních podmínkách našeho života, ale také na naší činnosti, kterou tyto podmínky měníme. Potřeby uspokojujeme prací, která se tím stala *„první potřebou*“ člověka, jak to vyjádřil Karel Marx.

Základní potřeby jsou ovlivněny způsobem obživy

Někdo potřebuje k obživě lopatu, jiný klavír. Avšak jakmile si klavír koupíme, i když jej nepotřebujeme k obživě, stane se součástí našeho hmotného prostředí a vzniká tím potřeba mít noty, znát je a naučit se hrát. Čím složitější život žijeme, tím složitější máme potřeby. Potřeby se reprodukují jejich uspokojováním, a při tom se rozrůstají. Uspokojovat je můžeme pouze s ohledem na potřeby budoucí, plánovitě.

Uspokojování potřeb rozvíjí člověka i jeho nové, vyšší potřeby

Potřeby nelze zaměňovat za přání, to je jen subjektivním, zkresleným odrazem našich potřeb. Svá přání musíme konfrontovat s možnostmi i s prostředky, které máme k disposici, a podle nich si vytváříme cíle. Teprve své cíle můžeme uskutečňovat. Tím vším se člověk odlišuje od ostatních živých organismů, které své potřeby pouze reprodukují, nerozvíjejí, a uspokojují je instinktivně, bez účasti vědomí. Potřeby člověka rostou se složitostí jeho práce a se vzděláním.

Potřeby jsou hnacím motorem aktivity lidí

Člověk je schopen uspokojovat své potřeby pouze ve společnosti a jen prostřednictvím společnosti, v níž žije. Z toho vznikají i jeho zájmy, které jsou vždy s potřebami spojeny, a uspokojují se společně tak, že se vzájemně ovlivňují.

V prvotní pospolitosti se potřeby lidí v jedné skupině odlišovaly pouze podle biologických rozdílů mezi nimi. Se vznikem nadproduktu, dělby práce a tříd se začaly rychle rozvíjet, měnit a rozrůzňovat. Jsou a budou stále rozmanitější. Marxismus to respektuje, rovnostářství nikoliv. Proto je s marxismem neslučitelné. Jednou z chyb socialismu a příčin jeho pádu bylo, že si to naši vůdci málo uvědomovali.

Rovnost lidí spočívá ve stejné možnosti uspokojovat své rozdílné potřeby, nikoli v rovnosti potřeb

Potřeby a zájmy jsou odrazem dvojjediného života člověka – v přírodě a ve společnosti.
Autor

Potřeby a zájmy

Potřeby člověka vznikají v jeho materiálních vztazích jako nutnost umožňující přežití. Uspokojovat je člověk dokáže jen prací, a pracovat umí jen ve společnosti. Přežívat může jen ve společenských vztazích. Z jeho společenských vztahů vznikají zájmy, jako nutnost umožňující společenské začlenění, a tedy i společenské uspokojování svých potřeb.

Potřeby a zájmy jsou vždy dialekticky rozporné

Potřeby si člověk většinou uvědomuje, i když část z nich uspokojuje instinktivně. Jeho zájmy jsou však složitě zprostředkované. Jednak vědomím, prací, ale také skutečností, že žije ve více skupinách současně, a zájmy různých skupin bývají protikladné, stejně tak jako jejich potřeby.

Člověk žije tak, že hledá kompromis mezi potřebami a zájmy

U pracujících tříd se naléhavěji a bezprostředněji projevují potřeby, protože bývají většinou nedostatečně uspokojovány. V běžném životě si tyto třídy své zájmy příliš neuvědomují, protože bývají přehlušeny každodenními starostmi. Jsou vzdálené a jejich pochopení bývá složitě zprostředkováno. Vládnoucí třídy své potřeby zpravidla plně uspokojují. To, co se jim jeví jako potřeba, je ve skutečnosti většinou zájem, vyplývající z jejich společenských vztahů. Projevuje se to jako snaha mít stále více, ale to není potřebou. To je nutnost k udržení jejich společenského postavení v rozvíjející se společnosti. Neslouží to k uspokojení potřeb, vyplývající z jejich vztahů s přírodou, je to snaha udržet a zlepšit své společenské postavení, tedy zájem. Své potřeby člověk uspokojuje prací; většina svou vlastní, menšina prací druhých. Vždy je to zprostředkováno penězi. Své zájmy však většina lidí pouze svou vlastní prací příliš uspokojit nemůže. To je zprostředkováno politikou.

Práce udržuje a mění postavení člověka uvnitř své vlastní třídy, politika udržuje a mění zařazení člověka do určité třídy i postavení těchto tříd

Jsou-li potřeby širokých vrstev uspokojovány, bývá ve společnosti klid, i když je třídně rozdělena. Potřeby se vždy vztahují k možnostem. Roste-li rozpor mezi potřebami a možnostmi, společnost se polarizuje. Stejně tak se polarizuje, roste-li rozpor mezi potřebami i možnostmi a zájmy různých tříd.

Potřeby a zájmy spolu úzce souvisejí. Tak úzce, že často bývají ztotožňovány či zaměňovány. Je to tím, že vyrůstají ze spojených kořenů: Z postavení člověka v hmotných a sociálních vztazích. A tyto vztahy spolu vždy srůstají. Protože ono dvojaké postavení člověka v životě je neoddělitelné; jedno ovlivňuje druhé, vzájemně se podmiňují a společně mění. Avšak máme-li jim porozumět, musíme si je abstrakcí oddělit, vidět je nejen samostatně, ale i ve vzájemném souladu a rozporu.

Potřeby a zájmy jsou objektivní, avšak jejich poznání je vždy subjektivní. Člověk totiž obojí často svým vědomím mění v přání, čím je subjektivizuje, činí iracionálním a tudíž nepochopitelným

Pozitivismus nebyl ateismem, nepopíral bohy; pouze je vylučoval z vědy.
Autor

Pozitivismus

Pozitivismus je široce rozkošatěný a rozšířený filozofický názor, že předmětem vědy mohou být pouze „pozitivně daná“ fakta, tj. empiricky zjistitelné, a tedy i měřitelné a matematicky zpracovatelné poznatky, zatímco všechny úsudky, soudy a teorie nad rámec smyslového poznání považuje za metafyziku, do vědy nepatřící. V přírodních vědách sehrál pozitivismus pokrokovou roli tím, že z nich definitivně vytlačil poslední zbytky náboženství, ve společenských vědách je jeho úloha reakční. Požaduje totiž pouze hodnotově neutrální společenskou vědu, společenské jevy přesně popisující, ale nehodnotící, a odmítá normativní složku vědy, ukazující směr využití poznání. Redukuje vědu na fyzikalismus.

Ani přírodní věda nemůže jen popisovat skutečnost, musí umět zhodnotit význam svých poznatků, jinak by byla zbytečná

Ve společnosti rozdělené na třídy s protikladnými zájmy, nutně musí existovat rozdílné zkušenosti s realitou. Na každém společenském stavu či změně vždy někdo vydělává a jiný prodělává, východiska, zájmy i cíle velkých skupin jsou v rozporu, empirické poznatky jsou zcela odlišné a jejich hodnocení nesouměřitelné. Neexistuje soudce, stojící nad rozdělenou společností: nemůže to být věda financovaná mocnými, ani stát, který je jejich nástrojem; nemohou to být vítězové a vládci, kteří jsou vždy spokojeni, ani poražení a utlačení, kteří jsou samozřejmě nespokojeni.

Hodnotově neutrální společenská věda je v třídně rozdělené společností mystifikací

Čím více se společenská věda dotýká rozporných společenských zájmů, tím více je nucena stavět se na jednu stranu a sloužit. Jinak nebude společensky uznávána a financována, budou ji odpírány prostředky popularizace, bude potlačována její výuka na školách, a příslušní vědci budou zákonitě přinejmenším marginalizováni. Kdysi dávno byli upalováni či vyháněni, dnes jsou prostředky masové komunikace zesměšňováni, a ve svém společenském prostředí izolováni.

Tzv. pozitivní, neutrální věda ve skutečnosti přijímá normy vládnoucích tříd

Pozitivismus hlásající neutralitu se jeví jako nadstranická a objektivní věda, je chtíc i nechtíc nástrojem ideového boje. Jeho pohled na svět je subjektivní a k subjektivismu svádějící. Ne každý hlasatel a vyznavač pozitivismu si to uvědomuje. Mnohý není objektem, ale je subjektem této manipulace. Pevně věří své neutralitě a nadstranickosti, stejně jako kat, vykonávající spravedlnost a věřící, že slouží spravedlnosti. Často je pozitivismus pouhou poslušností či naivitou. Je zkoumáním jevu a odmítáním hledání jeho podstaty, která je ve společenských jevech vždy ukryta, mnohonásobně zprostředkována, kamuflována vlivy vědomí, složitými vztahy a nahodilostmi, a tudíž nikdy není smyslově dostupná, přesně zjistitelná a měřitelná.

Pozitivista, pokud nepodvádí, vychází z nepochopení základního faktu, že skutečnost je daleko složitější, než jeho věda

Pozitivní i negativní lze nazvat i opačně.
Bedřich Engels

Pozitivní a negativní

Jakmile člověk začal věci a jevy poznávat, cítil potřebu je i hodnotit. Vytvářel postupně etické kategorie, např. dobrý a špatný, hodný a zlý, později i estetické a jiné, např. ošklivý - krásný. Jejich pozdějším zobecněním vznikají i filozofické kategorie pozitivní a negativní. Jsou to kategorie subjektivní, hodnotící. Odrážejí vždy jen některé stránky věcí a jevů z hlediska zájmů subjektu. Člověk totiž není schopen hodnotit skutečnost a odhlédnout přitom zcela od svých zájmů. Nemá-li na něčem zájem, nemá potřebu to poznávat. Má-li zájem, potřebuje to hodnotit.

Tyto kategorie odrážejí více než skutečnost vztah člověka k ní

To, co je pro jednoho pozitivní, může být pro jiného negativní. Hodnocení je vždy podmíněno časem i podmínkami, v nichž se zájmy člověka mění. Je podmíněno i měnícím se poznáním, proměnlivostí vztahů, v nichž člověk žije. Záleží vždy kdo, kdy, odkud a na co se dívá, jaké má cíle, ale i náladu. Mění se jeho úhel pohledu, vzdálenost i osvětlení. Negativní se mění v pozitivní a naopak. Hodnocení je vždy jen částečné, neúplné, krátkodobé, vždy akcentuje některé stránky a jiné potlačuje; vždy více přihlíží k jedněm zájmům a druhé přehlíží. Čím širší zájmy bere v úvahu, tím je přesnější, ale nikdy nemůže zohlednit všechny zájmy, protože ty jsou vždy rozporné. Vše je pozitivní i negativní pouze dočasně, relativně. Vše pozitivní má své negativní stránky a obráceně. Jsou to dvě strany téže mince.

Negativní a pozitivní existují pouze v našem myšlení a jen ve vztahu k našim zájmům

Neexistuje nic objektivně pozitivního a negativního. Neexistuje nic absolutně pozitivního či negativního. Vše tzv. pozitivní vždy vyvolává negativní účinky a naopak. Vše člověkem zamýšlené, přináší i vedlejší, nechtěné účinky, jejichž následky pak člověk jen stěží odstraňuje. Svět člověka, tj. řetěz událostí střídavě negativních a pozitivních. Příroda není ani pozitivní, ani negativní, prostě jen existuje. To pochopili i předci v pořekadle „Všechno zlé je k něčemu dobré“, ale i Hegel: „*Vše pozitivní je stejnou měrou negativní a naopak“.*

Podobně chápal tuto problematiku už praotec dialektiky Hérakleitos: *„Jedna je cesta nahoru a cesta dolů“*. Tyto dvě kategorie nelze zaměňovat s podobnou dvojicí "progrese a regrese", které se užívají pouze při posuzování společenského vývoje, a které mají objektivní charakter, hodnotí jevy z dlouhodobého hlediska a s ohledem na zájmy lidské společnosti jako celku.

Optimista vidí jen pozitivní, pesimista jen negativní, ale realista vnímá obojí

V praxi budování socialismu jsme často příliš akcentovali to, co se momentálně zdálo pozitivní, a přehlíželi negativní. Přehnaný optimismus je příznačný pro každý bouřlivý rozvoj. Už Marx upozorňoval na to, že každá revoluce v zápalu boje boří mnohé, co pak musí s obtížemi napravovat. Bořili jsme často zbrkle.

Pozitivní a negativní je totéž, poměřované protikladnými zájmy, měnícími se časem i podmínkami

Poznání je duchovní reprodukce skutečnosti.
Ivan Kosík

Poznání

Poznání je složitý proces, je to měnící se vztah člověka ke skutečnosti. Jeho jednotlivé formy, metody, stupně a úrovně označují lidé nejrůznějšími, často ne zcela přesnými pojmy, z nichž některé bývají absolutizovány jako jediné správné, což pak vylučuje pochopení tohoto procesu jako celku. V gnoseologii, zabývající se teorií poznání, tak vznikají nejrůznější „ismy“ a nepřehledný zmatek. Senzualismus přeceňuje smysly, racionalismus rozum, empirismus a pozitivismus zkušenost, pragmatismus praxi apod. Ony formy, metody, stupně a úrovně vytvářejí složité řetězce, v nichž je každý článek nezbytný, ale sám o sobě nesmyslný.

Poznání nelze redukovat na kteroukoli z jeho částí

Můžeme rozlišovat různé stupně poznání, např. počitek - vjem – pojem - soud – úsudek – teorie – věda. Podle intenzity mj. zdání - mínění - názor – přesvědčení. Podle míry shody s realitou je to iluze – domněnka – předpoklad – pravda. Podle formy se odlišuje smyslové poznání – praxe a prožitek – zkušenost – rozumové poznání. Podle hloubky např. vnímání - nazírání – přemýšlení. Podle metod porovnání, analýza a syntéza, indukce a dedukce apod. Žádný z těchto výčtů není úplný, a každý článek vytváří spojení i s jinými.

Každý článek procesu poznání je sám o sobě procesem

Každý článek této sítě poznání může být omylem, který je nedílnou součástí poznávání. Vyplývá ze schopnosti člověka vytvářet abstraktní obrazy, správné či ne.

Každé poznání je u jedince doprovázeno pozitivními či negativními emocemi, které jej usnadňují či ztěžují. I neutrální emoce poznání znemožňují, neboť se projevují lhostejností. Každé poznání člověk hodnotí a přijímá či odmítá, preferuje či bagatelizuje podle svých potřeb i zájmů. Nejvyšším stupněm odmítnutí poznání je lež, při níž zájmy zcela nahrazují pravdu.

Poznání je procesem odrážení objektivní reality, ale není totožné s vědomím, které je jeho výlučně lidským výsledkem. Procesy poznání probíhají na různých úrovních i u ostatních živých tvorů, třeba jen na úrovni počitků a nepodmíněných či podmíněných reflexů, někdy i s použitím paměti a emocí, ale s výjimkou člověka vždy bez účasti rozumu a myšlení.

Poznání je vztahem člověka ke skutečnosti

Žádné poznání není absolutní a definitivní. Vždy vychází z praxe a k ní směřuje; je podmíněno vývojem poznávané skutečnosti i poznávajícího subjektu.

Každé poznání, jakkoli probíhá pouze prostřednictvím jednotlivců, se uskutečňuje pouze ve společnosti, a je procesem společenským

Poznání je vztahem člověka k přírodě, společnosti i sobě samému
Autor

Práce je proces probíhající mezi člověkem a přírodou, proces, v němž člověk svou vlastní činností zprostředkovává, reguluje a kontroluje výměnu látek mezi sebou a přírodou, je to věčná přírodní podmínka lidského života.
Karel Marx

Práce

Zvíře přírodu spotřebovává, a tím ji přetváří. Člověk postupuje obráceně; nejprve ji přetváří a potom ji spotřebovává.

Práce je způsobem existence člověka, je jeho první potřebou

V práci se člověk vyvinul ve zcela nový živočišný druh, zásadně odlišný od všech ostatních; vydělil se z přírody, ačkoli její součástí zůstal. Mění přírodu, aby v ní mohl žít. Protože se přemnožil, osídlil i kraje pro původní životní způsob zcela nevhodné a změnil své fyzické vybavení, není schopen ji používat tak, jak se reprodukuje sama, musí ji reprodukovat on. To, co potřebuje k životu, nemůže nalézat, musí to vyrábět.

Práce je fotosyntézou společnosti

V práci člověk mění přírodu, a tím mění sám sebe. Svůj rozum, všechny znalosti, zkušenosti i dovednosti, a veškeré své bohatství získal prací. Už dávno nežije v původní, ale v druhé, svou prací přetvořené přírodě. Jeho krajina je kulturní, stejně jako živočišné i rostlinné druhy, které jsou jeho obživou, a stejně jako předměty, které potřebuje. V nepřetvořené přírodě neumí žít.

Člověk svou prací mění přírodu, sám sebe i celou společnost

Svou prací neustále mění své vztahy k přírodě, ale i vztahy mezi lidmi; musí je této práci neustále přizpůsobovat, tak aby mohl měnit způsob využívání již spotřebované přírody a uhájit tím svou existenci. Jakmile je přizpůsobí, chtíc i nechtíc, jsou tyto vztahy opakováním práce znovu a znovu reprodukovány.

Práce reprodukuje vztahy, v nichž probíhá

Stále složitější způsob využívání přírody přinutil člověka k dělbě práce, a tím i ke vzájemné spolupráci. Nejdůležitějším krokem při změnách dělby práce bylo relativní oddělení práce fyzické a duševní. Přestože jsou běžně vykonávány jinými lidmi, není toto oddělení absolutní. Jedna vzniká z druhé a mění se spolu s ní, jedna obsahuje i druhou, a bez druhé je nemožná. Fyzická práce více mění více přírodu, duševní více společnost, ale jsou od sebe neoddělitelné. Duševní práce člověka má smysl jen tehdy, jsou-li její výsledky fyzickou prací materializovány.

Fyzická a duševní práce se vzájemně podmiňují

Prací není jakákoli činnost člověka, je to jen činnost vědomě a záměrně přetvářející. Práce není jen živá činnost, ale také její výsledky, zdánlivě umrtvené v předmětech, nebo neviditelně ukryté v pracovní síle člověka.

Práce je zdrojem hmotného i duchovního bohatství člověka, a proto jí budiž čest!

Někteří duševní pracovníci pohrdají fyzickou prací. To není přemírou vzdělání, ale jeho nedostatkem.
Autor

Práce duševní

Fyzická práce vytvořila duševní činnost, a když se obě dostatečně rozvinuly, pak se oddělily. Toto oddělení je ale relativní.

Duševní práce se oddělila teprve tehdy, když ji ta fyzická mohla uživit

Fyzická a duševní práce bývají někdy dávány do protikladu, jedna bývá nadřazována nad druhou. Čím ostřejší třídní protiklady ve společnosti existují, tím více bývá vyhrocován i protiklad obou.

Ve skutečnosti každá fyzická práce obsahuje v určité míře práci duševní a naopak. I primitivní kopáč musí u práce přemýšlet, i matematik musí fyzicky obsluhovat počítač, tedy stroj. Charakteristickým rysem vývoje je prohlubování dělby práce a růst podílu duševní složky v každé práci.

Duševní a fyzická práce se vzájemně obsahují a podmiňují, vytvářejí dialektickou jednotu

Duševní práce vytváří duševní hodnoty, které nelze zaměňovat s ekonomickými hodnotami, vznikajícími v materiální výrobě. Duševní pracovník může být na trhu práce pracovní silou, jeho pracovní síla má hodnotu, může vytvářet užitné hodnoty i nadhodnotu. Výsledky jeho práce mohou mít směnnou hodnotu a stávat se zbožím.

Duševní práce vytváří duchovní hodnoty, které nelze zaměňovat s ekonomickými, morálními, estetickými či jinými hodnotami. Duchovní hodnoty se stávají užitečnými pouze tehdy, jestliže vstupují do života společnosti. Mohou tak činit jedině prostřednictvím lidské práce, která je zhmotňuje, a pak vstupují do výroby i spotřeby v materiální podobě, anebo prostřednictvím těch, kteří tyto duchovní hodnoty rozšiřují, předávají je společnosti např. formou výuky, a pak s určitým odstupem vstupují do materiální sféry života prostřednictvím vyšší kvalifikace pracovní síly, racionalizace práce či spotřeby.

Výsledky duševní práce mají hodnotu jen tehdy, jsou-li materializovány

Duševní pracovník může pracovat přímo ve výrobě, v níž vykonává neproduktivní práci. Jeho práce vstupuje do hodnoty produkce, je odměňován z nadhodnoty vytvořené produktivními pracovníky, a je na výsledcích jejich práce závislý. Pracuje-li v nevýrobní sféře jako vědec, učitel, lékař či tvůrčí umělec, je rovněž neproduktivním pracovníkem, a je odměňován z nadhodnoty, přerozdělované státním rozpočtem. V pracovním poměru sám nadhodnotu produkuje. Jeho práce vytváří širší společenské podmínky pro vznik a reprodukci pracovní síly, tvorbu nadproduktu, vytváří duchovní bohatství, rozvíjí společnost a je užitečná i nutná.

Výsledků duševní i fyzické práce se kapitál zmocňuje rozdílnými formami. I duševní práce může být v kapitalismu vykořisťována.

Všichni produktivní pracovníci dodávají konec konců za prvé prostředky k placení neproduktivních pracovníků, a za druhé dodávají produkty, které spotřebovávají ti, kteří nepracují vůbec.
Karel Marx

Práce neproduktivní

Dělba práce učinila vztahy mezi lidmi v životě i v práci složitějšími, a čím více se výroba vyvíjí, tím složitější tyto vztahy jsou. V zásadě oddělila práci produktivní a neproduktivní, zdánlivě obě postavila proti sobě, avšak ve skutečnosti nemohou bez sebe existovat. S růstem produktivity práce může růst množství práce neproduktivní.

Produktivní a neproduktivní práce koexistují v dialektické jednotě

Neproduktivní práce není zbytečná práce; je užitečná vždy potud, pokud umožňuje práci produktivní nebo rozvíjí společnost. Je to sice práce neproduktivní, ale nutná. Může zvyšovat hodnotu produkce, v námezdním poměru vytvářet nadhodnotu, může vytvářet nemateriální užitné hodnoty, může mít směnnou hodnotu a její výsledky se mohou stávat zbožím.

Neproduktivní práce nevytváří nadprodukt, může vytvářet kulturní hodnoty i nadhodnotu, a může být užitečná i vykořisťovaná

Neproduktivní práce uvnitř podniku vytváří podmínky pro výrobu a hradí se z kapitálu, tj. nadhodnoty vytvořené v minulosti produktivními pracovníky. Její cena je obsažena v režijních nákladech. Marxovými slovy *„neproduktivní práce jednoho se nemění v produktivní tím, že jinému neproduktivní práci ušetří.*

Neproduktivní práce učitelů, lékařů, úředníků aj., jejichž počet s rozvojem společnosti vzrůstá, vytváří širší společenské podmínky pro společenskou výrobu. Hradí se z důchodu prostřednictvím daně a státního rozpočtu, tedy z té části nadhodnoty vytvořené v materiální výrobě, která se státním rozpočtem přerozděluje.

Na úhradu nezbytné neproduktivní práce a souvisejících nákladů, v dopravě, obchodu a službách souvisejících s prodejem zboží, ale také na dosažení zisku v těchto odvětvích, musí podnikatel v materiální výrobě postupovat část své nadhodnoty těm, bez kterých by své výrobky neprodal; například formou marže.

Rozdíl mezi produktivní a neproduktivní prací člověka spočívá podle Karla Marxe v tom, že *„první dodává materiální produkt, druhá nikoliv. Morálka a zásluhy obou nemají s tímto rozlišováním nic společného“.*

Produktivní pracovník směňuje svou práci za kapitál neproduktivní i za důchod

Čím složitější jsou vztahy ve výrobě i společnosti, tím více se konkrétní hranice mezi produktivní a neproduktivní prací rozostřují. S rozvojem společnosti a růstem produktivity práce se podíl neproduktivní práce zvyšuje.

Produktivní práce živí společnost, neproduktivní to umožňuje, a zbytečnou je třeba odstraňovat

Lidská pracovní síla v tekutém stavu čili lidská práce, tvoří hodnotu.
Karel Marx

Pracovní síla

Při práci člověk spotřebovává suroviny, materiály, nástroje i stroje, avšak svou schopnost pracovat ne. Přijímáním potravy a odpočinkem ji regeneruje.

**Pracovní síla je souhrn fyzických a duševních schopností,
které člověk používá při práci**

Zvláštním rysem pracovní síly je to, že se nespotřebovává, ale především to, že v pracovním procesu roste. Člověk v něm po celou dobu produktivního věku získává znalosti, dovednosti, návyky a zkušenosti, které akumuluje a používá v další práci. Jsou jeho vlastnictvím, ale využívá je pro svého zaměstnavatele.

**Užitnou hodnotou pracovní síly je schopnost vyrábět užitné hodnoty.
Tato schopnost prací roste.**

Pracovní síla má hodnotu. Je dána hodnotou prostředků potřebných k její reprodukci, tedy i k obživě potomků. Tato hodnota se mění s rozvojem společnosti a historicky roste tak, jak rostou nároky na schopnost pracovní síly. Spolu s ní roste i její schopnost vyrábět užitné hodnoty, zvyšuje se její produktivita i užitná hodnota.

Pracovní síla vytváří vyšší hodnotu, než sama má

Pracovník vytvářející nadhodnotu je odměňován ne za vytvořené hodnoty, ale pouze za hodnotu své pracovní síly. Dostává ve mzdě pouze prostředky nutné ke společenské reprodukci své pracovní síly, zatímco jím vytvořená nadhodnota zůstává majetkem vlastníka výrobních prostředků. To je ekonomická podstata vykořisťování. Mzda není hodnotou vykonané práce, ani její cenou, ale pouze cenou pracovní síly.

Rozdíl mezi hodnotou vykonané práce a mzdou je základem vykořisťování

Pracovní síla člověka může být buď produktivní, tj. vytvářející nadhodnotu a odměňovaná mzdou, nebo neproduktivní, nadhodnotu spotřebovávající, vytvářející svou prací širší či užší společenské podmínky nutné pro výrobu nadproduktu a nadhodnoty, a pobírající plat. Jakmile pracovní síla začala vyrábět zboží, sama se stala předmětem obchodu.

V civilizaci se pracovní síla se stala zbožím

V prvotní pospolitosti člověk odevzdával svou pracovní sílu všem, a ti se o něj starali. Otrokář obchodoval s člověkem a musel jej i s potomky živit, feudál obchodoval s půdou, k níž patřil i člověk, a proto mu jí musel kousek pronajmout, aby měla z čeho žít jeho rodina. Kapitalista obchoduje pouze s pracovní silou lidí, a nestará se o ně.

**Reformisté chtějí společnost s lepšími podmínkami prodeje pracovní síly.
Marxisté usilují o společnost, v níž pracovní síla nebude zbožím.**

Pragmatismus je filozofie sobce, prakticismus je jeho život.
Autor

Pragmatismus a utilitarismus

Rozvíjející se průmyslová revoluce měnila svět, a spolu s tím se začaly objevovat nové etické a filozofické názory. Kapitalismus otevřel prostor pro prakticky, individuálně a nově jednající část bohatších vrstev měšťanstva i té části šlechty, která pochopila nové společenské poměry, ale také inteligenci z tohoto prostředí pocházející. Individuální aktivita materiálně zajištěných jednotlivců mohla přinášet úspěch, což posilovalo ve vědomí prvky individualismu až egoismu, subjektivního přístupu ke světu pod vlivem individuálního úspěchu. Z toho se zrodil mravní princip utilitarismu.

Utilitarismus považuje úspěch a užitek za základ a kritérium mravnosti

Úspěch a užitek jsou však subjektivním kritériem jedince. Přinášejí uspokojení, což bylo ztotožňováno se štěstím. Vznikaly názory, že dobré je to, co přináší štěstí největšímu počtu jedinců. Avšak štěstí je krátkodobým, subjektivním pocitem, není objektivním společenským kritériem. Pro někoho je štěstím to, že vydělal miliony, pro jiného to, že přežil. Pocit štěstí a uspokojení může přinášet alkohol i drogy.

Mravní názory utilitarismu se přenášely, zejména v USA, i do oblasti poznání. To, co přinášelo úspěch a užitek, začínalo být považováno i za pravdivé. Praxe se za kritérium pravdivosti počala považovat v tom, že ověřovala ne shodu poznatků s realitou, ale shodu poznatků s úspěchem. Co nepřináší užitek, není pravdou. Vznikl a do Evropy se šířil pragmatismus.

Pragmatismus je filozofie poměřující pravdivost poznání užitkem

Je to subjektivistický idealistický až egoistický směr, jehož zdrojem je individualismus, který chápe a určuje pravdu jako praktickou hodnotu a užitečnost. Praktickou užitečností však pragmatismus nerozumí potvrzení objektivní pravdy kritériem praxe, ale pouze to, co vyhovuje subjektivním zájmům jednotlivce.

Skutečnost ztotožňuje s idealisticky chápanou zkušeností

Filosofický pragmatismus chápe člověka nikoli jako myslící, teoretickou bytost, nýbrž především jako bytost jednající. Jednotliví představitelé pragmatismu mají rozdílné názory v chápání a užívání jeho principů, takže vytvářejí pouze určitý myšlenkový směr, nikoli jednotnou či ucelenou filozofii. U nás byl pragmatismem ovlivněn zejména T. G. Masaryk, Karel Čapek a Ferdinand Peroutka. Příznačné pro všechny tři je to, že v průběhu života své názory výrazně měnili.

Jakkoli jednotlivé názory pragmatiků mohou vypadat racionálně a ušlechtile, lze pragmaticky ospravedlňovat jakékoli bezohledné počínání. V praxi je každý úspěšný zločinec vždy pragmatikem.

Pragmatismus vznikl jako filozofie úspěšného jedince a dravého kapitalismu; je teoretickou obhajobou obojího

Bez revoluční teorie nemůže být ani revoluční praxe.
V. I. Lenin

Prakticismus

Každá činnost člověka je dialektickou jednotou teorie a praxe, bez ohledu na to, co v dané chvíli či u daného jednotlivce převažuje. Tuto jednotu si však člověk dlouhodobě působící ve stejné funkci, ať hospodářské či politické, pomalu přestává uvědomovat, zvláště dosahuje-li dobrých výsledků. Přeceňuje své zkušenosti a vše nové je připraven řešit postaru. Není-li donucen ke studiu, začíná zaostávat za měnící se skutečností.

Prakticismus absolutizuje praxi a podceňuje teorii

Je to jednostranné a přehnané zdůrazňování významu svých vlastních praktických zkušeností a podceňování zkušeností ostatních, zobecňovaných teorií. Vede k ignoraci rozvíjejícího se vědeckého poznání. Za užitečnou považuje jen takovou teorii, která je bezprostředně použitelná, přičemž bezprostředně tu znamená bez přemýšlení, a rychle přináší výsledek.

Naproti tomu člověk, dlouhodobě působící v oblasti teorie, která je „jeho praxí“, bývá často odtržen od praxe skutečné, od její rozmanitosti, od jejích problémů a překážek, od nutnosti modifikovat teorii při použití v praxi. Odtrhování teorie od skutečného života bývá nazýváno akademismem.

Akademismus je prakticismem teoretika

Prakticismus podléhá dočasným a nahodilým faktorům, mění taktiku bez ohledu na strategii. Je to takové zvládnutí prostředků, kdy už je člověku jedno, jaké cíle jimi dosahuje, je to samoúčelné používání prostředků.

Prakticismus je i absolutizací prostředků a ztrátou cíle

Teoreticky vyjádřen srůstá s pragmatismem, v praxi bývá charakteristický svou živelností. Bývá nazýván rutinérstvím, v umění označován jako macha. Je to dovednostmi zvládnutá živelnost, postrádající hlubší či dlouhodobý záměr. Prakticismus je nakonec vždy překážkou v každé práce, v té tvůrčí a řídící obzvláště. Dochází při něm k tzv. „provozní slepotě“, kdy se přehlížejí drobné, ale vršící se nedostatky a chyby, je to jízda ve stejných kolejích, která většinou končí formalismem, bezzásadovostí a oportunismem.

Jedinou zbraní proti němu je soustavné studium na jedné straně, a na druhé straně občasné měnění místa práce či funkce. V diplomacii se považuje za samozřejmé, že se vyslanci po několika letech mění, stejně tak jako vrcholový management v kapitalistických podnicích. Omezení délky funkčního období v nejvyšších státních funkcích je běžnou praxí ve vyspělých zemích. To vše je výsledkem odvěké zkušenosti, že se při dlouhodobém působení v jedné funkci ztrácí soudnost. V socialismu byla obměna kádrů teorií, a stárnutí ve funkcích častou praxí.

Rotace kádrů není výmyslem komunistů, ale dávno před nimi osvědčenou praxí

Nikde neleží pravda na povrchu.
Albert Einstein

Pravda

Běžné vědomí chápe pravdu jako něco daného, čeho se musíme poznáním zmocnit. Není tomu tak úplně. Pravda je na jedné straně určena objektivní realitou, kterou popisuje, a na druhé straně soudobými možnostmi lidského poznání. Obojí se však vyvíjí, a proto žádná pravda není dána předem a jednou pro vždy. Pravda se vyvíjí v čase stejně tak jako všechno ostatní.

Pravda je procesem shody našich poznatků se skutečností

Neexistují pravdy věčné, absolutní či neměnné, a není to tak, že každý má svou pravdu. Pravda je jedna. Má objektivní obsah poznávaný subjektivně. Pravda má vždy dvě stránky: Absolutní stránku obsahující poznatky již završené, které už nebudou dalším vývojem poznání měněny, a relativní stránku, která je historicky podmíněna, obsahuje poznatky neúplné, nepřesné, dílčí, které budou dalším vývojem poznání rozvíjeny, opravovány a doplňovány, neboť to současnost zatím neumožňuje. Pravda je momentálně dosažitelným stupněm poznání.

Pravda je jednotou absolutního i relativního poznání

Tyto dvě stránky nelze oddělit, existují spolu, a jen banální, nic neříkající tvrzení můžeme považovat za absolutní. Pravda je vždy jen zlomkem skutečnosti.

Žádná pravda není nikdy úplná

Každá pravda platí jen v určitých podmínkách a mezích, které odráží. Rozšíříme-li ji mimo tyto hranice, platit přestává. Nejhorším možným osudem každého poznatku je jeho zveličování, které jej nakonec vždy zdiskredituje. Absolutizací pravdy vznikají nesmysly. Stejně tak nelze pravdu relativizovat proto, že se v čase a souvislostech mění. Relativizace pravdy je rezignací na poznání.

Žádná pravda neexistuje sama o sobě, ale jen v kontextu s pravdami ostatními; pokud nejsou dvě pravdy zdánlivě slučitelné, je třeba hledat tu třetí. Každá velká pravda se vždy rodí proti přesile, každá je zpočátku rouháním, je revoluční. Vždy když naráží na něčí zájmy, je popírána, zkreslována a odmítána.

Pravdu přijímáme přes cedník vlastních zájmů

Opakem pravdy není lež, ale omyl, který je nezbytným průvodním jevem každého, i vědeckého poznání, jak pochopil už J. A. Komenský: „I omyl je účasten pravdě“. Cesta k pravdě nevede nikdy přímo, vede abstrakcí, je to cesta oklikou; proto je tak snadné na ní zabloudit či zůstat v půli cesty. K pravdě nelze dospět jen pomocí smyslů, ty jsou jen nezbytným prostředníkem. Pravdu lze poznat pouze rozumem, ale vždy to jde ztuha. Pravdu nelze definitivně potvrdit teoriemi, ty jsou jen pomocníkem při jejím odhalování.

Konečným kritériem pravdy je široká společenská praxe

Vědomí vůbec není něco vedlejšího pro přírodu, nýbrž je to nejvyšší stupeň jejího vývoje.
Alexandr Ivanovič Gercen

Pravda a její subjektivní stránky

Neexistuje dvojí pravda, absolutní a relativní pravda či pravda objektivní a subjektivní. Existují jen jednotlivé stránky pravdy, odrážející složitost a proměnlivost poznávaného objektu i měnící se možnosti poznávajícího subjektu. Společnost poznává prostřednictvím jednotlivců tak, že minimalizuje subjektivní vlivy jednotlivých poznávajících, zobecňuje objektivní stránku poznaného, postupně hodnotí a skládá jednotlivá zrnka pravdy, a tím poznání rozvíjí a optimalizuje.

Poznání jako proces a výsledek odrážení objektivní reality je vždy jednotou objektivního a subjektivního

Žádný jednotlivec, jakkoli schopný, nedokáže pojmout objektivní pravdu vcelku, ve všech detailech, souvislostech a jejich pohybu. Ani žádná specializovaná věda sama o sobě toho není schopna, neboť každá zkoumá skutečnost jen z určitých úhlů pohledu a v určitých souvislostech; nikdy ne ze všech najednou. Každé poznání i praxe jsou subjektivní tím, že jsou podmíněny vlastnostmi i zájmy poznávajícího a jednajícího subjektu. To nemá nic společného s iluzemi, které při tom také vznikají.

Subjektivní stránka pravdy je její subjektivně podmíněnou částí

Stanovisko, ze kterého je skutečnost zkoumána, není nikdy jediné ani věčné, a tudíž ani výsledek tohoto zkoumání nemůže být jediný a věčný. Potřeby, cíle, vůle a zaměření poznávajících subjektů jsou ještě proměnlivější než skutečnost sama. Poznání lze proto nekonečně prohlubovat a rozšiřovat.

Subjektivní stránka pravdy je částí její stránky relativní

Je to část relativního obsahu pravdy, která není závislá na proměně skutečnosti, ale na proměnách poznávajících subjektů, na změně jejich potřeb a zájmů, znalostí i zkušeností, schopností a dovedností. To vše vyvolává i změnu účelu poznání, mění potřebu odhalovat hloubku i souvislosti problémů. A spolu s těmito změnami se mění i objektivní možnosti poznání, tedy jeho technické prostředky, a z nich vyplývající způsoby hledání pravdy. Výsledkem obojího je pak vývoj pravdy, který je podmíněn objektivně i subjektivně.

Každá pravda je vždy složitější, než se jeví

Subjektivismus absolutizuje subjektivní stránku pravdy; je blízký relativismu a skepticismu, ve své krajní podobě i agnosticismu. Naproti tomu objektivismus subjektivní stránku pravdy částečně či zcela odmítá. Marxismus ji chápe jako dílčí, jednostranný, ale pravdivý pohled na skutečnost, který sice neposkytuje celkový obraz, netvoří jeho podstatu, ale musí být součástí tohoto obrazu; neboť bez něj je obraz plochý, jednostranný, povrchní, a tudíž falešný.

Poznání vzniká společenskou objektivizací subjektivních poznatků individuí v historickém procesu široké společenské praxe

Každý nemá svou pravdu, má jen své vlastní iluze.
Autor

Pravda dvojí

Existuje rozšířený omyl, že každý má svou pravdu. Zarytí zastánci této teorie by se asi divili, kdyby jim to řekl číšník při reklamaci účtenky, na které byli ošizeni. V žádné vědě neexistují dvě pravdy, a nemohou existovat ani v životě. Je to logické; kdyby měl každý svou pravdu, bylo by pravdou vše, a tak by vlastně žádná neexistovala; nebylo by co a proč hledat.

Představa dvojí pravdy popírá pravdu vůbec

Každý má pouze svůj názor, a ten může i nemusí být pravdivý. Je jen částečným, předběžným a neúplným poznáním; zpravidla obsahuje i omyly a iluze, nebo často jenom je. Když se v minulosti začala rozvíjet věda, a dostávala se do rozporu s náboženskými dogmaty, vznikaly teorie dvojí pravdy: náboženské a vědecké. I tehdy to mělo stejný smysl – obhájit iluze i za cenu, že připustím existenci více pravd.

Pravda je jedna, ale neustále se vyvíjí,
zatímco názorů, iluzí, omylů a lží je nekonečné množství,
a neustále si vytváříme nové

Pokud existují dvě prokazatelné pravdy, které se zdají vzájemně neslučitelné, potom je třeba hledat pravdu třetí, která onu zdánlivou neslučitelnost vysvětluje. Pravda není dílčím pohledem na svět, je komplexem stejně složitým jako hmotná skutečnost. K úplné pravdě člověku vždy něco chybí, a poznání je procesem hledání chybějících článků. Jak napsal Hegel, *„pravda je skuteční jen jako soustava“.*

Pravda je jenom jedna, ale má mnoho částí.
Každé pro má své proti, každé ano má své ale.

Kdyby existovalo více pravd, byla by věda úplně zbytečná. Přesto i vzdělaní lidé, často se sveřepostí malého děcka, na tomto omylu setrvávají. Zřejmě proto, že jejich iluze jsou jednoduší a snáze pochopitelnější než pravda, která je vždycky složitější a proměnlivější, většinou je také méně krásná a déle se hledá.

Takzvanou „svoji pravdu“ si můžeme vytvářet libovolně; je vždy omylem či lží.
Skutečná pravda se musí pracně hledat.

Avšak pravda má přes svůj objektivní obsah i svou subjektivní stránku, která není druhou, zvláštní pravdou. Je to ona část relativní stránky pravdy, která je podmíněna poznávajícím subjektem a nikoli objektivní skutečností. To nejsou dvě pravdy. Pravda má nekonečně mnoho částí, tak jako skutečnost. Představa dvojí pravdy má svůj původ v boji vědy a náboženství, ve kterém bylo náboženství nuceno ustupovat. Vytvořilo tak teorii dvou koexistujících pravd: boží a vědecké. Podobně i v běžném vědomí jednotlivců bývá druhá pravda spíše vírou.

Pravda je dcerou sporu, ale některé spory jsou neplodné

Na určitém, velmi primitivním stupni vývoje společnosti,vzniká potřeba shrnout pod společné pravidlo denně se opakující akty výroby, rozdělování a směny výrobků, postarat se, aby se jednotlivec podřídil společným podmínkám výroby a směny. Toto pravidlo, které je zprvu zvykem, se brzy stává zákonem.
Bedřich Engels

Právo

Právo tu není odjakživa. V prvotní pospolitost regulovala život pouze morálka, tedy panující praxe, vynucovaná celou společností. Její výrazné porušování bylo trestáno vyobcováním z rodu, což se většinou rovnalo smrti.

V okamžiku, kdy se počaly vytvářet třídy vládnoucí a utlačované, nemohly už společnost regulovat pouze vžité zásady a tradice. Nové postavení lidí bylo třeba stanovit a upevňovat jinak. Vůli vládnoucí třídy lze prosazovat jenom tak, že ji nejprve někdo zformuluje. Srozumitelně, jednoznačně, konkrétně. Nemusí přitom být deklarovány všechny cíle, ty mohou zůstávat skryty. Musí být vyjádřeny konkrétní meze chování a jednání lidí, tak aby zájmy vládnoucí třídy nebyly ohroženy. Bylo zapotřebí zachovat denně se opakující akty výroby, rozdělování, směny a spotřeby, umožňující neustále obnovovat existující nadvládu jedněch nad druhými. Proto vzniklo právo, které vůli vládnoucí třídy definuje, a stát, který ji vykonává.

Právo je nástrojem panující třídy a slouží především k potlačení tříd ostatních

Právo je kodifikovanou částí morálky. Upravuje pouze to, na čem má vládnoucí třída zájem. S rozvojem společnosti se tento okruh zájmů rozšiřuje. Na rozdíl od morálky nevyjadřuje právo vůli většiny, ale menšiny. Často zakazuje i to, co je v morálce běžné, někdy i to, co sama vládnoucí třída dělá. Krást se nesmí – vykořisťovat ano. Uplácet se nesmí penězi, ale funkcemi ano. Podvádět při sčítání hlasů je zakázáno, ale při dávání předvolebních slibů ne. Koupíte-li kilo chleba, zaplatíte daň, ale za kilovou cihlu zlata se daň neplatí.

Právo bývá i uzákoněnou formou pokrytectví

Ve společnosti je vždy pěstována iluze, že právo stojí nad společností či politikou, že reprezentuje jakési vyšší, všelidské zájmy a hodnoty. Jménem práva se plenilo, mučilo, popravovalo i upalovalo; byly povražděny miliony lidí. I robota a nevolnictví byly podle práva. To, co bylo dříve trestné, je dnes dovoleno a naopak. Právo většinou opožděně konzervuje či zakazuje to, co už ve společnosti vzniklo.

Právo je odrazem společenských vztahů a spolu s nimi se mění; je nástrojem politiky

Rovnost lidí před právem je pouhou iluzí, stejně tak jako nezávislost práva na politice. Právo vždy slouží vládnoucí třídě, poskytuje jí zjevné i skryté výhody. Neformuluje spravedlnost, pouze vytváří její zdání. Nechrání všechny stejně, některé více. Je nástrojem potlačování, a potlačuje i ty příslušníky vládnoucí třídy, kteří jednají v rozporu se zájmy této třídy jako celku. Ale to jde ztuha, neboť jak pochopil už Benedikt Spinoza: „Každý má tolik práva, kolik má moci.“ Bez moci a peněz je každé právo jen formální, neuskutečnitelné a zbytečné.

Právo nezajištěné mocí a materiálními podmínkami je pouhou literaturou. Neurčité právo kazí morálku právníků.

O věcech řízení rozhoduje Rada bezpečnosti kladnými hlasy devíti členů.
Ve všech ostatních věcech Rada bezpečnosti rozhoduje kladnými hlasy devíti členů,
v tom hlasy všech stálých členů;
Odstavec 2 a 3 článku 27 Charty OSN

„Právo veta“ v Radě bezpečnosti OSN

V běžné propagandě, ale i projevech některých politiků se často vyskytuje iluze spočívající v tom, že prý stálí členové Rady bezpečnosti OSN, tj. USA, Rusko, Čína, Británie a Francie mají tzv. „právo veta.

V Radě bezpečnosti nikdo právo veta nemá

Toto právo, znamenající *„zakazuji“* pochází ze starověké Římské republiky a bývá v zákonech přiznáváno jen zcela ojediněle. Dává právo aktivním výrokem zablokovat přijetí rozhodnutí, což v Chartě OSN upravující pravomoci této organizace zakotveno není.

Je tam uplatněna tzv. zásada jednomyslnosti členů, formulovaná v úvodním citátu tohoto hesla. Rozdíl je v tom, že právo veta je třeba aktivně uplatnit, ale je také možné se ho vzdát neúčastí při hlasování nebo zdržením se hlasování.

Zásadu jednomyslnosti takto obejít nelze

Bez přítomnosti a souhlasu stálého člena RB OSN nemůže tento orgánů přijmout žádné usnesení, s výjimkou věcí běžného řízení práce tohoto orgánu.

Takovéto ustanovení bylo po 2. světové válce přijato vědomě a záměrně s cílem zabránit zneužití RB OSN k otevřené konfrontaci mezi mocnostmi, která by mohla vyústit v jejich ozbrojený konflikt a tím i nutně v další světovou válku. Prosadil jej tehdejší Sovětský svaz, chtějící zabránit vojenskému konfliktu, zaštítěnému OSN, rozvíjejících se socialistických zemí se zbytkem kapitalistického světa. Vycházel při tom z jejich nesmiřitelných zájmů a sehrál, a dodnes sehrává, významnou roli.

Toto ustanovení však brání Spojeným státům prosazovat silou svou světovou hegemonii, a proto se jej dlouhodobě snaží obcházet či relativizovat. Některé vojenské akce nemající za cíl jejich obranu učinily v rozporu s mezinárodním právem bez souhlasu Rady bezpečnosti, jako např. okupace Iráku či Afghánistánu. K dalším navedly jiné státy a podporovaly je, a některé se snažily zaštítit neplatným rozhodnutím Rady bezpečnosti, přijatým porušením zásady jednomyslnosti velmocí, interpretovaným jako „právo veta“. Patří sem např. Korejská válka, kdy využily neúčasti sovětského zástupce a v rozporu s mezinárodním právem prosadily vojenskou akci pod hlavičkou OSN. Stejně tak postupovaly při vyhlášení tzv. bezletové zóny v Libyi, vyhlášené při absenci hlasů Číny a Ruska, zneužité k rozpoutání otevřené agrese.

Porušování, obcházení a ohýbání práva je základní metodou zločinců a jejich advokátů. Iluze pěstované o právu veta v RB OSN jsou nejen součástí boje, ale i dlouhodobou propagandistickou přípravou k reformě OSN, která by posílila americkou hegemonii ve světě a potlačila vliv Ruska a Číny. Neskákejte jim na to!

Každé poznání má svůj počátek v praxi a k praxi se navrací.
Tommaso Campanella

Praxe a poznání

Poznávání svého životního prostředí je nezbytnou podmínkou přežití živočichů v něm. Čím složitější je toto prostředí i životní způsob tvora, tím rozvinutější je jeho poznávání. Člověk však obsadil celou planetu, začal využívat všechna prostředí, přizpůsobovat si je i přizpůsobovat sebe jim. Jeho potřeby a zájmy postupně překročily všechny dosavadní přírodní hranice. Čím více poznával, tím více poznávat mohl. Člověk je jediným živočichem, jehož poznání překročilo hranice svého životního prostředí i způsobu života.

Praxe je vědomé přetváření skutečnosti, při kterém člověk přetváří sám sebe

Vědomí člověka se vytvořilo poznáváním v procesu společenské praxe. Jedinec poznává skutečnost neodtržen od společnosti, jejích potřeb a zájmů, přímo účasten společenské praxi či neoddělitelně, životně s ní spjat.

Jedinec poznává prostřednictvím společnosti a naopak

Základem života společnosti je výroba životních potřeb, práce. Všechna ostatní společenská praxe je jí podmíněna a vychází z ní. Také poznávání je neoddělitelně spjato se společenskou praxí, která podmínky k poznání vytváří spolu s potřebou poznání nového.

Poznání vychází z praxe a praxi slouží

Na tom nic nemění skutečnost, že lidé rozvinuli svou dělbu práce natolik, že zčásti oddělili práci fyzickou a duševní. Toto oddělení je pouze relativní; jen lidé živící se fyzickou prací vyprodukují tolik, že mohou uživit i toho, kdo fyzicky nepracuje. Jen ve výrobě vznikají prostředky a potřeby poznání. Jedinec poznávající zdánlivě sám, izolován od společnosti si může myslet, že poznávání je jeho soukromou záležitostí. Společnost mu dá prostředky na to, a rozšíří jen to, co sama potřebuje.

Poznání předbíhající společenskou praxi a její potřeby zůstává nepovšimnuto, a musí být časem učiněno znovu

Poznání, objevy i vynálezy jsou často vydávány jen za dílo vynikajících jednotlivců, jejichž prostřednictvím k nim společnost dospěla. Jejich role však většinou byla jen náhodná

Objevy, vynálezy či nové vědy nevznikají proto, že se narodil vynikající jedinec, ale proto, že to společenská praxe umožnila a potřebovala

Poznání i praxe bývají někdy absolutizovány, oddělovány od sebe, povyšovány jedna nad druhou. Teoretici někdy opovrhují praxí, a ještě častěji je tomu naopak. Již Leonardo da Vinci přirovnával prakticismus ke kormidelníkovi bez kormidla či kompasu. Poznání je druhou stránkou práce.

Akademismus je absolutizací teorie, prakticismus absolutizací praxe

Prekarizace mění vztah mezi podnikatelem a zaměstnancem … přenáší rizika na zaměstnance.
Jan Keller

Prekariát

Vztah mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem se historicky měnil. Feudál býval dědičným ochráncem svých nejbližších služebníků a naopak, (nevolníci byli jeho poddanými nikoli zaměstnanci), čeledín měl jistotu práce, ubytování a stravy zpravidla na rok, tovaryš byl odkázán na svého mistra, faktor nebyl svým pracovníkům ničím zavázán, nádeník neměl žádná práva, a tovární dělník si je postupně vybojoval ve staletí trvajících třídních bojích. Jeho pracovní poměr se měnil z týdenního na měsíční, a nakonec zpravidla na dobu neurčitou. Dělnické hnutí si postupně prosadilo zkrácení pracovní doby, nárok na dovolenou a řadu dalších jistot. Pod tlakem existence světové socialistické soustavy, ve snaze utlumit revoluční hnutí vznikal sociální stát. Slábnutím a zánikem této soustavy tlak ustal, a podmínky velké části pracujících se počaly zhoršovat. Pracovní poměr zajišťující sociální jistoty se stal pro buržoazii překážkou.

Prekarizace je termín označující nahrazování plného pracovního poměru jiným druhem vazby mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem

Vznikl tak pojem prekarizace, odvozený od slova „vyprošený, nejistý“, označující postavení zaměstnanců na zkrácené pracovní úvazky, agenturních pracovníků, formálních živnostníků v nepovoleném ale fungujícím *„švarcsystému“*, v rozšířeném zaměstnávání „*na černo*“ apod. Pod pojmem „*flexibilita pracovní síly*“ se rodí novodobé nádenictví. Pracující jsou k dispozici přesně tehdy a tam, kdy je kapitál potřebuje, jinak jsou „*svobodni*“. Zatímco počet zaměstnanců v pracovním poměru klesá, tzv. prekariát roste, a formy jeho útlaku jsou stále rafinovanější. Některými kritiky kapitalismu bývá označován za novou třídu, což je omyl.

Prekariát není novou třídou, ale sociální vrstvou proletariátu

Prekarizace nepostihuje pouze dělníky; i vysokoškolsky vzdělaní zaměstnanci jsou nuceni pracovat na zkrácené úvazky či více úvazků, jsou tzv. externisty, roste podíl zaměstnávání na dobu určitou, je snaha zaměstnávat učitele od počátku školního roku do počátku prázdnin apod. Pracovní poměr je nahrazován dohodami o provedení práce či o pracovní činnost, smlouvami o dílo, fungováním jako „*Au pair*“ i jinak. Zaměstnavatel, který byl ještě nedávno nositelem rizika, a tím zdůvodňoval svůj zisk, se části svého rizika zbavuje na úkor zaměstnanců. Postupně a demokraticky odstraňuje jejich jistoty a zbavuje se jich. Nahrazuje je prekariátem, který není odborově organizován, je na svém pánovi více závislý, ovladatelnější a bezbrannější. Migrace k tomu poskytuje nevyčerpatelné zdroje.

Prekarizace je nové slovo označující starý jev. Vlastnictví znamenalo vždy disponování cizí pracovní silou. Vlastníci zvyšovali tlak na tuto pracovní sílu, kdykoli to společenské podmínky dovolily. Marxismus neužívá pojem prekariát; tento jev označil už dávno jako zbídačování, absolutní i relativní. Není třeba vymýšlet nová slova, ledaže bychom chtěli zakrýt starou podstatu.

Podstatou prekarizace je zostření vykořisťování

Šílená společnost racionálních jedinců vzniká z obecné tendence kapitalismu
privatizovat zisky a socializovat náklady.
Václav Bělohradský

Privatizace

Privatizace je ekonomický proces, jehož podstatou je převod výrobních prostředků ze společenského vlastnictví do vlastnictví soukromého. To odporuje základní tendenci ekonomického vývoje, kterou je zespolečenšťování výroby. Historicky je to krokem zpět. Spolu s ním vždy probíhá i privatizace veřejných služeb a posilování soukromého vlivu na politiku i stát. Neboť má-li fungovat ekonomika, musí být ve stejných rukou jako politika.

Konečným důsledkem privatizace ekonomiky je privatizace politické moci

Aby byla privatizace pro lidi stravitelnější, používal se nejprve pojem „*odstátnění*“. Teprve když byl národ propagandisticky zpracován, stala se heslem privatizace falešná idea Václava Klause, že se „*soukromý vlastník postará lépe než stát*“. Ano, postará – sám o sebe, to ostatně potvrzoval i dalším heslem, že se „*každý musí postarat sám o sebe*“. Zločinnou povahu tohoto procesu vykecal nakonec jeho spolupracovník Tomáš Ježek slovy „*nejlepší by bylo na chvilku zhasnout*“.

Pod rouškou privatizace byl po listopadu 1989 prodán mnohamiliardový majetek státu soukromým společnostem, často vlastněných i jinými státy. Privatizován byl nesrovnatelně větší majetek, než jaký byl po r. 1948 zestátněn. Byl to výprodej národního majetku, umožňující hrstce nezkušených dobrodruhů vládnout dočasně bez zadlužení. Privatizace proběhla formou podvodné kuponové privatizace, levného rozprodeje, rozdání i rozkradení a restituce.

Podniky, které by zahraniční investoři mohli koupit jen za účelem likvidace konkurence, byly převážně dány do kupónové privatizace tak, aby svou likvidaci provedly samy. Tato forma privatizace se stala celonárodní hrou, do níž se po zaplacení 1 035 korun mohl přihlásit každý občan. Skutečné výnosy drobných účastníků však byly při odečtení následné obrovské inflace nižší, takže si většina z nich na rozkradení majetku své země vlastně připlatila. Na této formě privatizace vydělali pouze dobře informovaní lumpové, které spolupracovník V. Klause označil slovy „*naši lidé*“, a velké investiční společnosti, které skončily v zahraničních rukou.

Perspektivní podniky byly nejprve ponechány v rukou správců s úkolem snížit jejich hodnotu, a tím i kupní cenu, a poté byly levně prodány do zahraničí. Vedle toho se podobným způsobem levně stali bohatými i spřízněnci nové moci, kteří vytvořili základ nové české buržoazie. Kapitalismus se bez buržoazie vybudovat nedá. Masovou likvidací velkých podniků se otevřel i prostor pro vznik maloburžoazie.

Privatizací se stát zbavil vlivu na ekonomiku i příjmů z ní, ztratil suverenitu, stal se závislým na úvěru, a tím hříčkou v zahraničních rukou. Ztratil možnost jakéhokoli dlouhodobějšího rozhodování a financování. Vznikli bohatí jednotlivci a chudý stát. Během krátké doby přišla zem o majetek vytvořený mnoha generacemi.

Privatizace byl největší podvod na českém národu v dějinách

Proletariát je ta společenská třída, která si vydělává na živobytí jedině a pouze prodejem své práce a nežije ze zisku z nějakého kapitálu; je to třída, jejíž blaho i zmar, život a smrt, jejíž celá existence závisí na poptávce po práci, tedy na střídání příznivých a nepříznivých hospodářských období, na kolísání nespoutané konkurence. Proletariát je zkrátka pracující třída devatenáctého století.
Bedřich Engels

Proletariát

Proletariátem byla ve starém Římě vrstva, nemající ani 2 jitra polí, což je plocha obdělatelná jedním potahem za 2 dny, tedy méně než 1 ha. Nevlastnili výrobní prostředky dostatečné k obživě rodiny, měli pouze své potomky (lat. proles), a nezbytné spotřební předměty. Zdrojem obživy jim byl prodej své pracovní síly za mzdu.

Proletariát žije jen z prodeje své vlastní pracovní síly

Do obdobného postavení se v raném kapitalismu se dostávaly masy městských obyvatel, a jsou v něm dodnes, dávno už nejen ve městě, ale i v zemědělství. Proletariát současnosti tvoří kromě dělnické třídy také masy techniků, technologů a dalších příslušníků sociální skupiny pracující inteligence.

Dělnická třída je pouze jádrem proletariátu

Ti všichni už dávno nepracují pouze v materiální výrobě, ale také v dopravě, obchodu a službách, jejichž tvoří základ. Nejsou už zaměstnáni jen ve velkých organizovaných továrnách, ale také ve firmách státu, obcí i měst, u živnostníků, nebo jsou dokonce skryti ve švarcsystému jako „podnikatelé“. Jejich rozlišovacím znakem není to, jak jsou administrativně zařazeni, jaký je podíl jejich duševní práce či poměr mezi znalostmi a zkušenostmi, ale to, zda zvyšují užitnou hodnotu věcí třeba tím, že je dokončují, upravují a opravují, dopravují blíže ke spotřebiteli a přizpůsobují tak, aby byla možná jejich směna a spotřeba. Proletariát jsou všichni ti, kteří svou práci vkládají do produkce, a tím zvyšují její hodnotu.

Proletariát vytváří nadprodukt, který všichni ostatní spotřebovávají

Programátor, technik řídící technologické procesy či pilot se necítí být proletářem, chce být nad ním povznesen; vzděláním, čistotou pracoviště i výší mzdy.

Proletářem člověk zůstává, i když se za toto označení stydí

Zneužíváním pojmu proletariát v socialismu, jeho nadužíváním a ztotožňováním s dělnickou třídou bylo toto slovo zdiskreditováno. A ještě více polistopadovou propagandou, která jej znevažovala i zesměšňovala. Došlo k tomu, že se dnes tento pojem v propagandě i v teorii raději nepoužívá. Bez ohledu na to proletariát dále existuje, je pracující třídou nejen devatenáctého století, jak jej charakterizoval Engels, a zůstává jí i v současnosti. Dál tvoří všechno to, co potřebujeme k životu, a mění se spolu s tímto životem. Je třídou vykořisťovanou, i když se jeho životní podmínky historicky zlepšují.

**Proletariát zlepšil svůj život bojem těch,
kteří si svou příslušnost k němu uvědomovali,
nikoli namyšlenosti těch, kteří se k němu nehlásili**

Proletáři všech zemí, spojte se!
Karel Marx, Bedřich Engels

Proletářský internacionalismus

Už před více než 150 lety si zakladatelé marxismu povšimli toho, že buržoazie, soupeřící mezi sebou nemilosrdně uvnitř státu i mezi státy, dokáže být v rozhodujících věcech zajedno. Kapitál nemá národnost, prohlašovali. Buržoazie to mnohokrát potom dokazovala svým mezinárodním spojením proti Pařížské komuně, socialistické revoluci v Rusku i pokusům o ni v řadě evropských zemích. I česká buržoazie svůj buržoazní internacionalismus osvědčila v boji legií proti bolševikům v Rusku, i svou intervencí proti Maďarské republice rad.

Základní zájmy vlastníků výrobních prostředků jsou mezinárodní

Po druhé světové válce toto spojení ještě zesílilo. Společně vytlačili komunisty z Evropských vlád, synchronizovaně s rozmetáním levice v USA mccarthismem a studenou válkou. Společně blokovali ekonomiku socialistických zemí zákazem dovozu od vyspělých technologií až po silonové dámské prádlo, společně zakládali mezinárodní organizace známé i neznámé, posilovali jejich vliv i pravomoc natolik, že dnes jsou vlády v řadě evropských zemí, včetně té naší, pouhými loutkami. Společně rozbili jakékoli náznaky socialistické orientace v rozvojových zemích, naposledy v Sýrii, Egyptě a Libyi.

Mezinárodní finanční kapitál vlastní a řídí svět společně

Každý, kdo mu chce klást odpor, musí být mezinárodně organizovaný, jako on, jinak nemá šanci. A to je podstata proletářského internacionalismu; spojenectví všech pokrokových a protiimperialistických sil v celém světě, bez ohledu na to, co se pod tímto názvem v minulosti skrývalo, nebo co mu bylo zleva i zprava přisuzováno.

Proletářský internacionalismus
je jedinou racionální reakcí na mezinárodní spojení buržoazie

Osamocené strany, hnutí či státy, svářící se mezi sebou, nemají nejmenší šanci uspět v prostředí mezinárodního spojení vládců světa. Proto jsou jejich vztahy záměrně narušovány, podporovány jejich vnitřní rozkladné tendence, jakákoli opozice, včetně té fašizující. Proto je podporován nacionalismus a šovinismus, náboženská, kmenová, národnostní či jakákoli jiná nesnášenlivost. Proto nakonec vždy ustoupí konkurenční boj buržoazie, a zvítězí její společný zájem.

Proletářský internacionalismus není prázdným heslem, ale cestou ke změně světa

Pojmy proletariát i internacionalismus byly v socialismu teorií i propagandou devalvovány. Staly se bezobsažnými frázemi, za kterými bylo možno skrývat ledacos. Objektivní nutnost vedoucí úlohy nejsilnější strany v komunistickém hnutí byla zaměňována se slepým podřizováním se. Nevyhnutelná ekonomická a politická závislost byla nahrazena nadvládou, a doplněna i subjektivní závislostí v myšlení. A to je důvod, proč se k tomuto principu dnes často nehlásí ani pokrokové strany.

Proletářský internacionalismus je zprofanovanou frází i objektivní nutností současně

Nejen jednota protikladů,
nýbrž přechody každého určení, kvality, rysu, stránky, vlastnosti v každou druhou.
V. I. Lenin

Pronikání rozporů

V úvahách klasiků marxismu často nacházíme zmínky o pronikání jednoho do druhého, o přerůstání jevu v jiný, o tom že si protiklady vyměňují místa apod. Pro pozdější vykladače marxistické filozofie to však zřejmě bylo příliš neurčité nebo složité, a tak se to do učebnicích filozofie nedostávalo, přestože to Lenin zařadil mezi základní prvky dialektiky. Stačila jim jednota a boj protikladů.

Jádrem tohoto problému je univerzální souvislost světa, a to nejen jeho hmoty, ale především jednotlivých pohybů, které tuto univerzální souvislost tvoří tím, že vytvářejí rozpory. Nejen vnitřní, kterými se tak rádi marxističtí filozofové zabývali, ale také vnější, kterými se zase rádi zabývali vědečtí komunisté, aby se nemuseli zabývat rozpory vnitřními.

Univerzální souvislost světa je vytvářena souvislostmi vnitřních a vnějších rozporů

Nekonečně strukturovaný svět je spojován vnitřními i vnějšími rozpory svých součástí, přičemž jedny pronikají do druhých, vzájemně se přerůstají, a tím mění vnější i vnitřní strukturu všeho.

Každý vnitřní rozpor se projevuje navenek a každý vnější uvnitř

Jak poznamenal B. Engels shodně s Hegelem: *„kvantitativní změny lze dosáhnout jen přidáním či ubráním hmoty, resp. pohybu“*. To znamená zvenčí, a to jde jedině cestou vnějšího rozporu. Teprve potom mohou kvantitativní změny uvnitř vyvolat kvalitativní změnu skokem.

Ona výměna hmoty či pohybu je základem fungování světa, a zprostředkovává všechny jeho vývojové změny. Probíhá tak, že pohyb a hmota pronikají z jednoho jevu do druhého, a tím mění jeho jednotlivé kvantitativní stránky, jeho vnitřní rozpory, a nakonec i kvalitu.

Vývoj nelze pochopit jinak než jako vztah vnějších i vnitřních vlivů a jejich vzájemné pronikání

Hrubým zjednodušením bylo tvrzení, že ty vnitřní rozpory jsou rozhodující. Jsou, ale jen v daném okamžiku. Vývoj musíme začít zkoumat u vnitřních rozporů, ale poté musíme pochopit, jaké vnější vlivy je zostřily. Nemůžeme začít obráceně, studiem vnějších rozporů, protože jich je víc. Ne všechny jsou podstatné, jsou rozmanitější a zajímavější, a odvedly by naši pozornost zcela jinam.

Přerůstání a pronikání vnějších rozporů do vnitřních a naopak je klíčem k pochopení světa

Protože vnitřní či vnější rozpor není nikdy jen jeden, probíhají procesy pronikání a přerůstání i mezi nimi, uvnitř i vně. Pochopit je nutno vždy ty podstatné.

Kdo uchovává dobré vztahy se mnou, Bůh s ním bude uchovávat pevná pouta,
kdo však se mnou přetrhá vztahy, Bůh přetrhá pouta s ním.
Muhhamad

Prorok

V prvotně pospolných, sociálně homogenních rodech stačila vůdci přirozená autorita. Jak se však tato společenství rozrůstala a počínala se vnitřně hospodářsky diferencovat, už tato autorita nestačila. Hlava rodu v té době vykonávala i funkci kněze, tj. zprostředkovatele styku s božstvy, a tak byla nucena si vypomáhat. Svou vůli začala vydávat formou zjevení či proroctví za vůli bohů. Náboženství se jako forma ovlivňování lidí rodilo ruku v ruce s politikou a bylo s ní spjato.

Náboženství bylo prvním politickým podvodem v dějinách

V našich pověstech je toho příkladem Libuše. Zdědila vládu po otci, což už po rozpadu matriarchátu muži těžce nesli; věk a zkušenosti jí na autoritě nepřidávaly, a tak si pomáhala prorokováním. A když už to nestačilo, poslala formou proroctví koně za Přemyslem. Kůň, stejně jako později pivovarský valach zastavující u každé hospody, šel po naučené cestě tam, kam Libuše za Přemyslem tajně jezdila randit. Základy Českého státu tak byly položeny.

Většina náboženství vznikala jako soustava nejrůznějších proroctví, zkreslených v legendách

Proroci sami věděli, že podvádějí, a proto často varovali před svou nekalou konkurencí. Nazývali je věštci, a žádali pro ně kruté tresty. Takže v rozporuplné Bibli se dozvídáme, že proroci se nemají kamenovat, zatímco věštci ano.

Prorok vystupuje jako Bohem inspirovaný jedinec

Jeho zprostředkovatelská činnost mezi lidmi a bohy se projevuje především v boji a v politice. Po definitivním rozpadu společnosti na třídy, a po dělbě fyzické a duševní práce se postupně oddělovalo i duchovní a světské vedení společnosti. Vznikají dvorní proroci, sloužící pánovi a hlásající ve jménu božím jeho názory, ale často podvádějící a hájící i zájmy jiné.

Oproti tomu část vůdců lidových mas, stojících v opozici proti aristokratické, feudální či otrokářské moci a vznikající kněžské vrstvě, vystupuje jako proroci, společnost kritizující. Také oni svou osobní autoritu i charismatickou osobnost posilovali zprostředkováváním „vůle boží“. Byli nemilosrdně potíráni, a jejich osud je koncentrovaně vyjádřen v biblickém příběhu Ježíše Krista.

Proroci zformovali všechna velká náboženství jako nástroj politického boje

Byli legendami idealizováni a stali se součástí posvátných textů. Další proroctví už byla většinou nežádoucí, a např. křesťanství je zakazovalo. Proto další podobné pokusy nabývaly jinou formu, např. astrologie.

Sláva proroků spočívá v možnosti vyložit jejich slova podle politické potřeby

Nemohu ani v abstrakci oddělit prostor a čas od bytí. Tyto dvě vlastnosti jsou pro bytí charakteristické.
Denis Diderot

Prostor a čas

Vše existuje pouze v prostoru a čase, mimo ně neexistuje nic. Jsou to neoddělitelné vlastnosti hmoty, kvantitativní stránky a způsob její existence. Je mezi nimi tak úzká souvislost, že je věda chápe i jako jediný časoprostor, přičemž čas bývá vnímán jako čtvrtý rozměr prostoru.

Prostor je vztahem hmoty a jejího pohybu

Je vytvářen pohybem hmoty a je na ní závislý. Není důležité pro běžný život zabývat se rozpornými teoriemi fyziků či matematiků a jejich úvahami o vícerozměrných prostorech, o zakřivení či plochosti prostoru nebo o jiných prostorech v nám známém prostoru i mimo něj. Pravdu se lidstvo dozví až daleko později; a určitě bude tak složitá, že se nám nebude chtít jí věřit. Pro nás je důležité, že žijeme v prostoru daném nám přírodou, a tím že jej svou prací měníme, a tak jej pro své potřeby rozšiřujeme. Učením si neustále rozšiřujeme svůj duševní prostor a svými společenskými vztahy si měníme a rozšiřujeme i svůj prostor sociální.

I my jsme hmotou, vytvářející si svůj prostor

Čas je produktem pohybu hmoty v prostoru a je na tomto pohybu závislý. Jakkoliv se nám může zdát teorie relativity času nepochopitelná, i naše vnímání času je relativní. Při nadměrném klidu se nám čas vleče, při pohybu utíká rychleji.

Čas je vztahem pohybu a prostoru

Čas má jen jeden rozměr a jeden směr. Všechny úvahy o zpětném chodu času jsou jen výtvorem lidského myšlení, iluzí, jakých si člověk vytváří spousty. Čas je vytvářen přírodou, která nemá minulost či budoucnost. Ta má jen obrovský komplex pohybů, z nich jeden neustále mění ty ostatní, což vyvolává spoustu dalších účinků. Příroda zná jen měnící se přítomnost. *„Čas je pojem odvozený z pohybu“* (Feuerbach).

Minulost a budoucnost vytvořil až člověk vybavený pamětí i fantazií ve svém vědomí. Tím že si umí zapamatovat část již proběhlého, získal dojem, že se může přesunout do minulosti. Nemůže, zaregistroval ve své paměti jen nepatrné prvky již proběhlého. O miliardách někdejších skutečností vůbec neví. Může zastavit některé jednoduché děje, dokonce je vrátit, ale nikdy ne do úplně stejných podmínek. Ve své fantazii si umí představit procesy, které proběhnout musí či mohou, ale jen ty, které ho zajímají; nikdy ne všechny. Plánuje vždy jen rámcově a musí to vědět. Každý návrat zpět je u člověka jen zdánlivý, omezený a dočasný, stejně tak jako každý plán pro budoucnost může být jen dílčí a neúplný. Čím dále, tím obtížněji se člověk vrací i předvídá. Příroda ale nemá paměť a vůli, nemá vědomí ani sílu překonat setrvačnost nekonečného množství pohybů, které v úzké souvislosti probíhají. A nemá ani důvod. V přírodě ani společnosti se nic nevrací, vždy se to jenom zdá.

Čas je nevratný, a je to dobře

Duchovní diktatura církve byla zlomena; většina germánských národů ji přímo svrhla a přijala protestanství.
Bedřich Engels

Protestanství

V boji proti zpanštělým špičkám Římskokatolické církve se od 14. století rozvíjelo hnutí za reformu křesťanství, snažící se o návrat k původním kořenům. Nespokojenost s rostoucí mocí a majetkem církevní hierarchie, s církevními daněmi, prodejem odpustků, svévolí a rozmařilostí vyššího duchovenstva, stávajícího se samostatnou politickou mocí, se rozšiřovala ve většině Západní Evropy. Viklefovci, lollardi, valdenští, čeští husité, kalvinisté, luteráni, hugenoti, puritáni, presbyteriáni a mnozí další vytvářeli po staletí široké protestantské hnutí, někdy též zvané evangelické.

Sociální základnou tohoto hnutí bylo rozvíjející se měšťanstvo, řemeslníci a obchodníci, avšak své příznivce nacházelo ve všech nižších vrstvách společnosti, u vzdělanců, včetně části duchovenstva. Přestože to byla hnutí náboženská, měla především svou sociální a politickou podstatu.

Protestanství bylo širokým, lidovým revolučním hnutím

Protože vedlo boj ve společnosti ovládané náboženstvím, vedlo jej ve jménu božím. Protože jej vedlo s nejvyššími církevními špičkami, muselo jej zdůvodňovat z pozice náboženství, a hledalo ideovou oporu v odlišném výkladu náboženských idejí. Náboženství bylo prostředím, ve kterém tento boj probíhal, nikoli jeho příčinou.

Náboženské boje jsou vždy sociálně-politickými boji o politickou a ekonomickou moc

Je utrácením času zkoumat věroučné rozdíly mezi katolicismem a jednotlivými větvemi protestanského hnutí. Nejsou podstatou jejich sporu, jsou jen praporem, pod kterým je jejich boj veden. Protestanství bylo odrazem vyšší ekonomické vyspělostí západní části Evropy a umožnilo její další rychlejší rozvoj, zatímco katolicismus a pravoslaví v zaostalejších částech tuto zaostalost konzervovaly. Reformační snahy byly pokusem změnit společenské vztahy tak, aby více odpovídaly reálným vztahům ekonomickým. V části Evropy včetně Čech se je podařilo na čas zastavit protireformací, avšak tyto snahy neustaly, a později byly Josefínskými reformami potlačovány už jen formou tolerance.

Protestanství vytvořilo předpoklady pro pozdější buržoazně demokratické revoluce

Protestanské hnutí, ačkoli konzervovalo náboženské myšlení, bylo ve své době ve vztahu k mocnějšímu katolicismu relativně pokrokové. Nahlodávalo feudální vztahy i duchovní nadvládu církve, otevíralo více prostoru pro rozvoj výroby i poznání, avšak všude tam, kde se ujalo vlády, zachovalo základní společenskou funkci náboženství, které zůstalo nástrojem ovládání lidí.

Protestanství jen mění staré vládce světa za nové;
slouží jim účelněji a méně jim překáží

Protiklady jsou věčným zápasem pohánějícím svět.
Herakleitos z Efezu

Protiklady a jejich pronikání

Protikladem není to, co proti sobě či vedle sebe leží. Ono „proti“ znamená směřování, a směřovat může pouze pohyb. Některé protiklady jsou jen zdánlivé, protože to z jednoho úhlu pohledu vypadá, jako když se potkají, ve skutečnosti se však míjejí. Jiné vznikají tím, že člověk věci ležící vedle sebe staví proti sobě jen v duchu. Takové abstraktní protiklady může člověk vytvářet, protože jsou krásné, nebo aby mu pomáhaly něco pochopit tím, že vyvolají duševní pohyb. Konkrétní, reálné protiklady jsou však vždy pohybem, a jimi se zabývá dialektika, zatímco logika se zabývá rozpory logickými, tedy vytvořenými myšlením.

Za protiklady nelze považovat každý rozdíl. Ten je sice předpokladem protikladu, někdy i jeho zárodkem, avšak rozdílnost sama o sobě není protikladná, jen se tak může jevit. Binární protiklady jsou jen abstrakcí, umožňující snazší pochopení reality, v níž je propleteno vždy více protikladů.

Protiklady jsou hmotné či duchovní pohyby směřující proti sobě

Jakmile se protikladné pohyby střetnou, dochází k rozporu. V něm se počnou hmota, pohyb či myšlenky proměňovat. Jedno proniká do druhého, vyměňuje, rozděluje či spojuje svůj obsah, mění svou formu. Část obsahu se může vytratit a spojit se s jiným, naopak může přibýt nová část převzatá z okolí, neboť každá změna vyvolává nové vnější rozpory a bývá složitějším procesem. Protiklady jsou vyvíjejícím se vztahem. Zpočátku působí kvantitativní změny, ale jejich vyvrcholení v rozporu vždy přináší změnu kvality.

Vše nové vzniká střetem protikladů a vše staré jím zaniká

Ve vzájemném střetu protiklady pronikají do sebe, mění svou intenzitu či místo ve vzájemném vztahu a stávají se něčím jiným. Staré protiklady v rozporu zmizí a vytvoří se nové, nebo se vzájemně energie jejich pohybů vyrovnává a vzniká dočasný a zdánlivý klid. I ten je však protikladem, a tudíž zárodkem nového vývoje. Nezmizí však žádná hmota a energie, pouze změní svou formu a místo. Výsledkem rozporu je odraz, tedy změna.

Odraz je změna pohybu, hmoty či myšlení vzniklá ve střetu protikladů

Protiklady neexistují samy o sobě, jen ve vzájemném vztahu. Avšak vše existuje pouze ve vzájemném vztahu s něčím jiným, a tak je nutně vše protikladem k něčemu jinému. Protože svět je vyplněn pohybující se hmotou, stejně tak jako naše vědomí je vyplněno myšlenkami, neexistuje nic neprotikladného vůči ničemu. Cokoli nového vzniká, rodí se jako vnitřní i vnější protiklad, jako podmínka dalšího vývoje. Protiklady mohou být hlavní i vedlejší, podstatné i nepodstatné, vnitřní i vnější. zůstane protikladný.

Rozumět světu znamená rozumět jeho protikladnosti

Historické události jsou výsledkem působení mnoha protichůdných společenských sil. Co chce jeden - maří druhý, a výsledkem je vždycky to, co nikdo nechtěl.
Bedřich Engels

Protosocialismus

Národy, státy a jejich společenské systémy nevznikají v hlavách ušlechtilých myslitelů. Formují se v nesmiřitelných bojích, v nichž jsou faktory etnické, náboženské, politické i jiné jen okolnostmi či vedlejšími produkty. Hlavní příčiny všech lidských bojů jsou hospodářské. Ideje jsou při tom zpočátku jen praporem sjednocujícím masy a po vítězství či po porážce obhajobou metod vítězů nebo omluvou chyb poražených.

Nejinak tomu je i po pádu socialismu v evropských zemích. Vítězové hlásají ideje humanismu, demokracie a svobody, aby zakryli cíl, kterým bylo hospodářské ovládnutí dobytého území, i skutečného vítěze, kterým nebyl neschopný disent, ale nadnárodní kapitál. A poražení buď svádějí vinu na jednotlivce nebo ospravedlňují nedokonalost předchozího systému tím, že to nebyl ten systém, který chtějí oni, ale jen jeho jakýsi nepovedený předstupeň, který nazvali „protosocialismem“.

Protosocialismus je pojem vycházející z iluze, že bezchybný socialismus je možný

Každá nová forma socialismu, vznikne-li, bude mít nutně chyby, vycházející z konkrétně historických podmínek své doby. Bude ohrožována vnějšími i vnitřními útoky, proti kterým se bude muset bránit. Bude omezena ekonomicky, politicky i vojensky. A bude determinována vyspělostí i jednotou subjektu, který tuto cestu povede. Bude překonávat překážky staré i nové, a bude opakovat staré chyby i dopouštět se omylů nových. Bude zatížena starými iluzemi a vytvoří si iluze nové.

Každý nový pokus o vytvoření nové a spravedlivější společnosti narazí nutně na odpor dosavadních vládnoucích tříd, které se moci nikdy nechtějí vzdát, a bude muset tento odpor překonávat. To nikdy nejde v rukavičkách, zvláště ne zpočátku.

Takový pokus však narazí i na odpor mnohých z těch, v jejichž prospěch bude změna společnosti vedena. Ne každý uvěří ihned, a může trvat generace, než se vědomí lidí změní. Koho revoluce nezíská, toho ztratí. A bez revoluce to je utopie.

Každá revoluce v dějinách lidstva byla a bude doprovázena těmi, které Lenin nazval „souběžci revoluce“, či „zdivočelými maloměšťáky“. Historická zkušenost učí, že to jsou lidé nahrazující své revoluční přesvědčení zběsilou aktivitou. Jsou radikálnější než skuteční revolucionáři a nadělají víc škody než užitku. A brzy odpadají. Vydrží příživníci, kteří se přiživují vždycky; budou i fanatici a dogmatici. V každé revoluci selhávají ti, kteří před tím byli „kavárenskými revolucionáři“. Byli dostatečně silní na teoretické diskuse uvnitř kruhu „těch svých“, avšak ne na to, aby unesli tíhu skutečného boje, ztrát i omylů při něm vznikajících. Opouštějí své hnutí a stávají se opozicí, protože se cítí ušlechtilejšími než vítězové.

**Socialismus není vysněný ideál, ale proces těžkého boje za lepší společnost.
Staré chyby je třeba poznat a bránit se jim. Ne vytvářet nové pojmy.
Sověti socialismus prochlastali, my jsme ho prokecali.**

Je lepší být prvním v provincii než druhým v metropoli.
Římské úsloví

Provincialismus a metropolismus

Některé vztahy jsou ve společnosti poměrně rozšířené, ačkoliv pojmy, které je označují, se užívají jen zřídka. Patří mezi ně i lokální vztahy jednotlivých vrstev uvnitř států, i jejich vnější vztahy k podobným vrstvám v nejbližším sousedství, které jsou důsledkem nestejného stupně rozvoje jednotlivých území, i nevraživosti či závisti z toho vyplývající. Zpravidla odrážejí určité zájmy spíše majetnějších vrstev; jsou postojem maloměšťáka. Mají většinou konkrétní názvy, vyjadřující více zvláštnosti než zobecňující pojmy. Odrážejí častěji emotivně než racionálně existující vztahy, jsou užívány více jako odsudky, jsou historicky pomíjivé. Takovými vztahy se proto spíše zabývá umění a propaganda než společenská věda.

Takové pojmy vždy subjektivně odrážejí objektivní územní závislost a útlak

Nejrozšířenějším takovým pojmem je provincialismus, nebo provincionalismus. Odráží na jedné straně určitou lokální omezenost vyšších a středních vrstev mimo centrum, a na druhé straně pocit nadřazenosti a praxi těch v centru.

Provincialismus je odsudek těch, kteří žijí mimo střed dění

Má v praxi mnoho podob i názvů, a často to ani vžité názvy nemá. Kdysi to označovalo pohrdání těmi, kteří používali češtinu, a ne němčinu, ještě před tím pohrdání venkovskou či českou šlechtou, Vždy to bylo posměchem pro mimopražskou inteligenci či ekonomickou a politickou konkurenci. Za první republiky se za tím skrýval i český vztah k Moravě, Slovensku či Zakarpatské Ukrajině. Dnes je to i vztahem k těm, kteří se neradi podřizují Evropské unii či zájmům NATO.

Protikladem provincialismu, i když se tento pojem normálně neužívá, je myšlení a jednání vyšších společenských skupin, zainteresovaných v politických, ekonomických a kulturních územních centrech. Jejich metropolismus mívá vždy konkrétní historické názvy, k nimž se nehlásí, a pro své postoje mají vždy „ušlechtilejší“ zdůvodnění a pojmenování. U nás to tradičně bývá pragocentrismus, dříve i rakušáctví, kolaborace, dnes např. eurohujerismus i další, mnohem expresivněji nazývané snahy. Je nutno přiznat, že podobné tendence v socialismu se často skrývaly i pod racionálním pojmem „proletářský internacionalismus“. Vždy jde o posilování a zdůvodňování závislosti na silném centru, přičemž se za objektivními zájmy vždy skrývají i zájmy subjektivní a konformismus ctižádostivých.

Metropolismus jsou ideje a praxe vrstev, jejichž zájmem je existence silného centra

Bez ohledu na to, jakých konkrétních pojmů se užívá, jsou vždy nástrojem v ideovém, politickém a ekonomickém boji, jsou odrazem konkurenčních vztahů jednotlivých vyšších vrstev společnosti, vyplývajících z konkurenčních vztahů území.

**Širší lidové vrstvy, zabývající se každodenní prací mívají zpravidla jiné starosti.
Avšak takové ideje a pojmy jsou mezi ně vnášeny vždy, když se bojuje o moc.**

Většina politiků, ale i novinářů a jiných propagandistů, žije z osobních prožitků, a nikoliv ze znalostí.
Oskar Krejčí

Prožitek

Jedním z důležitých prvků poznání je prožitek. Je to komplex vytvořený ve vědomí jedince jeho osobní účastí v ději. Je souhrnem poznatků i emocí a z toho vyplývajících hodnocení uložených v paměti. Obsahuje nejen obsah a formu vlastního děje, ale i jeho pozdější hodnocení vzniklé na základě potřeb a zájmů člověka. Není tedy jen výsledkem pouhého nazírání; je hlubší a širší.

Prožitek bývá často omylem považován za nejpřesnější způsob poznání. Nezachycuje však celkový vývoj děje, ale jen tu část, které se člověk zúčastnil. Jedinec má vždy tendenci zdůrazňovat právě tuto část, která však může být typická i netypická, podstatná i vedlejší. Navíc má sklony idealizovat svou úlohu v ději. Zpravidla při tom nevidí objektivní příčiny, tím méně jejich složité zřetězení, nerozpoznává důležité podmínky, a v jeho paměti se uchovávají často okolnosti zcela nedůležité. Nerozlišuje nutnost a nahodilost působící v průběhu děje, nezná všechny jeho důsledky, není schopen posoudit obecné, jednotlivé a zvláštní v onom procesu.

Prožitek zaznamenává emoce a jev, nikoli jeho podstatu

Je-li prožitek sdílen více lidmi, umocňuje se i sdílenými kolektivními emocemi, což jej na jedné straně zesiluje, avšak na druhé vede k jeho zkreslení. Promítají se do něho zájmy vlastní i skupinové, a zvláštní pak bývá povyšováno nad obecné. Prožitek je jen jedním z mnoha úhlů pohledu, názorem na děj.

Prožitek je vždy subjektivní, zatímco pravda je objektivní

Prožitek je základem zkušenosti, která se po čase zpravidla oprošťuje od nepodstatných vzpomínek, ale není to pravidlem. Často se v paměti uchovávají právě nedůležité okolnosti, čímž prožitek a zkušenost vedou ke zkreslenému, idealizovanému poznání, rozpornému s pravdou. Projevuje se to např. U tzv. orální historie, která zkoumá více to, co si člověk o událostech dodatečně myslí, než děj samý. Zahrnuje pozdější výklad poznamenaný změněnými vládnoucími i individuálními zájmy. Projevuje se to ve všech vzpomínkách, zvláště pak pamětech jednotlivců zpracovávaných pro veřejnost. Ty pak mohou být pro historii jen jedním z pomocných pramenů, přijímaných s výhradami.

Osobní prožitky mohou historii jen ilustrovat, nikoli zkoumat

Prožitek musí být korigován znalostmi, a poté znalosti upevňuje. Znalost bez prožitků je znalostí bez zkušenosti, a ta je stejně klamná, krátkozraká i pomíjivá jako teorie bez praxe a naopak. Nelze odmítat ani absolutizovat jedno či druhé. Prožitek, obohacuje člověka a přispívá k jeho rozvoji. Člověk se bez něho neobejde, ale sám o sobě nestačí. I výchova dítěte musí být jednotou prožitků a vzdělávání, stejně tak jako výchova politika, který bez toho má prožitky a znalosti pouze z politikaření.

Člověk bez prožitků je stejně jalový jako člověk bez znalostí

K rozšíření výroby je nutné vyrobit nejprve výrobní prostředky.
V. I. Lenin

Přednostní rozvoj výroby výrobních prostředků

Jedním z ekonomických zákonů rozšířené reprodukce odhalených marxismem je zákon přednostního rozvoje výroby výrobních prostředků před výrobou spotřebních předmětů. Protože rozšířená reprodukce je historicky určující tendencí ve způsobu výroby, jde o zákon obecný. Stejně jako u ostatních zákonů o něm platí to, že se projevuje v rozdílných podmínkách různě, je modifikován působením nahodilostí a zvláštností daného období i prostoru, neprojevuje se automaticky, mechanicky, ale vždy jen jako dlouhodobá tendence.

Za socialismu byl tento zákon absolutizován a zjednodušován jako zákon proporcionality těžkého a lehkého průmyslu, za kapitalismu je relativizován jen jako zákon industrializace, případně zcela odmítán. Obojí je dokládáno úředníckými pojímanými statistickými daty, a obojí postrádá pochopení logiky vývoje.

Chce-li kdokoli vyrábět spotřební předmět, musí si k tomu nejprve opatřit výrobní prostředky. A ty musí být vyrobeny přednostně. To platilo v pravěku, za feudalismu, v obdobích industrializace, stejně tak jako v dobách automatizace či robotizace. Jen krátkodobě lze dosahovat omezeného rozvoje starými výrobními prostředky. Vše, čím i z čeho se vyrábějí spotřební předměty, je nejprve pracovním předmětem či pracovním prostředkem, tedy výrobním prostředkem, a musí to být vyrobeno dříve než vlastní spotřební předmět, tedy přednostně.

Jakmile však začneme ověřovat působení tohoto zákona v hodnotovém vyjádření tzv. empirickými daty, tedy statistickými údaji, musíme si uvědomit jejich zkreslení celou řadou faktorů. Nezahrnují například hodnotové vyjádření prostředků na rozvoj infrastruktury, vědu a výzkum, dotace, subvence, celní a daňové úlevy aj. které jsou poskytovány z veřejných zdrojů a nejsou obsaženy v cenách. Tato empirická data nemohou rozlišit, kdy je stejný produkt výrobním prostředkem, a kdy spotřebním předmětem. Nemohou zahrnout vlivy nerovné mezinárodní dělby práce a vývozu kapitálu, odlišnou cenu práce, míru vykořisťování či zdanění v různých zemích, neprůhlednost daňových rájů a spoustu dalších faktorů, jejichž význam postupně narůstá. Nemohou rozeznávat, kdy je tzv. terciální sféra jen prodlouženou výrobou, a kdy spotřební či výrobní službou aj. Pomocí takových empirických dat je pak možné vyvracet i dokazovat cokoli.

Zdánlivý přednostní rozvoj výroby spotřebních předmětů starými pracovními prostředky je často vyvoláván vytvářením falešných potřeb, umělým zkracováním životnosti spotřebních předmětů, zbytečnými a předem plánovanými inovacemi, nadměrnou reklamou, masovými výprodeji i znehodnocováním nadprodukce, což je vše příznakem zahnívání společnosti. Nelze zaměňovat rozšíření výroby jako kvalitativní veličinu s prostým růstem jednotek, které jsou pouze ukazatelem kvantitativním. Nelze si plést politickou ekonomii s účetnictvím a logiku se statistikou.

**Zákon přednostního rozvoje výroby výrobních prostředků
před výrobou spotřebních předmětů platí po celou dobu existence
rozšířené reprodukce, která je základem vzniku a udržení civilizace**

Ale je to smutná epocha, kdy je snadnější rozbít atom než zničit předsudky.
Albert Einstein

Předsudek

Člověk nemůže poznat vše najednou, úplně a přesně. Jeho poznání je dlouhým procesem shromažďování, třídění a vyhodnocování jednotlivých poznatků, vytváření logických vazeb mezi nimi a neustálého korigování všech omylů a iluzí. Na počátku si vytváří soudy, úsudky, mínění a předpoklady z prvních, většinou povrchních informací, z částečných a zjednodušených zkušeností, z nichž později vzniká podrobnějším zkoumáním názor, a ještě později přesvědčení. Je-li první dojem posilován jednostrannými zkušenostmi nebo neustálým opakováním vlastním i z vnějšku, a není-li korigován dalším poznáním, zakoření ve vědomí člověka, stává se předsudkem a brání skutečnému poznání. Důvodem může být nedostatek informací, stejně tak jako pohodlnost v myšlení či snaha zdůvodnit své emoce.

Předsudek je názor, který se nestal východiskem poznání, ale přesvědčením

Předsudek je soud vzniklý nikoli vlastním poznáním, ale opakovaným přebíráním soudů cizích. Může být pozitivní, pak z toho vzniká nekritický obdiv, popularita a v nejvyšší, masově šířené formě kult osobnosti. Je-li vytvářen pouze z negativně zkreslených informací, pak nabývá podoby toho, co je většinou předsudkem nazýváno. Předsudek je negativní iluze.

**Předsudek je dlouhodobý záporný emotivní vztah,
vzniklý rychlým a neodůvodněným zobecněním negativní stránky jevů**

Pod tímto pojmem se většinou skrývá záporný postoj k osobám, skupinám či idejím, založený na pověře, nekritické víře, opakovaně přijímaných jednostranných, a pouze negativních informacích, bez snahy ověřit je, doplnit o širší souvislosti a příslušné kauzální řetězce.

Nejběžnější jsou předsudky ve vztazích k etnickým a náboženským skupinám.

Evropská historie je plná předsudků, do společenského vědomí uměle vnášených propagandou vůči ženám, pohanům, židům, protestantům, domorodcům v koloniích, Rusům, komunistům a v poslední době proti muslimům. Vždy to posilovalo něčí vládu nebo boj o ni.

Předsudky nevznikají z potřeby jednotlivců, ale jako nástroj politického boje

Racionálně uvažující člověk si ze svých vjemů vytváří soudy, úsudky, mínění a názory, které neustále koriguje a rozšiřuje v procesu všestranného poznávání skutečnosti. Čerpá ze své zkušenosti i ze společenského vědomí kriticky a řadí své poznatky do logických řetězců odpovídajících těm reálně existujícím souvislostem. Žádné poznání nepovažuje za definitivní, pouze za východisko k dalšímu hledání pravdy. To znamená, že myslí, což je něco úplně jiného než vytváření si, přejímání, zdůvodňování a šíření předsudků.

Nejhorším předsudkem je považovat své předsudky za zdroj pravdy

Život sám o sobě není tak lehký. Proč do něho vnášeti prvek tragické předtuchy, který v něm není?
André Maurois

Předtucha a tušení, obava a strach

Život žádného organismu není bezpečný. Příroda totiž plodí příliš mnoho organismů, než by všechny mohly přežít. Člověk, jakmile si vytvoří vědomí, si to začne uvědomovat. Znalosti a zkušenosti uložily do jeho paměti spoustu informací, spojených s prožitky a emocemi. Vždy, když se setká s něčím novým nebo nebezpečným, nachází v paměti dostatek negativních podnětů, vyvolávajících jeho negativní emoce. I tehdy, když si jenom představí, že by někoho z jeho blízkých mohlo potkat něco nebezpečného, má o něho obavu, pociťuje úzkost. Silnější obava je strachem, strach z něčeho, co si neumní vysvětlit rozumem a neumí to odvrátit je to hrůznou, nebo také děsem. To vše dělá člověka člověkem.

Obava a strach jsou negativní emoce chránící člověka.
Nesmí jej však pohltit.

Obavy se většinou nenaplní. Avšak naplní-li se někdy, většinou náhodně, má člověk tendenci připisovat svým předchozím obavám zvláštní význam. Nazývá to tušením nebo předtuchou. Vidí v tom své zvláštní, podvědomé síly, a pak má strach i sám ze sebe. Začíná věřit v osud, který sám přečetl, připisuje si věštecké schopnosti, ztrácí soudnost a stává se idealistou.

Předtucha je vždy plodem idealistického chápání skutečnosti

Materialistické vysvětlení je jednoduché. Člověk si většinou uvědomuje možnosti i chybějící podmínky k jejich uskutečnění. Pokud známe konkrétní rizika, vyhneme se jim. Nevelí nám tak předtucha, obava či strach, ale rozum.

Mnohokrát denně máme obavu či strach z něčeho možného, většinou zbytečně. Protože i když to opravdu hrozí, je v lidských silách to odvrátit. A když se pak opravdu někomu něco stane, většinou jsme před tím obavy neměli.

Když se náhodou naše obavy vyplní, je to předtucha.
A když se většinou nevyplní, pak jsou to zbytečné obavy.
Předtucha neexistuje.

Předtuchou a tušením se seriózní věda příliš nezabývá. Je to téma spíše pro šarlatány a pro umění. Citlivý jedinec s tím může mít problémy. Těžko se odstraňují myšlením, protože čím více o svých obavách přemýšlíme, tím jsou silnější. Jediná, náhodně vyplněná obava se pak na celý život může stát vírou v duchy.

Předtuch a tušení, zbytečných obav a strachu se nejlépe zbavíme prací

Předtucha je emocemi zesílená znalost možnosti,
která mnohokrát před tím byla jen planou obavou
Autor

Procesy přerůstání rozostřují jakékoli hranice.
Autor

Přerůstání a skok

Některé filozofie absolutizují určitou fázi vývojového procesu. Evolucionismus např. přeceňuje pozvolné kvantitativní změny a vidí v nich jediný zdroj vývoje, katastrofismus naopak stejně posuzuje vývojový skok. Vývoj je však složitější, než aby jej bylo možno redukovat na tyto dvě fáze. Začneme-li jej zkoumat od vývojového skoku, vytvářejícího novou kvalitu, pak zjišťujeme, že tato nová kvalita vstupuje do nových vnějších rozporů, ty přerůstají do rozporů vnitřních rozporů jiných kvalit, tam způsobují kvantitativní změny přerůstající ve změnu kvality, která pak vyvrcholí novým vývojovým skokem, a poté se tento řetězec opakuje. Důležitou roli v něm hraje „přerůstání“, které bývá většinou filozofií opomíjeno. Přerůstání mění obsah, a to si vynucuje změnu formy, mění i strukturu, a důsledkem toho je změna funkce, mění část a tím i celek; je to proces vývojového skoku vedoucího ke změně kvality. Jeho jednotlivé součásti ale neprobíhají ve stejném okamžiku, stejnou intenzitou a rychlostí; vyvolávají se a spojují, podmiňují a zpětně na sebe působí, vstupují do vzájemných rozporů, a proto je i sám vývojový skok vždy procesem, který nelze zjednodušovat.

Přerůstání jsou procesy vytvářející a spojující kvalitativní skoky

Přerůstají rozpory vnější ve vnitřní a naopak, protiklady ve svůj opak, pohyb do jiných pohybů, hmota do jiné hmoty, staré v nové, jedny kvantitativní stránky v jiné kvantitativní stránky a kvantita v kvalitu, hlavní ve vedlejší či obráceně, jednoduché ve složité, neživé v živé nebo zpět, rozpor v odraz nebo opačně, zvláštní v obecné či naopak, poznatky z jedné vědy do druhé, stejně tak jako déšť přerůstá v povodeň anebo přátelství v lásku. Zatímco pojmy kvantita a kvalita jsou abstrakce vyjadřující určité fáze vývoje, pojem přerůstání tyto fáze spojuje, sleduje určitou vývojovou linii, umožňuje pochopit procesy komplexněji a neodděluje jejich jednotlivé části. Svět je propleten, a současně rozdělen. Mezi jednotlivými věcmi, ději či myšlenkami nejsou ostré hranice. Odděluje je spektrum přechodů, z něhož ostré hranice pouze abstrahujeme myšlením.

Přerůstání zprostředkovává různé vývojové fáze dějů

Pochopit procesy přerůstání ve vývoji každého konkrétního procesu, znamená vyvarovat se metafyzického přístupu, zjednodušování a vulgarizace. Ale vidět jenom přerůstání je stejným omylem. Obojí tvoří jednotu.

Řada důležitých dialektických pojmů, které klasikové používali s naprostou samozřejmostí a nevysvětlovali je, protože byly dostatečně známy z předchozí Hegelovy dialektiky, zůstávala pozdější marxistickou teorií, a hlavně její výukou poněkud opomenuta. Vznikal tak falešný názor na dialektiku jako na něco od reality odtrženého, neživotného, formálního a zbytečného. Dialektika je právě tak abstraktní i užitečná, jako matematika a logika. Ale člověk si z nich nesmí znát jen kousek.

Dialektiku nelze redukovat na jednoduché zákony a pojmy, postihující jen jednotlivé stránky složitého světa

Přesvědčení jsou věznice.
Friedrich Nietzsche

Přesvědčení

Poznání je procesem probíhajícím ve vědomí jednotlivce v nejrůznějších formách. Seřadíme-li je podle intenzity a stálosti, pak někde mezi prvními rozumovými formami bude povrchní mínění, uprostřed komplexnější názor, a kdesi v hlubinách vědomí najdeme přesvědčení.

Přesvědčení je spojení poznání, zkušeností a víry

Je to rozumově emotivní postoj, jímž subjekt uznává určitý názor, koncepci nebo ideu za správnou, a je osobně připraven jednat podle ní. Přesvědčení je silnější než pouhá znalost či běžná víra. Ty se stávají přesvědčením teprve tehdy, když se člověk celou svou osobností, rozumově i citově, teoreticky i prakticky postaví za určitou koncepci, již pokládá za pravdivou a správnou. Přesvědčení je poznání, ke kterému člověk dospívá samostatně na základě získaných informací, rozumovými důkazy a vlastní zkušeností. Je to nejsilnější, nikoli nutně pravdivá forma poznání. Ve spojení se zájmy se mění v postoj, a ve spojení s aktivitou člověka v materiální sílu.

Přesvědčení se upevňuje i ztrácí v boji. Sílí aktivitou a slábne pasivitou.

Z přesvědčení se formuje světový názor člověka tak, že se jednotlivá přesvědčení zobecňují, seskupují, a vytvářejí buď ucelený nebo neucelený komplex, logicky skloubený nebo chaoticky nesourodý, pravdě odpovídající či neodpovídající. Ten pak je pro člověka základní životní orientací, jen velmi pomalu se vyvíjející. Přesvědčení není totéž co fanatismus. Přesvědčený člověk věří tomu, co ví, fanatik tomu, co neví. Z přesvědčení se člověk může stát hrdinou, z fanatismu jen zločincem. Přesvědčení je člověku prospěšné, ale fanatismus škodí jemu i ostatním.

Přesvědčení člověka je nutné respektovat, fanatismus nikoli

Respekt k přesvědčení toho druhého nespočívá v tom, že budeme přijímat jeho názory, ale v tom, že s nimi budeme bojovat, aniž bychom je zesměšňovali, trestali za ně či vylučovali spolupráci s ním. Přesvědčovat slovy lze pouze klidnými, pravdivými, životu odpovídajícími argumenty. Ale nejpádnějším argumentem zůstane život sám.

Přesvědčený nepřítel je spolehlivější než laxní spojenec

Přesvědčení, to není věznice, jak se domníval Nietzsche, ale motor, který může člověka pohánět i brzdit. Tento motor však byl při výstavbě socialismu stále více podceňován a zaměňován za pouhou příslušnost ke straně, verbální souhlas a poslušnost. Skutečně přesvědčení postupně stárli a většinu funkcí obsazovali mladší, od kterých už nebyla vyžadována skutečná osobní angažovanost, kteří neměli možnost posilovat své přesvědčení v boji, protože se nesetkávali s odporem. Politické přesvědčení, pokud bylo, sláblo, a při prvním velkém odporu se to projevilo.

Politiku musejí dělat lidé přesvědčení a přesvědčující, jinak ji jen komplikují a klamou

Politické zvraty bývají málokdy nazývány pravými jmény.
Autor

Převrat, puč a kontrarevoluce

V historii je mnoho politických zvratů, okolo kterých jsou vědomě a záměrně šířeny iluze; jsou hanobeny či oslavovány podle toho, jak se komu hodí. Jejich podstata bývá zakrývána, a z novin i učebnic dějepisu se zpravidla vytrácí. Bývají hodnoceny podle jevu, ačkoli jejich historický význam lze hodnotit pouze s ohledem na to, jak posunují skutečnou rovnost a nerovnost lidí, zda jsou revolucí či nikoliv.

Politické převraty je nutné hodnotit podle toho, komu moc berou a komu ji dávají

Mnohé převraty neberou moc žádné třídě, pouze ji přesunují uvnitř třídy z jedné skupiny na druhou. Takové převraty lze uskutečnit i zdánlivě demokraticky, například volbami. Lze je uskutečnit i za účasti širokých mas, a pak bývají chybně nazývány třeba i revolucemi, i když společenský řád nemění. Pokud je to rychlé převzetí moci jinou skupinou uvnitř stejné třídy, jde vždy ve své podstatě o puč. Probíhá-li bez účasti lidových mas, jde o palácový převrat. Bere moc vládnoucím jednotlivcům či skupinám, nikoli vládnoucí třídě.

Puč nemění společenský řád, jen jeho formu

Politický převrat přesunující moc z jedné třídy na druhou, přičemž posunuje vztahy nerovnosti směrem ke skutečné rovnosti, je sociální revolucí. Ta je dlouhodobým procesem, politickým převratem pouze začíná revoluční vývoj.

Revoluce mění politické vztahy proto, aby demokratizovala vztahy ekonomické

Politické převraty směřující proti této tendenci, ačkoli také bývají nazývány revolucí, ať sametovou, oranžovou či jinou, jsou protirevoluční, jsou vždy jen kontrarevolucí. Jsou snahou vrátit politickou, a tím i ekonomickou moc třídě dříve od moci odstraněné, ať jsou zakrývány čímkoli.

Kontrarevoluce je proces potlačení revoluce a jejích výsledků

Kontrarevoluce je procesem směřujícím proti historickým tendencím vývoje lidské společnosti, proti pokroku, proti širokým lidovým masám. Proto se k tomuto názvu nikdy nehlásí a vždy sama sebe nazývá jinak.

Zásadní politické převraty nemohou být posuzovány nestranně, protože se dotýkají celé společnosti. Tedy i těch, kteří je provádějí, zkoumají a posuzují, kteří jsou jejich vítězi či obětí, kteří o nich píší knihy a vyučují na školách. Ti všichni jsou v této společnosti zařazeni, jsou na ní závislí, mají v ní své společenské zájmy, ať je utajují či nikoli. Nemohou je nemít, nemohou být nestranní, ač o tom přesvědčují jiné či dokonce sami sebe. I společenská věda je stranická.

Politici, novináři i historici používají pojmy převrat, puč, revoluce i kontrarevoluce nikoli podle jejich skutečného historického obsahu, ale jen podle toho, na čí straně sami stojí

V přírodě se nic neděje izolovaně, jedno působí na druhé a naopak.
Bedřich Engels

Příčina a účinek

Existují příčiny poznané a dosud nepoznané, neexistují jevy bezpříčinné. Poznávání, to znamená odhalování příčin, život je využíváním jejich účinků. A práce, jako lidská forma života, je vědomým vytvářením příčin předem očekávaných účinků. Plánování, které je charakteristickým rysem jednání člověka, je odhalování budoucích účinků na základě existujících příčin, a také vědomé a účelné vytváření příčin nových. Běžné vědomí chce mít všechno jednoduché, snadno srozumitelné. Hledá zpravidla jedinou příčinu. Ale to nestačí. Čím složitější jsou jevy, tím komplikovanější bývají jejich příčiny. Působí vedle sebe i za sebou, vytvářejí složité kauzální řetězce, z nichž jediná, izolovaná příčina je pouhou abstrakcí.

Každá nová skutečnost má vždy nejméně dvě příčiny

Příčiny mají vždy hmotnou povahu. Ideové a sociální příčiny jevů mají vždy hmotný základ, který je přetvářen činností a vědomím člověka. Je-li příčinou čehokoliv člověk, musíme za ním vidět jeho potřeby, vyplývající z jeho materiálních podmínek, a také jeho zájmy, vyplývající ze sociálních podmínek jeho života. Teprve potom jej jako příčinu pochopíme. Příčiny jsou vždy pohybem.

Příčina předchází účinku, ale ne vše, co mu předchází, je příčinou.

Příčiny jsou vztahem podmínek, v nichž změna probíhá, a které ji současně vyvolávají. Příčiny jsou užší než podmínky, jsou projevem nutnosti z podmínek vznikající. Součástí podmínek je i podnět, který bývá s příčinou zaměňován.

Příčinný pohyb vyvolává rozpor a účinek je jeho odrazem

Účinek je vždy bohatší, širší a složitější než jeho příčiny. Čím složitější, organizovanější jsou podmínky, v nichž účinek nastává, tím více oněch účinků vzniká současně. Při jednání člověka jsou to vždy účinky hlavní, chtěné, ale současně s tím vždy vznikají účinky vedlejší, nechtěné. Ale více účinků vzniká i v přírodních procesech, z čehož pramení základní tendence vývoje hmotného světa, totiž jeho rozrůzňování.

Příčiny působí vždy více účinků současně.

Vývoj probíhá nejen tak, že příčina vyvolává účinek. Příčina se při tom vždy mění. Stane-li se muž otcem, tedy příčinou svého syna, obráceně teprve onen syn z pouhého dárce spermatu dělá otce, mění jeho život, myšlení a postavení. Je-li zhoubné bujení příčinou smrti, pak smrt zpětně tuto příčinu ničí, zhoubné bujení zastavuje.

Účinek vždy zpětně mění svou příčinu

Svět, to je nekonečné množství kauzálních řetězců, mezi sebou vzájemně propletených. Chce-li člověk v tomto světě přežít, tj. rozvíjet se, musí v těch řetězcích neustále nacházet ony hlavní a nezabývat se příliš těmi vedlejšími. Příčina a účinek jsou kategorie, které zkoumají vztah minulosti, přítomnosti i budoucnosti.

Volíme-li někoho, koho známe pouze zprostředkovaně ze sdělovacích prostředků,
není to přímá demokracie, ale demokracie majitelů sdělovacích prostředků.
Autor

Přímá demokracie

Přímá demokracie vznikla kdysi dávno v malých městských státech antického Řecka. Tedy v nepočetných komunitách, jejichž plnoprávnými členy byli pouze dospělí muži, kteří nebyli otroky či nájemnými dělníky. Nepatřili mezi ně cizinci, přistěhovalci a potomci přistěhovalců, a běžně i další skupiny chudiny. Těmi plnoprávnými občany tedy bylo pouze několik procent obyvatel, kteří se mezi sebou většinou osobně znali. Voliči tedy dokázali posoudit schopnosti i charakter většiny kandidátů. Takové podmínky postupně přestávaly existovat, a proto přímá demokracie zanikla. Přežívají jen tu a tam některé, často bezvýznamné prvky.

Antická přímá demokracie byla to demokracií otrokářů či rodové šlechty

Přímá demokracie není a nebyla zkouškou schopností, ale testem popularity. Čím vyšší funkce se volí přímo, tím větší komediant má šanci. Protože popularita je velmi kolísavá, bývá u politiků zvolených v přímé volbě jen krátkodobá. A protože úkolem politika není dělat pouze populární věci, to je úkolem bavičů, bývali úředníci přímo voleni jen na krátkou dobu. To ovšem znemožňovalo jakoukoli koncepční práci, a proto byla přímá demokracie často nahrazována diktaturami.

Přímá demokracie upřednostňuje pokrytce, slibující nesplnitelné

Přímá demokracie nerespektuje ekonomický zákon jednoty politické a ekonomické moci. Moc totiž nepochází z lidu, ale z ekonomiky, která je základem existence i rozvoje společnosti. Kdo ovládá ekonomiku, ovládá společnost. Lhostejno zda přímo, nebo prostřednictvím svých politiků či úředníků. Ekonomika se nemůže rozvíjet, nemá-li podporu ekonomické moci, a politika nemůže fungovat, nemá-li podporu ekonomiky. A vláda nad ekonomikou se nezískává popularitou, ale ekonomickou silou. Platí to i v rodině:

Hlavou rodiny není ten, koho mají děti nejraději, ale ten kdo drží kasu

Přímá demokracie byla nahrazena demokracií zastupitelskou, v níž jednotlivci většinou nekandidují pouze svým jménem, ale především jménem politických stran, které reprezentují. A s těmito stranami už může mít většina voličů své osobní zkušenosti. Může být jejich členy, funkcionáři či přívrženci, může je osobně znát a posuzovat stranu podle těch, kteří ji v jeho okolí reprezentují. Může se ztotožňovat se základními cíli strany a konfrontovat je s ostatními stranami. A není při tom odkázána jen na popularitu či negativní obraz, které vědomě, záměrně a v masovém měřítku vytvářejí sdělovací prostředky. Pokud to ovšem nejsou strany, které moc členů nemají a vznikly jen díky podpoře těchto sdělovacích prostředků. Výjimku tvoří tzv. radniční strany, složené z oblíbených lékařů, učitelů či advokátů. které ovšem správa města moc nezajímá, a tak nechávají vládnout ty, které zajímají městské investice. Každá demokracie, tedy i ta přímá, se tváří jakoby byla demokracií pro všechny. Je to vědomé a organizované pokrytectví. Nikdy v historii tomu tak nebylo.

Každá demokracie vždy sloužila těm, kteří vládli ekonomice

Pro přirozené věci se netřeba rmoutit.
Eurípidés

Přirozené a nepřirozené

Pojem přirozenost se rozšířil jako teologický termín ve snaze odůvodnit boha stejně samozřejmého jako příroda, přičemž jeho přírodní původ se nehodil. Co odporovalo bohům, bylo nepřirozené. Poté se rozšířil i do dalších oblastí společenského vědomí a stal se zaklínadlem. Každý, kdo něco požaduje či prosazuje, to vydává za přirozené, a naopak vše co odmítá, považuje za nepřirozené.

Přirozené je pouze to, co vytvořila samovolně příroda bez zásahu člověka

Pojem „přirozené“ se upevnil zejména v oblasti etiky a morálky, a také v právu, jež je jejich třídně modifikovaným výrazem. Vyvinul se v něm samostatný směr, tzv. jusnaturalismus, obhajující přirozené právo jako nadřazené právu psanému, pozitivnímu. Vychází z ideje jakési abstraktní spravedlnosti, vytýká pozitivnímu právu přílišný formalismus a oprávněně reaguje na to, že každé právo vždy může být a vždy bylo zneužito. Hájí tzv. přirozená práva člověka, která však nejsou produktem přírody, ale člověka, vybaveného vědomím.

Ani právo na život není přirozené, protože v přírodě žádné právo na život neexistuje

Přirozené je pouze pěstní právo, právo silnějšího, které je ale zákonem džungle, ne lidské společnosti. Právní naturalismus tak v dobré víře vychází z iluzí nechápaje, že i tzv. přirozená práva mohou být zneužívána stejně jako právo pozitivní. Člověk se natolik vzdálil přírodě a stal se natolik složitým, že toho v jeho životě už mnoho přirozeného není. Navíc ta nejpřirozenější věc, jakou je smrt, se mu vůbec nelíbí, stejně tak jako jeho závislost na společnosti. A tak si smrt oslazuje náboženskými představami a neuznává Einsteinův poznatek:

„Závislost jedince na společnosti je přirozené povahy“

U člověka je přirozená snaha přežít, získat obživu, přizpůsobit se podmínkám života, rozmnožit se a pečovat o potomky. S tím vším se rodí. Přirozené jsou i jeho nepodmíněné reflexy, ale také kolektivismus a altruismus, které po statisíce let jeho vývoje pomáhaly přežít ne jedinci, ale jeho rodu. Naopak nepřirozené jsou jeho reflexy podmíněné, získané lidskou činností, a také sobectví a individualismus, vypěstované až na vysokém stupni jeho vývoje v třídní společnosti.

Přirozená je snaha člověka přizpůsobit se společnosti, uplatnit se v ní a vyniknout, i odpor proti útlaku. To vše se vyvíjelo současně s ním. Nepřirozená je snaha zneužívat ke svému prospěchu druhé, protože ta se vyvinula a umožňovala některým přežít až na konci biologického vývoje člověka, v třídně rozdělené civilizaci.

Přirozená je touha člověka být roven ostatním, nepřirozená je snaha být stejný

S pojmem „přirozené“ by se mělo šetřit, a „nepřirozené“ by nemělo být nadávkou. Člověk je dialektickou jednotou obojího.

Empirie, která pohrdá jakoukoli teorií a nedůvěřuje veškerému myšlení,
vede k nejjalovější ze všech pověr.
Bedřich Engels

Racionalismus a empirismus

Po staletí se ve vývoji teorie poznání projevují v nejrůznějších podobách spory o cestu vedoucí k pravdě. O to, zda je zdrojem našeho poznání rozum nebo zkušenost. Tyto jednostranné názory jsou obsaženy v mnoha materialistických i idealistických filozofiích, řada z nich přinesla ve své době pozoruhodné výsledky, avšak žádná z nich nedokázala pochopit nesmyslnost takových gnoseologických absolutizací.

Empirismus ve všech svých podobách uznává za jediný zdroj pravdivého poznání zkušenost. To hrálo svou pozitivní roli v boji proti spekulativním idealistickým koncepcím, proti klerikálnímu pojetí přírody i společnosti. Empirismus odmítá spekulace vytvářené rozumem, avšak odmítáním rozumu vytváří spekulace nové. Zkušenost člověka není vždy stejná, a nikdy neodráží celou skutečnost, vždy jen její část, jev, a nikoli jeho podstatu. Empirismus není jen historickým názorem, je součástí celé řady soudobých filozofií, z nichž nejrozšířenější je pozitivismus.

Empirismus je jednostrannou absolutizací zkušenosti v procesu poznání

Krajní podobou empirismu je senzualismus, nespoléhající se ani na zkušenost, ale pouze na počitky. V nejkrajnější podobě pak dochází až k agnosticismu, tvrdíce, že počitky nejsou jen zdrojem poznání ale základem světa.

Senzualismus je subjektivně idealistický empirismus

Oproti empirismu racionalismus zkušenost podceňuje, a schopnost odhalovat pravdu a ověřovat ji přiznává pouze rozumu a myšlení. I racionalismus obsažený v mnoha materialistických či idealistických filozofiích byl ve své době zdrojem dílčího pokroku, avšak pravdivé poznání není schopen přinášet.

Racionalismus je jednostrannou absolutizací rozumu v procesu poznání

Nedostatky obou předchozích gnoseologických koncepcí zdánlivě překonává tzv. kritický racionalismus K. R. Poppera, který však ve skutečnosti chyby obou spojuje. Pod názvem racionalismus bojuje proti empirismu a empirismem zůstává, předstíraje že oponuje pozitivismu, vytváří jeho modernější formu.

Kritický racionalismus je soudobou formou empirismu

Dialektický materialismus absolutizace odmítá. Považuje smyslové poznání za základ, z něhož se vyvinulo poznání rozumové. Jedině obě formy ve vzájemném spolupůsobení mohou člověku poskytovat pravdivý obraz světa, vzájemně se korigovat a ověřovat. Vzájemně se podmiňují a rozvíjejí, a teprve obě společně dělají člověka člověkem. Rozum ani zkušenost samy o sobě k pravdě nedospějí.

Cesta k pravdě je dialektickou jednotou empirického a rozumového poznání

Radikalismus bez racionality je slepý, racionalita bez radikalismu je neplodná.
Autor

Racionalita a radikalismus

O racionalismu či racionalitě se ve slovnících píše, jako by se tento pojem vztahoval pouze k filozofii či teorii poznání. Ve skutečnosti je to základní princip jednání člověka, který jej odlišuje od chování zvířat. Ta se řídí pouze svými smysly, pudy, zkušenostmi a emocemi z nich vyplývajícími. Homo sapiens, tedy *„člověk rozumný“*, se řídí i rozumem, který se běžně s těmito ostatními prvky svého já dostává do rozporu. Čím větší rozum máme, tím větší tyto rozpory mohou být.

Racionalita je ovládání pudů, zkušeností a emocí rozumem

Radikalismus či radikálnost popisují slovníky tak, jako by se týkaly pouze politiky. Ale i to je jeden z principů lidského jednání. Zvíře neumí být radikální, tedy svým chováním směřovat k podstatě svého problému, ke *„kořenu věci“*. Vnímá pouze jev. Nestačí-li mu jeho pudy, zkušenosti a emoce, používá své smysly, chodí okolo, a pak uteče nebo padne. Radikalismus je pouze vlastností člověka. Je to jeho postoj k situaci.

Radikálnost vnímá jev a mění jeho podstatu

Radikalismus ani racionalita samy o sobě nevedou k úspěchu. Radikalismus může být vyvolán emocemi, které ale nemusí být dobrým rádcem. O racionalismu se říká, že potlačuje emoce. To však je iracionální. Emoce jsou nevyhnutelným doprovodem, každého vnímání i jednání. Skutečně racionální přístup emoce nepotlačuje, ale vědomě využívá. Uvádí emoce své i druhých v soulad s cílem.

Bez emocí je možné posunovat se, nikoliv cestovat

Vše, co člověk dělá, vyžaduje vůli, tedy dlouhodobé soustředění rozumu, emoci a sil k určitému cíli. K tomu je zapotřebí trpělivost a vytrvalost, které ale samy z radikalismu ani racionality nevyplývají. Jsou to další vlastnosti člověka.

Bez vůle je radikál pouhým křiklounem, racionalista rozumbradou

Žádný racionalista ani radikál nemůže dosahovat výsledků sám. Žije ve společnosti, a ke všemu ji potřebuje. Nikdy neumí všechno, a ke všemu podstatnému musí získat jiné. Ale ti mají své zájmy - individuální, skupinové i třídní. Skutečný racionalismus umí tyto zájmy sjednocovat, skutečný radikalismus je umí využívat.

Radikalismus chce dělat podstatné změny, racionalismus ví jak, a individualismus nemá s kým

Racionalita i radikalismus jsou vlastnostmi člověka. Vystupují-li pospolu v dialektické jednotě, vzájemně se kontrolujíce a doplňujíce, vedou k cíli. Samy o sobě se mohou stát pouhým posměškem.

V přílišné radikalitě může často absentovat racionalita
Jiří Valenta

Být radikální, znamená uchopit věc u kořene.
Karel Marx

Radikalismus a pseudoradikalismus

Radikalismem byly původně nazývány politické proudy, požadující zásadní společenskou změnu, zahrnující v různé míře i změnu sociálního řádu. A jak už to v politice bývá, začal být tento pojem brzy zneužíván a falšován, používán jako kamufláž i nadávka. Jako radikalismus je dnes označován každý hlasitější odpor proti stávajícímu pořádku, radikalismus bývá směšován s extremismem, a co není konformní, je pro vládnoucí politiku i jí sloužící sdělovací prostředky radikální. V této podobě pak pojem vstupuje i do společenského vědomí.

Radikalismus je politickou snahou řešit podstatu společenských problémů, odstraňovat jejich prvotní příčiny, nikoliv opravovat jev jako jejich následek

Radikalismus je tak poctivou politikou usilující o skutečnou změnu, nikoliv snahou o zachování stavu a vylepšení jeho fasády. Proto je vládnoucími silami každý radikalismus v samém zárodku špiněn, zesměšňován i potlačován. Radikalismus nelze zaměňovat s pseudoradikalismem, který je na jedné straně předstírán všemi populisty, a jindy brán vážně všemi fanatiky, voluntaristy, teroristy či „*zdivočelými maloměšťáky*“, jak to nazýval Lenin; avšak u nich je vždy jen dočasný. Radikalismus je jednota emocí a rozumu, pseudoradikalismus je bezhlavý.

Být radikální znamená být nebezpečný pro vládnoucí moc

Komunistické hnutí vzniklo jako radikální politický proud, a jako radiální se oddělilo od sociální demokracie, která svůj radikalismus ztratila. Nahradila jej snahou o zlepšení podmínek prodeje pracovní síly, zatímco komunisté usilovali o zrušení prodeje pracovní síly. My, komunisté jsme pak skutečný radikalismus ztratili během svého vládnutí, a nahradili jej pragmatismem všedního dne. Radikálními jsme byli jen ke svým odpůrcům, nikoli vůči poměrům, které jsme sami nastolili. Radiálně jsme používali některé prostředky k udržení poměrů, nikoliv k jejich změně. Zapomněli jsme na dialektiku; na to že chceme-li cokoli uchovat, musíme to měnit. Marxismus je radikální a současně humanistický, a obojí si musí uchovat.

Ztráta radikalismu znamená ztrátu podpory utlačených lidových mas

V něčem jsme se, my komunisté, poučili, v tomhle moc ne. Náš program příliš radikální není, protože kdyby byl, ze zákona nás zruší. A naše praktická politika radikalismus také postrádá. Často jsme k nerozeznání od sociální demokracie, která se radikalismu zřekla. Často jsou radikálnějšími naši odpůrci všeho druhu, většinou z krajní pravice. Jejich radikalismus o ovšem jen dílčí, podstatu moci neohrožující. Ale je to pseudoradikalismus, a může se rychle stát přijatelným pro masy lidí, může se stát materiální silou. Politická síla bez radikalismu je vhodná pouze k dočasnému udržování stávajících pořádků. K tomu je ale ochotných vždycky dost.

Bez radikalismu je politická strana zbytečná, ale má-li pouze jej, je nebezpečná; sama sobě i celé společnosti

Věřím ve společného jmenovatele lidské rasy jako živočišného druhu, i celé lidské civilizace.
Thor Heyerdahl

Rasa a rasismus

Rasy jsou zjednodušením nesmírné genové pestrosti lidstva na umělé rozdělení podle barvy pleti. Tyto změny se u velkých skupin lidí vytvářely asi 30 tisíc let; přesto zůstaly otevřenými systémy, mezi nimiž nejsou žádné genetické překážky. Tato doba byla dostatečně dlouhá na vytvoření odlišností, ale příliš krátká vznik nového druhu. Genetické rozdíly mezi tzv. rasami jsou menší než ty uvnitř.

Rasa je nevědeckým pojmem

Podmínkou vzniku biologických odlišností byla migrace malých skupin do nehostinných oblastí či výrazná změna klimatických podmínek. To neumožňovalo usazení, a tím i časné ochočení zvířectva a jeho domácí chov jako v oblastech příznivějších. Naopak některé skupiny žily v tak dobrých podmínkách, že domestikace zvěře vůbec nebyla nutná. Taková společenstva pak získala daleko pozdější zkušenosti s důsledky uzavřeného chovu, a proto později ve svých rodinách omezila incestní rozmnožování. To vedlo ke vzniku i ustálení individuálních a nahodilých rysů, odlišností označených později za rasy. Práce a oheň však postupně umožňovaly snadnější přežití, rychlý rozvoj, růst počtu lidí a jejich život ve velkých skupinách, v nichž příbuzenské množení ztratilo vliv. Rozrůzňování ras tím bylo zastaveno, neboť biologický vývoj člověka byl předstižen rozvojem sociálním.

Všechny tzv. rasy jsou produktem izolace a příbuzenského rozmnožování

Po vzniku ras dochází k dalšímu rozmnožení lidského druhu, zaplňování obyvatelných území a postupně ke zpětným kontaktům mezi rasami i k jejich vzájemnému míšení. Vědomí, které tomu bránilo, tam kde byly životní podmínky odlišné, tomu nepřekáželo, tam kde byly tyto podmínky shodné, kde již vzniklé rasy žily ve společném či blízkém prostoru, a jiný nebyl k dispozici. Tam mají i společný hospodářský život, což znovu vede ke stírání rozdílů mezi rasami, k vytváření mezistupňů - míšenců všude tam, kde jsou pro to odpovídající antropogeografické a sociální podmínky, a kde tomu nebrání náboženství, jiné konzervativní ideové systémy či uměle vytvořené sociální a politické přehrady. Tam se formuje i morálka, v níž je míšení ras běžné. Rozdíly v životních podmínkách lidí a z toho vyplývajícího vědomí jsou totiž větší než jejich biologická odlišnost. To, co rasy kdysi rozdělilo, je může opět spojovat. Tam, kde jsou rovné ekonomické podmínky, nezařazuje barva pleti nikoho do určité třídy; tam kde nejsou, je tomu naopak, a je to zdůvodňováno rasismem. Volnost, rovnost a bratrství tak nemusejí být pro každého.

Rasismus je pseudobiologický determinismus, vědecky neodůvodnitelná ideologie a politika, snažící se vysvětlovat a prosazovat nadřazenost některých etnik nad jinými. Absolutizuje nepatrné biologické rozdíly mez nimi a vymýšlí si jiné, popírá jejich rovnost a obhajuje jejich vykořisťování. Je produktem novodobého otrokářství a kolonialismu 18. století, ekonomického útlaku jedněch druhými, a poté i odporu vůči tomuto útlaku. Je to falešný odraz falešné společnosti ve vědomí lidí.

Rasismus je kosmopolitním šovinismem, neslučitelným s marxismem

Tzv. reálný socialismus neskončil na tom, čeho bylo ve prospěch pracujících dosaženo, ale na tom, čeho za celou dobu jeho budování dosaženo nebylo.
Jindřich Fajt

Reálný socialismus

Po obou světových válkách vyvolaných kapitalismem se ve světě vzedmula vlna popularity idejí socialismu. I ti, kteří s tím sovětským nesouhlasili, museli přitažlivost idejí socialismu pro široké masy uznat. U nás tak učinili Masaryk i Beneš, i když se jejich slova na toto téma nepřipomínají. K idejím socialismu a komunismu se přihlásily i široké vrstvy inteligence v celém světě, které měly nejrůznější představy o tom, jak cílů dosáhnout a jak nové poměry uspořádat.

Socialismem se počalo nazývat ledacos, byla to dobrá značka. Dokonce i Hitler neváhal svůj fašistický režim označit za „národní socialismus“. Po jeho porážce se objevilo mnoho socialismů: demokratický, skandinávský, arabský, Lybijský „zelený“, specifický čínský, eurokomunismus aj. Mnohé rozvojové země přijali socialistickou orientaci a kráčely po ní svéráznými cestami. Socialismem bylo zaštiťováno ledacos.

Ve snaze odlišit se od utopií, kamufláží i nepřijatelných metod boje za socialismus prosadilo sovětské vedení název „reálný socialismus“. Tedy skutečný, existující, nemající nic společného s voluntarismem těch, kteří se k socialismu také hlásili. Vyvolalo to kritiku zprava i zleva. I dogmatici tvrdili, že socialismus žádný přívlastek nepotřebuje, že socialismus je jen jeden.

Socialismus není a nebude jen jeden;
bude jednotný v podstatě i mnohotvárný jevem

Chybou nebyl název „reálný“, chybou byl jeho obsah, který se pod vlivem objektivních i subjektivních faktorů, vnějších i vnitřních příčin v mnohém rozešel s marxismem, opustil jeho myšlenky samosprávnosti, demokratičnosti i humanismu, a dopouštěl se hrubých, neodpustitelných chyb, které jej zdiskreditovaly. Chybou byla především absence silné zpětné vazby ve formě kritiky uvnitř komunistických stran i uvnitř společnosti. Chybou byla konformita funkcionářů, tuhý centralismus i poddajnost marxistických teoretiků, kteří místo aby na chyby upozorňovali a hledali cesty k nápravě, tak je zdůvodňovali. Socialismus tak byl sice reálný, ale neduživý.

Není chybou dělat chyby, ale vymýšlet na obhajobu svých chyb novou vědu

Každý nový pokus o vybudování spravedlivější společnosti nutně narazí na ozbrojený odpor dosavadních majitelů světa, a bude provázen bojem, o jehož počestnosti si nikdo nemůže dělat iluze. Každá revoluce plodí kontrarevoluci, a každá musí být připravena se bránit, jinak bude nemilosrdně utopena v krvi. A každá bude provázena chybami, vynucenými i nevynucenými, starými i novými. Vyhnout se tomu lze jen tím, že budeme socialismus buď předstírat jako to dělají reformní hnutí, nebo o něm jen snít, jako eurokomunisté.

Jen kavárenští socialisté a komunisté se naivně domnívají,
že oni by chyby nedělali

Celek nelze pochopit z jeho částí, ale ze vztahů mezi nimi.
Autor

Redukcionismus a holismus

Svět je složitý, a člověk jej svým vlastním počínáním činí ještě složitějším. K poznávání světa vyvinul člověk mnoho postupů, které zčásti správně odrážejí některou stránku skutečnosti, avšak často zvolený postup absolutizují, což vede k jednostrannosti, a tudíž k nepochopení pravdy. Jednou z takových krajností je redukcionismus, mající svůj kořen v antickém atomismu. Snaží se pochopit svět pouhou analýzou, rozkládající celky na jednotlivé části, a vysvětlovat jej z nich. Jak ale napsal M. Ransdorf, *„každá redukce skutečnost umrtvuje“.*

Redukcionismus absolutizuje analýzu a část

Nejde při tom jen o hmotné části, ale i o složky procesů. Takový postup je redukcí vnitřního na samostatné, odhlíží od vnitřních vztahů, omezuje se na zkoumání kvantitativních stránek a podceňuje kvalitu, vznikající vnějšími vztahy. Vše vyšší redukuje na nižší, takže např. sociologické jevy redukuje na biologické, a ty pak na fyzikálně chemické apod. Takový postup je vždy spjat s vulgárním materialismem a pozitivismem.

Redukcionismus je mechanickým materialismem

Obráceným myšlenkovým přístupem je holismus, který vznikl jako krajní reakce na omezenost redukcionismus. Sám sebe označuje za filozofii celistvosti. Snaží se vše vysvětlit z celku, považuje věci za nevysvětlitelné vnitřním. Celek chápe jako neanalyzovatelný, kauzálně nevysvětlitelný, a jeho podstatu vidí jako nemateriální.

Holismus absolutizuje syntézu, kvalitu a celek

Přeceňuje poznání kvality, kterou však vidí jako celek bez vnějších souvislosti. Podceňuje vnitřní kvantitativní stránky a do celku vkládá mystický obsah, který jej určuje, přisuzuje mu nadpřirozené, nepoznatelné vlastnosti. Nevidí, že celek je nejen souhrnem svých součástí, ale i svých vnitřních a vnějších vztahů.

Holismus je idealistickým protikladem redukcionismu

Dialektický materialismus odmítá obě tyto krajnosti jako omezené metody poznání a výkladu světa, neboť vždy musí dospět k iluzím. Vycházejí sice stejně jako on z pochopení nekonečné strukturovanosti světa, ale jednostranně, mechanicky, zjednodušeně a nedialekticky ji vysvětlují.

Celek i část jsou jen dílčím pohledem na svět. Jeho pravdivé poznání je možné pouze při pochopení jejich vzájemného vztahu, jednoty vnitřního a vnějšího, kvantity i kvality, i dialektiky struktury a funkce, a ostatních dialektických souvislostí.

Pravdivé poznání je jednotou analýzy a syntézy; je pochopením dialektiky světa

Sotva lze popřít, že ty nejobecnější základy nejvyšší nervové činnosti jsou u vyšších živočichů a u lidí stejné. Mechanismus podmíněných reflexů je u člověka stejný jako u psa.
Ivan Petrovič Pavlov

Reflex podmíněný a nepodmíněný

Reflex, to je odraz, univerzální vlastnost přírody, jejíž každá část je schopna reagovat na vnější podněty, a každý celek i na podněty vnitřní. Přerůstání kvantitativních změn ve změnu kvality je toho důkazem.

Živý organismus odráží podněty vnitřní i vnější

Zatímco tzv. nepodmíněné reflexy jsou vlastně podmíněné geneticky, tj. zprostředkovány účelným spojením tělesných orgánů, podmíněné reflexy jsou zprostředkovány pamětí, aniž by probíhaly vědomím, které ostatně živí tvorové mimo člověka nemají. Ale mají paměť, v níž se ukládají prožitky, tj. zkušenosti spojené s emocemi. Tyto individuálně podmíněné reflexy zprostředkované pamětí pak ovlivňují chování zvířat a umožňují i jejich výchovu.

Stejně to probíhá i u člověka, avšak ten do všech svých úkonů automaticky zapojuje rozum, třeba jen dodatečně, a uvědomuje si své poznatky. Může s nimi i pracovat, spojovat je, ale nemusí vždy. Jeho zvyky, návyky i dovednosti jsou souhrnem sociálně podmíněných reflexů.

Výchova dítěte i pracovníka jsou vytvářením podmíněných reflexů

V paměti uložené poznatky se učí racionálně spojovat, odráží společně nejen momentální podněty vnějšího světa, ale i dřívější uložené podněty vnitřní. Tak se učíme chodit, mluvit i myslet. Tyto procesy se po čase natolik zautomatizují, že se stávají podmíněnými reflexy, k nimž podněty dokážeme sami vyvolávat. Triviální slinění Pavlovových psů při zazvonění zvonečkem se tak stalo klíčem k pochopení daleko složitějších procesů, jejichž vyvrcholením byl vznik lidského vědomí. Každé učení, ať tělesné či duševní, je vlastně vytvářením nepodmíněných reflexů. Čím bohatší a skloubenější systém si vytvoříme, tím je vyšší naše obratnost i inteligence. A geny, zděděné po předcích, nám mohou obojí jen usnadnit nebo ztížit.

Marx umožnil lidstvu pochopit vědomí jako odraz bytí,
Pavlov odhalil mechanismus, který to zprostředkuje

Pro filozofy je slintání psů málo ušlechtilým tématem, i pro ty marxistické. Pro některé moderní psychology jsou reflexy obehranou písničkou. A tak se raději věnují podvědomí, předvědomí, nevědomí, intuici, pudům, instinktům, vrozeným vzorcům chování či jiným tajemnům, a uniká jim při tom jedna prostá skutečnost, vyslovená již Pavlovem v uvozujícím citátu. Pavlov naučil psy reagovat na signály zvonku, a lidé se naučili dávno před tím reagovat na signály pojmů. Nejen první, ale i druhou signální soustavou. To je klíč k dialektiko-materialistické teorii poznání, k vědomí jako odrazu bytí.

Myšlení je nekonečně složitým komplexem sociálně podmíněných reflexů,
který si celý život budujeme ve své paměti, abychom ho využívali a umřeli s ním

Ti, kteří vytýkají komunistům nereformovatelnost, o ni nestojí. Nechtějí totiž změnu formy, ale obsahu. Kdyby to řekli otevřeně, tak by mi tolik nevadili.
Autor

Reformismus

V souvislosti s oportunismem a revizionismem vznikl na přelomu 19. a 20. století v dělnickém hnutí politický směr, odmítající nutnost třídního boje, socialistické revoluce a diktatury proletariátu, hlásající spolupráci antagonistických tříd a usilující cestou dílčích reforem v rámci legality transformovat společnost ve společnost "všeobecného blahobytu" a "sociální spravedlnosti". Jeho sociální základnou byly politické špičky v poslaneckých funkcích, dělnická aristokracie, stranická i odborová byrokracie a maloburžoazní vlivy v dělnickém a socialistickém hnutí. V plné podobě se rozvinul v sociálně demokratických stranách II. internacionály. Po Říjnové revoluci se přeměnil v samostatný směr v dělnickém hnutí, vystupující proti komunistickým stranám. Po 2. světové válce se oficiálně rozešel s marxismem a vyhlásil za svou doktrínu "demokratický socialismus" jako protiklad vědeckého komunismu. Jeho podstatou je politické přizpůsobování dělnického hnutí za kapitalismu novým podmínkám. Reformismus stává odrazem krátkodobých zájmů tzv. středních vrstev a obhajobou dlouhodobých zájmů buržoazie.

Reformismus je výsledkem oportunismu a revizionismu v dělnickém hnutí

Je to oficiální ideologie a politická praxe současné sociální demokracie, která přestala být radikální revoluční stranou a stala se státotvornou součástí buržoazního politického systému. Přestala usilovat o odstranění vykořisťování, a počala vytvářet podmínky pro lepší prodej pracovní síly vlastníkům výrobních prostředků. Do stejné pozice se staví i některé další strany s odlišnými názvy, ale podobnými stanovisky. Všechny tyto strany se dále hlásí k levici a používají levicovou rétoriku. Ve skutečnosti však opustily ideu sociální rovnosti, a přešly na pozice na stejné pozice jako pravice, tj. obhajobu formálně právní rovnosti lidí.

Reformismus není levicí, ale centrismem

Při své obhajobě kapitalismu tyto strany v Evropských zemích dosáhly značného pokroku při zlepšování životních podmínek pracujících. Přičítají je samy sobě, a neuznávají, že byly dosaženy nejen jejich politikou, ale především existencí SSSR a světové socialistické soustavy, jejich značný inspirující vliv musel evropský kapitalismus eliminovat neúměrným poskytování sociálních výhod pracujícím. Bylo to na úkor vykořisťovaných rozvojových zemí a současně za cenu nesplatitelného zadlužování vlastního státu i demoralizace části nezaměstnaných.

Reformismus není odpůrcem, ale údržbářem kapitalismu

Komunisté usilují bez ohledu na častou antikomunistickou rétoriku i praxi o akční jednotu i s reformními stranami v zápase za mír, proti fašismu a jiným krajně pravicovým silám. Usilují o jednotu všech demokratických sil, přičemž pozitivně oceňují některé kroky i úspěchy socialistických a sociálně demokratických stran.

Za jednotu však nelze považovat podřízení se reformismu a vzdání se vlastních cílů

Marxismus v sobě obsahuje relativismus, ale neredukuje se naň.
V. I. Lenin

Relativismus

Relativismus je pojem, zahrnující široké spektrum názorů, absolutizujících skutečnost, že vše existuje vždy jen ve vztahu k něčemu jinému a vždy jen dočasně. Bývá obsažen v mnoha filozofiích i praktických postojích, avšak zpravidla není schopen vytvořit sám o sobě ucelený, vnitřně skloubený systém, filozofii či teorii.

Relativismus absolutizuje dočasnost věcí i poznatků a jejich závislost na jiných

Teoretický relativismus zpravidla zdůrazňuje omezenou platnost poznání a v krajních podobách dochází k neplatnosti všech poznatků, tedy k agnosticismu, k neuznávání objektivity pravdy.

Praktický relativismus zpochybňuje platnost morálních či právních norem, kulturních a jiných hodnot, vytvořených v konkrétní době a v konkrétní společnosti.

Podstatou relativismu je abstraktní přístup ke konkrétním problémům

Vytrhávání jevů a procesů z konkrétních podmínek jejich vzniku a existence vede vždy k možnosti dokazovat jejich neplatnost či nesmyslnost v podmínkách zcela jiných. Jedinou obranou proti relativismu je konkrétně historický přístup. Vše je skutečně relativní, tj. existuje to pouze v konkrétních vztazích a v závislosti na nich. Avšak absolutizace tohoto faktu vede k iluzi. Nic není absolutní, ani relativnost věcí, jevů a procesů. Ani relativismus nelze absolutizovat. Relativnost věcí je jejich závislostí na věcech jiných, zcela konkrétních.

Nestačí říci, že je něco relativní, je nutno dodat ve vztahu k čemu a proč

Ve společenském vědomí i vědomí jedinců relativismus zpravidla sílí v obdobích krizí a úpadku, je jejich průvodním jevem, reakcí na ně, a pokusem o smíření se s nimi. Zpochybňování všeho bývá obhajobou neznalosti, neschopnosti a bezradnosti, nebo také špatných úmyslů.

Gnoseologickým kořenem relativismu je zpravidla subjektivní idealismus, jeho sociálním kořenem je sociální neukotvenost jedince či rozvrat společnosti

Relativismus se většinou nevyskytuje sám o sobě, spíše jako prvek jiných názorů, postojů a filozofií. Historicky se objevoval v nejrůznějších podobách, v současnosti je silně obsažen v mnoha filozofiích, zvláště v pozitivismu, pragmatismu a existencialismu.

Relativismus, stejně jako každá jiná absolutizace, je klamáním jiných, často i sebe samého

Relativismus v podstatě odmítá poznání kvůli vztahům, zatímco marxismus poznává prostřednictvím vztahů.

Roste třída, či lépe řečeno vrstva rentiérů, tj. lidí, kteří žijí ze „stříhání kupónů“, kteří nejsou činní v žádném podniku a jejichž zaměstnáním je zahálka.
V. I. Lenin

Renta a důchod

Pojmy renta a důchod bývají používány všelijak, přičemž je vlastně vždy zakrývána jejich podstata a původ. Jsou to zpravidla dlouhodobé a pravidelné příjmy. Důchod je nejširším pojmem, zahrnuje platy, zisk, úrok, daň a rentu. V nejširším pojetí do něj bývá zahrnována i mzda, což ale hrubě zkresluje jeho podstatu. Důchod je bezpracným příjmem, ať je jeho jevová forma jakákoli.

Důchod je příjmem subjektu vzniklým z práce někoho jiného

Je to nadprodukt přeměněný v nadhodnotu, rozštěpenou na různé části. Je vytvářen pouze lidskou prací. Je to nově vytvořená hodnota, která nebyla spotřebována v procesu výroby, rozděluje se v reprodukčním procesu a přerozděluje se státním rozpočtem.

Každý důchod pochází z nadhodnoty, vytvořené cizí pracovní silou.
Je příjem plynoucím z postavení ve společenských vztazích.

Renta je jednou z forem důchodu. Je vyplácena vlastníkovi jako podíl na zisku z jeho majetku, který využívá někdo jiný. Může mít podobu nájemného, pachtovného, dividend, tantiém, úroků, výnosů z dluhopisů, stálých plateb z podílu na dědictví, některých požitků plynoucích z pojištění či jinou. Jev je rozmanitý, podstata stejná:

Renta je pravidelný bezpracný příjem pocházející z vlastnictví zápůjčního kapitálu

Je součástí rozdělované nadhodnoty vytvořené cizí pracovní silou, je příjmem bez vlastní ekonomické činnosti. Pokud se stává hlavním zdrojem obživy, je její příjemce nazýván rentiérem. Či spíše byl; dnes se tohoto označení neužívá. Neboť, i když jen částečně, odhaluje pravý význam tohoto slova: příživník. Renta odvádí značnou část společenského bohatství do sféry marnotratné spotřeby a brzdí rozvoj.

Různé apologetické ekonomické teorie obhajující kapitalismus se snaží zdůvodňovat tuto formu ekonomického parazitismu. Staví na roveň mzdu jako platbu za práci a zisk v jeho nejrůznějších podobách jako platbu za kapitál, zakrývají společnou podstatu mnohotvárných jevů a především způsob, jakým vznikají v kapitalistických výrobních vztazích.

Renta v jakékoli podobě pochází z vykořisťování lidské práce

Marxismus nehanobí toto parazitování. Pouze odhaluje jeho podstatu, stejně tak jako biologie nehanobí parazity, ale jen odhaluje jejich místo ve složitých přírodních vztazích. Pokud se však parazité přemnoží a škodí to ve svých důsledcích lidskému společenství, pak je úkolem biologie nalézt způsob, jak se jich zbavit, aniž bychom poškodili celý přírodní systém.

Rentiér na rozdíl od podnikatele jenom parazituje a nenese při tom žádné riziko
Josef Skála

Reprodukce je základem života i vědomí. Avšak prosté obnovování směřuje k zániku.
Jen rozšířená reprodukce života umožňuje jeho dlouhodobou existenci.
Autor

Reprodukce prostá a rozšířená

Reprodukce je cyklus obnovování života i podmínek němu, k čemuž u člověka patří i podmínky duchovní. V důsledku tendence k rozrůzňování, která je výsledkem působení zákona negace-negace, nemůže být žádná prostá reprodukce věčná. Má-li se opakovat, musí se kvantitativně i kvalitativně měnit. Prosté opakování by spotřebovalo životní podmínky a vedlo k zániku dané entity. Reprodukce živých organismů se přizpůsobuje měnícím se podmínkám.

Rozrůzňování přírody mění kvantitativně i kvalitativně každou reprodukci

I člověk se jako živý tvor přizpůsobuje - buď se rozvíjí, nebo vyhyne. Základem jeho života se stala práce. Tu přizpůsobuje a uživí jej, nebo nepřizpůsobuje a degeneruje. Kvantitativně i kvalitativně mění pracovní proces a současně své výrobní prostředky. Nemůže je pouze reprodukovat, musí je rozvíjet. To je jeho způsob života. Současně s tím reprodukuje své poznání, avšak ne na stejné úrovni, musí jej stejně jako své prostředky kvantitativně i kvalitativně rozšiřovat.

Základem přežití lidstva je rozvoj jeho výrobních sil

V procesu výroby člověk utváří a reprodukuje své výrobní vztahy. Ani zde však nemůže jít o prostou reprodukci. S novými výrobními silami je nucen vstupovat do nových výrobních vztahů, a to vše dohromady mění celou jeho společnost. Nemění-li, společnost degeneruje. A protože výrobní síly a výrobní vztahy jsou ekonomickou základnou, nutně se při tom mění i ostatní společenské vztahy, které musí být s touto základnou v souladu, aby umožňovaly její využití, vytváření nadproduktu a rozvoj.

Změna materiálních podmínek života si vynucuje změny v organizaci společnosti

Všechny tyto změny v životě člověka nutně vyvolávají i změny v jeho potřebách a zájmech. Uspokojení jedné potřeby vyvolává novou potřebu na vyšší úrovni. Pokud ne, člověk degeneruje, a to je počátek jeho zániku.

Způsobem života člověka je rozšířená reprodukce, tj. rozvoj

Existenčním základem této rozšířené reprodukce je rozšířená reprodukce výrobních sil. Bez ní by člověk nemohl rozšiřovat své poznání, společenské vztahy, ani svou spotřebu, která je toho důsledkem i podmínkou. Bez toho by člověk nemohl dlouhodobě existovat jako člověk, degeneroval by zpět do zvířecí říše, které se však už mezitím značně vzdálil. Přežívat by tak mohl jen velmi nejistě, v omezených počtech a pouze v mimořádně dobrých podmínkách. A člověku by byl jen podobný.

Prostá reprodukce neumožňuje rozvoj ani vykořisťování, tedy vznik tříd a civilizace

Z toho všeho odvodil marxismus prostý fakt, že člověk, chce-li trvale vytvářet nadprodukt, je nucen rozvíjet výrobu svých výrobních prostředků přednostně před výrobou spotřebních předmětů. Někteří ekonomové to popírají.

Historické křivdy nelze napravovat uvedením do původního stavu, tím pouze vznikají křivdy nové.
Autor

Restituce

Restituce je právní pojem znamenající návrat do předešlého stavu. Abstraktně to hezky vypadá, někdy se to může zdát i možné a spravedlivé, avšak každý návrat do minulého stavu je jen zdánlivý a částečný, neboť čas je nevratný. Vše se vyvíjí nepřetržitě, každý předchozí stav byl jen dočasný.

Restituce je vždy jen bojem zájmů o to, který předchozí stav se vezme v úvahu

Svět člověka není světem věcí, je světem jeho vztahů zprostředkovaných věcmi. Věci lze částečně vrátit do původního stavu, možná i na původní místo, avšak nikdy ne do vztahů mezi lidmi, které zprostředkovávaly a kvůli kterým existovaly.

Restituovat lze pouze majetek a moc

Avšak i majetek je relativní. Pár hektarů polí bylo kdysi majetkem, který při tvrdé práci na něm přinášel živobytí a existenční jistotu pro celou rodinu. To už neexistuje, neboť podmínky výroby a života lidí se změnily natolik, že stejných pár hektarů je už možné jen pronajmout či prodat pod cenou, a přilepšit si tak na Vánoce.

Restituce nepředává výrobní prostředky do rukou původních, ale větších vlastníků

Také moc je pomíjivá, neboť je proměnlivým vztahem v měnící se společnosti. Mění se spolu s ekonomikou, z níž vyvěrá. Velké bohatství, které bylo pramenem moci kdysi, je dnes při pokračující akumulaci, koncentraci a centralizaci kapitálu tak malé, že už jen umožňuje přiživovat se na ekonomice těch větších a jejich moci sloužit.

Církevní restituce mohou církvi usnadnit její úlohu při službě ekonomicky silným, avšak nemohou ji vrátit její středověkou vládu nad světem

Společenské vztahy nelze uvádět do minulého stavu. Člověk je neustále nucen vytvářet si vztahy nové, tak aby odpovídaly jeho životním, a především výrobním podmínkám. Staré vztahy jsou po čase nemožné.

Společenské vztahy nelze restituovat, stejně jako vraždu či nevěru

Každý pokus o navracení do předešlého stavu naráží na změněné podmínky. Může být úspěšný jen částečně a zdánlivě, ale vždy je brzdou dalšího rozvoje. Může být prosazen jen násilím vůči jiným, většinou těm, kteří už s oním „předchozím“ stavem nemají mnoho společného, kteří důvod restitucí nezpůsobili, a jimž jakýkoli krok zpět působí „v zájmu spravedlnosti“ újmu.

Žádná restituce nebyla nikdy krokem vpřed, byla jen marným pokusem zvrátit čas. A každá přinesla jiné výsledky, než se od ní očekávalo.

Restituce nebyly aktem spravedlnosti, ale posilováním moci
Autor

Dialektika dějin je taková, že teoretické vítězství marxismu nutí jeho nepřátele,
aby se přestrojovali za marxisty.
V. I. Lenin

Revizionismus

Na přelomu 19. a 20. století radikální sociálně demokratické dělnické hnutí v Evropě zesilovalo. Nebylo jej už možné přehlížet či zakazovat, bylo legalizováno, a tak se jeho vůdcové dostávali do parlamentů, nebo se stávali uznávanými novináři. To se mnohým zalíbilo. Získávali postavení podobné vyšším vrstvám, nebo alespoň naději na něj. Přijímali některé prvky života těchto vrstev a s nimi zákonitě i jejich názory. Přizpůsobovali se. Radikalismus, který je vynesl do funkcí, už jim začínal překážet. Vzdalovali se svým původním ideálům a zpanštěli. Z těchto sociálních kořenů vyrůstal v dělnickém hnutí praktický politický oportunismus, který však byl v rozporu s teorií marxismu. Nebylo lehké ji náhle odmítnout, a tak ji bylo nutné postupně přizpůsobovat a revidovat. Mezi prvními to byli němečtí sociálně demokratičtí předáci Eduard Bernstein a Karl Kautsky, a po nich následovali další. Z marxistů se stávali revizionisté, rozkládající marxismus zevnitř.

Revizionismus je teoretickým zdůvodňováním oportunismu

Revizionismus formálně zůstává na půdě marxismu, avšak vyklešťuje jeho revoluční podstatu. Odmítá třídní boj a hlásá spolupráci tříd, přeceňuje parlamentní politiku a pokojnou cestu k moci, a ve svých důsledcích přestává bojovat proti kapitalismu a chce pouze opravovat jeho největší, zjevné nedostatky. Nechce tento systém odstranit, ale jen reformovat. Formálně stojí na půdě dělnického hnutí, avšak rozkládá toto hnutí zevnitř. Ve skutečnosti je jen dočasně skrývaným antikomunismem.

Revizionismus a oportunismus zplodily reformismus

Sociálním kořenem revizionismu jsou maloburžoazní vrstvy a s nimi spjatá inteligence uvnitř dělnického hnutí. Teoretickým kořenem jsou pak omyly při hodnocení nových společenských jevů v marxistické teorii.

Aby se jakákoli věda mohla rozvíjet, musí v ní dialekticky probíhat dvě tendence: kontinuita a diskontinuita. Zatímco dogmatismus přeceňuje vnitřní kontinuitu a nedoceňuje nové jevy, revizionismus postupuje obráceně. Využívá chyb dogmatismu, podceňuje vnitřní kontinuitu a přeceňováním nových faktů ji popírá. Jeho základem je stejně tak jako u dogmatismu povrchní přístup, který se podle „počasí“ naklání napravo či nalevo. Za socialismu to bývalo často nalevo, ale sociální kořeny byly stejné: zpanštělí funkcionáři. A tak byl občas za revizionismus vydáván i jakýkoli pokus o rozvinutí marxismu. Revizionismus je kavárenské revolucionářství.

V důsledku oportunismu a revizionismu se dělnické hnutí rozštěpilo hnutí na socialistické, reformní, které dnes představuje sociální demokracie, a revoluční, které tvoří komunisté. Sociální demokracie opustila své ideály, zradila marxismus a stala se údržbářem kapitalismu.

Každé revoluční hnutí si musí dát pozor na to, aby jeho špičky nezpanštěly

Historie vědeckého a společenského vývoje nás poučuje,
že ve všech oborech vývoj se děje nejen povlovně a klidně, nýbrž revolucemi.
T. G. Masaryk

Revoluce

Kvalitativní skoky ve vývoji společnosti či poznání se nazývají revolucemi. Ty jsou Marxovými slovy *„lokomotivami dějin“*. Boří překážky dalšího vývoje, odhalují nové obzory, otevírají nové možnosti a cesty vpřed. Vždy narážejí na odpor zastánců starých poznatků či pořádků a na zájmy mocných; vždy poškozují menšinu, ale většině ve svých důsledcích slouží. Ve vývoji přírody se tento pojem neužívá.

Revoluce je vývojový skok vpřed, měnící nejen podstatu, ale i široké souvislosti

Lidstvo prožilo ohromné množství revolucí, i když je často tak nenazývá. Probíhaly a probíhají ve všech oblastech jeho života, a většinou jsou to skoky v poměru k délce života tak dlouhé, že si je jedinec ani neuvědomuje. Jedny skoky vyvolávají jiné, spojují se s nimi nebo se vzájemně dostávají do rozporů, vyvolávajících skoky nové. Často za revoluční skok považujeme jen nový objev či změnu, které trvá dlouho, než se prosadí v tak široké míře, aby to ovlivnilo život lidí.

Revoluce je stejně jako každý jiný skok procesem

Dílčí revoluce probíhají neustále. Komplexní změny společnosti vyvolané podstatnou změnou výrobních sil, vynucující si změnu výrobních vztahů, jsou méně časté. Nazývají se sociálními revolucemi, v nichž společenské vědomí předbíhá skutečnost, zatímco za normálních okolností má tendenci za ní spíše zaostávat.

Sociální revoluce je kvalitativní skok ve vývoji společnosti jako celku, měnící základní společenské vztahy v důsledku rozvoje výrobních sil

„Revoluce se nedělají úmyslně a libovolně, nýbrž všude a v každé době byly nutným důsledkem okolností zcela nezávislých na vůli a vedení jednotlivých stran i celých tříd“, napsal kdysi Marx. Na jiném místě to charakterizoval slovy: *„Na jistém stupni svého vývoje se materiální výrobní síly společnosti dostávají do rozporu s existujícími výrobními vztahy, nebo - což je jen právní výraz toho – s vlastnickými vztahy, uvnitř nichž se dosud pohybovaly. Z forem vývoje výrobních sil se tyto vztahy mění v jejich pouta. Nastává pak epocha sociální revoluce.“*

Sociální evoluce nelze dělat libovolně, je to řetězová reakce, ke které musí být podmínky; bez nich je každý revoluční pokus jen nezodpovědným sociálním hazardem. Objektivní podmínkou je revoluční situace, charakterizovaná Leninem: *„Je to stav, kdy „utlačující už nemohou postaru vládnout a utlačovaní postaru žít“*

Avšak musí být splněna i subjektivní podmínka, kterou je existence hegemona, tj. takové síly, která dokáže sjednotit úsilí mas a zvrátit výsledky revoluce v jejich prospěch. Jinak se najde jiná síla, která prostřednictvím mas zvítězí. Každá revoluce však zboří i leccos, co bylo životaschopné, a to pak musí těžce napravovat.

Revoluce se nedělají s pomocí zákonů, nedělají je revolucionáři, ale lidové masy

Romantismus je citovým rozchodem rozumu s realitou.
Autor

Romantismus

Vždy, když se společnost nadchne novými nadějemi, dochází po čase ke zklamání její části nad skutečnými výsledky. Bylo tomu tak i po vítězství buržoazních revolucí, kdy heslo „Volnost, rovnost, bratrství“ zůstalo nenaplněno a staré formy útlaku se změnily v nové; feudální okovy nabyly ekonomickou podobu a neúspěšní byli rozčarováni. Z toho vznikal myšlenkový a umělecký směr nazývaný romantismem. Odrážel prohloubení protikladů mezi individuem a společností, ideálem a skutečností. Jeho prvky však byly ve společenském vědomí obsaženy daleko dříve; objevovaly se, když se dostavilo zklamání z nové sociální skutečnosti.

Romantismus je iracionální, emocionální reakcí části zklamané společnosti. Je únikem do světa fantazie, idealizované minulosti, nebo do vzdálených zemí.

Romantismus je reakcí na soudobé události, jakými bylo nastolení kapitalismu, napoleonské války, Velká francouzská buržoazní revoluce a vznik národně osvobozeneckých hnutí. Na dobu, ve které peněžní vztahy rozhodují o všem, ve které se lidé dělí podle majetku. Osvícenský optimismus pokroku vystřídalo zoufalství bezmoci a odhodlání k marné oběti. Romantičtí hrdinové jsou silní jedinci, vyznačující se vášnivou citovostí. Člověk se cítí osamělý; chce se uplatnit, ale stojí proti celému světu, proti organizované a mocí vybavené společnosti, a jeho vzpoura končí nezdarem. Romantik se pokouší podrobit si svět podle své představy revoltou proti společnosti, jejím zákonům a konvekcím. Jeho myšlení je subjektivistickým a individualistickým chápáním světa, které reaguje na nové sociální poměry.

Stavebními kameny romantismu jsou cit a individualita prožitku

Není to jen myšlenkový, umělecký a filozofický směr, je to i životní styl a snaha o přetvoření světa nerealistickými prostředky, která se odráží v revolučním romantismu. Romantici se bouří proti konvencím a zákonům, stávají se vyděděnci, zbojníky, vězni, žebráky, tuláky a poutníky. Žijí podle svých idejí a dávají na vědomí svůj nesouhlas s uspořádáním světa.

Romantismus, přestože jeho éra v umění skončila, není ohraničen časem. Projevoval se jako idealizace feudalismu v pohádkách, první republiky v propagandě, vnějšího kapitalismu za socialismu. Dnešní názory „*to by se na Západě nemohlo stát*“ uvnitř části pravice, idealizace poměrů za socialismu uvnitř části levice, upírání nadějí k Rusku, Číně či jinam jsou také romantismem, stejně jako vášnivé snahy o jakoukoli změnu poměrů ihned, aniž jsou k disposici reálné prostředky.

Dnešními romantiky jsou anarchisté, teroristé, pseudorevolucionáři, ultralevičáci, nacionalisté, squatteři, fotbalový výtržníci, žoldáci i mystici. Ti pasivnější volí spíše citem, než rozumem, nově vznikající politické strany v bláhové naději, že přece jen budou lepší. Romantici jsou i ti, kteří utíkají k idejím utopického komunismu.

Každé úsilí o přetvoření světa má své romantiky, ti však svět k lepšímu nepřetvoří

Skutečným obsahem proletářského požadavku rovnosti je požadavek odstranění tříd.
Každý požadavek rovnosti, který jde za to, končí nutně v absurdnu.
Bedřich Engels

Rovnost a nerovnost

Lidstvo vzniklo v prvobytně pospolné společnosti, v níž si byli všichni rovni. Své místo ve skupině si jednotlivci postupně vytvářeli pouze na základě svých schopností a výsledků svého počínání ve prospěch druhých. Také dnes se jedinci rodí jako rovni ostatním příslušníkům své rodiny, a tuto svou rovnost mohou v normálně fungující rodině ztratit pouze vlastním zaviněním.

Rovnost byla přirozeným stavem člověka.
Je to shoda v podstatném, a tím je pro člověka zdroj obživy.

Při rozpadu prvotní pospolitosti však tato rovnost zanikala. Vznikaly třídy, jejich existence už jakoukoli rovnost znemožňovala. Bezprostřední výrobci vlastnili pouze svou vlastní pracovní sílu, a sami byli majetkem těch, kteří si výsledky jejich práce přisvojovali. Rovnost a nerovnost mají ekonomický základ. Celé dějiny lidské civilizace jsou dějinami boje o získání rovnosti či uchování nerovnosti. Za největší vymoženost civilizace je dnes vydávána ekonomická nerovnost, doplněná formální rovností před zákonem, která je stejnou fikcí, jako rovnost lidí před bohem.

Nerovnost je produktem třídní společnosti, dědičným spolu s výrobními prostředky

Rovnost neznamená stejnost. Lidé jsou rozdílní fyzicky i psychicky, mají ve společnosti odlišnou úlohu, vykonávají rozmanité činnosti a mají nestejné potřeby a zájmy. Ani naše děti, ačkoli jsou si rovny, nemohou být stejné.

Odlišnost lidí je přirozeným stavem, stejně jako jejich rovnost

Přehlížení odlišnosti lidí je rovnostářstvím, které nemá nic společného s marxismem či komunismem. Představy o společenství stejných lidí jsou nesmyslem, který při praktické realizaci vede vždy k potlačování a odporu druhých.

Rovnost je uskutečnitelná, rovnostářství nikoli. Rovnost je dcerou revoluce.

Vztah k rovnosti byl vždy dělítkem mezi pravicí a levicí, bez ohledu na to, jak byly tyto směry ve své době nazývány, nebo jak se samy nazývaly a co hlásaly. Důležité bylo vždy to, co prakticky uskutečňovaly. Zatímco jedni v nejrůznějších formách o rovnost bojují, druzí tyto snahy potlačují. Na obou stranách jsou vždy nesmyslné absolutizace, vedoucí k rozvratu společnosti a zločinu. Komunismus je hnutím za odstranění nerovnosti lidí, tedy za odstranění tříd. Nerovnost nelze odstranit zaváděním nerovnosti jiné, ani umělým zestejňováním lidí.

Komunismus nemůže být společností lidí s rovnými potřebami a spotřebou.
Může být pouze společností lidí s rovným přístupem k uspokojování odlišných potřeb.

Demokratická rovnost nepřipouští sociální šlechty.
T. G. Masaryk

S rozdíly v rozdělování se objevují třídní rozdíly. Společnost se dělí na třídy privilegované a poškozované, vykořisťující a vykořisťované, vládnoucí a ovládané.
Bedřich Engels

Rozdělování

Vše, co společnost vyrobí, se rozděluje. Rozdělování je součástí reprodukčního procesu, v němž cyklicky probíhají jednotlivé, od sebe neoddělitelné fáze: výroba, rozdělování, směna a spotřeba. Původně se rozdělovaly pouze výrobky samy, avšak se vznikem nadproduktu, obchodu čili směny, tříd a peněz představujících hodnotu, se počala rozdělovat především tato hodnota, a teprve jejím prostřednictvím výrobky. Následně je ale vytvořená hodnota přerozdělována prostřednictvím daně a státního rozpočtu.

Rozdělování výsledků práce je důsledkem rozdělení výrobních prostředků

Vychází z výrobního způsobu, určuje politiku a je určováno politikou. Zatímco v prvotní pospolitosti řídily rozdělování výrobků tradice, vytvořené celou společností, v třídní společnosti rozhoduje o rozdělování vlastník výrobních prostředků. Rozdělování je nedílnou součástí výrobních vztahů, jimž musí odpovídat.

Vytvořená hodnota se rozděluje na mzdu, pocházející z nutného produktu, a zisk, rentu, daň a úrok, jež jsou rozdělováním nadproduktu. To vše dohromady tvoří prvotní důchod společnosti. Rozdělováno může být pouze to, co bylo vyrobeno, a musí být rozděleno vše, co bylo vyrobeno. Rozdělování je tedy přímo závislé na výrobě a zpětně ji ovlivňuje. Ekonomicky je na výrobě zainteresován ten, kdo z rozdělování nejvíce získává, tedy ten, kdo vykořisťuje bezprostřední výrobce.

Způsob rozdělování je politickým faktorem reprodukčního procesu

S rozdělováním vycházejícím ze soukromého vlastnictví výrobních prostředků vznikla politika, tedy boj o to, jakým způsobem bude rozdělován vytvořený nadprodukt, a hlavně v čí prospěch bude rozdělován. Lidstvo po zániku prvotní pospolitosti objevilo pouze tři způsoby rozdělování.

1. Podle vlastnictví výrobních prostředků, což bylo základem otrokářského, feudálního a kapitalistického způsobu výroby. Tento princip byl a je akceptován utlačovanými jen potud, pokud jim poskytuje relativně postačující zdroje obživy.
2. Podle množství, kvality a společenského významu vykonávané práce, což byl ne zcela důsledně dodržovaný princip reálného socialismu. Byl s reptáním uznáván většinou společnosti, a ono reptání neustalo ani po jeho zrušení restaurovaným kapitalismem.
3. Podle potřeb, což je předpokládaný princip dosud nikde neuskutečněného komunismu. Bývá odmítán jako nerealizovatelný těmi, kdož nerozlišují mezi potřebami a přáními, ale i oni jej vyžadují při každém ulehnutí v nemocnici.

Rozdělování výrobních prostředků a výsledků práce je předmětem politického boje. Ať se v něm kdokoli zaštiťuje jakkoli vznešenými ideály, nakonec vždy jde jen o podíl na společensky vytvořeném nadproduktu.

Rozlišení a zobecnění jsou procesy, kterými začíná poznávat kojenec i vědec.
Autor

Rozlišení a zobecnění

Rozlišování a zobecňování, nebo též distinkce a generalizace, jsou dvě základní funkce každého poznání. Vznikají už na nízkém stupni vývoje živého organismu, který, chce-li přežít, musí rozlišovat užitečné a nebezpečné, příjemné a nepříjemné, stravitelné a nestravitelné. To ještě není vědomí, rozum či myšlení; je to jen nezbytný předpoklad, ze kterého se může jakékoli poznání vyvíjet dále, jsou-li splněny předpoklady další. Nižším formám života musí postačit jen nepodmíněný či podmíněný reflex, vyšší formy už disponují emocemi a pamětí, a jen u člověka za spolupůsobení práce, společnosti a řeči může z těchto dvou poznávacích funkcí složitými cestami vznikat vědomí.

Rozlišení a zobecnění jsou první formou odrážení skutečnosti živým organismem

Rozlišování v procesu poznání slouží jen k základní orientaci. U forem života nižších než člověk probíhá pouze instinktivně. I rostliny musejí rozlišovat světlo a tmu, teplo a chlad, vláhu a sucho, mají-li přežít. Také v živočišné říši se rozlišuje, např příbuzný a cizí druh či jeho pohlaví. Řada druhů rozeznává vlastní potomky, hnízdo či stálého partnera. K tomu už je zapotřebí rozvinutá paměť, která je nutná i k jednoduchému zobecňování. Ale stále to má jen podobu nepodmíněných a podmíněných reflexů.

Rozlišení poznává nejprve formu a teprve poté obsah. Obojí přiřazuje k poznatkům již dříve získaným. Seskupuje podobné, a tím dochází k prvotnímu, jednoduchému zobecnění. Avšak stále to ještě není vědomí, je to jen biologicky podmíněné účelné chování. Teprve tehdy, když z onoho zobecnění vznikají pojmy, jsou položeny první stavební kameny vědomí. Jeho základem je, že přestáváme rozlišovat pouze formu a obsah, tedy jev, počínáme hledat podstatu a začínáme zobecňovat ne podle jevu, ale právě podle té podstaty.

Až operace s pojmy jako se zobecněnými podstatami jsou nejen účelným chováním, ale vědomím

Rozlišování ani zobecňování samy o sobě člověku nestačí k poznání. Oba procesy probíhají souběžně, ale i spolu s ostatními poznávacími procesy. Znamená to, že se jich zúčastňuje rozumové i smyslové poznání, paměť i emoce, vrozené a získané instinkty. Oba procesy jsou podmíněny nejen schopnostmi či materiálními podmínkami, ale i společenským postavením poznávajícího subjektu, tedy jeho potřebami a zájmy.

Čím přesnější je rozlišování jevů podle jejich podstaty, tím přesnější může být proces zobecňování. Čím více člověk rozlišuje podle jevu, tím častěji nahrazuje pravdu iluzí, tzn. že zaměňuje podstatné s podobným.

Nejčastější chybou člověka je zbrklé rozlišování a zobecňování

Každé působení jest potýkání mezi dvěma věcmi.
František Palacký

Rozpor a jednota

Každý odraz vzniká v rozporu, je jeho výsledkem. Rozpor je vlastně střetem pohybů, nejen mechanických, ale všech existujících. Je konfliktem změn. A protože se mění vše, a přitom vše vzájemně souvisí, je rozpor univerzální vlastností všeho.

Rozpor je způsobem existence všeho

Každý rozpor má nejméně dvě stránky, dva protiklady, to je střetávající se pohyby, tendence, působící proti sobě a vzájemně se jakoby vylučující, potírající. V běžném vědomí chápeme rozpor jako cosi špatného, škodlivého, zničujícího. Ve skutečnosti je rozpor především konstruktivní, neboť vše zdánlivě rozporné ve skutečnosti vytváří jednotu. A naopak vše zdánlivě jednotné je vytvořeno rozporem. Nic existujícího není bezrozporné. Tam, kde vnitřní rozpory mizí, přestává věc či jev existovat a stává se něčím jiným, s jinými rozpory.

Každá jednota je tvořena rozpory, vytvářejícími souvislosti a tím ji sjednocujícími

Chceme-li pochopit cokoli, musíme nalézt ony protikladné stránky, vytvářející jednotu. Hlavními jsou vždy rozpory vnitřní, od nich musíme začít zkoumat. Myšlením můžeme vyjmout jednotlivé protiklady, studovat je samostatně, ale poté je musíme vrátit do onoho rozporu a zkoumat je ve vzájemném působení. Rozpor, to je abstrakce vytrhávající dva protiklady z nekonečného svazku vztahů, z nichž některé jsou hlavní z hlediska účelu, který zkoumáme.

Vnitřní rozpory nejsou osamoceny. Vznikají přerůstáním vnějších rozporů dovnitř jevu. Chceme-li pochopit jev, musíme začít vnitřními rozpory, a pak hledat, jak byly vnitřní rozpory utvářeny těmi vnějšími. Začneme-li obráceně, zůstanou nám skutečné, tj. vnitřní příčiny všeho skryty za rozmanitějšími vlivy vnějšími.

Vnější rozpory jsou důležité tím, jak přerůstají do rozporů vnitřních

Vnitřní i vnější protiklady mezi sebou bojují a tento boj vytváří jednotu. Podle toho, jak je silnější jeden z protikladů, se věc mění. I věci zdánlivě klidné, se vždy skládají z pohybů. Klid spočívá v tom, že se protikladné pohyby zatím vyrovnávají, boj protikladů je dočasně nerozhodný a energie obou pohybů je ukryta uvnitř.

Klid, to je dočasná rovnováha rozporů, akumulovaný pohyb

Jakmile jeden z protikladů začíná vítězit, věc se začíná měnit. Protikladů vždy existuje více současně, jsou hlavní i vedlejší, podstatné i nepodstatné, silné i slabé. Avšak vzájemně se prolínají, potírají i spojují, tím se mění jejich intenzita a vývoj daného jevu. Výsledkem je nový pohyb - odraz vedoucí k celkové změně. Pochopit jakoukoliv změnu je možné jen z protikladnosti minulého.

Rozpor je zdrojem jakéhokoli vývoje a každého pohybu, neboť každý pohyb je odrazem pohybů předchozích

Usilujeme o společnost, kde všestranný rozvoj každého jednotlivce bude podmínkou rozvoje všech.
Karel Marx

Rozvoj

Pod pojmem rozvoj je vždy chápáno soustavně zlepšování, zdokonalování stavu věcí. V přírodě probíhá živelně, za cenu obrovských ztrát, a pouze jako převládající, jen dlouhodobě postižitelná tendence.

Stejně tak se ve svých počátcích rozvíjel i člověk. Jeho postupně rozvíjející se vědomí však záhy počalo ovlivňovat a urychlovat jeho rozvoj, avšak ztráty vznikající živelností příliš neodstraňovalo, v některých fázích, například ve válkách, je dokonce zvyšovalo. Člověk byl nucen ke svému rozvoji svým rozvojem. Čím více se totiž rozvíjel, tím více spotřebovával a devastoval své životní prostředí, tím více musel měnit způsob jeho využívání, a tím více se rozvíjel. Rozvoj na jedné straně vždy urychluje rozvoj na straně jiné. Lidé a jejich skupiny nedostatečně se rozvíjející v důsledku působení přírodního výběru rychleji vymírali.

Opakem rozvoje člověka není stagnace, ale degenerace

Základem rozvoje člověka se stal rozvoj schopnost lépe využívat a měnit způsob využití svých zdrojů, tedy rozvoj výrobních sil, který umožňoval a vynucoval rozvoj všech ostatních stránek jeho života.

Rozvoj výrobních sil je způsob i podmínka existence člověka

Čím rychlejší byl rozvoj, tím rychleji spotřebovával člověk své zdroje, a tím více komplikací musel řešit. Čím byl pomalejší, tím méně vyžadoval dlouhodobé, komplexní plánování, a umožňoval řešení problémů teprve tehdy, když nastaly.

Nadměrný, jednostranný a neplánovaný rozvoj vede k degeneraci společnosti stejně tak, jako její stagnace

Rozvoj jedněch skupin však často probíhal na úkor skupin jiných. Vedl k odnímání životních zdrojů slabším, k jejich podřizování a vykořisťování, což vždy nakonec vedlo k válkám a vnitřním bouřím, které ve svých důsledcích rozvoj brzdily či dokonce zastavovaly. Vedly k zániku vyspělejších civilizací, přičemž se pokrok začal prosazovat jinde či jinak.

Nerovnoměrnost rychlého rozvoje je dnes největší globální hrozbou

Poznání těchto prostých skutečností, vyplývajících z historie, vedlo ke vzniku marxismu, který chce odstranit nerovnoměrnost vývoje způsobenou soukromým vlastnictvím výrobních prostředků, a z něho vyplývající živelností výroby i příkrých vnitřních a vnějších rozdílů. O sto let později počaly vznikat i teorie trvale udržitelného rozvoje, které však nespatřují základní příčinu budoucích hrozeb v soukromém vlastnictví výrobních prostředků, a řešení hledají pouze v regulaci rozvoje.

Přežít, znamená zvládnout odpovídajícím způsobem svůj vlastní rozvoj

Nejobecnější zákony rozvoje i úpadku jsou totožné.
Autor

Rozvoj a úpadek

Zákony dialektiky, stejně tak dialektické kategorie, které jejich působení podrobněji objasňují, se nejobecněji zabývají vývojem. Tento pojem někdy bývá zaměňován s pojmem „rozvoj“, který však charakterizuje jen jednu fázi vývoje. Co je schopno rozvoje, existuje, co schopno není, zaniká; a to je také součástí vývoje.

Rozvoj je předpokladem i důsledkem úpadku a naopak

První dialektický zákon zkoumající jednotu a boj protikladů chápe jednotu jako proces, v němž vzájemné protiklady, tj. pohyby, oscilují okolo své rovnováhy, vyrovnávají se, čímž onu jednotu vytvářejí. Je to proces, v němž okolo rovnováhy oscilují i hmota a její pohyb, čímž dosahují své jednoty. Jakmile jedno či druhé výrazně převáží tím, že jej v důsledku vnějších rozporů přerůstajících do rozporů vnitřních zásadně ubývá či přibývá, mění se rozpor vnitřní a vytváří se zcela nová jednota. Lhostejno, probíhá-li to na vzestupné či sestupné vývojové linii.

Rozpory jednotu udržují i mění ve všech fázích existence jevu

Také vztah kvantity a kvality, kterým se zabývá druhý zákon dialektiky, zkoumá způsob vývoje. Platí při vzestupné i sestupné vývojové linii. Kvantita měnící se v obou směrech přetváří strukturu dané entity, ta mění její funkci, a tím vytváří jinou kvalitu. Přibývání či ubývání pohybu nebo hmoty v důsledku vnějších rozporů existujícího celku a jejich přesouvání do celků jiných jsou zdrojem kvalitativních změn bez ohledu na existující vývojovou fázi; jsou zdrojem vzniku i zániku, rozvoje i úpadku. Změna obsahu mění formu v procesech konstruktivních i destruktivních.

Kvantita přerůstá v kvalitu při rozvoji i úpadku

Třetí vývojový zákon, hledající převládající směr vývoje, se nezabývá žádným konkrétním procesem, jak bylo v minulosti občas chybně vykládáno. Hledá tendenci platnou pro celý svět, v němž žijeme. Popisuje, jak je negace základem vývoje, a jaké má důsledky to, že negace bývá často znovu negována. To, že žádný vývoj není návratem ke starému, ale nanejvýš dílčím návratem určité stránky ve zcela nových podmínkách, což vede k tomu, že se svět přes všechny stagnace a zvraty převážně vyvíjí směrem od jednoduššího ke složitějšímu, od méně organizovaného k organizovanějšímu. Ale vždy jen cestou negace něčeho dosavadního. Přežívá jen to, co je schopno rozvoje v měnících se podmínkách.

Negace negace nevylučuje rozvoj ani úpadek, ale popisuje jejich vztah

Úpadek, zánik, rozpad, destrukce, negace či konce nemají své vlastní vývojové zákony. Probíhají podle nejobecnějších zákonů dialektiky. Vztahují se na ně i poznatky, objasňované dialektickými kategoriemi. Možnost a skutečnost, nutnost a nahodilost, příčina i účinek, obsah a forma, podstata i jev, obecné a jednotlivé jsou pojmy objasňující vývoj ve všech jeho fázích či podobách. Specifické zákony sestupné linie vývoje nemůže hledat dialektika; ty si každé prostředí vytváří samo.

Řád je chaos, v němž se vyznáme.
Autor

Řád

Vše, co člověk vidí, se mu jeví jako nepřehledný chaos, zmatek, nepořádek či neurčitost, v nichž se nevyzná. Často trvá velmi dlouho, než kdesi uvnitř či navenek objeví určitý řád, zákonitost či principy, podle nichž vše probíhá. Ohromné množství prvků, jejich pohybů a rozporů, kauzálních i jiných vztahů, nutností a nahodilostí, možností a skutečností je nutné rozklíčovat. Čím je onen jev složitější, tím déle to trvá; u mnoha jevů se k pochopení jejich řádu ještě nedopracovala ani věda.

Chaos je zdánlivá absence systému

Nepřehledně chaotický svět však má svůj řád. Ne proto, že by mu jej někdo dal, ale proto, že si jej každým okamžikem vytváří a přeměňuje sám. Každé prostředí si vytváří své vlastní zákony, tj. obecné, nutné, podstatné, relativně stálé a opakující se vztahy, které se vzájemně modifikují s ostatními zákony jiného stupně obecnosti, se projevují jako zákonitosti.

Neexistuje prostředí, které by nemělo své vlastní zákony a zákonitosti

V živé i neživé přírodě, ve společnosti i v myšlení působí mnoho známých zákonů, a další ještě nebyly poznány. Studujeme-li problém příliš zblízka, nebo z nadměrné vzdálenosti, příliš krátký nebo dlouhý časový úsek, řád nám uniká.

Řád vzniká z chaosu a chaos plodí

Vytváří se pohybem a pohybuje se, vzniká z rozporů a je rozporný, je výsledkem změn a je proměnlivý, pramení z nutnosti i nahodilosti, a je nutný i nahodilý zároveň. Je formován vnějším i vnitřním, kvantitativními i kvalitativními změnami, a při vývojových skocích se jeví jako chaos.

Chaos a řád existují v dialektické jednotě

Metafyzika řád absolutizuje, relativismus jej relativizuje, dogmatismus jej považuje za neměnný. Každý, kdo objeví nějaký řád, jej povyšuje nad řády ostatní. Čím užší specialista, tím častější je u něj tendence vnucovat celému světu řád prostředí, které zkoumá. Ale svět se nedá. Matematické a fyzikální teorie entropie i abstraktní konstrukce jsou užitečným nástrojem poznání, avšak samy o sobě svět nevysvětlí, stejně jako žádná věda sama bez ostatních. Každá jen napomůže.

Vše má svůj vlastní řád; jenže často neodpovídá našim potřebám a zájmům

Už pominuly doby, kdy vládnoucí náboženská ideologie bránila v zájmu mocných pravdivému poznání řádu v přírodě. Avšak pochopit řád panující ve společnosti je stále nebezpečné. A tak se tomu mnohé společenské vědy brání a přestávají tak být vědami. Svět ale nezávisle na nich spěje od nižšího k vyššímu, od jednoduššího k složitějšímu, od méně organizovaného k organizovanějšímu, a to je jeho řád. Nekonečné množství stagnací a zvratů na tom nic nemění.

Vše, co zapadá do našich představ vyplývajících z našich potřeb a zájmů, označujeme jako řád.
Opakem tohoto slova je „neřád“.
Autor

Řád světa a „Nový světový řád“

Všemu, co člověk dělal, se snažil vtisknout nějaký řád. Nemohl si jej vymýšlet libovolně, musel se podřizovat zákonům přírody a využívat jejich působení, jinak by mu nic nefungovalo. Vždy, když se mu podařilo přizpůsobit se těmto zákonům a uspokojit přitom své potřeby a zájmy, domníval se, že vytvořil řád věcí. To byla iluze, neboť tento řád nebyl produktem jeho vědomí, ale produktem přírody.

Člověk nevytváří řád svého světa, pouze jej objevuje

Jakmile člověk podlehl iluzi, že vytváří řád všeho, co dělá, počalo mu vrtat hlavou, kdo vytváří řád toho, co v přírodě vzniká a existuje samo nezávisle na jeho vědomí. Počal hledat vědomí vyšší, než je to jeho, a vznikli všemocní bozi určující řád světa. Vznikl idealismus.

Idealismus hledá řád světa jinde než v přírodě

Každý řád vzniká jako výslednice působení přírodních zákonů, uplatňujících se v daném prostředí. I tyto zákony a jejich spojení, tj. zákonitosti, se rodily samy. Každé nové prostředí či nový produkt přírody, jakmile vzniknou, si je vytvářejí. Nepotřebují k tomu vědomí člověka či bohů, neboť zákony, zákonitosti a řád jsou existujícími vztahy, které ve složitých rozporech nakonec zvítězí a převládnou jako funkční. Každý řád vzniká v boji protikladů. Platí to o prostředí přírodním i společenském. Prostředí, které si svůj funkční řád nevytvoří, je neschopné existence, zaniká, a z jeho trosek vyrůstá řád nový.

Člověk nemůže měnit řád věcí, avšak může měnit prostředí, v němž vzniká

Nový světový řád, jako idea jednotné vlády, vznikající po druhé světové válce, není ničím novým. Už Lenin měl představu o tom, že svět všude fungovat jako jedno velké družstvo. Jeho myšlenka vycházela na jedné straně z pochopení Marxova objevu dialektiky rozšiřování výrobních sil vynucujícího si rozšiřování výrobních, a tím i ostatních společenských vztahů, a na druhé straně z pochopení potřeb a zájmů nejširších vrstev lidí, chtějících důstojně přežít. Ideje „Nového světového řádu“ také vycházejí z dialektiky výrobních sil a vztahů, i když o tom nemluví, avšak na druhé straně reprezentují zájmy nikoli mas výrobců, ale velkých vlastníků, jimž by jednotná světová vláda vyhovovala. Řídili by ji tak, jak dnes řídí stovky vlád menších, a bylo by to pro ně jednodušší. Zjevně i skrytě takový řád reagující na procesy globalizace ve zjevných i skrytých rozporech vzniká.

Ideje nového světového řádu odrážejí existující prostředí, tj. globalizovaný kapitalismus, a zájmy velké buržoazie, v tomto prostředí vládnoucí. Jsou proto objektivní, a tudíž v tomto prostředí realizovatelné.

Marxismus nehodlá měnit zákonitosti a řád daného kapitalistického prostředí; chce toto prostředí zrušit a nahradit lepším

Rozvoj práce nutně přispíval k tomu, že sbližoval členy společnosti, poněvadž se častěji vyskytovaly případy vzájemné podpory, společné součinnosti a probouzelo se vědomí užitečnosti této součinnosti pro každého. Zkrátka nastávající lidé došli až k tomu, že si navzájem měli co říci.
Bedřich Engels

Řeč

Předchůdce člověka se kdysi, stejně jako ostatní živočichové, dorozumíval všelijak. Vábivé i varovné posunky a skřeky k tomu postačovaly. Řeč nemohla vzniknout dříve, než byl donucen změnami svého životního prostředí čerpat své zdroje obživy z přírody jinak, než pro něho bylo přirozené, než začal přírodu přetvářet, tedy pracovat. To neuměl jinak než ve společnosti, v níž žil, tedy společně s ostatními. Řeč jako produkt jednotlivce je absurdnost, stejně tak jako produkt zahálky.

Řeč je produktem práce ve společnosti

Řeč je stejně tak stará jako vědomí, je to praktické vědomí existující i pro jiné lidi. K jejímu vzniku, tedy k přeměně jednoduchých, neartikulovaných skřeků v artikulovaný jazyk, vytvářející určitý systém, docházelo postupně asi před sto tisíci lety.

Vědomí a řeč vznikaly v dialektické jednotě společně

Řeč umožňovala rozvoj vědomí jen do té míry, do jaké byla sama rozvinuta, a naopak vědomí se rozvíjelo podmíněně s rozvojem řeči. Obojí se rozvíjelo současně s rozvojem práce, který umožňovalo, a který byl současně výsledkem rozvoje řeči.

To vše se mohlo rozvíjet pouze v dialektické jednotě s rozvojem společenských vztahů, které se měnily v důsledku změn společné práce. Stávaly se složitějšími, společnost se měnila v organizovanější a diferencovanější. Řeč se měnila podle toho.

Řeč je odrazem života společnosti

Řeč je aktivním odrazem života společnosti, je jím nejen měněna, ale sama jej měnit pomáhá. K lepšímu i horšímu.

Hrubne-li společnost, hrubne i její řeč

Řeč, formulující a sdělující myšlenky, je výlučnou schopností člověka, stejně tak jako vědomí, které pomáhala vytvořit, a které by bez ní nemohlo vzniknout. Pokud někdo zkoumá dorozumívací soustavy zvířat a nazývá je řečí, dopouští se omylu, kterým devalvuje člověka, a především sebe samého. Řeč je integrujícím prvkem, základem i nezbytnou podmínkou vzniku společenského vědomí. Spojuje vědomí jednotlivce s vědomím společnosti, které je jeho zdrojem. Spojuje nejen vědomí, ale především práci všech. Umožnila vznik složitého procesu výroby, rozdělování, směny a spotřeby, od něhož se odvíjí celá společnost.

Řeč je integrujícím prvkem společnosti

Jestliže řídící a správní aparát přerůstá svou vládnoucí třídu, stává se zdrojem rozkladu.
Autor

Řídící a správní aparát

Se vznikem civilizace přestávali společnost přímo řídit jednotlivci vybavení svou osobní autoritou, protože se jejich společnost příliš rozrůstala na to, aby každého mohli řídit osobně. Se vznikem státu si počali vytvářet svůj řídící a správní aparát, jehož struktura, funkce i pojmenování se lišily v čase a místě, avšak jedno měl společné: zprostředkovával vůli vládce zprvu jako jednotlivce, a později jako představitele celé vládnoucí třídy. Zpočátku to byli jednotlivci, nejbližší spolubojovníci tvořící vládcovu družinu, odměňovaní výnosem z propůjčovaných pozemků, a osobní služebníci, živení z pánových osobních příjmů. Později tento aparát stále častěji tvořili nájemní zaměstnanci, placení z vybíraných daní. Ti všichni pomáhali vládnout v zájmu pánů, ale většinou s tím spojovali i zájmy své. Zčásti tvořili třídu sloužící, zčásti byli příslušníky třídy vládnoucí, a zčásti to byly nájemné pracovní síly patřící k ostatním třídám, dohromady tvořící nesourodou sociální skupinu inteligence.

Vojáci, kněží, úředníci, soudci - sloužili všichni, a nikdy nevytvářeli jednotnou třídu.
Je to sociální vrstva jedné třídě sloužící.

Každá společensko-ekonomická formace si při svém vzniku vytvářela tento aparát nový a jinak. Ovlivňoval formy vlády, nikoli její obsah. Určoval taktiku, nikoli strategii, měnil projevy moci, aniž směl měnit její podstatu. Byl představitelem i vykonavatelem moci, ne jejím zdrojem. Vykonával vůli vládců, často i proti vůli své. Plnil funkce donucovací i ideové, politické, správní i hospodářské. Tak to fungovalo od vzniku civilizace a funguje ve vyspělejším světě dodnes, a s rostoucí složitostí světa se tento aparát rozrůstá a plní stále více funkcí. Když se vládcům daří, jsou jednotlivci v aparátu povyšováni, a když se nedaří, jsou vyměňováni. Když se přiživují přiměřeně, jsou tolerováni, když si přikrádají moc, jsou trestáni. Nevládnou, jen vládu zprostředkují. Avšak na určitém stupni vývoje tento aparát svou vládnoucí třídu přerůstá a mívá tendence chovat se samostatně. Více parazituje než, slouží. Jeho skupinové zájmy se dostávají do rozporu se zájmy vládnoucí třídy, stává se brzdou rozvoje a zdrojem rozkladu. Pak musí být jeho vliv radikálně omezen nebo slovy M. Ransdorfa „*sféra zprostředkování pohltí svou společensko-ekonomickou formaci“.* Pochopil to D. Eisenhauer, když varoval před rostoucím vlivem vojensko-průmyslového komplexu v USA, dnes to nechápou „eurohujeři“.

I socialismus měl svůj řídící a správní aparát. Platilo o něm vše výše uvedené. Po pádu evropského socialismu marxističtí badatelé oprávněně hledají chyby v tomto aparátu. Někteří z nich se však dopouštějí omylu v tom, že tento aparát označují za novou „*třídu*“. Vysvětlují tak tento pojem z politiky, nikoliv z ekonomiky, jejímž je produktem. Znevěrohodňují jej tím, že přehlížejí jeho podstatu a zobecňují jev. Řídící a správní aparát nikdy novou třídu nevytvořil, byť by byl sebesilnější. Zůstal vždy třídně diferencován, stejně jako celá skupina inteligence, a v sociálně politických konfliktech se rozpadal a přikláněl na stranu rozdílných tříd. V konfliktu vítězící třída pak jednotlivce z tohoto aparátu přijala za své či rozmetala.

Řídící a správní aparát je objektivním produktem civilizačního pokroku.
Nikdy nevytvořil samostatnou třídu a musí existovat i v beztřídní společnosti.

Rozpor je zdrojem vývoje, a pohybu vůbec.
V. I. Lenin

Samopohyb či samovývoj

Prastaré idealistické koncepce světa hledaly příčiny pohybu světa mimo tento svět; viděly je ve vnějším působení boha, idejí či jiných nadpřirozených sil, a odvozeně pak ve vnějším působení vůbec. V opozici k tomu vznikaly materialistické teorie samopohybu, hledající příčiny pohybu uvnitř věcí samých.

Obě tyto teorie jsou absolutizací jedné stránky skutečnosti

Také některé zjednodušené výklady marxismu, opírajíce se o známý Leninův citát uvedený nad tímto článkem, sklouzávaly k absolutizaci vnitřních zdrojů pohybu a vzbuzovaly dojem, že Leninovo slovo *„zdroj“* znamená příčinu. To by však Lenin objevil perpetuum mobile, a na takové nesmysly byl příliš vzdělán.

Slovo zdroj nikdy neznamená příčinu. Studna je zdrojem vody, ale voda v ní nevzniká; akumulátor je zdrojem elektrické energie, ale musí se nejprve nabít a noviny jsou zdrojem informací, ačkoli si ve slušných redakcích informace nikdo nevymýšlí. Zdroj je místem, kde se hmota, energie či informace shromažďují, mění svou formu tak, aby byly člověkem využitelné, a z takto vzniklého zdroje je potom čerpáme.

I rozpor je zdrojem, v němž se střetávají pohybující se hmota či myšlenkový pohyb, mění svou formu, a výsledkem je odraz – nová forma hmoty, pohybu či myšlenek. Každá hmota i její pohyb, stejně tak jako každá myšlenka, jsou výsledkem mnoha předchozích vnějších rozporů přerůstajících do rozporů vnitřních. Jsou neustále se vyvíjejícím odrazem předchozích forem nekonečného světa.

Samopohyb je vlastností světa jako celku, ne jeho součástí

Nic na světě se nepohybuje a nevyvíjí jen ze svých vnitřních zdrojů; vše jen v dialektické jednotě vnitřních a vnějších rozporů. Kvalita, jak poznamenal Bedřich Engels, *„se může měnit jen v důsledku kvantitativních změn, a ty vznikají pouze přidáním či ubráním hmoty, respektive pohybu“*. Logicky z toho plyne, že přidat je možné pouze zvenčí, a odebrat pouze předáním navenek. V rozporech či při kvalitativních skocích nevzniká hmota či pohyb navíc, pouze se ve vzájemných střetech mění formy již existujícího.

Pohyb i vývoj z něho plynoucí jsou dialektickou jednotou vnitřních a vnějších rozporů

Při hledání příčin změn je však nutné začít rozpory vnitřními, které jsou podstatné a nutné. Teprve poté lze zkoumat, jak rozpory vnější přerůstají do rozporů vnitřních, které pak vedou ke kvantitativním a kvalitativním změnám. Začneme-li obráceně, u rozporů vnějších, které jsou rozmanitější a nahodilejší, budeme zahlceni jejich pestrostí, a podstaty změn se nedobereme.

Filozofie, hledající konečnou příčinu existence hmoty a pohybu v nekonečném světě, je pouhou nevědeckou spekulací

Demokratický centralismus nevylučuje místní samosprávu, ... naopak vyžaduje to i ono.
V. I. Lenin

Samospráva

Člověk vyrobil nekonečné množství nástrojů, strojů, přístrojů i zařízení, a všechny se je naučil ovládat tak, aby sloužily jeho potřebám. Jsou čím dál tím složitější, vzájemně propojené s ostatními tak, že vytvářejí systém, v němž porucha jedné části vyvolává poruchu celku. Protože žádná z těchto částí nepracuje sama, nezávisle na chování člověka, a protože žádná nemůže pracovat jinak než s ohledem na potřeby člověka, je člověk nucen neustále přizpůsobovat svou organizaci systémům svých výtvorů, jejichž se stal součástí.

Od svých výtvorů se však člověk výrazně odlišuje: má svůj rozum, emoce a zájmy, fantazii a iluze, dopouští se omylů, které jsou nepředvídatelné, a tudíž každý systém, jehož součástí je člověk, se stává nevypočitatelným, stochastickým. Aby se tomu předešlo, zachází se s člověkem stejně jako s věcí, a jeho osobnost se ze systému vylučuje v míře co největší. Dochází k odcizení. Takový člověk ale přestává být tvůrcem, který je schopen přinášet něco nového a přispívat k rozvoji.

Ovládání hmotných procesů je zprostředkováno ovládáním lidí

K tomu, aby byl člověk nejen ovládán, ale současně tvořil, je třeba jeho ovládání přizpůsobit pouze na míru účelnou. Nestačí jej jako pasivní článek řídit a regulovat, spravovat a vést; musí se sám na těchto procesech aktivně a iniciativně podílet, být člověkem nejen ovládaným, ale i samosprávným.

Samospráva prolíná všemi formami a úrovněmi ovládání, řízení, regulace a správy

Jak a do jaké míry, to nemůže být dáno pouze matematickými metodami kybernetiky, k tomu je třeba využít poznatků všech věd, ale také rozporných zkušeností, které s uplatňováním samosprávy jsou. Vyžaduje vysokou míru schody zájmů a cílů uvnitř příslušné skupiny, určitou jednotu znalostí a zkušeností dané problematiky a kolektivní vedení. Nenahrazuje demokratický centralismus, je pouze jednou z jeho forem. Nenahrazuje řízení a regulaci, které musí fungovat nad ní i pod ní, nevylučuje osobní autoritu volitelných a odvolatelných jednotlivců, naopak ji předpokládá, a musí si vytvořit autoritu svou vlastní. Neruší osobní odpovědnost vedoucích a řídících pracovníků, je jejím garantem. Nevylučuje jejich rozhodovací pravomoc, je její zpětnou vazbou. Nemůže přejímat vlastnické funkce, jejichž dopad přesahuje rámec správy, a nevymyká se celospolečenským normám. Neprosazuje skupinové zájmy proti zájmům vyšším, je jejich regulátorem. Působí pouze v rámci daných pravidel a respektuje je. Její prvky pronikají celým systémem řízení, jsou jeho částí, nikoli nezávislým celkem. Samospráva je řízením vnitřních vztahů, jehož smyslem je podněcovat a usměrňovat aktivitu lidí. Více vede, než ovládá.

Samospráva může ovládat vztahy mezi lidmi, byť zprostředkované věcmi, nemůže ale řídit složité hmotné procesy

Význam samosprávy byl pochopen až na sklonku socialismu, jenže počal být uplatňován jako volba ředitelů podniků. Strana si jej nevyzkoušela uvnitř sebe samé.

Štěstí je v podstatě ukazatelem míry seberealizace.
Carl Friedrich von Weizsäcker

Seberealizace a frustrace

Člověk vznikal v dlouhém procesu socializace, v němž byl v důsledku neustále se měnícího způsobu obživy nucen navazovat stále nové společenské vztahy, odlišné od těch, které panovaly v živočišné říši. Účelně se začleňovat do těchto vztahů bylo a zůstává podmínkou úspěšného přežití jedince, který není schopen existovat sám. Je to jeho potřebou, protože to vyplývá z materiálních podmínek jeho života, ale současně je to i zájmem, vyplývajícím se společenských vztahů, v nichž žije. Procesy socializace, s nimiž dialektickou jednotu tvoří i seberealizace, tvoří podstatnou část výchovy člověka. Jakmile si dítě začne uvědomovat samo sebe, začne mít přání, cíle i vůli, a není-li mu seberealizace umožňována, začíná zlobit.

Uvědomovat si a hledat své místo ve společnosti, odpovídající schopnostem, je seberealizací jednotlivce

Člověk, který nemůže své místo ve společnosti nalézt, uplatnit v ní své schopnosti, který nemá možnost je rozvíjet podle nich a být společnosti aktivní, užitečný, a také úměrně tomu být společností uznáván a oceňován, se cítí v této společnosti nespokojen, vyvržen; žije na jejím okraji a je sociálně frustrován.

Frustrace je stav závažného neuspokojení individuálních potřeb, k nimž patří i seberealizace

Jedinec, který nemá možnost realizovat sám sebe v dané skupině či oblasti, v nichž působí, hledá únik do jiných skupin a oblastí. Má pocit odcizení a nutkání se jej zbavit. Hledá náhradní řešení svého problému tam, kde je mu seberealizace umožněna, ať je to zájmová činnost či kriminální skupina. Chce být rovný s ostatními uplatnit se a vyniknout, chce být respektován a uznáván. Neumožňuje-li mu to jeho společnost, hledá jinou. Seberealizace poskytuje člověku štěstí i svobodu.

Sociální frustrace jednotlivce je chybou společnosti

Hlavní formou seberealizace člověka je práce. Ačkoli je především zdrojem jeho obživy, nemůže být redukována pouze na to. Musí být organizována tak, aby seberealizaci umožňovala, aby nebyla zdrojem frustrace. Ztráta práce je pro člověka problémem ekonomickým, který může společnost zmírnit, avšak je především problémem psychologickým, který společnost zpravidla neřeší. Osamělý jedinec jej pak často řeší alkoholem, drogami či jinými únikovými aktivitami. Mnohdy je únikem i náboženský či politický fanatismus, vrcholící v současnosti terorismem.

Sebeobětování je krajní formou seberealizace

Socialistická společnost na jedné straně poskytovala lidem seberealizaci v řadě oblastí, na druhé straně však člověka aktivního a iniciativního svazovala mnoha, často zbytečnými limity byrokratickými, politickými, ideovými, kádrovými stropy a cenzurou. Seberealizaci člověka sice umožňovala, ale současně příliš řídila a málo využívala.

Sebeurčení národů v programu marxistů nemůže mít z hlediska historicko-ekonomického jiný význam než jako politické sebeurčení, státní samostatnost, utvoření národního státu.
V. I. Lenin

Sebeurčení národů

V procesu vývoje lidstva se neustále střetávají dvě protikladné tendence. Na jedné straně je to objektivní růst vzájemné závislosti uvnitř každé skupiny, odrážený subjektivní snahou těchto skupin o samostatnost, nezávislost na těch druhých, o možnost řešit si své problémy vlastními silami a po svém. V rozporu s tím je ale druhá, objektivní tendence, neustále rozšiřující a prohlubují vzájemnou vnější ekonomickou závislost skupin mezi sebou.

Centralizace a decentralizace jsou protikladné, nutné tendence, odrážející dialektický rozpor vývoje lidstva

Tyto dvě tendence se historicky projevovaly jako boj a srůstání rodů, kmenů a jejich svazů, později národností, a po vzniku kapitalismu i jako protikladné vztahy mezi jednotlivými utvářejícími se národy.

Lidská rozmanitost, vzniklá bojem o přežití pří působení přírodních zákonů, spěje k jednotě složitými cestami boje o přežití k jednotě v důsledků působení zákonů společenského vývoje.

Sebeurčování národů je střetem dvou historických tendencí v období kapitalismu

Marxismus chápe národ jako historický, přechodný, stupeň společenského vývoje, jako stav, který je nutné respektovat. Marx a Engels působili v západoevropském prostředí rozvíjejícího se kapitalismu, který už dávno nastoupil cestu sjednocování národa v hranicích národních států, a proto se tímto problémem příliš nezabývali. V době, kdy se kapitalistické výrobní vztahy významněji šířily do střední a východní Evropy už působil v marxistickém hnutí V. I. Lenin, a právě on formuloval marxistický přístup v otázce národů:

Marxismus vychází z rovnoprávnosti národů i jejich jazyků. Bojujíc proti útlaku třídnímu, musí bojovat proti útlaku národnímu.

Přiznává všem národům právo na jejich sebeurčení až do úplného odtržení od národů jiných. Toto respektování však nesmí znamenat odmítnutí druhé, objektivní vývojové tendence k jejich ekonomickému sjednocování.

Národ silnější i jeho komunisté musí prosazovat právo na úplně sebeurčení národů, národ utlačovaný a jeho komunisté musí prosazovat jejich jednotu

Teprve v takové dialektické jednotě je možné udržet svobodu národů i historický pokrok. Proces utváření národních států je objektivní tendencí kapitalistického výrobního způsobu. Jeho zrušením v socialismu převládla tendence k jednotě, avšak zánikem socialismu na rozsáhlých územích tato tendence přestala převládat, a projevilo se to mj. rozpadem Sovětského svazu, Jugoslávie i Československa. Odráží se to také v mnoha konfliktech současných i budoucích.

Člověk = sebevědomí.
Karel Marx

Sebevědomí

Vědomí člověka vzniká v procesu odpředmětňování nahromaděním takového množství pojmenovaných vjemů, které už je možné a nutné v procesu abstrakce zobecňovat. To samozřejmě není možné jinak než ve společenských vztazích, prostřednictvím kterých se jedinec zobecňovat učí. Mění některá jména v pojmy, tj. odděluje jejich mnohotvárný obsah od mnohotvárně se jevící skutečnosti a uchovává v paměti jen jejich obsah podstatný. Nazírání se začíná měnit v abstraktní myšlení, k čemuž u dítěte dochází někdy okolo tří let. Prvním výsledkem takového abstraktního oddělování vjemů a jejich názvů bývá oddělení sebe samého od složité reality, spojené mnoha vztahy, a vytvoření pojmu „já“.

Vědomí je uvědomění si sebe samého i sebedůvěrou

Sebevědomí je tedy abstraktním oddělením sebe samého od ostatní skutečnosti. Může být vytvořeno jedině uvědoměním si některých svých potřeb, zájmů, schopností a vlastností, které daného jedince odlišují od ostatních, a spolu s nimi se mění, roste a rozvíjí se. Je nezbytnou podmínkou hledání si svého místa ve společnosti, prosazování sebe samého v materiálních i sociálních vztazích, tedy v procesu socializace člověka. Je jeho vztahem ke světu i k sobě samému.

Sebevědomí tvoří dialektickou jednotu se schopnostmi člověka

Umožňuje uplatnit je ve společnosti, a naopak je jimi determinováno. U zdravě se vyvíjejícího jedince, žijícího ve společnosti pokládající jej za sobě rovného, jsou obě tyto složky člověka v přibližné rovnováze. Je-li však člověk marginalizován, pak podle svého emotivního založení buď ztrácí sebevědomí, anebo hledá své uplatnění ve společenství jiném. Je-li však nadměrně přeceňován, jeho sebevědomí nezdravě roste.

**Nedostatečné sebevědomí snižuje skutečné schopnosti člověka,
nadměrné sebevědomí brání společnost tyto schopnosti přijímat a využívat.
V extrémních případech obojího se člověk stává zbytečným a směšným.**

Sebevědomí není jen nezbytnou součástí vědomí individuálního; vznikalo spolu s vědomím společenským, a z něho znovu a znovu u každého jedince čerpá. Své sebevědomí mají i skupiny, národy a třídy. Je to vědomí odlišnosti potřeb a zájmů, schopností i vlastností každé skupiny, které tuto skupinu spoluvytváří.

Jakákoliv skupina bez společenského sebevědomí je jen evidenční jednotkou

Každý kolektiv, skupina, třída i národ si své sebevědomí vytváří, mění a obnovuje v procesu svého života a svých vztahů s ostatními stejně tak jako jednotlivec. Stejně tak v ní platí dialektický vztah mezi schopnostmi a sebevědomím: Musí si vzájemně odpovídat.

**Společnost bez sebevědomí je zbytečná, s nadbytečným sebevědomím je trapná.
Platí to o fotbalových klubech, politických stranách, národech i třídách.**

Sektářství je dětství proletářského hnutí, tak jako astrologie a alchymie jsou dětstvím vědy.
Karel Marx, Bedřich Engels

Sektářství

V každém organizovaném myšlenkovém proudu, kulturním, náboženském i politickém, se občas, zvláště v počátcích a v obdobích prudkých společenských změn se objevují skupiny, absolutizující určitou část idejí či požadavků, vytrhnou je z původního obsahu, a tím i ze souvislostí, a oddělí se ideově od původního proudu.

Ideové oddělení se uvnitř hnutí vytváří frakci

Ideové oddělení se uvnitř jedné organizace však vede k nejednotě a ke ztrátě akceschopnosti. Výsledky pak nemůže dosahovat ani celek, ani oddělená část. Nedojde-li ke shodě, je nutným výsledkem i oddělení se organizační, tedy osamostatnění.

Sekta, to je ideové i organizační odštěpení

Odpovídá-li to zájmům širších vrstev lidí, získává je pak odštěpená skupina na svou stranu, a stává se samostatným politickým či náboženským proudem. Nereflektuje-li to však tyto zájmy, zůstává taková skupina v izolaci a stává se sektou.

Sektářství je spojením absolutizace a izolace

Sekta se obvykle chápe jako produkt odlišných idejí. Ve skutečnosti bývá výsledkem odlišných zájmů, které vedou k rozdílné interpretaci idejí. Její izolace vede k uzavřenosti a naopak, obojí se projevuje rostoucí nesnášenlivostí navenek a upevňováním kázně uvnitř. Považuje se za lepší než původní hnutí, za vyvolenou.

Vynucovaná vnitřní jednota brání řešení vnitřních rozporů, hledání nových cest a proměně; sekta se zakonzervuje, nevyvíjí, což prohlubuje její neschopnost dosahovat vnějších cílů. Izolace brání širšímu spojenectví, skupina se soustřeďuje na vnitřní život a rituály, ztrácí širší společenský význam a stává se samoúčelnou.

Sekta se realizuje uvnitř sebe samé

Charakteristickým rysem sekty je i to, že chce dobro či osvobození jiných proti jejich vůli. Nepřihlíží k jejich skutečným zájmům a prosazuje pouze zájmy své. Absolutizuje je, posvěcuje, ztrácejí na své reálnosti a stávají se kultem. Posilují ve svých členech vědomí výlučnosti, kterou pak jednotlivci chtějí prosazovat za každou cenu. Původní snaha o změnu společnosti se pak mění v pseudorevolucionářství.

Sekta pak nakonec bojuje se svými potenciálními spojenci, místo aby je získávala

Skutečně revoluční hnutí nemůže být sektou, stavící se proti všem. Chce-li dosáhnout širší společenské změny, může ji dosáhnout pouze společně s masou ostatních. Chce-li dosáhnout osvobození, nemůže osvobodit samo sebe jinak než tím, že osvobodí i ostatní.

Komunistické hnutí nemůže být sektou

Tak se mi stále více, z různých a doplňujících se úhlů ukazovala západní Evropa, poválečná Evropa, Evropa úchvatných gotických katedrál a zároveň Evropa ohrožená procesem sekularizace.
Jan Pavel II.

Sekularizace a sakralizace

Ve vyspělých zemích dosáhly ve středověku církve, sloužící vládnoucí třídě, samy velkého majetku a moci. Sakralizovaly téměř veškerý život společnosti, a často svou mocí převyšovaly panovníka a nejvyšší šlechtu. Staly se konkurencí. Jako s konkurencí s nimi vládnoucí třída zacházela vždy, když přestávaly sloužit jí a začaly sloužit samy sobě. Zabavovala jejich majetky a zbavovala je moci. Rozprášeny byly např. řády templářů i jezuitů, zrušen byl řád křížovníků s červeným srdcem, panovníci privatizovali dokonce celé církve, jako např. anglikánskou. Církve byly vytlačovány z ekonomiky i politiky, začaly probíhat procesy sekularizace, tj. zesvětšťování společnosti.

Sekularizace je obranou společnosti proti sakralizaci

S nástupem kapitalistického výrobního způsobu tyto procesy zesílily. V evropských zemích byla v 18. a 19. století vyvlastňována církevní půda, církev byla zbavována vlivu na politiku, vědu, školství zdravotnictví i umění a podřizována státní moci. Současně s tím byla prosazována náboženská tolerance. Nejsilněji tyto procesy probíhaly ve vyspělé Západní Evropě.

Sekularizace je spojena s nástupem buržoazie k moci

Jen za Josefínských reforem bylo v monarchii zrušeno 600 klášterů, stovky kostelů i dalších církevních staveb, a byly rozparcelovány církevní velkostatky. Daleko důsledněji proběhly procesy sekularizace v západoevropských buržoazních revolucích, kdy např. Francouzská revoluce zabavila církvi i kostely, za něž dosud stát vybírá symbolické nájemné.

V českých zemích, podléhajících Rakousko-uherské monarchii, proběhly tyto procesy nedůsledně, a po smrti Josefa II. byly nejen zastaveny, ale zčásti i vraceny zpět. Církvím zůstalo omezeno dispoziční právo s majetkem. Teprve po 1. světové válce pokračovaly procesy sekularizace Masarykovou pozemkovou reformou, kdy zákon z 16.4.1919 stanovil zábor pozemkového majetku nad 150 ha zemědělské půdy nebo nad 250 ha půdy vůbec. Většina pravomocí církve přešla na stát.

Avšak církvím, stejně jako vysoké šlechtě, zůstal i v první republice značný vliv, který byl postranními cestami uplatňován zdržováním výkonu pozemkové reformy natolik, že musela být důsledně dokončena až po 2. světové válce. Navíc svůj vliv počala uplatňovat i prostřednictvím křesťanských politických stran. Procesy sekularizace byly v Československu dovršeny až po r. 1950. V evropském kontextu probíhaly opožděně. Výjimečné nebyly ani tak svou intenzitou, jako tím, že bylo důsledně zabráněno církvím, zejména katolické, v pokusech o opětnou sakralizaci ekonomiky, politiky a veřejného života. To se ale změnilo po listopadu 1989, kdy se těmto pokusům znovu otevřely cesty.

Církevní restituce jsou počátkem pokusů o resakralizaci

Smysly čteme knihu přírody, ale chápeme ji nikoliv smysly.
Ludwig Feuerbach

Senzualismus a smyslové poznání

Každý živý organismus má tolik smyslů kolik jich potřebuje ke svému životu, a má je vyvinuty různou měrou podle svých životních podmínek a způsobu života. Umožňují mu přežít a rozmnožit se, ale nic víc. Smysly odrážejí objektivní realitu a získané poznatky ve formě vjemu ukládají do paměti, kde dochází k interakci s podobnými vjemy. Je to proces mezi objektivní realitou a pamětí.

Smyslové poznání je vzájemným odrazem aktuálních vjemů a vjemů uložených v paměti spolu s prožitkem a emocemi ve formě zkušenosti. Je to učením podmíněný systém reflexů.

Neexistuje jiný způsob, kterým by člověk mohl odrážet objektivní realitu, v níž žije. Dokázal mezi sebe a svět vložit obrovské množství nástrojů a přístrojů, které možnosti smyslů zprostředkovávají, rozšiřují a prohlubují, ale nahradit je neumí. Absolutizací tohoto faktu vznikl senzualismus, gnoseologický názor odmítající schopnost rozumu poznávat dalším zpracováním poznatků získaných počitky a spoléhající pouze na ně. Na jedné straně tento názor pokrokově odmítal náboženské formy poznání, jako je vnuknutí, rozjímání, kontemplace či zjevené pravdy, na druhé straně se však stavěl proti rozumu a odmítal hypotézy, teorie, abstrakci a další formy myšlení, jimiž k pravdě dospívá věda. Přiznává rozumu pouze schopnost poznatky třídit, avšak odmítá možnost, že by k nim rozum přidal něco nového. Je jednou z forem empirismu.

Senzualismus zužuje poznání na registraci počitků, směšuje pociťování s poznáním

Vznikl již v antice a později se rozvíjel především v Anglii jako reakce na hospodářský rozmach, kde byl spjat s novou třídou - buržoazií. Bojuje z materialistických pozic proti středověké strnulosti, v níž hlavním zdrojem poznání byla Bible, avšak na druhé straně poznání brzdí.

Senzualismus byl vývojem vědy překonán

Přestože byl senzualismus vědou odmítnut, jeho prvky neustále přežívají i v novějších filozofických směrech, jako je např. pragmatismus, instrumentalismus, personalismus a existencialismus. Na tento přístup do značné míry navazuje i pozitivismus. Jeho prvky se vždy objevují tam, kde je třeba vysvětlit něco nového, ale nechce se to vysvětlovat z pozic dialektického materialismu.

Mnoho teorií majících vědeckou i okultní formu zkoumá tzv. mimosmyslový přenos myšlenek. Hledají nebo si vymýšlejí senzory v lidském těle, schopné fungovat mimo známé smyslové orgány a přijímat myšlenky, avšak nenalézají je.

Poznání je dialektickou jednotou smyslového vnímání a rozumu

Nejsou-li pravdivé smysly, je každý soud také klamný
Lucretius

Sionismus je založen na prastarých tradicích, současných potřebách a budoucích nadějích mnohem zásadnějšího významu, než jsou touhy a újmy 700 000 Arabů, kteří nyní obývají tuto prastarou zemi.
Arthur Balfour

Sionismus

V období kapitalismu volné soutěže, kdy vznikl buržoazní nacionalismus prosazující národní státy, počalo vznikat i obdobné hnutí židovské buržoazie v Evropě, která svůj vlastní, národní stát neměla. Jakmile po I. světové válce přišla Osmanská říše o území Palestiny, které bylo Organizací spojených národů svěřeno pod britskou správu, počaly špičky britské židovské buržoazie prosazovat vznik židovského státu na tomto území. Svou podporu získaly i v obdobných kruzích v USA a dalších zemích. Vznikl sionismus, ke kterému se přidávala i část maloburžoazie a s ní spjaté židovské inteligence, žijící rozptýleně po světě.

Sionismus je nacionalistická ideologie a politika židovské buržoazie

Teprve po 2. světové válce, pod dojmem z nesmírného utrpení Židů, se podařilo vznik židovského státu prosadit na historickém území, v němž Židé ve starověku žili. Protože ale toto území bylo už téměř dvě tisíciletí osídleno Araby, vyvolalo toto rozhodnutí výrazný odpor Arabů proti novému Státu Izrael, který trvá dodnes.

Sionismus je státní politikou státu Izrael

Izrael vznikl jako poslední výsledek koloniální politiky vyspělých zemí, zvyklých po staletí rozdělovat si svět podle svých zájmů bez ohledu na obyvatelstvo. Tato velmocenská bezohlednost je patrná i z výše uvedeného citátu, jehož autor, britský hrabě, ministr zahraničí a premiér, byl spolu s lordem Rothschildem jedním z duchovních otců židovského státu. Sionismus organizuje a zdůvodňuje přistěhovalectví Židů do Izraele i potlačování původního arabského obyvatelstva. Evropská a americká velkoburžoazie se však do nehostinného a neustálými boji zmítaného Izraele nestěhuje. Vojensky i politicky jej podporuje a používá jako nástroj prosazování svých zájmů na Blízkém a Středním východě, čímž rozpoutává konflikt mezi muslimy a ostatním světem.

Izrael a sionismus jsou čím dál tím více nástroji amerických velmocenských zájmů

Židovský stát vznikl na půdě Arabů, kteří ji dodnes brání. Byla mu přidělena úrodnější část Palestiny přiléhající k moři, zatímco původní obyvatelstvo je vytlačováno do neúrodných oblastí ve vnitrozemí. Původně slibovaný samostatný Stát Palestina je stále ještě jen ve stádiu zrodu a nemá přesně definovány hranice, což ponechává prostor pro další územní výboje Izraele. Většinu Palestinců potkal stejný osud, jako před dvěma tisíci let Židy. Miliony jich žijí v uprchlických táborech v okolních arabských zemích, většinou bez jakékoli státní příslušnosti, a mnoho dalších je rozptýleno po celém světě. Mnoho z nich se se svým osudem nesmiřuje, a proti svému útlaku bojují prostředky často stejně nevybíravými, jaké byly užívány proti nim. Sionismus se stal šovinismem.

Boj proti sionismu nelze zaměňovat s antisemitismem

Skepticismus upadá do nebytostného a v něm tone.
G. W. F. Hegel

Skepticismus

Skepticismus je světonázorová orientace, pro níž je charakteristické nedůvěřivé smýšlení, pochybovačnost a odmítání možnosti pravdivého, objektivního poznání. Pochybnost je sice nezbytnou součástí myšlení člověka, pohání jej vpřed, ale jakmile přestane být východiskem k dalšímu zkoumání a stane se základním životním postojem, dalšímu poznání zabraňuje a vede k stagnaci rozumu. Tehdy začíná být každá skepse samoúčelná, až nakonec popírá sama sebe.

Skepticismus je absolutizací pochybností

V tom je zajedno s relativismem. Je důsledkem bezradnosti a bezvýchodnosti individua ve společnosti, která mu neposkytuje dostatek prostoru, je názorem člověka vytrženého ze společnosti, je subjektivně idealistickým a individualistickým postojem ke světu. Vyúsťuje v agnosticismus, iracionalismus, pesimismus a nihilismus.

Gnoseologický skepticismus zabraňuje poznání a otevírá prostor jakékoli víře

Skepticismus je výrazem marnosti zklamaného člověka, který svou skepsi povyšuje nad všechno vědění, a sám se tak snaží povznést nad společnost, kterou nepovažuje za svou. Neumí v ní žít, nerozumí si s ní a jeho pochybnosti zašly tak daleko, že pochybuje i sám o sobě. Už ani nechce poznávat.

Skepse je prostředkem nikoli cílem poznání

Přehnaně skeptický postoj je součástí mnoha filozofií, které znehodnocuje. Novopozitivismus zpochybňuje světonázorovou úroveň poznání, pragmatismus snižuje pravdu na zužitkovatelnou užitečnost, "filozofie života" nahrazuje vědecké a racionální postupy iracionalistickou intuicí, existencialismus hlásá nesmyslnost a absurditu lidské existence a nihilismus zatracuje všechno.

Gnoseologický skepticismus je výrazem nesouhlasu jedince se společností, v níž se nemůže uplatnit jeho práce či znalosti. Společnost poznává a vyvíjí se jinak a rychleji než on. Pochybnosti se staly jeho jedinou jistotou a životním programem.

Skepticismus je formou jalového protestu

Gnoseologický skepticismus je nutno odlišit od racionálního či vědeckého skepticismu, vyjadřující skepsi k pseudovědeckým a nevědeckým teoriím, ale i od kritického racionalismu, který termín skepticismus také používá.

Marxismus chápe skepsi v dialektické jednotě se svým gnoseologickým optimismem

Skepticismus je agentem pravdy.
Charles Darwin

Člověk je souhrn společenských vztahů.
Karel Marx

Skupina

Vše existující je možno roztřídit do určitých skupin podle zvolených znaků. Tak vznikají evidenční či statistické skupiny, jejichž základem je podobnost určitých rysů či vývoje, navzájem se prolínající podle rysů jiných, někdy i jen zdánlivých, jako např. souhvězdí. Takové skupiny vytvářejí jen zdánlivé celky.

Statistická skupina je pouhou množinou

Vedle toho však vznikají skupiny nikoli na základě podobnosti, ale určitých vzájemných vztahů, spojené pohybem a z něho vznikajícími rozpory. V neživé přírodě jsou to např. sluneční soustava, atom, molekula či krystal. I člověk svou prací vytváří takové skupiny, v přírodě neexistující a člověku sloužící; vyrábí funkční celky. Každý lidský produkt je nově vytvořenou skupinou

Živé organismy se však ve skupinách rodí. Některé z nich se rychle osamostatňují a nové vytvářejí krátkodobě jen v souvislosti se svým rozmnožováním, jiné v nich žijí dlouhodobě. Mnohé, sociálně organizované, však umějí přežívat pouze ve skupinách, protože k individuálnímu životu nejsou vybaveny.

Člověk se vyvinul ve skupině, a jen v ní dokáže uhájit svou existenci

Primární skupinou člověka byl zvířecí houf, později se jí stala a dodnes zůstala rodina. Měnila svou podobu, velikost a vztahy, avšak základní, tj. reprodukční a hospodářská funkce přetrvává.

Primární skupinou člověka je rodina

Tak, jak se způsob obživy člověka stával stále složitějším a rozmanitějším, měnil se i způsob jeho života. Vytvářel skupiny stále nové a nové, pracovní i zájmové, z nichž některé se stávaly i důležitějšími než původní rodina. Vznikala a měnila se hierarchie těchto skupin, s růstem počtu lidí, rozvojem výroby i směny se vyvíjely vztahy uvnitř i mezi nimi; vznikala společnost.

Společnost není souhrnem jednotlivců, ale organickým celkem lidských skupin

Člověk není součástí své společnosti přímo, ale vždy jen prostřednictvím nejrůznějších skupin. Zatímco ostatní živí tvorové vytvářejí zpravidla jednu, biologicky organizovanou skupinu, člověk je vždy součástí více skupin, vznikajících na nejrůznějším základě, majících různou funkci, odpovídající potřebám a zájmům lidí. Každá z nich si vytváří své hodnoty a cíle, své skupinové vědomí i strukturu, vnitřní i vnější vztahy, a každá z nich se podílí na formování člověka.

Skupiny zprostředkovávají vztah člověka a společnosti

Člověka nelze pochopit jako pouhé individuum, ale ani jako prostou součástku své společnosti. Je sice tvorem společenským, ale jen prostřednictvím svých skupin.

Základem každé pavědy je neurčitost pojmů.
Autor

Skutečnost a existence

Jsoucno, bytí, skutečnost, realita, entita, existence a mnoho jiných slov vymýšleli po staletí lidé k obecnému označení všeho rozmanitého, co je obklopovalo, s čím se setkávali či potýkali, nad čím přemýšleli. V každém jazyku i v každé době to pojmenovávali jinak, a potom to z různých jazyků různě překládali a používali. Každá věda, filozofie i každý filozof jinak, a mudrcové pak hledali mezi těmito pojmy rozdíly, snažili se je vysvětlovat a definovat, čímž do toho vnášeli ještě větší zmatek. Mnohým se to líbilo: čím méně lidí tomu rozumělo, tím většími filozofy se cítili. Protože jen oni věděli, co o tom kdysi napsal některý z jejich velkých předchůdců.

Ani klasikové marxismu se těmto pojmům občas nevyhnuli, protože jiné prostě k disposici nebyly. Při kritice Hegelovy filozofie, v níž Engels vysvětluje, *„jak jsme z ní vycházeli a jak jsme se s ní rozešli*“, cituje Hegelovu myšlenku, že „*vše co existuje není také skutečné*“, že „*skutečnost se ve svém rozvinutí prokazuje jako nutnost, a že „atribut skutečnosti přísluší podle něho jen tomu, co je zároveň nutné“.* Nepřijímá tuto myšlenku za svou, kritizuje, a jako přínos Hegelových idealistických úvah vyzdvihuje jen to, že „*ve všem objevuje pomíjivost, … nepřetržitý proces vznikání a zanikání, nekonečného stoupání od nižšího k vyššímu.*

Někteří filozofové hlásící se k marxismu však považují Engelsem citované Hegelovy úvahy o existenci a skutečnosti za marxismus a vyvozují z toho dalekosáhlé nemarxistické závěry o dialektice existence a skutečnosti, o vývoji jako o jejich vzájemném přecházení, o tom že nahodilé není skutečností, že skutečnost je nutná existence, že něco je skutečné, avšak není to skutečností a pod.

Existence a skutečnost jsou bez bližšího určení pojmy neurčité

Jsou to mlhavá a nepřesně používaná synonyma, stejně tak jako ostatní pojmy uvedené na počátku. Moderní dialektický materialismus je používá pouze s určením, zda jde o objektivní skutečnost či existenci nezávislou na vědomí, či o ideu, jež je jejím různě zkresleným odrazem ve vědomí, je stejně skutečná a existuje jako cokoliv hmotného. To ostatní je hegelianismus, ne marxismus.

Pojem „skutečnost“ používá marxismus bez bližšího určení pouze ve vztahu k pojmu „možnost“, neboť tyto i jiné korelativní kategorie zkoumají svůj vzájemný vztah, který je stejný jak v hmotném světě, tak v prostředí jeho myšlenkových odrazů. Skutečnost zde existuje stejně jako možnost, a obě jsou ve svém vztahu objektivní, nezávisle existující na tom, zda jsou poznány či nikoliv.

Lidstvo na své cestě za poznáním vytvořilo obrovské množství pojmů. Ani to však nestačí postihnout nekonečnou rozmanitost světa. A tak slovo „hmota“ znamená něco jiného ve fyzice a v architektuře, pojem „vědomí“ používá jinak filozofie a anesteziologie, „odraz“ není totéž v atletice a biliáru. Pojmy „skutečnost a existence“ si každý vysvětluje po svém.

Pochopit cokoli, znamená vyvarovat se neurčitosti pojmů

Obchodníci a kramáři jsou jen hráči,
kteří mezi sebou hrají o výsledky práce chudáků a sami nic nevytvářejí, jsou jen tepny,
různými směry rozdělují výživné látky společenského organismu, tj. produkty zemědělství a průmyslu.
William Petty

Směna a obchod

Vždy, když skupiny lidí ve vrcholné fázi své prvotní pospolitosti počaly vytvářet nadprodukt, vznikala možnost tento přebývající výsledek společné práce směňovat s jinými rody a kmeny za jiné hmotné statky, jim nedostupné. S prohlubující se specializací i rostoucím objemem nadproduktu se možnost změnila v existenční nutnost, a směna se stala trvale nedílnou součástí života lidí. Zprvu obchodovaly skupiny mezi sebou přímo pod vedením svých přirozených vůdců, avšak postupně s rozvíjejícím se soukromým vlastnictvím vznikala vrstva zprostředkovatelů směny, obchodníků, kteří výrazně přispěli k prohlubování třídní diferenciace společnosti. Odčerpávali část nadhodnoty, akumulovali ji stejně jako nejbohatší výrobci, a později kupovali i své vlastní výrobní prostředky. Jejich ochota koupit či nekoupit ovlivňovala rozvoj výroby i cenu produkce, a tím rostl jejich vliv v ekonomice i politice. Vyvolávali nabídku i poptávku, potlačovali vedoucí úlohu velkých výrobců a jejich role rostla. Z prostředků uspokojujících potřeby člověka se stalo zboží.

Ze zprostředkovatelů směny se postupně stali organizátoři hospodářského života

Byli to kupci, kteří kupovali, což byla jejich hlavní společenská úloha; prodej už byl jejich soukromou záležitostí. Není náhodou, že první říše na našem území je pojmenována po franském kupci Sámovi. Kořeny kapitalismu, vznikajícího v námořních mocnostech, vyrůstaly z obchodu se zámořským světem, a teprve poté z manufaktur.

Obchod byl zpočátku směnný; směňovaly se produkty za produkty. Avšak s jeho rozvojem a rozpadem společnosti na třídy vznikala nutnost všeobecného směnného ekvivalentu - peněz, umožňujících složitější zprostředkování směny a snazší akumulaci hodnot. Jakmile se funkce peněz ustálila, začalo se obchodovat i s nimi. Počal vznikat finanční kapitál, jeho síla rostla od středověku až do období imperialismu, kdy se stal rozhodujícím.

Z obchodníků se zbožím vyrůstali obchodníci s penězi

Současně s tím se odděloval nákup a vlastní distribuce užitných hodnot. Vznikal velkoobchod, ovládající směnu, a jejím prostřednictvím i výrobu, a maloobchod, zajišťující konečný prodej spotřebitelům. Vedoucí roli v tomto systému hrál velkoobchod, ovládaný mocnými, podřizujícími si drobné prodejce. Teprve daleko později došlo k částečnému srůstání velkoobchodu a maloobchodu v obchodních řetězcích, vytlačujících drobné prodejce a podřizujících si výrobce.

Obchod a směna jsou nezbytným důsledkem i stimulátorem procesů rozvoje výrobních sil. Na výrobu, zpětně působí; jsou v neustálých rozporech, které jsou důležitým zdrojem vývoje, a společně ovlivňují celý život společnosti.

Kdo ovládá výrobu a směnu, tedy ekonomiku, ovládá i politiku

Je zhola zbytečné se ptát, má-li život smysl či ne. Má takový smysl, jaký mu dáme.
Seneca

Smysl života

Mnoho filozofií i filozofů hledalo a dodnes hledá smysl života. Křesťanští filozofové jej vidí v bohu či v přípravě na posmrtný život, jiní objektivní idealisté v naplňování jakýchsi věčných pravd, hédonisté v rozkoši, vulgární materialisté v majetku, subjektivní idealisté v sobě samém, liberálové jej vidí v hesle „žít a nechat žít“, kolektivisté v práci pro ostatní, workoholici v práci, a nihilisté tvrdí, že život žádný smysl nemá, protože vše spěje k zániku.

Smysl života je idea odrážející světový názor jedince i jeho skupin

Smyslem čehokoliv je úmysl, který vložil do svého výtvoru tvůrce. Člověk však nebyl stvořen, na svět nás přivedli rodiče, většinou proto, aby v nás pokračoval jejich život. Většinou při tom chtěli, aby náš život byl lepší než ten jejich, aby naše životní podmínky, materiální i společenské byly lepší, abychom i my byli lepší, než byli oni. To je i smyslem našeho života.

Spolutvůrcem svého života jsme však i my sami. Můžeme k tomu ledacos přidat, ale nesmí to být v rozporu s úmysly našich rodičů. Tím by náš život smysl ztratil. Můžeme tu a tam i něco ubrat, ale nesmí toho být příliš, jinak by náš život byl nesmyslný. Můžeme za svůj smysl života považovat ono známé:

Zasaď strom, postav dům a zploď syna

Musíme přitom ale dávat dobrý pozor, aby ten strom nebyl zakrslý, dům chatrný a syn hloupý. Strom musíme zalévat, dům opravovat a syna vychovávat. Strom musíme zasadit na dobré místo, dům postavit na slunném místě a dětem vytvářet lepší společnost, než byla ta naše. Přitom poznávat a předávat své znalosti těm budoucím. Kdyby takto nežily tisíce předchozích generací, ještě bychom zaháněli mamuty do rokle.

Marxismus se smyslem života nezabývá, zabývá se životem

Aniž Marx hloubal nad smyslem života, jasně vysvětlil, že

vše co máme k životu, jsme převzali od minulých generací,
a naší povinností je, předat to dalším generacím v lepším stavu,
než jsme to převzali.

Smyslem života je život sám, a nejenom ten náš, ale především život budoucích generací. Se smyslem života je to stejné jako s jeho délkou: Je zbytečné nad nimi rozjímat, je důležité svůj život žít a smysl mu dát. A filozofové, pátrající po smyslu života, jen svůj čas zbytečně utrácejí.

Kdo hledá smysl života, ale nenachází jej, živoří

Zdálo se mi vždy zbytečné pátrat po smyslu života.
Albert Einstein

Zdá se mi jasné, že socialismus je způsob života, který si přeje většina národa.
Edward Beneš

Socialismus

Slovo socialismus, označující budoucí společnost, používal Karel Marx ještě před napsáním Komunistického manifestu. Časem však dospěl k závěru, že byl tento pojem zdiskreditován maloburžoaznímí i vulgárními socialisty a utopisty, a proto používal slovo komunismus. U Engelse se ještě občas vyskytovala formulace komunismu jako „*vědeckého socialismu*“, či „*revolučního socialismu*“, odlišující jejich učení od revizionistických postojů vznikajících v sociální demokracii. Oba rozpracovali teorii dvou fází vývoje nové společnosti, z nichž ta první, nebude ještě „*komunismem vyrostlým ze svých vlastních základů*“, a bude jen „*kapitalismem bez buržoazie*“. Pro tuto fázi se vžilo označení „socialismus“, zatímco buržoazní propaganda nadále používala název „*komunismus“.*

Podstatou tohoto přechodného společenského uspořádání je získání politické moci, umožňující zespolečenštění výrobních prostředků, které je krokem ke zrušení tříd a odstranění vykořisťování, a tím umožnění rovnosti lidí. Výstižně charakter takové společnosti charakterizoval Albert Einstein:

„Účelem socialismu je překonat predátorskou fázi vývoje lidstva“

Bedřich Engels toto stádium vývoje popsal slovy „*vláda nad lidmi je vystřídána správou věcí a řízením výrobních procesů“.* Klasikové však předpokládali, že taková společnost může vzniknout jedině ve všech vyspělých zemích současně, nebo alespoň v krátké době za sebou. Předpokládal to i Lenin v předvečer Říjnové revoluce, kdy se domníval, že příklad Ruské revoluce budou tyto země následovat, a jejich vyspělejší dělnická třída převezme vedoucí roli v mezinárodním dělnickém hnutí. Nestalo se tak; buržoazie se z marxismu poučila lépe než revolucionáři, a všechny pokusy o revoluci byly krvavě potlačeny. Socialismus zůstal izolován nejprve v Rusku, a později v několika socialistických zemích. Ocitl se v mezinárodní izolaci a neustávaly snahy o jeho poražení zvenčí i zevnitř. Obrovský vzestup fašismu i pozdější studená válka byly jen součástí mezinárodního boje proti socialismu.

Nový společenský řád se musel více bránit, než mohl tvořit

Při té obraně se dopustil mnoha chyb, přesto dosáhl významných úspěchů. Tak významných, že se jej snažila napodobovat nejrůznější hnutí i teoretické směry, s marxismem nemající nic společného. K odlišení se od nich pak vznikl pojem „reálný socialismus“. Díky svým chybám však nedosáhl dostatečné produktivity práce, ekonomicky zaostával za vyspělým kapitalismem, a proto v souladu s Marxovými názory definitivně nezvítězil. Touha lidstva po lepší společnosti však trvá.

Slovo socialismus ani dnes buržoazní propaganda neužívá. Trvá na pojmu komunismus, čímž vědomě podvádí. Komunismus nikde nebyl dosud. Je ideou, cílem, k němuž nikdo nedošel, neboť je na cestě příliš krátce či na ní byl prozatím poražen. Ale kapitalismus, toto institucionalizované sobectví, si i nadále o změnu systému říká; jen cesta k ní bude těžší.

Je pozoruhodné, jak Darwin poznává ve zvířatech a rostlinách svou anglickou společnost. U Darwina funguje říše zvířat jako občanská společnost.
Karel Marx

Sociální darwinismus

Sociální darwinismus je koncepce spatřující v boji o život a přirozeném výběru hlavní hybnou sílu vývoje společnosti. Tento myšlenkový směr je starší než skutečný darwinismus, jen ve snaze vypadat vědečtěji přijal Darwinovo jméno. Aniž se k tomu většinou hlásí, vychází z nejtemnějších tezí malthusiánství, jen se tváří poněkud přívětivěji. Je to reakční teorie, zdůvodňující "právo silnějšího", méněcennost jedněch i agresivitu a expanzi druhých jako biologicky přirozené. Přežití nejschopnějších považuje za správné, přičemž schopnost měří především bohatstvím.

Sociální darwinismus je biologický determinismus v sociologii

Za ideální považuje asociální společnost, v níž dochází k „přirozené selekci“ ve vzájemné konkurenci jedinců. Mezi prvními kritiky takových úvah byl Darwin, který s nimi neměl nic společného. Za to jeho nevlastní synovec ano.

Sociální darwinismus je jen líbivější etiketa pro malthusiánství

Je to ideologie a politika krajní pravice a současně i skrytá tvář pravice liberální. Ta se k němu sice otevřeně nehlásí, ale její ideje liberalismu zformuloval stejný myslitel. Myšlenky sociálního darwinismu poprvé publikoval britský filosof a teoretik liberalismu Herbert Spencer v knize „O zákonech a příčině pokroku“ v roce 1857, kde mj. používá pojem „přežití nejschopnějších“.

Po 2. světové válce, v níž nabyly myšlenky sociálního darwinismu hrůzných forem, byly vědou i oficiální politikou odsouzeny, přežívají však dále. Mají hluboké kořeny už v otrokářské společnosti, v iluzích o „modré krvi“ a v praxi dědičné šlechty. Evoluční teorie jim jen dočasně poskytla nové, zdánlivě vědecké odůvodnění.

Sociální darwinismus je dnes v teoriích často zašifrován, ale v praxi bývá zjevný

Tento pohled na svět je explicitně či implicitně přítomen v každé teorii elit, ve zdůvodňování konkurence, volného trhu, kolonialismu, nacionalismu a šovinismu, rasismu, fašismu, imperialismu, i každé nadvlády. Je obsažen i v teoriích zdůvodňujících americkou hegemonii, vůdčí postavení euroatlantické civilizace, střet civilizací, i v idejích trvale dosažitelného růstu.

Projevuje se škrtáním sociálních výdajů, privatizací školství a zdravotnictví i omezováním ústavů sociální péče. Je obsažen i v pojmu „sociálně nepřizpůsobiví“, který i v ústech uhlazených a humanistických politiků často zahrnuje každého, kdo ztratil nebo nezískal schopnost pracovat, neboť mu to společnost odepřela. Těchto lidí přibývá. Sociální darwinismus je obsažen v rostoucí míře i ve vědomí mladých a vzdělaných lidí, vychovaných touto dravou společností. Vytváří to podhoubí pro fašismus, který mocní tohoto světa jednou mohou potřebovat.

Sociální darwinismus se nestal vědou, ale morálkou a politikou silných

Jistá část buržoazie by ráda odpomohla sociálním neduhům, aby zajistila trvání buržoazní společnosti.
Karel Marx, Bedřich Engels

Sociální demokracie

Výše uvedený citát pochází z roku 1848 a je obsažen v Komunistickém manifestu. Charakterizuje snahy části buržoazie reformovat kapitalismus v jeho vlastním zájmu. Tato tendence působí v dialektické jednotě s tendencí druhou, potlačující nemilosrdně jakýkoli radikální odpor proti kapitalismu jako systému. Obě se doplňují, v případě potřeby zesilují či zeslabují, střídají ve vedení. Otevřený antikomunismus je kombinován s reformismem, a nutno říci, že zatím úspěšně.

Základem reformistických tendencí je snaha oslabit jakékoli revoluční hnutí vytvářením vlastních, umírněných alternativ, měnících jev kapitalismu a neohrožujících jeho podstatu, a na druhé straně zachovávajících jev těchto hnutí, ale měnících jeho podstatu. Projevuje se to pronikáním idejí i praxe do existujících hnutí, z nichž jsou vykořeňovány revoluční cíle, jsou nahrazovány kompromisy vedoucími na jedné straně k mírným zlepšením života tříd vykořisťovaných, ale na druhé straně upevňujícími vládnoucí postavení vlastníků výrobních prostředků.

Byly tolerovány, podporovány i vytvářeny nejrůznější odnože socialistického hnutí, skrývající se pod hesly národního, demokratického i náboženského socialismu, snažící se získat na svou stranu masy a svést je ke skrytým cílům buržoazie. Německý fašismus nebyl ničím jiným. Na mírnější linii se podařilo už dávno před tím převést původně radikální sociálně demokratické hnutí. Ustoupilo od svých revolučních cílů, nehodlá odstranit kapitalismus a vykořisťování jako jeho podstatu, chce jen zlepšit podmínky prodeje pracovní síly, tedy zůstat v půli cesty vedoucí ke skutečné změně. Z nebezpečného revolučního hnutí se tak pro buržoazii stal neškodný politický partner. Platí to i o jiných hnutích, např. o eurokomunismu.

Sociální revoluce byla odstraněna, a změna se tak stala neuskutečnitelnou utopií

Původní požadavky byly nahrazeny požadavky umírněnými, boj byl nahrazen spoluprací, a radikalismus se objevuje jen ve slovech před volbami. Není prostředkem změny, jen prostředkem k oklamání radikálních vrstev obyvatel. Levicová sociální demokracie se stala centristickou. Její politika se změnila v politikaření.

Z bojovníků proti kapitalismu se stali jeho údržbáři

Skutečně radikální hnutí to mají v tzv. demokratickém systému složité. Buď zůstanou radikálními, a pak budou vystaveni tvrdému protiútoku, který je odsune do marginality, jako se to stalo v USA, Západním Německu, Chile, Indonésii a mnoha jiných zemích světa, nebo přijmou roli umírněné, kolaborující opozice, a pak skončí na okraji také, protože druhé sociálně demokratické hnutí už je zbytečné.

Vládnoucí buržoazie skutečný odpor nepřipouští; předstíraný odpor toleruje. O tom, kde jsou meze, potlačení nerozhodují. Své místo v těchto mezích hledají i čeští komunisté. Sociální demokracie už si jej našla.

Jestliže politika spotřebovává sociální energii mas v přešlapování na místě či malicherných půtkách, společnost se také mění, ale k horšímu.
Autor

Sociální energie

Energie je fyzikální, přesně měřitelná veličina označující schopnost vykonávat práci. Fyzikové většinou neuznávají to, co bývá za energii označováno, ale není to přesně měřitelné. Musí ale připustit energii mořského přílivu a odlivu, přestože ji dokáží exaktně měřit jen na nepatrném kousku v přílivových elektrárnách.

Tělesnou energii také nemohou fyzikové Zcela odmítnout. Dokáží změřit její přísun v kalorické hodnotě potravin, nikoli schopnost člověka vykonávat práci. To je daleko složitější; na to je sama fyzika krátká.

O duševní energii fyzikové nechtějí slyšet. To proto, že tento termín zneužívá pseudověda ke svým kejklím. Ale věda ví, že mozek energii spotřebovává. A protože je energie nezničitelná, musí ji i vydávat tím, že vykonává práci. Práce je složitější, než jak to chápe fyzika. Ta duševní je nejsložitější vůbec. Jenže ji fyzikové neumějí změřit. Zato statisíce podnikatelů, kteří výsledky duševní práce jiných zpeněžují, ji změřit dovedou. Ne ve fyzikálních jednotkách, ale v penězích. Ne exaktně, ale výhodně. Majitelé softwarových firem patří k nejbohatším.

Práce, není jenom zdvíhání závaží, jak nás kdysi učili v začátcích fyziky. Není to jenom přeměňování přírody k užitku člověka, jak se kdysi učilo v prvních hodinách politické ekonomie. Je to i přeměňování společnosti, která je součástí přírody, zřejmě tou nejsložitější. Nikdo nepochybuje o tom, že učitel vykonává práci - přeměňuje společnost. A protože učitel není perpetuum mobile, energii přijímá a vydává. Ač se to zdá neuvěřitelné, i politik může vykonávat práci, pokud přeměňuje společnost k užitku společnosti. Dokonce i ten nejzarputilejší fyzik trvající na exaktních formulacích, musí nakonec připustit, že i on vykonává práci, vydává svou volnou energii a výplatu si zaslouží.

Jenže společnost nepřetvářejí izolovaní vědci, učitelé, právníci či politikové, ale lidé organizovaní ve složitých sociálních systémech. A tyto systémy pracují tak, že organizují vydávání volné energie velkých skupin lidí k přeměně společnosti určitým směrem. Podle toho, jak pracují, vydávají lidé své volné energie k přeměně společnosti více či méně. A podle toho, jak onu energii dovedou tyto systémy soustředit určitým směrem, se společnost v daném čase a prostoru mění. Jestliže to nedovedou, spotřebovává se energie ukrytá ve společenských vztazích neúčelně, a společnost funguje jen jako hlučný a nevýkonný stroj s vysokou spotřebou.

Sociální energie je volná biologická energie jedinců soustředěná společenskými vztahy ke změně jiných společenských vztahů

Sociální energie existuje, i kdyby pravověrní fyzikové pukli vzteky. Pochází ze slunce, tak jako většina ostatní energie, kterou člověk přijímá a vydává. Není to žádná nové energie. Je to jen její nejsložitější, a proto dosud nejméně prozkoumaná forma, měřitelná jako u ostatních energií jen dosaženými výsledky, tj. mírou společenského pohybu či intenzitou sociálního výbuchu.

Myšlenka sociální spravedlnosti, zrozená už kdysi ve starověku, zůstane mezi lidmi napořád,
i když se s ní už nebude pojit visačka komunismu.
Andor Šándor

Sociální spravedlnost

Sociální spravedlnost je od nepaměti snem obrovských mas lidí, žijících v nerovných společenských vztazích. Stejnou dobu je také ale plakátem těch, kteří se na těchto nerovných vztazích přiživují a v jejichž zájmu je společenská nerovnost udržována. Všichni ji chtějí, ale dosud ji nikdo nevytvořil, dokonce ani nedefinoval.

Sociální spravedlnost je snem chudých a udičkou bohatých

Idea sociální spravedlnosti mohla vzniknout teprve tehdy, když nastala sociální nespravedlnost. To bylo v dobách, když se v důsledku ekonomické činnosti lidí počalo společenské bohatství rozdělovat ne podle potřeb či práce, ale podle vlastnictví prostředků, jimiž jej lidská práce vytvářela. Tenkrát vzniklo soukromé vlastnictví umožňující vykořisťování, počalo lidstvo dělit na třídy, z nichž ta vládnoucí si vytvořila stát, sociální nespravedlnost ochraňující a udržující. Tuto funkci plní stát dodnes. Jak napsal sv. Augustin *„stát bez spravedlnosti je jen velká ničemnost“.*

Sociální nespravedlnost není porušením práva, je uzákoněním bezpráví. Nespravedlnost je subjektivní pocit, který vzniká jako odraz objektivního útisku a z něho vznikající společenské nerovnosti lidí. Čím větší jsou rozdíly, čím jsou viditelnější a nezdůvodnitelnější schopnostmi lidí, tím je ten pocit silnější. Tento pocit vzbuzuje odpor a potlačování odporu jej zesiluje.

Když vykořisťovaní pilně pracují, společnost bohatne. Jedni hodně, druzí málo. Sociální nespravedlnost není pouhá bída, ta se dá snášet, lze-li přežít. Jen křiklavé rozdíly mezi lidmi se snášejí těžko. Existují, dokonce se prohlubují i v bohatnoucí společnosti. Chudoba není jen absolutní, je i relativní, stejně tak jako bohatství. Spravedlnost je vztah hmotných možností a sociální skutečnosti, je to rozdělování podle potřeb.

Sociální spravedlnost nemůže být v bohaté společnosti, v níž jedni dědí miliardy a druzí vysoký nájem

Možná, že má generál Šándor pravdu. Možná se idea nové společnosti jednou přejmenuje. Udělal to i Marx, když dospěl k závěru, že slovo „socialismus“ zdiskreditovali maloměšťáčtí vůdcové a přiklonil se k názvu „komunismus“. I Lenin, když sociálně demokratické hnutí zprofanovali jeho revizionističtí vůdcové, se v r. 1918 vrátil k názvu „komunistická“. Název je opravdu jen „visačka“; důležitý je obsah. Vytvořit sociální spravedlnost pro komunisty znamená likvidaci vykořisťování i tříd. A to nejde bez odstranění soukromého vlastnictví výrobních prostředků, tedy bez sociální revoluce. Jenže zatím všichni, kteří požadovali změnu komunistické visačky, chtěli především změnit obsah. Tím fakticky opouštěli myšlenku sociální spravedlnosti, a jen hledali nějakou novou charitu. Chtěli jen vylepšit kapitalismus. Hledali nové jméno pro svou zradu.

Kapitalismus nemůže vytvořit sociální spravedlnost, nanejvýš sociální shovívavost

Třídy se nemohou jevit jinak než jako vrstvy; tento jev není totožný se svou podstatou, ukrývá ji.
Autor

Sociální vrstvy a třídy

Vedle diferenciace společnosti podle tříd, tedy podle vztahu k výrobním prostředkům, se společnost diferencuje i do vrstev podle míry spotřeby, která je z velké části, ale ne zcela, podmíněna příslušností k třídám. Současně s ní je ovlivněna i ekonomickým postavením uvnitř své třídy, poměrem osobní spotřeby k příjmům a individuálními stránkami svého životního způsobu.

Třídy odlišují lidi vztahem k výrobním prostředkům, vrstvy ke spotřebním předmětům

Z pohledu abstrahujícího od třídní podstaty se pak společnost jeví jako skládající se z prostupných vrstev, mezi nimiž nejsou zcela zřetelné hranice, v níž třídy prolínají jedna do druhé a samy jsou rozvrstveny tak, že zcela mizí. Je to jevová, smyslová forma poznání zkoumající viditelné, rezignující na hledání podstaty, ale přesněji měřitelná, kvantifikovatelná, a proto zdánlivě vědečtější. Její nevýhodou je to, že kritéria pro zařazení do vrstev jsou vždy volena subjektivně, těchto vrstev může být jakýkoliv počet, a hlavně ztěžují rozeznání skutečných společenských vztahů.

Třídy se navenek projevují jen jako vrstvy, neostře vyjadřující svou podstatu

Vrstvy mají jen společné potřeby, nikoli společné zájmy. Vytváří je společná úroveň spotřeby, zatímco třídy jsou vytvářeny společným vykořisťováním a společným bojem proti němu. Mezi vrstvami jsou rozdíly, zatímco mezi třídami jsou rozpory.

Vrstvy umožňují kvantitativní zkoumání společnosti, třídy zkoumání kvalitativní

Pokud třída bojuje jen o uspokojení svých potřeb, přestává jako třída existovat a rozptyluje se ve stávajících vrstvách, případně vytváří nové. Teprve aktivní politické úsilí při prosazování společných zájmů ji sjednocuje a vytváří.

Vrstvy sjednocuje spotřeba, třídy jejich třídní boj

Vrstvy nic nevypovídají o vzájemné závislosti lidí, která danou společnost utváří. Proto zkoumání sociálních vrstev zpravidla vždy slouží k zakrývání třídního rozdělení civilizovaného světa, v propagandě jej nahrazuje a odmítá. Buržoazní společenská věda tak činí vědomě a záměrně; marxistická věda toto hledisko často opomíjela, čímž ochuzovala sama sebe. Nejrůznější teorie stratifikace nelze paušálně odmítat, jen je vždy nutné poctivě hledat, co v nich je pravdou, a co ne. Odstraněním tříd v komunismu sociální rozvrstvení nezmizí: jen se stane spravedlivějším, více závislým na jedinci než jeho rodičích, ale určitě to bude společnost rozmanitější.

Vrstvy jsou odpolitizovaným pohledem na politicky strukturovanou společnost
V sociálních konfliktech se třídy stmelují, vrstvy rozvolňují

Zkoumání tříd odhaluje podstatu, zkoumání vrstev poznává jev. Třídy nepostihují plně rozmanitost společnosti, vrstvy odhlížejí od politiky v politicky organizované společnosti. Ani jedno, ani druhé neodhaluje samo o sobě celou pravdu, která je vždy složitější. Navíc vrstvy existují stále, zatímco třídy jen to té míry, do jaké prosazují své zájmy. Absolutizovat nebo odmítat jedno či druhé je stejnou chybou.

Třídy jsou rozvrstveny a vrstvy roztříděny

Vrstvy rozeznáváme svými smysly podle hmotných statků, jimiž zjevně disponují. Třídy lze rozeznat pouze rozumem podle složitých společenských vztahů, zakrývajících výrobní síly, jimiž disponují skrytě a hlavně, jejichž prostřednictvím své statky nabývají. Příslušnost k vrstvám rozeznáme pouhým nazíráním, příslušnost k třídě si musíme uvědomit. Proto si třídy vytvářejí svou ideologii, jako nástroj uvědomění sama sebe, odlišení se od ostatních, jako nástroj třídu sjednocující. Neboť jen sjednocená třída může aktivně využívat a měnit společenské vztahy, které ji vytvářejí.

Ideologie je forma třídního uvědomění prolínající vrstvami

Kritéria pro stanovení počtu vrstev a jejich hranic jsou vždy libovolná. Každá teorie si volí svá měřítka a podle potřeby je mění. Ani hranice tříd nejsou zcela ostré, přesto jsou objektivně určitelné. Příslušnost jedince k třídě je vždy dána společenskými vztahy, v nichž uspokojuje většinu svých životních potřeb. To lze pouze vlastní prací či vykořisťováním práce jiných, ať je to zprostředkováno sebesložitěji. Třídy jsou v těchto vztazích kvalitativním rozpoznáním společnosti, zatímco vrstvy jejich rozeznávají jen nahodilé kvantitativní stránky daných kvalit, čímž jejich rozdíly zdánlivě stírají.

Vrstvy jsou subjektivním, třídy objektivním pohledem na společnost

Třídy i vrstvy reálně existují, je mezi nimi dialektický vztah, tedy souvislost i rozpor. Jsou jen dvěma dílčími pohledy na společnost, která je diferencována ještě daleko složitěji. Nekonečná strukturovanost hmoty je sice ve společnosti omezena existencí nedělitelných jedinců, kteří ji tvoří, ale je násobena příslušností jedince k mnoha často velmi odlišným skupinám současně.

Vrstvy jsou ve společnosti starší než třídy a mají před sebou delší budoucnost. V třídní společnosti nám ale nesmí zaclánět při hledání její podstaty.

Komunismus snažící se o ekonomické odstranění tříd nemůže usilovat o odstranění vrstev. Ty existovaly již v prvotní pospolitosti a budou existovat po celou dobu existence člověka. Jsou jedním z projevů lidské rozmanitosti, a nemohou zmizet ve společnosti, která bude rovným způsobem uspokojovat rozdílné potřeby. Jakékoli snahy o sociální unifikaci společnosti jsou ultralevičáctvím, a nemají s marxismem nic společného. Musejí vždy skončit zločinem a nakonec porážkou.

Jestliže si politik, novinář či sociální vědec plete třídy a vrstvy,
je jako léčitel, který si plete viry a bakterie.
Je šarlatán.
Autor

Protože je napodobitelem moudrého, dostane patrně jakési pojmenování podle něho, a je mi už skoro jasné, že o tom muži je třeba říci, že to je doopravdy ten docela skutečný sofista.
Theaitétos

Sofistika

Sofisté byli ve starém Řecku profesionálními učiteli společenských věd. Učili toho, kdo zaplatil. A protože platili jen ti bohatší, ucházející se o vstup do politiky, vznikla mezi sofisty vrstva méně počestná, prodejná, kritizovaná Platónem, která dala tomuto slovu dnešní hanlivý význam. Podle něho byla sofistika *„záludná část umění pracujícího se zdáním, rodu přeludového, kejklířství v řečech.“* Podle Ottova slovníku to je *„vědomé dokazování nepravdy všelijakým kličkováním.“* Od tehdejších filosofů se sofisté odlišovali tím, že se moudrostí a výřečností zabývali pro výdělek. Byli to učitelé užitečného vzdělání, praktici nepotřebující teoretické poznání. Psali a učili psát projevy pro soudy, projevy, v nichž nezáleželo na pravdě, ale na formální brilantnosti, vnějším lesku. Učili vyhledávat a vyvolávat rozpory, proplouvat v nich, přesvědčovat a získávat, klamat a svádět, přičemž věcná stránka problému byla vedlejší. Podle potřeby dokázali vysvětlit i zpochybnit cokoli.

Sofistika je kultivovaná demagogie žonglující s pojmy

Je to předstírání moudrosti, na nímž se skrývá záměr. Je to vědomé užití nesprávných argumentů, tzv. sofismat, při řešení sporných otázek. Podstata těchto sofismat spočívá v používání logických klamů a úskoků v procesu usuzování a dokazování, jež jsou maskovány vnější formální správností. Mezi charakteristické rysy sofistické metody patří vytrhování událostí z jejich souvislostí s jinými jevy, přenášení specifických zákonitostí jedné skupiny jevů na druhou a podobně.

Sofistika je formální správnost a obsahová prázdnota

Sofistika nehledá podstatu, stačí jí jev, nepátrá po příčinách, vystačí s podnětem, nehledá skryté souvislosti, soustředí se pouze na ty zjevné. Nezkoumá to hlavní, protože cosi vedlejší je zajímavější. Zatímco věda spojuje různorodé pravdy, a vytváří z nich pravdu novou, sofistika spojuje různorodé věty a vytváří z nich lež. Zatímco umění vytváří iluzi s cílem člověka povznést či pobavit, sofistika tím vědomě podvádí. Lenin charakterizoval sofistiku jako „*subjektivní využívání pružnosti pojmů*“.

Sofisma je vědomě a záludně použitý logický klam

Žijeme v době, v níž sofistika vzkvétá. Advokáti, novináři, politici by se bez ní většinou neuživili. I mnohé filozofie jsou pouhou sofistikou. Knižní i novinový trh je zaplavován banalitami, a reklamní trh by bez ní zanikl. Proniká i do společenských věd, které nesmějíce odhalovat podstatu, zabývají se jevem. Celé teorie elit, sociální stratifikace, dokonce i ekonomické teorie jsou pouhou sofistikou. Pod rouškou dokonalosti se skrývá duchovní prázdnota, pod vnějším leskem hluboký úpadek. A slovo sofistika se přestalo používat.

Sofistika degeneruje politiku i žurnalistiku, morálku, právo i společenskou vědu

Myšlení je spojování pojmů v soudy a soudů v úsudky.
Vzděláváme se proto, aby to přesně odráželo skutečnost, a aby to tím nekončilo.
Autor

Soud a úsudek

Myšlení je podmíněno bohatstvím smyslových odrazů, jejichž zobecňováním se člověk naučil vytvářet pojmy. Tak začalo vznikat vědomí. Vzniklo pouze u člověka, protože pouze člověk byl svými životními podmínkami nucen přírodu nejen spotřebovávat, jako ostatní živí tvorové, ale přetvářet ji. Nejen to; protože byl svou bezbranností, vzniklou opuštěním původního životního prostředí – stromu, nucen přežívat ve společnosti ostatních, naučil se přetvářet přírodu v těsné a všestranné pospolitosti s ostatními jedinci svého druhu, nevystačil už z původními varovnými a vábivými skřeky, a byl přinucen vytvořit si řeč. Jejím základem se stal zobecňující pojem, který není produktem jednotlivce, ale vznikl jeho soužitím ve společnosti.

Spojováním pojmů vzniká soud odrážející realitu, ale i vztah člověka k ní

Soud je nejjednodušší myšlenka, vznikající spojením dvou pojmů, z něhož vzniká krátká oznamovací věta. Je odrazem vnějších vlivů i vnitřních poznatků uložených v paměti jako zkušenost či znalost. Tento odraz probíhá ve vědomí a vyjadřuje jednoduché vztahy mezi pojmovými odrazy. Přesnost soudů je závislá na přesnosti pojmových odrazů.

Soud je základním aktem myšlení

Vyvozením soudu z jiných soudů, uložených v paměti vzniká úsudek. Existují induktivní úsudky, které směřují od zvláštních případů k obecnému poznání i deduktivní úsudky, směřující obráceně od obecného ke zvláštnímu či jednotlivému. Jejich přesnost je závislá na správnosti či nesprávnosti zobecnění. Nejméně přesný bývá úsudek z analogie, tj. porovnání směřující od zvláštního k zvláštnímu, protože člověka svádí porovnávat v z mnohotvárných jevů vše, nikoli jen to důležité.

Úsudek je rozvinutým myšlením, spojujícím jednotlivé soudy

Rozumová výchova dítěte postupuje tak, jak vznikal rozum u člověka během jeho prehistorického vývoje. Seznamuje se s jednoduchými pojmy, s nimiž má každodenní zkušenost, a poté přejímá jednoduché soudy. Až později si bude vytvářet další soudy sám, ale musí být při tom korigován společností, stejně tak jako byl korigován pračlověk. Jinak nepřežije, což se pralidem stávalo běžně.

Správností soudů a úsudků i jejich formami se zabývá logika, která však nezkoumá pravdivost a přesnost pojmů, z nichž soudy a úsudky vycházejí. Nemůže ani postihovat emocionální i sociální podmíněnost těchto procesů a jejich vývoj.

Soudy i úsudky, stejně tak jako vysoká inteligence, jsou člověku k ničemu, pokud nevycházejí z pravdivých a přesných pojmů

Poznání nekončí soudy a úsudky; teprve z nich člověk vytváří vyšší formy myšlení, jako např. hypotézy, teorie a vědu.

Věda přestává tam, kde chybí potřebná souvislost.
Bedřich Engels

Souvislost

Věci i procesy existují a jsou člověkem odráženy jen ve vzájemných, skutečných i domnělých. Míra pravdivosti poznatků o těchto vztazích je vždy mírou pravdivosti celého poznání. Souvislost je minulou, současnou či budoucí závislostí.

Souvislost je objektivním, univerzálním vztahem materiálního světa

Souvislost je takovým vztahem, kdy změna jednoho objektu či procesu vyvolává změnu druhé entity. Je produktem pohybu hmoty. Jeho střety vznikají rozpory i jejich odrazy, strukturu celků a částí, kvantitativní i kvalitativní změny, kauzální řetězce příčin a účinků. Souvislostí nejsou vztahy zdánlivé, domnělé či ty, které odrážejí pouze náhodnou časovou shodu či podobu.

Souvislost je způsobem existence hmoty stejně tak jako pohyb, který ji vytváří

Protože pohyb světa je univerzální, je i jím vytvářená souvislost materiálního světa všezahrnující.

Souvislost je univerzálním spojením pohybů

Toto spojení bývá někdy zdánlivě bezprostřední, ve skutečnosti je vždy něčím zprostředkováno. Může nabývat nekonečné množství podob i složitých řetězců, v nichž je souvislost zjevná i skrytá. Také množství souvislostí je nekonečné; některé z nich vytvářejí podstatu a jiné jev, některé jsou vnější, a jiné vnitřní.

Pojmy souvislost a vztah bývají často užívány velmi volně, překrývají se či zaměňují. V některých případech jsou k jejich označení používány i jiné pojmy. Například klid je také souvislostí; je spojením protikladných pohybů, jejich dočasným vyrovnáním. I rozpor je souvislostí, je střetem pohybů, a stejně tak je souvislostí i odraz jako výsledek tohoto střetu. Souvislost vyjadřují také pojmy možnost a skutečnost, příčina a účinek, nutnost i nahodilost, stejně tak jako všechny ostatní korelativní kategorie. Různé formy souvislosti odrážejí i termíny závislost, součinnost, sounáležitost, kauzalita, poměr, relace, soulad, souběh a mnoho dalších.

Vědomí člověka vytváří abstraktní souvislosti, které sice odrážejí objektivně existující svět, ale svou podstatou jsou ideální. Jsou odrazem objektivního světa i lidského myšlení. Základním prvkem, pojmenovávajícím abstraktní souvislosti, je pojem, který Lenin nazval *„uzlovým bodem v síti lidského poznání“*.

Proces lidského poznání, jakkoli se jeví jako poznávání existujících objektů, je především poznáváním souvislostí. Nejběžnější formou omylu je chybné poznání souvislostí a nejčastější formou lži je vymýšlení si souvislostí neexistujících.

Univerzální souvislost světa
je odrážena univerzální souvislostí pojmů svět odrážejících,
ale i univerzální souvislostí poznatků rozvětvené vědy

V dějinách společnosti je opakování poměrů výjimkou, nikoliv pravidlem,
a kde se taková opakování přece jenom objeví,
nedějí se nikdy přesně za týchž okolností.
Bedřich Engels

Spirocykličnost a cykličnost vývoje

Už od dob Pythagora se objevují názory, že vývoj probíhá tam a zpět, ode zdi ke zdi, nahoru a dolů či v kruhu, tedy že se vše opakuje. Tomu oponovali Marx, Engels i Lenin s tím, že každé opakování je jen zdánlivé, protože každé takové opakování je vždy něčím novým, probíhajícím ve zcela jiných podmínkách. Avšak v několika případech použili v opozici proti obraznému vyjádření vývoje „v kruhu“ starší Hegelovo obrazné vyjádření, charakterizující vývoj myšlení – „spirála“, odrážející onu novost situace, v níž by každý nový „závit“ musel být vyšší a širší než ten předchozí. A právě ona „spirála“ se stala východiskem dogmatiků, považujících každé Marxovo, Engelsovo či Leninovo přirovnání za obecně platný zákon. Ani ne tak v teorii, jako při praktické výuce zjednodušeně používali onu spirálu k výkladu zákona negace-negace, čímž dospěli k nesmyslným, nedialektickým a nemarxistickým závěrům, že jakási spirála je obsahem tohoto zákona. Byla absolutizována Hegelova idea i Leninova slova: *„… vývoj, abych tak řekl, ve spirále, nikoli v přímce“.*

Vývoj po spirále je obrazným vyjádřením, nikoli zákonem

Návrat některé stránky, popřené negací, není zákonem. Taková stránka může, je-li schopna dalšího rozvoje, ale nemusí, zůstat jednou z možností, která bude či nebude dalším vývojem využita. Povyšovat tuto možnost na nutnost je nedialektické.

**Opakovatelnost není nutností, je jen možností;
nikdy se přitom neopakuje jev celý, pouze jeho jednotlivé stránky
a vždy je to v jiných podmínkách, z jiných příčin a s jinými důsledky**

Teorie spirocykličnosti jsou v naprostém rozporu s poznatky klasiků marxismu. Např. v dopise svému otci Marx píše o *„zdání zpětného chodu dějin“* a daleko později to vysvětluje přesněji: „*Obvyklým osudem naprosto nových dějinných výtvorů je, že bývají mylně považovány za obdobu starších, dokonce přežitých forem společenského života, kterým se snad poněkud podobají.“*

I Lenin odmítal nutnost opakování, např. slovy*: „Pohyb se nemusí opakovat, nemusí se navracet k východiskům, avšak život rostlin, živočichů i člověka, to vše vtloukalo lidstvu do hlavy ideu pohybu s návraty k východiskům.“* Nesmyslnost výkladu zákona negace-negace jako zákona návratu je jasně patrná i z jeho slov:

Negace-negace je zdánlivý návrat ke starému

Vyznavači spirály jako zákona vynucujícího si návrat beztřídní společnosti nepochopili, že pokud by to bylo zákonem, musela by poté znovu následovat otrokářská a feudální forma uspořádání společnosti. Nic se nevyvíjí po spirále.

Dějiny se nevracejí zpět, to jen lidé zapomínají, jak to doopravdy bylo

Individua, která tvoří vládnoucí třídu, řídí i produkci a distribuci myšlenek své doby.
Karel Marx

Společenské vědomí

Vědomí je vlastností lidského jedince. Avšak všechny prvky tohoto individuálního vědomí se odlišnou měrou a různě kombinovány opakují u více jedinců, jsou v rozdílné míře společné velkým skupinám lidí, a tyto skupiny spojují.

Společenské vědomí jsou opakující se prvky vědomí individuálního

Toto opakování vzniká v důsledku společných životních podmínek, vzájemnými kontakty lidí, učením se jednoho od druhého i napodobováním. Společenské vědomí je odrazem společenského bytí a spolu s ním se mění. Obsahuje prvky minulosti, současnosti i budoucnosti, pravdu, zkušenosti, iluze i omyly. Může za bytím zaostávat, může jej předbíhat, ale nemůže se od něj odtrhnout.

Zdánlivě je společenské vědomí vytvářeno sčítáním vědomí individuálního, ale opak je pravdou. Vědomí jedince vzniká z vědomí společnosti, které je kontinuální, uchovává poznatky a názory mnoha předchozích generací a předává je novým jedincům. Ti jej pak částečně mohou zpětně ovlivňovat, aniž se mohou závislosti na společenském vědomí zcela zbavit. Obojí je materiálně i sociálně podmíněno.

Individuální a společenské vědomí tvoří dialektickou jednotu

Množiny jednotlivců se mění ve skutečné skupiny tím, jak si vytvářejí své vlastní společenské vědomí. Bez něho jsou pouhými shluky. Teprve odraz ekonomických a sociálních pout ve společném vědomí dotváří skupinu, tmelí ji a činí akceschopnou. Stejnou měrou, jakou společenské vědomí skupinu spojuje, ji také odděluje od ostatních skupin.

Společenské vědomí spojuje i rozděluje společnost

Společenské vědomí je složitým, bohatě strukturovaným jevem, a jeho složitost bývá větší než mnohotvárnost skutečných materiálních a sociálních podmínek. To je dáno právě rozdílností jejich vnímání. Společenské vědomí má rozdílné úrovně, v nichž společnost odráží skutečnost. Prvotní, povrchní a z hlediska poznání nejnižší úrovní je sociální psychika a běžné vědomí, odrážející empiricky a emocionálně životní podmínky dané skupiny a obsahující její nálady, zvyky, tradice, iluze i zaměření. Nejvyšší úrovní společenského vědomí je věda, odrážející nikoli jevy, ale jejich podstatu. Společenské vědomí se bohatě člení podle svého obsahu, existuje vědomí třídní, národní, náboženské, technické, právní, ekonomické a mnoho jiných forem. Společnost je složena z různých skupin, a každá si vytváří vědomí své. A to vše dohromady se vzájemně prolíná a ovlivňuje; vzniká to ze života, život to ovlivňuje a činí bohatším.

Bez pochopení společenského vědomí nelze pochopit společnost, avšak společnost nelze vysvětlovat z jejího vědomí

Neboť vzdělaný se vyznačuje tím, že v každém oboru vyžaduje jen takovou přesnost, jakou povaha předmětu připouští.
Aristoteles

Společenské vědy

Některé vědy to mají jednoduché. Všechno dovedou změřit, zvážit, spočítat a dokázat. Jsou to exaktní, přesné vědy. Odhalují zákony působící vždy stejně, provádějí pokusy s ověřitelnými výsledky, zkoumají systémy vypočitatelně se chovající. Při zkoumání společnosti to nejde. To proto, že je příliš složitá na to, abychom mohli přesně zadat potřebná data, ale hlavně proto, že ve společnosti se vše prosazuje pouze prostřednictvím činnosti lidí, majících své zájmy, zvláštnosti, vědomí a emoce, dopouštějících se chyb a omylů, chovajících se občas iracionálně. Společnost je nevypočitatelná a věda o ní nemůže být exaktní; přesto je vědou.

Společnost je stochastickým systémem

To ale neznamená, že její chování není podřízeno žádným zákonům. Ty samozřejmě existují, ale je jich příliš mnoho, a jsou ovlivněny mnoha proměnlivými okolnostmi. Stejně jako v přírodě okolnosti i působení odlišných zákonů vždy modifikují působení zákonů druhých. I meteorologie má své zákony, ale předvídat může pouze tendence, neboť i její zákony se také projevují pouze jako zákonitosti.

Společenské zákony se projevují pouze jako tendence

Přírodní zákony působí slepě a se železnou nutností. Avšak působí zde i velké množství nahodilostí. Přesto se vždycky nakonec dříve či později stane to, co je nutné, protože nahodilosti se vzájemně vyruší a zvítězí nutnost. I ve společnosti to tak probíhá, pouze těch nahodilých, vedlejších a nepodstatných vlivů je příliš. Každý chce něco jiného, všichni o něco usilují, s někým bojují, a ve všem je chaos. Bedřich Engels to charakterizoval slovy:

„Co chce jeden, maří druhý a výsledkem je vždy to, co nikdo nechtěl.“

I ve společnosti se protikladné zájmy a nahodilost vždy nakonec vyruší a zvítězí to, co je v daných podmínkách nutností. Často to dlouho trvá, cesta k výsledku je klikatá a čas nejistý. Popisuje to i úsloví o božích mlýnech, které melou pomalu. Vše je ovlivňováno vědomím lidí, které se určujícím faktorem; ale není.

Ve společnosti vždy nakonec vítězí materiálně podmíněná nutnost

Takovou společnost zkoumají společenské vědy; nejistou, vrtošivou a těžko uchopitelnou. Nemohou dělat žádné experimenty, protože to by většinou končilo zločinem. Předmět zkoumání se navíc na rozdíl od přírody daleko rychleji mění.

Pokud je společnost rozdělena protikladnými zájmy, je rozdělena i věda, která ji zkoumá. Ať si to přiznává či ne, vždy je nakonec stranickou vědou, protože jedné velké skupině nutně straní, třeba jen tím, že odhaluje někomu nepříjemnou pravdu.

Společenská věda, která nic neodhaluje, jen cosi popisuje, není vědou, ale naukou

Společenská činnost a společenský prožitek rozhodně neexistují jedině ve formě bezprostředně pospolité činnosti a bezprostředně pospolitého požitku.
Karel Marx

Společnost a společenstvo

Mnozí lidé přemýšlející o společnosti se dopouštějí omylů. Jedním z těch častých, vyskytujících se zvláště mezi biology a chovateli, je zaměňování a směšování pojmu společnost a společenství, případně komunita. Vznikají tak nejrůznější vulgární teorie, považující člověka za pouhý živočišný druh. Vycházejí sice stejně jako marxismus z poznání, že společnost je vysoce organizovaná biologická hmota, ale tím jejich poznání končí. Zbytek je doplňován iluzemi, a vzniká behaviorismus.

Prapředci člověka původně žili ve společenstvích s dalšími jedinci stejného druhu, organizováni podobně jako ostatní živí tvorové. Spojovala je stejná závislost, způsob obživy ze stejných zdrojů, strach ze stejných predátorů i vzájemné, ničím a nikým nezprostředkované kontakty jednotlivých individuí.

Společenstvo je biologický pojem vzniklý při zkoumání živé přírody

Člověk se však ve svém vývoji počal odlišovat. Vytvořil si řeč, počal směňovat své výrobky a prostřednictvím obojího zprostředkoval své kontakty i s těmi, které osobně neznal. Zprostředkoval je i s předchozími a budoucími generacemi. Jedinci překonávající větší vzdálenosti dokázali své poznatky přenášet do vzdálených příbuzných společenství, a získané poznatky předávat zpět společenství svému. Své individuální zkušenosti dokázal převyprávět jiným, stejně tak jako svými výrobky jim usnadňoval život. To žádný jiný tvor nedovede. Z takto zprostředkovaných kontaktů, mimobiologických i neosobních, nepřímých vztahů vznikal z běžného živočišného druhu člověk a ze společenstva společnost.

Společnost, to je způsob existence člověka

Společnost, to jsou materiální podmínky přetvářené prací, a z toho vznikající materiální vztahy. Z nich se odvíjejí vztahy sociální, a to vše se odráží ve společenském vědomí v dialektické jednotě s vědomím individuálním. Společenstvo živočichů nemá společenské vědomí, má jen společné pudy.

Společnost, to není jen skupina fyzicky se stýkající, osobně se znající a pospolně žijící, spojená stejnými potřebami a zájmy.

Společnost je skupina skupin, nekonečně propojených i promísených, spojených napříč generacemi i územími mnoha ekonomickými a z nich vyplývajícími sociálními, právními, politickými, kulturními i jinými vztahy, přičemž potřeby a zájmy jedinců, žijících současně i postupně ve více skupinách, či jejich biologické a emocionální vztahy jsou již jen druhořadé

Včelař, který neustále připodobňuje člověka k včelám a hledá v nich vysvětlení lidské společnosti, po čase nutně sklouzne k tomu, že začne připodobňovat včely k člověku; nepochopí lidskou společnost, a nakonec přestane chápat i včely.

Výroba vyrábí nejen předměty spotřeby, ale také způsob spotřeby.
Karel Marx

Spotřeba

Spotřeba je hmotné uspokojování lidských potřeb, je fází reprodukčního procesu, v níž se výrobky stávají předmětem používání. Zdálo by se, že je fází konečnou, avšak je jen impulzem k opakování celého procesu. Člověk nemůže své potřeby uspokojit pro vždy, jsou obnovovány. Spotřebou člověk reprodukuje svou pracovní sílu. Na rozdíl od ostatních živých tvorů si vše ke své spotřebě musí vyrobit.

Spotřeba reprodukuje potřebu

Člověk svou prací, ale i svou spotřebou mění přírodu i sám sebe, mění nejen svůj svět, ale i své potřeby v něm, činí je, stejně tak, jako sám sebe, všestrannějšími a složitějšími. Působením zákona negace-negace směřuje vývoj od jednoduššího ke složitějšímu, od nižšího k vyššímu, a platí to i o spotřebě. Čím více člověk rozšiřuje kvantitativně i kvalitativně svou výrobu, tím více rozšiřuje i svou spotřebu.

Rozšířená reprodukce rozšiřuje spotřebu

Spotřeba probíhá i ve výrobě. Spotřebovávány jsou přírodní zdroje a s nimi práce zhmotnělá v surovinách, materiálech, pracovních předmětech i pracovních prostředcích. Taková spotřeba je buď produktivní, tedy vstupující přímo do výroby, anebo neproduktivní, výrobě jen nepřímo sloužící. Jejich poměr je různý, o to, aby obojí spotřeba byla účelná.

I výroba je spotřebou

Existuje spotřeba veřejná, tj. spotřeba státu a jeho institucí. Je neproduktivní, avšak zčásti je nezbytná pro vytváření širších společenských podmínek výroby, jako např. tvorba infrastruktury. Je vždy hrazena z nadhodnoty vytvořené materiální výrobou a přerozdělené daněmi a státním rozpočtem.

Společenská spotřeba uspokojuje individuální potřeby jednotlivců, kterou zprostředkuje stát či různé instituce ze společenských fondů. Hrazena je z nadhodnoty přerozdělené státním rozpočtem. Jde např. o zdravotnictví a školství.

Individuální spotřeba je plně na rozhodnutí jednotlivců, uspokojuje jejich osobní potřeby a je hrazena z příjmů, které jim byly poskytnuty při rozdělování. Její rostoucí částí je u spotřeba neproduktivních členů společnosti hrazená z úspor vlastních, či společensky organizovaných např. systémy pojištění.

Výroba a spotřeba tvoří způsob života člověka a mění jej

Spotřeba není samoúčelná; je to cyklus reprodukující život. Spotřební společností není ta, která spotřebovává hodně, ale zbytečně, ta, která spotřebu mění z prostředku v cíl; v níž je spotřeba uměle zvyšována jen pro dosažení vyšších zisků, v níž se stává kultem a falešným symbolem hodnoty člověka.

V racionální společnosti vysoká spotřeba člověka rozvíjí, ve spotřební společnosti jej degeneruje

Naše nesmírně produktivní ekonomika požaduje, abychom z konzumace učinili náš životní program, abychom konvertovali koupě a používání věcí do rituálů, abychom v tom spatřovali naši duchovní útěchu, posílení našeho ega - tím, že budeme konzumovat. Potřebujeme věci konzumovat, spálit, vyhodit, nahradit stále rychlejším tempem.
Victor Lebeau

Spotřební společnost

Spotřební společnost je jedna z podob vrcholného kapitalismu, v němž se v důsledku územně a třídně nerovnoměrného rozdělení bohatství vytváří v části světa taková hojnost, že se úroveň spotřeby stává hlavním kritériem kvality života a samoúčelným cílem. Spotřeba přestává uspokojovat lidské potřeby, stává se symbolem a uspokojuje především zájmy. Člověk pak nakupuje spotřební předměty, ne protože je potřebuje, ale kvůli své prestiži, a nakonec i ze zvyku, zcela bez potřeby. Stává se to jeho životním stylem. Věci reprezentují jeho společenské postavení, nakupováním si před jinými ale i sám před sebou dokazuje své schopnosti a uspokojuje více než své potřeby své emoce. Člověk i společnost degenerují.

Spotřební společnost je taková, v níž hmotná spotřeba převyšuje hmotnou potřebu

Spotřeba je absolutizována jako základní společenský vztah; věci už vztahy mezi lidmi nezprostředkovávají, ale nahrazují je. Produkty lidské práce se stávají modlou, smyslem života, a často i vyšším cílem, než je reprodukce vlastního rodu. Racionálně vyráběné zboží je iracionálně spotřebováváno, a člověk snižuje počet svých potomků jen proto, aby mohl spotřebovávat ještě více. Prioritou přestává být spotřeba nezbytná, a stává se jí spotřeba viditelná; z prostředků se stává cíl. V širokém spektru lidských schopností je nejvíce oceňována schopnost nakupovat.

Člověk je degradován na sběratele sbírajícího nové věci, aby je mohl vyhodit

Nic z toho není člověku vrozeno, není to ani produktem hojnosti samé. Je to plodem ekonomických vztahů, v nichž výroba není diktována potřebou, ale ziskem soukromých vlastníků. Všudypřítomná reklama je schopna přehlušit rozum i vzdělání širokých mas, a dokonce jejich pud sebezáchovy. Lidé si půjčují peníze na věci nepotřebné, přičemž jim věci potřebné často chybí; stávají se otroky – producenty splátek, závislými na svém zaměstnavateli nejen pro dnešek, ale i pro dalekou budoucnost. Přinášejí současně zisk průmyslovému, obchodnímu i finančnímu kapitálu tím, že si odříkají uspokojení potřeb nevěcných.

Konzumní společnost je vychovávána reklamou

Spotřební společnost vede k nesmírnému plýtvání přírodními zdroji i lidskou prací. Je jedním z projevů zahnívání a odumírání kapitalismu. Může existovat jen jako důsledek svého protipólu – masové chudoby tam, kde to není vidět. Marxismus usiluje o společnost, v níž podle Marxe „*bohatství poteče plným proudem*“, ale ne samoúčelně a marnotratně. Iracionální spotřeba je projevem zahnívání kapitalismu.

Nastupující generace nejmladších zcela logicky vidí globalizovaný konzum a demokracii jako spojité nádoby, takže jak u nás, tak na Západě spíše vznikají podmínky pro radikální revoltu, která bude bojovat s obojím.
Jiří Pehe

Politika není správou věcí veřejných, jak se mnozí domnívají; je to boj o tuto správu.
Autor

Správa a správce

V běžné řeči se pojmy vedení, řízení, regulace, kontrola, správa a některé další velmi často směšují a nesprávně používají. I v marxistické literatuře se to občas vyskytuje v souvislosti s pojmem *„samospráva“*. Tyto pojmy však mají rozličný obsah; nemusí si být si nadřazeny, doplňují se a zkoumají odlišné procesy, probíhající uvnitř každé organizace. Mohou být kumulovány v činnosti jedné osoby, stejně tak jako odděleny. Ale vždy to jsou odlišné a vzájemně nenahraditelné funkce, tedy činnosti, které musí být v dialektické jednotě, má-li organizace fungovat. Při tom jejich dialektická jednota nevylučuje, ale předpokládá jejich rozpornost.

Zatímco řízení je formálně vymezená činnost působící v organizační struktuře směrem dolů a navenek organizace, vedení je spíše neformální působení uvnitř struktury. Správa je něco jiného. Stojí spíše stranou formální struktury; neřídí, ale pečuje. Nebývá zodpovědná za směr, ale za stav. Je iniciativní, jinak je pouhým údržbářem. Podle Marxe je to organizující činnost.

Správce je udržovatelem chodu, hospodářem daného

Odpovídá za funkčnost svěřených prostředků, ale neurčuje jejich funkce, nerozhoduje o jejich pořízení či zcizení. Může navrhovat, ale rozhoduje ten, kdo řídí. Správce je skladník i údržbář, ochránce věcí i lidí. Nevytváří koncepce, ale stará se o prostředky k jejich realizaci. Neurčuje budoucnost, ale musí být na ni připraven. Je zárukou kontinuity minulosti, přítomnosti i budoucnosti. Není faktorem rozvoje, ale stability.

Dobrý správce je podmínkou dobrého řízení

Každá fungující organizace je jako živý stroj, v němž řízení hledá směr pohybu, vedení burcuje lidské síly, kontrola hledá chyby, regulace je opravuje a správa udržuje chod. Správa, to není strategie, ani taktika, je to týl. A v každém boji je zapotřebí všechno společně. Strategie určuje kam, taktika jak, a týl se stará, aby bylo čím.

Správa je vnitřní funkcí, podmiňující realizaci funkcí vnějších. Není výkonem vlastnických funkcí, je podmínkou vlastnictví. V tomto smyslu se mýlí někteří kritici praxe socialismu, kteří vidí v samosprávě výkon vlastnických funkcí, stejně tak jako ti, kteří ji viděli ve volbě ředitelů.

V praxi, zejména v malých organizacích, všechny tyto nezbytné funkce nebývají personálně zcela odděleny. A naopak ve velkých organizacích bývají oddělovány až moc. Jednotlivci v různých funkcích někdy podceňují, a jindy absolutizují jednotlivé stránky fungování organizace. Stávají se někým jiným, než by měli být.

Řízení, které se redukovalo na pouhou správu,
je odsouzeno k zániku stejně tak jako to, které na ni rezignovalo

Představa věčné spravedlnosti se mění nejen s časem a místem, ale i s osobami.
Bedřich Engels

Spravedlnost

Spravedlnost je jedním z útvarů společenského vědomí. Je to historicky podmíněná etická a právní idea rovnosti, konfrontující představy a praxi dané doby. Je vždy determinována zájmy těch, kteří ji formulují. Neexistuje spravedlnost jako taková, jednou provždy někým nebo něčím daná, jen její proměňující se, různě nespravedlivé podoby.

Věčná spravedlnost je výmyslem lidí

V prvotní lidské společnosti bylo jako spravedlivé chápáno vše, co umožňovalo a usnadňovalo přežití rodu, byť to pro jednotlivce mohlo být i velmi kruté. Spravedlnost byla přirozeným stavem, který nebylo třeba nijak zvlášť definovat. Teprve civilizovaná společnost, která vytvořila ekonomickou nerovnost lidí, vyprodukovala i zájem rozlišit rozdíly mezi spravedlivým a nespravedlivým; a takto rozdělená společnost počala chápat spravedlnost rozdílně. Spravedlnost přestala být objektivním stavem, a stala se subjektivním názorem.

Spravedlnost je subjektivním odrazem objektivních vztahů

Spravedlnost i nespravedlnost počaly být zdůvodňovány, obhajovány a zkreslovány, vždy na základě protichůdných ekonomických zájmů tříd. Vítězné zájmy si vytvářely právo, a do něho vkládaly svůj výklad spravedlnosti, přičemž vždy tvrdily, že ta jejich spravedlnost je věčná, přirozená a pochází od boha. Původní rovnost byla nahrazena právem a spravedlností.

Spravedlnost je pocitem vítěze

Obsah pojmu spravedlnost je historicky proměnlivý, a je podmíněn skutečným stavem společnosti. To, co je v dané praxi spravedlivé, bývá většinou chápáno jako samozřejmost, a není to příliš vnímáno. Naopak vše, co potlačuje rovnost lidí, bývá vnímáno velmi silně a narušuje přirozený kladný vztah lidí ke společnosti, v níž žijí. Spravedlnost se mění spolu s lidmi a se společností. Jan napsal Friedrich Nietzsche: *„vzniká jen tehdy, jsou-li síly lidí přibližně vyrovnány“.*

Idea věčné spravedlnosti odráží prostý fakt, že ačkoliv lidé nejsou stejní, jsou si od přírody rovni. Vše, co respektuje tuto rovnost, bývá většinou společnosti nazýváno spravedlností. Popírání a nerespektování této elementární rovnosti vždy vyvolává odpor u těch, kterých se dotýká, a je i u malých, ještě nerozumných dětí vnímáno jako nespravedlnost. Tyto subjektivní pocity, odrážející sociální realitu, stmelují či rozdělují společnost. Spravedlnost není abstraktní, je vždy konkrétní.

Skutečně spravedlivé je vše, co v dané době a podmínkách umožňuje dlouhodobé přežívání lidské pospolitosti, a přitom nepotlačuje elementární rovnost lidí. S vývojem společnosti se to mění, a stává čím dál tím složitějším.

Spravedlnost se zobrazuje jako slepá,
ale ne hluchá - musí slyšet, kde cinká měšec

Brežněv neměl právo – Brežněv měl pouze pravdu.
Miroslav Tejkl

Srpen 1968

V roce 1960 prosadil Antonín Novotný, tehdejší hlava strany a státu, pod dojmem avanturistických idejí sovětského vůdce Chruščova, dovršení výstavby socialismu v Československu. Namísto očekávaného vzestupu však nastala ekonomická, sociální a kádrová stagnace, která spolu s arogantním přístupem Novotného ke vztahu Čechů a Slováků vyvolala rozpory ve vedení strany a vyvrcholila jeho odvoláním. Ve vedení strany vykrystalizovaly dvě názorově odlišné skupiny, které se nemohly dohodnout na jeho nástupci, a tak nakonec s převahou jediného hlasu zvítězil slabý a váhavý slovenský politik Alexander Dubček, o kterém se obě skupiny domnívaly, že jim nebude překážet. Vědom si své slabé pozice hledal oporu ve veřejném mínění, a tak se místo odborné diskuse a racionálního řešení problémů rozpoutala populistická diskuse ve sdělovacích prostředcích s iracionálními výsledky. Po léta málo informovaná veřejnost byla probuzena a počala podléhat těm největším populistům. Potřebná snaha reformovat společnost se zvrhla v neřízený proces s nedohlednými důsledky, jenž naivní Dubček chápal jako své vítězství.

V této situaci sílily projevy antikomunismu a antisovětismu podporované sdělovacími prostředky, v nichž strana ztrácela vliv, a zvedala hlavu dosud skrytá antikomunistická opozice, podporovaná ze Západu. Vedení KSSS to těžce neslo, několikrát upozorňovalo na rostoucí nebezpečí hrozící kontrarevoluce, avšak nejednotné vedení řízené neschopným Dubčekem nebylo schopné na nic účinně reagovat. Za této situace, v rozporu s mezinárodním právem i v rozporu se zásadami vztahů komunistických stran vstoupila do Československa Sovětská armáda, symbolicky doplněná vojsky dalších čtyř socialistických zemí.

Vstup sovětských vojsk byl masově odmítnut veřejností i stranou

Vyvolal silný antisovětismus a posílil antikomunismus, a těžce zpochybnil myšlenky socialismu u nás i ve světové veřejnosti. Jen díky rozvaze tehdejšího prezidenta Ludvíka Svobody nedošlo ani na jedné straně sporu ke krajním voluntaristickým řešením, které by další rozvoj socialismu u nás zcela znemožnily. Neschopnost vedení KSČ a radikalismus vedení KSSS způsobily tragédii

Složitý kompromis vyvrcholil změnami ve vedení strany a státu, přítomností Sovětských vojsk a následnými procesy normalizace. Nové Husákovo vedení za cenu ohromných ztrát, s chybami ale důsledně vyřešilo situaci, kterou nezavinilo. Postupně obnovilo vliv strany i rozvoj země, avšak po čase se znovu projevila ekonomická, sociální a kádrová stagnace, která vyvrcholila v roce 1989.

Socialismus byl v roce 1968 ohrožen svými reformátory i zachránci

Byl ohrožen v důsledku dlouhodobých systémových chyb: Tuhého centralismu ochromujícího společenskou aktivitu, byrokracie nepřipouštějící iniciativu, opuštění marxistických principů demokracie a samosprávnosti. Objektivní, vědecké zhodnocení každé historické události je však možné až tehdy, zemřou-li všichni pamětníci.

Stalin je příliš hrubý a tento nedostatek, který se jakž takž dá trpět ve styku mezi námi komunisty, nelze trpět u generálního tajemníka. Proto navrhuji soudruhům Stalina z této funkce přemístit, a nahradili ho člověkem, který by byl snášenlivější, loajálnější, zdvořilejší, méně náladový atd.
V. I. Lenin

Stalinismus

V pohádkách jsou bytosti dobré a zlé, černé a bílé. V životě je každý tak trochu šedivý, nebo strakatý; někdo víc, někdo méně. J. V Stalin patřil mezi ty hodně strakaté. Stalinismus je vžité pojmenování jeho nevybíravých, krutých metod vlády. Zatímco Marx prosazoval kolektivní vedení uvnitř strany, v jejímž čele nebude stát předseda, a tajemník bude pouhým výkonným orgánem, zatímco Lenin odsuzoval „*přednostování funkcionářů, komunistickou nadutost*“, a s frakcionáři uvnitř strany diskutoval, Stalin své odpůrce ve straně nechával popravovat. Pošlapal humanismus a demokratismus klasiků a stal se diktátorem. Poškodil tím dobré jméno komunismu a marxismu ve světě, zejména u inteligence.

Nepramenilo to pouze z jeho hrubosti a dalších osobních vlastností, které u něho zřetelně viděl Lenin, a před kterými ve své politické závěti varoval. Bylo to vyvoláno i objektivními vnějšími a vnitřními podmínkami, tradicemi carského despotismu, nedostatkem zkušeností z fungování demokracie, zděděnou zaostalostí, rozporuplností země i neustálými vnitřními a vnějšími tlaky.

V období občanské války i za 2. světové války bylo Stalinovo nastolení tvrdé vlády nutností, avšak mimo tato období bylo jednoznačně škodlivé. Jeho vinou byl demokratický centralismus nahrazen tuhým, byrokratickým centralismem, což se stalo počátkem stagnace společnosti.

Jeho metody byly napodobovány uvnitř země a opakovaly se různou měrou ve většině zemí. Vážně tak poškodily komunistické hnutí v celosvětovém měřítku. Zavedl faktickou přímou podřízenost komunistických stran Sovětskému svazu, a jakákoli neposlušnost vyústila v ekonomické, politické i jiné sankce a končila roztržkou. Slepá poslušnost uvnitř země i v mezinárodním hnutí pak přetrvávala i po jeho smrti, a stala se hlavní příčinou rozpadu světové socialistické soustavy.

Diktátorské metody práce jsou neslučitelné s marxismem

Bylo by však nehistorické hodnotit Stalina pouze takto jednostranně. Na druhé straně dosáhl ohromných úspěchů. Slovy W. Churchilla „*převzal svou zemi v bídě a dovedl ji až k atomové zbrani“.* Přes krutost svého počínání se stal symbolem národní hrdosti nejen Rusů, ale i dalších národů Sovětského svazu.

Stalinismus je nevědecký, ale vžitý pojem současné propagandy, která Stalinovy negativní stránky i kruté chyby absolutizuje. Stal se nadávkou odsuzující vše komunistické. Této jednostrannosti se nedopouštěli ti, kteří jej všestranně znali. Např. penzista W. Churchill v době, když už byl Stalin dávno mrtev, a on ho nepotřeboval:

„Pro Rusko bylo velkým štěstím, že v době zatěžkávajících zkoušek v jeho čele stál genius a neochvějný vojevůdce J. V. Stalin. Byl vynikající osobností, imponující naší těžké době, ve které žil. Byl to diktátor, který rdousil své nepřátele rukama svých nepřátel.“

Všude tam, kde trvá soukromé vlastnictví a kde všichni všechno měří penězi,
stěží může nastat, aby byl stát zřízení spravedlivé a prospěšné.
Thomas More

Stát

V prvotně pospolné, rodové společnosti sobě rovných neexistoval stát. Ten začal vznikat v důsledku ekonomické činnosti lidí až v době rozpadu této pospolitosti, kdy lidé začali mezi sebou bojovat o vytvářený nadprodukt, a vznikly protikladné třídy. Stát vznikl z potřeby *„udržet na uzdě třídní protiklady“*, jak to charakterizoval Engels.

Stát, to je organizované násilí vládnoucí třídy

Obsahem státu jako formy je diktatura třídy ovládající ekonomiku; je to její stát, hájí její zájmy. Byl vytvořen spolu s politikou a právem. „*Moderní státní moc je jen výborem, který spravuje společné záležitosti celé buržoazní třídy“*, napsal Marx.

Stát je nástrojem politiky té třídy, která vládne ekonomice

Aby bylo možné tento stát udržet pohromadě nejen mocí, jsou vždy vytvářeny iluze o tom, že stát chrání všechny obyvatele, že hájí jejich zájmy a pečuje o ně. K udržení poslušnosti vždy sloužilo i náboženství, které nebylo-li této služby schopné, bylo vždy nahrazováno jiným.

Stát hájí zájmy vládnoucí třídy, je její diktaturou

Stát potlačuje a udržuje v poslušnosti nejen pracující masy svých obyvatel, ale i ty příslušníky vládnoucí třídy, kteří svým chováním ohrožují zájmy vládnoucí třídy jako celku. Vždy když nepochopíme, čí je to stát, čí hájí zájmy, zdá se nám jeho počínání jako iracionální, nevysvětlitelné a nesmyslné. Teprve tehdy, pochopíme-li zájmy za tím stojící, můžeme pochopit stát. Je to orgán mocensky zajišťující nerovnost. Stát zprostředkovává vztah politiky a ekonomiky. Dbá na to, aby nadprodukt společností vytvořený byl rozdělován především ve prospěch třídy vládnoucí tak, že vytváří právní záruky ekonomické nadvlády. Avšak aby byl tento nadprodukt co největší, musí současně vytvářet podmínky pro rozvoj ekonomiky. Státní moc, která nečiní obojí současně, vždy po čase nutně padá a je nahrazena jinou.

Své hlavní funkce plní stát v ekonomice

Stát udržuje pořádek a spravuje věci veřejné, což před jeho existencí vykonávala sama společnost bez zvláštní politické instituce. Kdysi dávno byla tato správa ve prospěch všech, stát tak činí především ve prospěch ekonomicky nejsilnějších. A to je důvod, proč marxismus předpokládá v budoucnosti zánik státu, jako nástroje politické moci jedněch nad druhými. To ale neznamená, že zanikne správa věcí veřejných. Bude mít pouze jinou formu a bude čím dále tím složitější.

Marxismus usiluje o budoucí zánik státu a jeho nahrazení samosprávnou společností lidí sobě rovných

Státní dluh, tj. zcizování státu. Jediná část takzvaného národního bohatství, která je skutečným společným majetkem moderních národů, je – jejich státní dluh.
Karel Marx

Státní dluh

Stát, to není národ, ani vláda. Není to ani vládnoucí třída, je to samostatný subjekt, který jí slouží. A mezi těmito subjekty probíhají podivné, neprůhledné ekonomické transakce, z nichž je viditelná pouze část celkového výsledku, tj. státní dluh. Ostatní výsledky těchto procesů zůstávají skryty uvnitř jevu a tvoří jeho podstatu. Vlády si půjčují peníze proto, aby mohly vládnout. Půjčují si na delší dobu, než je jejich funkční období. Tím se zbavují odpovědnosti za důsledky svého vládnutí a přenechávají je vládám příštím. Při střídání vlád v parlamentní demokracii to určitě budou vlády vytvořené dnešní opozicí.

Státní dluh zavazuje vládu i její nástupce

Půjčují si je především od těch, v jejichž prospěch vládnou. A ti jim půjčí pouze tehdy, když budou vykonávat jejich politiku. Pokud nevykonávají, přestanou dostávat další úvěry, a bude vynucováno splácení dluhů. Finanční kapitál si tak kupuje stát.

Státní dluh je legalizovanou korupcí celých vlád

Vlády státní dluhy neplatí; pokud ano, pak zpravidla tak, že je splatí z dalších úvěrů. Vlády platí pouze úroky. Platí je z části nadhodnoty, vytvořené masami pracujících a odevzdané státu formou daně. Platí je na úkor budoucího rozvoje. Jak řekl druhý prezident USA John Adams: *„Jsou jen dvě možnosti, jak si podrobit národ: zbraněmi nebo dluhem“.*

Lid státní dluhy nedělá, lid je platí

Státní dluh je nástroj finančního kapitálu v boji o část budoucí nadhodnoty, která bude vytvářena na území státu a přerozdělována státním rozpočtem. Touto formou se vlastně stát stává akciovou společností vlastněnou kapitálem, většinou zahraničním. Funkce valné hromady pak vykonávají nadnárodní finanční korporace, a vlády se mění v pouhý management, kdykoli odstranitelný. *„Systém veřejného úvěru, tj. státních dluhů, se během manufakturního období zmocnil celé Evropy“,* napsal kdysi Karel Marx. Dnes už se zmocnil celého světa, jehož vlastníci zůstávají skryti za nepřehlednou sítí ekonomických institucí. Státní dluh je nástrojem ovládání celého světa. Projevuje se mj. inflací, kterou vlády tento dluh rozřeďují.

Státní dluh mění v nevolníky celé národy

Marx napsal: *„Věřitelé státu ve skutečnosti nedávají nic, neboť zapůjčená suma se proměňuje v lehce přenosné dluhopisy, které v jejich rukou fungují dál úplně stejně, jako by to byly hotové peníze*“. Věřitelé tak mohou půjčovat bez ohledu na nesplatitelnost dluhů. Půjčují bohatým i chudým státům, protože je potřebují ovládat všechny. Půjčují i tehdy, jsou-li sami zadluženi. Neboť státy už jsou zprivatizovány.

Kapitalismus nyní existuje pouze na dluh

Rozpočet by měl být vyvážený, státní pokladna by se měla znovu naplnit, veřejný dluh by se měl snížit, arogance úřednictva by se měla zmírnit a být pod dozorem, a pomoc cizím zemím by se měla omezit, pokud Řím nemá přijít na mizinu.
Marcus Tullius Cicero

Státní rozpočet a přerozdělování

Když si jedinci, skupiny, a nakonec třídy vládnoucí ekonomice počali vytvářet stát jako nástroj své moci, museli jeho fungování nějak zaplatit. Nechtěli vše platit ze svého, a tak vymysleli daně. A protože se daně nemohly utratit najednou, aby stát mohl fungovat i zítra, musel vzniknout státní rozpočet. Tato instituce existuje dodnes.

Státní rozpočet je nástrojem vládnoucí třídy

Shromažďuje daně i další příjmy státu, a rozpočítává je na jednotlivé účely. Protože představuje velké bohatství, bojuje vládnoucí třída mezi sebou o to, která skupina z něj získá nejvíce. Cesty k tomu jsou různé: dotace, subvence, daňové úlevy, státní zakázky, půjčky i podvody. Třídy potlačené by však také něco chtěly, třeba jen nuznou pomoc. I úředníci i armáda by chtěli více, a tak všichni bojují.

Státní rozpočet je předmětem politického boje

K zakrytí těchto protikladných zájmů jsou vytvářeny iluze, že státní rozpočet je zdrojem veřejného blaha. Není; je obrovskou nádrží, do níž se formou daní svádí velká část nadhodnoty vytvořené celou společností, aby se o ni poprali ti nejbohatší.

Státní rozpočet přerozděluje část společensky vytvořené nadhodnoty

Ze státního rozpočtu je více než veřejné blaho financován veřejný útlak a války v zájmu mocných. Je to téměř nevyčerpatelný zdroj, protože daně je kdykoli možné zvýšit. Stát se jeví jako nezničitelný, trvalý a spolehlivý obchodní partner. A proto je důvěryhodným klientem pro zápůjční kapitál, když mu dochází finance. Je to dobrý dlužník, spolehlivý producent splátek úvěru, u něhož jsou menší rizika insolvence než u kohokoliv jiného. V nejhorším případě si půjčí na splátku úroků. Však on to z těch chudých nějak vyždímá a nějak to zdůvodní. Stát si půjčuje velké částky, na dlouhou dobu, zaplatí slušný úrok a představuje pro věřitele větší jistotu než nějaké rizikové podnikání. Čím vyšší státní dluh, tím lépe; dokonce ani nevadí, když je nesplatitelný. Na úrocích se to vrátí.

Stát funguje jako spořitelna vládnoucí třídy

Kdo půjčuje státu, chce od něj nejen úrok, ale i nějaké výhody. Změny práva, funkce pro své lidi, výhodnější daňové sazby, vliv na přidělování zakázek a spoustu jiných věcí. Nelze to označovat za korupci, neboť to probíhá podle předem připravených zákonů a podle řádně schváleného státního rozpočtu. Když chudne stát, bohatí bohatnou. Bohatnou na válkách, i na těch prohraných; bohatnou na krizích, i na těch dlouhých. A státní rozpočet bude příští rok nový.

Stát je majetkem bohatých, ale platí jej chudí.
Ti bohatí nevytvářejí hodnoty. Jen je uvnitř svého podniku rozdělují,
a uvnitř svého státu přerozdělují.

Vše plyne a nic netrvá.
Hérakleitos

Stav a proces

Běžné myšlení poznává věci tak, jak jsou, v jejich zdánlivém klidu. To ale není jejich skutečná povaha, je to pouhé zdání. Neboť vše existuje pouze tak, že se to mění. Poznání stavu je proto vždy jen počátkem poznání. Stav je pojem abstrahující od pohybu věcí, od jejich vývoje. Poznávání všeho jako procesu umožňuje hledat pravdu, vidění světa jako stavu jen vytváří iluze.

Stav je jev, jehož podstatou je proces

Stav je způsob smyslového poznání, kterým vždy naše zkoumání začíná. U nižších živočichů a méně vyspělých lidských jedinců tím také končí. Poznávání stavu je zjednodušením skutečnosti. Je vždy užitečné, ale k pochopení pravdy nepostačuje. Vše musíme zkoumat nejprve tak, že to abstrakcí vytrhneme ze skutečného pohybu, svým vědomím to zastavíme a zkoumáme v klidu, avšak poté to musíme vrátit zpět a znovu zkoumat ve vývoji. Stav je jen fází procesu, stejně tak jako klid je jen pouhou fází pohybu. Stav je jen subjektivním pohledem na proces. Poznání rozumem spočívá v odhalování procesů, jejich příčin a důsledků. Stav je jen výsledkem dosavadních procesů i počátkem procesů nových.

Neexistují stavy, existují jen procesy

Pojem „stav“ vždy odhlíží od procesů, které jsou z hlediska účelu zkoumání nepodstatné. Nezabývá se procesy, z nichž stav vznikl, a tudíž nemůže odkrývat příčiny, které stav vytvořily. Stejně tak nezahrnuje další nutný vývoj a jeho možnosti. Absolutizuje klid, nezabývá se vnitřními a vnějšími rozpory, tedy silami, které daný stav mění.

Proces není osamoceným pohybem, stejně tak jako stav není osamoceným klidem. Obojí je nerozlučně spjato s mnoha jinými pohyby a z mnoha jiných je složeno. Pohyb je univerzální vlastností hmoty, jejích celků i částí, struktur i funkcí, obsahů i forem. Proces je univerzální, zatímco stav je vždy jen relativní, je to klid jen ve vztahu k něčemu.

Stav je komplexem procesů

Běžné vědomí mívá tendenci považovat momentální stav za normální, přirozený a dokonce trvalý. Stává se i to, že jej považujeme za tak samozřejmý, že jej ani nevnímáme. Říká se tomu „provozní slepota“. Ve skutečnosti je to zvyk přijímající stagnaci, a tuto stagnaci prohlubující. Stacionární vidění světa brání jeho poznání. Plně platí Engelsova myšlenka, že *„poznáváme pouze prostřednictvím pohybu“*. Nevnímáme-li pohyb, nepoznáváme, nanejvýš pouze registrujeme. A potom můžeme ne jednat jako člověk, ale chovat se jako zvíře, tj. nechat se unášet svými instinkty a emocemi.

Myšlení je zkoumání stavu současného i minulého a předvídání možných stavů budoucích i jejich ovlivnění a využití

Ve společnosti vybudované na třídním boji nemůže být „nestranná“ věda o společnosti.
V. I. Lenin

Stranickost vědy

Věda vznikala v antickém světě z materiálním výroby a ve spojení s ní. Byly to poznatky těch, kteří měli dostatek výrobních prostředků na to, aby na nich nemuseli do úpadku pracovat a měli volný čas na přemýšlení, ale zároveň tak málo, že sami museli řídit jejich využívání. Inspiraci k poznávání hledali v praktickém životě, a výsledky svého poznání ve výrobě uplatňovali, sloužily jim. Teprve později, s prohlubující se dělbou práce a specializací i s rostoucí výrobou nadproduktu se mohla vyčleňovat část společnosti, potomků otroků i otrokářů, specializovaných na řízení a bádání. Výsledky vědy však sloužily i potom především těm, kteří jich byli schopni materiálně využívat, tedy především vlastníkům výrobních prostředků.

Věda slouží člověku jen do té míry, do jaké využívá její výsledky

Je-li společnost rozdělena na protikladné třídy, slouží věda především třídám vládnoucím. Je jejich materiální silou i zbraní. Ačkoli je zdánlivě nestranná, stojí v rozporné společnosti vždy na straně těch, kteří vládnou materiální produkci. Může sice usnadňovat život všem, avšak miliardy přináší jen některým; a vědci to nejsou.

Nestrannost vědy je jevem, stranickost podstatou

Ve společenských vědách se to projevuje ještě ostřeji. Na pravdivém poznání společnosti má vládnoucí třída zájem jen do té míry, pokud jí to pomáhá k udržení svého výsadního postavení. Jakékoli odhalování příčin třídní nerovnosti, forem vykořisťování i metod svého vládnutí je pro ni nepřátelské, a proto je potlačuje.

Kdo vládne materiální produkci a distribuci, vládne i produkci duchovních hodnot

Společenské vědy nemohou být v rozdělené společnosti nestranné. Vědec se výsledky své práce uživí jen tak, že mu někdo bádání umožňuje, platí jej za výsledky; podle toho, zda je využije, zda mu slouží či zda se obrací proti němu, jej zaměstnává či ne. Vědec je v rozdělené společnosti sociálně zakotven, někde vyrostl, sdílí společenské zájmy s ostatními, a není schopen se nad tom vše povznést, vžít se do role nestranného boha, jemuž jsou protikladné společenské zájmy cizí. Čím více se jeho věda těchto protikladných zájmů dotýká, tím méně může svou nestrannost předstírat. Stranickost je zapíraný, odsuzovaný, ale jediný možný postoj vědy při zkoumání rozdělené společnosti; nadstranickost je její duševní sterilitou.

Společenská věda buď slouží vládnoucí moci, nebo stojí proti ní

Filozofové byli prvními vědci, kteří byli vypovídáni ze svých zemí, exkomunikováni či upalováni; přírodovědci přišli teprve po nich. Společenská věda může svou nestrannost v rozdělené společnosti jen předstírat, ale nestranná být nemůže a nesmí. Každá pravda se totiž vždy rodí proti přesile, a je tudíž zpočátku rouháním. A to se nepodporuje, ale trestá.

Marxismus není první stranickou vědou; je první, která to otevřeně přiznává

Tvar a funkce se vzájemně podmiňují.
Bedřich Engels

Struktura a funkce

Svět celků a částí má svou strukturu, tedy vztahy mezi nimi a jejich rozmístění v prostoru, které je výsledkem těchto vztahů. A protože se vztahy mění, mění se i struktura. Žádný obsah nezůstává nestrukturován a žádná struktura není věčná.

**Struktura je způsob uspořádání obsahu,
jeho vnitřní forma vznikající a měnící se pohybem**

Struktura nevzniká jen nahodile, její formování má své zákonitosti, vyplývající z vnitřních vlastností celků i částí. Vzniká vždy účelně, jinak celek nemůže dlouhodobě existovat. Vše je totiž v pohybu, ve složitých vnějších vztazích, vše existující má svou funkci, tzn., že působí na své okolí. Svou strukturu nemá jen hmota, ale také pohyb a vztahy, které jsou stejně nekonečně strukturované navenek i uvnitř.

Funkce je vnější působení obsahu, je to vztah kvalit

Struktura musí respektovat vnitřní zákonitosti obsahu, avšak je nucena neustále se přizpůsobovat funkci, tedy svému působení ve vnějších vztazích. Není-li toho schopna, začíná být vnější působení obsahu jiné, nebo vnějšímu působení podléhá a rozpadá se.

Struktura a funkce vytvářejí vnitřně rozpornou jednotu

Vše, co není strukturou účelně přizpůsobeno vnějšímu působení, se z ní uvolňuje, z obsahu odpadá a stává se součástí jiných struktur. A naopak vše účelně přizpůsobené své místo ve struktuře upevňuje. Vše nové v obsahu své místo ve struktuře musí nalézt, zařadit se do ní, jinak není součástí celku; je jen jeho cizorodým, překážejícím prvkem.

V přírodě všechny tyto procesy probíhají automaticky a dlouholetý vývoj v ní vytváří obdivuhodně účelné vztahy, v nichž vše má své místo a nic není zbytečné. Cokoli člověk vytváří, snaží se tuto účelnost napodobovat, jinak se jeho dílo nedaří.

Vše existující je účelným spojením funkce a struktury

I člověk je prvkem systému, součástí struktury své společnosti, v níž má svou funkci. Na rozdíl od ostatních součástí přírody však se svým místem ve struktuře a se svou funkcí může být nespokojen, může se snažit je změnit. Respektuje-li při tom zákonitosti svého prostředí, tedy společnosti, a využívá-li je, může se mu to dařit. Avšak neumí-li je či nechce poznat, nerespektuje-li je, pak se dostává na okraj své společnosti, stává se nefunkčním, zbytečným, je nespokojen, obrací své úsilí proti společnosti a škodí tím jí i sám sobě.

**Život člověka, to je účelné přetváření společenských struktur, v nichž žije,
a hledání svého místa v nich**

Tzv. „střet civilizací“ začal tím, že Američané přestali vyzbrojovat některé teroristy.
Autor

Střet civilizací

Hlavním rozporem současného světa, v němž převládá kapitalistický výrobní způsob, jsou vnitřní rozpory tohoto systému. Jsou to rozpory mezi vládnoucími třídami jednotlivých států a jejich skupin, které si rozdělily svět. Tyto rozpory byly už dvakrát řešeny světovou válkou. Výsledky těchto válek však nebyly pro kapitalismus příznivé. Po té první vznikl socialistický stát, který se stal velmocí, po té druhé dokonce soustava takových států. Vznik zbraní hromadného ničení a možnost jejich rychlého globálního transportu však znemožnily další podobné řešení problémů kapitalismu pro budoucnost. Stalo se nutností řešit tyto rozpory ekonomicky a politicky, nenápadně ve stínu jiného rozporu, který by se stal formálně hlavním, a rozpory uvnitř kapitalismu navenek zakrýval. Současně, aby nepřišli zkrátka vlastníci stále mocnějšího zbrojního průmyslu, bylo nutno hledat nového nepřítele.

Tím se logicky stala světová socialistická soustava. Po jejím rozpadu musel funkci hlavního nepřítele převzít někdo jiný. A tak se jím staly národně demokratické, většinou sekulární režimy rozvojových zemí. K jejich porážce však bylo nutno vytvořit silného vnitřního nepřítele, a tak započalo masivní vyzbrojování domácí opozice i zahraničních skupin, schopných infiltrace. Všude, kde se jim podařilo zvítězit, byla rozbita jediná organizovaná síla v zemi, tj. armáda. V takto destabilizovaných, třídně, etnicky, kulturně i nábožensky rozdělených zemích pak funkci ideového a politického hegemona nemohl převzít nikdo jiný než převládající Islám.

Porážka socialismu i domácích pokusů o něj však znamenala konce podpory vyspělého Západu. V takových rozvojových zemích přestal být Západ zdánlivým ochráncem a spojencem; stal se zrádcem a tím, čím byl už před tím: nemilosrdným vykořisťovatelem. Zmocňoval se ekonomických zdrojů a vydělával. Stal se nepřítelem, proti němuž se počali spojovat i ti, kteří rozvojové země opustily, a žili jako levná, často nezaměstnaná, druhořadá pracovní síla ve vyspělých zemích.

Rozrůstá se konflikt, jehož řešení je v nedohlednu, a důsledky nelze předvídat. Pro kapitalismus se stává stejně ohrožujícím, jako předchozí světové války. Rozpoutal jej a potřebuje ho ospravedlnit. Přináší ohromné výdaje a potřebuje je zdůvodnit. A tak je to vysvětlováno, jak se dá. Tu bojem za demokracii a lidská práva, jindy za náboženský či kulturní konflikt, za obranu těch či oněch hodnot s výjimkou obrany hodnot ekonomických. Skvělou záminkou je boj proti odpudivému terorismu, který se často stává jedinou možnou, i když neúčinnou formou odporu.

Vrcholem demagogie je výklad tohoto konfliktu jako střetu civilizací. Ty byly od svého vzniku rozdílné; spojovalo je jen jediné: byly to civilizace, tedy třídně rozdělené společnosti. A mezi sebou je nesmiřitelně rozdělovalo opět jediné: protikladné zájmy vládnoucích tříd. Nikdy spolu nebojovaly o nic jiného, než o materiální zdroje a vládu nad nimi, ať to bylo zdůvodňováno jakkoliv. Ideje, bozi, morálka, kultura, tradice či jazyky jsou stejně rozdílné mezi civilizacemi, jako uvnitř jich samých.

Nikdy se nestřetávaly civilizace,
vždy jen protikladné ekonomické zájmy jejich vládnoucích tříd

Svědomí, to je ten tichý hlásek, který nám šeptá, že se někdo dívá.
Julian Tuwim

Svědomí

Svědomí bývá vydáváno za jakýsi vnitřní hlas, který nám radí, jak máme žít. V tomto smyslu bývá ztotožňováno i zaměňováno se světovým názorem člověka. Od pradávna bývalo vysvětlováno i jako hlas boží v člověku samém.

Svědomí není vnitřním hlasem, ani hlasem božím, je to hlas společnosti, jehož se obáváme

Svědomí je konfrontací našeho minulého, současného i zamýšleného jednání s převládajícím názorem té části společnosti, v níž žijeme, a kterou pokládáme nebo jsme nuceni pokládat za svou. Vždy, když se naše jednání dostává do rozporu s morálkou společnosti, ozývá se svědomí. Ale protože každá skupina ve společnosti má svou morálku, která je v rozporu s morálkou jiných skupin; a protože člověk žije vždy současně ve více skupinách, je jeho svědomí rozporné.

Čisté svědomí je souladem našeho jednání s morálkou společnosti

Svědomí se vytváří z rozporu mezi vlastním hodnocením minulých i zamýšlených skutků člověka a morálkou skupiny, v níž žije, a která bude jeho jednání hodnotit jinak. Vychází z protikladu mezi světovým názorem člověka a společenským vědomím, mezi hodnotovými systémy jedince i společnosti, mezi jedincem a jeho společenskou determinací. Na jedné straně vytváří zábrany před činy, které by společnost odsoudila, na druhé straně emoce - lítost nad takovými činy minulými, stud a pocit viny.

Náboženská víra nemá se svědomím mnoho společného; i věřící páchají činy, které jim jejich náboženství zapovídá. Před bohem je podle své víry ukrýt nemohou, ten jim nevadí; ukrývají je před tou částí společnosti, která by na to negativně reagovala. Svědomí je vztah individuálního vědomí k panující společenské praxi, k morálce.

Svědomí je strach ze studu

Svědomí je vztah individuálního vědomí jedince k vědomí společenskému, rozpor myšlenkových pohybů člověka vycházející z rozporu mezi individuálními a skupinovými zájmy. Je to etická kategorie pro produkt sebeuvědomění a sebereflexe, schopnost hodnotit své jednání ve vztahu k ostatním.

Svědomí je individuálním odrazem morálky společnosti

Tak jak se mění zařazení člověka ve společnosti, společnost a člověk sám, mění se i jejich hodnotový systém. Obsah a úroveň svědomí jedince nejsou neměnné, vyvíjejí se spolu s ním i společností.

Ačkoli je tento pojem součástí právního řádu, je právně nedefinovatelný. Svoboda svědomí je vydávána za jakési lidské právo, což je nesmysl.

Světů je nekonečný počet, i podobných tomuto našemu, i nepodobných.
Epikuros

Svět

Svět je životním prostředím člověka. Každý živý tvor má svůj omezený svět, pouze ten lidský je univerzální. Člověk obsadil celou pevninu, vstupuje do hlubin země i oceánů, do atmosféry i kosmického prostoru. Kam zatím nemůže osobně, vysílá své stroje či alespoň signály; mezi své smyslové orgány a vědomí vkládá stále složitější přístroje, a jejich prostřednictvím vstupuje jeho rozum do nitra hmoty i kosmických dálav. Na rozdíl od ostatních živočichů proniká i do vzdálené minulosti a budoucnosti.

Na své cestě světem člověk neustále objevuje něco nového. Jeho svět se stejně jako svět dítěte neustále rozšiřuje a prohlubuje, čím více jej poznává, tím více objevuje nepoznaného. Vždy se mu zdá, že existují hranice, za které nemůže, ale pokaždé je nakonec překoná, i když to někdy trvá staletí. Vše, co se zdálo nepoznatelné, je po čase poznáno. Řečeno Leninovými slovy:

Na světě existují věci poznané a dosud nepoznané.
Neexistují věci nepoznatelné.

Mnozí filozofové v poznatelnost světa nevěří. Považují svět za produkt lidských myšlenek, za pouhý odraz našeho vědomí. Ponořili se do svého vlastního já natolik, že jim uniká svět skutečný. Hloubají ve svém nitru, hledají v něm vysvětlení světa. Příčiny všeho hledají ve vědomí člověka, v jeho schopnostech či špatnostech, znalostech i omylech, přičemž každý z nich přeceňuje své vlastní individuum a uniká mu skutečný svět. Tomu se říká subjektivní idealismus.

Ještě více je filozofů, kteří v poznatelnost světa sice věří, ale považují vše za produkt určitých idejí, existujících kdesi mimo člověka, ať mají podobu bohů, nadpřirozených, věčných principů, osudu či jakéhosi světového vědomí. Velmi rozšířené jsou tyto názory u lidí, ovlivněných biblickými náboženstvími, Mezi ně ale patří většina vědců na světě, i když zpravidla nezkoumají vůli boží, ale skutečný hmotný svět. Vždy, když si neví rady, vloží své ideje do světa, a jejich prostřednictvím vykládají to, co zatím nemohou vyložit svým rozumem. Takové filozofické názory jsou nazývány objektivním idealismem.

Svět je procesem přeměny hmoty a vztahů

Jakmile lze poznáním nahradit ideje uměle vložené do světa, jakmile jsou nalézány hmotné příčiny či hmotná podstata jevů, bývá idealismus nahrazen výkladem světa ze světa samého. Idealismus je tak neustále vytlačován materialismem do nových, dosud nepoznaných oblastí, a zůstává pevně zakořeněn v prostředích, které jsou exaktnímu poznávání přístupná jen velmi těžko. Materialismus nejobtížněji proniká do společenských a humanitních věd, v nichž se iluze a omyly udržují nejpevněji, a často jsou vědomě a záměrně udržovány.

Pokud nějaký myšlenkový směr svět jen popisuje, nepřetváří, ale konzervuje,
či jej chce dokonce vracet zpět, pak je jen impotentní naukou, a ne vědou

Příští válka, do které bude zapojena Anglie, vznikne-li, bude nutně válkou světovou.
Bedřich Engels

Světová válka

Výše uvedenými slovy předpověděl Bedřich Engels vznik světové války, tedy něčeho, což se tehdejšímu světu zdálo naprostým nesmyslem. Engels ale pochopil, že zájmy Anglie jsou globální, a svět je již mezi mocnosti rozdělen. A protože věděl, že války vznikají z ekonomických zájmů, pochopil, že to musí být válka mezi mocnostmi, peroucími se o tento rozdělený svět. O něco později to charakterizoval Lenin, když vysvětloval, co to je imperialismus: „svět, v němž je rozdělení světa mezi mocnosti ukončeno, a dále je možné svět už jen přerozdělovat“. O pár let později světová válka začala. Nebyli to jasnovidci, pouze jasně viděli, jaká je podstata kapitalistického světa.

První světová válka nezačala kvůli sedmi výstřelům v Sarajevu, to byla jenom záminka, podnět, nikoli příčina. Vznikla by i bez náhodného sarajevského atentátu, neboť její příčiny byly hlubší a trvalejší: Byl to boj o ekonomické zdroje na územích obsazených někým jiným. Stály v něm proti sobě dva silné bloky mocností, soupeřících o vládu nad světem, které do tohoto boje zatáhly všechny ostatní, neboť jejich protichůdné zájmy prolínaly celou planetou. Neválčila se pouze v Antarktidě, protože tam ještě žádné použitelné zdroje nebyly. Válku nevedli staří a dosluhující feudální mocnáři, kteří už byli jenom symbolem moci. Vyvolala ji a vedla dravá buržoazie v obou blocích, která na ní bohatla. Když se Tomáš Baťa dozvěděl o sarajevském atentátu, uštval několik párů koní, aby byl včas ve Vídni a získal vojenskou zakázku na boty, v nichž pak zemřeli všichni ti, kteří mají v každé české vesnici pomníček. Z majitele malé firmy o 120 zaměstnancích se tak i přes prohranou válku stal velkokapitalista. Kdo tohle nechce vidět, může i nadále obdivovat jeho pracovitost a podnikavost.

První světová válka byla bojem o kolonie, zdroje surovin, odbytiště a trhy, kterou vyvolala buržoazie těch zemí, které toho všeho chtěly víc

Svět byl přerozdělen jen částečně, a na mnohé se nedostalo. Proto vypukla světová válka podruhé. Bojovaly v ní stejné mocnosti a stejné zájmy, jen ruská buržoazie chyběla, což bylo skutečnou příčinou ohromného vítězství Sovětského svazu. I na této válce bohatla buržoazie bez ohledu na to, kdo vyhrál, a pomníčky se stavěly zase jenom těm chudým, jejichž potomci zchudli ještě více. Největší zisky a nejméně pomníků měli Američané. Zvýšila se síla jejich buržoazie, avšak její ekonomické zájmy nebyly poválečným přerozdělením světa uspokojeny.

**Druhá světová válka měla stejné příčiny, jako ta první.
Nezpůsobil ji jeden německý šílenec nastrčený buržoazií, ale buržoazie sama.**

Poválečné přerozdělení světa neuspokojilo světovou buržoazii. To je příčina všech mezinárodních konfliktů po roce 1945 v celém světě. Žádné ideje, lidská práva, demokracie či humanismus, ale zase jenom peníze.

Čtvrtá světová válka bude vedena klacky.
Albert Einstein

Světový názor, to je běžná filozofie každého.
Antonio Gramsci

Světový názor

Vědomí člověka je složitě strukturované. Obsahuje mnoho vrstev, rovin a složek; jedny jsou jen velmi povrchní, krátkodobé, a jiné, hlubší, stálejší. Kdesi hluboko je ukryt světový názor člověka.

Světový názor je nejhlubší a nejstálejší součást vědomí člověka, je jeho jádrem

Světový názor je nejobecnějším názorem člověka na svět a na jeho místo v něm. Obsahuje nejenom obecné poznatky, ale také jejich osobní hodnocení, vztah k nim, zkušenosti a prožitky spojené s emocemi, vztah člověka ke světu, k ostatním lidem i sobě samému. Vytváří systém, jakým si člověk zvykl poznávat, reagovat na něj a přizpůsobovat se mu nebo jej měnit.

Světový názor je integrující součástí vědomí

Tento názor na svět si člověk nevytváří jen znalostmi, ale především jejich uplatňováním, svým praktickým životem a skutečnými vztahy. Buduje si jej od prvních fází života, a v dospělosti už ho jen pomalu a těžce mění. Vše nové přijímá, hodnotí a zařazuje do paměti jeho prostřednictvím, a vždy, když mu chybí dostatek informací, opírá se především o něj.

Intuice je přímou konfrontací zcela nového poznatku se světovým názorem, jejímž výsledkem je rychlé a správné hodnocení bez účasti myšlenkových postupů

Každý normálně vyvinutý dospělý jedinec má svůj světový názor, i když o tom neví, a nikdy jej nijak neformuloval. Kdyby tak učinil a v ucelené, logický skloubené podobě jej sepsal, vznikne tím jeho filozofie.

Světový názor je osobní filozofií jednotlivce

Světový názor si člověk vytváří v aktivní činnosti a v konkrétních společenských vztazích. Není mu vrozen či vnuknut, nepřejímá jej plně od rodičů, formuje si jej déle, než trvá rodičovský vliv. Vzniká celoživotním, především pracovním kontaktem s přírodou i společností, a je výlučnou reakcí člověka na ně.

Světový názor je sjednocující složkou myšlení a chování člověka

Světový názor je součinem působení společnosti na jedince, a naopak jedince na společnost, je odrazem dosavadního života a kompasem života budoucího. Je duchovním kořenem osobnosti. Čím je blíže pravdě, čím je širší a hlubší, čím je stejnorodější a důslednější, tím lepším člověkem je jeho nositel.

Světonázorově vyhraněný člověk je stabilnější, vyrovnanější a odolnější při všech životních nárazech, je integrovanější osobností

Kdo tvrdí, že nemá žádný světový názor, je samolibý blb
Autor

Slovo svoboda se musí používat velmi opatrně,
protože žádný jiný pojem neprošel takovým množstvím změn.
Frank Thiess

Svoboda

Pojem svoboda vytvořili lidé tehdy, když je společenské vztahy počaly tísnit. A jejich pojetí svobody se vždy zužovalo právě na to, co je tísnilo. V rozdělené společnosti však každou třídu tísnilo něco jiného, a proto i pojetí svobody bylo vždy různé, protikladné, vzájemně se vylučující. Tak jak se vyvíjel život společnosti, měnil se i obsah tohoto slova. Neexistuje svoboda absolutní, abstraktní, jednou pro vždy daná či definovaná, existují jen iluze o ní. Útlak vždy omezuje i svobodu utlačovatelů.

Svoboda je historicky a materiálně podmíněný společenský vztah

Komunistům bývá často připisována zjednodušená představa B. Spinozy: *„svoboda je poznaná nutnost“*. Přesněji to vystihují Engelsova slova: „*Svoboda vůle* neznamená nic jiného, než schopnost rozhodovat se se znalostí věcí“. Kdo nemá vůli, nemá svobodu. Marxismus chápe svobodu ne jako pasivní, ale aktivní vztah člověka ke světu, v němž žije, a v němž je nutně materiálně i sociálně determinován. Svoboda, je účelným zpětným, vědomým působením člověka na příčiny. Je to schopnost předvídat nutnost a předem měnit podmínky, nikoli reagovat na ně jen dodatečně, slepě, jako ostatní příroda, v níž žádná svoboda neexistuje.

Svoboda, to je aktivní poznávání a tvůrčí přeměňování možností ve skutečnost

Člověk nedosáhne svobody, jestliže odmítá nutnost a chce jí vzdorovat. Nutnost však může využívat, pozná-li ji, a může ji měnit, pochopí-li, za jakých podmínek platí a za jakých ne, naučí-li se měnit podmínky svého života a vytvářet nutnosti jiné. Svoboda je vědomé, záměrné, tvůrčí využívání nutnosti a nahodilosti i vytváření nových nahodilostí a nutností. Je to historicky, sociálně i individuálně podmíněná schopnost účelně jednat v souladu se svými zájmy a cíli. S rozvojem lidstva přibývá možností, které člověk má, ale na druhé straně přibývá i toho, co jej omezuje. S rostoucí nezávislostí na přírodě roste i jeho závislost na společnosti. Čím více odstraňuje své bariéry v přírodě, tím více si jich vytváří ve společnosti.

Svoboda člověka není dána jen mírou jeho determinace, ale i znalostmi a aktivitou

Míra jeho svobody závisí na způsobu obživy, a na jeho postavení ve společenských vztazích, při tom vznikajících. V čase, kdy je nucen získávat prostředky ke své obživě, svoboden většinou není. Jeho svobodu představuje volný čas, avšak jen tehdy, je-li využit k vlastnímu rozvoji. Čas, v němž pouze pasivně regeneruje své síly, svobodou není, stejně tak jako čas strávený bezúčelně. Svobodu člověka lze např. zvyšovat prolomením bariéry mezi pracovním a volným časem, tak aby se i při práci mohl rozvíjet, a mezi volným časem a odpočinkem tak, aby se mohl rozvíjet i při obnovování svých sil. Svoboda, to je možnost seberealizace, je to nedefinovatelný životní prostor mezi právem a bezprávím.

Komunisté usilují o společenství lidí, majících srovnatelné životní podmínky, a tudíž i přibližně shodnou míru svobody

Svět vzniká v každém okamžiku emergencí, tj. procesem, v němž agregace hmoty mohou spontánně vyvinout vlastnosti, jež u jejich jednodušších složek nemají smysl.
Philip W. Anderson

Synergie a emergence

Existuje jen hmota a její vzájemné interakce. Toto protikladné působení jednotlivých součástí hmotného světa má nekonečné množství forem. Je mezi sebou slučitelné i rozporné, ruší se i spojuje, násobí i umocňuje své výsledky.

Redukcionismus se snaží svět vysvětlovat z jednotlivých empiricky zjistitelných procesů. Ty je sice nutné zkoumat, ale samy o sobě k poznání nestačí. Naproti tomu holismus vychází z pravdivého Aristotelova tvrzení že: *„celek je více než souhrn jeho částí“*, avšak podceňování částí a absolutizací celku v mnoha případech dochází k idealistickým vysvětlením a má tendence připisovat celku nadpřirozené vlastnosti. Dialekticko-materialistický přístup vychází z univerzální rozpornosti světa, a je v souladu i s poznatky vzniklými a pojmenovanými až po smrti svých klasiků. Mezi tyto poznatky patří např. synergie a emergence.

Synergie je spojování různých sil, jejichž výsledek může být jiný než souhrn sil původních. Vzniká ne pouhým součtem těchto sil, ale jejich rozporností. Řešení toho rozporu vede k jejich strukturální změně, ke kvalitativnímu skoku ve vývoji pohybu, a tím i k jeho změně kvantitativní. Pohyb při tom nemizí, nevzniká pohyb navíc, jen se mění v pohyb kvalitativně jiný.

Synergie je vznik nové kvality pohybu při kvalitativním skoku

Emergence je proces přeměny hmoty v jejích rozporných interakcích, vyvolaných kvantitativními změnami, vedoucími ke kvalitativnímu skoku. Tvoří se při něm jiná hmota s novou strukturou, s vlastnostmi odlišnými od těch původních. Nevzniká hmota navíc, vzniká jen její nová kvalita s novými rozpory, projevující se jinak ve vnějších vztazích, a tudíž nabývající nové funkce.

Emergence je proces přeměny hmoty v novou kvalitu při vývojovém skoku

Procesy synergie a emergence vyvolávají změnu struktury, a tím i změnu funkce. Probíhají vždy současně, přičemž jedna z nich může být viditelnější, což vede k její chybné absolutizaci. Nejsou popřením dialektiky, ale naopak jejím důkazem. Neruší dialektické zákony, jen je vysvětlují podrobněji. Nepřidávají světu ani hmotu, ani pohyb, jen samovývojem mění jejich formy a svět rozrůzňují.

Synergie a emergence jsou vnitřní formy kvalitativního skoku, v němž se mění hmota i její pohyb a vznikají jejich nové kvality

Synergie a emergence jsou vzájemně protikladné procesy, v nichž hmota a pohyb mění formy své existence. Jsou výsledkem i řešením existujících rozporů. Obsah v nich mění formu, podstata přetváří jev; jsou příčinou vyvolávající účinek i skutečností vytvářející nové možnosti. Projevují se jako dílčí skoky ve vývoji přírody, společnosti i myšlení, při nichž se rodí zárodky nového ve starém. Vyvolávají nové rozpory, jež jsou zárodkem budoucích vývojových změn.

I aristokraté pocházejí z opic. Ale z čistokrevných.
Jiří Slíva

Šlechta

Při rozpadu prvotní pospolitosti se moci ujímali náčelníci rodů a kmenů, dosud volení a uznávaní všemi, nyní nejsilnější, a tudíž nejbohatší. Jejich rostoucí majetek se dědil, a spolu s ním i vydobytá moc. Obklopovali se ozbrojenou družinou, která jejich moc šířila a udržovala. Na určitém stupni vývoje prohlásil náčelník i dobytá území za svá, a spolu s nimi si přivlastňoval i území tradiční. Probíhalo to na různých místech v různých dobách a odlišnými formami, ale podstata byla stejná.

Příslušníky své ozbrojené družiny odměňoval za věrné služby podílem na kořisti, ale také tím, že jim část území propůjčoval. Zprvu doživotně, ale později si tito dočasní majitelé na vládci vymohli dědičnost tak, jak tomu bylo u něho. Dědilo se jen ono propůjčení, které bylo vázáno lénem, tedy slibem věrnosti, vojenské a finanční pomoci vládci. Taková půda mohla být i prodána, ale i s lénem. Vznikala rodová šlechta. A aby měla z čeho žít, zaváděly se nevolnictví, robota a nejrůznější dávky pro rolníky, kterým šlechta půdu dále dědičně pronajímala. Vznikl feudalismus.

Šlechta je třída pozemkových vlastníků žijících z výnosů půdy

Odepření poslušnosti vládci znamenalo ztrátu půdy. Zemřel-li, skládal se slib novému vlastníkovi, stejně tak, jako byl-li panovník poražen v boji a vystřídán jiným. Ten pak půdu zabavoval nepoddajným a přiděloval ji i s lénem novým věrným. Po celé věky se tak šlechta měnila, její dědičná linie byla mnohokrát přerušována.

Šlechta, to nejsou potomci nejschopnějších, nejstatečnějších a nejušlechtilejších, ale potomci těch nejposlušnějších a nejpřizpůsobivějších

Procesy diferenciace rozrůzňující celou společnost se nevyhnuly ani šlechtě. Uvnitř této třídy se vyvinula špička nejbohatších a nejvěrnějších, kteří zůstávali nablízku panovníkovi, a byli odměňováni nejštědřeji. Vznikala hierarchie bohatství, moci a titulů s ním souvisejících. Na jejím vrcholu byla privilegovaná aristokracie

Aristokracie je spolu vládnoucí špička šlechty

Tyto procesy měly nejrůznější podobu, jejich podstata byla stejná. Šlechtické tituly se přidělovaly za životy padlých poddaných při feudálních výbojích, nebo se kupovaly za peníze vydřené z jiných. Povýšen nebyl ten, kdo padl za krále, ale ten, kdo se tomu uměl vyhnout; často i ten, kdo včas jiného zradil.

Na počátku šlechtických rodokmenů bývá často obyčejný lump

Šlechta byla panující třídou feudalismu. Své výsadní postavení udržovala krutou mocí, bohatství založila na bezohledném vykořisťování a obojí zdůvodňovala iluzemi o svých přirozených schopnostech a výjimečnosti, dědičnými právy i vůlí boží.

Dnešní šlechta nemá být na co hrdá. Její bohatství, moc a sláva pocházejí z krve, potu a slz milionů nevolníků, kteří se na ni po celé generace dřeli.

Rozmanitost lidských nadání je spíše účinkem než příčinou dělby práce.
Karel Marx

Talent

Lidské jednání je stále rozmanitější, a výkony, které v ní člověk dosahuje, jsou stále rozdílnější. V některých specializovaných činnostech, kde se snadno a viditelně poměřují výkony jednotlivců, zejména ve sportu a umění, bývají špičkové výkony natolik odlišné od běžných, že se zvláštní lidské schopnosti dosahovat je říká talent. V běžném vědomí převládá názor, že je vrozený, geneticky získaný po předcích. Avšak pátraje po předcích, vždy dojdeme k poznání, že to tak není. Dokonce ani nemůže být, protože jednotlivé lidské činnosti jsou daleko mladší než naši předci.

Talent nepochází od boha, ale od lidí

Po předcích dědíme různě zkombinované soubory předpokladů; možností, které se mohou, ale nemusí realizovat. Jsou to vlohy, velmi neurčité a zpočátku neznatelné náznaky schopností, které se skutečnou schopností stávají teprve tehdy, jsou-li společností objeveny a za aktivní účasti jedince rozvíjeny. Vloha se ve schopnost mění pouze tehdy, je-li doplněna o další vlohy potřebné ke špičkovému výkonu určité činnosti a společně vytvářejí nadání.

Vloha a nadání jsou dědičné, schopnost se vytváří

Vlohy i nadání musí být společností objeveny a rozvíjeny, jinak u člověka postupně zanikají. Jejich rozvoj je možný pouze učením, získáváním dovedností a opakováním. K tomu všemu ale musí společnost vytvořit podmínky, především takové materiální a sociální vztahy, v nichž se vrozené disposice mohou doplňovat se získanými a rozvíjet se spolu s nimi. Sám, bez společnosti nikdo žádnou schopnost nezíská.

Schopnosti člověka jsou produktem jeho společenských vztahů

Schopnosti člověka se rozvíjejí i tehdy, jsou-li genetické předpoklady k nim malé. A naopak nevznikají samy o sobě ani tam, kde jsou mimořádně velké. Většina lidí tak vykonává v životě činnosti, k nimž nemá vrozené disposice, a naopak většina vrozených dispozic u lidí zůstává nevyužita a nemění se v talent.

Vloha je produktem přírody, talent je produktem vztahu jedince a společnosti

Velkým problémem civilizované společnosti je to, že využití geneticky získávaného potenciálu lidstva je trvale omezováno sociálními vlivy. Patriarchální společnost vlivem předsudků tisíce let odmítala využívat genetický potenciál celé poloviny lidstva, tedy žen. Třídně rozdělená společnost neumožňovala až na nepatrné výjimky využívat vlohy většiny potlačeného obyvatelstva. Nábožensky rozdělená společnost odmítala genetické možnosti utlačených náboženství, rasismus potlačoval rozvoj vloh u osob odlišných barvou, nacionalismus a šovinismus u jiných národů, a tržní společnost u lidí chudých a ze společnosti vyřazených.

Většina talentu v historii zůstala nevyužita. Změnit se to může pouze tehdy, bude-li svobodný rozvoj každého jedince podmínkou svobodného rozvoje všech.

Technokracie dokáže takovým způsobem vyzvedávat z rozumu jeho chytrost,
že tím dokonale potlačuje jeho moudrost.
Jan Keler

Technokratismus

Technokracie bývá charakterizována jako vláda techniků a manažérů, jako by snad v posledních staletích vykonával moc někdo jiný, než technici moci a manažeři, i když se jim tenkrát tak neříkalo. Richelieu, Bicmarck, Napolen, Hitler, Stalin či Churchill, to byly jen nástroje v rukou vládnoucích tříd, odlišující se sice svými cíli, mírou úspěšnosti, voluntarismu a sveřeposti, ale přece jen nástroje, odvržené vždy, když přestaly být užitečné. Byli to technici moci.

Technokracie není vláda někoho, ale způsob vládnutí

Je to způsob myšlení a jednání, který není vlastní jen vyvoleným, ale je docela běžný. Je to strohé soustředění se na základní zájem, zadání, a podřízení všeho ostatního tomuto zájmu. Je to podcenění zájmů vyšších i ostatních, přičemž ideje a emoce jsou také jen nástrojem. Technokratismus není levicový ani pravicový, je vždy sobecký a bezohledný. A úspěšný může být jen dočasně.

Technokracie je mocenský pragmatismus

Má stejně jako každá podstata mnoho odlišných jevů, ovlivněných nahodilostmi. Mění své formy podle okolností, může být oblíbena i neoblíbena, ale vždy má něco společného. Nespoléhá na tvůrčí schopnost člověka, ale na jeho poslušnost, přizpůsobivost a automatismus moci.

Technokrat nemění lidi, on je využívá a vyměňuje

Svým přístupem k lidem je vždy sebevědomým individualismem a elitářstvím. Je to úsporný systém počínání, nemá čas na detaily, ty přenechává jiným.

Ve vztahu k lidem vždy nabývá podobu byrokracie

Zatímco byrokrat dodržuje předpisy bez ohledu na jejich účel, technokrat předpisy s ohledem na svůj účel obchází a hledá cestu k jejich změně. Výsledkem je stejné pohrdání právem. Východiskem bývá mechanický determinismus.

Technokrat přistupuje k lidem podobně jako ke strojům

Technokratický přístup absolutizuje strohá fakta. Nehledá za nimi široké souvislosti, nevidí jejich podmíněnost a proměnlivost. Přeceňuje absolutní stránku poznání, a pod rouškou vědeckosti přehlíží jeho relativní stránku. Spoléhá na hlavní a neuznává jeho relativitu, přeceňuje nutnost a přehlíží nahodilost. Zjednodušuje si svět, v němž mu člověk více či méně překáží, a podle toho s ním zachází.

Technokracie byla jednou z chyb socialismu. I ve stranickém aparátu počali převažovat tzv. odborníci, jejichž oddanost byla posuzována jen podle poslušnosti. Racionálně legitimaci nejprve přijali a stejně racionálně ji pak odhazovali.

Deismus, alespoň pro materialistu, není nic více než pohodlný a povrchní způsob, jak se zbavit náboženství.
Karel Marx, Bedřich Engels

Teismus, fideismus a deismus

Náboženství, jako víra v nadpřirozeno, provází člověka od toho stupně vývoje, na němž se vyvinulo jeho vědomí. Měnilo své formy tak, jak se vyvíjel člověk a jeho společnost, bylo falešným odrazem měnící se skutečnosti v jeho měnícím se vědomí. Z původních mlhavých forem animismu a pozdějšího polyteismu se vyvinul monoteismus, tedy uznání jediného zosobnělého boha, mocnějšího než tehdejší jedinovládci třídních centralizovaných říší.

Teismus je náboženský světový názor uznávající boha jako absolutní osobnost přebývající vně světa, která svět stvořila a do jeho běhu zasahuje

Teismus je základním principem judaismu, křesťanství, islámu a dalších náboženství i jejich odnoží. Vedle něho však existují náboženství neteistická, která nadpřirozeno nepersonifikují, jako např. buddhismus a taoismus. Funkci nástroje ovládání lidí vládnoucími silami však náboženství plnilo bez ohledu na svou formu.

Náboženský výklad světa se postupně stále více dostával do rozporů s rostoucími poznatky a rozvíjející se vědou. Zasahování boha do běhu světa bylo čím dál tím méně zdůvodnitelné a obhajitelné; věda jej vyvracela nově objevovanými přírodními zákony. Ve snaze uchovat náboženství jako nástroj moci byla proto šířena teologicko-filozofická koncepce fideismu, uznávající rozumové poznání v oblasti jevů a druhotných příčin, avšak neodstraňující boha jako podstatu a příčinu všeho. Odmítá řešit rozpor mezi vědou a vírou, protože obojí je božího původu.

Fideismus je náboženský světový názor nadřazující víru vědě

Tradiční náboženský světový názor se přesto pro mnohé racionálně uvažující a vzdělané lidi se stával stále více neudržitelným. Avšak opustit tisíciletou tradici a rozejít se s většinovou společností, která stále věřila, a v níž byla víra nejen konvencí, ale i mocným nástrojem udržení pořádku, bylo ještě obtížnější. Ateismus byl stále považován za zločin či nemorálnost, a tak vznikalo řešení v podobě deismu.

Deismus je kompromis mezi teismem a ateismem, podle něhož bůh svět stvořil, ale pak jej ponechal jeho vlastním zákonům a do jeho běhu nezasahuje

Takový náboženský postoj nevylučuje vědecké zkoumání světa, nepopírá platnost přírodních zákonů; umožňuje zachovat si náboženské svědomí i vědeckou čest. Avšak i deismus je vyvracen vědou, a stává se neudržitelným. A tak je nahrazován něčím ještě neurčitějším, což bývá nazýváno něcismem.

Náboženství je ve vše svých formách únikem člověka od reality

Může mu pomáhat tuto realitu snášet, avšak ztěžuje mu tuto realitu měnit. To je důvod, proč je ekonomickou mocí podporováno a politikou využíváno. Jinak by nepřežívalo tak silně, a tak dlouho.

Dělej to, co kněz říká, ne to, co kněz dělá.
Italské přísloví

Teokracie a hierokracie

Lidstvo i božstvo vznikalo v rodové společnosti, kde světský vůdce byl i vůdcem duchovním. Byl to on, kdo zprostředkovával styk svého rodu s bohy, tlumočil bohům přání svého lidu, a naopak svou vůli tlumočil lidem jako vůli boží. Vládce byl zodpovědný pouze bohům a on sám se jevil jako představitel boží vůle i moci na Zemi, vystupoval jako prorok, někdy se dokonce sám za boha vydával. Tak vznikala teokracie.

Teokracie je forma vlády odvozující svou moc z vůle bohů

S růstem počtu obyvatel se rody rozpadaly a zůstávaly příbuzensky spojeny v kmenech se společným náčelníkem. S postupující dělbou práce, specializací a rozsahem ovládaného území se počala oddělovat i moc světská a duchovní. Vlastní výkon náboženských kultů počali vykonávat kněží, kteří však současně s tím prosazovali svou osobní moc. Počali se sdružovat na společných územích, a tím vznikaly zárodky náboženských organizací, později nazývaných v křesťanství církvemi. Tam, kde dosáhly převahu nad světskou mocí, ji přebíraly samy. Tak vznikala hierokracie.

Hierokracie je vláda duchovenstva

Tam, kde se světská moc emancipovala a potlačovala světskou moc kněží, což se až v kapitalismu stávalo pravidlem, se duchovní moc nevzdávala. Snažila se využít všech forem k získání vlivu na státní moc či k jejímu uchopení. Po vzniku státních orgánů a politických stran to bylo i jejich prostřednictvím. Tak se formoval klerikalismus jako snaha duchovenstva prosadit se prostřednictvím politiky.

Klerikalismus je snaha duchovní moci o získání vlivu na moc světskou

V historii se na různých územích i v rozdílném čase tyto formy politické moci a boje o ní podle konkrétních podmínek střídaly. Nebyly mezi nimi ostré hranice, vzájemně se prolínaly a doplňovaly, a tak se výklad i pojmenování jednotlivých historických jevů mohou různit. Běžně byly mezi mocí světskou a duchovní vedeny těžké boje, často si jedna podřizovala druhou, ale někdy byl mezi nimi uzavírán dočasný kompromis. Nikdy však primárně nešlo o bohy a víru, které byly jen prostředníkem k ovládnutí ekonomiky.

Společným rysem teokracie, hierokracie i klerikalismu je zneužívání víry lidí v nadpřirozené bytosti k ovládnutí společnosti

Úsilí o ovládnutí společnosti duchovními nespočívá jen v politických snahách o vedoucí roli ve společnosti, ale především v násilném vnucování víry těm, kteří mají být ovládání. Správná víra byla lidem vždy vštěpována všemi dostupnými prostředky ne při církevních obřadech, ale v bojích mečem i ohněm, ve škole i přes internet, podle toho, co právě bylo k disposici a co se jevilo jako nejúčinnější. Je-li marxismus proti víře v nadpřirozené bytosti, tak právě proto, neboť jinak by to byla jen neškodná záliba každého jednotlivce.

Podle teleologie jsou tu kočky proto, aby chytaly myši, myši proto, aby kočky měly co jíst, a celá příroda byla stvořena jen k tomu, aby dokazovala moudrost svého stvořitele.
Bedřich Engels

Teleologie

Od nepaměti byli lidé uchváceni neuvěřitelnou harmonií přírody, zejména živé, v níž vše má svou funkci, jedno souvisí s druhým, jedno umožňuje život druhého a vzájemně se doplňuje. Každý živý organismus je vybaven účelně vzhledem ke svému způsobu života, nic mu nepřekáží, všeho využívá. Lidé nebyli schopni pochopit, že se tak stalo miliony let trvajícím vývojem, v němž vše neúčelné zanikalo a dále se nerozmnožovalo. A když to jako první začal chápat Empedokles, zůstal jeho názor nepovšimnut a Aristoteles, který tento jeho názor zaznamenal, se k němu stavěl negativně. Vše totiž vypadalo, jako když to bylo ve své účelnosti stvořeno, a odpovídalo to mnoha bájím o tom, jak svět byl kdysi stvořen vyšší bytostí, mocnější než člověk.

Teleologie vysvětluje věci a procesy svým účelem, konečným cílem, což je idealismem, neboť to předpokládá, že onen účel i cíl vznikly předem

Tento myšlenkový postup připisuje živým i neživým tvorům schopnost, kterou má výhradně člověk, tj. vytvořit si své cíle předem a řídit se podle nic.

Teleologie činí výklad světa mystickým

Pokládá účel či cíl za něco, co je obsaženo uvnitř, je to věčné a neměnné, případně za princip, existující kdesi mimo reálný svět, přičemž obojí je vysvětlováno jako příčina.

Konkrétních forem tohoto způsobu posuzování světa existovalo mnoho. V ucelené podobě se vyskytují u Aristotela, později je přejímá a šíří křesťanství. Vážnou trhlinu dostávaly s každým vědeckým objevem, ale zpravidla se přizpůsobovaly. Významný zlom přinesla až Darwinova teorie přirozeného výběru, která přinesla jasné důkazy proti idealistickým výkladům vývoje, avšak i poté byly vymýšleny teorie nové. K těm současným patří nejrůznější odrůdy kreacionismu, inteligentního designu, připisování účelnosti živých organismů mimozemským civilizacím, které zasáhly do jejich vývoje apod.

Účelnost živé přírody byla vytvořena bojem o existenci, a účelnost věcí vzniká jen lidskou prací a rozumem

Prvky teleologie jsou obsaženy i v běžném vědomí, které často hledá smysl věcí tam, kde není, ale i v mnoha seriózně se tvářících filozofiích či uměleckých dílech, pátrajících po smyslu života či světa samého.

Věci či život nemají smysl či účel, ten jim dává výhradně člověk: svou prací a celým svým životem

Teleologie nehledá příčinu, ale odůvodnění, proto není vědou, ale iluzí nebo záměrně šířenou propagandou.

Ze smyslů pochází lidské poznání.
Tomáš Akvinský

Telepatie a mimosmyslové vnímání

Představa o možnosti mimosmyslových kontaktů je stará, jako lidstvo samo. Nabývala nejrůznějších podob v bájích, náboženství, zabývala se jí magie, esoterika a podobné tajemné disciplíny. Po vzniku vědy se nositelé těchto představ snažili dát svým úvahám formální podobu vědy i název, který by vědeckost naznačoval. Žádný rozvoj poznání tyto snahy neukončil, naopak každý nový poznatek otevřel dveře úvahám novým. Všechny tyto různorodé představy vycházejí z předpokládané možnosti mimosmyslového vnímání, která má být založena na dosud neznámých smyslech, popřípadě síle neznámé povahy, která přenos informace umožňuje.

Nic takového ale věda neprokázala

Telepatie je předpokladem cítění na dálku. Tato vědě a přírodě odporující představa přenosu informací mimosmyslovým vnímáním je v tzv. vyspělé západní kultuře velmi rozšířeným bludem. Lidé v pověrách nevzdělaní si ji pletou s telestézií, co že jiný obor parapsychologie či psychotroniky.

Telestézie či radionika, na první pohled důvěryhodné názvy pro tajuplné praktiky využívající pomůcky při zjišťování informací mimosmyslovými cestami, k věštění, případně i k léčení. Namísto proutku a křišťálové koule dnes využívají pomůcky vypadající moderněji. Jde o prosperující obor podnikání, který nemá s vědou nic společného.

Telekineze, psychokineze, mesmerismus, juvenologie, psychoenergeitka, telegnose, metapsychologie, alternativní věda, retrokognice, prekognice, kryptestézie, dermooptické vnímání, teleportace, jasnovidnost, radiestéze, bioaktivace, biotronika a spoustu jiných disciplín se snaží vědeckými i nevědeckými postupy prokázat mimosmyslové schopnosti vědomí. Zabývají se tím šarlatáni i lidé s vědeckým vzděláním, snílci i houževnatí pátrači po pravdě, teoretici i kšeftaři.

Pavěda se rozkošatila stejně jako věda

Přes intenzivní výzkum se nepodařilo nikdy nalézt prostředky, nástroje ani důkazy schopnosti mimosmyslového vznímání. Ale vědě často trvá velmi dlouho, než něco vyvrátí či potvrdí. Každá pravda byla zpočátku rouháním. A mnoho objevů bylo učiněno náhodou; i tehdy, když se vycházelo z nesprávných předpokladů.

I při bloudění lze něco nalézt

Socialismus, v němž určujícím myšlenkovým směrem byl dialektický a historický materialismus, teorie paranormálních jevů nepropagoval, ale nepotíral je. Dával jim prostor na několika vědeckých pracovištích, která byla zrušena až po Sametové revoluci. Marxistický přístup k této problematice je stejný, jako ve všem ostatním:

Bádejte, třeba něco najdete. Ale nedělejte senzaci a kšeft ze svých domněnek!

Temperament je dynamický aspekt osobnosti, charakterizující psychické činnosti.
S. L. Rubinštejn

Temperament

Lidská psychika je složitý, dosud málo probádaný komplex pohybů, jejichž prostřednictvím člověk odráží svět. Má mnoho součástí a stránek, které je možné zkoumat z různých pohledů, přikládat jim různou důležitost, můžeme je zkoumat odděleně i komplexně, avšak vždy se projevují všechny najednou, vzájemně se ovlivňují a podmiňují, vytvářejí dialektickou jednotu. Proto i seriózní věda dochází často k odlišným výsledkům.

Jednou ze stránek lidské psychiky je temperament, který sám o sobě bývá také různě chápán. Není součástí vědomí, ale vždy jej doprovází a ovlivňuje, stejně tak jako jeho chování a činnost. Je krátkodobě modifikován momentálními náladami.

Temperament je dlouhodobě posuzovaná míra vzrušivosti člověka

Vzrušivost člověka je způsob, jakým člověk vytváří a prožívá své emoce, jak je dává najevo a jak ovlivňují jeho myšlení a jednání. Část vědců se domnívá, že je to dáno geneticky, a tudíž trvalé a neměnné, avšak trvalého a neměnného je na toho na člověku jen málo. I své emoce člověk umí potlačovat i podněcovat, sdělovat i zatajovat, a tak lze předpokládat, že se vyvíjejí v průběhu života, tak jako člověk sám.

Temperament byl popsán a klasifikován mnoha způsoby, z nichž nejznámější a nejstarší je ten Hippokratův a Galénův, tj. rozlišování jeho 4 základních typů, které jsou ovšem jen abstrakcí, a konkrétně se vyskytují pouze ve vzájemné kombinaci. Přesněji odrážejí skutečnost pouze tehdy, jestliže jsou k jejich definování užity pouze dva základní rysy, tedy intenzita a relativní stálost emocí.

- Cholerik, emoce silné a nestálé
- Melancholik, emoce silné a stálé
- Flegmatik, emoce slabé a nestálé
- Sangvinik, emoce slabé a stálé

Jakmile začneme připisovat těmto typům jiné konkrétní vlastnosti, např. morálně volní či charakterové tak jak to činil i Hippokratés sám, začneme toto rozdělení znevěrohodňovat, stává se neurčitým a pravdě neodpovídajícím. A jestliže psychické vlastnosti začneme porovnávat s jakýmikoli tělesnými znaky, dojdeme k úplným nesmyslům.

Člověk je kombinací mnoha vlastností, které se v průběhu jeho života vyvíjejí, reagujíce tak na měnící se materiální i sociální podmínky, mění se věkem i způsobem obživy a jím ovlivňovaným způsobem života. Člověk je souhrnem toho všeho, a jedině v celém komplexu je možné jej pochopit.

Posuzovat člověka podle toho, jak projevuje svůj temperament, je vždy jednostranné. Tím spíše že těžko poznáváme, kdy jej skrývá, předstírá či kdy mu podléhá.

Klerikalismus je hřích, který brzdí svobodu církve.
papež František

Teokracie a klerikalismus

Náboženství si živelně vytvářeli lidé z přirozených potřeb hledat jistotu v nejistém světě, věřit něčemu silnějšímu a stálejšímu, než jsou oni sami, k vysvětlení zatím nevysvětlitelného. Jakmile se však jejich společnost počala sociálně diferencovat, začala být víra v nadpřirozeno využívána proroky k ovládání ostatních. S postupující dělbou práce se oddělilo politické a duchovní vedení společnosti, avšak zůstalo ve vzájemné dialektické, tj. rozporné jednotě. Náboženství sloužilo politické moci, ale současně s ní bojovalo o svůj podíl na ní. Podle momentálního skóre v tomto zápase, i podle intenzity s jakou byly politické ambice náboženské hierarchie přiznávány, se utvářela celá řada forem vlády i boje o ní. Vznikala teokracie.

Teokracie je forma vlády, která se přímo odvolává na božskou moc a božské právo

Pokud v tomto zápase o moc profesionální vykladači náboženství dočasně zvítězili, vznikla hierokracie, tj. přímá vláda kněžské aristokracie. Daleko častějším jevem však jsou dílčí úspěchy a snaha náboženské hierarchie o přímý podíl na moci.

Klerikalismus, tj. snaha prosazovat zájmy náboženství v politice státu

Někteří „vzdělanci“ vytýkají nesprávné používání pojmu klérus a jeho odvozenin i ve vztahu jiným než křesťanským náboženstvím s odůvodněním, že tamní duchovní nenosí kleriku. Ona slova pocházejí z řeckého kléros, což je povolání, takže tento pojem odpovídá, neboť úkolem vědy je hledat podstatu a zobecňovat, nikoli vytvářet nová jména podle toho, jaký oděv kdo nosí.

Klerikalismus usiluje o přímý podíl duchovních na politické moci. Buď otevřeně, kdy politické zájmy hájí kněz ve svém oděvu, anebo skrytě, kdy život společnosti ovlivňuje světský kněz, dříve nazývaný abbé, žijící civilním životem a věnující se profesionálně vědecké, pedagogické, kulturní či politické činnosti. Snahy náboženství o ovládnutí společenského života jsou v rozporu s historickými tendencemi vývoje lidstva. Jsou vždy konzervativní, brání pokroku, a vymknout se tomu může jen výjimečně jednotlivec, který se pak dostává do rozporů se zájmy své organizace a bývá postihován.

Klerikalismus je vždy reakční a antikomunistický

Náboženství je postupně vytlačováno z vědy, umění i politiky, ale vždy má tendenci se tam vracet. Hledá stále nové a nové cesty, a když to nejde jinak, vrací se ke starým. Když to nejde veřejně, vrací se potají. A při tom neustále hledá cesty, jak udržet a zesílit svůj ekonomický vliv, který zpravidla bývá rozhodující. Snaží se sloužit moci a mít moc. Ve světě přesto pomalu vítězí tendence sekularismu.

V třídní společnosti jsou však sekulární tendence omezeny, neboť náboženství, ať se to přiznává či ne, zůstává nástrojem udržení poslušnosti širokých lidových mas

Teologie je nepřetržitou urážkou zdravého rozumu.
Paul Heinrich Dietrich von Holbach

Teologie a religionistika

Teologie je nauka o Bohu, bohosloví. Vědeckou formou zkoumá falešný odraz skutečnosti ve vědomí lidí, aniž připouští, že ten odraz je falešný. Vědeckou metodou se snaží zdůvodnit existenci boha, aniž je schopna přiznat, že jde o iluzi. Tuto iluzi upevňuje, přičemž se tváří jako věda. Je to nejrozšířenější, nejvytrvalejší a nejpočestnější šarlatánství.

Žádná teologie není vědou, každá je pouhou naukou

Dokud náboženství nebylo zneužíváno k ovládání lidí, nepotřebovalo teologii. Stačily mu báje a tradice, z nichž vznikalo. Jakmile se však počala rozpadat prvotní pospolitost, proroci přetvářeli náboženství v nové formě a za novým účelem. Už nemohlo vysvětlovat pouze přírodní jevy, utlačující člověka. Muselo začít vysvětlovat jeho útlak sociální, zahalit jej do mlhavého oparu, smířit s ním člověka a učinit jej poddajným. Jakmile se počaly formovat vědy, bylo nutné přizpůsobit náboženské ideje této teoretické formě vědomí a bojovat s ní. Z pověr, tradic a bájí se počala formovat teologie.

Teologie, ať se tváří jakkoli, je služkou politiky

Postupem času, tak jak se rozšiřovaly mezinárodní obchodní vztahy, počaly do vyspělých zemí pronikat i vlivy jiných náboženství. Bylo potřeba bránit víru nejen proti vědě, ale i proti jiným náboženstvím. Na půdě teologie se proto postupně začalo formovat samostatné odvětví, porovnávající jednotlivá náboženství, sledující jejich historický vývoj a vliv na život lidí. Protože hranice teologie jsou příliš úzké, tento nový obor, religionistika se snaží je překročit a vybojovat si nezávislost na teologii.

Zatímco teologie zkoumá náboženství zevnitř, religionistika jej zkoumá zvenčí

Tento proces osamostatňování je ale komplikovaný, neboť zakladateli této disciplíny byli především teologové. Religionistika se snaží vědecky zkoumat a porovnávat různá náboženství, přičemž existence či neexistence boha pro ni není podstatná. To se ale jen stěží může dařit, vyučuje-li se tato věda na teologických fakultách či se jí zabývají věřící, nebo dokonce teologové. Jenže podstatou vědy je hledání pravdy, a ne popisování stavu. Pravdu hledá vědecký ateismus, který byl zavržen.

Věda, snaží-li se být neutrální k pravdě, stává se pavědou

Ve snaze zachovat si vědeckost se religionistika rozštěpila na mnoho samostatných disciplín, zkoumajících náboženství z tak úzkých hledisek, že se do nich otázka existence boží už ani nevejde. Například sociologie náboženství.

**Religionistika může být vědou, studuje-li především politické zneužívání víry, které z náboženství činí významnou společenskou sílu.
V té míře, v jaké se soustředí na víru samu, na její odlišnosti, psychologické aspekty, obřady, historická jména a data, přestává být vědou a stává se naukou o nauce.**

Teorie zůstane pouhou teorií, pokud nepřikročíme k činu.
Jan Amos Komenský

Teorie a praxe

Vývoj lidské společnosti má dvě protikladné stránky, existující v dialektické jednotě, vzájemně se podmiňující a ovlivňující: materiální a duchovní. Jedna bez druhé nemůže existovat, mohou se dočasně předbíhat, ale nikdy se od sebe nemohou odtrhnout.

**Teorie a praxe jsou souvztažné kategorie,
odrážející dialektiku materiálního a duchovního vývoje společnosti**

Teorie je systém zobecněného poznání určité části skutečnosti, opírající se o konkrétní ověřené poznatky a vytvářející z nich logický abstraktní celek, odhalující kauzální vztahy mezi dílčími poznatky. Pokud nejsou nalézána jiná vysvětlení, je teorie přijímána, pokud jsou jiná vysvětlení možná, jde o hypotézu.

Teorie vznikají z praktických důvodů

Praxe je opakovanou, vědomou a záměrnou činností, která odráží okolní svět a při tom zajišťuje existenci společnosti tím, že přírodní a společenskou skutečnost přetváří. Základní formou praxe je materiální výroba, která tím efektivnější, čím lépe využívá teorii. Čím obecnější je teorie, tím více může praxi sloužit. Nejpraktičtější věcí je dobrá teorie. Teorie je pokus o nalezení řádu v živelně se vyvíjejícím světě, zatímco praxe je pokusem člověka tento živelný vývoj přizpůsobovat svým potřebám.

Teorie se rodí jako důsledek praxe a praxi slouží. Bez poznatků praxe nemůže teorie vznikat, a praxe si vznik teorie vyžaduje. Praxe vytváří možnosti pro nové teorie, a naopak. Žádné ideje, tedy ani teorie, nemohou nic samy uskutečnit; k tomu je třeba lidí, kteří vynaloží svou energii. Teorie nemění svět, svět mění lidé.

Teorie se stává materiální silou, jestliže podle ní žijí a pracují masy lidí

Teorie nemůže být založena na idejích. Žádné náboženství a mnoho filozofií nejsou teoriemi, i když se jim vnější formou podobají. Protože nejsou opřeny o poznání, ale o pouhé zájmy, jsou pouhými spekulacemi.

**Teorie praxi vysvětluje a obohacuje ji,
praxe teorii potvrzuje, vynucuje a umožňuje její rozvoj**

Jakkoli se s postupující dělbou práce od sebe teorie a praxe zdánlivě vzdalují, jsou vykonávány v jiných podmínkách a jinými lidmi, jakkoli se vzájemně předbíhají a zabývají odlišnými problémy, jsou neoddělitelné. V jejich jednotě je koncentrována jednota smyslového a rozumového poznání, znalostí a zkušeností, duševní a fyzické práce, stejně tak jako jednota cílů a prostředků, potřeb i zájmů lidí. Teorie, třebaže vznikají prostřednictvím jednotlivců, jsou stejně tak společenským produktem jako kterákoli jiná duchovní i materiální produkce.

**Praxe je materiálním i duchovním zdrojem, východiskem i cílem teorie;
je kritériem její pravdivosti**

Dějiny jsou hřbitovem elit, které se domnívaly, že budou vládnout věčně.
Vilfredo Pareto

Teorie elit

Od vzniku tříd se lidem společnost jevila jako kužel, na jehož vrcholu stojí vládnoucí hrstka vyvolených, a jehož základnu tvoří masa bezmocných. Vysvětlení tohoto jevu bývala nejrůznější; ale vždy zakrývající ekonomickou podstatu věci.

Elita je jev, jehož podstatou je třída

Zpočátku stačila vysvětlení bájná, náboženská, ale s rozvojem vědy byla pociťována nutnost vysvětlit tento jev vědecky. A tak přišla na pomoc biologie: Nestejnost lidí byla prohlášena za přirozenou nerovnost, ospravedlňující nerovnost ekonomickou a sociální. Stejně tak jako u šovinismu a rasismu.

Teorie elit jsou biologický determinismus, zakrývající determinaci ekonomickou

Elity, stojící na vrcholu, jsou důsledkem předchozího ekonomického vývoje, nikoliv jeho příčinou. Skutečné elity vznikají z majetku, a ten se dědí podle předem stanovených pravidel, zatímco vlastnosti lidí se dětí podle zákonů genetiky a náhodně.

Teorie elit jsou jedním z mnoha pokusů obhájit sociální nerovnost bez použití pojmu třída

Aby pochopení podstaty bylo ještě těžší, jsou vedle skutečných ekonomických elit společnosti vytvářeny i další, virtuální elity v podobě politiků, umělců či jiných celebrit, přičemž rozhodujícím kritériem je popularita, uměle pěstovaná bez ohledu na jejich schopnosti. Takové elity pak zakrývají skutečné vládce, vytvářejí iluzi, že na onom vrcholu společenského kužele stojí někdo jiný, a že tam může stanout v podstatě každý. Kritéria pro zařazení do takto viditelných elit jsou subjektivní, zatímco u skutečných vládců světa je ono kritérium objektivní – ekonomická moc.

Elita je jako duha – z dálky jasně září, ale z blízka neexistuje

Ačkoliv základem těchto teorií je biologický determinismus, odkazující si na dědičné, tedy nezměnitelné vlastnosti člověka, jsou vždy provázeny vytvářením iluzí, že zařazení člověka mezi elity je možno dosáhnout jeho vlastní pílí. To je však pouze nahodilost, nikoli nutnost.

Teorie elit jsou idealistickým absolutizováním individua podle libovolných pravidel

Těchto teorií je mnoho, běžně se vyučují ve filozofii, sociologii či politologii, zkoumají se jejich rozdíly a nehledá se jejich společná podstata, kterou je obhajování existujícího společenského řádu. Za elity jsou většinou považováni ti, kteří akumulují moc, bohatství a volný čas.

Všichni tvůrci, propagátoři i zastánci nejrůznějších teorií elit se dopouštějí stejné chyby: Zařazují do elit především sami sebe a nevidí, že skutečným mocným jenom ne slouží, ale pouze posluhují.

Kategorie jsou stejně tak málo věčné, jako skutečnost, kterou odrážejí.
Karel Marx

Terminologie společenských věd

Každá věda má svou terminologii, tedy názvosloví, které se vyvíjí spolu s ní. Pojmy jsou postupně upřesňovány, hierarchicky seskupovány, opouštěny a vytvářejí se nové. Žádný z nich není věčný. Tak, jak se věda na jedné straně specializuje, a na druhé straně sjednocuje, odlišuje se či shoduje používání pojmů v různých vědách. Je to obtížné, ale nutné.

Pojmy se přejímají z jiných jazyků, v nichž mají často odlišný význam. V přírodních vědách sjednocující roli sehrává latina, v technických vědách angličtina, avšak společenské vědy vycházejí často z již mrtvé latiny a starořečtiny, a vedle toho z živých jazyků evropských, v našich podmínkách historicky z němčiny. Bývá to zdrojem zmatků.

V ostatních vědách probíhá proces sjednocování různých škol, zatímco ve společenských vědách tomu tak není. Různé školy odrážejí protikladné přístupy k rozdělenému světu, a podle toho používají pojmy. Vznik jednotné společenské vědy dokonce není oficiálně podporován, ale tlumen, neboť by nutně směřovala k odhalování nemravnosti společnosti založené na útlaku jedněch druhými.

Zmatenost názorů, usnadňující vládu silnějších, vede ke zmatenosti pojmů

Zcela jednotná není ani marxistická terminologie. Klasikové používali pojmy tak, jak bylo v jejich době běžné, jak to odpovídalo tehdejšímu stupni vývoje společnosti a poznání. Někdy byly tyto pojmy upřesněny jejich pokračovateli či jinými vědami, jinde jsou však zatemňovány revizionistickými či dogmatickými přístupy, ale i nevhodným přejímáním z jiných oborů, z běžného vědomí či chybnou interpretací.

Věda, má-li zůstat vědou, musí směřovat ke sjednocení terminologie uvnitř i navenek

Ve společenských vědách to bude dlouhý proces i při sjednocování nejzákladnější terminologie. Filozofie, sociologie, politologie, sociální psychologie i další vědy se více vracejí ke svým kořenům, než by kráčely vpřed, více popisují měnící se skutečnost, než pronikají k její podstatě; více obhajují některé zájmy, místo aby je odhalovaly. Na pozice vědy ve školách a výzkumných pracovištích proniká stále častěji mediální, sociální a masová komunikace, marketing, public relations a další disciplíny, které jsou více manipulativními technikami než vědou. Jejich kategoriální aparát tomu odpovídá. To vše je živná půda pro rozvoj a rozšiřování mystiky, esoteriky i nových forem náboženství, nahrazujících skomírající společenskou vědu, a přinášejících pojmy zcela nevědecké. A mocným to vyhovuje.

Pravdu lze nejsnáze utopit v džungli mnoha názorů a zmatené terminologie.

V přírodních vědách obstojí jen ten, komu ostatní rozumí.
Ve společenských vědách je to často obráceně.
Autor

Teror, to jsou většinou zbytečné ukrutnosti páchané pro vlastní uklidnění lidmi, kteří sami mají strach.
Bedřich Engels

Terorismus

Politický boj vždy započal násilím utlačujících, a přirozenou reakcí na to bylo násilí potlačovaných. Po staletí to byl boj proti utlačovateli známému, konkrétnímu a zosobněnému. Při koncentraci kapitálu a moci se však utlačovatel vzdaloval utlačovanému, skryl se za složitou sítí kapitálových vztahů, většinou za hranicemi. Jeho útlak a vykořisťování jsou cloněny nepřehlednou strukturou zprostředkování; jsou neosobní a nepostižitelné. Přímý boj proti útlaku se tak stává nemožným.

Terorismus je produktem rozvinutého kapitalismu

Podstata tohoto jevu bývá ukrývána, tímto pojmem bývá označován každý násilný odpor, a někdy i běžný zločin. Mezinárodní definice terorismu nebyla nikdy přijata, neboť se mnohé státy obávají, že podle každé definice by mohly být posuzovány i jejich činy, jako např. masové bombardování měst za účelem zastrašení vlád. Podstatou terorismu není násilí, ale násilí na nevinných.

Terorismus je politické hnutí, používající jako bojový prostředek či cíl osoby v konfliktu přímo nezúčastněné s cílem ovlivnit chování osob přímo účastněných

Je lhostejné, jakým způsobem je terorismus teoreticky zdůvodňován, zda náboženstvím, nacionalismem, politikou či jinak. Jeho psychologické kořeny spočívají v sociální frustraci mas, které jsou nuceny bojovat proti svému útlaku, ale nedosáhnou na konkrétního nepřítele. Sociálním zdrojem, z nichž terorismus čerpá, jsou především lidé sociálně nezakotvení, neprovázaní se společností, mladí, individualisté, zhrzení intelektuálové a vyřazení příslušníci maloburžoazie, kterým terorismus dává pomyslnou důstojnost a uplatnění. Terorismus je utopie; odpor, který ničí jednotlivce, nikoliv systém. „*Dokud bůh peněz bude v centru globální ekonomiky, a ne člověk, ne muž a žena, bude tu základ pro terorismus“,* pravil papež František.

Terorismus je formou extrémismu, která používá nadbytečné prostředky nevedoucí k cíli, odrazující od jakýchkoli cílů i ty, kteří by mohli být spojencem. Je to akce individuálních hrdinů, kteří se pro něco obětují, ve skutečnosti jsou ale obětováni. Je to zneužíváním vyvržených. Je to zbraň bezradných, organizace neorganizovatelných. Za ním jsou skryty něčí ekonomické zájmy. Místo nich jsou prezentovány zájmy jiné, přitažlivější, např. národní a náboženské. Nejsou nikdy příčinou, jsou zástěrkou k oklamání mas těmi, kteří zpovzdálí terorismus organizují a podporují. V okamžicích, kdy už svých cílů dosáhli, podporu takovým hnutím odpírají, a ta se staví i proti nim. Lidé, kteří v teroristických akcích ztratili základní lidské charakteristiky, se stávají bezcitnými fanatiky a jsou nebezpečím pro celou společnost. Mohou jen destruovat, nemohou tvořit. Jsou jen manipulovanými nihilisty.

Terorismus není projevem psychické poruchy jednotlivce, ale poruchy společnosti

Ve válce proti utlačovateli se z teroristy stává bojovník za svobodu
Karl von Clausewitz

Totalita je bezobsažná nadávka, vypovídající pouze o vztahu k určitému systému, ne o systému samém.
Autor

Totalita

Slovo totalita znamenalo veškerost, úplnost a celistvost jevů a podstaty, celků a částí, nutnosti a nahodilosti, a používalo se ve filozofii. Teprve s nástupem fašismu se v literatuře počal tento pojem užívat v části odborné literatury v souvislosti s politikou, a do širokého povědomí se dostal až poté, co Hitler v důsledku vojenských neúspěchů prohlásil svou válku za „totální“, tedy úplnou, všezahrnující a absolutní. V politické teorii se však tento termín prosadil až díky knize zakladatele kritického racionalismu K. Poppera „Otevřená společnost a její nepřátelé“, která se stala teoretickým zdůvodněním studené války. Autor zde srovnává sovětský režim s fašismem, proti kterým je nutné vést boj. Z bezvýznamného spisovatele se tak stal módní a oficiální filozof, jehož význam zanikl s koncem tohoto historického úseku dějin.

Totalitarismus je pseudovědecký, propagandistický pojem

Tento pojem se počal od té doby užívat jako pejorativní označení pro formu vlády, neumožňující silný vliv na národní ekonomiku vlastníkům výrobních prostředků, především nadnárodním. V tomto smyslu jde o opravdu totální, úplnou vládu, zatímco vláda nemající kontrolu nad národní ekonomikou je jen vládou neúplnou, poloviční; je jen loutkou.

Totalitou je nazývána ekonomická suverenita vlády

Diktatury ponechávající v ekonomice volné pole mezinárodním monopolům takto nazývány nejsou. Totalitou je označována neskrývaná vláda politiky nad ekonomikou; v tomto smyslu je opakem liberální demokracie, v níž ekonomika vládne politice skrytě. V obou případech však je ekonomická a politická moc v jedněch rukou, jinak by společnost nemohla dlouhodobě fungovat.

Totalita neznamená diktaturu

Žádný diktátorským režim minulosti či současnosti není nazýván totalitou, pokud prosazoval zájmy vládnoucí třídy, ať to byli feudálové či buržoazie. Totalitou je nazýván pouze tehdy, jestliže se této moci vzbouří.

Totalita neznamená nadvládu ideologie

Žádný politický systém minulosti či současnosti není nazýván totalitou proto, že je vázán na určitou oficiální ideologii, ať světskou či náboženskou. Všechny evropské feudální státy historie měly svá státní náboženství, ideologicky hájící zájmy vládnoucí třídy. Všechny existující státy mají svou státní ideologii, nemilosrdně ovládající společenské vědomí; a buržoazní liberalismus není výjimkou. Žádný diktátorský režim není nazýván totalitou, pokud hájí zájmy amerického a nadnárodního kapitálu. Mnohé režimy byly dokonce za tímto účelem vytvořeny.

Totalita, to je nadávka pro vzpouru proti americké hegemonii

Totožnost v sobě obsahuje rozdíl.
Bedřich Engels

Totožnost a odlišnost

Vše konkrétní je vždy souhrnem, dialektickou jednotou obecného, zvláštního a jednotlivého. Není nic v přírodě, ve společnosti i v myšlení člověka, co by neobsahovalo tyto tři součásti. Každý takový konkrétní souhrn, každý jednotlivý jev či proces je proto vždy podobný jevům jiným a současně je od nich odlišný.

**Vše existující je ve svých detailech podobné jinému,
jako celek je však jedinečné a neopakovatelné**

Totožnost je pouhou mírou shody s ostatními podobnými jevy, je to abstrakce. Pouze v matematice, která se zabývá jen abstraktními, myšlenkovými konstrukcemi, vytvořenými vědomím člověka, a odhlíží od všech konkrétních vlastností reálného jevu, je možné uvažovat o absolutní totožnosti. Ta ve skutečnosti neexistuje. Vše reálně existující je konkrétní, má mnoho vlastností, existuje v čase, prostoru a pohybu, má svou vnitřní strukturu, a je součástí struktur vyšších, existuje v konkrétních rozporech a mění se odlišně od ostatního. Ve spoustě podrobností se proto vždy liší od všeho podobného.

**Shodné mohou být podstaty, zdánlivě i jevy,
nikdy však není shodné, zcela totožné vše.**

Člověk se často mýlí tím, že jevy podobné považuje za totožné, a takto k nim přistupuje. Nerespektuje jejich skutečné odlišnosti, přezírá je a v praxi chybuje. I drobná odlišnost se může v určitých vztazích projevit jako důležitá, což je projeví např. při zkoumání padělku. Nic na tom nemění fakt, že padělek může být lepší i horší než originál.

**Totožnost a rozdílnost neexistují samy o sobě,
jsou to jen míry podobnosti a odlišnosti,
mající své proporce. Jen je přesně poznat a pochopit jejich význam.**

Chybný je i takový přístup, kdy jednotlivé odlišnosti přeceňujeme, kdy se nám za nepodstatnými odlišnostmi ukrývají podstatné shody, což je pravidlem např. u rasismu či nacionalismu, náboženského či politického dogmatismu, sektářství, ale i formalismu a perfekcionismu.

**Absolutizace odlišnosti je stejnou chybou
jako absolutizace totožnosti**

Ani odlišnost nelze absolutizovat, vše má něco společného s čímkoli jiným. Např. v tom, že je to hmotné, pohybující se a vyvíjející se, je to rozporné, současné, poznatelné apod. Totožnost a rozdílnost nejsou abstraktními, nesmiřitelnými, vzájemně se vylučujícími protiklady, ve skutečnosti existují vždy jen společně, a vytvářejí dialektickou jednotu.

**Vše reálně existující je souhrnem obecného, jednotlivého a zvláštního,
je jednotou totožného a odlišného, a je jedinečné a neopakovatelné**

„Triplicita“ dialektiky je její vnější, povrchní stránka.
V. I. Lenin

Triáda: teze, antiteze a syntéza

Už od pradávna pozorovali lidé vnitřní rozpornost a vzájemné střetávání se všeho, včetně našich myšlenek. Vznikaly tak první náznaky dialektického přístupu ke světu, chápání vzniku nového z boje dosavadních protikladů. Vznikaly nejrůznější ideje o triádách, tedy trojkrocích, z nichž první dva byly zpravidla protiklady, a třetí byl výsledkem. První náznaky toho se projevují u filozofů již před Sokratem, systematicky se onou „trojitostí“ vývoje zabýval Platón a Proklos, z českých myslitelů i J. A. Komenský. Tyto myšlenky byly devalvovány křesťanským učením o „svaté trojici“. Vrátila se k nim až německá klasická filozofie, v níž se rodila novější forma dialektiky, především Hegel. Avšak ve schematické podobě „teze, antiteze a syntéza“ sebou nesla rysy formalismu, který marxismus nepřevzal, a přijal pouze její výchozí ideu protikladnosti. Lenin triády odmítal jako pozůstatek hegelianismus, z něhož se marxismus zrodil.

Ideje trojjedinosti jsou počáteční formou vývoje dialektiky

Schéma třístupňového vývoje pojmů, idejí či dokonce hmotných objektů lze přijmout pouze jako prvotní pomůcku pro pochopení problému, kterou nelze absolutizovat na zákon poznání nebo vývoje. Jakákoli „triáda“ postihuje vždy jen částečně mnohostrannost vývoje, odhlíží od vnitřní rozpornosti, od podstaty a jevu, redukuje nekonečnou spojitost světa na opakující se trojici a je vždy zjednodušením, svádějícím k mechanickému chápání světa.

Triáda není zákonem

Neplatí, že každá teze musí mít antitezi. Ludolfovo číslo, Archimédův zákon a tisíce jiných poznatků ji nemají. Stejně tak neplatí, že antiteze působí zákonitě na vývoj teze; mnohé antiteze žijí svým vlastním životem bez ohledu na tezi a naopak. Nikdy se nestřetávají pouze dvojice, ale většinou více protikladů. Syntéza není vždy výsledkem teze a antiteze, ale může být produktem zcela odlišných poznatků.

Střetnutím teze a antiteze nevzniká automaticky pravda

Z rozporu teze a antiteze nemusí být něco nového, výsledkem může být naopak zánik jedné z nich či obou. Výsledkem střetu teze a antiteze může být zcela nový poznatek, naprosto odlišný od obou výchozích. A hlavně: V přírodě se nestřetávají žádné teze, ale živelné, slepé síly. Teze a antiteze plodí pouze vědomí. Triáda, to může být vnější popis jevu; je jen jednou z možností, je nahodilostí nikoli nutností, je obrazným vyjádřením vývoje, ale není jeho zákonitostí.

Zaměňování triády jako jevu s podstatou není dialektikou, ale metafyzikou

I ve výkladu marxismu se občas objevila některá zjednodušení, vedoucí k omylům spirocykličnosti vývoje, jako např. výklad „triády“: beztřídní společnost, třídní společnost a komunismus, svádějící k jakémusi dějinnému automatismu, který je vlastně fatalismem. Svět je příliš složitý na to, aby se dal vtěsnat do jakékoli triády.

Soudruh Trockij je snad nejschopnější člověk v nynějším ÚV, ale zároveň je přespříliš sebevědomý a příliš se nechává unášet čistě administrativní stránkou věci.
V. I. Lenin

Trockismus

Lev Davidovič Trockij byl ruským marxistickým revolucionářem, vrstevníkem a spolupracovníkem Lenina i Stalina. S oběma byl často ve sporu, protože byl radikálnější než Lenin a vzdělanější než Stalin. Ale to v dobách Leninových nevadilo; spory byly důležitým prvkem diskuse, hledáním optimálních cest a nástrojem řešení rozporů. Trockij byl schopným a důsledným marxistou, a to bylo hlavní. Jeho maloburžoazní radikalismus, který Lenin nazval *„neobolševismem“* byl eliminován většinou.

Po nástupu Stalina k moci se situace změnila. Lenin, ačkoli oba považoval za věrné spolupracovníky, varoval před jejich vyzdvižením do nejvyšších funkcí. Jejich osobní vlastnosti, silné ambice a vzájemné rozpory mohly ohrozit stranu, což se nakonec stalo. Trockij se stal silným kritikem Stalina, a ten se jej, jako všech svých kritiků, zbavil. Byl vypuzen ze země a jeho odpor byl nazván *„trockismem“.*

Onen *„trockismus“* není revizí marxismu, není zvláštní ideologií, je jen jiným, Marxovi bližším názorem na způsob uplatňování moci, na cestu vpřed. Silné osobní averze obou nakonec přerostly ve vzájemné obviňování, v němž nechybělo ani zkreslení podstaty sporu. Individualismus a voluntarismus však nechyběl, stejně jako část pravdy, na obou stranách. Nejpřesněji podstatu věci charakterizoval S. K. Neuman slovy:

Trockismus je vzpoura inteligentů

Trockij pak působil jako marxistický revolucionář na Západě. Byl mimořádně aktivním a brilantním spisovatelem, což přispělo k popularitě jeho názorů mezi marxisty po celém světě. Prosazoval maximální centralizaci a kladl důraz na úlohu státního hospodářského plánu. Odmítal veškeré náznaky tržního hospodářství,

Pokud s ním někdo polemizoval, uchyloval se Trockij k osobnímu napadání a zesměšňování. Nikdy neustupoval, v osobním styku byl velmi chladný a strohý, a tak si postupně vytvořil příliš mnoho nepřátel, ačkoliv jeho myšlenky jinak byly schopny oslovovat mnoho lidí po celém světě.

Bývá obviňován z terorismu, což je nepravdivé. Trockij terorismus kritizoval, odhaloval jeho sociální kořeny i neúčelnost, jeho odtrženost od revoluční třídy i neschopnost změnit svět pomocí individuálních hrdinů a mstitelů. Jeho chybou bylo, že přeceňoval násilný revoluční akt a vojenské metody politického boje bez respektování objektivních a subjektivních podmínek revoluce.

Trockij bojoval proti Stalinovi, proti jeho metodám, ale i proti němu osobně.
Trockismus není žádná zvláštní teorie, je to rozporuplná praxe marxisty Trockého.

Trockij i Lenin viděli již v počátcích ve svém hnutí chyby,
které později zplodily Gorbačova i pád
Autor

Jen pokud se člověk k přírodě, prvnímu zdroji všech pracovních předmětů i prostředků,
chová předem jako vlastník a nakládá s ní, jako by mu patřila,
potud se jeho práce stává zdrojem užitných hodnot, tudíž i bohatství.
Karel Marx

Trvale udržitelný rozvoj

Vztahem člověka a přírody se zabývají environmentalismus a ekologie ve svých nejrůznějších variantách. A všechny tyto vědy zatajují, že prvním, kdo se začal tímto problémem zabývat jako vědec dávno před nimi, byl Karel Marx. Dlouho po něm vznikla celá řada tzv. *„zelených“* politických směrů a teorií, navazujících na jeho zatajované myšlenky, ale i ze starší zkušenosti lidstva, z níž vycházel i on. Již Velký zákon irokézské konfederace říká: *„Musíme ve všech svých úvahách brát ohled na následky našich rozhodnutí na následujících sedm generací.“*

Všechny teoretické úvahy o vztahu člověka a přírody mají své kořeny v marxismu

Člověk své zdroje vyčerpává a musí hledat jiné. Vyspělé kapitalistické státy už dávno vyčerpaly své domácí zdroje a hledají je v rozvojových zemích. Postupují při tom tak, že ze společenských prostředků těmto zemím *„pomáhají“* udržet v nich poddajné vládnoucí režimy, a zisky tam dosahované transportují do soukromých rukou na Západě. Potlačují rozvoj chudého Jihu, aby zabezpečili rozvoj svůj.

Politika imperialismu podporuje nerovnoměrný rozvoj světa

Ten však plodí ostré sociální konflikty uvnitř těchto zemí, ale i mezi nimi a vyspělým světem. To je zdrojem rizik pro celou planetu; vedle pokračujícího vyčerpávání zdrojů roste hrozba rozsáhlých vleklých válek a masové migrace. I uvnitř vyspělých zemí pokračuje nerovnoměrný rozvoj. Bohatství chudých roste pomalu, někde i klesá, ale bohatství nejmocnějších roste rychle, bez ohledu na nejrůznější krize. Tím vzrůstá riziko ostrých sociálních konfliktů a úpadku i uvnitř vyspělých zemí.

Nerovnoměrný vývoj není trvale udržitelný

Bez ohledu na vyčerpávání zdrojů populace na Zemi vzrůstá. Komunisty vedená Čína to řeší její politickou regulací, vyspělý Západ podporou lokálních válek. Humanisté mohou diskutovat o tom, co je humánnější, avšak nakonec se musí shodnout na tom, že ani jedno nestačí. Při vítězství soukromých zájmů to nakonec musí vyvrcholit jen globální sociální katastrofou. Kapitalismus umí existovat pouze při rychlém, živelném, a tudíž nerovnoměrném rozvoji. Jde mu jen o něj.

Rychlý a živelný rozvoj není trvale udržitelný

Jedinou cestou k dlouhodobě udržitelnému rozvoji na Zemi je jeho zpomalení ve vyspělém světě, vyrovnání největších rozdílů mezi chudými a bohatými, omezení zbrojních výdajů a plánovitá regulace populace i hospodaření s dostupnými zdroji. Nic z toho ale kapitalismus neumí. Není schopen se řídit Marxovou radou:

„Tuto planetu jsme převzali od svých předků, a je naší povinností řádného hospodáře předat ji svým potomkům nejméně v tak dobrém stavu, v jakém jsme ji převzali.“

Je-li v obci ve vážnosti bohatství a boháči, ztrácí z vážnosti ctnost a lidé dobří,
taková obec není jedna, nýbrž nutně dvě, jedna chudých a druhá boháčů,
usazených na témže místě a stále si strojících úklady.
Platón

Třídní boj

Už Platón uviděl ve společnosti to, co dnešní politici i režimní sociologové a politologové vidět nehodlají - boj tříd. Také Machiavelli jej viděl: *„Odsuzujeme-li boje mezi urozenými a lidem, odsuzujeme podle mého názoru první příčinu, proč se udržela římská svoboda. Všímáme si tak více povyku při takových bojích, než jejich dobrých účinků“.* I Masaryk jej nepřehlížel. Ale česká vládnoucí garnitura jej nejenže nevidí, ale dokonce nepovoluje. I slova o něm mohou být trestána, neboť český trestný řád stíhá šíření třídní nenávisti. Jenže nenávist a boj není totéž, proto je zakázána spíš ta nenávist. Skutečný boj mezi velkými skupinami lidí nevzniká z nenávisti, ale především z materiálních důvodů. Nejen mezi třídami, ale i uvnitř tříd.

Nenávist je v každém boji špatným rádcem; je spíš jeho výsledkem než příčinou

Boj tříd nevyvolává třída utlačená, ale její útlak, který je také bojem. Teprve útlak vyvolává odpor, protože zákon akce a reakce platí i ve společnosti. Útlak mezi velkými skupinami lidí má vždy své ekonomické příčiny, ať je zakrýván čímkoli. On totiž každý útlak něco stojí, a nikdo by do něho neinvestoval, kdyby na druhé straně neočekával daleko vyšší zisk. Útlak je prostředkem i formou vykořisťování.

Třídní boj je veden o způsob vytváření nadproduktu a jeho rozdělování

Boj tříd vznikl spolu se třídami a jedině s jejich zánikem může zmizet. Mezitím může jeho intenzita klesat i stoupat, může mít podobu zjevnou i skrytou násilnou i nenásilnou. Dokonce se může i zdát, že na čas ustal, ale to je jen klam. Vykořisťování, tedy nepřetržitý boj vládnoucí třídy proti vykořisťovaným, ustat nemůže; to by tato vládnoucí přestala ekonomicky existovat.

O intenzitě třídního boje rozhoduje míra vykořisťování

Boj tříd sehrál v dějinách lidstva pozitivní roli. Bez něj by nezaniklo otrokářství ani nevolnictví, bez něj by nevznikla vysoká životní úroveň ve vyspělých kapitalistických zemích. Má svou rovinu ekonomickou, politickou a ideovou. Boj tříd je projevem hospodářské nelidskosti a obranou lidstva proti ní. Celé dějiny civilizace jsou dějinami třídních bojů. Ať nabyly tyto boje podobu náboženskou, rasovou, národnostní či jakoukoli jinou, vždy v nich šlo jen o společenské bohatství. O to, jak jej koncentrovat v rukou úzké skupiny lidí a o to, jako tomu zabraňovat. Ten, kdo to nechce vidět, nechce chápat společnost, zpravidla proto, že se chce přiživovat. A armády úředníků, politiků, právníků, společenských vědců a novinářů se přiživují. Čím vydatněji, tím více boj tříd odsuzují a popírají.

Boj tříd lze odstranit jedině rovnoměrným rozdělením práce a bohatství, tedy zrušením tříd. A tomu se říká komunismus!

Ano, probíhá třídní válka, ale moje třída, tedy těch bohatých, v ní vítězí
Warren Buffett

Třídu sloužící tvoří lidé odměňovaní z osobního důchodu svého pána.
Karel Marx

Třída sloužící a služby

Po dlouhá tisíciletí se formovala malá třída stojící, mezi vlastníky výrobních prostředků a pracující masou. Zprvu to byli otroci, uvolnění pro domácí práce, později nevolníci posluhující panstvu, a nakonec svobodní občané sloužící střední a vyšší buržoazii. Jejich společným rysem bylo to, že žili více či méně ve společné domácnosti se svým pánem, byli s ním v úzkém osobním kontaktu, třeba dokonce přátelském, měnícím se často v osobní oddanost; ale byli na něm závislí. Jejich odměna za práci spočívala zpočátku pouze v tom, že dostávali byt, stravu a ošacení, odpovídající postavení jejich pána, později i malé kapesné. Poměr této naturální a finanční odměny se postupně měnil, spolu s ostatními neprivilegovanými nabývali více osobních svobod, a jejich postavení bylo více či méně celoživotní a dědičné. Tato třída, přestože byla svého času početnější než např. feudálové, nebyla ekonomicky a politicky významnou silou, postupně ztratila svůj charakter. S vyspělým kapitalismem se její vztah počal měnit v běžný námezdní pracovní poměr, v němž osobní závislost ustupovala před závislostí ekonomickou, až zanikla.

Třída sloužících byla odměňován z důchodu svého pána

Vedle toho se však s rozvojem kapitalistických výrobních vztahů rozvíjelo i nové odvětví, zprostředkovávající osobní služby privilegovaným námezdními pracovníky. Ti už byli a jsou ve zcela jiném postavení. Jsou normálními zaměstnanci placenými ne z důchodu, ale z kapitálu. Jsou více závislí na svém zaměstnavateli než na tom, komu slouží. Stali se zvláštní součástí proletariátu. Jejich zvláštnost spočívá v nutnosti přizpůsobovat se alespoň formálně svému klientovi, a tak se servilita často stává jejich životním postojem.

Pracovníci služeb jsou zvláštní součástí třídy námezdně pracujících

Současně s tím se rozvíjela i třetí varianta zajišťování osobních služeb. Jsou to zaměstnanci firem, jejichž pracovní náplní je ochrana, asistenti, řidiči aj., sloužící nejen v pracovní době svých šéfů, ale i mimo ni. Ani ti nejsou většinou placeni z osobního důchodu, ale z nákladů své firmy.

Třída sloužících již dnes neexistuje, neboť dnešní sloužící převážně nejsou placeni z důchodu vlastníka výrobních prostředků. Jejich mzda je zahrnuta do nákladů jejich firem a snižuje daňový základ. Zbyli z ní jen jedinci, třídu netvořící. Jsou osobně závislí na svém šéfovi, který je platí ze svého, a tím jsou závislí na jeho zájmech. Někteří ekonomové či sociologové občas o této třídě ještě mluví. Omylem do ní zahrnují každého, kdo někomu nebo něčemu slouží, avšak tím zcela opouštějí marxistické pojetí tříd. Zahrnovat do tohoto pojmu celou oblast služeb nebo celou pracující inteligenci znamená už záměrně rozkládat celou teorii tříd.

Třída sloužících vznikla v otrokářství, zanikla s feudalismem, a kapitalismus zná už jen její jednotlivé pozůstatky

Není hanbou sloužit, hanbou je posluhovat
Autor

Třídní rozdíly sociální nepovažuji za oprávněné, a konec konců mám za to, že spočívají na násilí.
Albert Einstein

Třídy

Když prvotní pospolitost začala trvale vyrábět více, než sama potřebovala ke své reprodukci, započal ve společnosti boj o vytvořený nadprodukt. Jakmile v něm zvítězila jedna velká skupina, rozpadla se společnost na třídy. Marxismus jejich existenci neobjevil, dokonce je ani nepojmenoval. Existovaly dávno před ním v nejrůznějších podobách a pod nejrůznějšími jmény. Marx pouze objasnil jejich ekonomický základ, mechanismus jejich vzniku a jejich společenskou úlohu.

Třídy jsou produktem ekonomické činnosti lidí

Nadprodukt si může jedna třída přivlastňovat pouze tak, že potlačuje ostatní. Tím vytváří svůj protiklad, ale také zárodek své budoucí porážky. Hlavní třídy jsou ty, bez nichž je daný výrobní způsob nemožný, tj. třídy vlastníků a vykořisťovaných, třídy, zcela protikladné, tvořící základ sociální struktury. Dále existují mezitřídy, které zčásti samy vykořisťují a zčásti jsou samy vykořisťovány; jsou ovládající i ovládané. Za kapitalismu je to hlavně maloburžoazie, za feudalismu to byli měšťané. Další, vedlejší třídy existují přechodně, jsou pozůstatkem staré společnosti či zárodkem společnosti nové. Třídy jsou historickým produktem a neexistují věčně.

Třídy jsou skupiny lidí, z nichž jedna si může přivlastňovat výsledky práce druhé, protože zaujímá jiné místo v určité soustavě společenského hospodářství

Třídy jsou velké skupiny lidí, které se od sebe liší:

- svým místem v historicky daném způsobu výroby;
- z toho plynoucím vlastnickým vztahem k výrobním prostředkům většinou mocensky zajištěným;
- z něho vyplývajícím postavením ve společenské organizaci práce;
- způsobem nabývání a velikostí dílu společenského bohatství, jímž disponují

Společnost se tak dělí na vykořisťující a vykořisťované

Žádný z těchto rysů sám třídu nevytváří. Vzniká až ze všech znaků, tvořících podstatu. Z ní pak vyplývají další rysy, jako odlišný způsob života, obživy, vzdělání, zajištění zdraví i stáří, způsob bydlení, spotřeby či trávení volného času. Jednotlivá individua tvoří třídu jen potud, pokud musí vést společný boj proti jiné třídě; jinak si navzájem konkurují jako nepřátelé. Jsou třídou jen do té míry, do jaké si uvědomí své společné zájmy, formulují je v ideologii a hájí je v politice. Pokud jsou pasivní, stávají se statistickou množinou, beztvarým objektem působení tříd jiných.

Třídní příslušnost se dědí spolu s majetkem, což je ta největší nespravedlnost

Marxismus neusiluje o fyzickou likvidaci tříd, ale o zrušení ekonomických vztahů, z nichž vznikají. Jeho cílem nemůže být odstranění sociálních vrstev.

Nevidí-li sociolog či politolog ve společnosti třídy,
je na tom jako biolog, který nevidí v živém organismu buňky
Autor

Marxovo učení vzniklo jako přímé a bezprostřední pokračování učení největších představitelů filozofie, politické ekonomie a socialismu.
V. I. Lenin

Tři zdroje a tři součásti marxismu

Marxovy a Engelsovy práce obsahovaly souhrnně jejich poznatky filozofické, ekonomické i sociálně politické. Neoddělovali je, ale spojovali v jeden skloubený celek, přičemž jedny navazovaly na druhé, prolínaly se s nimi a doplňovaly. Tak vznikal marxismus. Jeho sociálními kořeny byl kapitalismus a jeho rozpory. Ve skutečnosti jej tvoří tři relativně samostatné teoretické disciplíny, které mají své gnoseologické kořeny v poznání předchozích generací, svou vlastní strukturu i logiku. Je nutné studovat je odděleně, avšak chápat ve vztahu nejen s těmi ostatními, ale i ve vztahu se vším poznáním vědy. Stejně tak, jako u každé vědy.

Marxistická filozofie je nejobecnější součástí marxismu, jeho teoretickým základem

Studuje zákony a zákonitosti platné v celé přírodní i společenské skutečnosti, a obdobně i v lidském myšlení, které je odrazem této skutečnosti. Je to dialektický a historický materialismus, vycházející z předchozích poznatků filozofie, především z německých klasických autorů. K jejím hlavním kořenům patří materialismus Ludwiga Feuerbacha, očištěný od jeho metafyziky, a současně dialektika G. W. F. Hegela, zbavená jeho idealismu. Spojení materialistického a dialektického pojetí světa pak v marxismu vzniká pojetí nové, odrážející poznání přírodních věd a vytvářející reálný, nezkreslený základ nově se formujících společenských věd.

Politická ekonomie studuje hospodářské vztahy, vytvářející vztahy mezi lidmi

Je to ekonomická věda nezkoumající kvantitativní stránku hospodářských vztahů, ale jejich kvalitativní podstatu. Navazuje na anglickou buržoazní politickou ekonomií, vrcholící v dílech Adama Smithe a Davida Ricarda. Rozvíjí ji v podmínkách strojové velkovýroby a teoreticky ji prohlubuje.

Vědecký komunismus zkoumá politické vztahy v epoše přechodu od kapitalismu k vyšší formě společenského uspořádání

Je to sociální věda zkoumající politické vztahy rozhodujících společenských skupin, tříd. Jejími gnoseologickými kořeny jsou díla utopických socialistů a komunistů, z nichž nejvýznamnější byli Thomasso Campanella, Thomas Moore, Henri de Saint-Simon, Charles Fourier a Robert Owen. Navazuje na jejich cíle, avšak odhaluje jejich utopičnost, spočívající v nereálných prostředních jejich dosažení. Vysvětluje, že spravedlivějšího uspořádání společnosti a rozdělení výrobních prostředků nelze dosáhnout výchovou a osvětou, ale jedině převzetím politické moci.

Marxismus je jednotou těchto tří součástí

V období socialismu, kdy byl marxismus vyučován a studován, docházelo u jeho teoretiků k nutné specializaci, která však často vedla k podceňování ostatních součástí, k jejich nerovnoměrnému vývoji, a ve svých důsledcích i k chybám.

Umění často zachytí podzemní dunění dějin dříve než věda.
V. I. Lenin

Umění a kýč

Ještě v pravěku dosáhl člověk schopnosti vyrábět nadprodukt, tj. více, než sám potřeboval ke své prosté reprodukci. Tím získal volný čas, který si navíc prodlužoval světlem ohně a zkracováním doby trávení při požívání tepelně zpracované potravy. Měl dostatek energie a času, které musel využívat, a také spoustu nových schopností. To se začalo projevovat, když zdobil své výrobky.

Umění je spojením lidské tvořivosti a volného času

Umění je vědomím zkreslený odraz skutečnosti, specifický druh práce, při němž člověk nepřetváří přírodu k uspokojení svých hmotných, ale duchovních potřeb. Přetváří více člověka než přírodu, je produktem i spolutvůrcem člověka.

Umění povznáší svého tvůrce i vnímatele

Umění odráží osobnost tvůrce i společenské podmínky, v nichž vzniklo; buď proti nim bojuje, nebo je upevňuje. Třeba jen tím, že činí svět krásnějším a snesitelnějším, než opravdu je. V rozdělené společnosti se tak umění i nevědomky staví na některou stranu. Umělec slouží nebo živoří. Umění může sloužit, nesmí však posluhovat.

S rozvojem dělby práce se umění oddělilo od materiální výroby a nabylo podobu práce duševní. Zdánlivě stojí nad společností, ve skutečnosti je však na ní závislé. Hmotné i duchovní zdroje čerpá pouze ze společnosti, a svou funkci může plnit jedině v ní. Uměním se stává tak, že je společnosti předáváno, což po vzniku směny znamená to, že je prodáváno. Umělec tak žije v rozporném postavení jako maloburžoazie: konkuruje jiným, vydělává a současně na něm vydělává někdo jiný.

V tržní společnosti se umění stalo zbožím

Tím se umění dostalo i do dalšího rozporu: má-li povznášet svého vnímatele, musí mít vyšší duchovní úroveň než on. Má-li však být prodejné, musí se přizpůsobovat předpokládané úrovni svého vnímatele. Tak vzniká kompromis, zejména u umění, které je určeno k masovému šíření. Zvítězí-li požadavky trhu, vzniká kýč. Zatímco umění hledá skrytou podstatu, kýč hledá jenom efektní jev.

Opakem umění je kýč, který osobnost tvůrce i vnímatele nepovznáší, ale ubíjí

Je formálně podobný umění, podbízí se však vkusu průměrného i podprůměrného diváka či posluchače. Je obhajován tím, „že to lidé chtějí“, je obchodem s laciným, nekvalitním zbožím. Degraduje svého tvůrce i vnímatele. Hranice mezi uměním a kýčem je však relativní, neboť v tržních vztazích se uživí tvorbou i takoví lidé, které povznáší i kýč. Stává-li se kýč standardem, je to projevem společenského úpadku.

Hranice mezi uměním a kýčem není příliš ostrá; často se na ní neshodnou ani umělci
Autor

Musíme rozlišovat mezi integrací a unifikací.
Jsem pro evropskou integraci, ale jsem proti evropské unifikaci.
Václav Klaus

Unifikace a integrace

V přírodě působí proti sobě dvě protikladné tendence: Ta první, vyplývající ze zákona negace-negace, vede k rozrůzňování světa, k jeho čím dál tím větší rozmanitosti. Je to divergence. Ta druhá, vyplývající z podobných existenčních podmínek a obdobně působících přírodních zákonů panujících v daném prostředí, směřuje k určité unifikaci. Je to konvergence. Ta první tendence je základem vývoje, ta druhá základem stability. Obě jsou v dialektickém rozporu; jedna druhé vytváří podněty i bariéry, a obě společně hledají cestu k životaschopnosti existujícího, a tudíž k jeho dalšímu vývoji.

Unifikace je projevem univerzální vývojové tendence konvergence

Přizpůsobování a napodobování, zestejňování i sjednocování, to jsou tendence přírodního i společenského výběru, které preferují to, co je v daných podmínkách nejvíce schopné života. V přírodě se obě tyto tendence projevují mj. vznikem druhů a jejich ustálením, ve společnosti např. vznikem nových myšlenek, výrobků, právních norem, kulturních forem, a zpětně jejich sjednocováním po ověření praxí tak, jak si to vynucuje rozšiřování výrobních sil a výrobních vztahů, a z nich vyplývající rozšiřování ostatních vztahů ve společnosti.

Člověk žijící v prvotně pospolných formách byl nucen unifikovat své dorozumívací prostředky, pracovní nástroje i postupy, své chování k ostatním i způsob své obživy. Jinak by nepřežil. Člověk přemnožujíce se na své planetě je nucen unifikovat čím dál tím více vše, co by jej rozdělovalo: od způsobů měření hmoty, času a prostoru, přes jednotný rozchod železničních tratí až po unifikaci právních norem. Ne proto, že by chtěl, ale proto že si to objektivně vynucuje postupující globalizace.

Unifikace je předpokladem integrace a podmínkou globalizace

Citát uvádějící tento článek není výplodem neznalosti, je výrazem odporu svého autora k integraci; je důsledkem stejného přístupu k světu, který vedl k rozpadu Československa: *„Malé, ale moje“*. Avšak na druhé straně je i výrazem oprávněného odporu k absolutizaci této tendence evropskou byrokracií, vrcholící iracionální snahou o unifikaci tvaru a velikosti okurek či banánů.

Unifikace je vědomou a záměrnou činností člověka, směřující ke sjednocení podstatných spojovacích prvků v životě společnosti

Unifikace není snahou o odstranění rozmanitosti lidstva a jeho výtvorů. Je to snaha o odstranění překážek bránících rozvoji. Překročí-li tyto meze, pak rozvoj nepodporuje, ale brání mu. Hlavním problémem unifikace je to, že není vždy řízena rozumem. Nejsou unifikovány nejlepší formy, ale výtvory ekonomicky a politicky nejsilnějších. Hybnou silou unifikace pak nejsou potřeby společnosti, ale zájmy mocných.

Rozrůzňování a zestejňování jsou jevové formy vývoje,
jejichž podstatou je přizpůsobování se všeho měnícím se podmínkám.
Autor

Unifikace a diverzifikace

Kategorie *„konvergence a divergence“* zkoumají směry vývoje, zatímco pojmy *„unifikace a diverzifikace“* označují spíše výsledky těchto procesů. Popisují rozporný pohyb, dialektiku vývoje poznatků i výtvorů člověka a jeho společnosti.

Unifikace a diverzifikace jsou protikladné tendence vzájemného přizpůsobování se obsahu a formy

Vše podobné jinému je výsledkem shodnosti podmínek svého vzniku a existence. Tyto společné podmínky vytvořily určitou nutnost, a ta se projevuje podobností takto vzniklého, jejich unifikací. Ona podobnost však není absolutní. Ojediněle se vždy objevují drobné výjimky, vyrůstající z dílčích, náhodných odlišností vznikajícího. Jestliže se podmínky existence obojího mění, reagují na to odlišně. To, co je v nových podmínkách neschopné existence, mění se a zaniká. To, co je nahodile v nových podmínkách zvýhodněno, mění se a existuje v nové podobě dále a rozšiřuje se. To je podstata vývoje nejen živého, jak to popisuje Darwinova teorie, ale i neživého, stejně tak jako poznatků o obojím. Náhody, chyby přírody i nápady člověka se projevují podobně.

Unifikace a diverzifikace jsou výsledkem protikladného působení nutnosti a nahodilosti

V těchto rozporných procesech vývoje si obecné, zvláštní i jednotlivé vyměňují svá místa, mění se podstata i jev, z měnící se skutečnosti vznikají nové možnosti, příčiny a účinky, rodí se nové struktury a funkce atd. Kvantitativní stránky mění kvalitu, protiklady se vzájemně pronikají, celky se rozpadají na části a části se spojují jinde a jinak.

Procesy rozrůzňování a zestejňování jsou nedílnou součástí vývoje všeho. Eroze hornin i horninotvorný cyklus probíhají na celé Zemi, stejně tak jako vznik a vymírání druhů. Jsou příznačné i při vývoji lidských výtvorů, jejichž podobnost bývá občas připisována průmyslové špionáži, ve skutečnosti je však většinou výsledkem stejných podmínek v nichž vznikají, a ve kterých mají plnit svou funkci. Procesy unifikace a diverzifikace jsou zřetelné i v historii věd, které se vyvíjejí tak, že se poznatky musí unifikovat, aby se mohly diverzifikovat a naopak. Podobně probíhá i vývoj lidské společnosti, původně unifikované ve zvířeních stavu a prvotní pospolitosti, z nich vyšší vývojové stupně vznikaly diverzifikací.

Unifikace a diverzifikace jsou jednou ze stránek působení zákona negace negace

Jsou to procesy, v nichž vývoj probíhá směrem od jednoduššího ke složitějšímu, od méně organizovanějšího k organizovanějšímu, cestou změny a zániku všeho vývoje neschopného, formou stagnací, kvantitativních změn i kvalitativních skoků, a jeví se pokrokem i úpadkem. Unifikace i diverzifikace jsou nedílnou součástí vývoje.

S touto vládou si rád zavládnu.
Jan Masaryk

Únor 1948

S přijetím Košického vládního programu v roce 1944 začíná probíhat v Československu národně demokratická revoluce. Jejím obsahem je národní osvobození a demokratizace poměrů v zemi, znamenající omezení vlivu velké buržoazie. Byly k tomu mimořádně příznivé podmínky: Silná německá buržoazie musela opustit prostor, židovská buržoazie byla Němci zdecimována a česká buržoazie se zčásti zkompromitovala spoluprací s Němci. Naproti tomu výrazně zesílila prestiž Sovětského svazu, a v čele státu stál umírněně socialisticky orientovaný prezident Beneš. Neměl dobré zkušenosti s velkou buržoazií před válkou i při ní, ani s buržoazními stranami a s jejich hašteřivostí. Věděl, že v republice měl větší vliv ředitel Živnobanky než on, a že emigrující buržoazie se starala více o své majetky než o svou zemi. Měl trpké zkušenosti se západními spojenci, kteří nás zradili v Mnichově, uznali jeho vládu v exilu později než SSSR a vydírali ji zadržením měnového zlata. Věděl, že si Británie nechala naši vojenskou účast ve válce zaplatit, zatímco Sověti ji financovali ze svého. Věděl, že pravici šlo o majetky a moc, zatímco levice stála za programem osvobození. Věděl, že fašismus byl proti všemu levicovému, stejně tak jako domácí i zahraniční buržoazie a celá pravice. Znal nálady většiny obyvatel země a uznával rozhodující vliv SSSR na našem osvobození.

Za této situace jmenoval na základě výsledků voleb vládu Národní fronty se silným vlivem levice, která však nenašla pochopení na Západě ani u zbytků domácí buržoazie. Spolu s ní uskutečnil mohutnou socializaci ekonomiky i politického života, proti čemuž se prozápadně orientované síly stavěly. Vyvrcholilo to pokusem pravicových politiků o zvrat výsledků voleb demisí pravicových ministrů v únoru 1948. Nešlo o ojedinělý akt, bylo to součástí Američany řízené snahy vytlačit komunisty z vlád ve všech evropských zemích, což se jinde podařilo, ale u nás ne.

Únor 1948 byl neúspěšným pokusem o pravicový puč v Československu

Pravice řízená ze zahraničí počítala s tím, že se k demisi připojí Jan Masaryk, který však touto částí vlády pohrdal pro její amatérismus a voluntarismus. Nepřipojil se ani bezpartijní ministr obrany Svoboda, a žádné podpory se pučistům nedostalo ani ze strany Beneše. Demisi tak nepodala nadpoloviční většina vlády, což byla podmínka pro sestavení vlády nové. Podle Ústavy pak Beneš demisi přijal a na návrh předsedy vlády Gottwalda. Za masové podpory lidu ji doplnil o levicově orientované ministry ze stejných stran. To vyvolalo odpor domácí i zahraniční pravice, která to interpretovala jako prezidentovu zradu tak silně, že to stárnoucího a nemocného Beneše přimělo k rezignaci a psychicky labilního Jana Masaryka, trpícího po matce schizofrenií, k sebevraždě. Respektovali lid, a proto ztratili své dosavadní přátele.

Únorem 1948 se vytvořily podmínky pro přerůstání národně demokratické revoluce v revoluci socialistickou

Podmínky pro tento zásadní politický zvrat byly tak příznivé, že se už v naší historii nebudou opakovat. Strana je, bohužel, postupně prohospodařila.

V našich očích jsou utopisté ti, kdo odtrhují politické formy od jejich společenských základů a hlásají je jako obecná, abstraktní dogmata.
Karel Marx

Utopický komunismus a socialismus

Uprostřed nespravedlivé, civilizované, tj. třídní společnosti vznikaly od nepaměti myšlenky na uspořádání spravedlivější a lepší. Byly to jednak bájné vzpomínky na rovnost prvotní pospolitosti, ale i myšlenky zcela nové. Počínaje rokem asi 1500 měly zprvu literární podobu. K nejznámějším dílům tohoto druhu patří „Sluneční stát“, jehož autorem byl italský mnich Thomasso Campanella a „Utopie“ významného anglického politika Thomase Mora. Tam vznikal utopický komunismus. Je to široký myšlenkový proud, který byl později doplňován i některými drobnými praktickými pokusy o skutečné vytvoření nové společnosti, které však vždy selhaly. Patřili k němu i Jean Meslieu, Morreli či Gracchus Babeauf.

Utopický komunismus pochopil nutnost odstranění soukromého vlastnictví jako zdroje nerovnosti a bídy

Nerozlišoval však vlastnictví osobních předmětů a výrobních prostředků, předpokládal minimalizaci potřeb, a vlastně nivelizaci bídy, vycházel z rovnostářství místo z rovnosti, a měl naivní představy o budoucí asketické společnosti a kasárenském komunismu. To vše vycházelo z tehdejšího rozvoje výrobních sil, které skutečnou přeměnu společnosti neumožňovaly.

V období průmyslové revoluce 19. století pak vznikaly i další teorie i praktické pokusy, které však byly stejně neúspěšné. Vycházely z utopických komunistů, ale i z buržoazních osvícenců, což je výrazně poznamenalo. Vznikl utopický socialismus.

Utopický socialismus opustil myšlenku zrušení soukromého vlastnictví

Byl kritický ke kapitalismu a rozvíjel myšlenky francouzské revoluce zejména tam, kde je buržoazie opouštěla. Byl teoreticky na vyšší úrovni než předcházející utopický komunismus. Patřili k němu např. francouzský hrabě Saint-Simon, Charles Fouriere, Robert Ouwen, Etien Cabet a další. Převzali některé chyby předchozích utopistů, avšak na druhé straně pochopili nutnost rozvoje výrobních sil jako podmínku k vybudování společnosti lepší. Na ně dnes navazuje sociální demokracie.

Chybou obou utopistických směrů byla představa, že lepší společnosti lze dosáhnout pokojnou cestou, přesvědčováním bohatých a výchovou chudých, bez revolučního převzetí politické moci potlačenými, kterým má být svoboda „dána“.

Utopičnost obou nespočívala v cílech, ale v neznalosti prostředků, jak jich dosáhnout

Utopický komunismus a socialismus byly ve své době přínosem k poznání společnosti a k rozvoji myšlení. Tehdejší nositelé těchto názorů byli pokrokoví, jejich následovníci v dnešní době jsou reakční.

Utopický socialismus a komunismus patřily ke kořenům marxismu, dnes jsou jeho nevlastními sourozenci

Kapitalista chce vyrobit nejen užitnou hodnotu, nýbrž zboží, nejen užitnou hodnotu, nýbrž hodnotu, a nejen hodnotu, nýbrž také nadhodnotu.
Karel Marx

Užitná hodnota

Užitná hodnota je ekonomická kategorie představující užitečnost věci, její schopnost uspokojovat určité potřeby buď při výrobě, nebo při spotřebě. Spolu s hodnotou tvoří dvě stránky zboží. Ve vztahu k hodnotě vystupuje užitná hodnota jako její věcný nositel. Užitná hodnota je tvořena konkrétní, produktivní prací v materiální výrobě. Je základním předpokladem směnitelnosti zboží, ale není podmíněna zbožní výrobou. Vzniká, i když produkt nevstupuje do směny.

Užitná hodnota je schopnost uspokojovat potřeby; je nositelem hodnoty a směnné hodnoty

Tento ekonomický pojem nelze zaměňovat s duchovní, etickou, estetickou, kulturní aj. hodnotou, kterou také výrobek může mít. Duchovní hodnoty a výsledky duševní práce nabývají užitnou hodnotu pouze tehdy, jsou-li zhmotněny prací.

Duchovní hodnoty mají užitnou hodnotu pouze tehdy, jsou-li materializovány

Užitnou hodnotu mají i věci, které nejsou produktem lidské práce, které jsou pouhým přírodním produktem bez zásahu lidí. V prvotním stádiu vývoje člověka sběrače či lovce představovaly veškeré jeho bohatství. S vývojem lidstva se však jejich podíl na celkové spotřebě neustále snižuje. Rozvoj výroby a změna způsobu života lidí vedou k zániku jedněch a vzniku nových užitných hodnot.

Každá užitná hodnota není zbožím

Ale každé zboží musí mít užitnou hodnotu, jinak by bylo neprodejné. Užitečnost produktů pro člověka není podmíněna skutečnou potřebou, ale může být vyvolána i zdáním potřeby. Není závislá na prospěšnosti jedinci či společnosti, člověk se umí mýlit a považuje za užitečné i to, co jemu či společnosti škodí. Kapitalismus vyrábí užitné hodnoty ne kvůli nim, ale jen pro dosažení zisku.

Úkolem reklamy je vzbudit zdání potřebnosti, a tedy užitné hodnoty věcí

Užitná hodnota věcí je proměnlivá časem, místem i subjektem; vyplývá z materiálních i sociálních vztahů, v nichž člověk žije i ze subjektivního odrazu těchto vztahů. Je nezávislá na hodnotě výrobku či měně, za kterou se směňuje. Je závislá na způsobu obživy a způsobu života člověka, a spolu s nimi se mění. Užitná hodnota všeho se mění i s rozvojem poznání. To, co bylo kdysi pro člověka neužitečné, se s novými poznatky může stát užitečným a naopak. To, co bylo vytvořeno za jedním účelem, může být při změně poznatků využíváno i jinak. Veškeré bohatství jedince i společnosti je souhrnem užitných hodnot jeho výrobních prostředků i spotřebních předmětů; vývojem se rozšiřuje a rozrůzňuje.

Užitná hodnota je jediná jevová forma hodnoty, a proto s ní bývá zaměňována

V tomto směru jsme se dopustili velké chyby, protože jsme zašli příliš daleko
při znárodňování obchodu a průmyslu, při zákazu místní směny zboží.
Byla to chyba? Bezesporu byla.
V. I. Lenin

Válečný komunismus

Tak je nazýváno přechodné období při pokusech o vytvoření vyšší společensko-ekonomické formace Příliš rychle a v podmínkách, které tomu neodpovídají. Jde například o válečný stav, občanské války či poválečný rozvrat, zaostalost průmyslu, vnější hospodářskou blokádu či mimořádné přírodní podmínky. Je to stav společnosti, která není schopna rozšířené, někdy i dokonce prosté reprodukce, a která v důsledku toho umožňuje uspokojovat jen minimální existenční potřeby.

Takový stav pak vede k přednostnímu uspokojování potřeb mocenských složek státu a k sociální nivelizaci ostatních na minimální úrovni. Jsou omezovány tržní vztahy, vynucovány státní dodávky a zaváděn přídělový systém hospodaření. Dochází k sociální nivelizaci, při níž chudnou téměř všichni, k masovému odporu a k vytváření podmínek pro kontrarevoluci. Rozvíjí se černý obchod i parazitující vrstvy, demoralizují se nejen masy, ale i vládnoucí vrstvy, které se rozcházejí se zásadami komunismu tím, že je absolutizují. Posilují svou moc za každou cenu, čímž společenský rozvrat jen prohlubují. Trvá-li takový stav déle, než je nezbytně nutné, vede to k rozkladu společnosti či k nemožnosti dosáhnout výrazného pokroku.

Válený komunismus vede k nivelizaci společnosti a prohlubuje její stagnaci

Obdobné fáze vývoje lze nalézt i při vývoji kapitalismu, zejména v počátečních fázích jeho vývoje či za velkých válek. Zásadní rozdíl je však v tom, že i nadále bohatnou bohatí, zejména ti kteří jsou zainteresováni na státních dodávkách nebo na výrobě a distribuci základních prostředků pro obyvatelstvo. To vede k radikalizaci mas a vytváří objektivní podmínku sociální revoluce.

Válečný kapitalismus prohlubuje sociální diferenciaci

Válečný komunismus je plodem nejen objektivních podmínek uvedených v úvodu, ale i subjektivních faktorů. Mezi ně patřily přílišná uspěchanost vůdců, nerespektování objektivních podmínek, povrchní znalost marxismu a spoléhání se nikoli na teorii, ale na planá hesla. Avanturismus a voluntarismus vítězily nad racionalitou a Marxovy humanistické ideje byly zcela diskreditovány. Příkladem toho byl např. zločinný režim tzv. „Rudých Khmerů“.

Běda socialismu, když se jej zmocní zdivočelý maloměšťák

Válečný komunismus byl i fází vývoje v Rusku po Říjnové revoluci, po vypuknutí občanské války a zahájení vojenské intervence 15 kapitalistických zemí proti bolševikům, jejímž jádrem byly bohužel Československé legie. Neudržitelnost takového stavu uznal i Lenin a zahájil „Novou ekonomickou politiku“.

Válečný komunismus může být přechodným krokem ve vývoji, nikoliv cílem

Válka je pokračováním politiky jinými prostředky.
Generál **Karl von Clauzewitz**

Válka

Válka je konkurenčním bojem vládnoucích tříd různých zemí o nadprodukt již vytvořený, ale především o zdroje, z nichž bude nadprodukt vytvářen v budoucnosti. Je to zahraniční politika používající otevřenou sílu. Začíná vždy tam, kde vládnoucí třída jednoho státu neumí potlačit vládnoucí třídu druhého státu jinak. Válka má vždy své ekonomické příčiny a cíle, je materiálně podmíněna a ideově zdůvodňována. Ačkoliv je vyvolána zájmy vládnoucí třídy, je vždy vydávána za obhajování zájmů celého národa. Lidé by málokdy bojovali dobře, kdyby věděli, proč opravdu bojují.

Válka je ekonomický boj zaštiťovaný idejemi

Ve válce bývá jedna strana přepadena. Nemusí to být právě ta, která vystřelila první. Z hlediska obou stran je válka zdůvodňována jako spravedlivá. Z hlediska historie nikoliv. Ale historii píší vítězové. Válku neospravedlňují ideje, kterými se zaštiťovala, ale jen vítězství. Válka likviduje obrovské společenské síly, ale na druhé straně nutí společnost vytvářet síly nové. Válka může být zdrojem pokroku jen mimořádně, oslabí-li historické síly, které jsou na ústupu a posílí síly nové. Činí to však za cenu takových obětí, které, kdyby byly využity účelněji, dosáhly by pokroku většího a rychlejšího.

Válka je jednou z forem politiky

Má vždy hospodářský základ. Je to rozměrná ekonomická transakce, ve které jsou investicí osudy národů. Je to boj o majetek a území nepřítele, v němž jde o tak velké hodnoty, že v porovnání s nimi ztrácí svou cenu nejen lidský život, ale i životy statisíců. Válka není výsledkem činnosti politiků, i když i oni v ní mohou mít své vlastní zájmy. Válku vyvolá vždy ten, kdo na ní chce vydělat.

Žádnou válku nevybojovali generálové;
vybojoval ji, a největší oběti v ní vždy přinesl lid

Válka je produktem rozporů vládnoucích tříd a tyto rozpory řeší na úkor ostatních. Válku nelze zakázat, postavit mimo zákon. Ale lze odstranit takové uspořádání společnosti, ze kterého vzniká, to je uspořádání třídní, v němž může být vykořisťována nejen třída třídou, ale i národ národem, stát státem.

Války lze odstranit pouze odstraněním tříd

Válka vždy zpočátku otupuje vnitřní rozpory a poutá pozornost mas k rozporům vnějším. Tyto vnitřní rozpory však nemůže odstranit, nakonec vždy propukají znovu v průběhu války či po válce prohrané i vyhrané. Vedlejším důvodem války na straně silnějšího občas bývá právě potlačení svých vnitřních problémů, ale řešení je to vždy jen dočasné. Chceme-li pochopit kteroukoliv válku v dějinách či současnosti, nesmíme se příliš zabývat prapory a idejemi, kterými se v ní mává, ale ekonomickými zájmy, které ji vyvolaly.

Idea, podle níž bojují masy lidí, se stává zbraní, nikoli příčinou války

Cizí vědy se kapitál zmocňuje stejně jako cizí práce.
Karel Marx

Věda

Praktické poznatky mnoha generací, vytvořené a ověřené nespočetným množstvím lidí počaly být již ve starověku skládány mnohými mysliteli v ucelené, logicky skloubené celky, vysvětlující svět jinak, než dosud činily mytologie a náboženství. Začala vznikat věda. V antickém světě, který čerpal i ze starších poznatků starověkého Egypta a pravděpodobně i jiných civilizací, se tak stalo formou vzniku filozofie, vševědy, z níž se postupně oddělovaly v relativně samostatné celky specializované vědy. Věda je hledáním podstaty a příčin jevů, hledáním pravdy o obsahu a vztazích pojmů.

Věda bývá považována za činnost vynikajících jednotlivců, obyčejným lidem nedostupnou. Ačkoliv je to vysoce specializovaná duševní činnost, vychází z praxe širokých mas lidí a její výsledky jsou určen především jim. Věda může stoupat vzhůru jen do té míry, do jaké v duchovní i materiální podobě proniká mezi široké vrstvy, tvořící materiální i personální podmínky pro její další rozvoj.

Věda je nejvyšší formou vědomí společnosti

Věda byla zpočátku individuální činnosti, stejně tak jako řemeslná práce. Skutečného rozvoje dosáhla, stejně tak jako práce, až tehdy, když se stala činností kolektivní. Teprve ukončením izolace jednotlivých poznávajících individuí, širokou popularizací jejich poznatků, jejich vzájemným spojením pomocí knih a odstraněním bariér mezi jednotlivými odvětvími dosáhla věda skutečného rozvoje. Věda je týmová práce. Hlavním motivem poznávajících jedinců je vždy touha po poznání, která však sama o sobě nikdy nestačí. Musí být materiálně podpořena společností, která z ní činí věc společenskou, potřebuje-li ji. Neboť, jak napsal Marx, *„věda je nejsolidnější formou bohatství“*.

Největším stimulem rozvoje vědy jsou materiální potřeby

Věda po staletí své existence žila na okraji společnosti, a proto se rozvíjela jen velmi pomalu. S rozvojem průmyslu, který její poznatky materializoval, se její vývoj urychlil a stala jedním z rozhodujících činitelů rozvoje společnosti.

Věda uplatněná ve výrobě se stává novou výrobní silou

Zde je nutno upozornit na jedno Marxovo zjednodušení, kdy v geniální předpovědi poznamenal, že se *„věda stane bezprostřední výrobní silou“.* Nevstoupila však do výroby bezprostředně, ale jen prostřednictvím nových výrobních prostředků, kvalifikovanější pracovní síly a spojení těchto dvou faktorů, tj. nových technologií. Vědecké poznání bývá považováno za něco, co člověk vymyslí či objeví nezávisle na ostatních. Nikdy tomu tak není. Každé poznání navazuje na to předchozí, je jeho pokračováním na vyšší úrovni i překonáváním jeho chyb. Každá věda vyrůstá z puberty až po smrti svých klasiků.

Věda je vykrádáním pravdy z cizích omylů
Autor

Teprve až přírodověda a historická věda pojmou do sebe dialektiku,
bude celý ten filozofický brak - mimo čisté učení o myšlení – zbytečný a zmizí v pozitivní vědě.
Bedřich Engels

Věda a filozofie

Filozofie a věda patří spolu s uměním a náboženstvím k formám společenského vědomí, odrážejícím skutečnost. Odlišují se od sebe mírou obecnosti, předmětem i metodami svého zkoumání, a proto dosahují velmi rozdílných výsledků. V počátcích byla filozofie vševědou. Z jejího lůna se počaly oddělovat jednotlivé vědy, které se pak dále štěpily. A ve filozofii zůstávaly jen nejobecnější otázky, na něž není schopna dávat odpověď žádná úzce specializovaná věda.

Ve vědách i filozofii vznikaly a zanikaly různé školy a směry, posuzující problémy odlišně. Byly často spojeny se svými zakladateli, mysliteli, kteří svými objevy či názory otevírali nové prostory pro hledání. Zatímco tendencí vědy bylo vždy po vzájemném štěpení se sjednocovat cestou vylučování omylů, filozofie se ubírala cestou opačnou. Měla tendenci zakonzervovat všechny existující názory, a dospěla tak ke značné, dodnes trvající roztříštěnosti, a nikoli k jednotě.

Vědní obory se na rozdíl od většiny filozofií rozvíjejí i po smrti svých zakladatelů, a vždy bez ohledu na jejich omyly

Jednotlivé filozofie byly vždy ve své době vědou jen tehdy, pokud korespondovaly s poznatky ostatních věd, pokud je dokázaly zobecňovat, inspirovat vědu a orientovat ji správným směrem na hranicích dosud poznaného a nepoznaného. Avšak jejich konzervativnost a přílišné spojení se jmény svých zakladatelů jim v tom nakonec vždy bránily, neboť věda se vždy rozvíjela rychleji. Teprve marxismus zformoval filozofii ve skutečnou vědu, která je schopna rozvíjet se i po smrti svých zakladatelů bez ohledu na jejich omyly.

Filozofie i věda nakonec vždy musely sloužit zájmům vládnoucích tříd. Věda svými výsledky, uplatňovanými v praxi, a filozofie obhajobou vládnoucích zájmů. Zatímco věda nemusela dávat najevo, komu slouží, filozofie musela. Vědě stačilo, že slouží; filozofie, aby mohla přežívat, musela často i posluhovat. S podporou mocných tak často prosluli i ti, kteří se mýlili, nebo dokonce vědomě vytvářeli iluze.

Věda se svých šarlatánů zbavuje, filozofie si je hýčká

Marxova filozofie je charakteristická tím, že se formovala pod vlivem minulého i soudobého vědeckého poznání. V přírodních vědách to bylo vcelku jednoduché; při zkoumání společnosti musela tvrdě bojovat proti názorům idealizujícím soudobou společnost, které postupně ovládly společenské vědy. A tento stav trvá dodnes. Dialektický a historický materialismus jsou vědou i bojující filozofií. Spolu s matematikou a logikou patří mezi tzv. formální vědy, zabývající se nejobecnějšími zákonitostmi skutečnosti. Ostatní filozofie jsou jen stránkami dějin poznání.

Co jest tedy filozofie? Věda to tedy není, ale je to něco velice významného a velkého, takže ji
i nyní můžeme považovat za královnu věd. Nikde není řečeno, že královna věd musí být sama vědou.
Moris Schlick

Marxismu uškodilo to, že byl redukován na pouhou nauku.
Autor

Věda, nauka a praxe

Nauka je soubor poznatků nashromážděných mnohaletým vývojem v určitém oboru poznání. Nemusí obsahovat pouze pravdivé informace; v různé míře přejímá také omyly a iluze, poznání nutně doprovázející. Jsou i nauky složené výhradně z iluzí, či dokonce falzifikací, seskupených s určitým záměrem. To, že je něco naukou, není zárukou pravdivosti. I hlouposti jsou vyučovány.

Nauka je logicky skloubený soubor informací určený k výuce

Nauka je vyučována, a to v sobě obsahuje nebezpečnou konzervativní tendenci. Učitelé ji učí tak, jak se jí naučili, a žáci, pokud si jí pamatují, ji znají v její již překonané podobě.

Nauka je zakonzervovaná teorie

Na straně učitele i žáka bývá na škodu odtržení od vědy, ale i od praxe. Vědu naopak posiluje to, jestliže ji její nositelé vyučují. Na jedné straně je to nutí k přehlednému, srozumitelnému formulování nauky, a na druhé straně pro vědu získávají nové adepty. Stejně tak aktivizuje vědu její sepětí s praxí, která otevírá nové problémy a vědu inspiruje. Vědcem není ten, kdo ve svém oboru všechno ví, kdo to vyučuje, ale ten, kdo alespoň malým dílem dokáže posunout lidské vědění vpřed.

Věda je procesem přeměny dosud nepoznaného v nauku

Věda nemůže vzniknout z ničeno; vzniká přetvářením a rozvíjením nauky, a naopak nauka nemůže být pravdivá, nečerpá-li neustále z vědy.

Mezi skutečnou vědou, pravdivou naukou a praxí existuje dialektický vztah

Jednou z chyb socialismu bylo, že se snažil svou marxistickou teorii zakonzervovat, a udělat z ní nauku, zabývající se pouze názory svých zakladatelů, což ale bylo v příkrém rozporu s pojetím Marxe, Engelse i Lenina. Všichni tři předpokládali nutnost dalšího rozvoje této teorie tak, aby byla v souladu s rozvíjejícím se poznáním vědy i požadavky praxe. Všichni tři předpokládali nutnost korekce svých názorů, které nepovažovali za dovršení pravdivého poznání. Avšak byrokratické praxi to nevyhovovalo. Každý pokus o krok vpřed v teorii byl rizikem, neboť býval často označován za revizionismus. A tak se z živého marxismu stala mrtvá nauka, obohacována často pochybným opěvováním panující praxe.

Marxismus je věda, nikoli nauka,
což ale neznamená, že jej není třeba se učit

Marxismus je věda, vycházející z filozofie,
a filozofie, vycházející z vědy
Autor

Socialismus, jakmile se stal vědou, žádá od nás, abychom se k němu jako k vědě chovali, to je, abychom jej studovali.
Bedřich Engels

Vědecký komunismus

Jednou ze tří součástí marxismu je vědecký komunismus. Vychází z historického materialismu, avšak nestuduje nejobecnější zákonitosti vývoje společnosti, ale pouze jejich působení a projevy v období snahy lidstva o překonání kapitalistické společensko-ekonomické formace, zvláštnosti tohoto období a zákonitosti vzniku společnosti nové.

Vědecký komunismus zkoumá zákonitosti politických vztahů při přechodu společnosti od kapitalismu ke komunismu

Zabývá se teorií třídního boje, socialistické revoluce a vývoje socialismu. Jeho teoretickým zdrojem je utopický socialismus a komunismus, od nich se však zásadně odlišuje především cestou k vytvoření nové společnosti. Nevidí je nerealisticky, pouze v osvětě, výchově, přesvědčování, které samy o sobě ke změně společenského systému nemohou vést, ale v revolučním převzetí politické moci. Jeho vědeckost spočívá v tom, že našel prostředky a reálnou cestu k cíli.

Marxův vědecký komunismus zkoumá strategii revoluční přeměny světa

Je to filozofická, tj. obecná disciplína, nemohoucí zkoumat taktiku, vyplývající z rozmanitosti podmínek a rozdílnosti času, v němž je strategie uplatňována. Je to jen teoretické východisko, které nelze opustit, ale které samo o sobě nestačí. Taktiku musí každý subjekt sám s ohledem na teorii, na zkušenosti ostatních, ale především na podmínky, v nichž působí, a to vždy tak, aby mu to neznemožňovalo dosažení strategických cílů. Vědecký komunismus hledá strategii.

Vědecký komunismus byl směšován jako strategie i taktika, a tak nebyl ničím

Každá teorie se musí rozvíjet. Klasikové pouze načrtli obrysy a vědomi si složitosti budoucího vývoje odmítali podrobně určovat, jaká má být nová společnost. Ale nová teorie se téměř nerozvíjela, přestala být předvojem i kritikem praxe. Z politiků se postupně stávali kněží, celebrující své mše bez ohledu na počasí a teoretikům přisoudili role ministrantů. Některým to i vyhovovalo. Politici teorii často příliš neznali, v lepších případech ji jenom podceňovali; překážely jim jakékoli kritické hlasy a umlčovali je. Vědecký komunismus přestával být vědou, a stával se náboženstvím. Socialismus přestával být studován; byl jenom oslavován. Teorie uvízla v několika starých pojmech nehledíce na to, že život vytvořil potřebu formulovat nové.

Vědecký komunismus musí ze svých základů položených Marxem znovu vyrůst. Protože byl vývojem dehonestován, by bylo možná lepší, kdyby se jmenoval jinak. Třeba však ožijí jeho podupané kořeny, a své jméno si ponechá, ale zatím se o to málokdo snaží. Možná z něj vznikne marxistická politologie.

Ale každý komunismus musí zůstat vědeckým a marxistickým, jinak bude utopickým

Vědomí je od počátku společenským produktem, a zůstává jím, pokud vůbec existují lidé.
Karel Marx, Bedřich Engels

Vědomí

Člověk odráží myšlenkami existující svět, zatímco jiné bytosti tuto schopnost nemají. Nebyl tak obdarován přírodou či bohy, vytvořil si vědomí svou aktivní činností v přírodě a svým kontaktem s ostatními lidmi. Tuto schopnost nedědí tak, jako jiné vlastnosti, získává ji vždy znovu a znovu od společnosti, v níž žije. Společnost vědomí vytvořila prací, a každé dítě zpočátku onu práci nahrazuje hrou.

Vědomí je produktem práce a společnosti; obsahuje poznání, hodnocení i cíl

Zvíře tuto schopnost nemá, ačkoli to tak někdy může vypadat. Má jen v určité míře rozvinuté některé základní kameny, psychické procesy, na nichž je vědomí vystavěno; především smyslové vnímání, paměť a emoce. Jsou to hmotné procesy, vytvářející hmotné podněty a u člověka i nehmotné obrazy.

Vědomí je výlučně lidskou schopností, dědičné jsou jen podmínky k jeho vzniku

Vědomí je především schopnost oddělit abstrakcí sebe samého od okolního světa, pochopit svou vlastní existenci a své místo v něm. Je to sebevědomí.

Vědomí je subjektivním odrazem objektivního bytí, vztahem člověka k světu

Je to odraz počitků, kterými smyslové orgány zaznamenávají současně desítky jednoduchých podnětů. Ty se skládají ve vjemy a jako celek vstupují do paměti. Tam se konfrontují s jinými, podobnými vjemy i prožitky a emocemi uloženými spolu s nimi, tedy se zkušenostmi. Podle výsledku této konfrontace reagujeme, zatím stále bez účasti vědomí. Tak si vedle nepodmíněných reflexů, které jsme geneticky zdědili jako účelné spojení smyslových a výkonných tělesných orgánů, vytváříme i reflexy podmíněné, které jsou spojením poznatků. Ty jsou však krátkodobé, neboť je musí uchovávat paměť, a trvaleji si je můžeme zapamatovat pouze opakováním, učením.

Vědomí je komplexem podmíněných reflexů uvnitř paměti

Aby člověk své čím dále tím složitější přírodní i společenské prostředí vtěsnal do své paměti, musel vše pojmenovat. To se týkalo i jeho rozmnožujících se výtvorů. Aby se dorozuměl s ostatními, byl přinucen rozvíjet své dorozumívací prostředky. Nestačilo už jen pár skřeků a gest, chtěl-li spolu s ostatními přežít, nezbylo mu než měnit své hlasivky a vyvinout artikulovanou řeč, která to vše byla schopna vyjádřit.

Řeč je nezbytnou podmínkou i důsledkem vzniku vědomí

Rozrůzňující se životní prostředí a rozmnožující jména přinutila člověka zobecňovat jména, naučit se abstrahovat a vytvářet pojmy. Z odrazů mezi pojmy, tj. z myšlení, ze smyslového poznání a emocí vzniká vědomí jako aktivní paměť.

Teprve abstraktní myšlení v pojmech vydělilo člověka z přírody a vytvořilo vědomí

Když jsou dva na koni, jeden musí sedět vzadu.
William Shakespeare

Vedoucí úloha, hegemonie

Každé množství živých tvorů se stává skupinou ne tehdy, když se jakýmkoli způsobem shromáždí, ale teprve tehdy, když v ní začnou na základě společných potřeb či zájmů vznikat určité vztahy. Všichni jednotlivci nejsou stejní, a vlastnosti některých jim umožňují lépe reagovat na situaci. Pak jsou ostatními napodobováni. Ať chtějí či nechtějí, přebírají ve skupině vedení. Reagují-li na tuto novou skutečnost správně, mění své chování vůči ostatním a přestávají k nim být lhostejní. Získávají přirozenou autoritu a prosazují ji. Jestliže ji neprosazují, přebírá tuto roli někdo jiný, a pak se mění chování skupiny. Nenajde-li se nikdo takový, skupina se rozpadá.

Vedoucí úloha je uplatňováním přirozené autority

I mezi skupinami je některá silnější, jednolitější a organizovanější, a potom se stává skupinou vedoucí. Aby tuto roli mohla hrát, musí prosazovat určité společné zájmy více skupin, avšak vedle toho prosazuje i své zájmy dílčí. Sjednocuje ostatní, aniž s nimi splývá. Není-li společný zájem, není třeba ani hegemonie a skupina se rozpadá. Vytvoří se jiné skupiny s jinými zájmy a jiným hegemonem. Vedoucí úloha subjektu to je jeho neformální autorita uvnitř společnosti, je to jeho vlastnost. Takový subjekt vždy existuje; ne-li, pak si jej příslušné společenství vytvoří, neboť je to objektivně zapotřebí k jeho existenci.

Hegemonie je vedoucí úloha určité skupiny mezi ostatními skupinami

Takové vztahy vznikají objektivně a nutně v každé společnosti. Samy o sobě nejsou škodlivé; škodit začínají v okamžiku, kdy jsou zneužívány proti zájmům ostatních, kdy je vedoucí postavení prosazováno nadměrnými prostředky, neodpovídajícími cílům, či ve věcech netýkajících se společného zájmu. Hegemonie je vlastností subjektu; musí být uplatňována, nikoli zdůrazňována. Hegemon nesmí být malicherný, nemůže podléhat pokušení uplatňovat své postavení vždy a ve všem, jinak o toto postavení přijde. Musí sjednocovat, nikoli zotročovat.

Hegemonie vyžadující slepou poslušnost se mění v diktaturu

Před socialistickou revolucí v Rusku pochopil Lenin, že jejím uskutečněním převezme jeho strana dočasně vedoucí úlohu v mezinárodním dělnickém hnutí. Předpokládal ale, že bude následovat revoluce ve vyspělejších zemích, a pak tuto roli převezmou jejich strany. Tyto revoluce však byly potlačeny a vedoucí role zůstala sovětským komunistům. To nebylo chybou; chybou bylo to, jak byla uplatňována.

Za socialismu formalizovala svou vedoucí úlohu v Ústavě KSČ a spoléhala na to; měla ji mít ale ve skutečnosti, ne na papíře. Za kapitalismu je vedoucí úloha některé strany nepřípustná, neboť by kolidovala s ekonomicky zajištěnou vedoucí úlohou buržoazie. A ta je zajištěna ústavní nedotknutelností soukromého vlastnictví.

Vedoucí úloha subjektu je objektivní a nutný společenský vztah, je to postavení toho, kdo je v daných podmínkách schopen vést

Věci jsou tak, jak jsou, protože vždy byly takové, jaké byly.
Fred Hoyl

Velký třesk a rudý posuv světla

Teorii Velkého třesku pojmenoval výše uvedený vědec, ačkoli ji sám nikdy neuznával. Je to představa o tom, že vesmír vznikl explozí velkého množství hmoty soustředěné v malém prostoru, a od té doby se vesmír rozpíná. Ačkoli věda nachází určité indicie potvrzující tuto teorii, existují i indicie obrácené. V porovnání s předchozími idealistickými teoriemi o stvoření světa je tato teorie krokem vpřed, i když se nakonec nemusí potvrdit jako pravdivá. Má své příznivce i odpůrce, je jen určitou orientací k dalšímu postupu vědy, a nelze z ní dělat žádné zásadní světonázorové závěry. Je to paradigma, nikoli ověřený poznatek.

Velký třesk je teorií materialistickou a dialektickou

Marxismus ponechává bádání na přírodní vědě, polemizovat však musí s některými nevědeckými interpretacemi této teorie. Například s tím, že vesmír vznikl „z ničeho“, nebo že tento třesk je božím aktem stvoření světa. Jsou to výklady dost rozšířené, protože i mezi fyziky je velké množství věřících. Sama teorie rozpínání má počátek u kněze – astronoma, a není náhodou, že se k velkému třesku s nebývalou rychlostí přihlásila ústy papeže Pia XII. také neskutečně konzervativní církev.

Pro mnohé vědce představuje tato teorie skrytou formu kreacionismu

Tuto teorii má mj. potvrzovat i tzv. rudý posuv světla, který je pozorovatelný, a je vysvětlován rozpínáním vesmíru. Vychází to však z metafyzického předpokladu, že světlo je věčné a neměnné, že má po téměř 14 mld. let stále stejnou energii, tj. frekvenci, a že na něj nemá žádný vliv vesmírný prostor, kterým prochází, přestože je zaplněn volnými atomy plynů, gravitací, mnoha formami záření i polí, a podle některých předpokladů i dosud neznámou *„temnou hmotou“*. Gravitace však prokazatelně frekvenci světla snižuje, což je prokázáno průchodem gravitačním polem hvězdy, která světlo vyzařuje. Takže s rostoucí vzdáleností jsme schopni zaznamenávat pouze větší hvězdy s větší gravitací, a tudíž vyšším rudým posuvem. Frekvenci světla mění i jeho průchod vodními parami apod. Vidíme to každý večer při západu Slunce, jehož světlo k nám dopadá pod ostřejším úhlem, takže prochází déle atmosférou, navíc vlhčí v důsledku vyššího vypařování vody ve dne. To, že se ztráta energie světla projevuje poklesem jeho frekvence i to, že různé vlnové délky obsažené ve světle reagují na překážky odlišně, objevil Einstein již před více než sto lety. Takže rudý posuv světla dokazující „velký třesk“ může nakonec dokazovat jen naši neznalost jeho proměn při putování vesmírem.

To, co dosud věda skutečně objevila, nevyvrací v žádném případě dialekticko-materialistické, tj. marxistické pojetí světa, ale potvrzuje jej. Je to dokladem univerzální souvislosti světa i jeho rozpornosti, nekonečného množství forem hmoty a jejího pohybu, neustálé proměnlivosti a dočasnosti všeho existujícího.

Velký třesk je krokem vědy na cestě poznání, který bude v mnohém korigován; je to nutné ťapkání malého děcka, kterým se jedině naučí chodit

Veřejné mínění často není vůbec veřejné, a ještě častěji není ani míněním.
Benjamin Franklin

Veřejné mínění

Ačkoli se denně dozvídáme ze sdělovacích prostředků něco o tom, jaké je veřejné mínění, jen stěží se někde dočtete o tom, co to vlastně vůbec je. Wikipedie i některé další internetové slovníky se tomuto heslu vyhýbají. Jen velmi neurčitě se dočtete, co je to vůbec mínění, a stejně vágně je užíván i pojem veřejnost. Přesto existují desítky institucí, které tento neurčitý jev vědeckými metodami zkoumají, a ještě více je institucí, které jej nejprve vytvářejí, a poté formulují a interpretují. Je to do společnosti vnesená, a poté reálně existující idea. A idea,“ *podle níž žijí a pracují masy lidí, se stává materiální silou*“, jak už dávno pochopil Marx.

Veřejné mínění je nálada ve společnosti, formovaná a poté formulovaná profesionály

Tak jako každá součást společenského vědomí je to idea, opakující se různou měrou u velkého množství jedinců. Je momentálním odrazem jejich společného bytí, přesněji řečeno působením společenských vlivů na ně. Nejsilněji působícím společenským vlivem současnosti jsou hromadné sdělovací prostředky, prosazující momentální zájem vládnoucích společenských sil a šířící tomu odpovídající nálady do společnosti. Protože se některé zájmy rychle mění, mění se i toto působení, a proto i veřejné mínění. Stává se imaginární masou, jejímž jménem lze ospravedlnit cokoli. Je to nejpovrchnější a nejproměnlivější součást společenského vědomí.

Veřejné mínění je organizované zdání

Je to iracionální, emotivní a rozporuplný odraz skutečnosti společenským vědomím, ovlivňovaný momentálními událostmi a jejich převládající interpretací. V praxi vzniká tak, že je kdesi v úzkém kruhu vládnoucích sil formulováno to, co si lidé mají myslet, a poté to vhodně interpretují příslušní politici a masově rozšiřují sdělovací prostředky. Ihned na to jsou zveřejňovány názory těch, kteří si to opravdu začali myslet, čímž vzniká dojem, že jde o názory převládající. Poté přicházejí na řadu instituce, které to u vhodně zvolených vzorků respondentů potvrdí, a výsledky takto vytvořených průzkumů jsou znovu prezentovány sdělovacími prostředky a politiky, čímž se legitimizují. V důsledku konformity jedinců na společnosti závislých se pak jakákoli idea může stát převládající součástí společenského vědomí.

Veřejné mínění se stává organizovaným podvodem; ideou, která je materiální silou

Pochopila to už dávno před vznikem filmu, rozhlasu a televize celá řada moudrých mužů, avšak jejich citáty jako by upadly v zapomnění. Nevyučují se, nepublikují, přestože zachycují pravdu. Prostě nejsou vhodné. Jedním z nejvýstižnějších je poznatek Františka Vymazala, významného českého intelektuála z přelomu 19. a 20. století:

Veřejné mínění plodí moc a moc plodí veřejné mínění

Nálady veřejnosti nevznikají samovolně.
Formují se na podkladě informací z masových sdělovacích prostředků.
Prof. Oskar Krejčí

Lidi mám ráda, ale veřejnost mě děsí.
Marilyn Monroe

Veřejnost

Mnoho v současnosti frekventovaných společenskovědních pojmů má jen velmi mlhavý obsah. Jejich neurčitost je často přímo úměrná jejich frekvenci. Jedním z nich je slovo veřejnost. Původní význam tohoto slova se vlastně vytratil.

**Veřejnost je anonymní soubor osob,
majících v daném čase a prostoru o danou problematiku zájem**

Veřejnosti, tedy těm, kteří mají nebo by mohli mít zájem, sloužily veřejné produkce, plakátovací plochy, odpadkové koše, telefonní budky, ale i veřejné domy a záchodky. Kdo měl zájem, využil je.

Veřejnost bylo možné rozdělovat na laickou a odbornou. Mezi odborností tématu a poměrem obou skupin bývala přímá úměrnost. Ale ani v tom případě veřejnost netvořili všichni; jen ti, kteří měli informaci o existenci dané záležitosti. S rozvojem masových sdělovacích prostředků a jejich koncentrací ve stejných rukou se to ale změnilo. Informaci o čemkoli mohla dostávat převážná většina.

Za veřejnost začalo být, a dodnes je často vydáváno obyvatelstvo

Pojem ztratil svůj smysl, je směšován a zaměňován i s dalšími pojmy jako např. lid, národ či „všichni“, a stává se tak neurčitým, že je ve vědě nepoužitelným. Zato jeho použitelnost v politice, propagaci a propagandě vzrostla.

Postupem času se totiž z veřejnosti vyvinulo zaklínadlo, podobné bohům. Politici tvrdí, že slouží veřejnosti a hájí její zájem, novináři šíří špínu s odůvodněním, že to veřejnost zajímá, a umělci vytvářejí kýč pod záminkou, že to veřejnost chce. Veřejnost se stala předmětem obchodu, tak jako cokoli jiného.

**Veřejnost je dnes imaginární masa, jejímž zájmem lze ospravedlnit cokoli.
Stačí vytvořit z ní reálnou materiální sílu vhodným veřejným míněním.**

Za veřejností se může skrýt každý, kdo disponuje sdělovacími prostředky. Slovo je sice svobodné, ale sdělovací prostředky ne. Mají svého vlastníka, a ten má své zájmy. Je součástí třídy vlastníků, a ti mají své společné zájmy. Je logické, že každý své zájmy hájí. Někdo slovem, jiný novinami.

Veřejnost je vytvářena a měněna v souladu s nejsilnějšími společenskými zájmy

Děje se tak každodenně, případ od případu, podle momentální potřeby. Není-li o něco zájem, lze jej vzbudit; třeba lží, podvodem či uměle vytvořenou senzací. Rázem vznikne veřejnost i její mínění. Čím mlhavěji je tato veřejnost definována, tím lépe. A tak se tento pojem vymknul vědě. Zato politika jej má pevně v rukou.

**Veřejnost se stala nedefinovaným a nedefinovatelným pojmem,
zaklínadlem politiků i novinářů pro cokoliv**

Pouze šarlatáni jsou si něčím jisti. Pochybnost není právě příjemným stavem, ale jistota je směšná.
Voltaire

Víra a pochybnosti

Pod pojmem víra se zpravidla myslí Víra v bohy, avšak ta je pouze jednou z mnoha projevů daleko hlubší podstaty, která nutí člověka neustále něčemu věřit. Už ve svém zvířecím stavu byli předchůdci člověka jako tvorové slabí a bezbranní, neschopni přežít v přírodě individuálně. Byli závislí na svém společenství, a mohli přežívat jen tak, že se na ně spoléhali. To se nezměnilo ani dalším vývojem, při němž se u lidí vyvinulo vědomí. Pouze si tuto závislost začínali uvědomovat a jejich instinktivní spoléhání se na společnost se změnilo na víru v ní.

Víra je odrazem závislosti ve vědomí člověka, je jeho biologickou potřebou

Ztratí-li člověk víru ve své okolí, vyřazuje se ze společnosti. A naopak zbaví-li společnost člověka této víry, což je častější případ, vyřadí jej ze svého středu; a v obou případech se člověk stává asociálním.

Dítě se stává člověkem vírou ve svou společnost, a potom potřebuje něčemu věřit, aby zůstalo člověkem

Ani naše rozumové poznání nemůže probíhat mimo víru ve způsobilost učitele a pravdivost učebnic. Čím více toho člověk ví, tím více tomu musí věřit, jinak jsou jeho znalosti zbytečné. Čím více toho člověk činí, tím více musí věřit ve své spolupracovníky, nadřízené, předpisy, v pravdivost zákazů, příkazů, upozornění a stovek dalších informací, denně jej zaplavujících. Bez víry v jízdní řád a strojvedoucího nelze nastoupit do vlaku; bez víry ve schopnosti ostatních řidičů by nám strach nedovolil usednout za volant. Bez víry v úspěch neuděláme a nepoznáme nic.

Vědění je vždy provázeno vírou, ale víra jej nemůže nahrazovat

S objemem vědění a zkušeností však rostou i pochybnosti; odůvodněné i neodůvodněné. Vytvářejí rozpor mezi věděním a vírou, obojí mohou tlumit ale i rozvíjet. Většina vědeckých poznatků vznikla z pochybností o správnosti poznatků předchozích. Avšak pochybovat o všem znamená nepoznat nic.

Pochybnosti musí být počátkem nového zkoumání, nikoli jeho náhražkou

Kdo pochybuje o všem, stává se skeptikem, kdo věří všemu, stává se dogmatikem. Pochybnosti i víra z nás dělají člověka. Vědění, víra i pochybnosti jsou nedílnou součástí našeho vědomí i života. Moudrý člověk ví, věří i pochybuje; hlupák ne. Míra těchto jednotlivých složek našeho vědomí je individuální, proměnlivá u jednotlivých témat, věkem i zkušenostmi, avšak vždy tvoří vnitřně rozpornou jednotu, která z nás dělá to, za co nás považuje naše okolí, a nikoliv to, za co se považujeme sami. Kdo ztratil víru, neměl žádnou.

Člověk bez víry je stejně nelidským, jako člověk bez rozumu

Víra bez myšlení a myšlení bez víry jsou nebezpečné.
Papež František

Demokracie není panování.
T. G. Masaryk

Vládnutí a panování

Vše na světě je přechodné a pomíjivé, nic není věčné. Ani moc, tedy vůle opřená o sílu. Vždy něčím začíná a něčím končí. Tato moc bývá označování nejrůznějšími pojmy, které často znamenají totéž, ale jindy pohled na totéž z jiných úhlů. Mezi tyto pojmy patří i vládnutí a panování. V běžné řeči, ale i ve společenských vědách většinou splývají; nerozlišuje se to, co vlastně označují, a nelze vyloučit, že i v této publikaci jsou často použity nepřesně. Většinou tyto pojmy nerozlišují formy či intenzitu moci, ale stupeň její pomíjivosti a způsob jejího předávání.

Moc nevychází z lidu, jak se často tvrdí, nebo z vůle boží, jak se tvrdilo dříve, ale z ekonomické síly, z dědičného držení rozhodujících výrobních prostředků, jejichž prostřednictvím je společnost existenčně ovládána.

Vláda se získává a ztrácí, panování se dědí

Oba tyto pojmy odlišují souvislosti moci. Vládnutí odráží spíše vztahy politické, technické a organizační, panování je výrazem souvislostí ekonomických. Obojí je vždy ukotveno právními vztahy.

Vládnutí je vždy držením výkonné moci. Aby mohlo být úspěšné, musí vždy být opřeno o moc soudní, a obojí musí být v souladu s mocí zákonodárnou, byť je vykonávána jinými osobami či orgány. Podstatnou stránkou vládnutí je služba ekonomické vládnoucí síle a současně s tím ovládání ozbrojené moci. Pro posouzení skutečného stavu není nikdy rozhodující, jak, čím a kým je panování a vládnutí zprostředkováno. Není důležité, zda vládnou jednotlivé osoby formou diktatury či skupiny formou demokracie. Není podstatné, do jako míry je panování a vládnutí sloučeno, a do jaké míry odděleno. Každá panující třída volí jiný způsob panování a vládnutí s ohledem na historické tradice i současné podmínky. Jsou-li úspěšné, nemění je, nejsou-li úspěšné, mění je pouze pod ekonomickým či masový politickým tlakem, který je ekonomickými vztahy vyvoláván.

Panovník může být pouze symbolem, reprezentujícím panující třídu, a nemusí mít žádnou výkonnou moc. Potom je ale pouze panovníkem a nepanuje, což je běžnou formou konstitučních monarchií, pod jejichž rouškou běžně panuje buržoazie, vládnoucí prostřednictvím politických stran. Používání slov při tom není rozhodující. Jednotlivé formy vládnutí či panování studuje politologie, soustřeďující se právě na tyto jevové formy, jejich účinnost a vazby, přičemž zpravidla vždy opomíjí skutečnou podstatu těchto procesů, kterou se pak zabývá spíše filozofie.

Tzv. demokratický systém vládnutí od voleb do voleb není vládnutím ani panováním, je pouhou správou. Vylučuje jakoukoli dlouhodobou koncepci a přenechává strategické rozhodování velkým stabilním vlastníkům.

Opravdu panuje ten, kdo má zajištěnu mezigenerační kontinuitu ekonomické moci a skrytě či otevřeně vládne

Vlastenectví, patriotismus a fangličkářství

Klasici bývají považováni za neomylné. Jejich myšlenky, podmíněné dobou i účelem výkladu, v němž jsou obsaženy, bývají vytrhávány ze souvislosti, absolutizovány a vydávány za posvátné. Výše uvedený citát patří k nim. Nezahrnuje další vysvětlení, s nímž tvoří vnitřně rozpornou jednotu, ale je potvrzován životy milionů běženců, hledajících podmínky k životu obživy jinde, než se narodili.

Vlast je prostor, z něhož člověk čerpá zdroje své obživy, a tím i svého poznání

Je to individuální vztah člověka k zemi, kterou považuje za svou vlastní. Nemusí to být jeho rodná země, je to ta, v níž našel domov, a která jej nejvíce zformovala. Tento vztah vychází ze skutečného života, ze společenských vztahů, jichž je každý jedinec součástí, z místa, které mu poskytuje obživu, i z jazyka, jehož prostřednictvím člověk udržuje své pracovní vztahy a myslí. Při dlouhodobé změně prostředí je vztahem vnitřně rozporným. Vztah k vlasti je součástí osobnosti člověka, jeho charakteru, je nedílnou součástí sítě vztahů, jimiž je se společností spjat. Jeho vztahy k rodině, pracovní skupině, k obci logicky vrcholí i vztahem k vlasti.

Vlastenectví je vnitřně rozporný komplex rozumových a citových vztahů k vlasti

Bývá nazýván i patriotismem; nelze jej ztotožňovat s nacionalismem. Je to spíše defensivní postoj, oddanost místu a způsobu života, který jedinec povyšuje nad ostatní. Nelze jej směšovat se šovinismem, který je militantní formou nacionalismu.

Patriotismus na rozdíl šovinismu nevylučuje úctu k jiným zemím a národům

Okázale projevované vlastenectví, které se pojí k jediné situaci, a není provázáno širšími a hlubšími souvislostmi, bývá považováno za fangličkářství, za přetvářku. Jsou to povrchní, nabubřelé a rychle mizící vnější projevy patriotismu, vyvolané momentálním stavem. Nemají hlubší kořeny v národu, ale čerpají svou sílu z davu. Prostě: „*Kdo neskáče, není Čech*“.

Fangličkářství je laciné vlastenectví

Vládnoucí třídy, a s nimi spjaté skupiny sloužící inteligence, čerpají své životní zdroje už od starověku z daleko širších prostor, než jaké obývá národnost či národ, z nichž pocházejí. Jakékoli hranice jsou jim překážkou, překračují je, boří je i mění. Nemají a většinou nepotřebují svou vlast, jsou kosmopolitní, povýšeni nad jakékoli rozumové i emocionální kořeny a sociální vazby, neboť je se světem spojují především peníze.

Marxismu je cizí kosmopolitismus i nacionalismus. Jeho postojem je proletářský internacionalismus, zahrnující vlastenectví, ale neabsolutizující jej. Je to uznání zdrojů, z nichž člověk vyrůstá, ale i uznání vývoje, který činí tyto zdroje stále omezenějšími, rozšiřuje je a směřuje nezbytně k vytváření stále širších a širších společenství.

Vlastník se stará o budoucnost svých potomků, zaměstnanec o jejich dnešní obživu.
Autor

Vlastnické funkce

Na počátku soukromovlastnických výrobních vztahů jsou výrobní prostředky poměrně malé, lokální, takže je vlastník může spravovat a řídit sám, nanejvýš se svými pomocníky. Jakmile se však počnou rozrůstat, diverzifikovat ve svém účelu i prostoru, není už fyzicky schopen plnit své vlastnické a řídící funkce sám; je nucen oddělovat je, a řízením i správou pověřovat jiné osoby. Zprvu to byli rodinní příslušníci, členové jeho družiny, zasloužilí bojovníci, spolehliví otroci či bohatší nevolníci, a nakonec si vlastník počal najímat námezdní pracovní síly. Tak vznikala vrstva pracující inteligence. Čím rozsáhlejší je vlastníkův majetek, čím větší je vzdálenost mezi ním a majetkem, mezi jeho znalostmi a složitostí produkce, tím více se musí soustředit pouze na výkon vlastnických funkcí, tedy činností vlastníka.

Vlastnické funkce, to je takové rozhodování, které vlastník nemůže nikomu svěřit, aniž by fakticky přestal být vlastníkem

Je to rozhodování o účelu, rozvoji, prodeji či zániku vlastnictví, o využití zisku z něho plynoucích a o osobách za toto vlastnictví zodpovědných. Ostatní funkce může přenášet na management, jemuž dává jen rámcové pokyny a přenechává mu řízení a správu.

Oddělení vlastnických a řídících funkcí vytváří rozpor

U vlastníka převažují za normálních okolností dlouhodobé zájmy, vyplývající z jeho postavení ve společenských vztazích. Má zájem na dlouhodobém trvalém rozvoji, který bude zdrojem příjmů nejen pro něho, ale i pro jeho potomky. Preferuje akumulaci kapitálu, jeho zhodnocování a trvalou prosperitu. Čím větší majetek má, tím méně ohrožuje krátkodobý pokles osobních příjmů jeho životní úroveň, je ochoten dočasně snášet i ztrátu, přinese-li to budoucí rozvoj.

U vlastníka převažují dlouhodobé zájmy nad každodenními potřebami

U řídícího aparátu převažují zájmy střednědobé. Bývá najímán na dobu určitou či propouštěn vždy, když se nedaří. Má více informací o současném stavu i budoucích rizicích než vlastník, obává se, že při příliš velkém rozvoji bude vystřídán někým schopnějším, a při stagnaci také. Volí zlatou střední cestu, neboť jeho životní úroveň i společenské postavení jsou více závislé na současném stavu, má tendenci vylepšovat jej i na úkor budoucnosti. Čím níže v hierarchii řízení stojí, tím více se stává spíše správcem, údržbářem současného stavu s krátkodobými zájmy. U řadových zaměstnanců, závislých na mzdě pak převažují zájmy každodenní.

U námezdních pracovníků klesá časový horizont zájmů úměrně k jejich postavení

V kapitalismu vede velké množství akcionářů k oslabení vlastnických funkcí a krátkodobému horizontu zájmů. Musejí být omezováni v rozhodování, a naopak nejvyšší management posilován vysokou hmotnou zainteresovaností tak, aby se choval jako vlastník. Někteří levicoví teoretici sní o výkonu vlastnických funkcí v socialismu pracujícími a tuto rozdílnost obou funkcí i zájmů podceňují.

Nám komunistům se vytýkalo, že prý chceme odstranit osobně nabyté, vlastní prací získané vlastnictví, které je základem veškeré osobní svobody, činnosti a samostatnosti. Nechceme naprosto odstranit toto osobní přivlastňování výsledků práce, sloužící bezprostředně k reprodukci života, nevytvářející žádný přebytek, který by mohl vytvořit moc nad cizí prací.
Karel Marx, Bedřich Engels

Vlastnictví

Vlastnictví bývá chápáno jako právní vztah, jako vláda člověka nad věcmi. Ve skutečnosti jde vždy o vztah mezi lidmi. Vlastnictví existovalo již v prvotní pospolitosti jednak jako společné, zahrnující všechny existenční, tedy výrobní prostředky, což bylo odrazem společné závislosti, a vedle toho vlastnictví osobní, v němž byly všechny spotřební předměty, což odráželo individuální svobodu jedince. Teprve při rozpadu prvotní pospolitosti a vniku tříd se začalo formovat vlastnictví nové – soukromé, odrážející závislost pracovní síly na vlastníkovi výrobních prostředků.

Běžné vědomí, právo a propaganda nerozlišují osobní a soukromé vlastnictví, čímž znemožňují pochopit jejich podstatu. Zatímco osobní vlastnictví umožňuje člověku disponovat užitnými hodnotami, soukromé vlastnictví umožňuje jedinci přisvojovat si společensky vytvářený nadprodukt, a v jeho přeměněné formě nadhodnotu.

Soukromé vlastnictví je disponování cizí pracovní silou

Osobní vlastnictví neruší rovnost lidí, přestože jim neposkytuje stejné možnosti. Soukromé vlastnictví vytváří základní vztah nerovnosti, podřizuje jednoho druhému a společnost rozděluje. Proto marxismus žádá jeho zespolečenštění.

Osobní vlastnictví umožňuje člověku žít, soukromé vlastnictví vykořisťovat druhého

Osobní vlastnictví se běžným užíváním spotřebovává, zmenšuje. Naproti tomu soukromé vlastnictví při běžném užívání roste. Zvětšuje se o nadhodnotu vytvořenou jinými, která je zdrojem bohatství. To považuje marxismus za nespravedlivé. Rozdíly v osobním vlastnictví, pokud jsou vytvářeny rozdílnými schopnostmi lidí, považuje marxismus za přirozené. Jsou obsaženy i v zásadě „každému podle potřeb“, neboť rozdílné schopnosti vyvolávají rozdílné potřeby.

Marxismus odmítá pouze vlastnictví soukromé, což před ním a vedle něho vyjádřili mnozí myslitelé. *„Bůh dal svět lidem společně“*, napsal John Locke, *„jste ztraceni, jestliže zapomenete, že ovoce patří všem a země žádnému“,* tvrdil Jean Jacques Rousseau. Étiénne Cabet to vyjádřil slovy: *„Rozdělila příroda zem mezi lidi? - Jistě ne. Dala zem celému lidskému rodu a nikomu neoznačila její díl!“* Antimarxista T. G. Masaryk totéž vysvětlil docela marxisticky: *„Vyšší nadání a takzvané štěstí neopravňují nikoho k vykořisťování méně nadaných a méně šťastných*“.

Všechny pokusy v historii, směřující k zespolečenštění spotřebních předmětů, tedy k odstranění osobního vlastnictví, ztroskotaly, neboť byly v rozporu se zájmy většiny. Takových omylů se dopouštěli nejen husité, ale i soudobí ultralevičáci.

Komunismus nikomu nebere možnost přivlastňovat si společenské výrobky, bere jen možnost zotročovat si tímto způsobem cizí práci

Tam, kde není co ukrást, jsou všichni poctiví. V nových vztazích se objevují nové vlastnosti.
Autor

Vlastnost

Vše existující má své vlastnosti. Jsou to takové vnitřní vztahy hmoty a jejího pohybu, které určují charakter věci ve vztazích s jinými věcmi. Projevují se jako vztahy a mohou existovat jen jako vztahy.

Vlastnost je objektivní souhrn kvantitativních stránek, projevujících se v rozporu s jinou kvalitou

To ale subjektivně idealistické filozofie neuznávají. Vlastnost považují za výsledek lidského vnímání, existující závisle na tomto vnímání či na jeho způsobu.

Popírání objektivity vlastností je subjektivním idealismem

Naproti tomu objektivně idealistické filozofie oddělují vlastnosti od hmoty i jejího vnitřního pohybu a domnívají se, že existují obecně, jako samostatné substance, nezávisle na entitách, ve kterých jsou obsaženy.

Oddělování vlastností od hmoty je objektivním idealismem

Vlastnost je ale konkrétní, neoddělitelně spjatá se svým nositelem; izolovat ji od něho lze pouze myšlenkovým postupem, abstrakcí. Navenek se však projevuje pouze v určitých vnějších vztazích, v kontaktu s jinou součástí světa, jinak zůstává ukryta uvnitř jako souhrn kvantitativních stránek. Existuje závisle na svých současných vnějších vztazích; vytváří se jen spojením vnitřních stránek vyvolaných vnějšími rozpory.

Vlastnost je vztahem vnitřního a vnějšího

Žádná vlastnost neexistuje sama o sobě; zjistitelná je pouze ve vnějších vztazích, které ji vytvářejí. Tvrdost látky není poznatelná jinak, než v kontaktu s látkou tvrdší či měkčí; mimo tento kontakt neexistuje. Avšak nemůže to být pouhý kontakt, musí to být pohyb vyvolávající rozpor. Vlastnosti lze zjišťovat pouze empiricky, pokusem, a teprve poté lze usuzovat v jiných případech srovnáváním.

Věci jsou poznatelné pouze prostřednictvím pohybu a ve vztazích

V přírodě je to poměrně jednoduché, pokud se vlastnosti neprojevují, nejsou využitelné a nezajímají nás. Posuzujeme je podle vlastností jiných, využitelných. Ve vztazích mezi lidmi je to složitější. Člověka posuzujeme podle vzhledu, běžného chování v normálních situacích a máme tendenci přisuzovat mu vlastnosti, schopnosti spíše podle řeči než činů, protože ty nevidíme. Avšak poctivost člověka se projeví pouze tehdy, když má možnost něco ukrást, dovednost, když něco dělá, znalosti, když je musí uplatnit, charakter, když je mu nabízena zrada, odvaha jen ve střetu s protivníkem. Vlastnosti člověka nelze poznat v klidu, v nečinnosti, v pohodě a předstírání, podle řeči, vzdělání, dotazníku či životopisu.

Vlastnosti člověka a jeho skupin jsou poznatelné pouze v konfliktu s překážkami

Celek, který se vyvíjí jen ze svých vnitřních zdrojů stagnuje a směřuje k zániku.
Autor

Vnější a vnitřní

V praktickém životě člověk neustále pozoruje vnější působení na věci, které jej obklopují, i na sebe samého. Náš život je také naším nepřetržitým působením na vše v okolí, které si přizpůsobujeme, ovlivňujeme a podmaňujeme. Tyto vnější vlivy jsou snadno vnímány našimi smysly, a proto je zpravidla přeceňujeme. Je jich více, neboť vnější prostředí je nekonečné, jsou rozmanitější a nahodilejší.

Mechanické vidění světa absolutizuje vnější

Naopak to, co působí uvnitř, většinou nevidíme, zůstává skryto našim smyslům a je přístupné pouze rozumem. Avšak rozumuje-li člověk příliš a zapomíná při tom na skutečný svět, dopouští se obrácené chyby: hledá příčiny všeho uvnitř, zveličuje je a izoluje od okolního světa. Patrné je to především při posuzování lidí, což vede ke zveličování či nedoceňování jejich vlastností, schopností a skutečného podílu na událostech.

Subjektivismus a subjektivní idealismus absolutizují vnitřní

Ve skutečném světě však jsou vnitřní i vnější pouhými dvěma stránkami téhož, neexistují samostatně, vzájemně se podmiňují a ovlivňují; jsou projevem univerzální souvislosti světa. Jedno je příčinou druhého a naopak. Vnitřní vztahy vytvářejí strukturu, vnější vztahy funkci.

Vnitřní a vnější spolu vytvářejí rozpornou jednotu

Chceme-li jakýkoliv děj správně pochopit, nemůžeme začít vnějším, které je patrné; zůstali bychom u něho, je přece tak bohaté, mnohotvárné a rozmanité a zdánlivě srozumitelné. Skutečné poznání začíná uvnitř, hledáním vnitřních rozporů, podstaty a příčin daného jevu. Teprve potom můžeme přejít k vnějšímu a hledat, jak se vnější vlivy projevily v tom vnitřním, jak a proč jej ovlivnily. Vše existující je tvořeno vnitřními rozpory, které při vzniku věci byly důsledkem rozporů vnějších a ochranou před nimi. Změna věci či její zánik je vždy narušením vnitřní rovnováhy rozporů udržujících dosavadní jednotu a zdánlivý klid. Teprve když vnější rozpory přerostou do těch vnitřních a změní je, dochází ke změně věci jako takové. Nepřerůstají ale vždy, neboť každý celek má vlastnost klást jim odpor.

Vnější se stává rozhodujícím teprve tehdy, přeroste-li do vnitřního

Tyto vztahy jsou ale relativní, neboť svět je nekonečně strukturovanou jednotou celků a částí, v níž je vše vnější v jiných vztazích současně vnitřním a naopak. Příroda, společnost i myšlení, jejich celky i části jsou svými vnějšími i vnitřními vztahy vzájemně propojeny; nic nelze izolovat, to dokážeme pouze my svým myšlením, ale nesmíme při tom podléhat iluzi, že to tak opravdu je.

Svět je procesem přerůstáním vnějších rozporů do vnitřních a naopak.
Jeho pravdivé poznání spočívá v hledání toho, proč a jak se to děje.

Spojení obrovského vojenského establishmentu a rozsáhlého vojenského průmyslu je pro Ameriku novou zkušeností. Celkový ekonomický, politický, dokonce duchovní vliv je pociťován v každém městě, státě, v každém vládním úřadu. Musíme střežit, aby nedošlo k nabytí neoprávněnému vlivu vojenskoprůmyslovým komplexem, ať už získaného záměrně či bezděčně. Možnost katastrofálního vzestupu moci ve špatných rukou existuje a bude přetrvávat
Dwight David Eisenhower

Vojenskoprůmyslový komplex

Nahoře jsou slova amerického prezidenta z projevu k národu při odchodu z funkce v roce 1960. Bývá považován za jeho politickou závěť, v níž varuje před růstem moci finančních skupin, ovládajících americký zbrojařský průmysl, spojených s generalitou, majících rostoucí vliv na americkou vnitřní i zahraniční politiku.

Věděl, o čem mluví. Byl před tím pětihvězdičkových generálem americké armády, vrchním velitelem spojeneckých vojsk v Evropě za druhé světové války, a po ní velitelem americké okupační zóny v Německu a prvním vrchním velitelem NATO. Znal sílu a zájmy kapitálu těžícího ze zbrojení, jeho provázanost s nejvyššími vojenskými činiteli i zpravodajskými službami, jeho vliv ve státním aparátu i politických stranách. Proto varoval.

Marně. Jeho nástupci zavlekli pod tlakem vojenskoprůmyslového komplexu USA do řady válek, v nichž umírali i chudli chudí a bohatli bohatí. Za americké zájmy už čím dál tím častěji bojují jiní. I naši vojáci. Ale bohatnou stále titíž.

O vojenskoprůmyslovém komplexu se dnes mlčí, jako by neexistoval. Ale v americké politice se dnes skrývá za běžně užívaným označením „Jestřábi“. A ve světě se pojem „Americký imperialismus“ používá dál.

Mlčí se i o dávné Leninově charakteristice imperialismu jako systému, v němž převzal vedoucí úlohu finanční kapitál. Ten ovládá kapitál průmyslový, stejně tak jako stát. A vojenskoprůmyslový komplex je jedním z jeho nejdůležitějších nástrojů.

Vojenskoprůmyslový komplex je velmocenská klika
zprostředkující moc finančního kapitálu
bez ohledu na výsledky voleb

Na celém světě čelíme jednolitému a bezohlednému spiknutí,
které je založeno na zlých úmyslech rozšiřovat sféru svého zájmu.
Je to systém, který investoval výrazné materiální a lidské zdroje k vytvoření vysoce efektivního stroje,
který se skládá z armádních, diplomatických, zpravodajských, ekonomických,
vědeckých a politických operací těsně provázaných.
Jejich operace jsou utajované, nejsou zveřejňované.
Jejich chyby jsou pohřbené, není na ně upozorňováno.
Jejich odpůrci umlčeni, není jim dán prostor.
John Fitzgerald Kennedy

Vojenskoprůmyslový komplex
je nejorganizovanější, nejtajnější a nejnebezpečnější silou světa.
Autor

Volby, u nich předem není zajištěn výsledek, by se vůbec neměly konat.
Winston Churchill

Volby

Volba, to je rozhodnutí se mezi několika možnostmi, jejichž důsledky můžeme předpokládat. Nemůžeme-li je předpokládat, jde o loterii. Na té vždy musí vydělat ten, kdo ji organizuje. Pro účastníky je to zábava, pro pořadatele zisk.

Volby, to je formální výběr vykonavatelů politiky v demokratické společnosti, kterému předchází důležitější výběr kandidátů a sestavování jejich pořadí, což je proces neformální, tedy boj. V něm nevítězí ti nejschopnější, ale ti nejznámější, kteří mohou přinést nejvíce hlasů, a ti nejzavázanější, kteří mohou přinést nejvíce peněz. Komu a jak jsou zavázáni, to se voliči nikdy nedozví. Ti, kteří si své kandidáty zavazují, mají zpravidla dost peněz na to, aby si je zavázali na více stranách. Ti, kteří mají peněz nejvíce, tak zvítězí, ať vyhraje kdokoli.

Volič je ve volbách vydáván za subjekt politiky, ve skutečnosti je objektem hry

Část lidí k volbám nepřichází. Pochopili, že jimi nemohou nic změnit. Jsou to nevoliči, ale poražené strany je označují za nedisciplinované voliče. Jiní naopak přicházejí pravidelně, a vždy volí stejně. Protivníci je označují za disciplinované voliče, ve skutečnosti jde o lidi, kteří něčemu věří. Většina ostatních přichází jak kdy, a volí pokaždé toho, koho mu doporučí sdělovací prostředky, ovládané skutečnou, tj. ekonomickou mocí. Jsou to ti, kteří se nechali ovlivnit a přiklánějí se na stranu předpokládaného vítěze.

Volby rozhodují ti zmanipulovaní; jsou pilířem buržoazní demokracie

Volby totiž nejsou soubojem stran, osob, myšlenek či programů, jsou bojem peněz, za nimiž jsou skryty zájmy. Jsou soubojem mediálních agentur, v němž vítězí ta nejlépe zaplacená. Výsledky voleb jsou předurčeny volební kampaní, jejíž náklady jsou pro přímo úměrné očekávaným profitům z vládnutí.

Ve volbách vítězí peníze

Výsledek voleb je pak podle potřeby korigován koaličními jednáními, přeběhlictvím, rezignacemi, lobbováním i korupcí, párováním, absencí při hlasování, poradami jednotlivých klubů, jejich tichými dohodami, obstrukcemi a mnoha dalšími mechanismy parlamentní demokracie. Nepomáhá-li to, přijde na řadu dehonestace nevhodně zvolených osob, probíhající za masové podpory vždy připravených prodejných novinářů. Novináři jsou roztleskávačky politiky. Volby probíhající jinak jsou označovány za nedemokratické. Volby mohou změnit politiky a jejich politikaření, taktiku, metody vládnutí, ale nemění vládnoucí třídu, ani podstatu, zdroje a strategické cíle politiky. K tomu dochází jen revolucí.

Volbami se společenský řád nemění, ale udržuje

Kdyby se volil primář, tak by si sestřičky zvolili toho nejmladšího a nejhezčího doktora,
ale pak to bude v lékařství podle toho vypadat.
Dominik Duka

Všechno intelektuální zdokonalování vzniká
ve chvílích volného času.
Samuel Johnson (1709-1784**)**

Volný čas

Zvíře v přírodě nemá volný čas; svůj život tráví fyziologickými činnostmi: opatřováním si a trávením potravy, hledáním partnera, rozmnožováním a péčí o potomky, hájením svého teritoria a nutným odpočinkem. Dokáže si z přírody osvojit pouze to, co potřebuje k životu. Nic víc nestíhá a neumí.

Člověk si volný čas vytvořil až na vysokém stupni svého vývoje použitím ohně, který zkrátil čas potřebný k trávení již tepelně zpracované potravy a prodloužil jeho den i život, dělbou práce a výrobou nástrojů. Člověk jako jediný živočich tak dokázal vyrobit více, než potřeboval k uhájení existence své i svého rodu. Vyrobil nadprodukt, a tím získal volný čas.

Volný čas je výsledkem efektivního využití času produktivního

Tento čas začal člověk využívat i práci zdánlivě nepotřebné, např. ke zdobení svých výrobků, což jej dále rozvíjelo. Vzniklo umění. Čas, který už nepotřeboval k trávení potravy hmotné, mohl využít i k trávení „potravy“ duchovní. I ta potřebuje čas a klid, aby si člověk mohl poznatky získané v každodenním existenčním shonu urovnat, přetřídit, spojit s ostatními a vyvozovat z nich nové soudy a úsudky.

Volný čas umožnil přemýšlení

Mláďata zvířat i lidí tráví svůj volný čas hrou, která je přípravou na jejich budoucí existenční zápas. I děti ve volném čase přemýšlejí a kladou otázky, neboť se potřebují rozvíjet. Jejich volný čas je v dialektické jednotě s jejich budoucím časem produktivním.

**Není-li volný čas v dialektické jednotě s časem produktivním,
což zprostředkovává poznání, nevede k rozvoji člověka, ale k jeho degeneraci**

Největším škůdcem společnosti jsou komerční žrouti volného času, jako např. alkohol, drogy, herny a bulvár. Zbytečně, netvůrčím způsobem trávený volný čas, který člověka tělesně či duševně nerozvíjí, vyvolává potřebu vydat svou energii jinak. Je zdrojem činností, které ve svých důsledcích škodí společnosti i jedinci samému. Věznění o samotě s přebytkem volného času bývá pro člověka nejtěžším trestem. A stejně degenerujícím faktorem je jeho dlouhodobá nezaměstnanost. Karel Marx chápe volný čas jako sféru lidské svobody, svobodného rozhodování a svobodné činnosti. Práci charakterizuje jako říši nutnosti, volný čas jako říši svobody.

Volný čas prožitý užitečně, je největším potenciálem k rozvoji jedince a jeho prostřednictvím k rozvoji celé společnosti. Neboť, řečeno Marxovými slovy, rozvoj každého jedince je podmínkou rozvoje všech. A stejně tak platí i další Marxova slova:

**Volný čas, který člověk využije ke svému rozvoji,
je největší výrobní silou budoucnosti**

Vůle je jádrem člověka.
Svatý Augustin

Voluntarismus

Jako odraz působení silných panovníků a jejich slávy v antických centralizovaných říších se počalo rodit přesvědčení, že vůle jedince je ve světě podobně důležitá, jako vůle bohů. Z toho se vyvíjely nejrůznější názory vůli člověka přeceňující, které až daleko později dostaly název voluntarismus.

Voluntarismus je produktem úspěchu a slávy

Voluntarismus považuje přání člověka nebo jeho vůli za rozhodující základ vědomí. Ve skutečnosti je to ale obráceně. Vůle nejí jádrem člověka, jak se domníval sv. Augustin, jeho jádrem je vědomí, a teprve to utváří vůli.

Vědomí je podstatou vůle a ta je projevem vědomí

Pojem vůle bývá někdy zjednodušeně chápán pouze jako duševní i fyzická houževnatost a vytrvalost. Z toho pak vyplývá označení pevná či slabá vůle. V tomto smyslu může být voluntaristou označován jen ten s pevnou vůlí.

Voluntarismus se domnívá, že pravdu lze verifikovat pouze vůlí, v čemž se mílí. O pravdě a nepravdě nerozhoduje vůle jednotlivce, ale proces jeho poznávání, který je verifikován až širokou společenskou praxí.

Voluntarista se domnívá, že on má vždycky pravdu

Voluntarismus byl původně nevinným omylem, pokládajícím vůli za složku vědomí, nikoli za jeden z jeho projevů. V podání nejrůznějších filozofií se pak stával iracionálním principem, jemuž se musí podřizovat i morální normy, nebo dokonce subjektivisticky pokládal vůli za základ světa. Nejvíce se to projevoval ve filozofiích Artura Schopenhauera a Friedricha Nietzsche, který se stal jedním z duchovních předchůdců německého fašismu.

Voluntarismus je vždy idealismem, neboť povyšuje vůli nad skutečnost

Existuje ještě jeden podobný pojem, kterým je voluntarysmus s tvrdým „y“. Ten je novější a nepochází z latiny, ale z angličtiny, a označuje něco jiného. Voluntarismus má svou teoretickou i praktickou podobu. Voluntarismus v životě jednotlivce znamená vždy přecenění sebe samotného a končí zpravidla osobní tragédií. Voluntarismus těch, kteří ovládají společnost, vždy vyvrcholí tragédií společenskou. Nevyhnulo se mu ani revoluční hnutí vycházející z marxismu. Stalinova politická praxe či teoretické úvahy Chruščova o brzkém překonání kapitalismu a nastolení komunismu, stejně jako Brežněvovy úvahy o existenci jednoho sovětského národa byly voluntarismem, který ve svých důsledcích toto hnutí jen poškozoval. Voluntarismus je vůle přeceňující vlastní sílu.

Voluntarismus povyšuje vůli svého nositele nad objektivní zákony vývoje světa, dostává se s nimi do rozporu, a nakonec vždy končí nezdarem

Svoboda vůle neznamená nic jiného než schopnost rozhodovat se se znalostí věcí.
Bedřich Engels

Vůle

Slovo vůle bývá často užíváno jako synonymum úmyslu, záměru, snahy, přání, chtění či úsilí či schopnosti ovládat své jednání. Pojmu používá jinak filozofie, medicína, psychologie i politologie, a v publicistice si tradičně každý používá pojmy po svém. Všichni však tuší, co to je. Je to schopnost dosahovat možného a nutného.

Vůle je schopnost vybrat uskutečnitelné cíle svého snažení a odpovídajícími prostředky jich dosahovat

Kdo vybírá nerealizovatelné cíle, či nereálné prostředky k jejich dosažení, neprojevuje vůli, pouze působí chaos. Je voluntaristou. Kdo nemá cíle ani prostředky, kdo ustupuje před překonatelnými překážkami, je zbytečný. Vůle je dominancí vědomí nad praxí.

Vůle je snaha ovládat svět, sebe i jiné

Vůli můžeme projevovat pouze svou činností. Kdo je nečinný, nemá vůli, stejně tak jako ten, do je činný pouze z vnějšího donucení. Svou vlastní činností však člověk většinou málo zmůže. Ke všemu většímu potřebuje i součinnost ostatních.

Vůle opřená o sílu je mocí, opřená o důvěru je autoritou

Psychologizující a individualizující směry myšlení připisují vůli především jedincům. Společnou vůli však mají i skupiny; a to z nich skupiny tvoří. Jednotlivcům ani skupinám není vůle vrozena. Vzniká a formuje se postupně uvědomením si své existence i odlišnosti svých zájmů. Formuje se pouze aktivitou. U zdravého jedince tomu bývá mezi dvěma až třemi lety, u aktivních skupin rozumných jedinců už vznikem skupiny. Svou vůli mají i velké skupiny lidí, kteří se osobně neznají, ale mají své společné zájmy a cíle. I třídy mají svou vůli; pokud ji neprojevují, pak neexistují.

Aktivita vůli posiluje, pasivita ji ubíjí

Idealistické filozofie a politické proudy chápou vůli pouze jako přání subjektu. Existencialismus toto přání staví subjektivně do protikladu s objektivní realitou, konformismus naopak potlačuje subjektivitu jedince a přizpůsobuje ji převládajícím autoritám i chování většiny. Mechanický determinismus a fatalismus vůli člověka potlačují, a odevzdávají jej do rukou slepých přírodních sil, nebo ideálních sil nadpřirozených. Voluntarismus naopak vůli absolutizuje, odmítá přihlížet k objektivním podmínkám, možnostem a nutnostem.

Vůle je aktivní znalost podmínek, možností a příčin změny, eliminace nahodilostí a využívání nutnosti.
Nic z toho není člověku vrozeno, vše si vytvořil a denně obnovuje.

A až půjdete volit, nechte si namluvit, že uplatňujete svou vůli. Je to vůle těch, kteří vám kandidáty vybrali a vsugerovali. Na konec totiž i ti zvolení podléhají nutnosti.

Člověk je zvíře, které nutně potřebuje výchovu.
Immanuel Kant

Výchova

Vyšší živočichové bývají svými rodiči i svou skupinou vychováváni. Napodobují jejich chování, a současně jim bývá více či méně důrazně sdělováno, co se nesmí. Uznání autority rodičů, starších či přirozeného vůdce patří k tomu. Důležitým faktorem jejich výchovy je hra, která je přípravou na skutečný život. Cílem je zautomatizovat určité chování potřebné k přežití, k získání potravy a obraně, k navázání a udržení nezbytných sociálních kontaktů. U lidí je to obdobné s tím rozdílem, že jejich život, a tudíž i výchova, jsou podstatně složitější. Už k chůzi po dvou musí být vychován. Zvíře bez výchovy může i přežít, člověk ne.

Výchova je proces záměrného a soustavného formování osobnosti v souladu s tím, co na určitém stupni svého vývoje považuje společnost za důležité. Společnost, která je třídně rozdělena, považuje za důležité u každé třídy něco jiného, její výchova odráží její rozpornost; každá třída je vychovávána svými rodiči odlišně.

Výchova je vztah společnosti k jedinci

Je to proces vytváření podmíněných reflexů, tj. automatizovaných vztahů mezi podněty a informacemi uloženými v paměti. Ovlivňuje chování a spolu s tím i myšlení a jednání lidí. Základním faktorem výchovy je u člověka, stejně jako u zvířat, napodobování, proto se říká, že nejúčinnějším nástrojem je dobrý příklad. U člověka však nelze oddělit výchovu od jeho vzdělávání; probíhají současně a vzájemně se zprostředkovávají a ovlivňují. Někteří novodobí reformátoři se snaží prosazovat myšlenku, že škola nemá člověka vychovávat, a měla by jej jen vzdělávat. Výchova by se podle nich měla ponechat na rodičích. Tento pravicový, individualistický názor však zastávají pouze ti, kteří mají mezery ve své výchově i vzdělání.

Mezi výchovou člověka a jeho vzděláváním je dialektický vztah

Společnost, rodiče či škola nemohou jedince vychovávat výrazně jinak, než jakými jsou sami. Jejich morálka determinuje jejich výchovu, a jen částečně to mohou ovlivnit subjektivně k lepšímu či horšímu. Rodiče se občas snaží, aby jejich děti byli lepší než oni, avšak většinou se jim to nedaří. Jejich morálka, tedy existující společenské vztahy, které jsou hmotnými vztahy, poskytují každodenní příklad, což nakonec bývá nejsilnějším faktorem výchovy.

Výchova je subjektivním, dialektickým odrazem morálky

Vychovávající rodiče, učitelé i vychovatelé však mohou a měli by poskytnout dětem lepší hmotné a sociální prostředí sami, a chránit je před takovým prostředím, které by je deformovalo.

Prostředí vychovává

Zatímco vzdělávání dává člověku znalosti, výchova jej přizpůsobuje k jejich používání v praxi. Je to vytváření schopností člověka žít v dané společnosti, ale také formování jeho svědomí, které pak koriguje jeho chování a jednání.

Všechny formy vykořisťování se od sebe liší jen různým způsobem přivlastňování nezaplacené práce.
Bedřich Engels

Vykořisťování

Vykořisťování je soustavné odnímání hodnot závislému subjektu. Je nejrozšířenějším ekonomickým procesem na světě. Bez něho by se výroba v kapitalistické společnosti zastavila, neboť by zmizel důvod podnikání. Současně je ale také nejtajnějším hospodářským faktorem v zemi; ve statistikách se neeviduje, v novinách se o něm nepíše, ve školách se o něm nic neučí, a podávání informací o něm podléhá trestnímu ustanovení o šíření třídní nenávisti. Pokrytecká společnost dělá, že neexistuje, neboť vytvářený nadprodukt je ve složitých hospodářských a účetních vztazích přeměňován v nadhodnotu, kamuflován jako přidaná hodnota a nabývá formu zisku. Pokud se to zdá nesrozumitelné, je třeba pochopit pojmy pracovní síla, mzda a nadprodukt, ale nejlépe je prostudovat politickou ekonomii.

Vykořisťování je základem civilizace. Spočívá v tom, že většina lidí pracuje, vytváří nadprodukt, a menšina vlastnící výrobní prostředky si jej přisvojuje. Živnostník, zaměstnávající alespoň jediného dělníka, to umí, jinak by byl odkázán pouze na svou vlastní práci, a tou se nezbohatne. To zase vědí všichni, kteří pracují.

Vykořisťování je proces odnímání nadproduktu vytvořeného vlastníkem pracovní síly a jeho akumulace v rukou vlastníka výrobních prostředků

Vykořisťování se odehrává v materiální výrobě. Avšak vlastník výrobních prostředků si nemůže ponechat výsledky vykořisťování sám, musí se o ně rozdělit se všemi podnikateli, kteří jeho výrobky přepravují, prodávají, dělají jim reklamu, zajišťují mu služby a půjčují peníze. Jinak by to nedělali. A tak se do procesů vykořisťování zapojují téměř všichni: Jedni jsou vykořisťováni, druzí vykořisťují a třetí se přiživují tak, že se z vytvořené nadhodnoty snaží získat co nejvíce, přičemž rozhoduje vždy jen to, kdo je silnější. Velkovýrobci vykořisťují malovýrobce, zpracovatelé prvovýrobce, dodavatelé odběratele i obráceně, a na to vše dohlížejí banky, půjčující všem a vykořisťující všechny. Velké státy vykořisťují ty malé, vyspělé ty rozvojové, bohatý sever loupí na chudém jihu.

Vykořisťování je metabolismem civilizace

Nad těmito procesy se klene nadstavba propagandy, práva i ekonomické vědy, která je zakrývá, a zatemňuje jednu prostou skutečnost, že:

**Jedinec není schopen vyrábět více, než sám spotřebuje ke své reprodukci.
Potřebuje k tomu celou společnost, která mu to umožňuje.
Není proto spravedlivé, aby si výsledky této společné práce individuálně přisvojoval.**

Vykořisťování není výmyslem Karla Marxe či blábolem komunistů. Jsou to reálné procesy, na nichž je po staletí postaven civilizovaný svět, a které mění svou formu současně s rozvojem výrobních sil člověka. Přivedly člověka až k neuvěřitelným schopnostem, dokonce i ke schopnosti přivodit si svou vlastní zkázu. Ale i k myšlence, jestli by to nešlo nějak jinak. Právě tím se zabývá marxismus.

Každá výrobní síla je nabytou silou, produktem dřívější činností lidí.
Karel Marx

Výrobní síly

Základem života člověka jsou materiální podmínky, které přetváří, a čerpá z nich vše potřebné k životu. Je to pracovní síla, tedy souhrn schopností člověka, a výrobní prostředky, tj. jeho pracovní prostředky, to, čím působí na přírodu, a také pracovní předměty, ony části přírody, které svou prací mění. To vše je živou i zhmotnělou prací, která je jediným zdrojem hodnot a bohatství, a která tvoří výrobní síly společnosti.

Výrobní síly jsou dynamickou jednotou práce živé a zhmotnělé, účelným spojením pracovní síly a výrobních prostředků

Výrobní síly		
Pracovní síla		Výrobní prostředky
Zkušenosti Znalosti Dovednosti Návyky	Specializace Kooperace	Pracovní předměty Pracovní prostředky

Pracovní síla je vlastnictvím pracujícího jedince; získal ji předchozí prací. Pokud pracuje s cizími výrobními prostředky, svou pracovní sílu dává nebo prodává svému zaměstnavateli. Má tu vlastnost, že se prací nespotřebovává, ale vzniká a roste. Výsledky její práce si však přisvojuje zaměstnavatel, který poskytuje svému zaměstnanci pouze prostředky nezbytné k reprodukci pracovní síly, a vytvořený nadprodukt si ponechává, což je vykořisťování.

Specializace a kooperace jsou součástí pracovní síly; neexistují samy o sobě. Jsou to vztahy pracovních sil, zvyšující jejich produktivitu, umožňující dosahovat větší nadprodukt. Ten však nezíská vlastník pracovní síly, ale vlastník výrobních prostředků.

Pracovní předměty jsou součástí přírody, vytržené člověkem z jejich původních souvislostí. Vznikly bez lidského přičinění, ale vlastník výrobních prostředků si je přisvojuje. Tak jak je poté přetváří lidská práce, mění se postupně v surovinu, materiál, polotovar či součástku, a stávají se prací zhmotnělou.

Pracovní prostředky, to jsou původně pracovní předměty, které již byly lidskou prací přeměněny natolik, že samy mohou být použity k dalšímu přetváření přírody. Je v nich zhmotnělé velké množství předchozí práce.

Výrobní síly jsou výsledkem i předpokladem práce

Byly vytvořeny těmi, kdo pracují, nikoli těmi, kdo je pouze vlastní. Jsou základním zdrojem existence člověka a určujícím faktorem pro rozvoj jeho společnosti. Ten, kdo ovládá výrobní síly, ovládá jejich prostřednictvím celou společnost.

Boj o ovládnutí výrobních sil je podstatou politiky

Souhrn výrobních vztahů tvoří ekonomickou strukturu společnosti, reálnou základnu, nad níž se zvedá právní a politická nadstavba, a které odpovídají určité formy společenského vědomí.
Karel Marx, Bedřich Engels

Výrobní vztahy

Svým evolučním vývojem se člověk naučil zprostředkovávat svůj život, tj. výměnu látkovou, pouze přes společnost. Sám to dokáže pouze mimořádně a krátkodobě. Zatímco jiní živí tvorové jsou odkázáni na produkty odnímané přírodě svou vlastní činností, člověk je závislý na produktech ostatních lidí. Bez nich neumí přežít. V procesu výroby a její distribuce tak vznikají základní, existenční vztahy lidí, vztahy výrobní.

Výrobní vztahy, to jsou objektivní vztahy mezi lidmi zprostředkované věcmi

Tyto vztahy si člověk nemůže vytvářet libovolně. Chce-li přežít, musí tak činit vždy s ohledem na své výrobní síly, tedy na přírodní zdroje, své vlastní síly a schopnosti, i na prostředky, které si vytvořil k usnadnění práce.

Své výrobní vztahy musí člověk uzpůsobit tak, aby mu umožňovaly co nejlépe využít svých výrobních sil

Své přírodní zdroje však člověk vyčerpává, a tak je vždy nucen své výrobní síly rozvíjet, aby mohl přírodu využívat jinak, nově a efektivněji. To ale naráží na staré vztahy, které si vytvořil v jiných podmínkách, a proto s měnícími se materiálními podmínkami musí měnit i své výrobní vztahy.

Výrobní vztahy vytvářejí s výrobními silami dialektickou jednotu

Základem výrobních vztahů jsou vlastnické vztahy k výrobním prostředkům. Jejich kvalita a rozsah neumožňují jakýkoliv vlastnický vztah. Malé a levné výrobní prostředky je možné vlastnit individuálně, velké a drahé už ne. Rozsáhlé výrobní prostředky s širokou společenskou působností jednotlivec nedokáže vlastnit, a pokud by to dokázal, stává se pro společnost potenciálním nebezpečím. Ve svém i společenském zájmu se vlastníci musejí sdružovat. Čím širší jsou zdroje výroby a její společenský dopad, tím širší musí být vlastnictví.

Zespolečenšťování výrobních sil vede k zespolečenšťování výrobních vztahů

Rozvoj výrobních sil mění vlastnické vztahy k výrobním prostředkům. Ne proto, že si to někdo přeje, ale proto, že je to nutností. Každá podstatná a masová, tj. revoluční změna výrobních sil si vynutila dříve či později revoluční změnu výrobních vztahů, a tím i ostatních společenských vztahů a společenského vědomí.

Sociální revoluce jsou změnou výrobních vztahů v důsledku změny výrobních sil

Výrobní vztahy jsou základem všech ostatních vztahů ve společnosti, které jsou nuceny se jim přizpůsobovat tak, aby jim odpovídaly, aby nebrzdily rozvoj výrobních sil. Vytvářejí společenskou základnu, z nichž vyrůstají ostatní vztahy jako nadstavba, která je zpětně ovlivňuje. Předurčují tak celý výrobní způsob.

Když lidé získávají nové výrobní síly, mění svůj výrobní způsob,
a tím že mění způsob, jak si získávají obživu, mění všechny své společenské vztahy.
Karel Marx

Výrobní způsob

Člověk nemůže čerpat z přírody stále stejným způsobem, rychle by ji vyčerpal. Chce-li přežít, musí měnit způsob užívání přírody. Jak ale mění své výrobní síly, je nucen přizpůsobovat i své výrobní vztahy, aby umožňovaly co nejúplnější využití výrobních sil a nebrzdily rozvoj. Je nucen měnit výrobní způsob.

Výrobní způsob je historickou jednotou výrobních sil a výrobních vztahů

Na počátku lidstva byl prvotně pospolný výrobní způsob, založený na společném vlastnictví výrobních prostředků, společné práci a osobním vlastnictví spotřebních předmětů. Vyhovoval jen dokud byly výrobní síly skromné a člověk uměl vytvořit jen malý nadprodukt. Lidé si ve společnosti byli rovni, což neznamenalo, že byli stejní. V tomto stavu, za pomalého rozvoje, prožilo lidstvo většinu své existence.

Prvotně pospolný výrobní způsob
byl založen na společném vlastnictví výrobních prostředků

Když své výrobní síly člověk rozvinul natolik, že mu umožňovaly dosahovat vyšší a pravidelný nadprodukt, počal zotročovat své zajatce, nutit je k práci a jimi vytvořený nadprodukt si přisvojoval. Změnily se vlastnické vztahy, vznikly třídy, vykořisťování a civilizace. Jejich základem bylo fyzické přinucení člověka k práci.

Hlavní výrobní silou otrokářského výrobního způsobu se stal vykořisťovaný otrok

S rozvojem výroby už tento způsob výroby nestačil. Otrok neměl zájem na výsledku práce a poznávání nového. Bouřil se a tím prodražoval produkci, která nestačila uživit rostoucí počet obyvatel. Otroctví se přestalo vyplácet, a tak byla půda, hlavní výrobní prostředek, pronajímána nevolníkům, zainteresovaným na své práci. Vznikl feudalismus. Fyzické přinucení k práci bylo doplněno ekonomickým.

Hlavní výrobní silou feudalismu byla půda a vykořisťovaná práce nevolníka

Postupný rozvoj výroby vytvořil zcela nové podmínky, vrcholící zaváděním strojů. Fyzické přinucení k práci už bylo zcela neefektivní. Bylo zcela nahrazeno přinucením ekonomickým tak, že člověk byl zbaven svých výrobních prostředků, a tím přinucen prodávat svou pracovní sílu. Vykořisťování nabylo jiné formy, stalo se efektivnějším, a ekonomické přinucení počalo být doplňováno tlakem morálním.

Hlavní výrobní silou kapitalismu je vykořisťovaná nájemná pracovní síla

Rozsah a dosah výrobních sil dále roste, a stále více si vynucuje plánování v co nejširším měřítku, čemuž překáží individuální vlastnictví. Lidstvo je nuceno hledat nový výrobní způsob. Marxismus jej nazval komunismem, v němž výrobní prostředky budou společné, odpadne vykořisťování a morální přinucení k práci bude tím jediným.

Období, v nichž se druhy mění, jsou měřeno v rocích velmi dlouhá.
Avšak ve srovnání s obdobími, v nichž se nemění, jsou velmi krátká.
Charles Darwin

Vývojový skok

Vztahy mezi kvantitativními stránkami a kvalitami věcí nejsou libovolné. Mají své zákonitosti, vyplývající z jejich vzájemného působení. Obě strany téže mince nemohou existovat odděleně; vytvářejí jednotu daného jevu, v němž změny na jedné straně vždy vyvolávají změny na straně druhé. Vývoj začíná kvantitativními změnami, které jsou důsledkem přerůstání vnějších rozporů ve vnitřní, což se projevuje ve změnách množství či pohybu v daném celku. Tyto změny jsou plynulé, pozvolné, a nemění kvalitu. Avšak na určitém stupni vývoje přesáhnou hranici míry dané kvality a dochází k vývojovému skoku, v němž stará kvalita zaniká a vzniká nová. Tento skok ruší některé kvantitativní stránky a vytváří nové, může být progresí i regresí.

Kvantitativní změny vedou ke změně kvality skokem

Tento skok je relativně kratší než předchozí kvantitativní vývoj, avšak nelze jej chápat jako okamžik. V kosmologických, geologických či geografických procesech trvá miliony let, v biologickém vývoji řadu generací, v poznání i dlouhá léta. I narození či smrt člověka, tyto nejdůležitější kvalitativní skoky trvají řadu minut.

I skok je procesem

V tomto procesu změněný obsah mění formu, měnící se struktura mění funkci, tedy i kvalitu, zvláštní přerůstá v obecné, nahodilost urychluje nutnost, možnost se mění ve skutečnost, čímž vznikají nové možnosti. Nahromaděné rozpory se začínají spojovat a vytvářejí novou jednotu. Vnější rozpory rychleji pronikají do vnitřních, mění se podstata a spolu s ní i jev. Tvoří se se nová struktura a funkce, probíhá emergence a synergie. Všechny tyto procesy se spojují a urychlují vývoj. Vývojový skok není jeho koncem, ale počátkem nových kvantitativních změn.

V běžném myšlení, ale i v řadě filozofií bývá považována za vývoj jen jeho jedna stránka. Charles Darwin např. absolutizoval pomalý, pozvolný vývoj biologických změn za jediný, evoluční způsob vývoje. „Příroda skoku nečiní“, tvrdil. Nepochopil, že to byl právě od sám, kdo ve vývoji živé přírody tento skok objevil a popsal. Vznik nového druhu je oním vývojovým skokem, i když trvá velmi dlouho, ale jak sám popsal, je kratší než vývoj předchozí.

Evolucionismus absolutizuje kvantitativní stránku vývoje

Naproti tomu jiní tvrdí, že ke skutečnému vývoji dochází pouze náhlými, prudkými změnami, katastrofami, válkou a revolucemi, zatímco všechny ostatní změny jsou nedůležité. To je absolutizace přetržitosti vývoje a vývojového skoku.

Katastrofismus absolutizuje kvalitativní stránku vývoje

Navzdory tomu je však každý skutečný vývoj jednotou obojího, přičemž kvantitativní vývoj vyvolává změnu kvalit, je jednotou přetržitosti a nepřetržitosti.

Nevkládali bychom naděje v učení, výchovu a vzdělání, kdyby se omezovalo jen na školu a bylo odtrženo od rušného života.
V. I. Lenin

Vzdělání a vzdělanci

Vzdělání bývá vysvětlováno jako přenos myšlenek z jedné osoby na druhou. Ona prvá osoba ale až na výjimky tento proces pouze zprostředkovává. Navíc může přenášet nejen pravdivé poznatky, ale též iluze a omyly, což vzděláváním není.

Vzděláním čerpá individuum znalosti ze společenského vědomí

Malé dítě zpočátku čerpá jen ze společenské praxe. Napodobuje chování své skupiny, čímž získává zkušenosti a ukládá je jako vjemy do paměti. Jejich součástí jsou i jednoduché, neutříděné znalosti nevytvářející systém. Teprve tehdy, když se začíná formovat vědomí, tj. abstraktní myšlení pracující s pojmy, může být vzděláváno, tedy může začít chápat jednoduché kauzální i další souvislosti.

Cílem vzdělání není znát všechny souvislosti, ale chápat ty podstatné

Vzděláním překonáváme běžné nazírání a učíme se hledat v jevech podstatu. Smyslem není uložit do paměti všechny informace o rozmanitosti jevů, ale především informace obecné a zvláštní, s rozlišením jejich významu.

Cílem vzdělání není znát rozmanitost jevu, ale pochopit jeho podstatu

Aby mohla být paměť využívána, musí být zaplněna a využívána. Není účelem vzdělání „nabiflovat se“, ale bez toho to nejde. Není to cílem, je to prostředkem. Škola nemůže naučit logicky myslet, když není o čem. I vysokoškolsky vzdělaní hlupáci si někdy myslí, že vzdělání není pamatovat si informace, ale pamatovat si, kde je nalézt. To je ale málo. Vzdělání nás učí hledat ve své paměti, ale před tím ukládat si do ní a rozvíjet ji. Vzdělání je procesem, probíhajícím u člověka společně s výchovou. Obojí nelze oddělovat, protože se vzájemně zprostředkovávají.

Podstatou vzdělání není zaplnit paměť, ale naučit se jí využívat. Poznatky musí být propojeny a vytvářet systém, v němž jeden zapomenutý článek může být znovu odvozen od těch dalších. Musí být propojeny tak, jak jsou vzájemně závislé jejich reálné zdroje. Vzděláváním si člověk vytváří účelný systém podmíněných reflexů mezi svými znalostmi a zkušenostmi uloženými v paměti, mezi svými názory a světovým názorem, mezi úsudky a soudy, myšlením i zájmy, rozumem a emocemi.

Dialektika myšlení musí odpovídat dialektice světa

Vzdělání je celoživotní proces. Může se projevit jedině tak, že jej člověk používá ve svém jednání. Jinak je zbytečné. Pokud člověku slouží v praktickém životě, je ostatními uznáváno. Pokud je pouze předkládá k obdivu, bývá směšný.

Vzdělaný člověk proměňuje znalosti v činy, vzdělanec jenom ve slova

Hlavním cílem vzdělání není vědění, nýbrž jednání.
Herbert Spencer

Marx správně předpokládal, že se věda stane bezprostřední výrobní silou.
Bohužel se jí stala tak, že člověk je své vědění nucen prodávat, aby se uživil.
Autor

Vzdělanostní společnost

Od poloviny minulého století se tento pojem počal objevovat v řadě idealistických teorií, hledajících podstatu společnosti nikoli v dialektické jednotě výrobních sil a výrobních vztahů, ale především ve vzdělání, tedy ve vědomí. To však je pouze důsledkem hmotné potřeby člověka přežít v měnících se podmínkách.

**Vzdělanostní společnost není společností vzdělanou,
jen se v ní vzdělání stalo soukromým statkem a zbožím**

Vzdělání je vydáváno za lidský kapitál, do kterého musí každý investovat. Ve skutečnosti je to zboží, které se prodává pracovní síle, aby byla prodejnější. Kdo si koupí studium, právem očekává, že je to včetně absolvování. Prodávají se seminární, diplomové, rigorózní i disertační práce i diplomy. Bohatší si kupují již hotové vysokoškoláky i vědce. Chudoba jednotlivců i celých národů je vysvětlována jako důsledek nedostatku investic do vzdělání a neochoty k těmto investicím.

Vzdělání je kapitálem pro kapitalistu, nikoli pro pracovní sílu

Charakteristickým rysem takové společnosti je, že vzdělání a odbornost bývají zaměňovány a ztotožňovány. Jenže vzdělání dává člověku rozhled a osvobozuje jej, úzká odbornost jej svazuje a jeho rozhled omezuje. Pracovní síla se širokým rozhledem a mnoha zájmy je neposlušná, diskutuje, není ochotna hájit omezené zájmy, vyvolává konflikty, a tím je nepotřebná. Užitečnější je kvalifikovaná, tj. specializovaná část populace, která se stahuje do svých soukromých ulit ve snaze prodávat co nejdéle svou pracovní sílu a udržet si ekonomickou existenci.

**Odbornost, to je schopnost člověka slušně pracovat.
Vzdělání je jeho schopnost slušně žít.**

Vzdělání se přestalo podřizovat potřebám člověka a podřizuje se trhu. Vychovává disciplinovaného, flexibilního specialistu s požadovanými znalostmi a vlastnostmi, který je schopen vytvářet zisk, ale nemá dostatek širšího vzdělání, vůle a obrazotvornosti k tomu, aby se dožadoval společenské nápravy. Není schopen intelektuálního odstupu, utápí se v detailech, jeho morálka i odpovědnost, a často i politické postoje se podřizují zájmům organizace, pro níž pracuje.

Průmyslová společnost určovala pracovní pohyby člověka, vzdělanostní i myšlení

Formalismus této společnosti neustále zvyšuje podíl vysokoškoláků, avšak zabíráním stále širší oblasti Gaussovy křivky přirozeného rozložení schopností populace automaticky snižuje úroveň vysokoškolské vzdělání, což vede k polovzdělanosti. Mladí přestávají číst, a jako oběti informační společnosti degenerují u svých elektronických pojítek. To je „vzdělanostní“ společnost.

Hrozím situace, kdy se potkají nečtoucí učitelé s nečtoucími studenty.
Miloslav Ransdorf

Nejsou od sebe odloučeny věci v jednom světě, ani uťaty sekerou.
Anaxagorás

Vztah

Vše se pohybuje, vstupuje do nových vztahů s ostatním. Vše existuje pouze v síti těchto vztahů; svět je jen hmota a její vztahy. I prostor a čas jsou vztahem.

Vztah je pohybem či spojením pohybů

Některé vztahy vnikají náhodně jako podobnost nesouvisejícího, jsou jen zdánlivé. Bez hlubokých znalostí věcí to nerozeznáme. Některé jevy předcházejí jiným jevům a zdají se být jejich příčinou. Jiné probíhají současně, ale jsou spojeny jen zdánlivě, pouze časem. Jeví se jako vztah, ale nemají souvislost. Před tím ještě neznamená proto, současně ale neznamená vždy spolu.

Mnohé vztahy vznikají pouze v myšlení, jako spojení myšlenkových pohybů, poznatků i o fyzicky nesouvisejících věcech a procesech. Abstraktní vztahy pojmů a symbolů nemusejí odrážet reálnou souvislost; jsou ideální, vystihují jen náš pohled na svět, mohou být i strnulé. Konkrétní vztahy jsou hmotným a objektivním pohybem.

Souvislost, to jsou konkrétní vztahy a jejich řetězce

Žádný vztah neexistuje sám o sobě. Vše je současně ve více vztazích, v nichž se pohyby protínají, prolínají, míjejí, spojují, brzdí i zesilují; jedny odcházejí a druhé přicházejí, některé nutně a jiné nahodile. Proto je každý vztah vlastně změnou, pohybem, a tudíž rozporem, nikoli klidem. Jen vztah abstraktních pojmů či veličin se může jevit jako stálý; ten je jen spojením myšlenek o neexistujícím.

Každý vztah je vždy proměnlivý a dočasný

Pouze vztahy abstrahované ze skutečnosti existují v našem vědomí zdánlivě izolovaně od ostatních. Ve skutečnosti vždy s nimi vytvářejí nekonečně složitou a měnící se síť celkové souvislosti. Každý takový vztah je jen myšlením vytržená součást univerzální souvislosti světa, v němž se jednotlivé vztahy vzájemně ovlivňují.

Cokoliv vytrhneme ze souvislostí, je iracionální a nepochopitelné

Nikdy nestačí znát jen fakta. Poznání je pochopením souvislostí, které jsou často skryté. Ve společnosti, v lidských vztazích je to složitější; tam jsou souvislosti nejen skryté, ale hlavně skrývané a vymýšlené. Fakta totiž zpravidla nelze popřít, ale lze je obalit a překroutit vyprávěním. Nejčastější formou lži je vymýšlení souvislostí.

Poznat, znamená pochopit objektivní vztahy, tedy souvislosti

Vztah, to je široký pojem, zahrnující objektivní i zdánlivé souvislosti, pravdivé i falešné odrazy skutečnosti, abstraktní obrazy našeho vědomí, výtvory přírody i rozumu. Tento pojem bývá užíván velmi volně, a nelze jej zaměňovat se souvislostí.

Vztah to je společný pohyb či jeho zdání

Vztah a proces

Na světě existuje pouze hmota a její vzájemná korelace, shoduje se současná přírodní věda. Té korelaci říkáme různě: vztah, souvztažnost, souvislost, závislost, děj či proces, ale v podstatě je to vždy pohyb. Život, práce, gravitace, energie, existence jsou také stavem i procesem současně, stejně jako rozpor, protiklad, vývoj, odraz nebo vědomí. Tyto pojmy odrážejí pouze jednotlivé stránky konkrétního pohybu, jehož jsou odrazem.

Hmota neexistuje jinak než jako vztah, a vztah neexistuje jinak než jako proces

Proces, tj. vztah ve svém skutečném pohybu, zatímco vztah je abstrakcí zastavený proces. Vztah je vždy rozporem a proces je jeho řešením. Pouze abstraktní vztahy, vytvořené lidským myšlením, mohou být bezrozporné a bez pohybu. Proces, tj. pohyb sledovaný člověkem dlouhodobě.

Vše skutečné je vždy stavem i procesem

Práce je vztahem člověka a přírody. Současně je procesem přeměňování této přírody měnícím se potřebám člověka. Vytváří druhou člověkem přeměněnou přírodu, a to tak důkladně, že v té původní už člověk neumí žít. Je procesem i vztahem měnícím nejen přírodu, ale i člověka. A to tak důkladně, že při tom často zapomíná na svůj vztah neodstranitelné závislosti na této přírodě.

Věda je vztahem společenského vědomí a světa; je nejvyšším stupněm jeho poznání. Je vztahem momentálních možností poznávat i potřeb poznání, vytvářených člověkem. Je také procesem, v němž se mění možnosti i potřeby poznání. Je procesem, v němž jsou nemilosrdně odhazovány minulé omyly a nahrazovány novými poznatky i novými omyly.

Dějiny, tj. dlouhý proces vývoje vztahů. Jenže vztahy nezanechávají důkladné stopy. A tak si historici dělají zastávky, aby mohli vůbec něco nalézt. Když to najdou, tak si tu zastávku zpravidla prodlouží, a mnozí v ní uvíznou. Zvláště to platí o dějinách filozofie. Historici zkoumají dějiny především na základě písemných stop. Jenže o skutečných a podstatných vztazích se toho moc nezapisuje, zvláště ne v politice. Společenské vztahy, současné i minulé, to jsou lidskou činností zhmotnělé zájmy. Skutečné zájmy se v politice málokdy přiznávají, spíše se zakrývají něčím vznešenějším, a tak jsou klamáni nejen současníci, ale i pozdější historikové. Dějiny, to je minulá politika, a tak jsou historici často odkázáni spíše na to, co si kdo myslel nebo co kdo předstíral. A při tom jsou tlačeni současnými vládnoucími zájmy, určujícími, co si o tom máme myslet.

Člověk svými smysly poznává většinou stav, tedy momentální fázi procesu. Jen rozum dokáže postihnout všechno jako vztah a proces. To znamená nalézt rozpornost daného pohybu a pochopit jeho příčiny i směr budoucího vývoje.

Největším omylem člověka je nevidět za stavem vztah i proces

Člověk se musel naučit ovládat své pudy, aby se stal člověkem.
Autor

Xenofobie a etnocentrismus

Slovo xenofobie znamená „strach z cizího, neznámého.“ Je to odpor, nedůvěra ke všemu cizímu a strach před ním. Je to přirozený pud každého živočicha, umožňující mu přežití, je to negativní emoce. Člověk není výjimkou, vývojem se však naučil své pudy korigovat, rozpoznávat nebezpečí a užitek nejen smysly a pudem, ale i rozumem. Současně si ale počal vytvářet také iluze, negativní i pozitivní, a potom musel překonávat i je. Jakmile si cokoli osvojil, strach pominul. Podobný vývoj můžeme pozorovat i u dítěte, kde se zhruba ve třech měsících začíná objevovat strach z cizích tváří. Později, častým stykem s větším množstvím lidí a s podporou rodiny, která i s cizími vychází dobře, postupně většinou mizí. Avšak obava z každého, kdo je výrazně cizí a odlišný, zůstává. Je to podporováno i výchovou, která odůvodněně zakazuje dětem stýkat se s cizími, neznámými lidmi.

Strach z cizího a neznámého je přirozenou vlastností člověka

Tím, že si člověk osvojoval přírodu, slábl jeho strach před ní; tak jak začínal obchodovat s cizími, slábl i strach z nich, a byl schopen se s nimi i rozmnožovat. Avšak na druhé straně čím více se člověk rozmnožoval a zaplňoval obyvatelný prostor, tím více se stávali ti cizí ohrožením jeho potřeb a zájmů. Se vznikem otrokářství pak k tomu přibyl i strach ze zotročení. Jak se zostřovaly třídní protiklady, rostl i strach z cizinců.

Xenofobie je produktem přírody i třídních rozporů

S třídními rozpory se zvyšovala úloha náboženství při ovládání společnosti. Boje mezi domácími a cizími počaly probíhat pod praporem náboženství, jehož ideologie počala sjednocovat velké skupiny a stavět je proti jiným v souladu se zájmy vládnoucích tříd. Náboženství počalo vytvářet negativní předsudky vůči cizímu, budilo obavy lidí i tam, kde k nim nebyl důvod, jen aby uhájilo své postavení i zájmy mocných. Xenofobní chování je založeno na rasových, etnických, kulturních a náboženských předsudcích, zakořeněných, ale nespolehlivě zdůvodněných názorech, většinou negativního rázu, která si jedinec osvojuje pod vlivem prostředí či přejímá jako svůj postoj od vnější autority.

Xenofobie je často pěstována jako politický nástroj ovládání lidí

Člověk je od přírody etnocentrický, protože je na společnosti závislý. Svou rodinu, společnost, bohy, způsob života i tradice považuje za ty nejlepší, protože si na ně zvykl, protože mu umožňují žít. Jeho xenofobie vychází i z tohoto etnocentrismu. Xenofobie a etnocentrismus existují v dialektické jednotě. A toho využívá politika. Čím pravicovější, tím více. Každý nacionalismus, šovinismus, rasismus, fašismus i populismus je xenofobní. Marxismus není xenofobní, ale každý marxista se musí neustále xenofobním postojům bránit, chce-li marxistou zůstat.

Xenofobie a etnocentrismus jsou přirozenými pudy člověka.
Pokud jakékoli pudy rozdmychává politika, je to politika zavrženíhodná.

Je to parazitismus a zahnívání kapitalismu, které charakterizují jeho nejvyšší stádium, imperialismus.
V. I. Lenin

Zahnívání kapitalismu

Tuto větu napsal Lenin v r. 1916, aniž tušil, jakých forem a rozsahu tento parazitismus a zahnívání nabudou. Napsal ji v 1. světové válce, která byla produktem tohoto zahnívání, a v níž za zájmy kapitálu bojovalo 60 milionů lidí. Napsal ji ještě před druhou světovou válkou, v níž už bylo 60 milionů mrtvých, a jejíž původce byl stejný. Byl to zahnívající kapitalismus, hledající cestu, jak přežít.

V poválečné konjunktuře kapitalismu se na mrtvé rychle zapomnělo, a Leninovo *„zahnívání“* se stalo terčem posměšků. I komunistická propaganda, zaskočená touto konjunkturou, se tomuto termínu vyhýbala. Kapitalismus však zahnívat nepřestal. Rozvíjí se na dluh, který se postupně stal nesplatitelným. Vyčerpává zdroje, které byly nenahraditelné. Překotný rozvoj produkuje čím dál tím více odpadu a devastuje planetu tak, že se už příroda nedokáže sama obnovovat. Vyvolává to globální oteplování i globální stmívání a ohrožuje biodiverzitu planety. Kapitalismus prohlubuje rozpory uvnitř zemí, kde vládne, i mezi zeměmi které ovládá. Hrozící konflikty odvrací silou, čímž je jenom prohlubuje. Nespokojené vlády uplácí stejně tak jako nespokojené masy obyvatel doma, čímž řešení jenom oddaluje a komplikuje. Ve snaze udržet svou moc i hospodářský rozvoj, které jsou podmínkou existence kapitalismu, vynakládá obrovské prostředky na zbrojení, čímž mu na řešení problémů světa nezbývá.

Tak jak počal kapitalismus globálně ovládat svět, tak jej počal globálně nezvládat

Pojem *„zahnívání kapitalismu“* už se nepoužívá, ale přesto jsou denně noviny plné příznaků i výsledků tohoto procesu. Vyspělé země vymírají v důsledku neschopnosti a neochoty svých obyvatel mít děti, a hlavním tématem jejich politiků jsou práva homosexuálů. Roste počet nezaměstnaných, ale na druhé straně i migrace do vyspělých zemí, která vytváří dlouhodobé problémy v zemích vysílajících i přijímajících. Roste rozsah civilizačních chorob i produkce tyto choroby způsobující. Lékařská péče umožňuje někde přežívání a rozmnožování jedinců geneticky zatížených, zatímco jinde umírají hlady statisíce zdravých dětí.

Kapitalismus vnucuje své pojetí lidských práv rozvojovému světu, avšak ve svých zemích stupňuje špiclování obyvatelstva v rozsahu, jaký nemá v historii obdoby. Jeho pojetí demokracie prosazují ve světě diktátoři, které podle potřeby dosazuje či svrhává, čímž tyto málo vyspělé země rozvrací. Pod heslem svobody bombarduje či hospodářsky vydírá, koho si zamane. Čím více má doma vězňů, tím je kriminalita vyšší. Čím bohatší je země, tím více se tam krade; ne na ulici, ale hlavně v kancelářích a kuloárech počestných institucí. Čím více zbraní se vyrábí, tím méně je svět bezpečný. Čím více mají lidé informací, tím méně jsou schopni je využívat. Čím více se jim lže, tím jsou spokojenější. Čím více mohou volit, tím méně moci mají. Čím lépe člověk žije, tím více škodí přírodě. Čím blahobytnější je společnost, tím více frustrovaných v ní žije. Čím více mají lidé problémů, tím hloupější zábava se jim předkládá. Jako ve starém Římě.

Kapitalismus už nezahnívá – kapitalismus hnije

Největší výrobní silou budoucnosti je volný čas, který člověk využije ke svému všestrannému rozvoji.
Karel Marx

Zájmová činnost

Člověk, který se vyvinul jako univerzální tvor, je postupující dělbou práce částečně deformován. Jeho univerzálnost není využita, naopak je zaměstnáván čím dál tím více jednostranně, ať při duševní či fyzické práci. Úzká specializace člověka omezuje, nerozvíjí všestranně, a tím jej poněkud degeneruje. Člověk se tomu vědomě i podvědomě brání tím, že využívá svůj volný čas a energii k jiným činnostem.

Většina nových činností člověka, počínaje uměním, vznikala jako zájmová

Tyto činnosti nejsou nutné k uhájení existence, jsou projevem přirozené potřeby člověka uplatnit a rozvíjet své schopnosti. Jsou důsledkem volného času, a vedle studia i nejdůležitější formou jeho využití.

Zájmová činnost je komplexem gnoseologických, relaxačních i produkčních funkcí

Specializace a kooperace mají spolu s intenzifikací práce vedle svých pozitivních důsledků i ty negativní. Omezují sociální kontakty člověka na nezbytné minimum a zbavují jej pocitu radosti nad celkovým výsledkem svého úsilí. Člověk konečné výsledky často buď ani nevidí, nebo je jeho podíl na nich tak nepatrný, že se v něm ztrácí, že na něj ani nemůže být hrdý. Jedinec se tak v podstatě ztrácí i ve společnosti.

**Zájmová činnost je jednou z forem seberealizace člověka
v oblastech nevytvářejících základní společenskou strukturu**

Potřeba nových sociálních kontaktů i společenského uznání, potřeba prokázat sobě i jiným své schopnosti, potřeba být užitečný a tvořit jej vede do stále nových a nových oblastí, v nichž nachází svůj prostor.

I prostřednictví individuální zájmové činnosti člověk hledá své místo ve společnosti

Zájmová činnost je procesem uspokojování potřeb a zájmů člověka. Vyrůstá z objektivních podmínek jeho života, a jakkoliv se jeví jako subjektivní a individuální, má objektivní společenský význam. Rozvíjí jedince, což je podmínkou rozvoje celé společnosti.

Bývá společností často podceňována, někdy i zesměšňována. Profesionálové v daném oboru na ni zpravidla hledí s despektem, stejně tak jako nezasvěcení. Při tom zpravidla zapomínají na to, že:

**Na počátku všeho byl samouk, amatér, využívající svůj volný čas.
Teprve potom se tím mohli živit profesionálové,
a úplně nakonec profesoři.**

Zájmovou činností člověk neutralizuje svou profesionální jednostrannost
Autor

Zájmy jsou silnější než láska k otcům.
Niccolo Machiavelli

Zájmy

Život člověka je determinován jeho vztahy k přírodě, z čehož vznikají jeho potřeby, ale také vztahy ke společnosti, v níž tyto potřeby uspokojuje. Tyto vztahy jsou objektivní, nezávislé na tom, zda si je člověk uvědomuje či ne, Vyrůstají z dělby práce, která vytváří složitý systém vzájemné závislosti lidí, mezi něž je práce rozdělena. Jsou projevem reálných vztahů dané společnosti. Člověk je často, zaslepen svými přáními, nechápe, a hájí je, až když jsou ohroženy. Zájmy jsou příčinou toho, že člověk je jako jediný živočich aktivní i bez biologické potřeby.

Zájmy jsou společenskými potřebami jednotlivců i skupin, jsou odrazem jejich vztahů

V prvotní pospolitosti existovaly pouze zájmy jednotlivců a rodu jako celku, celospolečenské. Ty druhé byly silnější, protože zajišťovaly existenci všech. Zájmy jednotlivců se mohly projevovat jen okrajově, a jejich význam rostl až s tvorbou nadproduktu. Po rozdělení společnosti na třídy vyrostly i zájmy třetí, třídní, které se staly určujícími. Zájmem třídy potlačených bylo především přežít, což někdy znamenalo tiše trpět, a jindy vzdorovat. Zájmem třídy utlačovatelů se stalo vyrábět co nejvíce, tedy co nejvíce utlačovat. Dělba práce tak vytvořila rozpor zájmů uvnitř společnosti. Vládnoucí třídy vydávají své zájmy za celospolečenské.

Zájmy vládnoucí třídy se staly hnacím prvkem výroby, zájmy tříd utlačených motorem sociálních změn

Dělba práce vytvořila rozpor mezi zájmy jednotlivců, tříd a celé společnosti. S postupující dělbou práce pak vznikaly i další, zvláštní zájmy, to je zájmy skupinové, vyplývající z diferenciace jednotlivých tříd. Byly to specifické zájmy rodiny uvnitř rodu či rodu uvnitř kmene, později i kmene uvnitř kmenového svazu. Formovaly se zájmy jednotlivých výrobních odvětví, skupin výrobců apod. Mezi oběma hlavními třídami vždy stály zájmy skupin, nepatřících ani do jedné z nich.

Zájmy jsou vztahy utvářející společnost; spojují ji i rozdělují; jsou vztahem člověka ke společenským podmínkám jeho života

Člověk, třídy i skupiny, ať jsou jejich přání jakákoli, jsou vždy konec konců nuceni jednat podle svých zájmů. Ne podle svých přání, která jsou subjektivní.

Zájmy a jejich střety vytvářejí společenskou nutnost

Třídy, které ve společnosti vládnou, mohou prosazovat své zájmy jedině tak, že je vydávají za společné zájmy všech. Své zájmy člověk vždy prosazuje spolu se svými potřebami, vždy s větším či menším ohledem na ně. Život společnosti, to je boj zájmů, v němž prohrává ten, kdo je podceňuje. Ty své, ale i zájmy svých spojenců; tím si občas vytváří nové protivníky. Socialismus neuspokojoval potřeby a zájmy lidí lépe než vyspělý kapitalismus, a to bylo jednou z vážných příčin jeho pádu.

Marxismus hájí zájmy celospolečenské a respektuje zájmy skupinové a individuální

Pouhými ekonomickými strukturami společnost integrovat nelze.
Miloslav Ransdorf

Základna a nadstavba

Idealistické společenské teorie vždy vysvětlovaly společnost, a dosud vysvětlují, z idejí. Chápou ji jako výsledek vůle boží, lidského poznání a vůle, či jakýchsi ideových principů stojících mimo společnost a nad ní. Teprve Karel Marx pochopil, že společnost a její vztahy se formují jako důsledek základní, existenční, tj. hospodářské činnosti lidí. Že si lidé, chtějí-li přežít, mohou svou společnost a její vztahy utvářet jenom tak, aby mohli co nejlépe využít ty výrobní síly, které si předchozím vývojem vytvořili.

Výrobní síly, tj. lidé obdaření svými schopnostmi pracovat a jejich výrobní prostředky, vstupují v cyklicky se opakující výrobě nutně do takových vztahů, které umožňují hospodářskou existenci a rozvoj dané společnosti, jinak společnost degraduje. Tyto vztahy nemohou volit libovolně, jsou určeny dosaženou úrovní výrobních prostředků a musí jim odpovídat. Ony vztahy jsou vztahy výrobními; jejich základem je převládající vlastnický vztah k rozhodujícím výrobním prostředkům.

Výrobní síly a výrobní vztahy tvoří ekonomickou základnu společnosti

Nad touto ekonomickou základnou se pak klene společenské nadstavba, tj. ideje, instituce a vztahy, které nelze utvářet jinak, než aby odpovídaly vztahům výrobním, pomáhaly je udržet a rozvíjet. Úkolem této nadstavby je integrovat společnost se svými výrobními silami a výrobními vztahy. Bez takové jednoty hrozí úpadek výroby a degenerace společnosti.

Ideje, instituce a vztahy jsou nadstavbou odpovídající ekonomické základně

Ani tvorba jednotlivých součástí této nadstavby nemůže být libovolná. Musí být podřízena základním zájmům těch, kdož ovládají ekonomickou základnu; jinak by se daná společnost rozpadla. Nadstavba musí tvořit dialektickou jednotu se svou základnou, což znamená, že ji musí nejen odpovídat, že je tou základnou vyvolávána, ale také to že na ni zpětně působí. Její jednotlivé součásti, tedy ideje, instituce a vztahy pak musí tvořit dialektickou jednotu samy mezi sebou jako části jednoho celku; vzájemně se podmiňují a ovlivňují, jsou současně v jednotě i rozporu. Jedině tak vytváří celek schopný společnost integrovat.

Vládnoucími idejemi musí být ideje vládnoucí třídy, tedy takové, které vyjadřují a obhajují její zájmy, především zájmy ekonomické. Ostatní ideje musí být marginalizovány, aby nepřekážely. Rovněž instituce musí být v rukou vládnoucí třídy, hájit její zájmy, což činí především instituce nejdůležitější - stát. I tyto instituce musí vytvářet jednotu, tzn. že musí být jednotné ve všem podstatném a své rozpory řešit v souladu s vládnoucími zájmy. Všechny důležité společenské vztahy, především politické a právní jsou pak určovány a regulovány vládnoucími idejemi a institucemi. Vše, co vládnoucím vztahům odporuje, je marginalizováno nebo zcela potlačeno.

Dialektickou jednotu základny a nadstavby Marx nevymyslel, jen ji ve společnosti objevil

Zaklínadlo je silnější než pokulhávající rozum.
Autor

Zaklínadla

Klín je nejstarším nástrojem, který si člověk vyrobil. Používal jej k sekání, bodání i řezání, k úpravě ulovených zvířat nebo k oddělení masa od kůže. Byl nástrojem i zbraní. Z něho se vyvinuly např. sekera a nůž, schopné rozdělit to, co člověk potřeboval. Později se stal i prvním jednoduchým strojem, když si člověk povšiml jeho schopnosti vyvinout na bočních stěnách větší sílu, než byla vynaložena na straně tupé. To bylo základem pro výrobu hřebíku, vrutu, šroubu a mnoha dalších zařízení, schopných upevňovat a spojovat to, co člověk vyráběl.

Daleko později člověk vytvářel i ideje, a ty také bylo třeba upevnit ve vědomí ostatních lidí. Vymyslel a vrazil mezi lidi zaklínadlo, které mělo stejně jako klín schopnost působit silněji než síla vynaložená, které, stejně jako to uměl klín s věcmi, dokázalo lidi rozdělovat i spojovat.

Zaklínadlo je slovo nebo spojení slov, nad jejichž obsahem se nepřemýšlí, protože mu některá autorita dala vyšší sílu, než by měla myšlenka

Zaklínadla se mezi lidmi rozšířila spolu s náboženstvím a jeho nejrůznějšími odštěpky, jako je čarodějnictví, magie a mnoho jiných praktik, sloužících k ovládání lidí. Stačí pár slov, někdy dokonce jenom jedno, a je vše vyřešeno či vyjasněno. Ačkoli nemají reálný obsah, pro praktickou potřebu postačují.

Nejrozšířenějším zaklínadlem je bůh

Proti všem pověrám počala vystupovat rodící se věda, avšak neubránila ani sama sebe. I do ní pronikaly pověry všude tam, kde bylo cosi nevysvětlitelného, nedokazatelného a praxí nepostižitelného. A tak si věda vytvářela abstraktní konstrukce, spekulace často sice užitečné, někdy později vyvrácené či potvrzené, ale mnohé přetrvávající. Např. biologie má svou evoluční teorii, astronomie velký třesk či rudý posuv světla, teoretická fyzika svou relativitu, pomocí kterých vysvětluje dosud nevysvětlené.

Věda neužívá pojem zaklínadlo, má svá paradigmata

Nejučenlivějším žákem ve vytváření zaklínadel je však politika. Neustále plodí nová, aktualizuje jejich obsah a šíří je všemi dostupnými prostředky. Z původně racionálního principu se stává bezobsažná, vše vysvětlující a vše zdůvodňující fráze, kterou lze ospravedlnit cokoli: svoboda, národ, demokracie, lidská práva, boj proti terorismu, integrace a mnoho dalších pojmů se stalo zaklínadlem. Politici, novináři i velká část společenskovědní inteligence si málokdy dovolí proti tomu protestovat.

U politických zaklínadel je onou posvěcující autoritou nedefinovatelný vyšší zájem

I marxismus měl svá zaklínadla. Ne proto, že je vytvořili jeho zakladatelé, ale protože je do něj vsouvala praktická politika, s teorií se příliš nezatěžující. Jde o to zbavit se těchto zaklínadel a nahradit iluze Marxovou racionalitou a humanismem.

Zákony jsou nutné vztahy, které vyplývají z povahy věcí.
Charles Louis Montesquieu

Zákon a zákonitost

Zákony dialektiky jsou vlastně nejobecnější zákony vývoje přírody, společnosti a myšlení, jimž podléhá vývoj všeho existujícího. Říká se jim vývojové či dialektické zákony. Ten první, zákon rozporu, nebo také zákon jednoty a boje protikladů, odhaluje příčiny vývoje a nachází je právě v rozpornosti světa. Druhý, zákon vztahu kvantity a kvality, nebo také zákon přechodu kvantitativních změn ve změny kvalitativní skokem, hledá způsob vývoje a nachází jej v jednotě kvantitativních a kvalitativních změn. Tím třetím je zákon negace-negace, který hledá převládající způsob vývoje a nachází jej v rozrůzňování světa. To jsou univerzální zákony.

Zákony jsou obecné, podstatné, nutné, relativně stálé a opakující se vztahy

Každé prostředí má své vlastní zákony, které zkoumá příslušná věda. Nelze je vymyslet, jsou objektivní, působí nezávisle na lidském vědomí bez ohledu na to, zda je člověk zná či uznává. Nelze je vytvořit, vznikají samy současně s prostředím, v němž působí; nestojí nad ním, jsou jeho součástí. Člověk je nemůže měnit jinak než změnou prostředí, v němž tyto zákony platí. Dialektické zákony jsou těmi nejobecnějšími, působícími v celém světě, tj. v přírodě, společnosti i myšlení.

Avšak v každé prostředí má své zvláštnosti a působí v něm i jiné, zvláštní zákony. Např. na nebeských tělesech působí gravitační zákony, v tekutinách, plynech, vodičích elektřiny jsou zákony další, každá forma hmoty i pohybu má své vlastní zákony. Všechny tyto zákony mají různé stupně obecnosti a žádný z nich nepůsobí samostatně, izolovaně, nýbrž vždy jen společně se všemi ostatními. Vzájemně se nepopírají, ale vždy se ovlivňují, své působení ve svých vztazích modifikují, tak jako zákony aerodynamiky neruší zákony gravitace, jen jejich výslednice jsou jiné.

Věda abstrahuje zákony z nahodilostí jako nutnost, praxe jejich využíváním

Zákony v důsledku svého spolupůsobení s ostatními nepůsobí přímo, mechanicky či automaticky, jeden je zprostředkováván druhým, a výsledek jejich společného působení je proto vždy složitější než zákon sám, projevuje se jako nutná tendence. Čím složitější prostředí je, tím více zákonů v něm existuje, a tím komplikovanější je výsledek jejich působení, jako např. v meteorologii, která proto nemůže být exaktní vědou.

Zákonitost, to je nutná tendence, projevující se jako výsledek společného působení více zákonů různého stupně obecnosti

Nejsložitějším prostředím je lidská společnost, skládající se z ohromného množství jedinců a jejich skupin, spojených nekonečným množství vzájemných vztahů, zájmů, emocí a rozdělených rozdílným stupněm materiálních podmínek i poznání.

Zákony společenského vývoje se proto vždy projevují pouze jako zákonitosti

Protikladné se shoduje – z neshodných věcí je nejkrásnější harmonie, a všechno vzniká sporem.
Hérakleitos z Efesu

Zákon jednoty a boje protikladů

Když německý idealistický filozof Hegel formuloval své zákony dialektiky, vycházel z myšlenek daleko starších autorů. Svůj zákon rozporu, obsahem shodný s Herakleitovým poznatkem, označil jako druhý v pořadí. Dnes jej chápeme jako zákon první, protože hledá příčiny vývoje, zatímco ten druhý hledá způsob a třetí převládající směr vývoje.

Tak jako ostatní dva zákony dialektiky je určitým zjednodušením, umožňujícím pochopit podstatu složitých jevů. Odhlíží od celkové souvislosti rozporných vztahů a abstrahuje vztah jediný, který se v daných souvislostech projevuje jako podstatný. Mohlo by se zdát, že taková abstrakce postrádá smysl, avšak v procesu poznání je to nutné. I násobilka odhlíží od kvantitativní mnohostrannosti věcí a počítá pouze s dvěma veličinami; přesto je užitečná. Jen je při každé abstrakci třeba vědět, že konkrétní jevy jsou daleko složitější než jakákoli abstrakce.

Zákon jednoty a boje protikladů hledá ve zdánlivém klidu či v relativní jednotě rozpor, který tento klid či jednotu vytváří. A nachází jej v přírodě, společnosti i v našich myšlenkách:

Každá jednota je tvořena bojem vnitřních protikladů

Ve všem existujícím jsou rozpory, někdy viditelné, ale většinou ukryté. Jejich jednota vytváří klid, který je pouze zdánlivý a dočasný. Obsahuje vnitřní pohyb a změnu, protiklady, které se vzájemně přitahují či odpuzují, popírají či vylučují. Se zánikem tohoto rozporu jednota mizí a věc se mění. Rozpor tvoří podstatu všeho, neboť vše existující je střetem pohybů, bojem protikladů.

Všechny jevy, věci, kvality, celky i jejich části, obsah a forma jsou jen dočasné. Rozpor je střetem pohybů, a ty jsou nezničitelné a nestvořitelné, jen nekonečně proměnlivé. Stejně tak rozpory, které se neustále proměňují, a jakmile zanikají, vznikají místo nich nové. Rozpor je nezničitelný, stejně tak jako pohyb. Avšak lze jej uvádět do relativního klidu, jinými pohyby zesilovat či zeslabovat; lze je využívat, stejně jako pohyb.

Rozpory zdánlivě nedůležité, vedlejší, mohou své působení spojovat, jejich intenzita se nejen sčítá, ale může docházet i k synergickému efektu s dalšími, což může přerůst hlavní rozpor a samo se stát hlavním. Rozpor bývá považován za cosi neužitečného či škodlivého, zbytečného a překážejícího. Avšak rozpor je všudypřítomnou součástí našeho světa. Při každé práci, při každém poznání i při každém rozhovoru vstupujeme do rozporů. Jde jen o to, abychom se v nich orientovali, využívali jejich pozitivní stránku. Vyhýbá se jim lenoch, nevidí je hlupák, zbytečné rozpory vyvolává voluntarista.

Rozum je poznávání a využívání rozporů,
práce je záměrné vytváření vnitřně rozporné jednoty odpovídající našim cílům

Výběr příkladů potvrzujících správnost triády není nic jiného než pozůstatek hegelovství,
ze kterého vědecký socialismus vzešel.
V. I. Lenin

Zákon negace-negace

Tento vývojový zákon formulovaný na idealistickém základě německým filozofem Hegelem bývá nazýván třetím v pořadí, a hledá převládající směr vývoje jako celku. Je nejhůře chápaným a nejvíce překrucovaným dialektickým zákonem i proto, že jej klasikové marxismu nikdy jednoznačně nedefinovali. A tak byl jeho výklad po léta poznamenán Hegelovým schematickým, výkladem jakýchsi „triád“ ve smyslu vývoje ve třech stupních: *teze – antiteze -- syntéze*, ale i jeho volným používáním klasiky ve smyslu přirovnání, které se později nesprávně vykládalo jako obsah tohoto zákona ve smyslu jakési spirocykličnosti.

Už sám Hegelův název „negace-negace“ je od počátku chybný. Negace existujícího je nutností, je obecným a opakujícím se vztahem, tedy je zákonem. Avšak popření první negace negací druhou zákonitostí není. To nastává jen zřídka, nahodile, a vždy jen částečně. Vše nové je minulému jen podobné; jen zdánlivě se opakují některé stránky vývoje; jen ty, které jsou v nových podmínkách životaschopné. Avšak vždy jsou to podmínky zcela jiné, nové, a nikdy ne stejné. Žádný návrat není možný přesně do výchozího stavu. Přes všechny cykly, viditelné v přírodě, jde vždy o jevy odlišné, změněné. Avšak svádějí člověka k mylným představám o vývoji v kruhu či ode zdi ke zdi, nahoru a dolů, o vývoji nikam nesměřujícím, jen se opakujícím. Právě tyto iluze chtěl svým zákonem, vysvětlujícím vývoj myšlení jako spirálu, odstranit Hegel, avšak svým idealistickým schematismem vytvořil iluze nové.

Opakovat se může podstata nikoli jev, část ale ne celek,
forma s jiným obsahem či obsah s jinou formou, některé vztahy, ale ne všechny

Zakladatelé marxismu převzali Hegelovu dialektickou ideu vývoje i sporný název zákona, odmítli jeho idealismus, avšak zákon sám materialisticky nepřeformulovali, takže byl později v učebnicích vykládán všelijak, často deformovaně tím, že jejich příklady i přirovnání byly povyšovány na definice či zákon sám, a jeho dialektický obsah byl nahrazován formálním zjednodušováním.

Věky přetrvávající podstatou odkazu Hegela, Marxe i Engelse je fakt, že svět, v němž žijeme, je světem vznikání a zanikání. Je čím dál tím složitější, rozrůzňuje se na jedné straně a sjednocuje se na straně druhé, přičemž obojí se nám podle našich zájmů může líbit či nelíbit. Jisté je jen to, že se nakonec v té změti živelných nahodilostí jako nutnost prosadí to, co je skutečným obsahem nešťastně pojmenovaného, špatně vysvětlovaného, a tudíž nesprávně chápaného Hegelova třetího zákona dialektiky:

Vývoj přírody, společnosti i myšlení,
tím že neguje vše neschopné existence, ale zachovává jeho rozvoje schopné stránky,
směřuje dlouhodobě přes mnohé okliky, stagnace i zvraty
od jednoduššího k složitějšímu, od jednotného k rozmanitějšímu,
od méně organizovaného k organizovanému

Bez přidání, resp. ubrání hmoty nebo pohybu, tj. bez kvantitativní změny určitého tělesa, nelze měnit jeho kvalitu.
J. W. F. Hegel

Zákon vztahu kvantity a kvality

Německý filozof Hegel, který tento zákon poprvé formuloval, jej považoval za první zákon dialektiky. Dnes je označován jako druhý, protože zkoumá způsob vývoje, zatímco ten první zkoumá jeho příčiny. Je zákonem vztahu kvantity a kvality v procesu jejich změny, nezkoumá však komplexně obě kategorie. Nepostihuje např. skutečnost, že tatáž věc v nových vztazích nabývá nových kvalit, že totéž, co je v jednom vztahu kvantitou, může být v jiném vztahu kvalitou, a naopak atd. Abstrahuje z celkových souvislostí jedinou kvalitu věci a zabývá se vztahem s tou kvantitou, která vytváří její podstatu. Odhlíží od toho, že vše existující má kvantitativních stránek více a vzájemně se ovlivňují, že jednotlivé kvality mohou být na sobě závislé a jejich vztahy jsou propleteny. Je pouze zákonem přechodu kvantitativních změn ve změny kvalitativní skokem. Tento skok je závislý na podmínkách, v nichž probíhá, a sám je vždy také různě dlouhým procesem.

Postupné kvantitativní změny mají svou hranici, za níž se vývoj zrychluje; dochází k vývojovému skoku, v němž dosavadní kvalita zaniká a vzniká nová.

Čím složitější je zkoumaná skutečnost, tím více kvantitativních stránek mívá, a ne všechny se mění stejně. Jsou provázány mezi sebou a jejich změny tak brzdí či zrychlují působení oněch podstatných kvantitativních změn, vedoucích ke změně kvality. V každém konkrétním případě to bývá složitější i o to, že vše má více kvalit, a mnohé z nich na sobě mohou být závislé. To vše dohromady pak může zkracovat nebo prodlužovat délku vývojového skoku. Tento abstraktní zákon vždy působí v konkrétním podmínkách, které jeho průběh i výsledek modifikují. Vždy však dochází k tomu, že změny obsahu si vynucují změny formy, mění se podstata i jev. Změny struktury vedou ke změně funkce, vnitřní vztahy mění vztahy vnější, spojují se procesy synergie a emergence. Při tom všem zaniká staré a rodí se nové; vzniká nová kvalita.

Vývoj je tak jednotou plynulosti a skoku, přetržitosti a nepřetržitosti

Tento vývojový zákon je univerzální; platí v přírodě, ve společnosti i v myšlení. Nikdy nepůsobí sám o sobě, vždy jen společně s ostatními dialektickými zákony, ale také současně se zákony onoho prostředí, v němž probíhá. Má nejrůznější podoby i pojmenování, ale jeho podstata je stejná, ať se jedná o vznik nové hvězdy či celé galaxie, o revoluci sociální či vědeckou, o porod či pubertu. Neprobíhá jen směrem vzhůru, při vývoji ke složitějšímu či vyššímu. I obrácený vývoj probíhá podle tohoto zákona; i smrt člověka je způsobena kvantitativními změnami vedoucími ke změně kvality.

Tento zákon bývá opovržlivě odmítán evolucionisty přeceňujícími plynulost změn i katastrofisty, absolutizujícími rychlé radikální změny. Bývá špatně chápán i těmi, kteří se k dialektice hlásí; často je absolutizován a zjednodušován, což dialektika nepřipouští. Avšak objektivně platí, i když jeho působení neumíme či nechceme najít.

V přírodě bývá podnět náhodou, mezi lidmi i záměrnou provokací.
Autor

Záminka a podnět

Při hledání příčin bývá člověk často sveden na vedlejší stopu. Snadněji, než příčinu, totiž nachází podnět, který také účinku předchází, jeho vzniku se účastní, na rozdíl od příčin je viditelnější, ale účinek sám o sobě není schopen vyvolat.

Podnět je součástí podmínek, ale není příčinou

Podnět je nahodilou okolností, která s příčinami souvisí jen okrajově, není jejich součástí, pouze uvolňuje jejich spuštění, je jazýčkem na vahách míry nutných změn, přičemž tím jazýčkem může být cokoliv jiného. Často je pouhým katalyzátorem, do děje sice vstupujícím, ale vycházejícím z něj beze změny. Příčinou laviny není náhlý závan větru, výstřel, přeběhnutí zvěře či neodpovědný lyžař; lavina by spadla i bez toho, jen o chvíli později. Policie nepotrestá stopaře, který zastavil auto, do něhož poté narazí jiné; příčinou havárie bylo totiž okolnostmi nevynucené a nebezpečné náhlé zastavení na straně prvního řidiče a zpravidla nedodržení bezpečné vzdálenosti na straně druhého.

Zaměňování podnětu a příčiny vede k iluzím

V sociálních vztazích, ve společenském vývoji bývá často podnět vydáván za příčinu záměrně, aby se zakryly skutečné příčiny událostí. Sedm výstřelů v Sarajevu nemohlo být příčinou I. světové války, byla to náhoda, která umožnila zdůvodnit otevřený konflikt, skrytě připravovaný už dávno před tím a vyvolaný velmocenskými hmotnými zájmy. Vznik světové války předpověděl Engels desítky let předem na základě pochopení těchto zájmů. Ale podobně to probíhá i v konfliktech malých skupin či manželských vztazích.

Ve společenských vztazích bývá podnět zaměňován s příčinou záměrně

Je běžné, že takovýto podnět bývá lidmi připravován již předem s cílem spustit střet. Fingované přepadení vysílače v Gliwici mělo zdůvodnit zahájení II. světové války a bylo stejným podvodem jako vlastnictví zbraní hromadného ničení Irákem, podpora terorismu Libyí, tzv. porušování lidských práv nebo kacířství kdekoli jinde.

Záminka je předem připravený či vymyšlený podnět, vydávaný za příčinu. Záminka je podvodem.

Lidé a jimi vytvářené instituce mají zájem vypadat lépe než ve skutečnosti, bránit před kritikou přátel i nepřátel, někdy potřebují vytvořit si lepší obraz i sami pro sebe, pro uklidnění svého svědomí, pro úctu svých potomků, a tak vymýšlejí záminky nejen k rozpoutání válek, ke zcizení majetku, vykořisťování druhých, opuštění partnera, nesplnění slibu či zradě. A tyto záminky zdokonalují, všemi prostředky šíří, až jim někdy i sami uvěří.

Svět idejí je plný záminek, vytvářejících iluze, krásnější a ušlechtilejší než skutečné příčiny

Lidé potřebují a vždy potřebovali jeden druhého.
Karel Marx, Bedřich Engels

Závislost a nezávislost

Lidé se rodí závislí na své společnosti a setrvávají v tomto stavu po celý život. Závislost na druhých je formuje jako lidi; mimo tento vztah žít neumějí, protože k tomu nejsou vybaveni. Svou závislost na přírodě zprostředkovávají pomocí závislosti na společnosti. Formy této závislosti se mění spolu s člověkem.

Závislost je přirozeným vztahem člověka

Tento vztah má svou materiální podstatu: člověk neumí svou výměnu látkovou uskutečňovat jinak než společně s ostatními. Základem tohoto procesu je materiální výroba, to je obstarávání společné životních potřeb.

Hmotná závislost je podstatou, závislost na lidech je jevem

V tomto procesu si člověk vytvořil vědomí, jehož podstatou je abstraktní oddělení se od ostatních, uvědomění si své existence jako zdánlivě samostatné, individuální. Jak se formy závislosti mění, stávají se složitějšími a zprostředkovávají jedna druhou, uvědomování si své existence i závislosti se od sebe vzdaluje, odděluje. Roste relativní samostatnost jedince, ale také abstraktní iluze o ní.

Závislost je realita vytvořená přírodou, nezávislost je iluze vytvořená vědomím

S postupujícím evolučním vývojem člověk mění své formy závislosti na přírodě. Jakkoli se zbavuje své závislosti na přírodních podmínkách, roste vždy jeho závislost na svých vlastních produktech. Ty si však obstarává pouze prostřednictvím společnosti; je jich čím dál tím více a získává je stále složitějším způsobem.

Evolučním vývojem klesá závislost člověka na přírodě a roste závislost na společnosti

Společnost člověka „osvobozuje“ od přírody, ale na druhé straně jej stále více omezuje. Tyto tlaky jsou organizační a morální, s nástupem civilizace i třídní, politické a právní. Zpočátku to bylo jen omezování hmotné, avšak postupně stále více přibývá tlaků duchovních; formálních i neformálních, otevřených i skrytých. Společnost formuje nejen chování, ale i myšlení jedince, a jejich závislost je stejně jako v přírodě oboustranná. Závislost je jednou z forem univerzální souvislosti světa.

Člověk od nepaměti touží po nezávislosti a bojuje o ni. Zbaví-li se jedné závislosti, většinou získává novou. Popíraje jednu závislost, upadá do jiné. Toužíc po nezávislosti dovede jen měnit formy své závislosti. Odstraňuje závislost otevřenou a nahrazuje ji závislostí skrytou. Mění svůj život i své iluze. Absolutní nezávislost neexistuje. Bez touhy po ní by ale člověk nebyl člověkem.

Nezávislost je idea jednotlivců i skupin žijících v závislosti. Je-li absolutizována, vede k izolaci; je-li odmítána, vede k porobě. Je to dialektický odraz rozporu bytí a vědomí.

Zisk je výsledek vykořisťování námezdní práce.
Karel Marx

Zisk

Zisk je ekonomickou kategorií zbožní výroby, kterou nelze zaměňovat se vším, co člověk získá. Takové pojetí neumožňuje pochopit jeho podstatu. A tím znemožňuje pochopení společenského systému, v němž je zisk smyslem a cílem výroby, základem všech společenských vztahů, faktorem urychlujícím i brzdícím rozvoj. Zisk není ani souhrnem kladných a záporných čísel, tak jak jej chápe účetnictví. Takové pojetí, v praxi sice důležité, neodhaluje jeho podstatu, ale chápe jej pouze jako měřitelnou veličinu, samočinně vznikající přebytkem výnosů nad náklady, která je výsledkem úspěšného podnikání. Zisk je společenský vztah.

Zisk je přeměněná část nadhodnoty vytvořené společenskou nadprací, které se při rozdělování zmocňuje soukromý vlastník

Zisk je plodem té části lidské práce ve zbožně peněžních vztazích, která není zaplacena. Bez ní není v kapitalismu možné žádné podnikání či účetnictví. Zisk je účelem podnikání. Nemůže vzniknout jinak, než z nezaplacené práce; nevytvoří jej nic jiného, než vykořisťovaná pracovní síla. A teprve když takto vznikne, může nastat ekonomická hra čísel, jev, v němž se zisk jeví jako výsledek práce vlastníka či ekonoma, jako výtěžek peněžních operací, které jej nikdy nevytvářejí, jen rozdělují.

Zisk jednoho je ztrátou druhých

V rozvinuté společnosti jedinec sám nic nevyrobí, to může jen v širokých společenských vztazích. Výsledek, vytvořený nadprodukt je vždy kolektivním výtvorem, na němž se podílí přímo či zprostředkovaně, současně či postupně celá společnost. Přeměna tohoto společensky vytvořeného nadproduktu v nadhodnotu a poté v zisk, je však v rukou jednotlivců, ovládajících ekonomické proces.

Zisk je privatizovaná nadhodnota

Na podstatě zisku nic nemění to, zda jej vlastník použije ke své spotřebě, či zda jej akumuluje do výrobních prostředků či užije k nákupu pracovní síly, vytvářející další zisk. Zisk je hnacím motorem kapitalistické společnosti, v níž je rozhodující jen jeho výše. Na jedné straně vede k nesmírně rychlému rozvoji výrobních prostředků, na druhé straně k obrovskému mrhání zdroji. Není důležitá užitná hodnota produkce, jen její ziskovost. Není podstatná cesta vedoucí k zisku, jen dosažený výsledek. Nejsou určující druhotné následky pro společnost, ale zisk sám. A tak se zisku dosahuje běžně podvodem, krádeží, daňovými úniky, válkou a čímkoli jiným, co umožňuje zmocnit se zdrojů, odbytišť nebo již vytvářené či budoucí nadhodnoty a přeměnit ji v zisk.

Nepochopení podstaty zisku je nepochopením společnosti, v níž žijeme

Komunismus neusiluje o společnost nevyrábějící nadprodukt, ale o společnost, v níž nebudou socializovány náklady a privatizována nadhodnota.

Zkušenost na rozdíl od vědění ví, ale neví proč. … Mnohoučenost rozumu nenaučí.
Aristoteles

Zkušenosti a znalosti

Člověk svým učením získává znalosti, svou praxí zkušenosti, dovednosti a návyky, bez nichž by nemohl žít. To vše vytváří způsobilost člověka k životu. V pracovních vztazích to vše tvoří kvalifikaci, tedy způsobilost k práci.

Znalosti jsou informace získané učením. Učení není procesem sestavování slovníku v našem vědomí, postupné řazení informací podle libovolného klíče nebo bez něj. Jsou to poznatky ukládané do paměti v logicky spojených celcích, v nichž jedna informace rozvíjí druhou, a v nichž pak ztráta jedné informace může být zpětně vyvolána, protože byla organicky spojena s informacemi ostatními. Tím se naše paměť liší od paměti strojů. My zapomínáme, stroje ztracené informace neobnovují.

Znalosti jsou souhrnem účelně spjatých a využitelných informací

Studium, to je právě proces onoho účelného spojování poznatků, který však nemůže probíhat jinak než se současným rozvíjením paměti. Povrchní kritiky školního biflování jsou stejně hloupé jako podceňování soustavného čtení a komunikace.

Nerozvinutá paměť, slovní zásoba a schopnost vyjadřovat se limitují naše znalosti více než geneticky získané předpoklady

Ne všechny informace jsou využitelné. Denně jsme zaplavováni spoustou zbytečností, které jen naše znalosti zatlačují do pozadí. Reklama a bulvár na tom pracují ve dne i v noci. A abychom je nezapomněli, opakují je neustále.

Ne všechny užitečné informace, tedy znalosti, jsou využívány, a pak je zapomínáme. To je způsob přežití našeho vědomí, bez toho by bylo zahlceno. Jen idiot si pamatuje všechno, co se kdy naučil, aniž by to někdy potřeboval.

Nepoužívané znalosti mají stejnou váhu jako ty, které nemáme

Svou praktickou činností získáváme také poznatky. Spojujeme-li je s předchozími znalostmi, stávají se jejich součástí. Nespojujeme-li je, protože to neumíme, nebo protože předchozí znalosti nemáme, získáváme jen zkušenost. Ta je povrchnější než znalost, ale je stálejší, protože je spojena s emocemi, s pocitem úspěchu či neúspěchu i s okolnostmi a lidmi, za nichž a s nimiž vznikala.

Zkušenost je syntéza poznatků praxe a prožitků, při nich vznikajících, a proto je z člověka na člověka nepřenositelné jinak než sdílením v kooperaci

Znalosti a zkušenosti spolku tvoří soulad i rozpor. Jedno opravuje, rozvíjí či potlačuje to druhé. Posiluje víru v pravdivost poznatků, nebo vyvolává pochybnosti.

Znalosti bez zkušeností jsou stejně zbytečné jako zkušenosti bez znalostí
Pochopením zkušenosti vzniká znalost, nepochopením pověra

Neexistuje opravdový umělec, který by nebyl člověkem své doby.
Julio González

Zobrazení a výraz v umění

Každý artefakt, tedy výtvor umění zhmotnělý či živý, je jednotou mnoha stránek, jimiž jeho tvůrce odráží předmětnou skutečnost. Ona skutečnost je sama mnohostranná; tvoří ji úzký fakt, který je uměním zobrazován či popisován, široké souvislosti dané dobou, v níž tento fakt existuje, ale její součástí je i umělec sám.

Umění je jednotou skutečnosti i svého tvůrce

Neexistuje umění, které by bylo bezpředmětné, nezabývající se ničím, neodrážející nic. Ať je realitě sebevíce vzdáleno, vždy na ni reaguje; stejně tak jako sebeabstraktnější věda musí mít oporu v realitě, jinak je pouhým bezobsažným blábolem. Vyjadřuje však tuto realitu neobvyklými formami, čím vytváří úplně nový pohled na svět.

Umění je jednotou obsahu a formy, zobrazení i výrazu

Obsahem uměleckého síla je sdělení skutečnosti a vztahu umělce k ní. Odrážení skutečnosti je objektivní stránkou každého umění, byť je tato skutečnost jakkoli přetvořena, zjednodušena či záměrně zkreslena. Tvoří onu stránku umění, která je nazývána zobrazením. Jeho druhou, subjektivní stránku tvoří vztah tvůrce ke skutečnosti, který je uměleckým výtvorem sdělován, a tvoří výraz.

Umění je jednotou objektivního a subjektivního, zobrazení a výrazu, a má smysl pouze tehdy, sděluje-li obojí svému vnímateli

Aby sdělení bylo srozumitelné, používá umění nadsázku, zdůrazňuje některé stránky skutečnosti či vztahu tvůrce k ní, avšak nesmí je absolutizovat. Čím podstatnější rysy skutečnosti tvůrce zdůrazňuje v zobrazení či výrazu, tím je umění pravdivější. Zdůrazňuje-li však rysy nepodstatné, vedlejší, stává se jeho výtvor nepravdivým. Nesděluje, ale klame.

Umění musí sdělovat, třeba vytvářením iluzí, ale nesmí klamat

Tvůrce, který nic nesděluje, není umělcem, stejně tak jako ten, který sděluje to, co už všichni vědí. Podstatou umění je přinášet nové úhly pohledu na skutečnost, nikoli tuto skutečnost zcela opomíjet. Umění ani práce nejsou samoúčelné.

Tvůrce odrážející pouze své postoje ke skutečností je jen exhibicionistou

Umělcem není ten, do tvoří sám pro sebe, ale ten, kdo tvoří pro společnost. Tím jí slouží. Třeba tak, že je k ní kritičtější než politika či žurnalistika. Ale stejně tak jako ony slouží, a stejně tak jako ony nesmí posluhovat. Jeho zobrazení i výraz musí být krásné, aby to bylo uměním. Jedno nesmí potlačovat, ale umocňovat to druhé. Je to obtížné, a proto je skutečných umělců málo.

Umění se nestává nadčasovým tím, že skrývá dobu, v níž vzniklo, ale tím že ji přibližuje i generacím příštím

Zprostředkování je univerzální vztah v přírodě, společnosti i myšlení. I láska prochází žaludkem.
Autor

Zprostředkování

Vše, co se při běžném pozorování jeví jako přímý důsledek něčeho předcházejícího, považujeme za bezprostřední. Ve skutečnosti je však všechno daleko složitější; je vždy zprostředkováno něčím jiným. Mezi dvěma ději, prostory či časovými úseky neexistují ostré hranice a přímá návaznost, vždy je mezi nimi jiný prostor, proces či časový úsek, který je zprostředkovává. Stejně tomu je ale mezi procesem zprostředkovávaným i zprostředkujícím, a tak bychom mohli postupovat dále, hlouběji až do nekonečna. To by nás však odvádělo od podstaty věci a zavádělo do neuvěřitelných podrobností, a ve své podstatě úplně jinam. Hmota, čas i prostor jsou nekonečně dělitelné. A zprostředkování mezi jejich částmi vytváří univerzální souvislost světa.

Zprostředkování vytváří složité kauzální řetězce probíhající za sebou i vedle sebe.
Vše je zprostředkováno a současně zprostředkující.

Běžné, prvotní poznání, vedoucí k vytváření názorů plných iluzí, se zpravidla zprostředkujícími činiteli nezabývá. Pro základní pochopení podstaty jevu většinou postačí zabývat se zprostředkováním prvním. Avšak věda postupující řetězcem zprostředkování stále hlouběji, nevystačí s jedinou vědeckou disciplínou.

Pochopit souvislost znamená pochopit, čím a jak je zprostředkována, tj. změněna

Příčina nepůsobí nikdy účinek přímo, nýbrž zprostředkovaně, prostřednictvím něčeho jiného, stejně tak jako nutnost je zprostředkována nahodilostí. Vše bezprostřední je jevem, jehož podstatou je zprostředkování. Bezprostřední je forma, zprostředkování je jejím obsahem. Zprostředkování je nutností, a jeho způsob nahodilostí. Obecné je zprostředkováno zvláštním, jedinečné jednotlivým.

Člověk zprostředkovává své vztahy s přírodou svou prací, tu zprostředkovává svými pracovními prostředky, ale vždy současně i vztahy s jinými lidmi, a ty jsou zpravidla zprostředkovány věcmi i řečí. Vše, co se jeví jako vztah člověka k věci, vždy zprostředkovává jeho vztah s lidmi. Společenská věda nemůže zkoumat věci, to dělají jiné vědy. Věda o společnosti za věcmi vždy hledá vztah mezi lidmi; věci jsou důležitým, ale jen zprostředkujícím svědectvím o člověku, jsou odrazem jeho společenských vztahů.

Příroda zprostředkovává své vztahy jen materiálně,
ale člověk současně s tím také svým vědomím a emocemi

Vědomí zprostředkovává téměř všechny naše vztahy k přírodě i společnosti, protože jen zcela nepatrnou část těchto vztahů zprostředkovávají instinkty. Při tom samo vědomí je složitým řetězcem zprostředkování počínajícím počitkem, který je však sám článkem složitých procesů.

Zprostředkované i zprostředkující na sebe vždy působí obousměrně,
jedno mění druhé a vždy spolu existují v dialektické jednotě

Hegel pojímá sebevytváření člověka jako proces zpředmětňování a odpředmětňování…
Karel Marx

Zpředmětnění a odpředmětnění

Činnost či jednání člověka je procesem, v němž člověk z přírody či společnosti vyjímá svým vědomím existující předměty a vztahy, v procesu abstrakce je přetváří, svou fantazií je spojuje s jinými předměty a vztahy, jejichž obraz je uložen v jeho paměti. Potom je svou vůlí do přírody či společnosti opět vrací.

Zpředmětnění a odpředmětnění jsou vztahem subjektu a objektu

Zpředmětnění je proces přeměny znalostí, schopností, tvůrčích sil a fyziologické energie v energii kinetickou, která mění, zlidšťuje svět. Nedochází k němu jen při fyzické práci, tj. hmotném působení na přírodu, ale i při práci duševní, přetvářející společnost.

Zpředmětnění je vědomým přetvářením přírody a společnosti

Odpředmětněním je proces poznávání, získávání znalostí a zkušeností, dovedností a schopností získaných činností, uchovávajících se v člověku. Je to proces přeměny hmotného světa a jeho vztahů v ideje.

Odpředmětnění je procesem přeměny sebe samého poznáním

Oba tyto procesy jsou podstatou vědomého jednání člověka, jsou výlučně lidskou formou vztahu jedince s vnějším světem. Oba probíhají v dialektické jednotě, vzájemně se podmiňují a ovlivňují, jeden nemůže existovat bez druhého.

Činnost člověka je jednotou zpředmětnění a odpředmětnění

Základem procesů zpředmětňování a odpředmětnění je materiální výroba, v níž tyto procesy vznikly. Vše, co člověk užívá ke svému lidskému způsobu života, je zpředmětněním lidské práce. A všechny znalosti, kterých nabyl, vznikly odpředmětněním hmotné skutečnosti.

Práce je zpředmětňováním schopností člověka

Oba tyto pojmy vznikly v idealistické Hegelově filozofii, chápající skutečnost jako výtvor ducha. Teprve jejich Marxovo materialistické pojetí odhaluje jejich racionální základ.

Zpředmětnění a odpředmětnění zprostředkovávají vztah bytí a vědomí

V procesech odpředmětňování a zpředmětňování se formovalo lidstvo ve zvláštní živočišný druh, odlišující se od všech ostatních v přírodě. Ač se tyto pojmy téměř neužívají, jsou klíčem k pochopení vývoje člověka a jeho života.

Zpředmětnění a odpředmětnění jsou kategorie natolik hlubinné,
že se k nim pozdějším teoretikům nechtělo potápět.
Autor

Lidé jsou vytvářeni okolnostmi, stejně tak jako okolnosti jsou vytvářeny lidmi.
Karel Marx, Bedřich Engels

Způsob života

Lidé nevolí svůj způsob života libovolně; je určován materiálními podmínkami, v nichž žijí, způsobem obživy a sociálními vztahy, v nichž své existenční prostředky získávají. Zatímco u ostatních biologických druhů se životní způsob odvíjí pouze od způsobu spotřebovávání přírody, člověk, který přírodu nejen spotřebovával, ale počal ji i přetvářet a při tom se měnit, si vytvořil zcela odlišný životní způsob. Způsob života je určován způsobem výroby, kterou člověk musí rozvíjet, aby přežil.

Způsob života lidstva je práce, poznání a rozvoj

Zpočátku, v prvotní pospolitosti, byl způsob života jednotlivců velmi podobný. Rozlišoval se jen podle biologických předpokladů, věku a pohlaví. Společně produkovali své živobytí i svůj život. Rozpadem této pospolitosti a vznikem tříd se však způsob života jednotlivců výrazně diferencoval. Jedni především vyráběli, a druzí především spotřebovávali. Historicky se měnily formy tohoto vztahu, podstata zůstala. Způsob života člověka vyplýval z jeho postavení v ekonomických vztazích.

Způsob života je determinován třídní příslušností

Zatímco u pracujících tříd převládaly především kolektivistické prvky životního způsobu, podmíněné jejich kooperací a společným odporem proti útlaku, u tříd společnost ovládající se počaly vyvíjet výrazně individualistické prvky života, vyplývající z jejich vzájemné konkurence.

Uvnitř každé společensko-ekonomické formace se dále diferencoval životní způsob jednotlivých tříd, vrstev a povolání, životní způsob městský a vesnický, lidí fyzické nebo duševní práce, životní způsob založený na práci či parazitování.

Způsob života je podmíněn sociálně třídními, materiálními faktory, a teprve poté individuálními zvláštnostmi jednotlivců

Teprve lidé materiálně a sociálně determinovaní mohou sami ovlivňovat svůj životní způsob, vnášet do něho prvky své osobnosti spolu se zvláštnostmi menších skupin, k nimž patří. Omezeni společností a jejími podmínkami volí podmínky své: rodinné poměry a druhotné sociální vztahy, způsob bydlení a trávení volného času, a z toho všeho vzniká jejich poměr ke společnosti a hodnotová orientace, jejich osobní forma životního způsobu, která je jeho formální, etickou a estetickou stránkou.

Podmíněni způsobem života své třídy si vytvářejí jednotlivci svůj životní styl

Marxismus usiluje o jednotný způsob života ve společnosti bez protikladných tříd, o život lidí založený na práci a poznání; lidí nerozdělených, a přesto nestejných.

Marxisté neusilují a nesmí usilovat o jednotný životní styl

Samotný člověk, který je pokládán jednoduše za fakt existence pracovní síly, je předmětem přírody, věcí, třebaže živou, sama sebe si uvědomující, a práce je věcným projevem této síly.
Karem Marx

Zvěcnění a fetišismus

Na rozdíl od zpředmětnění, při kterém člověk mění své myšlenky ve věci, probíhají i procesy opačné. Jsou produktem třídní společnosti a trvají pouze v ní. Člověk, odtržený od vlastnictví výrobních prostředků, se sám stává ve společenských vztazích věcí. Projevuje se jako pouhý prostředník mezi věcmi, vykonává netvůrčí činnosti, stává se součástí stroje, a je tak společností chápán a chápe tak i sám sebe. Odcizuje se své společnosti i sám sobě, cenu nemá on sám, ale pouze jeho mzda.

Zvěcnění je stav, při kterém dochází k odosobnění lidí a zosobnění věcí

Depersonifikace člověka je současně provázena personifikací věcí, při které jsou lidským výrobkům přisuzovány, vlastností lidí. Dochází ke zbožnímu fetišismu, který je odlidštěným vztahem mezi výrobci, spjatými spolu nikoli lidskými, ale pouze věcnými vztahy. Tento společenský charakter práce se však projevuje pouze na trhu, kde osud zboží určuje i osud samotného výrobce. Zboží je pak uctíváno jako božstvo, nikoli jako produkt lidské práce, jako věc schopná uspokojovat potřeby lidí.

V konzumní společnosti dochází i ke spotřebnímu fetišismu, k zbožštění předmětů osobní spotřeby jako něčeho, co činní člověka lepším. Člověk pak neposuzuje sebe i ostatní podle lidských vlastností, ale podle vlastností věcí, které kdo vlastní. Zboží pak neslouží k uspokojování potřeb, ale k posilování společenské prestiže a sebevědomí lidí. Na tyto jevy spoléhá reklama, která je pak činí intenzivnějšími; vnucuje člověku pocit potřeby a nabízí štěstí v podobě věcí.

**Tyto procesy jsou důsledkem deformace společenských vztahů,
které pak deformují jednotlivce i celou společnost**

K podobným jevům docházelo již po rozpadu prvotní pospolitosti, avšak člověk většinou proti svému postavení bojoval, nesmiřoval se s ním, i když v něm musel žít. K masovému a intenzivnímu rozšíření zvěcnění i fetišismu dochází až v kapitalismu, současně se vznikem strojové velkovýroby, kdy už se jimi mohla a musela zabývat i Marxova teorie.

V období socialismu se teoretici většinou spokojili tím, že jsou to jevy vlastní pouze kapitalismu, a praktická politika se tím ani nezabývala. Přesto tyto jevy existovaly a zesilovaly spolu s prohlubující se dělbou práce a růstem životní úrovně. Společnost pak byla posuzována ne podle sociální jistot, které poskytuje, ne podle bohatosti společenských vztahů, které umožňuje, ale podle nízké kvality a nedostatku zboží bez ohledu na stupeň uspokojení skutečných potřeb.

Odosobnění člověka a zosobňování věcí nezmizí automaticky změnou výrobních vztahů a společenského řádu, bude dlouhodobě složitým rozporem, který bude muset být po generace citlivě a racionálně překonáván změnami společenské dělby práce i ostatních společenských vztahů.

Vždy velmi krutou mocí vládne lidem zvyk.
Publilius Syrus

Zvyk a návyk

V určitých situacích se většina lidí chová stejně. Je to tím, že si stykem se společností vypěstovali podmíněný reflex. Nemají pro něj jiné zdůvodnění, než že se tak chovají ostatní. Zvyk se stává druhou přirozeností, je bezmyšlenkovitě opakován, často po generace. Je součástí morálky, tedy panující společenské praxe. Bývá-li společností význam zvyku zdůrazňován, nazývá se zpravidla obyčejem. Každá skupina si své zvyky vytváří, jsou jejím sjednocujícím prvkem. Ať je to pozdrav, oslovení, oblečení či jiný vzorec chování, má svou sociální roli. Je odrazem lidské pospolitosti. Jestliže o něm jedinec nepřemýšlí, stává se formou, z níž se opakováním vytratil obsah. Ve společenských vztazích je to základem konvence.

Zvyk je společenskou stránkou jedince

Některé zvyky si však člověk vypěstuje sám, individuálně, odlišně od jiných. Pak se jim zpravidla říká návyk. Ani bez návyků člověk nemůže žít. Musí si vytvořit návyky ve stravování, oblékání, v péči o své tělo, při učení, ve vyjadřování i v pracovní činnosti, kde jsou nezbytnou součástí jeho způsobilosti k práci. Návyk se stává zkušeností, z níž se bezmyšlenkovitým opakování vytrácejí znalosti. Je to subjektivní odraz přírodní i společenské reality obklopující jedince.

Návyk je individuální stránkou člověka

Ne všechny návyky jsou prospěšné a společností oceňované. Pak se jim říká zlozvyky. Každý je má a většinou je považuje za samozřejmé, často si je ani neuvědomuje. Jejich jediným zdůvodněním je, že to dělá už dlouho. Vždy komplikují jeho život i vztahy se společností.

Zlozvyk je škodlivý návyk

Ustálené chování jedince ve společnosti se vždy skládá ze zvyků, návyků i zlozvyků, které fungují převážně mimo vědomí a ve svém souhrnu charakterizují jednotlivce i jeho postavení ve společnost.

Zvyky, návyky i zlozvyky nejsou výsadou člověka. Vznikají i u ostatních živých tvorů žijících ve společenstvech, kde jsou také společenstvem determinovány, respektovány i odmítány, kde také jedince vřazují do pospolitosti či z ní vyřazují.

Jedinou výsadou člověka je, že své zvyky, návyky i zlozvyky může kontrolovat rozumem, i když tak zpravidla nečiní

Zvyk, to je zkušenost, z níž se opakováním vytratila pravda. Prakticismus, to je zkušenost, z níž se bezduchým opakováním vytratily znalosti; je to provozní slepota absolutizující jednoduchost opakování a nerespektující složitost měnících se podmínek.

Zvyk je forma, z níž se opakováním vytratil obsah. Návyky nám umožňují žít.

Styl je fyziognomie ducha.
Arthur Schopenhauer

Životní styl a způsob života

Život každého jednotlivce je podmíněn způsobem života třídy, k níž sociálně-ekonomicky objektivně patří, nezávisle na tom, do jaké míry si to subjektivně uvědomuje. Zatímco základem způsobu života třídy je její způsob obživy, základem životního stylu každého jedince jsou jeho individuální a skupinové zvláštnosti.

Životní styl je jednotou obecného a zvláštního v životě člověka

Způsob života člověka je podmíněn objektivně jeho materiálními podmínkami, vyplývajícími z jeho postavení v soustavě společenských vztahů dané epochy. Je to obsah jeho života. Forma, v níž svůj život prožívá, je životním stylem. V čím větším rozporu je tento obsah a forma, tím rozpornější život jedinec vede. Je-li smířen se svým životním způsobem, jeho životní styl z něj příliš nevybočuje. Není-li smířen se svým způsobem života, pak je jeho životní styl extravagantní; je pokusem vytvořit si iluzi o úniku ze svého životního způsobu.

Způsob života je podstata, životní styl je jev

Životní styl je individuálním projevem způsobu života třídy. Je podmíněn geneticky i výchovou, vzděláním i vykonávanou prací. Způsob života je projevem nutnosti, životní styl projevem nahodilosti, která jej rozrůzňuje. Vyplývá z morálky jeho třídy, ale současně také z morálky skupin, v nichž žije, a ty jsou zpravidla poněkud odlišné. Je to o to složitější, že člověk jako jediný živočich žije nejen v jedné, ale současně ve více skupinách. Jejich morálka je v různé míře rozporná, a všechny dohromady ovlivňují zvláštní rysy individuálního života jedince.

Životní styl jedince je způsob života přetvořený jeho vědomím

Člověk, jehož životní styl odpovídá životnímu způsobu tříd nižších, býval kdysi označován za „deklasovaného“. V dobách, kdy se věci nazývaly pravými jmény, to nepokrytě znamenalo, že se vyřadil ze své třídy. Dnes to společenská „věda“ cudně překládá jako vyřazení ze své společenské „vrstvy“. Snažil-li se kdysi jedinec napodobovat životní styl odpovídající způsobu života tříd vyšších, než do které patřil, býval označován jako „snob“. Byla to latinská zkratka znamenající „bez vznešenosti“, označující osobu dobře vypadajícího stylu, předstírajícího vyšší původ. V dnešní společnosti se oba tyto jevy rozšířily natolik, že už jejich rozlišování ztrácí smysl.

Jestliže se úpadek a přetvářka ve stylu života masově rozšíří jedná se o dekadentní společnost

Životní styl je individuálním výběrem z možností, které životní způsob poskytuje. Socialismus může a musí sjednocovat způsob života lidí, vyplývající z jednotného způsobu opatřování si obživy společensky užitečnou prací. Avšak nemůže a nesmí pokoušet se unifikovat životní styl jedinců, protože by to bylo popíráním jejich individuality a svobody. Takové pokusy jsou vždy nepřekonatelnou překážkou vytvoření nové společnosti.

Vysoká životní úroveň spočívá v tom, že vydáváme peníze, které ještě nemáme, za věci, které nepotřebujeme, abychom imponovali lidem, které nesnášíme.
Orson Welles

Životní úroveň

Životní úroveň je mírou uspokojování hmotných a duchovních potřeb. Zároveň je to i souhrn životních a pracovních podmínek, za nichž jsou tyto potřeby uspokojovány. Je to tak rozsáhlý souhrn ukazatelů, že je jako celek neměřitelná. Měřitelná je pouze část jejích kvantitativních stránek, které však samy o sobě nemají vysokou vypovídací hodnotu. Životní úroveň zahrnuje stupeň výživy, odívání, bydlení, vzdělání a kultury, zdravotní a sociální péče, hygieny, ale i podmínky vzdělání, pracovní i mimopracovní podmínky, jako např. stupeň zaměstnanosti, délku pracovní doby i dovolených, fyzickou i duševní náročnost práce, její bezpečnost a kulturu, délku a možnost využití volného času aj. Je nesmyslem hovořit o vysoké životní úrovni nezaměstnaných, když práce je první potřebou člověka.

Životní úroveň je kvalimetrická veličina; je to vztah jedince a společnosti

Potřeby jsou odlišné u jednotlivců i skupin, avšak míra možnost uspokojovat své rozdílné potřeby je v celé společnosti pociťována daleko jednotněji. Je objektivizována znalostmi možností, daných celkovým stavem výrobních sil a skutečnostmi, vyplývajícími z výrobních a dalších společenských vztahů. Vytváří u jednotlivých skupin a tříd celkový pocit spokojenosti či nespokojenosti, což je sice subjektivní, avšak ve svém souhrnu reálné. Míra spokojenosti jednotlivých tříd a skupin lidí je tak daleko přesnějším měřítkem jejich životní úrovně než jakýkoli souhrn ukazatelů vytržených ze souvislosti.

Životní úroveň jednotlivých tříd je vždy odlišná

Aby úroveň životních podmínek byla úrovní a nikoli krátkodobým stavem, musí mít tyto podmínky trvalejší charakter a nesmí se příliš zhoršovat v čase. Jejich stabilita či zlepšování musí být pociťováno jako určitá, i když ne absolutní jistota. Životní úroveň je tím vyšší, čím vyšší vzbuzuje optimismus. Hodnoty představují jen kvantitativní stránku, jistoty v daleko větší míře určují kvalitu. Životní úroveň udržovaná na dluh je pouhou krátkodobou iluzí, stejně tak jako je-li posuzována nikoli podle uspokojování objektivních potřeb, ale podle subjektivních přání.

Životní úroveň je jednotou hodnot a jistot

Člověk však neuspokojuje pouze své potřeby, ale i své zájmy. Jejich bohatství a stupeň uspokojování vytváří spolu se životní úrovní, sociálními vztahy, demografickými faktory a psychickou pohodou kvalitu života. Oba tyto pojmy bývají v teorii i praxi, ale hlavně v propagandě občas směšovány či zaměňovány.

Životní úroveň je determinována stavem výrobních sil i vztahů a determinuje jej

Životní úroveň neposoudí žádná statistika. Za socialismu jsme si o ní vytvářeli iluze vysokou spotřebou masa a mléka, dnes možností koupit si cokoli na dluh. Ale jde o úroveň života, ne o hru čísel. Život je složitý a spočítat se nedá.

Marxismus je nepřekročitelným duchovním obzorem naší epochy.
Jean-Paul Sartre

Závěr

Mnozí považují za marxismus jenom to, co napsali Marx a Engels, případně Lenin. Redukují tuto vědu na uzavřenou sbírku spisů, a to dělá z každé vědy pavědu, z každé filozofie pouhou literaturu. Neboť literatura smrtí svého tvůrce končí, zatímco věda se začíná rozvíjet.

Klasikové implicitně vycházeli ze všeho předchozího i současného, po tisíciletí se rozvíjejícího poznání, a reagovali na něj, na celou historii i na svou současnost nově: dialekticky a materialisticky. Vytvořili tím zcela nové, proměňující se pojetí proměnlivého světa, viděné probuzenýma očima neprivilegovaných, tvořících zatím jen tiše pracující a reptající většinu. Jejich vidění světa vyrůstalo ze všeho lidského poznání a zůstalo s ním spjato. Předkládali jej svým následníkům ne jako dogma, ale jako návod k myšlení a jednání, k hledání pravdy ve světě samém a k jeho přeměně.

To je i dnes marxismus. Jinak by to byla jen nezajímavá kapitola z tlusté knihy dějin filozofie.

Marxismus připadá obstarožní jen tomu, kdo o něm nic neví.
Josef Skála